

HRVATSKI SABOR

KLASA: 021-03/24-09/29

URBROJ: 65-24-2

Zagreb, 20. svibnja 2024.

**ZASTUPNICAMA I ZASTUPNICIMA
HRVATSKOGA SABORA**

**PREDSJEDNICAMA I PREDSJEDNICIMA
RADNIH TIJELA**

Na temelju članka 33. stavka 1. podstavka 3. Poslovnika Hrvatskoga sabora u prilogu upućujem *Izvešće o radu pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu*, koje je predsjedniku Hrvatskoga sabora u skladu s odredbom članka 17. stavka 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom ("Narodne novine", broj 107/07), dostavio pravobranitelj za osobe s invaliditetom, aktom od 28. ožujka 2024. godine.

PREDSJEDNIK

Gordan Jandroković

REPUBLIKA HRVATSKA

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

Broj: POSI.R.-018-10-41/24-01/02

Zagreb, 28. ožujka 2024. godine

Hs**NP*021-03/24-09/29*41101-24-1**Hs

REPUBLIKA HRVATSKA
65 - HRVATSKI SABOR
ZAGREB, Trg Sv. Marka 6

Primljeno: 29-03-2024	
Klasifikacijska oznaka:	Org. jed.
021-03/24-09/29	65
Urudžbeni broj:	Pril. Vri.
41101-24-1	SPS StK

HRVATSKI SABOR

n/p predsjednika Gordana Jandrokovića

Trg sv. Marka 6, 10000 Zagreb

Predmet: Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu
- izvješće i prilozi, dostavljaju se

Poštovani,

sukladno čl. 17. st. 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (Narodne novine, broj 107/07) pravobranitelj za osobe s invaliditetom dostavlja tekst Izvješća o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu i sažetak Izvješća u pisanom - papirnatom i digitalnom obliku (na odgovarajućem USB-sticku).

Na temelju Uredbe o sastavljanju i predaji izjave o fiskalnoj odgovornosti i izvještaja o primjeni fiskalnih pravila (Narodne novine, broj 95/19) u prilogu dostavljamo izjave i ispunjene upitnike o fiskalnoj odgovornosti za 2023. godinu.

S poštovanjem,

PRAVOBRANITELJ ZA
OSOBE S INVALIDITETOM

Darijo Jurišić

Prilozi:

1. Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu u pisanom i digitalnom obliku na USB-sticku
2. Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu, sažetak, u pisanom obliku i USB-sticku
3. Izjava o fiskalnoj odgovornosti za proračunsku godinu 2023. s pripadajućim upitnikom od 30. rujna 2023. godine u pisanom obliku i digitalnom na USB-sticku
4. Izjava o fiskalnoj odgovornosti za proračunsku godinu 2023. s pripadajućim upitnikom od 31. prosinca 2023. godine u pisanom obliku i digitalnom na USB-sticku

Izvješće o radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM	8
1.1.1. Statistički podaci	8
1.1.2. Podatci o aktivnostima u svrhu promicanja prava	13
2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM	14
2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA	14
2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA	22
2.2.1. Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa	22
2.2.2. Preporuke i upozorenja	24
2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU	29
2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST	34
2.4.1. Zatvorski sustav	45
2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA	47
2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM	54
2.7. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA	60
2.8. ŽENE S INVALIDITETOM	61
2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA	69
2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE	77
2.11. ZDRAVSTVO	79
2.11.1. Palijativna skrb u Republici Hrvatskoj	79
2.11.2. Zdravstvena njega u kući	81
2.11.3. Ortopedska pomagala i lijekovi	85
2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU	89
2.12.1. Rana intervencija	89
2.12.2. Stanje ljudskih prava osoba s poremećajem iz spektra autizma	91
2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE	94
2.13.1. Predškolski odgoj	94
2.13.2. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje	100
2.13.3. Visoko obrazovanje	119
2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA	131
2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD	136

2.16.	PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST.....	150
2.16.1.	Pristup dobrima i uslugama	150
2.16.2.	Cestovni prijevoz	169
2.16.3.	Pomorski prijevoz.....	180
2.16.4.	Željeznički prijevoz	189
2.16.5.	Zračni prijevoz	194
2.16.6.	Pristupačan turizam	199
2.16.7.	Digitalna pristupačnost	210
2.16.8.	Pristupačno stanovanje.....	214
2.17.	RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA.....	217
2.17.1.	Sigurnost i zaštita osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama	217
2.17.2.	Osobe pod privremenom i međunarodnom zaštitom, migranti i izbjeglice.....	219
2.17.3.	Utjecaj klimatskih promjena na osobe s invaliditetom	220
2.18.	NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI	222
2.19.	PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA	238
2.20.	JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA	244
2.21.	MIROVINSKO OSIGURANJE.....	251
2.22.	SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA.....	257
2.23.	SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU	265
2.23.1.	Kultura	265
2.23.2.	Sport	273
2.24.	MEĐUNARODNA SURADNJA	282
2.25.	PODRUČNI UREDI.....	294
2.26.	RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM	299
2.27.	PRAĆENJE PROVEDBE NACIONALNOG PLANA IZJEDNAČAVANJA MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM OD 2021.DO 2027.	299
2.28.	PODIZANJE RAZINE SVIJESTI	305
2.28.1.	Edukacija o specifičnostima osoba s invaliditetom	318
2.28.2.	Sudjelovanje na događanjima.....	321
3.	OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE	324
3.1.	FINACIJSKO POSLOVANJE.....	324
4.	ZAKLJUČAK	325

POPIS KRATICA

Kratika	Naziv
AZOO	Agencija za odgoj i obrazovanje
AZVO	Agencija za znanost i visoko obrazovanje
COO	Centar za odgoj i obrazovanje
DPS	Državni pedagoški standard
DTUR	Djeca/Dijete s teškoćama u razvoju
DV	Dječji vrtić
EU	Europska unija
HPO	Hrvatski paraolimpijski odbor
HZJZ	Hrvatski zavod za javno zdravstvo
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
HZSR	Hrvatski zavod za socijalni rad
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
JLP(R)S	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
KPOSI	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
MPUGDI	Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MPU	Ministarstvo pravosuđa i uprave
MROSP	Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike
MRRFEU	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravstva
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NN, br.	Narodne novine, broj
OA	Osobna asistencija
ODO	Općinsko državno odvjetništvo
OSI	Osoba/e s invaliditetom
OŠ	Osnovna škola
POSI	Pravobranitelj za osobe s invaliditetom
PU	Područni ured
RH	Republika Hrvatska
RI	Rana intervencija
SŠ	Srednja škola
TUR	Teškoće u razvoju
UN	Ujedinjeni narodi
ZOA	Zakon o osobnoj asistenciji
ZOSI	Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom
ZSD	Zakon o suzbijanju diskriminacije
ZZODS	Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

1. UVOD

Sukladno djelokrugu propisanom Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) u ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu koji je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

U rujnu 2023. godine, nakon 15 godina obnašanja dužnosti pravobranitelja za osobe s invaliditetom, Hrvatski sabor je na njezin vlastiti zahtjev razriješio dužnosti prvu pravobraniteljicu za osobe s invaliditetom gospođu Anku Slonjšak. Uz odavanje priznanja doprinosu koji je dala oživotvorenju društvenog modela invaliditeta i povećanju vidljivosti osoba s invaliditetom u hrvatskom društvu i ovim putem zahvaljujemo joj na nesebičnom i predanom radu i zalaganju u izgradnji snažne i prepoznatljive institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom kakva je ona danas.

Godinu 2023. obilježilo je konačno donošenje dugo očekivanih zakona od izuzetne važnosti za osobe s invaliditetom koji će doprinijeti njihovom većem uključivanju u život zajednice i neovisnom življenju. Riječ je o Zakonu o osobnoj asistenciji, Zakonu o inkluzivnom dodatku i Zakonu o povlasticama u prometu. Nakon više od 20 godina zagovaranja, donošenjem Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku koji će obuhvatiti 150.000 osoba od kojih će 7% njih dobiti najveći mogući iznos naknade od 720 eura, po prvi puta će osobe s invaliditetom u Republici Hrvatskoj imati naknade za povećane troškove invaliditeta koje će biti veće od simboličnih, dok bi asistencija trebala omogućiti neovisni život u zajednici za 15.000 njih, ujedno rasterećujući njihove obitelji.

Očekivanja osoba s invaliditetom usmjerena su i na stvaranje uvjeta za prevenciju institucionalizacije, širenje i razvoj socijalnih usluga, kako je to zacrtano Nacionalnom strategijom razvoja socijalnih usluga 2022-2027., kako bi se i na taj način uključili u sva područja života, što je vidljivo iz značajnog broja obraćanja osoba s invaliditetom POSI. Institucionalizacija je nažalost unatoč poboljšanju pravnog okvira još uvijek rješenje kojem se najčešće pribjegava u pružanju podrške za osobe s invaliditetom, što je suprotno konvencijskim načelima. Istaknimo da više od polovice osoba s invaliditetom koje su smještene u ustanovama su osobe s teškoćama mentalnog zdravlja. To pokazuje da su za ovu kategoriju osoba s invaliditetom postupci liječenja i rehabilitacije najmanje uspješni. Istovremeno znatno zaostajemo za razvijenim zemljama u području razvoja usluga podrške u zajednici te alternativnih i komplementarnih načina rehabilitacije utemeljenih na oporavku, što dovodi do njihova izdvajanja iz društva.

Na deklarativnoj razini opredijelili smo se kao država da je smještavanje u ustanove kršenje ljudskih prava i da takav oblik skrbi treba što prije napustiti, što su i preporuke svih međunarodnih institucija i strateško opredjeljenje Europske unije. Međutim, proces deinstitutionalizacije već godinama ne napreduje, usprkos tome što su i u fondovima Europske unije osigurana sredstva za njegovu provedbu. Nedostatak usluga, kao ključnoj prepreci deinstitutionalizacije, posebno je izražen u manjim sredinama, zaleđu i na otocima, ali je vrlo prisutan i u većim gradovima što za posljedicu ima prekomjernu ovisnost osoba s invaliditetom o skrbi i podršci unutar obitelji, kako organizacijskoj tako i financijskoj.

Unatoč konvencijskim i zakonskim jamstvima zaštite prava pacijenata i korisnika ustanova socijalne skrbi, svjedoci smo kršenja njihovih prava primjenom mjera prisile u psihijatrijskim ustanovama, ali i ustanovama socijalne skrbi. Ustavni sud Republike Hrvatske neustavnom je proglasio odredbu Obiteljskog zakona kojom je onemogućeno lišavanje poslovne sposobnosti u potpunosti te je izmjenama zakona koje je posljedično uslijedilo nakon 10 godina ponovno vraćena ova mogućnost što smatramo korakom unazad u unaprjeđenju prava osoba s invaliditetom i usuglašavanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Uz navedeno, želimo naglasiti da treba uložiti daleko više napora kako bi se u Republici Hrvatskoj uspostavio sustav rane razvojne podrške djeci s teškoćama u razvojnom riziku, ali također se treba usmjeriti na stvaranje podržavajućih mehanizama za djecu i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja i poremećajima u ponašanju koje traže intenzivnu cjelodnevnu stručnu i multidisciplinarnu pomoć. U Republici Hrvatskoj nedostaje referentna ustanova za psihosocijalni tretman djece s teškoćama ponašanja, djece s poremećajima iz spektra autizma, mentalnih i emocionalnih poteškoća, s mogućnošću intenzivnog tretmana. Također ističemo da je nužno razviti i uspostaviti učinkovitu palijativnu skrb.

Izješće Pravobranitelja za osobe s invaliditetom koje je pred vama, pokušaj je da se predstavi stanje prava 657.791 osoba s nekim oblikom invaliditeta, te aktualno stanje u društvu ove najbrojnije manjinske skupine, koje je nažalost još uvijek daleko od zadovoljavajućeg.

Prava osoba s invaliditetom trebaju doista zaživjeti u praksi, kako ne bi ostala na razini teorijskih prava ili teško dostižan cilj. Normativni okvir zaštite prava osoba s invaliditetom je u velikoj mjeri usklađen s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom i njezinim načelima, no provedba propisa i praksa ostvarenja prava, ono je na čemu padamo kao društvo. Trebamo se zapitati da li smo primjenu obveza iz spomenute Konvencije zaista prihvatili na razini svijesti o invaliditetu, o razlikama, ali i dostojanstvu osoba s invaliditetom, a posebno o njihovoj sposobnosti doprinosa društvu u svim njegovim dimenzijama. Imamo li razvijenu svijest da prepreke koje nismo uklonili predstavljaju u stvari kršenje njihovih ljudskih prava? Priznajemo li zaista raznolikost osoba s invaliditetom ili još uvijek tražimo da se oni prilagode „nama“?

1.1. POSTUPANJA PRAVOBRANITELJA ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Tijekom 2023. godine sukladno ovlastima koje proizlaze iz odredbi Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) POSI je postupao po predstavkama građana koji su se najčešće obraćali **osobno - poštom, e-poštom, telefaksom, telefonom i osobnim dolaskom**. Postupalo se po zaprimljenim predstavkama, pritužbama, zamolbama, prijedlozima, inicijativama i dr. u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, zakonskim i podzakonskim propisima i međunarodnim dokumentima.

Podatci o obraćanjima građana prikazani su u tablici 1. u kojoj su vidljivi podaci za posljednjih pet godina. Tijekom 2023. u odnosu na 2022. godinu došlo je **do porasta od 20% obraćanja građana, odnosno građani su nam se obratili ukupno 2.988 puta**.

Tablica 1. Komparativni prikaz ukupnog broja obraćanja građana od 2019. do 2023. godine

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Broj obraćanja građana	2.172	2.266	2.720	2.474	2.988
Broj postupanja POSI	3.398	4.538	5.826	5.056	4.495

1.1.1. Statistički podaci

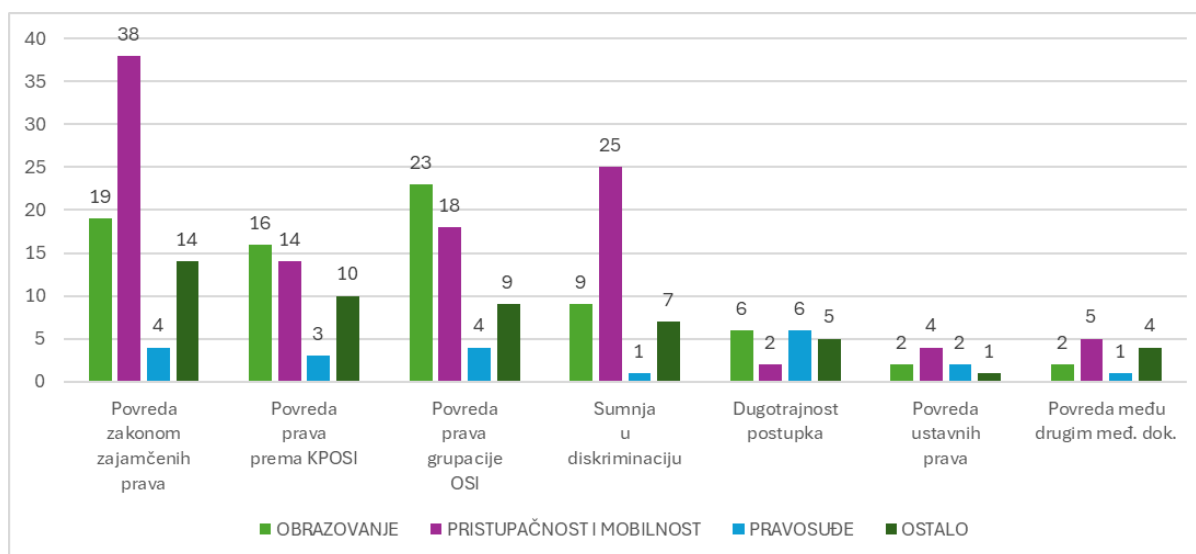
A) Podatci o povredama prava

U 2023. godini **zaključena su 1.789 predmeta** u kojima se postupalo na osnovi zaprimljenih pritužbi fizičkih i pravnih osoba. **Postotak utvrđivanja povreda prava među zaključenim predmetima odnosi se na 449 predmeta iz prethodnih razdoblja i 1.340 predmeta iz 2023. godine.**

U 355 predmeta ili njih 26,5% zaključenih nije bilo povrede prava. U 406 predmeta ili njih 30,3% nije se utvrđivala povreda prava.

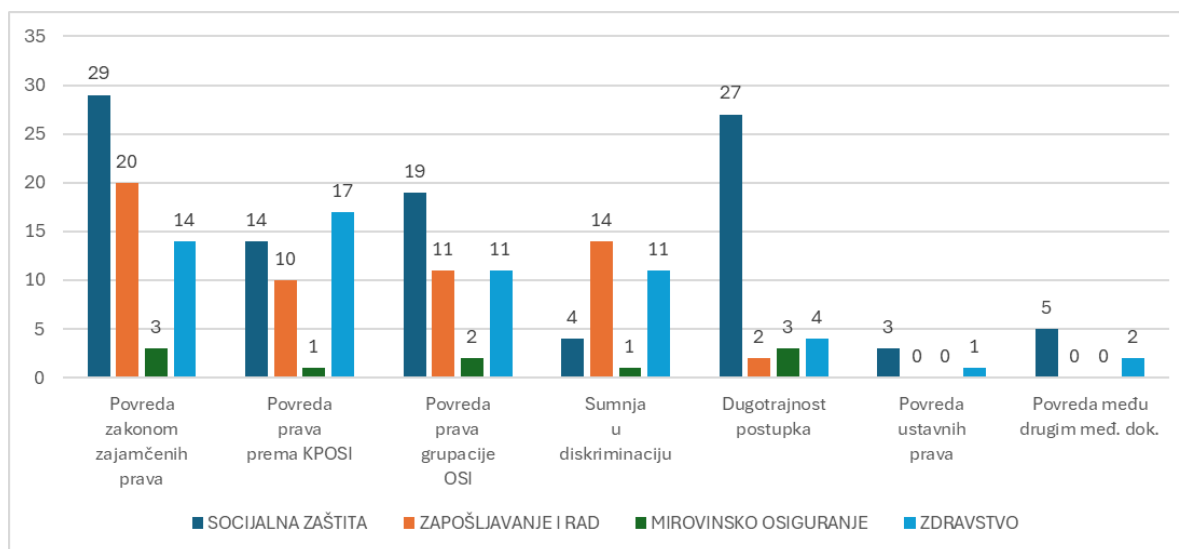
U sljedećim grafikonima prikazana su najčešća područja u kojima se po zaprimljenim pritužbama utvrđivala povreda prava - **ukupno 482 predmeta ili njih 43,2%.**

Grafikon 1. Prikaz utvrđenih povreda prava u područjima obrazovanja, pristupačnosti i mobilnosti, pravosuđa i ostalim područjima

Iz gore navedenih podataka vidljivo je da je u **području pristupačnosti i mobilnosti**, gdje je obrađeno **106 pritužbi**, bilo najviše pritužbi, a najčešće su bile povrede prava zajamčenih zakonom, zatim sumnja na diskriminaciju, povreda prava grupacije OSI, te povreda prava prema KPOSI. U **području obrazovanja (i odgoja) obrađeno je 77 pritužbi**, najčešće su bile povrede prava grupacije OSI, zatim povreda prava zajamčenih zakonom i povrede prava prema KPOSI. U području pravosuđa obrađeno je 21 pritužba, od kojih se najviše odnosilo na dugotrajnost postupka.

Grafikon 2. Prikaz utvrđenih povreda prava u područjima socijalne zaštite, mirovinskog osiguranja, zdravstva, zapošljavanja i rada

U području socijalne zaštite, obradili smo **101 pritužbu** u kojima je najviše je bilo povreda vezano uz zakonom zajamčenih prava, zatim dugotrajnost postupka te povrede prava grupacije OSI. U području zdravstva, obradili smo **60 pritužbu**, najčešće povrede prava bile su prema grupaciji OSI, prema KPOSI te povrede prava zajamčenih zakonom. Vezano za područje zapošljavanja i rada, obradili smo **57 pritužbi** - najviše je bilo povreda prava zajamčenih zakonom, sumnji u diskriminaciju te povreda prava grupacije OSI. U području mirovinskog osiguranja obradili smo - **10 pritužbi** - najčešće se radilo o povredama zakonom zajamčenih prava pojedinaca i dugotrajnosti postupka.

Prema gore navedenim podatcima u kojima smo istaknuli najčešća područja u kojima su povrijeđena prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, vidljivo je kako je **najveći broj povreda zakonom zajamčenih prava bio u većini područja**. Povrede prava prema KPOSI bile su najčešće u područjima zapošljavanja i rada, odgoju i obrazovanju, te socijalnoj zaštiti i pristupačnosti i mobilnosti.

Značajan broj sumnji na diskriminaciju, odnosio se na područja **pristupačnosti i mobilnosti te zapošljavanja i rada**

B) Podatci o obraćanjima građana

U tablici 2. prikazani su podatci iz 2023. godine o obraćanjima građana, organizacija civilnog društva, kao i svih drugih podnositelja u svrhu zaštite, promicanja i praćenja prava i interesa osoba s invaliditetom - **ukupno 2.988 puta**.

Povodom pritužbi građana **upućenih pisanim putem - njih 1.102**, imali smo **pisanih postupanja 3.205 i 1.086 telefonskih savjetovanja**. Od **3.205 pisanih postupanja po pritužbama 348 se odnosilo na preporuke i upozorenja**.

Tablica 2. Podatci o obraćanjima građana

Vrste kontakta	Pritužbe upućene pisanim putem	Obračanja građana koja nemaju karakter pritužbe	Nenadležnost POSI	Osobni dolazak i telefonom	Ukupno
Broj obraćanja	1.102	506	3	1.060	2.671
Broj upućenih preporuka, savjetovanja te drugih intervencija	1.674	921	3	1.217	3.815

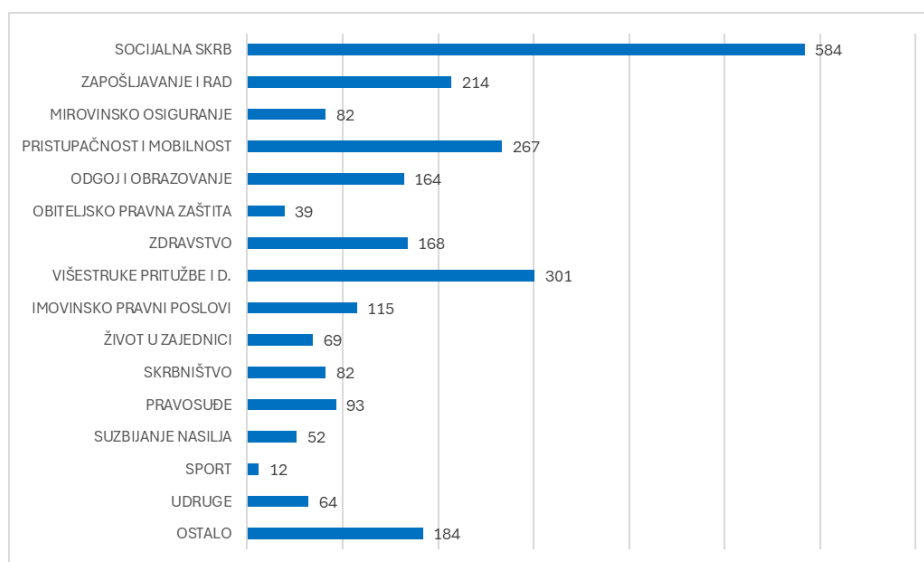
Podatci o pritužbama građana iz prethodnih razdoblja

POSI je tijekom 2023. godine postupala i u **449** pritužbi koje su zaprimljene u prethodnim razdobljima.

B1) Podatci po područjima

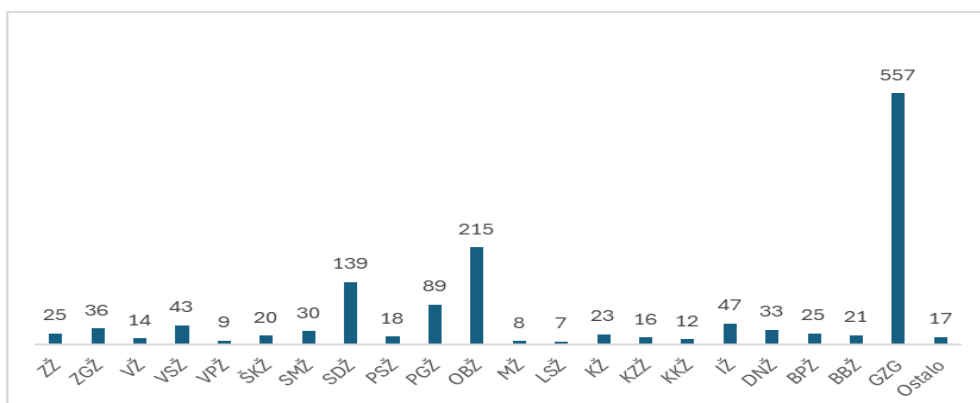
Od ukupno **2.988** obraćanja građana, grafikon 3. prikazuje **2.490** po područjima od pravnih i fizičkih osoba (u 3 nije nadležan POSI).

Grafikon 3. Obračanja građana po područjima

B2) Podatci po županijama

Grafikon 4. Prikaz obraćanja građana u 2023. godini po županijama

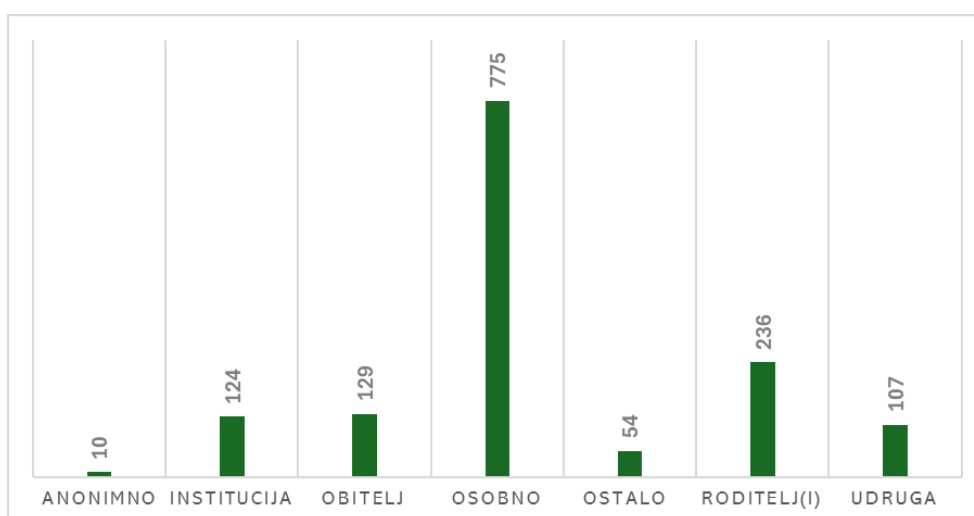

Legenda: BBŽ - Bjelovarsko-bilogorska, BPŽ - Brodsko-posavska, DNŽ - Dubrovačko-neretvanska, IŽ - Istarska, KŽ - Karlovačka, KKŽ - Koprivničko-križevačka, KZŽ - Krapinsko-zagorska, LSŽ - Ličko-senjska, MŽ - Međimurska, OBŽ - Osječko-baranjska, PSŽ - Požeško-slavonska, PGŽ - Primorsko-goranska, SMŽ - Sisačko-moslavačka, SDŽ - Splitsko-dalmatinska, VŽ - Varaždinska, VPŽ - Virovitičko-podravka, VSŽ - Vukovarsko-srijemska, ZŽ - Zadarska, ZGŽ - Zagrebačka, ŠKŽ - Šibensko-kninska, GZG - Grad Zagreb.

Gornji grafikon 4. prikazuje obraćanja građana pisanim putem po županijama tijekom 2023. godine - njih **1.404**. Kao i prethodnih godina, najviše ih je pristiglo s područja Grada Zagreba - **557**, zatim iz Osječko-baranjske županije - **215** te Splitsko-dalmatinske županije - **139**. Najmanji broj podnesaka - **7** zaprimljeno je iz Ličko-senjske županije. U skupini „ostalo“ nalaze se podnesci zaprimljeni od pravnih i fizičkih osoba koje nisu željele navesti mjesto prebivališta/boravišta, osobe koje su prijave poslale iz inozemstva te anonimne prijave. Takvih je podnesaka bilo ukupno **17**.

B3) Podatci po podnositelju

Grafikon 5. Prikaz obraćanja građana u 2023. godini po podnositelju

Prema podacima prikazanim u Grafikonu 5. od ukupno **1.435** obraćanja OSI su podnijele najviše podnesaka osobno (pisanim putem) njih **738**, odnosno **51,42%**. U **16,44%** odnosno **236** podnesaka postupalo se na zahtjev roditelja DTUR ili odraslih OSI. Od saveza i udruga OSI zaprimljeno je **107** podnesaka odnosno njih **7,5%**, koje su se odnosile na zaštitu prava njihovih članova, ali i međusobne odnose ili odnose sa savezima udruga. U **129** slučajeva podneske su podnijeli članovi obitelji OSI, što je **9%**. Zabilježeno je **124** podnesaka, odnosno njih **8,64%**, prosljeđenih od institucija i ustanova, s tim da se većina odnosila na stranke koje su se pritužile drugim tijelima pa su ti podnesci sukladno ovlastima prosljeđeni POSI. Ostalo se odnosi na podneske zaprimljene od opunomoćenika, odvjetnika, skrbnika, prijatelja, medija te ostalih fizičkih i pravnih osoba, njih **54**. Podnositelja koji su željeli ostati anonimni je bilo **10**.

B4) Podatci o radu na ostalim podnescima

Podnesci građana koji nemaju karakter pritužbe

U 2023. godini bilo je ukupno zaprimljeno **417** podnesaka građana koji nemaju karakter pritužbe. Odnosili su se na traženje različitih savjeta, obavještanje o poduzetim radnjama, traženje mišljenja i drugo. Od navedenog broja **62** zaprimljenih podnesaka odnosilo se na zamolbe pojedinaca i udruga, pisma potpore i podrške u njihovom radu prilikom provedbe projekata, istraživanja i slično.

Savjetovanje putem telefona i osobnim dolaskom

Tijekom 2023. godine telefonom i osobnim dolaskom se obratilo **1.098** osoba. POSI je stranke savjetovao telefonom, na pojedinačnim sastancima te putem elektroničke pošte. Telefonska

savjetovanja čine jedan od važnijih oblika savjetovanja osoba s invaliditetom. U većini slučajeva radi se o OSI koje su ovisne o pomoći druge osobe kao i o potrebi za uslugama koje nedostaju u njihovom okruženju, npr. prijevoz, asistencija i drugo. Ujedno smo upoznati s činjenicom kako velik broj osoba ne raspolaže informatičkim znanjem ili nema osobno računalo (ili suvremeni mobitel). Zbog kompleksnosti individualnih slučajeva i životnih situacija često im je vrlo teško opisati i podnijeti pisanu pritužbu.

C) Izmjene, dopune, donošenje i praćenje provedbe propisa

Tijekom 2023. godine sudjelovali smo u **22** e-Savjetovanja (na nacionalnoj razini i vezano uz jedinice lokalne i područne samouprave) na mrežnim stranicama na kojima tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja, gdje smo predložili izmjene **82** odredbe. Od predloženih odredbi prihvaćeno je **24**, djelomično su prihvaćene **11** i **13** je primljeno na znanje. Nije prihvaćeno **34** prijedloga.

POSI je zaprimio **62** predstavku koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te na praćenje operativnih programa. Od navedenog broja u 2023. godini POSI je imala **70** postupanja u kojima je između ostalog dala mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna **25** propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga. POSI je sudjelovao u radu različitih povjerenstava i radnim skupinama.

Sudjelovali smo kao promatrači u radu odborima za praćenje Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. i Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020, a nastavljamo kao promatrači sudjelovati i u radu odbora za praćenje u novom programskom razdoblju u Odboru za praćenje provedbe Programa Konkurentnost i kohezija 2021.-2027. i Integriranog teritorijalnog programa 2021.-2027., Odboru za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027. i Odboru za praćenje provedbe Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike Republike Hrvatske 2023.-2027.

D) Preporuke i upozorenja

Tijekom 2023. godine upućeno je **412** preporuka/upozorenja jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, tijelima državne vlasti te drugim pravnim i fizičkim osobama. Njih **61** bilo je na vlastitu inicijativu institucije, dok se **53** odnosilo na preporuke udrugama osoba s invaliditetom u svrhu prijave projekata i podrške u radu.

S ciljem analize stanja i procjene potreba OSI u pojedinim životnim područjima, ali i radi praćenja u kojoj mjeri se provode preporuke PPOSI upućene proteklih godina, provedena su istraživanja i prikupljeni podatci u područjima mobilnosti, pristupačnosti, zdravstva i reproduktivnih prava, prava žena s invaliditetom, suzbijanja nasilja, pravosuđa i suradnje s organizacijama civilnog društva. *Više o navedenom se nalazi u ovom Izvješću u području pod nazivom „Prijedlozi i preporuke za izmjene i dopune zakona i drugih propisa te unaprjeđenje sustava“, kao i u poglavljima koja se odnose na pojedina područja.*

E) Uvid u prostore u kojima borave, rade ili su smještene osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju

U skladu s čl. 12. st. 1. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, prema kojem POSI ima pravo pristupa u prostorije i uvida u način ostvarivanja brige o osobama s invaliditetom koje borave, rade ili su privremeno, odnosno trajno, smještene kod fizičkih i pravnih osoba i drugih pravnih subjekata na temelju posebnih propisa, obavljena su **82** obilaska u **11** županija.

F) Postupanja POSI po ovlastima iz drugih propisa

Zakon o suzbijanju diskriminacije

Tijekom 2023. godine POSI je postupao po ukupno **147 pritužbi** na diskriminaciju na osnovi invaliditeta. Nakon provedenog ispitnog postupka POSI od ukupnog broja zaprimljenih pritužbi sumnja na diskriminaciju u njih **130**. Više se nalazi u poglavlju *Jednakost i nediskriminacija*.

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (ZZODS)

Postupajući po ovlasti iz čl. 26. ZZODS (NN, br. 76/14) u situaciji kada pristanak na smještaj daje zakonski zastupnik osobe, POSI je u 2023. godini primila ukupno **1.037** obavijesti. Od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti (KBC Rijeka i PB za djecu i mladež Zagreb) zaprimljeno je ukupno **1.028** obavijesti, a od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe odrasle osobe (Klinika za psihijatriju Vrapče, KBC Split, PB Ugljan, PB Lopača, OB Bjelovar i OB Slavonski Brod) zaprimljeno je ukupno **devet** obavijesti koje su označene kao obavijesti o smještaju bez pristanka.

1.1.2. Podatci o aktivnostima u svrhu promicanja prava

Promicanje prava i interesa osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: OSI) na nacionalnoj i međunarodnoj razini jedna je od temeljnih aktivnosti rada institucije POSI. Promicanjem pozitivnih praksi, podizanjem razine svijesti kao i uklanjanjem stereotipa i predrasuda u društvu mijenjamo percepciju javnosti o sposobnostima OSI; potičemo i osnažujemo same OSI i njihove bližnje da se aktivno uključe u zajednicu te informiramo i upoznajemo institucije i druge pravne osobe o društvenom modelu kroz sva područja djelovanja.

A) Organiziranje i sudjelovanje na događanjima

POSI je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i udrugama organizirao događanja uživo ili putem *online* platformi te sudjelovala na raznim događanjima koja su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u RH. Takvih događanja je bilo **455**, od čega smo aktivno sudjelovali na **137** događanja - uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi.

Djelatnici POSI održali su predavanja i interaktivne radionice kako bi podizali svijest o pravima, sposobnostima i mogućnostima kao i samom položaju osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Pravobraniteljica i zamjenici su održali sastanke s 5. sazivom Stručnog savjeta Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, *više o tome se nalazi u poglavlju ovog Izvješća Rad stručnog savjeta*.

Više o sudjelovanju na događanjima nalazi se *u poglavlju ovog Izvješća pod nazivom Podizanje razine svijesti, Sudjelovanje na događanjima, te po područjima*.

B) Sudjelovanje u medijima

Prisutnost POSI zabilježena je u najmanje **35** medija, a odnosilo se na minimalno **290** gostovanja u medijima ili odgovore na upite novinara. Također je objavljeno **12** priopćenje i reagiranje. *Više o tome se nalazi u poglavlju ovog Izvješća pod nazivom Podizanje razine svijesti*.

C) Međunarodna suradnja

Tijekom 2023. godine imali smo **28** međunarodnih aktivnosti i sudjelovanja na događanjima. *Više o tome u poglavlju ovog Izvješća pod nazivom Međunarodna suradnja*.

2. ZAŠTITA, PRAĆENJE I PROMICANJE PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM

2.1. JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA

Tijekom 2023. godine POSI je postupao u ukupno 147 pritužbi na diskriminaciju po osnovi invaliditeta od kojih se njih 132 odnosilo na utvrđivanje kršenja prava i/ili sumnje na diskriminaciju sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12; u daljnjem tekstu: ZSD) i sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom (NN-MU, br. 06/07, 03/08 i 05/08; u daljnjem tekstu: KPOSI).

Tablica 3. Pritužbe u kojima je POS postupao prema ZSD-u od 2018. do 2023. godine prema područjima diskriminacije

Područje	Broj					
	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Članstvo u sindikatu, OCD-ovima, političkim strankama	1	0	0	0	0	1
Javno informiranje i mediji	0	6	2	1	1	0
Kulturno i umjetničko stvaralaštvo	0	0	0	0	2	0
Obrazovanje	8	6	16	29	21	26
Sport	0	0	0	3	0	7
Znanost	0	0	0	0	0	0
Pravosuđe	5	0	4	2	6	2
Uprava	0	0	2	2	1	1
Pristup dobrima i uslugama	11	14	30	40	40	47
Rad	5	19	18	13	19	13
Zapošljavanje	4	2	15	11	9	3
Mirovinsko osiguranje	2	2	4	1	4	1
Socijalna skrb	8	2	17	15	7	3
Zdravstveno osiguranje	0	0	3	0	0	10
Stanovanje	1	4	7	3	2	8
Zdravstvena zaštita	4	2	6	7	3	2
Pritužbe s višestrukim područjima	0	2	3	3	1	1
Diskriminacija - općenito	20	10	8	13	14	22
UKUPNO	69	69	135	143	130	147

Najveći broj pritužbi na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i u 2023. godini (kao i u prethodnim razdobljima od 2020. godine) odnosio se na područje pristupa dobrima i uslugama (najčešće zbog fizičke nepristupačnosti prostora u kojima se pružaju različite javne i druge usluge, održavanja

dogaćanja u nepristupačnim građevinama, nepristupačnosti javnog prijevoza i dr.). Nadalje, prikazani podatci u tablici 3. pokazuju kako je i dalje velik broj postupanja i slučajeva povodom sumnje na diskriminirajuća postupanja u području obrazovanja djece s teškoćama u razvoju (najčešće prilikom upisa i uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u redovne škole najbliže mjestu stanovanja, upisa na studij, osiguravanja potrebne razumne prilagodbe i podrške, posebice pristupačnosti škola i visokih učilišta, prijevoza, osiguravanja prilagođenih udžbenika za učenike i studente s oštećenjima vida te osiguravanja odgovarajuće podrške pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika, osobito s obzirom na nekvalitetno uređen njihov radnopravni status i izostanak potrebnoga stručnog osposobljavanja, osiguravanje osobne asistencije na visokim učilištima i studentskim domovima - *više o tome u poglavlju ovog izvješća pod nazivom Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje i Visoko obrazovanje*). Neravnopravan položaj studenata s invaliditetom proizlazi i iz činjenice da u osnovnom Zakonu o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN, br. 119/22) nije propisan pojam tko su studenti s invaliditetom te obveza osiguravanja razumne prilagodbe.

Kada govorimo o pritužbama u kojima je POSI postupao sukladno ZSD-u prema diskriminacijskim osnovama, u 2023. godini 143 pritužbi se odnosilo na invaliditet, a četiri na zdravstveno stanje.

Tablica 4. Pritužbe u kojima je POSI postupao prema ZSD-u od 2018. do 2023. godine prema spolu pritužitelja/ice

Spol pritužitelja/ice	Broj					
	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Žena	27	28	52	47	49	59
Muškarac	30	27	44	51	60	49
Nepoznato (anonimno)	1	2	2	1	1	0
Grupa	6	10	20	37	16	24
Vlastita inicijativa	5	2	17	7	4	15
Ukupno	69	69	135	143	130	147

Prikazani podatci o postupanjima prema vrsti pritužitelja/pritužiteljice ukazuju da je u većem broju slučajeva 2023. godine utvrđeno kršenje prava i/ili diskriminirajuća ponašanja prema osobama s invaliditetom kao grupi, odnosno kao dijelu društva. Zabrinjavajuće je da se radi o slučajevima (njih 24) koji se odnose na postupanja i situacije koje znatno utječu na veće dijelove ukupne populacije osoba s invaliditetom.

Tablica 5. Pritužbe u kojima je POSI postupao prema ZSD-u od 2018. do 2023. godine, prema prituženim tijelima/osobama:

Vrsta prituženog tijela/osobe	Broj					
	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Fizička osoba	2	6	8	11	11	3
Pravna osoba	9	17	15	37	32	29
Pravna osoba s javnim ovlastima	37	23	60	37	36	26
Tijelo državne uprave	11	11	23	30	16	40
Pravosudno tijelo	5	0	5	3	5	13
Organizacija civilnog društva	1	2	1	1	2	1
Tijelo jedinice lokalne i područne samouprave	4	9	19	23	21	28

Drugo	0	1	4	1	7	7
Ukupno	69	69	135	143	130	147

Prema podacima navedenim u tablici 5. pritužbe zaprimljene tijekom 2023. godine velikom su se većinom odnosile na tijela državne uprave (njih 40) i pravne osobe s javnim ovlastima (njih 26) poput PU HZSR-a, ZOSI-a, HZZO-a i HZMO-a, te na različite obrazovne ustanove. O dostupnosti javnih usluga i provedbi razumne prilagodbe POSI od 2017. godine kontinuirano traži očitovanja od nadležnih tijela, ali i istovremeno upućuje upozorenja i preporuke nadležnim ministarstvima kao središnjim tijelima (posebno MROSP-u, MPU-u i MZ-u) ukazujući na nedostupnost usluga (najčešće zbog nepristupačnosti prostora) koje se pružaju u objektima različitih ustanova od prioritetnog značaja za ostvarivanje pojedinih prava svih građana, a posebno za osobe s invaliditetom kao što su područje zdravstva, socijalne skrbi, pravosuđa, vještačenja te mirovinskoga osiguranja, ujedno i kao područja u kojima osobe s invaliditetom ostvaruju svoja prava na osnovi invaliditeta. Zbog toga se najčešće pritužbe i dalje odnose na pristup dobrima i uslugama te uskraćivanje razumne prilagodbe, čime se osobe s invaliditetom stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na osobe bez invaliditeta i čime se onemogućuje ostvarivanje njihovih prava. *Više o navedenom nalazi se u poglavljima ovog izvješća pod naslovima Pristupačnost, stanovanje, mobilnost i Pristup dobrima i uslugama.*

U nastavku donosimo primjere postupanja u slučajevima sumnje na diskriminaciju na osnovi invaliditeta u područjima pristupa javnim dobrima i uslugama i obrazovanju.

Primjer iz prakse: POSI je saznao o organizaciji nagradne igre jedne velike priređivačke tvrtke koja surađuje s jednim proizvođačem automobila, koja je organizirana na području Republike Hrvatske u razdoblju od 6. ožujka do 26. ožujka 2023. godine. U čl. 4. Pravila nagradne igre o načinu sudjelovanja u nagradnoj igri određeno je kako u nagradnoj igri mogu sudjelovati „sve punoljetne i potpuno poslovno sposobne fizičke osobe“ koje za vrijeme trajanja nagradne igre na bilo kojem maloprodajnom mjestu jednog trgovačkog lanca u RH kupe bilo koji proizvod određene robne marke. Čl. 5. Pravila navodi kako „sve punoljetne i potpuno poslovne sposobne fizičke osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj imaju pravo sudjelovati u Nagradnoj igri, s izuzetkom osoba zaposlenih kod priređivača i s njim povezanim društvima, kao i članovi njihove obitelji, uz napomenu da priređivač zadržava pravo provjere navedenih uvjeta.“ Zakonom o igrama na sreću (NN, br. 87/09, 35/13, 158/113, 41/14, 143/14 i 114/22) i Pravilnikom o priređivanju nagradnih igara (NN, br. 08/10) ne određuje se kao uvjet sudjelovanja u nagradnoj igri potpuna poslovna sposobnost sudionika, odnosno kao ograničenje za sudjelovanje u nagradnoj igri ne navodi se činjenica da je sudionik lišen poslovne sposobnosti. S obzirom na navedeno, proizlazi sumnja da je priređivač nagradne igre neopravdano onemogućio osobe lišene poslovne sposobnosti u sudjelovanju u nagradnoj igri, čime ih je stavio u nepovoljniji položaj u odnosu na druge osobe, s osnove njihovog invaliditeta, čime je počinio diskriminaciju opisanu čl. 2., a u vezi čl. 1. i 8. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Tijekom postupanja i na zahtjev POSI u svom pisanom očitovanju predmetna tvrtka zahvaljuje što smo skrenuli pozornost na propust koji su učinili prilikom pripreme pravila za navedenu nagradnu igru. Navodi se kako se radi o nenamjernoj i slučajnoj pogrešci, bez i najmanje namjere diskriminiranja te kako je upravo ova tvrtka jedan od potpisnika povelje o raznolikosti iz 2017. godine. Naglašavaju kako će ubuduće paziti da se ovakav ili sličan propust ne bi ponovio.

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio pritužbu da su redoviti učenici srednje škole ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja kojoj je osnivač RH, u nadležnosti MROSPM diskriminirani po pitanju financiranja/sufinanciranja troškova prijevoza. Naime, dok su svi redoviti učenici srednjih škola imali od strane Vlade RH (MZO) osigurano 75% ili 100% sufinanciranje karte međumjesnog prijevoza te dok su svi učenici s teškoćama u razvoju u srednjim školama te ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u nadležnosti MZO također imali financiran prijevoz od MZO, ovi učenici su sami plaćali kako karte međumjesnog prijevoza tako i individualni prijevoz u organizaciji roditelja samo zbog činjenice da su učenici ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u nadležnosti MROSPM. U pritužbi se ističe da su promjenom Zakona o socijalnoj skrbi (NN, br. 18/22, 46/22 i 119/22) izostavljeni

troškovi prijevoza srednjoškolaca. Po zaprimanju pritužbe smo utvrdili zakonsko pravo tih učenika na financiranje prijevoza te smo uputili MROSPM, MZO i županiji dvije preporuke za uklanjanje diskriminacije i upozorenje pri tom ukazujući na zakonske odredbe: Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, br. od 87/08 do 151/22; u daljnjem tekstu: Zakon o odgoju i obrazovanju) u čl. 69. st. 4. nedvojbeno propisuje: „*Za učenike s teškoćama iz čl. 65. st. 1. ovog Zakona osigurava se prijevoz bez obzira na udaljenost i prijevoz pratitelja kada je zbog vrste i stupnja teškoća pratitelj potreban, a sukladno rješenju o primjerenom obliku školovanja*“ Nadalje u istom Zakonu o odgoju i obrazovanju u čl. 143. st. 2. i 3. na temelju kojeg se svake godine donosi Odluka Vlade RH o kriterijima i načinu financiranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola za tekuću školsku godinu propisano je, citiramo: „*(2) Vlada Republike Hrvatske može, sukladno raspoloživim sredstvima državnog proračuna, za svaku školsku godinu donijeti odluku o financiranju, odnosno sufinanciranju prijevoza za učenike srednjih škola. (3) Za svrhu iz stavka 2. ovoga članka Vlada Republike Hrvatske će odlukom utvrditi mjerila i kriterije na temelju kojih će se ostvarivati pravo na financiranje, odnosno sufinanciranje prijevoza.*“ Niti jedna od navedenih odredbi Zakona o odgoju i obrazovanju ne isključuje učenike srednjih škola u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja. Odluka o kriterijima i načinu financiranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola za školsku godinu 2022./2023. (NN, br. 101/22) propisuje: „*Ovom Odlukom utvrđuju se kriteriji i način sufinanciranja, odnosno financiranja troškova javnog prijevoza redovitih učenika srednjih škola za školsku godinu 2022./2023.*“ te se u tekstu Odluke nigdje ne isključuju učenici s teškoćama u razvoju. Pravo na sufinanciranje/financiranje prijevoza po ovoj Odluci ne mogu ostvariti jedino učenici koji su smješteni u učeničkom domu koji se nalazi u istom mjestu njegovog školovanja ili koji imaju financiran prijevoz s druge osnove. Učenici ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja koja nam se pritužila nemaju u ovom trenutku financiranje s druge osnove niti su smješteni u učeničkom domu. Dalje u Odluci se navodi da ugovore s prijevoznicima sklapaju jedinice područne (regionalne) samouprave i Grad Zagreb, odnosno osnivači srednjoškolskih ustanova. Nadalje u Zakonu o socijalnoj skrbi u prijelaznim odredbama u čl. 314 propisano je: „*Korisnik prava na naknadu za troškove prijevoza priznatog na temelju Zakona o socijalnoj skrbi zadržava priznato pravo i nakon stupanja na snagu ovoga Zakona do sklapanja ugovora o javnim uslugama u cestovnom prijevozu sukladno Zakonu o prijevozu u cestovnom prometu*“ U Zakonu o prijevozu u cestovnom prometu (NN, br. 41/18, 98/19, 30/21, 89/21 i 114/22) u prijelaznim i završnim odredbama u čl. 24. propisano je: „*Do sklapanja ugovora o javnim uslugama u cestovnom prijevozu u skladu s ovim Zakonom prijevoz učenika srednjih škola i financiranje obavlja se u skladu sa zakonom kojim se uređuje odgoj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama i s pozicija ministarstva nadležnog za obrazovanje.*“ Dakle, po svim osnovama i ovi učenici kao redoviti učenici srednje škole koji se školuju prema primjerenom programu obrazovanja, ali su opet naglašavamo redoviti učenici, imali su pravo na financiranje/sufinanciranje prijevoza. Međutim, nisu bili predviđeni u Odluci o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala za školovanje učenika s teškoćama u razvoju u srednjoškolskim programima za školsku godinu 2022./2023. koja je propisivala da se povećani troškovi prijevoza odnose na učenike u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u nadležnosti MZO te u redovitim srednjim školama kojima je osnivač Republika Hrvatska ili jedinica područne (regionalne) samouprave ili je osnivač druga pravna i fizička osoba. Iako smo od MROSP-a zaprimili izvješće da će se pokrenuti izmjena Zakona o socijalnoj skrbi i odrediti pravo na troškove prijevoza ovih učenika te iako nismo zaprimili izvješće MZO-a, od školske godine 2023./2024. u prethodno navedenoj Odluci MZO-a o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza unesene su odredbe kojima je i učenicima ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u nadležnosti MROSP-a dano pravo na povećane troškove prijevoza te je time uvažena naša preporuka. A kako je i prema navedenim odredbama i trebalo biti. Predložili smo da im se i retrogradno isplate troškovi prijevoza te o istom obavijestili i Vladu RH. Prijedlog nije uvažen, ali nismo zaprimili pisani odgovor MZO-a.

Primjer iz prakse: POSI se obratio predstavnik udruge koja okuplja slijepi i slabovidne osobe s predstavkom na namjeravano ukidanje zvučne signalizacije za slijepi i slabovidne osobe na semaforima na raskrižju u samom centru turističkoga grada na vrlo frekventnoj prometnici gdje su

smještena stajališta svih autobusnih gradskih (lokalnih) linija i županijskog (prigradskog) prijevoza, a sve poradi prigovora na buku stanara u neposrednoj blizini. Na navedenoj lokaciji, slijepim i slabovidnim osobama potrebni su svi elementi pristupačnosti iz kojih mogu primiti informacije bitne za snalaženje, orijentaciju, prepoznavanje mjesta i izvora opasnosti odnosno sigurno kretanje. Na ime udruge od strane trgovačkog društva koje između ostalog obavlja i poslove projektiranja i upravljanja prometom te prometnom signalizacijom zaprimljena je zamolba za suglasnosti udruge da se na predmetnom raskrižju ukine zvučna signalizacija semafora u određenom vremenskom periodu. Osiguranje pristupačnosti i mobilnosti za OSI obveza je koja proizlazi iz međunarodnih dokumenata koje je Republika Hrvatska potpisala i ratificirala, kao i obveza koju propisuju nacionalni zakoni i propisi. Na taj način je čl. 9. KPOSI (NN-MU, br. 06/07, 03/08 i 05/08) uređeno pravo na pristupačnost OSI na ravnopravnoj osnovi s drugima kao jedno od osnovnih prava. Navedenim odredbama članka preuzete su obveze osiguravanja pristupačnosti OSI izgradnjom okruženja, prijevoza, informacija i komunikacija, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave, kao i drugih usluga i prostora otvorenih i namijenjenih javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima. Kako bi se OSI osigurao život neovisan o tuđoj pomoći i potpuno sudjelovanje u svim područjima života, mjere u osiguravanju pristupačnosti odnose se na građevine, ceste, prijevoz i druge zatvorene i otvorene prostore, informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektroničke usluge i službe hitnih intervencija itd. Informacije koje videći sudionici u prometu uzimaju zdravo za gotovo često su nedostupne slijepim ili slabovidnim osobama. Stoga je potrebno identificirati prepreke i potencijal poboljšanja dostupnosti informacija u prometu. Brojni su izazovi s kojima se slijepe i slabovidne osobe susreću u prometu, od sigurnosti prelaska prometnice do nedostatka zvučnih signalizacija u javnim prometnim sredstvima i njihovim stajalištima i sl. Tijekom postupanja preporučeno je žurno preispitivanje mogućnosti iznalaženja prikladnog rješenja u obvezi osiguranja pristupačnosti i sigurnosti prometa za osobe sa senzoričkim oštećenjima kako bi se i dalje osigurala zvučna signalizacija semafora (npr. smanjenje razine zvuka semafora). Preporučeno je održavanje sastanka s predstavnicima udruge kao platforme za uspostavljanje suradnje u iznalaženju prikladnog rješenja te kako bi članovi udruge imali mogućnost iznijeti eventualne konstruktivne primjedbe i prijedloge o ovom pitanju od njihova interesa, potreba i dobrobiti. Preporuka u rješavanju problematike pristupačnosti je osiguranje kvalitete iste korištenjem znanja i iskustava drugih, suradnjom s predstavnicima osoba s invaliditetom na lokalnoj razini koji su najbolji poznavaoци svojih potreba, ali i specifičnosti koje je potrebno prilagoditi da budu doista iskorištene na zadovoljstvo građana sa senzoričkim oštećenjima. Trgovačko društvo nije uvažilo upućene preporuke POSI, no tada se upozorilo da se preporuke sadržajno odnose upravo na zakonske obveze osiguravanja pristupačnosti i sigurnosti prometa za osobe sa senzoričkim oštećenjima, na koje predmetna suglasnost udruge nije od utjecaja. Sigurnost i izjednačavanje zaštite prava slijepih i slabovidnih osoba ključna je u osiguravanju podrške i nediskriminacije svih svojih sugrađana. S obzirom na navedeno ukazalo se trgovačkom društvu da neosiguravanje pristupačnosti od strane onih koji su ju dužni osigurati predstavlja povredu ne samo međunarodnih dokumenata na koje je POSI ukazao ranije, nego je utuživo i podliježe sankcijama na temelju nacionalnih propisa. Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12) zabranjuje se nejednako postupanje, odnosno stavljanje u nepovoljniji položaj na temelju neke od Zakonom propisanih osnova među kojima su invaliditet i zdravstveno stanje. Zakon se primjenjuje na postupanje svih državnih i tijela JLP(R)S, pravnih osoba s javnim ovlastima, te na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba. Postojanje diskriminacije utvrđuje se postojanjem nekog diskriminatornog postupanja na osnovu određene karakteristike, primjerice invaliditeta. Takvo diskriminatorno postupanje po svom obliku može biti izravno, neizravno ili se može očitovati uskraćivanjem razumne prilagodbe. Diskriminacijom u smislu Zakona o suzbijanju diskriminacije smatra se i "... propust da se osobama s invaliditetom, sukladno njihovim potrebama, omogućiti korištenje javno dostupnih resursa...". Ujedno je ukazano i na odredbe Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13) kojima su čl. 36. propisani elementi pristupačnosti javnog prometa. Isti su nužni za osiguranje uvjeta neovisnog kretanja osoba s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, a kao element pristupačnosti

navodi se i semafor koji mora omogućavati ispunjavanje određenih uvjeta pristupačnosti. Dok su fizičke prepreke lako uočljive i samorazumljive, one koje sprječavaju autonomno i sigurno kretanje slijepih i slabovidnih osoba su praktički nevidljive, a sastoje se od specifičnih intervencija koje se realiziraju dodavanjem primjerice taktilnih signalizacija na gazištima, reljefnih karti, akustičnih signalizacija na semaforima. Predmetne intervencije ujedno predstavljaju i mjere opreza i sigurnosti za dobrobit osoba s oštećenjem vida. Mišljenja smo da njihova identifikacija stoga zahtijeva veću pozornost i potrebu poistovjećivanja sa situacijom onih koji ne vide. To je, uz nepoznavanje zakonitosti, jedan od razloga zašto su senzorne barijere zanemarene u brojnim situacijama. Preporučeno je preispitivanje mogućnosti iznalaženja rješenja u obvezi daljnjeg osiguravanja pristupačnosti svih propisanih i nadasve nužnih elemenata pristupačnosti. Preporučeno je održavanje sastanka s predstavnicima udruge koji će poslužiti kao temelj za uspostavljanje aktivne suradnje u identifikaciji mjesta na kojima je potrebna intervencija, utvrditi postojeće nedostatke i planirati unaprjeđenja semaforских sustava kao temeljnog prava svih slijepih i slabovidnih osoba koje se žele autonomnije i sigurnije kretati ulicama grada. Nakon upućenog upozorenja POSI, trgovačko društvo uvažilo je predmetne preporuke i pri sljedećem sastanku predstavnika gradske vlasti i POSI raspravljalo se o potrebi unaprjeđenja, odnosno intervencija u sve elemente pristupačnosti javnog prometa u odnosu na osobe sa senzoričkim oštećenjima.

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio pritužbu oca koji se smatra diskriminiranim na osnovu invaliditeta od strane HZSR-a, u postupku izrade prijedloga nadležnom Općinskom sudu, radi donošenja odluke o roditeljskoj skrbi za mlt. djecu. Pojašnjava kako se u stručnoj procjeni HZSR-a navodi da je nesposoban za samostalan život radi svog invaliditeta te ovisan o drugima i time manje sposoban za brigu i skrb o djeci, a što u stvarnosti nije istina. Posljedica toga je prijedlog sudu da zajednička mlt. djeca žive s majkom, a s njim ostvaruju susrete i druženja u opsegu koji smatra nedovoljnim. Smatra kako je u potpunosti sposoban skrbiti o djeci, unatoč svom invaliditetu. Pojašnjava kako je zaposlen, ostvaruje prihod i samostalno skrbi o sebi u potpunosti te ne treba tuđu pomoć. U provedenom postupku proveden je uvid u stručnu procjenu i podatke o obiteljskim, imovinskim i socijalnim prilikama stranaka HZSR-a te je od istoga tijela zatraženo očitovanje na navode pritužitelja. U dijelu stručne procjene pod nazivom Obiteljske prilike detaljno se opisuju zdravstveni problemi pritužitelja te se navodi kako je zbog promjena u zdravstvenom stanju ovisan o pomoći i njezi druge osobe. U zaključku se navodi kako je „otac osoba narušenog zdravstvenog stanja te su mu njegovi roditelji nužna potpora i pomoć u svakodnevnom funkcioniranju“. Navodi se i da je „pohvalna pomoć oba roditelja u brizi i skrbi oko djece, međutim odgoj i skrb za djecu je odgovornost roditelja, a odgovornost roditelja troje djece iziskuje određene obveze“. HZSR predlaže da mlt. djeca stanuju s majkom, a da se susreti s ocem odvijaju prva tri vikenda u mjesecu i pola zimskih i ljetnih školskih praznika. Radi utvrđenja ili otklanjanja sumnje u počinjenu diskriminaciju POSI je predložio HZSR-u utvrditi stvarne sposobnosti oca za skrb o djeci, neovisno o činjenici da je isti korisnik prava iz sustava socijalne skrbi pod nazivom doplatak za pomoć i njegu te nas izvijestiti u kojem je smislu pritužitelju potrebna potpora i pomoć u svakodnevnim aktivnostima te koji dio svojih obveza vezanih uz skrb o djeci otac nije u mogućnosti izvršavati, a radi čega je određeno da isti susrete s djecom ostvaruje u, prema njegovom mišljenju, nedovoljnom obimu. U izvješću HZSR u bitnome se navodi kako je pritužitelju nalazom i mišljenjem nadležnog tijela utvrđen status osobe s invaliditetom. Utvrđene zdravstvene teškoće limitiraju imenovanoga u „nekim stvarima u brizi oko djece“, kako i sam izjavljuje. No, njegov zdravstveni status nije faktor koji je odredio prijedlog HZSR-a. Stručni tim je prijedlog sudu dostavio vodeći se najboljim interesima djece u trenutnim okolnostima. Diskriminacija je u svim pojavnim oblicima zabranjena, no iznimno se ne smatra diskriminacijom stavljanje u nepovoljniji položaj kod uređivanja prava i obveza uređenih Obiteljskim zakonom, a osobito u svrhu legitimne zaštite prava i dobrobiti djece, zaštite javnog morala i pogodovanja braku pri čemu upotrijebljena sredstva moraju biti primjerena i nužna. Sve iznimke trebaju ostvarivati svoj cilj i moraju biti primjerene i nužne za ostvarenje tog cilja. Iako se u očitovanju HZSR izrijekom navodi kako zdravstveni status pritužitelja nije faktor koji je odredio prijedlog sudu, iz ranije citiranih navoda zaključka, u kojem se ističe kako je pomoć roditelja pritužitelja u brizi i skrbi o djeci pohvalna, ali da je skrb oko djece odgovornost roditelja, navodeći prethodno kako

i roditelji i samom pritužitelju pružaju nužnu potporu i pomoć u svakodnevnom funkcioniranju, zaključujemo kako je na sadržaj mišljenja HZSR-a ipak utjecala činjenica da je kod pritužitelja prisutan invaliditet, radi kojega on treba pomoć i njegu druge osobe. Prijedlogom da djeca žive s majkom i oca viđaju kako je predloženo, nesrazmjerno je dana prednost majci u skrbi o djeci. Istovremeno se navodi kako oboje sudjeluju obiteljskom savjetovanju pri obiteljskom centru, gdje su oboje jednako angažirani i redovno prisutni na tretmanima te su oba roditelja osobe s urednim profilom ličnosti koji nije prepreka njihovom ostvarivanju roditeljske skrbi. Ukoliko je HZSR pritužitelja stavio u nepovoljniji položaj s osnove invaliditeta, a s ciljem legitimne zaštite prava i dobrobiti djece, potrebno je utvrditi jesu li sredstva primjerena i nužna za ostvarenje tog cilja. Činjenica je da je odgoj i skrb odgovornost roditelja, međutim, ukoliko roditelji pritužitelja istome pružaju potrebnu pomoć u obavljanju onih dijelova roditeljske skrbi koje on sam nije u mogućnosti izvršavati zbog svog invaliditeta, je li ograničavanje susreta djece s ocem na samo šest dana od ukupno 30 u jednom mjesecu, uz polovicu zimskih i ljetnih školskih praznika primjereno i nužno, uzevši u obzir da se u stručnom mišljenju ne navodi da pritužitelj zbog svog invaliditeta na neki način ugrožava interese djece, ili da sam ili uz pomoć svojih roditelja ne može o njima skrbiti na adekvatan način. U stručnom mišljenju i izvješću HZSR ne navodi se u kojem dijelu pritužitelj kao roditelj nije u mogućnosti obavljati sve sadržaje roditeljske skrbi, osim što se navodi kako nije u mogućnosti podizati djecu. POSI nema ovlast procjenjivati kompetencije roditelja za skrb i brigu o djetetu niti ocjenjivati stručna mišljenja nadležnih tijela. Međutim, HZSR, nakon zatraženog očitovanja nije uspio uvjeriti POSI kako invaliditet pritužitelja nije u bitnome utjecao na sadržaj prijedloga sudu. S obzirom na navedeno, POSI je mišljenja kako je nadležni HZSR svojim prijedlogom s kojim bi roditeljem djeca trebala živjeti i o načinu ostvarivanja osobnih odnosa s drugim roditeljem diskriminirao pritužitelja, dijelom temeljeći svoje mišljenje na njegovoj nesposobnosti u vođenju praktične brige o djeci, a zbog postojanja njegovog invaliditeta, dok istovremeno nije dovoljno obrazložio druge razloge zbog kojih se predlaže da djeca žive s majkom, a da s ocem ostvaruju osobne odnose samo šest dana u mjesecu te polovicu praznika. Nije obrazloženo niti koje roditeljske obveze pritužitelj ne može izvršavati da bi ovakvo ograničenje održavanja osobnih odnosa s djecom bilo primjereno i nužno za dobrobit djece. Mišljenja smo kako se stavljanje pritužitelja u nepovoljniji položaj nije moglo opravdati legitimnom svrhom, odnosno zaštitom prava i interesa djeteta, jer ta dobrobit nije bila ugrožena njegovim invaliditetom i nemogućnošću da u svim segmentima vodi skrb o djeci, iz razloga što je pritužitelj u mogućnosti dobiti pomoć i podršku u vođenju brige o djeci od svojih roditelja s kojima živi u kućanstvu. S obzirom na navedeno, predloženo je HZSR preispitati svoje mišljenje izneseno u prijedlogu sudu.

Primjer iz prakse: Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež nam dostavlja zamolbu za upis učenice s teškoćama u razvoju u srednju školu sukladno njezinim osobnostima i interesima. Sama učenica koja je više puta bila na bolničkom liječenju zbog rizika od suicida smatra da joj je povrijeđeno pravo na izbor zanimanja. Naime, na kraju osnovnog školovanja bila je na profesionalnom usmjeravanju u nadležnom uredu HZZ-a gdje su joj predložena sljedeća zanimanja/srednjoškolski programi: kozmetičar, trgovac i konobar pri čemu je njezin prvi izbor kozmetičar. Sama ističe da može i do sada se školovala po redovitom programu, ali su ju upisali u posebni program za pomoćnog kuhara i slastičara uz naglasak da mora prihvatiti školovanja za navedena zanimanja. Socijalna radnica nadležnog područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad (u daljnjem tekstu: PU HZSR) koji ju prati, prikupila je informacije da je bila upisana u program kozmetičara u srednjoj školi. Međutim, kako joj nisu mogli osigurati smještaj u sustavu socijalne skrbi upisana je u pomoćno zanimanje koje je dostupno u ustanovi socijalne skrbi gdje se nalazi na smještaju, a koja provodi i program obrazovanja. Uputili smo MZO, MROSPM, nadležnom PU HZSR i ustanovi socijalne skrbi gdje je smještena da smatramo da je za nju najbolji interes da se upiše u srednju školu u skladu sa svojim psihofizičkim osobinama te interesima i sposobnostima i da je u tu svrhu potrebno iznaći ili adekvatni smještaj ili prijevoz ili drugo primjereno rješenje kako bi joj se omogućilo školovanje u najbližoj srednjoj školi koja ima program kozmetičara. Predložili smo i da se razmotri primjerenost i mogućnost smještaja u učeničkom domu tijekom srednjoškolskog obrazovanja. Kako smo u već sličnim primjerima djece s teškoćama u razvoju naglašavali, ponovno smo naglasili da smatramo da u situacijama kada se zbog

problema smještaja ne uključuju u obrazovanje sukladno svojim sposobnostima i interesima, da im se na taj način oduzima pravo na obrazovanje, ali i pravo da iskažu svoje interese i želje kao i svi drugi mladi pri ulasku u srednju školu. Istaknuli smo i odredbe KPOSI u odnosu na prava učenika s teškoćama u razvoju te smo uputili i preporuku da s obzirom na njezinu dobrobit i mentalno zdravlje predložimo i naglašavamo da je u zaštitu njezinih najboljih interesa bitno da ju se upiše u srednju školu sukladno njezinim sposobnostima i interesima, a ne u odnosu na mogućnosti smještaja. Ujedno smo s obzirom na dobivene informacije zatražili i od osnovne škole koju je posljednje pohađala (do lišavanja prava na roditeljsku skrb njezinih roditelja i smještaja u ustanovu socijalne skrbi) da nas izvijeste o programu obrazovanja po kojem se školovala. Od osnovne škole saznajemo da se učenica školovala po redovitom programu uz individualizirane postupke, a nakon toga se donosi rješenje za školovanje po posebnom programu slijedom kojeg pohađa 8. razred u ustanovi socijalne skrbi gdje je na smještaju. Nameće nam se sumnja da je program obrazovanja promijenjen u odnosu na mogućnosti smještaja te da joj je time povrijeđeno pravo na obrazovanje sukladno interesima i sposobnostima. S obzirom da smo iz dobivenih informacija stekli dojam da joj je primjereni program obrazovanja (posebni program) utvrđen povezano sa smještajem kao i da nam je s obzirom na navode da učenica može svladavati redoviti program uz prilagodbu sadržaja upitno je li pri tome riječ o primjerenom programu obrazovanja za nju, predložili smo prosvjetnoj inspekciji MZO i AZOO postupanje u okviru nadležnosti. Predložili smo da se utvrdi ispravnost provedenih postupaka utvrđivanja psihofizičkog stanja učenice radi utvrđivanja primjerenog programa obrazovanja. Pri tome smo istaknuli da smo svjesni da je rješenje o primjerenom programu obrazovanja pravomoćno i da je postojala mogućnost žalbe od strane skrbnice koju je imenovao nadležni PU HZSR. No, iz izvješća PU HZSR prethodno smo već obaviješteni da nemaju informaciju da učenica želi promijeniti obrazovanje ili da je nezadovoljna upisanim programom. Od MZO-a i AZOO-a zaprimamo odgovor da u okviru svojih nadležnosti nisu u mogućnosti utvrditi navedene činjenice niti postupati s ciljem rješavanja nastalih problema. U poglavlju koji se odnosi na odgoj i obrazovanje opisali smo/opisat ćemo probleme na koje nailazimo kod utvrđivanja primjerenog programa obrazovanja i nenadležnosti institucija u odnosu na nadzor provođenja navedenih postupaka. Na temelju preporuke POSI, MROSP nam na znanje dostavlja obavijest upućenu nadležnom PU HZSR i ustanovi socijalne skrbi u kojoj je učenica na smještaju da joj treba osigurati obrazovanje sukladno njezinim sposobnostima i interesima te im predlažu sastanak sa skrbnicom učenice. Na temelju toga ponovno tražimo izvješće od nadležnog PU HZSR i ustanove socijalne skrbi gdje je učenica na smještaju. Ujedno u zahtjevu za izvješće ističemo i da nas je nadležni PU HZSR izvijestio da ih škola nije kontaktirala o potrebi promjene programa obrazovanja niti promjeni srednjoškolskog program i da su naglasili da će ukoliko dođe do promjene oblika školovanja ili same škole u suradnji s MROSPM pronaći adekvatan smještaj za učenicu. Zaključno nas ustanova socijalne skrbi nakon održanog sastanka i postupanja obavještava će učenica nakon završenog srednjoškolskog obrazovanja završiti tečaj za kozmetičara. Ističu da je sama učenica s time suglasna, no i nadalje smatramo da zbog nedostatka smještaja u ustanovama socijalne skrbi se ugrožava pravo na obrazovanje sukladno interesima i sposobnostima. Nismo sigurni je li sama učenica u ovoj dobi dobro obaviještena i svjesna razlike srednjoškolskog obrazovanja za kozmetičara i tečaja za kozmetičarku.

Preporuke Vladi Republike Hrvatske i nadležnim ministarstvima:

---

1. Kao i prošlih godina tako ponovno ističemo i ponavljamo preporuku Vladi Republike Hrvatske da prava s osnove invaliditeta trebaju biti jednaka za sve osobe s invaliditetom neovisno o vrsti i uzroku invaliditeta. Dodatna materijalna prava koja imaju i mogu imati karakter odštete trebala bi se isplaćivati iz posebnih izvora jasno odvojenih od naknada s osnove invaliditeta.
2. U pogledu uključivanja djece s teškoćama u razvoju u sustav osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja preporuka je Ministarstvu znanosti i obrazovanja da upisi djece s teškoćama u razvoju budu zbog njihove značajne operative važnosti još bolje koordinirani i efikasniji, a sve kako učenici s teškoćama ne bi morali iz različitih razloga (nedovršenih administrativnih procesa upisa, nedostatka pomoćnika u nastavi i komunikacijskih posrednika, kašnjenja dostave udžbenika i dr.) propuštati prve dane, tjedne i mjesece školske godine, čime se također dovode u neravnotežan položaj u odnosu na

ostale učenike. Sigurno se svi sjećamo svojih prvih školskih dana i potrebno je osigurati da oni budu lijepa uspomena i svim učenicima s teškoćama.

3. Potrebno je nastaviti s edukacijama stručnjaka različitih profila, ali i državnih službenika i zaposlenika u javnom sektoru, o oblicima diskriminacije na osnovu invaliditeta te odgovarajućim načinima komunikacije s osobama s različitim vrstama invaliditeta, kako bi se umanjile mogućnosti stavljanja u nepovoljniji položaj osoba s invaliditetom u odnosu na osobe bez invaliditeta.

2.2. PRIJEDLOZI I PREPORUKE ZA IZMJENE I DOPUNE ZAKONA I DRUGIH PROPISA TE UNAPRJEĐENJE SUSTAVA

2.2.1. Prijedlozi za izmjene i dopune zakona i drugih propisa

Tijekom 2023. godine sudjelovali smo u **22** e-Savjetovanja, mrežnoj platformi na kojoj državna tijela objavljuju prijedloge propisa u svrhu javnog savjetovanja sa zainteresiranom javnosti, gdje smo predložili izmjene ukupno **82** odredbe. Od iznesenih prijedloga prihvaćeno je **24**, djelomično je prihvaćeno **11** i **13** je primljeno na znanje. Nisu prihvaćena **34** prijedloga.

POSI je zaprimio **54** predstavke koje su se odnosile na prijedloge izmjene i dopune propisa, poziva na sudjelovanje u radu povjerenstava i radnih skupina te podnesaka vezano za praćenje operativnih programa. Od navedenog broja, u 2023. godini imala je **63** postupanja u kojima je između ostalog dala mišljenja i/ili prijedloge izmjena i dopuna **22** propisa (zakona, podzakonskih akata, nacionalnih planova, strategija i izvješća o provedbi međunarodnih dokumenata) na vlastitu inicijativu, na traženje nadležnih institucija te na temelju prijedloga pojedinaca i udruga.

Predstavnici POSI sudjelovali su u radu povjerenstava kao i različitim radnim skupinama, a kao promatrači sudjelovali smo u radu odbora za praćenje programa financiranih iz fondova Europske unije, i to: Operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014.-2020., Programa Konkurentnost i kohezija 2021.-2027. i Integriranog teritorijalnog programa 2021.-2027., Operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020., Odbora za praćenje Programa Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027., Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020. i Odbora za praćenje provedbe Strateškog plana Zajedničke poljoprivredne politike RH 2023.-2027.

Tekstualni pregled e-Savjetovanja na kojima je sudjelovao POSI tijekom 2023. godine

1. e-Savjetovanje o Nacrtu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te načinu izvještavanja o njima, Ministarstvo zdravstva, od 28.10. do 27.11. 2022., izvješće nije objavljeno, objava izvješća je bila očekivana 27.01. 2023. godine.

2. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o osobnoj asistenciji, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 01.12. do 31.12. 2022., predloženo 27, prihvaćeno 2, djelomično prihvaćeno 9, primljeno na znanje 1, nije prihvaćeno 15.

3. e-Savjetovanje o Prijedlogu Pravilnika o sadržaju i korištenju informacijskih sustava u visokom obrazovanju, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 24.02. 2023. do 11.03. 2023., predloženo 5, nije prihvaćeno 5.

4. e-Savjetovanje o prijedlogu Državnog plana djelovanja civilne zaštite, Ministarstvo unutarnjih poslova, od 25.01. 2023. do 24.02. 2023., predloženo 2, primljeno na znanje 2.

5. e-Savjetovanje o Prijedlogu pravilnika o izmjenama Pravilnika o športskom i rekreacijskom ribolovu na moru, Ministarstvo poljoprivrede, od 24.02. do 25.03. 2023., predloženo 2, primljeno na znanje 2.

6. e-Savjetovanje o Nacrtu Odluke o donošenju posebnoga nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s teškoćama u razvoju i posebnoga nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s poremećajem iz spektra autizma za osnovnu školu, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 14.03. do 14.04. 2023., predloženo 1, nije prihvaćeno 1.
7. e-Savjetovanje o Nacrtu Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na novčanu potporu za pokriće dijela troškova prijevoza za studente s invaliditetom, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 12.04. do 12.05. 2023., predloženo 7, prihvaćeno 4, nije prihvaćeno 3.
8. e-Savjetovanje o Nacrt prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj skrbi, s Konačnim prijedlogom zakona, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 11.05. do 26.05. 2023., predloženo 4, primljeno na znanje 1, nije prihvaćeno 3.
9. e-Savjetovanje o Prijedlogu uredbe o vrijednosti iznosa za utvrđivanje naknade za pružanje sekundarne pravne pomoći za 2023., Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 07.08. do 06.09. 2023., predloženo 1, djelomično prihvaćen 1.
10. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 15.09. do 16.10. 2023., predloženo 5, primljeno na znanje 3, nije prihvaćeno 2.
11. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 22.09. do 22.10. 2023., predloženo 3, prihvaćeno 1, primljeno na znanje 1, nije prihvaćeno 1.
12. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 22.09. do 22.10. 2023., predloženo 3, prihvaćeno 1, primljeno na znanje 2.
13. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa i uprave, od 22.09. do 22.10. 2023., predloženo 4, prihvaćeno 1, primljeno na znanje 1, nije prihvaćeno 2.
14. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o inkluzivnom dodatku, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 17.10. do 16.11. 2023., predloženo 12, djelomično prihvaćeno 7, nije prihvaćeno 5.
15. e-Savjetovanje o Nacrtu Provedbenog programa razvoja dječje i adolescentne psihijatrije u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo zdravstva, od 07.11. do 07.12. 2023., izvješće nije objavljeno, očekivana objava je 07.02. 2024. godine.
16. e-Savjetovanje o Nacrtu prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, s Nacrtom konačnog prijedloga zakona, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, od 07.11. do 22.11. 2023., predloženo 6, nije prihvaćeno 6.
17. e-Savjetovanje s javnošću o Nacrtu prijedloga Pravilnika o Europskoj i Nacionalnoj parkirališnoj karti za osobe s invaliditetom, Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, od 08.11. do 23.11. 2023., predloženo 3, prihvaćeno 3.
18. e-Savjetovanje o Nacrtu Prijedloga pravilnika o mjerilima i načinu utvrđivanja nesposobnosti za samostalan život i rad i nedostatka sredstava za uzdržavanje, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 15.11. do 30.11. 2023., izvješće nije objavljeno, očekivana objava je bila 08.12. 2023. godine.
19. e-Savjetovanje o ključnim elementima Poziva "Izgradnja biciklističke infrastrukture UA Osijek", Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, od 01.12. do 17.12., predloženo 1, prihvaćeno 1.

20. e-Savjetovanje o Nacrtu ključnih elemenata Poziva na dostavu projektnih prijedloga "SUSTAV BICIKLISTIČKIH STAZA URBANE AGLOMERACIJE SPLIT", Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, od 01.12. do 17.12., predloženo 1, prihvaćeno 1.

21. e-Savjetovanje o Pravilniku o prostornim planovima, Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, od 18.08. do 17.09. 2023., predloženo 1, prihvaćeno 1.

22. e-Savjetovanje o Prijedlogu Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, od 15.12. 2023. do 14.01. 2024., predloženo 3, prihvaćeno 2, djelomično prihvaćeno 1.

Tablica 6. Statistički pregled predloženih izmjena i dopuna u e-Savjetovanjima tijekom 2023. godine

e-Savjetovanja na kojima je POSI sudjelovao	Neobjavljena izvješća*	Ukupno predloženo odredbi**	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	Primljeno na znanje	Nije prihvaćeno
22	3	82	24	11	13	34

* Tijekom 2023. godine nisu objavljena izvješća o sljedećim provedenim e-Savjetovanjima: (1) Nacrtu Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o mjerilima za stavljanje lijekova na listu lijekova Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje kao i načinu utvrđivanja cijena lijekova koje će plaćati Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje te načinu izvještavanja o njima, Ministarstvo zdravstva; (2) Nacrtu Provedbenog programa razvoja dječje i adolescentne psihijatrije u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo zdravstva; (3) Nacrtu Prijedloga pravilnika o mjerilima i načinu utvrđivanja nesposobnosti za samostalan život i rad i nedostatka sredstava za održavanje, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

** U broj ukupno predloženih odredbi nisu uključeni prijedlozi odredbi neobjavljenih izvješća.

2.2.2. Preporuke i upozorenja

U nastavku se nalaze podaci o 241 preporuci i upozorenju upućenih tijelima državne vlasti, jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, te različitim fizičkim i pravnim osobama u privatnom, javnom i državnom sektoru.

U području odgoja i obrazovanja (OŠ i SŠ) upućene je 29 preporuka. Najčešće preporuke su upućivane MZO, MROSP, JLP(R)S, Hrvatskom saboru, Vladi RH i UNICEF. Preporuke i upozorenja odnosile su se na: upute vezano uz donošenje internih akata o upisu djece u predškolske ustanove, pravovremenoj provedbi postupaka upisa DTUR u 1. razrede osnovnih škola, donošenje hitne privremene odluke o popunjavanju upražnjenih radnih mjesta u Centru za autizam, prijedlozi vezano za donošenje ZOA, poduzimanje mjera u odnosu na nedostatne ili neadekvatne resurse u sustavu socijalne skrbi, zajednici i društvu za očuvanje cjelovitosti obitelji, žurnoj provedbi svih mjera naloženih rješenjima inspektora nakon provedenih nadzora, preispitivanje programa ljetovanja, utvrđivanje potrebe na razini države za specijaliziranim uslugama za populaciju djece i mladih s poremećajima u ponašanju i duševnim smetnjama, te početak aktivnosti uspostavljanja jedne ili više referentnih ustanova ili odjela.

Od navedenog u potpunosti je prihvaćena 13 preporuka, djelomično je prihvaćeno 6, u tijeku su 4, nisu prihvaćene 3, a za 3 nismo zaprimili odgovor.

U području visokog obrazovanja upućene su 23 preporuke i upozorenja. Najčešće su preporuke upućivane MZO, MROSP, Rektorskom zboru, sveučilištima i Vijeću veleučilišta i visokih škola, županijskim upravnim odjelima nadležnim za obrazovanje, JLP(R)S kao osnivačima, Institutu za razvoj

obrazovanja i Hrvatskom saboru. Preporuke su se odnosile na: nastavu u kući/nastave na daljinu, rješavanje radno-pravnog statusa PUN/SKP te upitnost njihovog propisivanja u ZOA, provjeru postojanja mjesta u školama/ustanovama prije donošenja rješenja o primjerenom programu obrazovanja za posebne razredne odjele, uklanjanju diskriminacije u odnosu na organizaciju prijevoza učenika SŠ u ustanovama kojima je osnivač RH, pravovremenom osiguravanju prilagođenih udžbenika za učenike s oštećenjem vida, srednjoškolsko obrazovanje učenika s TUR, osnivanju potrebnog broja posebnih razrednih odjela, uključivanju pomoćnika u nastavi, pravovremenom reagiranju u cilju izbjegavanja propusta prilikom upisa u prve razrede SŠ, uključivanju roditelja OSI u kriterijima za produženi boravak, omogućavanju zapošljavanja stručnih suradnika na upražnjenim radnim mjestima, povećanju kvote zbog nedostatka logopeda i edukacijskih rehabilitatora, održavanju sastanka sa školama i stručnim povjerenstvima o osiguravanju kvalitetnog uključivanja PUN, sudjelovanju učenika s TUR u izvančioničkoj nastavi uz osiguranu razumnu prilagodbu, pravovremenom osiguravanju prilagođenog prijevoza za učenike s TUR, dostavu Brošure o pravima i oblicima potpore za studente s invaliditetom, usklađivanju propisa na razini Sveučilišta koji se odnose na zaštitu prava SSI s odredbama Ustava i međunarodnih dokumenata, mišljenje POSI da Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti nije usklađen s KPOSI i zamolbi za tumačenje, prijedlozima za Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na novčanu potporu za pokriće dijela troškova prijevoza SSI, mišljenju na Nacrt dokumenta Plan mjera za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja za 2023.-2025., obnašanju funkcije koordinatora za SSI uvrsti kao potencijalni kriterij za napredovanje.

Od navedenog u potpunosti je prihvaćena 14, djelomično je prihvaćeno 3, u tijeku je 1, nisu prihvaćene 4, a za 1 nismo zaprimili odgovor.

U području zapošljavanja i rada te profesionalne rehabilitacije upućeno je 10 preporuka, MPU, MROSP, MZO, HZZ i JLP(R)S. Preporuke su se odnosile na: prilagodbu radnog vremena, razumnu prilagodbu prilikom polaganja državnog stručnog ispita, zapošljavanje osoba s invaliditetom u državnim i javnim službama, utvrđivanje visine novčane naknade, zamjensko ispunjenje obveze kvotnog zapošljavanja u školama, pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima i iznos novčane pomoći za nezaposlene osobe s invaliditetom, pružanje podrške projektu usmjerenom na povećanje zapošljivosti i integraciju na tržište rada OSI, prilagođavanje uvjeta potpora za samozapošljavanje OSI.

Od navedenog u potpunosti je prihvaćena 5 preporuka, djelomično je prihvaćena 1, 2 nisu prihvaćene, a za 2 nismo zaprimili odgovor.

U području podizanja razine svijesti upućeno je 23 preporuke, u najvećem broju slučajeva JLP(R)S, MUP, MRRFEU i medijima. Preporuke su se odnosile na: korištenje odgovarajuće terminologije za OSI, javna priopćenja i reakciju na neprimjerene izjave u medijima, radionice za pravosudne djelatnike, zaposlenike u ESI fondovima, policijske službenike i pravosudne policajce.

Od navedenog 18 je prihvaćeno u potpunosti, za 2 preporuku postupanje je u tijeku, te za 3 nije zaprimljen odgovor.

U području suzbijanja nasilja upućeno je 9 preporuka, MUP, JLP(R)S, MROSP i skloništima. Preporuke su se odnosile na sumnju na seksualno nasilje, sumnje na obiteljsko nasilje, pristupačnost skloništa, pokretanje rada skloništa.

Od navedenih 3 je prihvaćeno u potpunosti, 3 su djelomično prihvaćene, 2 su u tijeku, a za 1 nije zaprimljen odgovor.

U području stanovanja i stambenog zbrinjavanja upućeno je 8 preporuka. Preporuke su se odnosile na: ubrzanje postupaka omogućavanja obnove obiteljske kuće stradale u potresu, ubrzanje postupka i dobivanja odluke o mogućnosti otkupa nekretnine, općenito problemu stambenog zbrinjavanja, preporuka za pristupačno stanovanje, stambeno zbrinjavanje stanovnika „samačkog hotela“ u Puli te način osiguranja stambenog zbrinjavanja osoba s invaliditetom.

Od navedenog 2 su prihvaćene u potpunosti, 2 su djelomično prihvaćene, 1 je u tijeku, 2 nisu prihvaćena te na 1 nije zaprimljen odgovor.

U području mirovinskog osiguranja upućeno je 5 preporuka HZMO-u i MROSP-u. Preporuke su se odnosile na dugotrajnost postupaka, pravo na staž osiguranja s povećanim trajanjem i na ostvarivanje prava na obiteljsku mirovinu.

Od navedenog 2 su prihvaćene u potpunosti, za 2 su postupci u tijeku, te za 1 nije zaprimljen odgovor.

U području zdravstva upućeno je 16 preporuka i to najviše MZ, HZZO, općim i specijalnim bolnicama: Preporuke su se odnosile na: opremljenost bolnica ortopedskim pomagalicama, ortopedska pomagala, stigmatizacija osoba s duševnim smetnjama, pravo prednosti za OSI u ustanovama, stomatološku skrb za OSI i DTUR, neiskorištenost ginekoloških stola, dopune Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, položaj edukacijskih rehabilitatora u zdravstvu, terminologiju, obiliske, sufinanciranje radova obnove, odobrenje rijetkog lijeka, obvezu tromjesečnog osobnog pristupanja HZZO-u radi reguliranja statusa u obveznom zdravstvenom osiguranju i omogućavanje medicinske rehabilitacija za školsku djecu od 18 do 21 godine.

Od navedenog 7 su prihvaćene u cijelosti, 2 su djelomično prihvaćene, za 1 postupanje je u tijeku, 3 nisu prihvaćene, a za 3 nije zaprimljen odgovor.

U području socijalne zaštite upućene su 42 preporuke i to najviše PU HZSR, MROSP-u i ustanovama za socijalnu skrb. Preporuke se odnose na: dobivanje jednokratne novčane pomoći, vještačenje radi materijalnih prava, sustavnu skrb za odrasle osobe s autizmom, povećanje cijene usluge, lišenje poslovne sposobnosti, pomoć u kući, isplatu mirovine osobi djelomično lišenoj poslovne sposobnosti, dokumentaciju za ostvarivanje prava na osobnu invalidninu, zaštitu prava i interesa osobe s invaliditetom, boravak u domu, dostupnost socijalnih usluga boravka na području grada, isplate naknade za ugroženog kupca energenata, dugotrajnost postupka, uspostavu međusobne suradnje i uzajamne komunikacije radi pružanja učinkovite pomoći potrebitima, preispitivanje prakse rada pojedinih PU HZSR i uz izdavanje upute o postupanju, pribavljanje dokumentacije po službenoj dužnosti u postupcima ostvarivanja prava u sustavu socijalne skrb, najave zakonskim izmjena i uvođenju inkluzivnog dodatka.

Od navedenog 16 e prihvaćeno u cijelosti, 9 je djelomično prihvaćeno, za 7 je postupanje u tijeku, 8 nije prihvaćeno, a za 2 nije zaprimljen odgovor.

U području pristupačnosti i mobilnosti upućene su 43 preporuke i upozorenja i to najviše JLP(R)S, javnim tvrtkama, pravnim osobama, udrugama, HZZ, HTZ, bankama, nogometnom klubu. Preporuke su se odnosile na: osiguranje pristupačnosti pješačkih prijelaza nakon rekonstrukcije plinovodne infrastrukture, prijavu na javni poziv MHB za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti, dostupnost informacija u pristupačnim oblicima o pristupačnosti turističkih destinacija u RH, sudjelovanje u aktivnostima usmjerenim na osiguranje pristupačnog prijevoza za osobe s invaliditetom, osiguranje pristupačnosti prodajnih mjesta trgovačkog društva, primjerenoj komunikaciji, načinu odnošenja i pružanju podrške osobama različitih vrsta invaliditeta, osiguranjem pristupačnosti sakralnih građevina, zvučnu signalizacija semafora, osiguranje pristupa bazenima i ostalim sadržajima toplica, osiguranje pristupačnosti nogostupa u naselju, sudjelovanje u aktivnostima usmjerenim na osiguranje pristupačnosti i mobilnosti za OSI, uređivanje pristupačnih parkirališnih mjesta za vozila OSI, pristupačnost kulturnih ustanova čiji su osnivači gradovi, povećanje broja uređenih i označenih parkirališnih mjesta za vozila OSI, osiguranjem pristupačnosti bankarske usluge, osiguranjem pristupačnosti građevina u kojima su smještene javne i državne službe, produljenje roka na besplatno parkiranje vozila OSI, osiguranje pristupačnosti ulaza u knjižnicu, izmjenju uvjeta i kriterija za jeftiniji ili besplatni gradski javni prijevoz, osiguranje pristupačnosti prostora upravnih odjela JLP(R)S, osiguranje pristupačnosti zgrade suda, osiguranje audiodeskripcije za sportska događanja na stadionu, osiguranje pristupačnosti javnih površina JLP(R)S, omogućavanja on-line načina ostvarivanja prava na naknadu za ugroženog kupca energenta.

Od navedenog 29 je prihvaćeno u cijelosti, 6 je djelomično prihvaćeno, za 3 je postupanje u tijeku, 1 nije prihvaćena, a za 4 nije zaprimljen odgovor.

U području pravosuđa upućeno je 12 preporuka. Preporuke su upućivane MPU i različitim tijelima pravosudne mreže. Preporuke su se odnosile na: razumnu prilagodbu provedbe odredbi Kućnog reda, dugotrajnost postupaka, neodržavanje sudskih ročišta, i različite vrste žurnosti postupanja.

Od navedenog 5 su prihvaćene u cijelosti, 3 su djelomično prihvaćene, 2 nije prihvaćena, a za 2 nije zaprimljen odgovor.

U raznim područjima upućeno je 19 preporuka i to najviše Vladi RH, MROSP-u te JLP(R)S-ima. Preporuke su se odnosile na: usklađenost postupanja s KPOSI, podršku projektima, korisnike usluga ZOSI, ostvarivanja bolje vidljivosti OSI u društvu, osiguranje ravnopravnijeg položaja OSI u društvu, podršku provođenju programa, nacionalnu zakladu.

Od navedenog 11 je prihvaćeno u cijelosti, 5 je djelomično prihvaćeno, 1 nije prihvaćena, a za 2 preporuke postupanje je u tijeku.

Tablica 7. Prikaz prihvaćenosti preporuka i upozorenja po područjima

MIROVINSKO OSIGURANJE					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
5	2	0	2	0	1
PRAVOSUĐE					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
12	5	3	0	2	2
SUZBIJANJE NASILJE					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
9	3	3	2	0	1
PRISTUPAČNOST I MOBILNOST					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
43	29	6	3	0	5
ODGOJ I OBRAZOVANJE - OŠ i SŠ					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
29	13	6	4	3	3
VISOKO OBRAZOVANJE					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
23	14	3	1	4	1
RAD, ZAPOŠLJAVANJE I PROFESIONALNA REHABILITACIJA					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
12	6	1	1	2	2

SOCIJALNA ZAŠTITA					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
42	16	9	7	8	2
PODIZANJE RAZINE SVIJEŠTI					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
23	18	0	2	0	3
STANOVANJE I STAMBENO ZBRINJAVANJE					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
8	2	2	1	2	1
RAZNA PODRUČJA					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
19	11	5	2	1	0
ZDRAVSTVO					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
16	7	2	1	3	3
UKUPNO					
Ukupno	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
241	126	40	26	25	24
	Prihvaćeno	Djelomično prihvaćeno	U tijeku	Nije prihvaćeno	Nije zaprimljen odgovor
	52%	17%	10,7%	10,3%	10%

Mišljenje i preporuke:

Od upućene 241 preporuka i upozorenja, prihvaćeno ih je 126 (52%), djelomično prihvaćeno 40 (17%), nije prihvaćeno 25 (10,3%), nije zaprimljen odgovor na 24 (10%), dok je u tijeku razmatranje 26 (10,4%) preporuka i upozorenja.

Kada gledamo prema područjima, najviše ih je prihvaćeno i djelomično prihvaćeno u području pristupačnosti i mobilnosti - 29 od 43 (67,4%), a najviše ih nije prihvaćeno u područjima socijalne zaštite 8 od 42 (19%) i visokog obrazovanja 4 od 14 (17,39%).

Pozitivnim ocjenjujemo trend porasta uvažavanja i prihvaćanja preporuka i upozorenja POSI.

Iako u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje (2022.) ne bilježimo povećanje broja upućenih preporuka i upozorenja (241 naspram 294 u 2022.), broj prihvaćenih preporuka u 2023. veći i iznosi 52% u odnosu na 33% u 2022. godini. Iz navedenih podataka možemo zaključiti da slijedom povećanja broja postupanja i obraćanja POSI u odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, bilježimo povećanje postotka usvojenih preporuka i upozorenja u odnosu na 2022. godinu.

S obzirom da učinkovitost rada POSI u smislu zaštite i unapređenja položaja i prava OSI u svim područjima života i rada ovisi prvenstveno o pozitivnoj povratnoj reakciji adresata preporuka, još uvijek ne možemo biti zadovoljni kako s ukupnim omjerom izdanih i prihvaćenih, odnosno neprihvaćenih ili neodgovorenih preporuka u 2023. godine, tako niti s promjenom stava adresata prema preporukama POSI u odnosu na prethodni period. U nedostatku konkretnijih mehanizama za

izravnu implementaciju preporuka i odnosom prema preporukama/upozorenjima POSI ovoj instituciji se kao primarna uloga nameće i dalje evidentiranje i izvještavanje o zabilježenim povredama prava po osnovi invaliditeta, što najčešće znači održavanje *statusa quo* u izgradnji cjelovitog sustava zaštite OSI i unapređenju kvalitete njihova življenja. Svjesni smo da brojne promjene i unapređenja dovode do poboljšanja kvalitete života i učinka prava, međutim to još uvijek nije na razini preuzetnih međunarodnih obveza i postavki propisanih nacionalnim zakonskim i podzakonskim propisima.

Preporuke:

1. POSI ponovno poziva sva tijela državne vlasti, a posebice jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, Hrvatski zavod za socijalni rad i područne urede, Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo znanosti i obrazovanja da svoju deklaratornu opredijeljenost za unapređenje položaja osoba s invaliditetom i zaštitu njihovih prava prenose u konkretne postupke i mjere, odnosno da intenzivnijim odgovaranjem, uvažavanjem i implementiranjem preporuka POSI omoguće puni učinak uloge ove pravobraniteljske institucije u ispunjavanju Zakonom predviđenih ovlasti i životno stvarnom poboljšanju položaja osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

2. Vladi Republike Hrvatske preporučujemo intenzivniji nadzor nad ispunjenjem obveze suradnje s POSI kao i davanje još snažnijeg poticaja međuresornoj suradnji na najvišoj razini koja je vrlo često neophodna kod rješavanja pojedinih problema s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom i obitelji djece s teškoćama u razvoju.

2.3. PRISTUP PRAVOSUĐU

Države potpisnice osigurat će djelotvorni pristup pravosuđu osobama s invaliditetom na jednakoj osnovi s drugim osobama, pa i putem osiguravanja postupovnih i dobi primjerenih prilagodbi kako bi se olakšala njihova djelotvorna uloga, bilo kao izravnih ili neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenje, u svim sudskim postupcima, uključujući istražni postupak i druge prethodne faze postupka. Da bi pomogle u osiguravanju djelotvornog pristupa pravdi osobama s invaliditetom, države stranke će promicati odgovarajuću obuku onih koji rade pravosuđu, uključujući policiju i zatvorsko osoblje (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, čl. 13.).

Prepreke s kojima se osobe s invaliditetom susreću u pristupu pravosuđu uključuju ograničenja koja proizlaze iz ograničavanja njihove poslovne sposobnosti, u nemogućnosti fizičkog pristupa pravosudnim objektima, nedostatku pristupačnog prijevoza do i od tih objekata, zatim prepreke u pristupu pravnoj pomoći i zastupanju, manjak informacija u pristupačnim formatima, paternalistički ili negativni stavovi koji dovode u pitanje sposobnost osoba s invaliditetom da sudjeluju u svim fazama provođenja pravde, i nedostatak obuke za stručnjake koji rade u području pravosuđa.

Pristup pravosuđu (pristup sudu) zajamčen je i čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN-MU, br. 18/97, 06/99, 14/02, 13/03, 09/05, 01/06 i 02/10). Europski sud za ljudska prava u više je svojih presuda utvrdio povredu jamstva na pošteno suđenje iz čl. 6. navedene Konvencije u odnosu na osobe s invaliditetom, primjerice u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti.

Svaki postupak za lišavanje poslovne sposobnosti mora udovoljavati zahtjevima pravičnog postupka:

- postupak se mora okončati u razumnom roku,
- osoba koja se lišava poslovne sposobnosti mora sudjelovati u postupku osobno te joj se moraju dostavljati rješenja u vezi s postupkom,
- nužno je osigurati kontradiktornost postupka kroz aktivno sudjelovanje skrbnika,
- jednakost sredstava - stranku se ne smije staviti u položaj očite neravnopravnosti u odnosu na protivnu stranu.

U svojoj presudi X i Y protiv Hrvatske, gdje je utvrđena povreda čl. 6. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europski sud za ljudska prava navodi:

„84. ... Sud smatra da suci koji donose odluke koje imaju ozbiljne posljedice na privatni život pojedinca, kao što su one koje lišavaju nekoga poslovne sposobnosti, trebaju u načelu imati i osobni kontakt s tim osobama.“

„85. Sud je svjestan važnosti medicinske dokumentacije koja se odnosi na osobe koje imaju oštećene psihičke sposobnosti te se slaže da svaka odluka kojom se odlučuje o mentalnom zdravlju mora biti potkrijepljena relevantnom medicinskom dokumentacijom. Međutim, na posljetku je sudac, a ne liječnik, pa ni psihijatar, taj koji treba ocijeniti sve relevantne čimbenike koji se odnose na osobu o kojoj je riječ, te njegove ili njezine osobne okolnosti. Dužnost je suca koji vodi postupak da odluči je li takva krajnja mjera potrebna ili bi i blaža mjera bila dovoljna. Kad je riječ o tako važnoj stvari za privatni život pojedinca sudac mora pažljivo uravnotežiti sve relevantne čimbenike, kako bi odlučio o razmjernosti mjere koju određuje. Nužna postupovna osiguranja nalažu da se svaki rizik od proizvoljnog odlučivanja tada svede na minimum“.

„92. ... Sud bilježi da u ovom predmetu prvoj podnositeljici nije bila dostavljena odluka kojom je lišena poslovne sposobnosti, unatoč činjenici da je tada još uvijek imala poslovnu sposobnost jer odluka o lišenju nije postala pravomoćna. Međutim, propustivši obavijestiti prvu podnositeljicu o ovoj odluci, Općinski sud joj je oduzeo i mogućnost da protiv te odluke uloži bilo kakav pravni lijek. Stoga se nikakav mogući nedostatak prvostupanjskog postupka nije mogao ispraviti pred višom instancom.“

Iako Obiteljski zakon svojim odredbama o sudjelovanju stranke u postupku, o načinu provođenja vještačenja, o zastupanju stranke itd., stvara preduvjete za ispunjenje jamstava poštenog suđenja, POSI kroz pritužbe koje zaprima svjedoči o i dalje prisutnim povredama ovih prava osoba o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje u sudskim postupcima. *O tome smo više pisali u poglavlju ovog Izvješća Jednakost pred zakonom, Lišenje poslovne sposobnosti i skrbništvo.*

Primjer iz prakse: Stranka smještena u instituciju, a koja u istoj više ne želi živjeti, pritužila se na provedeni postupak preispitivanja poslovne sposobnosti. S obzirom da stranka nema načina da napusti instituciju niti da pokrene odgovarajući postupak s ovim ciljem jer je lišena poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju, zahtijevala je vraćanje poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju. U postupku je provedeno vještačenje po vještaku liječniku psihijatru u kojem se navodi kako stranka radi svog psihofizičkog stanja nije u stanju adekvatno samostalno funkcionirati i brinuti o sebi te predlaže i dalje široki opseg lišenja poslovne sposobnosti, uključujući i odlučivanje o smještaju. Vještak ne obrazlaže detaljnije svoje utvrđenje, a naročito se ne izjašnjava o mogućnosti da pritužitelj živi u zajednici, kada bi mu bila dostupna određena podrška. Sud donosi odluku u skladu s mišljenjem vještaka.

Tijekom ovog postupka došlo do višestrukih povreda prava pritužitelja, a posebni skrbnik nije ga primjereno zastupao niti je štatio njegove interese. Vještačenje je provedeno telefonskim putem, što vještak u nalazu i napominje: „forenzičko psihijatrijska ekspertiza u skladu s aktualnim preporukama vezanima uz pandemiju korone“. Međutim, Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije COVID-19 za pružatelje socijalnih usluga u sustavu socijalne skrbi HZJZ-a koje su tada bile na snazi nisu sprječavale niti posjete korisnicima u instituciji, a pogotovo nisu bile na snazi mjere koje bi onemogućile provedbu vještačenja na način kako je to izričito propisano čl. 499. Obiteljskog zakona (NN, br. 103/15 i 18/19) koji propisuje da će osobu u odnosu na koju se postupak provodi osobno i neposredno pregledati vještak. Pritužitelj nije prisustvovao niti jednom sudskom ročištu i stoga nije imao priliku izreći svoje mišljenje o postupku preispitivanja poslovne sposobnosti niti je imao priliku izjasniti se o nalazu i mišljenju vještaka. Posebni skrbnik nije prigovarao nalazu i mišljenju, nije iskazao svoje protivljenje širokom opsegu lišenja poslovne sposobnosti niti je na neki drugi način zastupao interese štitićenika.

Pred Europskim sudom za ljudska prava bilo je i više predmeta u kojima se sud bavio pitanjem prava na pristup sudu radi preispitivanja zakonitosti prisilnog smještaja u ustanovu, odnosno smještaja protivno volji same osobe, a na temelju odluke skrbnika (Stanev protiv Bugarske, Sykora protiv Češke, Hadžimejlić i drugi protiv Bosne i Hercegovine). Odredbom čl. 5. st. 4. Europske konvencije za zaštitu

ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčeno je pravo svake osobe koja je lišena slobode da pokrene sudski postupak u kojem će se odlučiti o zakonitosti njezina pritvaranja, odnosno o puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.

Upravo u predmetu *Stanev protiv Bugarske* Sud izriče stav kako bi osoba koja se nalazi na smještaju u ustanovi socijalne skrbi bez vlastitog pristanka trebala imati mogućnosti osporavanja takvog smještaja. Sud u konkretnom slučaju primjećuje kako prema nacionalnoj sudskoj praksi, valjanost pristanka na smještaj može biti ispitana samo na temelju inicijative skrbnika. Nadalje primjećuje da svrha postupka za vraćanje poslovne sposobnosti ne bi bila ispitati zakonitost smještanja pritužitelja u ustanovu *per se*, već samo revidiranje njegovog pravnog statusa. Zaključuje da pritužitelju nije bilo na raspolaganju niti jedno pravno sredstvo kojim bi preispitao zakonitost smještanja u ustanovu socijalne skrbi sukladno nacionalnom zakonodavstvu i Konvenciji. Stoga je Sud utvrdio povredu čl. 5. st. 4. Konvencije (eng. „*right to have lawfulness of detention decided speedily by a court*“).

Nemogućnost OSI, lišene poslovne sposobnosti da pokrene postupak utvrđivanja zakonitosti njezinog smještanja u ustanovu socijalne skrbi, odnosno nemogućnost da pokrene bilo koji upravni ili sudski postupak vezan uz smještaj u ustanovu predstavlja upravo uskraćivanje pristupa pravnoj zaštiti.

Prema nacionalnom zakonodavstvu, osoba koja je lišena poslovne sposobnosti u dijelu „odlučivanja o smještaju“ može se smjestiti u ustanovu socijalne skrbi bez njezinog vlastitog pristanka, odnosno uz pristanak njezinog skrbnika. Smještenim osobama ograničena je sloboda kretanja i onemogućen izlazak iz institucije te ona nema na raspolaganju niti jedno pravno sredstvo radi zaštite svojih prava, odnosno onemogućen joj je pristup sudu s ciljem puštanja na slobodu. Ako je osoba lišena poslovne sposobnosti, a nadležni HZSR smještaj procijeni nužnim, skrbnik i HZSR odlučuju o tom smještaju, a pristanak same osobe se ne traži i ona nije ovlaštena podnositelj žalbe na rješenje o priznavanju smještaja niti zahtjeva za prekidom smještaja, a ne može pokrenuti niti sudske postupke, osim onoga za preispitivanje poslovne sposobnosti. Dakle, ne postoji nikakav način da ospori odluku svoga skrbnika odnosno rješenje HZSR pa niti da izađe iz institucije bez njihove odluke. Odluka o smještaju se ne preispituje, a zahtjevi korisnika za izlaskom iz institucije se zanemaruju, i o ovim zahtjevima se ne donose odluke u formi upravnog akta koje bi stranka mogla pobijati i tako si osigurati pravnu zaštitu pa u konačnici i pristup sudu.

Stranke se često obraćaju POSI radi davanja pravnih savjeta vezanih uz parnični sudski postupak, radi savjetovanja oko uređenja imovinsko-pravnih odnosa s drugim fizičkim osobama, kao i pritužbama vezanima uz sadržaj odluka sudova. Tako je primjerice zaprimljeno obraćanje OSI koja je tražila „podršku u vezi sudske odluke da se rad za opće dobro zamijeni kaznom zatvora zbog neizvršenja“, tražeći da POSI razmotri žalbu na sudsku odluku. Zaprimljene su i pritužbe na rad odvjetnika.

POSI nije ovlašten davati pravne savjete, zastupati stranke u sudskim postupcima, kao niti utjecati na tijek i ishod sudskih postupaka. Nema ovlasti preispitivati odluke sudove, niti razmatrati žalbe na sudske odluke. Također ne može preispitivati rad odvjetnika.

POSI zaprima i pritužbe na dugotrajnost sudskih postupaka.

Primjer iz prakse: Zaprimljena je pritužba radi dugotrajnosti postupka u predmetu po tužbi radi utvrđenja ništetnosti ugovora/opoziva ugovora o darovanju. U pritužbi se pojašnjava kako je tužiteljica OSI, s intelektualnim teškoćama, lišena poslovne sposobnosti, stavljena pod skrbništvo i koja je upravo radi svojih smanjenih intelektualnih sposobnosti prijevremenim postupanjem tuženika navedena da mu darovnim ugovorom u vlasništvo prenese svoj suvlasnički dio nekretnine, kuće u kojoj živi sa sinom koji je također osoba s teškim invaliditetom. Nezaposlena je, uzdržava se od naknada iz sustava socijalne skrbi, nema druge imovine. Vlasnik/tuženik iz kuće ju je pokušao deložirati tri puta. U slučaju da deložacija uspije, imenovana će se zajedno sa sinom naći na ulici. Imenovana je 2018. godine protiv tuženika podnijela tužbu radi utvrđenja ništetnosti/opoziva predmetnog ugovora o darovanju kada je postupak i pokrenut pred jednim sudom, da bi iduće godine bio zaprimljen u rad pred drugim sudom, a dodijeljen u rad trećem sudu 2019. godine. Prema navodima punomoćnice, pripremno ročište je više

puta zakazivano i odgađano bez posebnog objašnjenja. Od podnošenja tužbe održano je samo jedno ročište, i to 2021.

POSI je predsjednici nadležnog suda preporučio poduzeti mjere kojima će se spriječiti daljnje odugovlačenje postupka. Zaprimljen je odgovor kako je određenoj sutkinji predmet dodijeljen u rad u kolovozu 2023. godine te je ročište zakazano za listopad 2023. godine.

Institut za temeljna i ljudska prava Ludwig Boltzmann (LBI-GMR) iz Beča, Austrija, u suradnji sa srodnim institucijama nekoliko europskih zemalja, od siječnja 2022. do prosinca 2023. godine provodio je projekt „Justice for all“, s ciljem jačanje prava osoba s intelektualnim i/ili psihosocijalnim oštećenjima kojima je uskraćena sloboda u kaznenopravnom kontekstu. Osim navedenog, za cilj je imao i promicati pravosudnu suradnju i uzajamno priznavanje u kaznenim stvarima unutar EU-a.

Kao rezultat projekta proizašlo je usporedno izvješće koje daje pregled relevantnih primjenjivih međunarodnih i regionalnih standarda za optuženike i pritvorenike s intelektualnim i/ili psihosocijalnim teškoćama. Osim toga, komparativno izvješće analizira situaciju u šest zemalja partnera na projektu (Austrija, Bugarska, Njemačka, Italija, Litva i Slovenija), ističući zajedničke trendove, izazove i prakse kako u pogledu nacionalnih (kaznenopravnih) sustava tako i u pogledu provedbe prekogranične okvirne odluke i njihovu primjenu u praksi. Nadalje, izvješće sadrži ključne preporuke u različitim područjima, s ciljem jačanja prava optuženika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim poteškoćama. Na kraju, izvješće govori o obećavajućim praksama iz svake zemlje partnera. Šest nacionalnih izvješća iz zemalja partnera pružaju pregled prava okrivljenika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim teškoćama unutar nacionalnih sustava, izazova i praksi, kao i relevantnih odredbi u nacionalno pravo u vezi s prekograničnim postupcima i njihova primjena. Izvješća uključuju i ključne nacionalne preporuke o tome kako prevladati nacionalne izazove i ojačati prava optuženika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim poteškoćama.

Primjer iz sudske prakse: U odnosu na zaštitu osoba s intelektualnim teškoćama u kaznenim postupcima u RH, od značaja je odluka USRH, Broj U-III-3028/2018 od 7. veljače 2023. godine kojom je Ustavni sud utvrdio povredu čl. 29. st. Ustava i čl. 6. st. 1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, ukinuo presude županijskog i općinskog suda i predmet vratio općinskom sudu na ponovno postupanje. U konkretnom slučaju mladić s intelektualnim teškoćama koji je pravomoćno osuđen za produljeno kazneno djelo teške krađe prilikom prvog ispitivanja koje sadrži njegovo priznanje nije imao branitelja, jer ga se odrekao, a osuđujuća presuda u pretežitom dijelu zasniva se upravo na spornim zapisnicima koji sadrže njegovo priznanje. Podnositelj je, po kasnije postavljanoj braniteljici po službenoj dužnosti podnio prigovor na optužnicu temeljeći ga na činjenici da se ista zasniva na nezakonitim dokazima - zapisnicima o prvom ispitivanju bez prisutnosti branitelja, tvrdeći da je obrana bila obavezan sukladno odredbi čl. 66. st. 1. ZKP-a/08 jer je podnositelj nesposoban da se brani sam. U načelnim stajalištima USRH navodi se kako je jedno od temeljnih značajki pravičnog suđenja pravo optuženika da ga učinkovito brani odvjetnik. Da bi odricanje od prava na branitelja bilo valjano, ono mora biti izrečeno na nedvosmislen način i ne smije biti suprotno bilo kojem važnom javnom interesu. ESLJP u predmetu Pishchalnikov protiv Rusije (br. 7025/04, presuda od 24. rujna 2009.) utvrdio je kako odricanje od prava na branitelja mora predstavljati svjesno i inteligentno odustajanje od prava te se mora utvrditi da je okrivljenik mogao razumno predvidjeti kakve će biti posljedice njegova odricanja. Ustavni sud razmatra i kriterije za ocjenu je li zbog uskrate prava na branitelja ugrožena pravednost postupka kao cjeline.

U primjeni načelnih stajališta na konkretan slučaj Ustavni sud utvrđuje kako nadležni sudovi nisu pri ocjeni podnositeljevih prigovora razlikovali pojmove „raspravna sposobnosti“ i „sposobnost da se sam brani“, koje nisu istoznačnice. Provedeno je više vještačenja po vještacima različitih specijalnosti, kako bi se utvrdilo jesu li ispunjene pretpostavke nesposobnosti podnositelja da se sam brani, u kojima su se vještaci očitovali na činjenicu je li isti raspravno sposoban, ali ne i je li sposoban da se sam brani. Ustavni sud definira kako pojam „raspravna sposobnost“ upućuje na sposobnost okrivljenika sudjelovati u glavnoj raspravi, to je sposobnost shvatiti prirodu i svrhu kaznenog postupka, razumjeti

pojedine procesne radnje i njihove posljedice, sporazumijevati se s braniteljem i davati mu upute. Nasuprot tome, termin „spособnost da se sam brani“ odnosi se na sposobnost okrivljenika da u dovoljnoj mjeri procijeni svoja prava u kaznenog postupku te bez pomoći branitelja kao stručne osobe donese procesne odluke koje će mu biti korisne i učinkovite“. Nadalje Ustavni sud smatra potrebnim utvrditi pripada li podnositelj skupini posebno ranjivih osoba sukladno Preporuci Europske komisije od 27. studenog 2013. godine o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku, 201 3/C 378/02 te je utvrdio da podnositelj pripada ovoj skupini radi svoje snižene intelektualne sposobnosti, ali uzevši u obzir i druge okolnosti na strani podnositelja. Ustavni sud ocjenjuje da je podnositelj pri spornim ispitivanjima kao posebno ranjiva osoba bio nesposoban da se sam brani i da je za učinkovitu zaštitu njegovih prava bila nužna pomoć odvjetnika. Sud smatra da se on nije mogao svjesno i informirano odreći svog prava da ga zastupa branitelj. Naime obvezna obrana prema hrvatskom kazneno-procesnom zakonodavstvu podrazumijeva postavljanje branitelja po službenoj dužnosti neovisno o stavu osumnjičenika ili okrivljenika o tome želi li da ga zastupa branitelj. Nadalje Ustavni sud smatra da su tijekom spornih ispitivanja policijski službenici mogli na temelju podnositeljevih odgovora na opća pitanja razumno pretpostaviti da isti ima problema s razumijevanjem određenih pojmova te su imali opravdani razlog posumnjati da je podnositelj osoba sniženih intelektualnih mogućnosti.

Ograničavajući se na ispitivanje povrede ustavnog prava na pošteno suđenje i pravičnost postupka u cjelini te polazeći od utvrđenja da je podnositelj zbog utvrđenog intelektualnog oštećenje ranjiva osoba, da su njegova priznanja dana bez prisutnosti branitelja korištena za obrazloženje osnovane sumnje u optužnici tako i za donošenje osuđujuće presude, da se navedena osuda u pretežitom dijelu zasniva upravo na spornim zapisnicima koji sadrže njegovo priznanje, Ustavni sud u konkretnom slučaju ocjenjuje da je zbog postupovnih pogrešaka u predraspravnom stadiju ugrožena pravednost postupka kao cjeline te je stoga došlo do povrede čl. 29. st. 1. Ustava i čl. 6. st. 1. Konvencije.

Preporuke:

---

1. Hrvatskom zavodu za socijalni rad preporuča se kod odlučivanju o smještaju osobama lišenima poslovne sposobnosti, uvažavajući i temeljna načela skrbništva, osigurati učinkovit pristup pravosuđu donošenjem rješenja o njihovim zahtjevima za otpustom iz institucije.
2. Hrvatskoj liječničkoj komori preporuča se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti.
3. Pravosudnoj akademiji preporuča se provoditi edukaciju sudaca koji vode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti.
4. Centru za posebno skrbništvo preporuča se provoditi edukaciju zaposlenika o zastupanju štíćenika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti te o pravima osoba s invaliditetom sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.
5. Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike preporuča se osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi isti mogli učinkovito zastupati osobe za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti pred sudom.
6. Ministarstvu pravosuđa preporuča se provođenje edukacije na temu položaja osoba s invaliditetom u kaznenom postupku te suradnju s državama u okruženju radi razmjene iskustava o dobroj praksi, s ciljem jačanja prava optuženika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim poteškoćama.

2.4. OSOBNA SLOBODA I SIGURNOST

Osoba s duševnim smetnjama smještena u psihijatrijsku ustanovu ima pravo na jednake uvjete i standarde liječenja kao i osobe smještene u druge zdravstvene ustanove.

Liječenje djece i adolescenata s problemima mentalnog zdravlja

Prilikom redovitih obilazaka psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe osobe s problemima mentalnog zdravlja mlađe od 18 godina kao i razgovora sa stručnjacima istaknuto je kako nedostatak kadra iz područja dječje i adolescentne psihijatrije uveliko utječe na organizaciju rada i mogućnost pružanja medicinske usluge djeci i adolescentima kako u većim zdravstvenim ustanovama tako i na psihijatrijskim odjelima općih bolnica u kojima često i nema zaposlenog dječjeg i adolescentnog psihijatra, a kao razlog se navodi nedostatak dječjih i adolescentnih psihijatara na tržištu rada. Izostanak interesa za specijalizaciju iz područja dječje i adolescentne psihijatrije ima za posljedicu nedostatak stručnog kadra za konkretan rad. Stoga su roditelji primorani zatražiti psihijatrijsku pomoć u bolnicama koje su udaljene od mjesta stanovanja što dovodi do razdvajanja obitelji. Ranom intervencijom u području mentalnog zdravlja mogu se prevenirati teže mentalne poteškoće u kasnijoj dobi. Stoga je razvoj dječje i adolescentne psihijatrije te prepoznavanje i pružanje podrške od najranije dobi izuzetno važno. Podržali smo mjere propisane Programom razvoja dječje i adolescentne psihijatrije Ministarstva zdravstva koje se odnose na osiguravanje dovoljnog broja stručnjaka iz područja dječje i adolescentne psihijatrije, gdje smo preporučili da broj specijalista bude bliži gornjoj navedenoj granici (Mjera I; 68-102 specijalista). Podržavali smo i mjeru koja se odnosi na poboljšanje prostornih uvjeta za liječenje djece i adolescenata s mentalnim poremećajima u bolničkim zdravstvenim ustanovama uključujući i uspostavu forenzičke dječje i adolescentne psihijatrije u Neuropsihijatrijskoj bolnici dr. Ivan Barbot Popovača te je konačno razriješen problem liječenja maloljetnih forenzičnih pacijenata. Imajući u vidu dugogodišnja upozorenja Pučkog pravobranitelja, Pravobranitelja za djecu i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom uvažena su nastojanja da se krene s adaptacijom prostora Psihijatrijske bolnice za djecu i mladež budući da je bila prostorno neprimjerena za liječenje djece i adolescenata.

Preporuka:

Preporučujemo Ministarstvu zdravstva da poduzme odgovarajuće mjere kako bi motivirali liječnike za specijalizacijom iz područja dječje i adolescentne psihijatrije odnosno da bi se povećao broj dječjih i adolescentnih psihijatara.

Obilasci psihijatrijskih odjela općih bolnica

Tijekom prošlog izvještajnog razdoblja proveden je obilazak psihijatrijskih odjela dvije opće bolnice u Slavoniji, Virovitičko-podravskoj i Požeško-slavonskoj županiji te psihijatrijskog odjela Opće bolnice u Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Odjel za psihijatriju Opće bolnice Virovitica je odjel otvorenog tipa. Sve hospitalizacije su dobrovoljne (na temelju čl. 25. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama). Pacijenti slobodno mogu izaći iz psihijatrijskog odjela i šetati po bolničkom kompleksu. Imaju na raspolaganju vlastitu odjeću i slobodno mogu raspolagati osobnim stvarima, imaju mobitele, mogu komunicirati s obitelji/prijateljima i primati posjete. Djelatnice ukazuju da su jedina ograničenja u pogledu posjeta postojala radi sprječavanja širenja zaraze koronavirusom, jednako kao i za pacijente ostalih odjela. U slučaju potrebe da pacijenti trebaju otići u grad mogu izaći u dogovoru s liječnicima. Pacijenti su upoznati da u svakom trenutku mogu opozvati dobrovoljni pristanak i zatražiti otpust iz bolnice.

Informacije o pravima za vrijeme liječenja dostupne su pacijentima putem letaka istaknutima na oglasnoj ploči odjela te u zajedničkoj prostoriji. Priložen je obrazac koji pacijent treba potpisati ukoliko želi prekinut hospitalizaciju.

Usprkos okolnosti da medicinsko osoblje pacijenta upoznaje da hospitalizaciju može po želji prekinut, bilo je slučaja udaljavanja iz bolnice. U vrijeme obilaska obavljen je razgovor s petero pacijenata koji su u vrijeme obilaska zatečeni u sobama i koji su potpisali informirani dobrovoljni pristanak. Informirani su o svom zdravstvenom stanju te činjenicom da im je potrebno liječenje s kojim su suglasni. Suradnja i komunikacija s medicinskim osobljem u pogledu liječenja je dobra. Pacijenti izjavljuju kako su zadovoljni ophođenjem medicinskog osoblja, smještajem i hranom.

U vrijeme obilaska uskraćivanje/uvjetovanje slobodnog kretanja pacijenta za vrijeme dobrovoljne hospitalizacije na otvorenom odjelu psihijatrije Opće bolnice Virovitica kao i uspostava kontrole nad odlukama pacijenta, a koja bi predstavljala povredu prava pacijenata na osobnu slobodu i slobodu kretanja, nije utvrđena. Međutim, ukazano im je da ukoliko se za vrijeme hospitalizacije zdravstveno stanje pacijenta promijeni i zahtijeva neki oblik medicinske kontrole, potrebno je preispitati pravni status pacijenta i osnovu smještaja. Iako se tijekom obilaska nije preispitivala primjena mjera prisile, saznajemo kako se iste primjenjuju te smo naglasili bolnici da se mjere fizičkog sputavanja ili izdvajanja ne bi trebala primjenjivati u slučajevima dobrovoljnog pristanka, a ako se iznimno i primjeni, isto treba biti obrazloženo u medicinskoj dokumentaciji iz čega bi jasno bili vidljivi razlozi te bi pacijent trebao dati pristanak.

Od početka primjene Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14) kojim je POSI dobio ovlast provjeravati opravdanost smještaja bez pristanka (na temelju čl. 26.) u situacijama kada je pristanak na liječenje u psihijatrijskoj ustanovi potpisao skrbnik osobe koja je u trenutku prijema lišena poslovne sposobnosti, a nije bila sposobna dati pristanak, Psihijatrijski odjel Opće bolnice Virovitica nije imao pacijente koji bi bili smješteni po toj osnovi. Preporučili smo prilikom obilaska da se bolnica u daljnjem radu rukovodi smjernicama i tumačenjem čl. 26. Zakona iz zaštiti osoba s duševnim smetnjama iz preporuke POSI, Broj: POSI-2.10.2.-524/22-09-01 od 22. travnja 2022. godine.

Vezano za upućenu preporuku u djelu prilagodbe obrasca koji se popunjava prilikom prijema na Psihijatrijski odjel Opće bolnice Virovitica, uočene su određene prilagodbe u smislu primjene Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama što je pohvalno iako smatramo da bi na državnoj razini trebali biti izrađeni unificirani obrasci za sve psihijatrijske bolnice i psihijatrijske odjele koji bi bili u potpunosti usuglašeni sa Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama čije se odredbe razlikuju od Zakona o zaštiti prava pacijenata (NN, br. 169/04 i 37/08). Prisilnih hospitalizacija na Odjelu psihijatrije nema. Ukoliko se na Objedinjenom hitnom bolničkom prijemu utvrdi da su ispunjene pretpostavke iz čl. 27. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, pacijent se upućuje u Neuropsihijatrijsku bolnicu dr. Ivan Barbot u Popovači.

Odjel za psihijatriju Opće bolnice Virovitica smješten je u starijem, samostalnom, djelomično pristupačnom objektu koji se sastoji od prizemlja i jednog kata povezana s dizalom. U prizemlju postoji rampa za ulaz. Na prozorima u prizemlju su rešetke. Prostori su održavani i čisti. Obiđene sobe su više krevetne (do šest kreveta) i djelomično opremljene potrebnim namještajem. Postojeći namještaj je dotrajavao. U sobama nema stolica i stolova. Odjel je od bolnice dobio četiri nova kreveta i madrace, dok su postojeći kreveti stari, a madraci su spužvaste pjene. Pacijenti s težim zdravstvenim stanjem smještaju se na nove krevete s novim madracem. U sobama nema ormara u kojima bi pacijenti mogli pohraniti osobne stvari koje mogu zaključati te ih uobičajeno drže u koferima ispod kreveta. Uz krevet se nalaze ormarići. U sobama postoje umivaonici koji često nisu funkcionalni zbog starih odvoda koji se često začepuju pa ih pacijenti u pravilu ne mogu koristiti. Sanitarni čvor nije u potpunosti prilagođen za osobe s tjelesnim invaliditetom, ali je u urednom stanju. Sobe su otvorene, odjel je otključan.

Međutim, ulaz u sobe je preuzak i krevet ne može ući/izaći iz sobe. Prozori su stari i drveni, a s vanjske strane se nalaze rešetke. Postoji prostor za zajedničko provođenje vremena gdje se nalaze stol i stolice te televizor i društvene igre i letci o pravima osoba s duševnim smetnjama. Ne postoji zasebna prostorija za pušenje. Medicinsko osoblje je upoznato s obvezom osiguravanja prostora za pušenje, međutim, navode da zbog prostorne skučenosti nisu u mogućnosti osigurati zasebnu prostoriju pa

pacijenti puše izvan zgrade. Na odjelu postoji oglasna ploča na kojoj se također nalaze letci o pravima osoba s duševnim smetnjama te sandučić za pritužbe. Na katu se nalaze ambulante i prostori za rad s pacijentima te mala knjižnica. U krugu odjela nalaze se klupe, sjenica u kojoj mogu provoditi vrijeme, a u blizini su i kiosci.

Zaključak i preporuke upućene Općoj bolnici Virovitica i Virovitičko-podravskoj županiji

Možemo zaključiti kako prostori i oprema na Odjelu psihijatrije Opće bolnice Virovitica nisu zadovoljavajući. Stječe se dojam da izgled zgrade i prostorije u kojima je smješten Odjel odražava stavove ne samo društva, nego i sustava zdravstva u kojemu je pacijent koji boluje od duševne bolesti smješten u lošijim uvjetima te u nepovoljnijem položaju od drugih pacijenata, a mentalno zdravlje kao i liječenje osobe s mentalnim oštećenjem, odnosno s duševnim smetnjama na margini interesa sustava.

Preporučili smo Općoj bolnici Virovitica i Virovitičko-podravskoj županiji obnovu Odjela psihijatrije, odnosno potrebno je pronaći način da se psihijatrijskim pacijentima pruži primjereni smještaj za vrijeme liječenja sukladno standardima propisanim Pravilnikom o normativima i standardima za obavljanje zdravstvene djelatnosti (NN, br. 52/20) kako bi se pacijentima osigurala temeljna ljudska prava na dostojanstvo, privatnost i primjerene životne uvjete i primjeren standard liječenja. Navedeno je zajamčeno Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom te Standardima i preporukama Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanje ili kažnjavanja (CPT/INF(2002) 1, CPT/Inf (2008) 29, CPT/Inf (2014)9; CPT/Inf(2017)6. Naime, u svojim Standardima, ovaj Odbor navodi kako neodgovarajuće mjere vezano uz životne uvjete pacijenta i njihovo liječenje mogu dovesti do situacija koje se mogu označiti kao „neljudsko i ponižavajuće postupanje“. Cilj bi bio osigurati takve materijalne uvjete koji omogućavaju liječenje i dobrobit pacijenta, odnosno pozitivno terapijsko okruženje što znači prije svega pružanje dovoljno životnog prostora po pacijentu, odgovarajuće osvjetljenje, grijanje... Naročitu pažnju treba posvetiti uređenju prostora. Poželjno je osigurati stolove uz krevet, kao i ormare. Važno je i pacijentima osigurati ormariće koje mogu zaključati, kako bi sačuvali osobne stvari. Propust da im se pruži takva pogodnost može narušiti njihov osjećaj sigurnosti i autonomije.

Zaključno ukazali smo kako je opći dojam koji se stječe da stručnost i posvećenost dobrobiti pacijenata djelatnika Odjela psihijatrije nadilazi nedostatke samog prostora te predrasude na koje nailaze u radu. Svjesni smo činjenice da dio preporučenih aktivnosti zahtijevaju veće građevinsko-tehničke zahvate kroz dulji vremenski period, ali do realizacije istih preporučujemo žurno poduzeti odgovarajuće mjere s ciljem poboljšanja standarda boravka pacijenata koje ne iziskuju velike građevinske radove (bojanje zidova, nabavka inventara: kreveti, ormarići, ormari za odjeću i sl.), a koje bi trenutno osigurale primjereniji smještaj pacijenata. Konkretno odgovore povodom preporuka nismo zaprimili.

Odjel za psihijatriju Opće županijske bolnice Požega je odjel otvorenog tipa. Sve hospitalizacije su dobrovoljne (na temelju čl. 25. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama). Pacijenti slobodno mogu izaći iz psihijatrijskog odjela i šetati po bolničkom kompleksu. Zabrana izlaska postojala je jedino u doba mjera radi sprječavanja širenja pandemije COVID-19, kao i za sve zdravstvene ustanove. Odjeveni su u svoju odjeću i slobodno mogu raspolagati osobnim stvarima, imaju mobitele, mogu komunicirati s obitelji/prijateljima i primati posjete. Upoznati su s pravom da u mogu opozvati svoj pristanak i biti otpušteni. U vrijeme obilaska razgovaralo se s dvije pacijentice koje su potpisale informirani dobrovoljni pristanak, a što proizlazi i iz medicinske dokumentacije. Suglasne su s prijedlozima liječnika o planiranom otpustu. Zatečene su u vlastitoj odjeći s osobnim potrepštinama/stvarima. Informirane su o svom zdravstvenom stanju te planom liječenja s čime su suglasne.

Suradnja i komunikacija s medicinskim osobljem u pogledu liječenja je dobra. Pacijentice izjavljuju kako su zadovoljne ophođenjem medicinskog osoblja, smještajem i hranom.

Slijedom navedenog, u vrijeme obilaska, uskraćivanje/uvjetovanje slobodnog kretanja pacijenta za vrijeme dobrovoljne hospitalizacije kao i uspostava kontrole nad odlukama pacijenta, a koja bi predstavljala povredu prava pacijenata na osobnu slobodu i slobodu kretanja, nije utvrđena. Pravni status i osnova smještaja preispituju se u slučaju promjena zdravstvenog stanja. Iako se tijekom obilaska nije preispitivala primjena mjera prisile, kao i prilikom obilaska psihijatrijskog odjela Opće bolnice Virovitica, saznajemo kako se iste primjenjuju te smo naglasili bolnici da se mjere fizičkog sputavanja ili izdvajanja ne bi trebala provoditi kod dobrovoljno primljenog pacijenta bez njegova pristanka i obrazloženja.

Vezano za dostavu obavijesti na temelju čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama od psihijatrijskog odjela Opće županijske bolnice Požega nisu zaprimane obavijesti o toj osnovi smještaja pacijenata. U razgovoru djelatnici navode kako nisu zaprimani pacijenti koji bi udovoljavali zakonskim uvjetima za prijem po toj osnovi. Neovisno o navedenom pojasnili smo odredbu o smještaju bez pristanka kao osnovu smještaja sukladno čl. 26. navedenog Zakona. Pojašnjeno je i kako navedeni Zakon i Zakon o zaštiti prava pacijenata (NN, br. 169/04 i 37/08) nisu usuglašeni. Propisivanjem obveze utvrđivanja sposobnosti za davanje pristanka prilikom prijema i za osobe koje su lišene poslovne sposobnosti učinjen je iskorak prema većem poštivanju temeljenih ljudskih prava osoba s mentalnim oštećenjima (psihička bolest, duševna smetnja) zajamčenih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Zakonom o zaštiti prava pacijenta takva mogućnost nije propisana te ukoliko je osoba lišena poslovne sposobnosti za nju pristanak na liječenje potpisuje njen skrbnik. Mišljenja smo kako je Zakon o zaštiti prava pacijenata potrebno mijenjati u skladu s međunarodnim dokumentima koje je RH ratificirala i koji su pravno obvezujući. Prisilnih hospitalizacija na Odjelu psihijatrije nema. Ukoliko se na Objedinjenom hitnom bolničkom prijemu utvrdi da su ispunjene pretpostavke iz čl. 27. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, pacijent se upućuje u Neuropsihijatrijsku bolnicu dr. Ivan Barbot u Popovači ili u Specijalnu bolnicu za psihijatriju i palijativnu skrb Sveti Rafael Strmac u Šumetlici.

Odjel za psihijatriju smješten je u samostalnom, djelomično pristupačnom objektu koji se sastoji od dvije etaže. Nema dizala, međutim, na odjel je moguće doći duljim putem preko Hitnog prijema. Sobe su otvorene, odjel je otključan. Odjel psihijatrije je u urednom stanju, ugrađeni su novi prozori koji nemaju kvake i ne mogu se otvoriti, međutim, svjež zrak je dostupan preko gornjih prozora koji se mogu otvoriti. Dostupno je prirodno svjetlo. Prozori nemaju rešetke. Zidovi su osvježeni. Odjel je klimatiziran i klima uređaji su raspoređeni da bude ugodno u svim sobama tijekom ljetnih mjeseci. U planu je ugradnja dizala koje bi vodilo izravno na odjel. Obiđene sobe su više krevetne (do šest kreveta) i opremljene potrebnim namještajem (krevet, ormari, ormarić) i pacijenti imaju prostor za osobne stvari. Toalet nije u potpunosti prilagođen za osobe s invaliditetom. Postoji prostor za zajedničko provođenje vremena gdje se nalaze stol i stolice te televizor i društvene igre. Pacijenti imaju na raspolaganju prostor za pušenje.

Zaključak i preporuke upućene Općoj županijskoj bolnici Požega

Prostori i oprema na Odjelu psihijatrije Opće županijske bolnice Požega su zadovoljavajući, iako postoji potreba za ulaganjem, a kojeg su svjesni i sami djelatnici Odjela psihijatrije.

Preporučili smo Općoj županijskoj bolnici Požega poboljšanje uvjeta smještaja, prvenstveno rješavanje pitanja svladavanja visinskih prepreka (ugradnja dizala) te praćenje standarda propisanih Pravilnikom o normativima i standardima za obavljanje zdravstvene djelatnosti (NN, br. 52/20) kako bi se pacijentima osiguralo pravo na privatnost i primjerene životne uvjete i primjeren standard liječenja. U cijelom bolničkom kompleksu vidljiva su poboljšanja, ali i namjera daljnjeg poboljšanja smještajnih uvjeta. Također, osiguran je besplatan parking u krugu bolnice s dovoljnim brojem pristupačnih parkirališnih mjesta označenih za osobe s invaliditetom koja su raspoređena tako da budu najbliža ulazu u sam bolnički kompleks. Preporuka je prihvaćena.

Predrasude prema osobama s duševnim smetnjama

Savjetnice pravobranitelja za osobe s invaliditetom su tijekom obilaska i razgovora s ravnateljstvom Opće bolnice Dubrovnik upoznale s problemom liječenja pacijenata s psihijatrijskom dijagnozom koji su hospitalizirani s primarnom dijagnozom izvan kruga psihijatrijskih dijagnoza te bi trebali biti liječeni na drugom odgovarajućem odjelu, ali se zbog predrasuda i stigme prema psihijatrijskim bolesnicima smještaju na odjel psihijatrije gdje ne mogu dobiti adekvatno liječenje i potrebnu razinu njege, čime su diskriminirani u odnosu na druge pacijente. Ista je situacija kada pacijent koji je primarno zaprimljen na psihijatrijski odjel razvije somatsko oboljenje koje zahtijeva adekvatno liječenje na nekom od pripadajućih bolničkih odjela u kojem slučaju zbog otpora liječnika tih odjela ne dolazi do njihovog premještanja već nastavljaju svoje liječenje na psihijatrijskom odjelu na kojem im se ne može pružiti ista kvaliteta zdravstvene usluge kao na odjelu specijaliziranom za konkretnu bolest/stanje.

Slična je situacija kada je potrebno hospitalizirati djecu s problemima mentalnog zdravlja, koja se do premještanja u Psihijatrijsku ustanovu za djecu i mladež ne smještaju na pedijatrijski odjel već na odjele s odraslim osobama na odjel psihijatrije.

Pravilnikom o listi psihijatrijskih ustanova koje ispunjavaju uvjete za smještaj i liječenje djece odvojeno od punoljetnih osoba (NN, br. 13/15) određene su psihijatrijske ustanove u kojima je dozvoljeno liječenje djece. Opća bolnica Dubrovnik ne nalazi se na listi psihijatrijskih ustanova za liječenje djece. Stoga liječenje djece na psihijatrijskom odjelu gdje se liječe odrasle osobe u situaciji kada nisu ispunjeni uvjeti iz čl. 10. st. 2. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama je protivno Zakonu i navedenom pravilniku. Mišljenja smo kako je liječenje djece i adolescenata do premještanja u Psihijatrijsku bolnicu za djecu i mladež ili drugu ustanovu određenu Pravilnikom, potrebno provesti na pedijatrijskom odjelu gdje se liječe i djeca koja boluju od somatskih i drugih bolesti. Svako dijete ima pravo liječiti se u skladu sa svojom dobi i potrebom. Ravnateljstvo bolnice pokušalo je utjecati na smanjivanje otpora liječnika, ali bezuspješno.

Svaka osoba ima pravo na zdravstvenu zaštitu i na mogućnost ostvarenja najviše moguće razine zdravlja, u skladu s odredbama Konvencije o pravima osobe s invaliditetom, Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju, dok je dužnost liječnika postupati prema Kodeksu medicinske etike i deontologije koji glasi: Liječnik će liječničku pomoć pružati jednako svima, bez obzira na dob, spol, rasu, narodnost, vjeru, političko uvjerenje, društveni položaj ili bilo koje druge okolnosti, poštujući pri tome ljudska prava i dostojanstvo osobe. Liječnik će poštovati prava pacijenta smatrajući zdravlje i dobrobit pacijenta svojom prvom i osnovnom brigom.

Upozoravamo da su liječnici na ne-psihijatrijskim odjelima dužni pristupiti pacijentu s mentalnim poremećajem bez predrasuda, na isti način kao i pacijentima koji nemaju duševnu bolest, poštujući njihovo dostojanstvo i temeljna ljudska prava. Iako su predrasude i stereotipno razmišljanje o invaliditetu u društvu uvelike prisutni, zabrinjavajuća je prisutnost takvog razmišljanja unutar liječničke struke, a što ima utjecaj na realizaciju prava na zdravlje osoba s duševnim smetnjama.

Zaključak i preporuke:

Preporučili smo Općoj bolnici Dubrovnik poduzimanje daljnjih aktivnosti u smislu upoznavanja liječnika s obvezama pružanja kvalitetne i kontinuirane zdravstvene zaštite primjerene pacijentovu zdravstvenom stanju, neovisno o postojanju duševne bolesti, sukladno općeprihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima, a koje dužnosti proizlaze iz međunarodnih i nacionalnih dokumenata. Zatim s potrebom upozoravanja liječnika na odgovornost u slučajevima njihova otpora u pružanju maksimalne zdravstvene skrbi osobama s duševnim smetnjama. Ujedno je preporučeno da liječnici s psihijatrijskog odjela pruže podršku liječnicima na odjelima gdje se liječi primarna bolest osobe s duševnim smetnjama. Preporuka je uvažena te je liječnicima izdan protokol o postupanju.

Povodom upućene preporuke Opća bolnica Virovitica nije dostavila konkretan odgovor dok je Opća županijska bolnica Požega otklonila prisutnost predrasuda prema osoba s mentalnim oštećenjima od strane liječnika na drugim odjelima.

Prisilno zadržavanje i prisilni smještaj u psihijatrijsku ustanovu

Radi uvida u poštivanje prava osoba s invaliditetom koji se nalaze na liječenju u psihijatrijskim zdravstvenim ustanovama, tijekom 2023. godine proveden je obilazak Klinike za psihijatriju Vrapče, i to Odjela psihogerijatrije, Zavoda za biologijsku psihijatriju i psihogerijatriju, Zavoda za dijagnostiku i intenzivno liječenje, Odjela urgentne psihijatrije s jedinicom intenzivne skrbi, kao i Zavoda za forenzičku psihijatriju „Dr. Vlado Jukić“.

Prostorni i materijalni uvjeti u prostorijama koje smo obišli su relativno zadovoljavajući, uz iznimku Odjela psihogerijatrije gdje se u svakoj pojedinoj sobi nalazi preveliki broj kreveta. Prostor za provođenje različitih terapijskih aktivnosti je zapravo prolazni hodnik u kojem se istovremeno nalazi veliki broj pacijenata i osoblja, što stvara prekomjernu buku i gužvu, upravo kako je to primijetila jedna pacijentica. Međutim, u vrijeme našeg posjeta bilo je planirano vrlo skoro preseljenje odjela u novi, funkcionalni prostor izgrađen i uređen po najvišim standardima zdravstvene skrbi za ovu kategoriju pacijenata. Na odjelu urgentne psihijatrije uočeno je uredno održavanje prostora, ali i bezličnost zajedničke prostorije, s nekoliko stolova za kojima pacijenti puše i piju kavu, bez dodatnih mogućnosti smislenijeg provođenja slobodnog vremena. Stoga se preporuča posvetiti dodatnu pažnju uređenju prostora kako bi boravak pacijentima bio što ugodniji te proširiti ponudu okupacijskih i terapijskih aktivnosti.

U obilasku Zavodu za forenziku uočavamo izvrsne materijalne uvjete prostora, dodatne sadržaje poput čajne kuhinje i sobe za fitness. Zavod raspolaže i velikim vanjskim prostorom za provođenje vremena te mogućnostima korištenja rekvizita za vježbanje. Pacijenti smješteni na ovom Zavodu imaju mogućnost sudjelovati u brojnim kreativnim aktivnostima.

U izvješću Klinike Vrapče navodi se kako se osim obnove zgrade odjela psihogerijatrije koja je dovršena te se očekuje skoro useljenje u nove prostore u narednom razdoblju planira cjelovita obnova još dvije zgrade Klinike te dodatne zahvate u tijelo Klinike čime će se završiti ciklus potpune obnove što je od iznimne važnosti ne samo u užem materijalnom smislu već i u smislu promicanja, poticanja i zaštite prava osoba s psihičkim oboljenjima te u smislu općeg poboljšanja ishoda skrbi. Planira se i dodatni angažmanom različitih stručnjaka uključenih u proces skrbi što će omogućiti uvođenje i dodatnih mogućnosti provođenja slobodnog vremena te proširenje ponude okupacijskih i terapijskih aktivnosti u okvirima Klinike.

U razgovoru s pacijentima uočeno je kako isti nemaju dostatne informacije o planu liječenja niti lijekovima koje konzumiraju.

Pravo je svakog pacijenta biti upoznat s podacima o svom zdravstvenom stanju i dobiti na uvid svoju medicinsku dokumentaciju, kao i sudjelovati u planiranju i provođenju svojeg liječenja. Stoga je preporuka za svakog pacijenta i u suradnji s njim izraditi individualni plan liječenja, a svaki pacijent morao bi dati svoj slobodni i informirani pristanak na pojedini medicinski tretman, odnosno odabrani plan liječenja. U odnosu na ovu preporuku Klinika se očitovala kako se uvijek nastoji, sukladno mogućnostima poštovati sva prava bolesnika u ovom smislu, ali se u pojedinim slučajevima i u pojedinim okolnostima treba prilagoditi potrebama, psihičkom stanju te mogućnostima razumijevanja pojedinih bolesnika.

Praksa oduzimanja mobitela pacijentima kao pravilo na određenom odjelu i u određenom vremenskom periodu nije u skladu sa zakonom. Svim pacijentima mora se osigurati poštivanje njihovog prava na telefoniranje i korištenje elektroničke tehnologije i komunikacije, i ta prava mogu se ograničiti samo iznimno u zakonom propisanim slučajevima, što mora biti obrazloženo.

Klinika navodi kako je oduzimanje mobitela na određenom odjelu i u određenom vremenskom razdoblju opravdano i u pravilu nužno jer se s jedne strane radi o liječenju koje ima svoja pravila i uzuse te zahtijeva određenu razinu sudjelovanja osobe, a s druge strane bolesnici dobrovoljno pristaju na takva pravila, a dodatan razlog je što pacijenti neprimjerenom upotrebom mobilnih telefona mogu povrijediti ne samo svoju nego i privatnost drugih osoba, s posljedično priličnom značajnom mogućom štetom.

Uočeno je također kako su odjeli koje smo obišli zatvoreni odjeli, s mogućnošću izlaska isključivo po dopuštenju liječnika, u vremenski ograničenom trajanju i u pratnji osobe koja je došla u posjetu, što zapravo predstavlja ograničenje slobode i ovaj režim se ne bi smio primjenjivati na dobrovoljne pacijente. Klinika se očitovala kako se ovdje radi o gore spomenutim uzusima liječenja te mogućnostima dobrovoljnog pristanka na pojedina ograničenja, a takva ograničenja vrijede i u svim drugim zdravstvenim ustanovama, posebice bolnicama.

Nadalje, svim zaprimljenim pacijentima potrebno je pružiti potpune, jasne i točne informacije o njihovom pravu na pristanak na smještaj, odnosno svaki pojedini medicinski postupak. Postupak prisilnog smještaja potrebno je pokrenuti ukoliko dobrovoljno primljeni pacijent u bilo kojem trenutku povuče svoj pristanak. Pacijentima ili njihovom skrbniku/zakonskom zastupniku, treba sustavno davati informacije o njihovom stanju i liječenju. Prema danim informacijama, trenutno je u bolnici hospitalizirano 532 pacijenta, od čega su samo tri pacijenta prisilno hospitalizirana. Nizak broj prisilno smještenih pacijenata može ukazivati na postojanje nepravilnosti kod primjene odredbi Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (u daljnjem tekstu: ZZODS) u vezi smještaja. Istaknuta je važnost dosljedne primjene definicije pristanka. Pristanak je samo slobodno dana suglasnost osobe s duševnim smetnjama za primjenu određenoga medicinskog postupka, koja se zasniva na odgovarajućem poznavanju svrhe, prirode, posljedica, koristi i rizika toga medicinskog postupka i drugih mogućnosti liječenja. Ovakav pristanak može dati samo osoba koja može razumjeti informaciju koja je važna za davanje pristanka, upamtiti tu informaciju i koristiti ju u postupku davanja pristanka, što se procjenjuje prilikom njezinog prijema, u zakonom određenom roku. Iz obrazaca informiranog pristanka mora biti jasno vidljivo je li pristanak dao sam pacijent ili njegov zakonski zastupnik odnosno skrbnik, što sada nije slučaj. Ovo je važno radi procjene zakonite primjene odredbi ZZODS-a i razlikovanja dobrovoljnog smještaja/smještaja bez pristanka i prisilnog smještaja.

U odnosu na obrasce informiranog pristanka u očitovanju Klinike ističe se kako postoji zaseban obrazac informiranog pristanka koji se ispunjava u slučajevima kad pristanak daje skrbnik i koji je sačinjen prema predlošku iz Pravilnika i obrascu suglasnosti te obrascu izjave o odbijanju pojedinog dijagnostičkog, odnosno terapijskog postupka. Klinika je nedavno započela postupak cjelovitog unapređenja postupka prijama na bolničko liječenje, a što obuhvaća i nove smjernice i postupnike glede samog postupka i pripadajuće dokumentacije, što će se temeljiti na poštivanju osnovnih uvjeta „pristajanja“ tj. donošenja odluka u smislu liječenja. Ovo unaprjeđenje i dodatno usklađenje postupka pristanka je uvelike potaknuto upravo potrebnom dodatnog usklađenja s odrednicama čl. 26. ZZODS-a o „smještaju bez pristanka“.

Ističe se kako je Klinika sredinom 2023. godine postala prva psihijatrijska ustanova u RH akreditirana prema međunarodnim standardima od kojih se mnogi tiču zaštite prava bolesnika i njihovih bližnjih. U okvirima Klinike unazad dvije godine započelo se i s postupkom usklađivanja s „QualityRights“ standardima Svjetske zdravstvene organizacije, čiji je cilj poboljšanje kvalitete zdravstvene skrbi utemeljene na poštovanju ljudskih prava te usmjerene oporavku.

Tijekom izvještajnog razdoblja zaprimljena je nekolicina pritužbi osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskoj ustanovi ili članova njihove obitelji, radi povrede prava iz ZZODS-a. Pritužbe su se odnosile na manjak informacija o planu liječenja, o lijekovima koje pacijenti uzimaju, o koristima i rizicima provedbe predloženoga medicinskog postupka. Požalili su se i na neučinkovitost medicinskih postupaka, kao i na nedostatak adekvatne podrške nakon otpusta s bolničkog liječenja, radi čega dolazi do ponovnog pogoršanja zdravstvenog stanja i posljedične hospitalizacije. Članovi obitelji osjećaju se

nemoćno i nemaju se kome obratiti za pomoć. Zaprimljeno je više telefonskih poziva pacijenata koji se nalaze na liječenju, a isto žele napustiti, ali smatraju da ne smiju, iako su potpisali dobrovoljni pristanak na liječenje. Uočeno je kako pacijenti nisu upoznati s činjenicom da liječenje mogu prekinuti ukoliko nisu prisilno smješteni. Neki od onih koji su potpisali dobrovoljni pristanak zapravo ne žele biti na liječenju, ali smatraju kako se ništa neće promijeniti ukoliko se pokrene sudski postupak, jer će sud svakako odrediti prisilni smještaj. POSI je zaprimio i pritužbe osoba za koje je određen prisilni smještaj sudskom odlukom, a koje su tražile da POSI preispita mišljenje liječnika te ih otpusti iz bolnice. Pritužitelji su obaviješteni kako POSI nema takve ovlasti.

Primjer iz prakse: POSI se obratio pacijent koji je prisilno doveden i zadržan u jednoj psihijatrijskoj ustanovi. Navodi kako se izriekom protivio smještaju i nije potpisao pristanak, već je to umjesto njega učinila njegova majka, skrbnica. Tijekom boravka u ustanovi više je puta izjavio svoje protivljenje smještaju liječnicima i drugom osoblju, ali je i dalje zadržan, bez objašnjenja ili informacija o predviđenom trajanju zadržavanja. Navodi kako nije pokrenut sudski postupak. Na traženje POSI o pravnoj osnovi zadržavanja pacijenata na liječenju, iz psihijatrijske ustanove zaprimljeno je očitovanje u kojem se navodi kako je pacijent zaprimljen u ustanovu pod kliničkom slikom pogoršanja, akutizacije shizofrene psihoze, u pratnji djelatnika MUP-a. Istom je oduzeta poslovna sposobnost i član obitelji je skrbnik koji je istoga dana potpisao suglasnost za hospitalizaciju. Iz priložene dokumentacije (otpusno pismo) nije vidljivo da je pacijent bio nesposoban za davanje pristanka, odnosno ova okolnost nije izriekom utvrđena. Obrazac suglasnosti jedinstven je u slučaju kada pristanak daje pacijent odnosno njegov skrbnik ili zakonski zastupnik te iz potpisa zapravo nije jasno tko je suglasnost potpisao jer na mjestu potpisa stoji „potpis pacijenta/zakonskog zastupnika/skrbnika“ i nerazgovijetan vlastoručni potpis. U obrascu se navodi „za pacijenta koji nije pri svijesti, za pacijenta s težom duševnim smetnjom te za poslovno nesposobnog ili maloljetnog pacijenta“ - Ime i prezime zakonskog zastupnika, odnosno skrbnika i tu je navedeno ime člana obitelji pa se zaključuje da je isti član obitelji u svojstvu skrbnika potpisao pristanak za smještaj.

Iz navedenog je primjera razvidna povreda odredbe ZZODS-a u odnosu na davanje pristanka. Kod ovog pacijenta se nije utvrđivala sposobnost za davanje pristanka jer je isti lišen poslovne sposobnosti pa je pristanak na smještaj zatražen od skrbnika, što je protivno odredbi čl. 12. st. 3. ZZODS-a kojim se propisuje: „Lišenje poslovne sposobnosti ne znači nesposobnost za davanje pristanka pa se, prije primjene medicinskog postupka, sposobnost za davanje pristanka mora utvrđivati i kod osobe lišene poslovne sposobnosti.“ Bolnici je upućeno upozorenje.

Periodični posjet Odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Hrvatskoj 2022. godine

U skladu s čl. 7. Europske konvencije za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljnjem tekstu: Konvencija), delegacija Odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obavila je periodični posjet Hrvatskoj od 19. do 29. rujna 2022. Odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) je međunarodno tijelo Vijeća Europe koje vodi računa o zaštiti prava osoba lišenih slobode te provodi nadzor nad svim mjestima zadržavanja osoba. Odbor svakih pet godina posjećuje svaku od država članica Vijeća Europe. Članovi Odbora do sada su posjetili Hrvatsku 2012. i 2017. godine.

Izvešće o posjeti objavljeno je u studenom 2023. godine. CPT je posjetio psihijatrijske odjele Kliničkih bolničkih centara Split i Rijeka, Psihijatrijsku bolnicu Ugljan, dislociranu jedinicu Doma za odrasle osobe Zagreb, Mirkovec i Centar za rehabilitaciju Stančić. CPT je utvrdio kako su u sve tri posjećene bolnice životni uvjeti pacijenata ostali općenito strogi, s vrlo ograničenim osobnim skladišnim prostorom koji se može zaključati i nedostatkom privatnosti te personalizacije. Uvjeti u bolnici Ugljan bili su posebno teški. Tamo pacijenti imaju svega 3 m² životnog prostora. Većina odjela je u iznimno neodržavanom stanju te ih je potrebno renovirati. Pristup otvorenom prostoru je problematičan u sve tri bolnice, što je zabrinjavajuće, tim više što je većina pacijenata tamo "svojevoljno" (uz vlastiti pristanak, bez prisile). Situacija za većinu forenzičkih pacijenata na Ugljanu je izrazito loša, a pacijenti u formalno zatvorenom

dijelu forenzičkog odjela ostaju zaključani na odjelu cijelo vrijeme trajanja kazne koju im je izrekao sud. CPT preporuča da se svim pacijentima tijekom dana omogući pristup svježem zraku unutar bolničkog kruga, osim kad aktivnosti liječenja zahtijevaju njihovu prisutnost na odjelu.

Što se tiče kadrovske situacije u tri posjećene bolnice, broj dežurnih medicinskih sestara i njegovatelja općenito je nizak, ali je bio posebno problematičan tijekom noćne smjene u bolnici Ugljan. CPT navodi kako bi RH trebala osigurati raspoređivanje potrebnog broja osoblja (medicinskih sestara i njegovatelja) i multidisciplinarnog kliničkog osoblja odgovarajuće kvalitete na svakom odjelu kako bi se pacijentima u Psihijatrijskoj bolnici Ugljan i u KBC-u Rijeka pružila odgovarajuća i sigurna terapija i skrb. Farmakoterapijski tretman koji se nudio u sve tri ustanove općenito je bio na razumnom nivou i nije bilo dokaza o njegovoj prekomjernoj uporabi. Međutim, zdravstvena skrb uglavnom se temeljila samo na farmakoterapiji i općenito je nedostajalo psihoterapijskih aktivnosti za većinu pacijenata.

Vrlo malo civilnih pacijenata primljenih u tri psihijatrijske ustanove bilo je podvrgnuto mjeri prisilne hospitalizacije. CPT je primijetio da su pacijenti na zaključanim odjelima de facto lišeni slobode, neovisno o tome jesu li dali formalni pristanak na smještaj ili su smješteni prisilno. U sve tri posjećene ustanove nije napravljena nikakva ili vrlo mala razlika pri smještaju dobrovoljnih i prisilnih pacijenata na različite odjele i primjeni kućnog reda. Osobama primljenim u psihijatrijske ustanove treba, inter alia, pružiti potpune, jasne i točne informacije o njihovom pravu da pristanu ili ne pristanu na hospitalizaciju. Ako pacijenti primljeni na osnovu vlastitog pristanka (svojevoljno) u bilo kojem trenutku izraze želju za povlačenjem svog pristanka na prijem, potrebno je odmah pokrenuti postupak za smještaj bez vlastitog pristanka. Nadalje, svim pacijentima ili po potrebi, njihovom skrbniku ili drugom zakonskom zastupniku, treba sustavno davati informacije o njihovom stanju i liječenju koje im je propisano, a liječnike treba uputiti da uvijek prije početka liječenja trebaju tražiti pacijentov pristanak na to liječenje. Ako se pružanje bolničke skrbi (uključujući primjenu sredstava sputavanja) dobrovoljnom pacijentu koji želi napustiti bolnicu smatra nužnim, treba u potpunosti primijeniti postupak prisilne civilne hospitalizacije predviđen zakonom. Trebalo bi izmijeniti i dopuniti mjerodavno domaće zakonodavstvo kako bi se jasno razlikovao pristanak pacijenta na hospitalizaciju i njegov pristanak na liječenje. Također se preporuča da sve psihijatrijske ustanove jasno evidentiraju u zapisnike zasebne pisane i potpisane obrasce za pristanak za smještaj i liječenje, uz procjenu psihijatra o pacijentovoj sposobnosti razlučivanja. Nadalje, CPT podsjeća na potrebu da RH poduzme korake kako bi potaknula proaktivnost pravnih savjetnika pacijenata kako ne bi postali pasivni promatrači postupka, kada govorimo o sudskom postupku određivanja prisilnog smještaja.

CPT preporuča RH da osigura svim pacijentima da bude dopušten pristup telefonu ili njihovom mobilnom telefonu na dnevnoj bazi, osim ako ne postoje ozbiljne sigurnosne kontraindikacije ili ako postoji zakonit i obrazložen nalog liječnika na temelju individualne procjene rizika ili suda. CPT preporučuje da hrvatske vlasti poduzmu mjere za uspostavu, u svim psihijatrijskim bolnicama, formaliziranih i učinkovitijih sustava za podnošenje pritužbi, koji su sigurni, povjerljivi i pouzdani, sa središnjim registrom pritužbi, odgovora i poduzetih radnji kako bi se poboljšala kvaliteta skrbi za pacijente.

U posjeti ustanovama socijalne skrbi, dislociranoj jedinici Mirkovec Doma za odrasle osobe Zagreb i Centru za rehabilitaciju Stančić CPT je utvrdio kako su životni uvjeti općenito bili na razumnom nivou u obje ustanove, uz neke iznimke. Naime, u Domu Mirkovec štićenici bi za svoje stvari trebali imati osobni prostor koji se može zaključati, kao i više vizualne stimulacije i personalizacije u sobama. Nadalje, treba obnoviti spavaonice velikog kapaciteta kako bi se osiguralo da se u sobe smjeste najviše četiri korisnika s osiguranim dovoljnim životnim prostorom te neograničen pristup svježem zraku za sve korisnike. U tom kontekstu, treba poduzeti mjere za pomoć osobama s tjelesnim nedostacima, te postaviti rampu ili dizalo kako bi se takvim osobama pomoglo da svakodnevno imaju pristup dvorištu.

Što se tiče liječenja, u obje su ustanove bili dostupni i adekvatno primjenjivani odgovarajući lijekovi. No, u Domu Mirkovec psihijatrijska i somatska skrb bile su problematične. Uprava Doma Mirkovec trebala bi osigurati da svi novi štićenici po dolasku prođu prvi liječnički pregled, uključujući i

psihijatrijski pregled, te da se u potpunosti zadovolje posebne potrebe svih štíćenika tijekom njihovog boravka. Neke štíćenike psihijatar nije pregledao od prijema od kojega je u nekim slučajevima prošlo više od dvije godine. U obje ustanove u dokumentaciji štíćenika gotovo da nije bilo individualnih planova tretmana. Uprava Doma Stančić i Doma Mirkovec trebala bi osigurati izradu individualnog plana tretmana za svakog štíćenika, uključujući ciljeve liječenja, terapijska sredstva koja se koriste i odgovorno osoblje. U obje ustanove nudile su se psihosocijalne i terapijske aktivnosti, no u Domu Mirkovec njihov je domet bio ograničen. Nasuprot tome, u Stančiću je spektar aktivnosti bio širi i redovito dostupniji gotovo svim štíćenicima.

Što se tiče osoblja, u oba doma bio je primjetan nedostatak medicinskih sestara na odjelu, osobito noću. RH bi trebala prioritetno osigurati značajno povećanje psihijatrijske skrbi u domovima Stančić i Mirkovec. Ukupni broj osoblja također bi se trebao značajno povećati u Domu Mirkovec, a kao prioritet trebalo bi značajno povećati broj osoblja na odjelima tijekom noćne smjene u obje ustanove.

Što se tiče pravnih zaštitnih mjera, CPT je utvrdio da je većini štíćenika sud u potpunosti ili djelomično oduzeo poslovnu sposobnost. U zakonu su predviđeni postupci za vraćanje djelomične sposobnosti, ali u praksi to nije imalo stvarnog utjecaja na svakodnevni život štíćenika. CPT preporučuje da svi štíćenici koji su prisilno smješteni u ustanovu socijalne skrbi, bez obzira imaju li zakonskog skrbnika ili ne, moraju imati pravo pokretanja postupka kako bi se odlučilo o zakonitosti njihovog smještaja i boravka od strane suda i da budu zastupani od odvjetnika. CPT je mišljenja da, ukoliko određeni korisnik koji je dobrovoljno primljen u ustanovu izražava želju da napusti ustanovu, a da još uvijek zahtijeva skrb u ustanovi, onda treba primijeniti sudski postupak prisilnog smještaja. CPT naglašava važnost učinkovitih žalbenih postupaka jer su oni osnovna zaštita od zlostavljanja štíćenika. Pritužbe upućene upravi ustanove trebaju se evidentirati u posebnoj registru.

Zaključak i preporuke:

Kako bi se postiglo poštivanje zakonskih prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama ili na smještaju u ustanovama socijalne skrbi, potrebno je, uz poboljšanje materijalnih i kadrovskih uvjeta intenzivirati kontrolu primjene zakona i drugih propisa te sankcionirati utvrđene povrede prava. S tim u vezi predlaže se dodatno osnažiti ulogu Povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama.

Zaštita mentalnog zdravlja

Medijski popraćen slučaj hospitalizacije dječaka s više psihijatrijskih dijagnoza koji je „*nakon duljeg čekanja na hospitalizaciju otpušten iz bolnice nakon tjedan dana i vraćen kući, a u kojem otac upozorava na sinovo opasno ponašanje te traži pomoć i podršku*“ ukazuje na potrebu osiguravanja i pružanja podrške osobama s mentalnim oštećenjima nakon izlaska iz bolnice kako bi se s osobom nastavio stručni rad u izvanbolničkim uvjetima. Međutim, u RH nisu razvijeni izvaninstitucionalni oblici skrbi za osobe s poremećajima mentalnog zdravlja. Bolnica ne smije biti oblik trajnijeg zbrinjavanja, a po navodima iz članka, moguće je zaključiti da su kod dječaka prisutni problemi više godina i da njihovo rješavanje iziskuju multidisciplinarni pristup zdravstva, odgoja i obrazovanja i socijalne zaštite. Naknadno smo saznali kako je u Kliničkom bolničkom centru Rijeka otvoren odjel s mogućnošću hospitalizacije maloljetnih pacijenata s psihijatrijskim poteškoćama i dijagnozama gdje dječaku/obitelji može biti pružena podrška. Međutim, podrška nakon izlaska iz bolnice i nadalje nedostaje.

U prošlom izvještajnom razdoblju zaprimane su i pritužbe sustanara na ponašanje osobe s duševnim smetnjama koja stanuje u istoj zgradi te ih svojim ponašanjem uznemirava: „*Imam dijete od sedam i po godina s posebnim potrebama (ne hoda, ne razumije, ovisna je o pomoći drugih ljudi kroz 24 sata). Više od dvije godine borimo se sa sustavom i institucijama u vezi susjede koja živi u našem ulazu. Policija je odvodi i vraća, hitna također, ima pse koji napadaju ljude, Dumovec ne reagira kao ni veterinarska inspekcija. Najviše vremena provodi pred našim stanom i našim vratima, zvoni, lupa, psi pored nje laju, u bilo koje doba dana i noći. Ona je teško bolesna, ne pristaje na liječenje i sada je već postala prijatelja cijeloz zgradi. Napala je moju majku ispred naših vrata stana... upala u stan zajedno s psima i ozlijedila*

je. Javljam vam se isključivo zbog jednog razloga, a to je moje dijete za koje se bojim jer ono ne zna reći ništa, ne zna se obraniti, puno vremena provodi s bakom koja ju čuva, baka ima umjetne kukove ne želim da završi u bolnici i izloženi smo konstantnim uznemiravanjem, lošom kvalitetom života jer više ne spavamo a tako niti moja kćer kojoj je to potrebno. Nikad ne znamo hoće li nas gurnuti niz stepenice, da li ćemo moći ući ili izaći iz stana, psi su sve lošije jer su očito gladni i neadekvatno zbrinuti. U ulazu se više ne može ni disati jer životinje obavljaju nuždu u njezinom stanu a i ona sama je nažalost u lošem stanju“.

Iz opsežno dostavljenih izvješća policije i područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad vidljivo je da su u okviru svojih ovlasti institucije poduzele radnje, međutim, ukoliko osoba ne pristaje na liječenje dok pretpostavke za prisilnu hospitalizaciju nisu ispunjene, ima pravo živjeti u svojoj okolini. U konkretnom slučaju uputili smo preporuku nadležnom područnom uredu Hrvatskog zavoda za socijalni rad da uspostave suradnju s organizacijama civilnog društva te drugim institucijama u cilju osiguravanje potrebne podrške. I nadalje ponavljamo da ako nakon hospitalizacije ne slijedi strukturirana i ciljana podrška, bolničko liječenje samo po sebi neće polučiti pozitivne ishode, a intervali stabilnog ponašanja bit će sve kraći pa će se sve češće pribjegavati hospitalizaciji. Potrebno je razvijati različite modele brige o mentalnom zdravlju u smjeru razvoja izvaninstitucionalnih usluga kako bi osobe s problemima mentalnog zdravlja imale primjerenu podršku u društvu. Smatramo kako bi u ovakvim situacijama bila primjenjiva i potrebna izvaninstitucionalna podrška stručnih osoba/mobilnih timova koja bi sa osobom s mentalnim oštećenjima, nakon izlaska iz bolnice, nastavila terapijski rad u njegovoj kući te nadzirala redovito korištenje farmakoterapije. Iako doneseni Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030. predviđa uspostavu mobilnih timova, navedeno tek treba zaživjeti.

Preporuka Ministarstvu zdravstva:

Poduzeti hitne radnje usmjerene realizaciji donesenog Strateškog okvira razvoja mentalnog zdravlja do 2030. godine i razvoja izvaninstitucionalnih oblika podrške.

Podaci o broju zaprimljenih obavijesti na temelju čl. 26. zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama

Postupajući po ovlasti iz čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14) u situaciji kada pristanak na smještaj daje zakonski zastupnik osobe u 2023. godini primili smo ukupno 1.037 obavijesti. Od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti zaprimljeno je 1.028 obavijesti, a od psihijatrijskih ustanova u kojima se liječe odrasle osobe zaprimljeno je devet obavijesti koje su označene kao obavijesti o smještaju bez pristanka.

Tablica 8. Broj obavijesti o smještaju bez pristanka zaprimljenih u 2023. godini primljenih od ustanova u kojima se liječe djeca i adolescenti

Naziv psihijatrijske ustanove/kliničkog bolničkog centra/psihijatrijskih odjela općih bolnica	Broj primljenih obavijesti označenih kao smještaj bez pristanka
Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež Zagreb	848
Klinički bolnički centar Rijeka	180
Ukupno	1.028

Navedene obavijesti su zakonite i u skladu s uvjetima koji propisuju osnovu smještaja bez pristanka. Zavodi za dječju i adolescentnu psihijatriju Kliničkog bolničkog centra Osijek i Zagreb i nadalje ne dostavljaju obavijesti i postupaju suprotno odredbi čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

Tablica 9. Broj obavijesti o smještaju bez pristanka zaprimljenih u 2023. godini od specijaliziranih psihijatrijskih ustanova/odjela

Naziv psihijatrijske ustanove/kliničkog bolničkog centra/psihijatrijskih odjela općih bolnica	Broj primljenih obavijesti označenih kao smještaj bez pristanka
Klinika za psihijatriju Vrapče	2
Klinički bolnički centar Split	2
Psihijatrijska bolnica Ugljan	1
Psihijatrijska bolnica Lopača	1
Opća bolnica Bjelovar	1
Opća bolnica Slavonski Brod	2
Ukupno	9

U obavijestima Psihijatrijskih odjela općih bolnice Bjelovar i Slavonski Brod kao i Kliničkog bolničkog centra Split navodi se kako je smještaj realiziran na temelju čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, međutim, iz dostavljene dokumentacije nije jasno vidljiva osnova smještaja. Smatramo kako je i dalje prisutno nerazumijevanje predmetne zakonske odredbe, a na što upozoravamo godinama. Iz obavijesti zaprimljenih od ostalih psihijatrijskih ustanova proizlazi zakonitost smještaja, slijedom čega možemo zaključiti kako je zakonito samo sedam smještaja pacijenata.

2.4.1. Zatvorski sustav

Člankom 14. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom propisano je da ukoliko osobe s invaliditetom budu lišene slobode u bilo kojem postupku, države potpisnice osigurati će da im se na jednakopravnoj osnovi s drugim osobama zajamče prava u skladu s međunarodnim pravom koje obuhvaća ljudska prava i s njima će se postupiti u skladu s ciljevima i načelima ove Konvencije, uključujući osiguravanje razumne prilagodbe.

Zakonom o izvršavanju kazne zatvora (NN, br. 14/21; u daljnjem tekstu: Zakon) u čl. 16. zajamčena su prava svih zatvorenika, dok u odredbi čl. 82. se propisuje kako se zatvorenicima s invaliditetom osigurava smještaj primjeren vrsti i stupnju njihovog invaliditeta.

Iako se, statistički gledano, u zatvorskom sustavu radi o relativno malom broju zatvorenika koji su osobe s invaliditetom, ovoj izrazito heterogenoj skupini (po vrstama invaliditeta) zatvorski sustav treba pridavati određenu posebnu pažnju te je unutar svojih smještajnih kapaciteta prema sadašnjim pokazateljima i mišljenju nadležnog Ministarstva pravosuđa i uprave u kaznionicama osiguran dostatan broj soba primjerenih za smještaj osoba s invaliditetom. Na dan 1. siječnja 2023. godine u kaznionicama i zatvorima boravilo je devet osoba lišenih slobode koje su se kretale uz pomoć invalidskih kolica, 34 osobe ograničeno pokretne uz pomoć štake ili drugog ortopedskog pomagala (od kojih tri žene), 20 osoba s oštećenim sluhom (od kojih dvije žene), pet osoba s oštećenim vidom, 34 osobe s višestrukim oštećenjima (od kojih jedna žena), dok je osam osoba bilo djelomično lišeno poslovne sposobnosti (od kojih dvije žene).

Nadzor nad postupanjem sa zatvorenicima u kaznionicama i zatvorima te maloljetnicima u odgojnim zavodima, sukladno zakonima, obavljaju Središnji ured za zatvorski sustav Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, nadležni sudac izvršenja, Pučki pravobranitelj, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Pravobranitelj za djecu i Pravobranitelj za osobe s invaliditetom, nevladine udruge koje se bave zaštitom ljudskih prava te periodički Europski odbor za sprječavanje mučenja, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Vijeća Europe i Misija stručnjaka Europske komisije za područje pravosuđa i unutarnjih poslova (*Peer based Mission*). Tijekom 2023. godine POSI je zaprimio

nekoliko pritužbi osoba s invaliditetom koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Prituživali su se na uvjete boravka u zatvoru, odnosno nepristupačnost te na manjkavu zdravstvenu zaštitu. Postupci su u tijeku.

Osobe s invaliditetom u pravilu se nastoji ne odvajati od ostale zatvorske populacije, već se radi na njihovoj inkluziji uz podržavanje postupka njihovog uključivanja u sve one dnevne aktivnosti u kojima mogu i žele sudjelovati zajedno s ostalim osobama lišenim slobode. U Kaznionici u Lipovici - Popovači i Kaznionici u Požegi 2022. godine su sagrađeni novi objekti za smještaj osoba lišenih slobode (zatvoreni odjel), koji su korišteni tijekom 2023. godine.

Izješće o obilasku Kaznionice u Požegi i Odgojnog zavoda u Požegi

Sudjelujući u provedbi projekta TEMIDA - osnaživanje organizacija civilnog društva u zaštiti ljudskih prava zatvorenica, u organizaciji udruga Roda i Udruge za kreativni socijalni rad proveden je obilazak Kaznionice u Požegi i Odgojnog zavoda u Požegi. Cilj projekta je doprinijeti poboljšanju zaštite ljudskih prava zatvorenica i maloljetnica na izdržavanju kazne zatvora. Uz organizirani obilazak prostora Kaznionice i Odgojnog zavoda, održana je i Radionica razmjene roditeljskih izazova sa zatvorenicama majkama maloljetne djece. Nakon posjete razmijenjeni su dojmovi i izneseni zaključci s upraviteljem Kaznionice i predstavnicima Ministarstva pravosuđa i uprave.

U Kaznionici se u trenutku obilaska nalazilo 222 zatvorenika, od toga su 104 žene, na izvršavaju kazne zatvora i dugotrajnog zatvora u rasponu od šest mjeseci do 33 godine. Ženske zatvorenice smještene su u šest zgrada - zatvoreni, polu-otvoreni i otvoreni odjel. U Kaznionici žene s novorođenim djetetom ostaju do njegove navršene treće godine.

Radionice dostupne ženama su ratarstvo, stočarstvo, krojačka radionica, praonica. Ističe se kako su sve žene koje to žele zaposlene. Radi 75 od ukupno 104 žena, što čini oko 80% zatvorenica.

Prilikom obilaska zatečena je jedna zatvorenica starije životne dobi, koja se otežano kreće. Ista je smještena u sobi za osobe s invaliditetom, s pristupačnim sanitarnim čvorom. Nije imala pritužbi te je izrazila zadovoljstvo uvjetima smještaja.

Prilikom obilaska, a s obzirom na to da su u tijeku radovi na temeljitoj obnovi prostora središnje zgrade Kaznionice te je proveden obilazak nedavno obnovljene jedne od zgrada kaznionice, cilj je bio ukazati na nužnost osiguranja elemenata pristupačnosti za osobe s invaliditetom sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivosti (NN, br. 78/13 i 153/13), kao i osiguravanja prava OSI unutar zatvorskog sustava sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom, drugim međunarodnim dokumentima te Zakonu o izvršavanju kazne zatvora.

S obzirom da je u tijeku obnova glavne zgrade Kaznionice u Požegi, zatvorenice su iz te zgrade premještene u zgradu u kojoj se inače nalaze muški zatvorenici. Prostor je nedavno obnovljen pa su uvjeti smještaja sada uvelike poboljšani. U svakoj sobi za zatvorenike nalazi se telefon s kojega zatvorenici mogu nazivati odobrene brojeve, tako da ne moraju to činiti iz hodnika, a svaka soba ima i svoj sanitarni čvor. Soba za OSI je jednokrevetna, odnosno ima krevet na kat te je jedan ležaj namijenjen za osobu asistenta koji pomaže OSI i za to mu se isplaćuje naknada. Prostor sanitarnog čvora je pristupačan i napravljen sukladno Pravilniku. Ravnatelj i njegovi stručni suradnici ističu kako je zabilježen manji broj pritužbi, kao i promjena strukture pritužbi i izostanak međusobnih sukoba između zatvorenica otkada se nalaze u ovom prostoru, a sve radi boljih uvjeta. Pregledan je i uređeni dio za posjete, koji je pristupačan za OSI, no sanitarni čvorovi u ovom prostoru nisu. Proveden je obilazak više radionica u kojima su radno angažirane žene i muškarci. Pristup radionicama je nepristupačan zbog stepeništa na ulazu.

Otvoreni odjel kaznionice nalazi se na dvije lokacije – unutar samog kruga kaznionice i jedna zgrada 1.5 km udaljena od glavne zgrade. Na ovom odjelu nema pravosudnih policajaca. Žene same kuhaju, brinu se o higijeni prostora, o vrtu i uzgajaju kokoši nesilice. Obilaskom otvorenog odjela Kaznionice

uočeno je kako je, iako se prostor čini nedavno obnovljen, propušteno učiniti ga pristupačnim, zbog stepeništa na ulazu u samu zgradu.

Obilazak Odgojnog zavoda

Zavod zapošljava 12 osoba, a skrbi o 10 štíćenica od kojih je jedna maloljetnica s djetetom. Štíćenice su uključene u obrazovanje na temelju ugovora s učilištem putem on-line programa te pohađaju ispite. Osigurano im je 10 slobodnih aktivnosti. Prostor je čist i uredan. Maloljetnice koje smo zatekli, osim osiguranog školovanja, imaju mogućnost sudjelovanja u radnim aktivnostima za što dobivaju naknadu. U razgovoru je ravnateljica odgojnog zavoda istaknula problem nedostatne psihijatrijske podrške, zbog nedostatka specijalista dječje psihijatrije. Odgojni zavod je nepristupačan jer se nalazi u visokom prizemlju zgrade te se do ulaznih vrata dolazi stepeništem.

U završnom dijelu posjete, prilikom razmjene dojnova, izraženo je zadovoljstvo do sada učinjenim preinakama prostorija u smislu osiguravanja njihove pristupačnosti, ali smo i upozorili na još uvijek prisutne nedostatke i nepristupačne prostore za osobe s invaliditetom. Istaknuto je kako nije dovoljno učiniti pristupačnom jednu sobu za osobe s invaliditetom, te ulazni prostor u zgradu kaznionice, već osobama s invaliditetom moraju biti pristupačni i svi drugi sadržaji namijenjeni svim zatvorenicima, kao što su primjerice kantina, kino dvorana, ali i prostorija za posjete, te kako se i osobama s invaliditetom mora omogućiti sudjelovanje u radnim aktivnostima, u skladu s njihovim mogućnostima i unatoč prisutnim ograničenjima. Uz navedeno je prilikom obnavljanja prostora potrebno imati u vidu i da je prostor kaznionice, onaj za posjete potrebno učiniti pristupačnim i za posjetitelje koji su osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju.

Zaključak:

Kontinuirano je potrebno poduzimati mjere kako bi se kaznene ustanove učinile pristupačnima osobama s invaliditetom, naročito provedbom arhitektonskih prilagodbi prostorija u kojima borave.

2.5. SLOBODA OD MUČENJA ILI OKRUTNOG, NEČOVJEČNOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA

Odbor UN za prava osoba s invaliditetom kada raspravlja o izvješćima koje mu podnose države potpisnice Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, u odnosu na čl. 15., u svojim zaključnim zapažanjima najčešće se osvrće upravo na korištenje mjera prisile (sputavanja - fizičko i kemijsko i odvajanja) prema osobama s invaliditetom, s psiho-socijalnim i intelektualnim teškoćama, posebno u psihijatrijskim ustanovama, što uključuje i ustanove za forenzičku psihijatriju, ali i ustanove socijalne skrbi. Stav je Odbora kako mjere prisile treba bezrezervno ukinuti. Uz to utvrđuje nedostatak nadzora i praćenja stanja u ovim ustanovama od strane neovisnih tijela te učinkovitih mehanizama pravne zaštite osoba od kršenja njihovih prava. Stoga preporuča onim državama koje to još nisu učinile da uspostave neovisna tijela kako bi se osigurao redoviti nadzor nad svim ustanovama te prikupljali i analizirali podaci o upotrebi prisilnog postupanja, kao i da se uspostavi mehanizam za podnošenje pritužbi, dostupan svim osobama s invaliditetom u svim okruženjima, da se istraže i sankcioniraju institucije i počinitelji prisilnih praksi te pruži potporu žrtvama, uključujući naknadu i rehabilitaciju.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda također prepoznaje da primjena mjera prisile pod određenim okolnostima predstavlja mučenje, odnosno nečovječno i ponižavajuće postupanje, čime dolazi do povrede čl.3. navedene Konvencije.

Kontrolu primjene mjera prisile obavlja i Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) osnovan Europskom konvencijom za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Ona se nadograđuje na čl. 3. Europske konvencije o ljudskim pravima. CPT osigurava preventivni mehanizam za zaštitu osoba

lišenih slobode od mučenja i drugih oblika zlostavljanja i tako nadopunjava rad Europskog suda za ljudska prava. Kroz svoje periodične posjete zemljama potpisnicama Konvencije postavlja standarde koji se meritorno odnose na postupanje prema osobama lišenima slobode.

Primjena mjera prisile u psihijatrijskim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi

Radi uvida u primjenu mjera prisile, POSI je sukladno svojim ovlastima tijekom 2023. godine proveo obilazak dvije psihijatrijske ustanove te jedne ustanove socijalne skrbi u kojoj je evidentirana primjena mjera prisile.

Uvidom u izvješća o primjeni mjera prisile Klinike za psihijatriju Vrapče, za razdoblje od 1. siječnja 2022. do 30. lipnja 2023. godine utvrđeno je kako je u prvih šest mjeseci 2022. godine primijenjeno 438 mjera prisile na 261 pacijentu. Ukupno je u tom razdoblju u Kliniku zaprimljeno 3.237 pacijenata na stacionar, a 792 u dnevnu bolnicu. Prosječno trajanje mjera prisile bilo je 4,5 sati. U drugih šest mjeseci 2022. godine primijenjena je 591 mjera prisile na 239 pacijenata. Ukupno je u tom razdoblju u Kliniku zaprimljeno 3.182 pacijenata na stacionar i 782 pacijenta u dnevnu bolnicu. Prosječno trajanje mjera prisile bilo je 8,5 sati. U prvih šest mjeseci 2023. godine primijenjeno je 413 mjera prisile na 243 pacijenata. Ukupno je u tom razdoblju u Kliniku zaprimljeno 3.280 pacijenata na stacionar i 848 u dnevnu bolnicu. Prosječno trajanje mjera prisile bilo je pet sati.

Positivno je smanjenje trajanja mjera prisile tijekom 2023. godine u odnosu na prethodno šestomjesečno razdoblje. Usporedbom podataka uočeno je kako je udio primijenjenih mjera prisile prema pacijentima u odnosu na ukupno zaprimljen broj pacijenata u kontinuiranom blagom padu pa je tako u razdoblju od 1. siječnja do 30. lipnja 2022. na ukupno 6,47 % pacijenata od ukupno zaprimljenih primijenjena mjera prisile dok je taj udio u razdoblju od 1. siječnja do 30. lipnja 2023. godine iznosio 5,87%. Prosječan broj primijenjenih mjera po pacijentu ostao je približno isti te je u prvih šest mjeseci 2022. iznosio 1,67, a u prvih šest mjeseci 2023. 1,69. Prosječno trajanje primijenjene mjere prisile u prvih šest mjeseci 2022. iznosilo je 4,5 sati, u drugih šest mjeseci 2022. 8,5 sati, a u prvih šest mjeseci 2023. godine pet sati.

Klinika je izradila interni dokument Postupanje u radu kod primjene mjera prisile unutar Zavoda za produženo liječenje Klinike za psihijatriju Vrapče koji je usklađen s Pravilnikom o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama (NN, br. 16/15; u daljnjem tekstu: Pravilnik). Dokument naziva Sestrinska dokumentacija kod primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama te tablica trajnog praćenja stanja pacijenta kod primjene mjere prisile sadrže sve podatke predviđene Pravilnikom, uključujući i mjere koje su provedene prije mjera prisile. Uz ovaj dokument, za svaku primjenu mjera prisile ispunjava se i Protokol o primjeni mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama.

Na uvid nam je ustupljena medicinska dokumentacija pacijenata nad kojima su primijenjene mjere prisile. Utvrđeno je kako se dokumentacija vodi precizno, a nije utvrđena povreda prava pacijenta vezano uz indikaciju, duljinu trajanja mjere ili iz ostalih razloga.

Kako bi došlo do daljnjeg smanjivanja primjena mjera prisile, s ciljem njihovog konačnog ukidanja, preporuča se osigurati svim zaposlenicima redovitu edukaciju o primjeni alternativnih metoda umjesto primjene mjera prisile.

U svom odgovoru na izvješće POSI, Klinika za psihijatriju Vrapče ukazuje na brojne mjere koje poduzima kako bi se primjena mjera prisile prevenirala, a to je obrazovanje djelatnika, poboljšanje materijalnih uvjeta, predlaganje postupnika i smjernica i slično.

Prilikom obilaska Odjela za psihijatriju Opće bolnice Dubrovnik proveli smo uvid u interne dokumente pod nazivom „Radna uputa za fizičko obuzdavanje /odvajanje i nadzor pacijenta“ te „Prava pacijenta - Postupak za ograničavanje i odvajanje pacijenata“. Odredbe su uglavnom usklađene sa ZZODS-om i Pravilnikom, osim dijela u kojem se navode razlozi za primjenu mjera sputavanja kako bi se spriječilo nanošenje materijalne štete, što više nije valjani razlog za primjenu mjera prisile.

Evidencija o primjeni mjera prisile za svakog pacijenta vodi se u Narudžbi za fizičko/kemijsko obuzdavanje i nadzor pacijenta, koji obrazac sadrži sve elemente propisane čl. 15. i 16. Pravilnika. Kao indikacije za primjenu fizičkog obuzdavanja navode se: dezorijentiranost/dezorganiziranost, fizička agresivnost/opasnost i prevencija pada. Dezorijentiranost/dezorganiziranost nije indikacija za primjenu mjere sputavanja sukladno odredbi čl. 8. Pravilnika. Obrazac predviđa evidenciju stanja svijesti/motorike te praćenje vitalnih funkcija pacijenta, odvezivanje, promjene točaka vezivanja, vrijeme obilaska, odvezivanje radi obavljanja fizioloških potreba, radi održavanja osobne higijene, radi razgibavanja i ostale potrebne podatke propisane Pravilnikom. Predviđeno je i evidentirati manje restriktivnu tehniku koja je pokušana prije primjene mjere prisile.

U razgovoru doznajemo kako se provode edukacije o primjeni deeskalacijskih tehnika, a evidentirano je da su iste provedene u prosincu 2018. i u rujnu 2021. godine. Zakon i Pravilnik nalaze se u svim prostorijama za osoblje na Odjelu za psihijatriju te su svi djelatnici upoznati s istim propisima. Također je u prostoriji za osoblje dijagram uputa za postupanje za deeskalaciju.

Na uvid nam je ustupljena medicinska dokumentacija pacijenata nad kojima su primijenjene mjere prisile. Uvidom je utvrđeno kako se evidencija ne vodi precizno, propušteno je upisati sve potrebne stavke, iz nekih nije jasno vidljivo koliko je ukupno vrijeme trajanja primjene mjere prisile te proizlazi sumnja da je mjera primijenjena dulje od 24 sata. Kod jednog pacijenta utvrđeno je kako je bio sputan više od 48 sati. Imenovan je evidentiran kao dobrovoljni pacijent, međutim na suglasnosti za hospitalizaciju nema potpisa. Kod drugog pacijenta postoji sumnja da je mjera prisile primijenjena bez postojanja indikacije, s obzirom na evidentirani status kod prijema kada je i fiksiran.

Iz analize obrazaca u kojima se evidentiraju primijenjene mjere prisile nije razvidno da je mjera uvijek primijenjena samo u slučaju ozbiljnog i izravnog ugrožavanja vlastitog ili tuđeg života ili zdravlja, a radi neevidentiranja promjena u "stanju svijesti/motorike" postoji sumnja da primjena mjere u nekim slučajevima nije bila nužna kroz čitavo vremensko razdoblje na koje je primijenjena. Neredovito su evidentirane i vitalne funkcije pacijenta i ostali podaci predviđeni obrascem.

Uvidom u Izvješća o primjeni mjera prisile u šestomjesečnom razdoblju, za razdoblje od 1. srpnja 2017. zaključno sa 31. prosincem 2022., utvrđeno je kako je u prvih šest mjeseci 2017. godine mjera prisile primijenjena na 33,6% od ukupno zaprimljenih pacijenata na Odjel za psihijatriju. U idućim šestomjesečnim razdobljima udio pacijenata nad kojima je primijenjena mjera prisile među zaprimljenim pacijentima je bio u kontinuiranom padu te se do 30. lipnja 2022. kretao u rasponu od 20-25%, a u prvih šest mjeseci 2022. godine bilježi se rast udjela pacijenata nad kojima su primijene ove mjere te taj udio iznosi 28,8% od ukupno zaprimljenih pacijenata.

Broj pojedinačnih mjera u odnosu na broj pacijenata prema kojima su primijenjene mjere prisile, u drugoj polovici 2017. godine iznosi prosječno 2,86 mjere po pacijentu. Taj udio je u prvih šest mjeseci 2018. godine narastao na 3,95 mjera po pacijentu, ali je u narednim razdobljima bio u kontinuiranom padu te je iznosio od 1,09 do 3 mjere. Najniži broj je zabilježen za razdoblje drugih šest mjeseci 2022. godine, kada je primijenjena u prosjeku 1.09 mjera prisile po pacijentu.

POSI je u vezi primjena mjera prisile Odjelu za psihijatriju Opće bolnice Dubrovnik uputio sljedeće preporuke:

- dosljedno primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama i Pravilnika o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama, te revidiranih standarda CPT-a o Sredstvima obuzdavanja u psihijatrijskim ustanovama za odrasle (CPT/Inf(2017)6 - vezano uz indikacije, trajanje mjere, nadzor na pacijentom i ostalo;
- voditi evidenciju o primjeni mjera prisile sukladno odredbama Zakona i Pravilnika;
- osigurati zaposlenicima redovitu edukaciju o primjeni alternativnih metoda umjesto primjene mjera prisile;
- primjenjivati odredbe čl. 18. Pravilnika i preporuku Odbora CPT danu RH 2017. godine - nakon primjene mjere prisile u svakom pojedinom slučaju analizirati uzroke i rekonstruirati početak konflikta, rane znakove eskalacije, poduzete mjere i potencijalne pogreške s ciljem emocionalnog rasterećenja

radnika i bolje pripreme za buduće slične situacije, ali i prevencije primjene mjera prisile u budućnosti; nakon prestanka primjene mjere potrebno je obaviti razgovor s pacijentom kako bi se objasnili razlozi sputavanja, smanjila psihička trauma iskustva i uspostavio odnos liječnik-pacijent. Ovo također pruža priliku pacijentu, zajedno s osobljem, da pronađe alternativna sredstva za održavanje kontrole nad samim sobom, čime se može spriječiti buduće erupcije nasilja i kasnijeg obuzdavanja.

Odgovor na preporuku nije zaprimljen.

U ustanovama socijalne skrbi primjena mjera prisile je problematična zbog činjenice da se odredbe Pravilnika ne mogu primijeniti na uvjete tih ustanova, koje stoga nastoje izbjegavati primjenu mjera prisile, a u slučaju potrebe po hitnom postupku hospitaliziraju svoje korisnike u zdravstvenim ustanovama. S druge strane, postoji sumnja da će njihova primjena ostati neevidentirana, odnosno da će evidencija o primjeni biti vođena manjkavo.

Kontrola postupaka primjene mjera prisile provedena je u Domu za odrasle osobe Bjelovar.

U razgovoru s osobljem doznajemo kako se mjere prisile primjenjuju rijetko jer se ne mogu zadovoljiti uvjeti propisani Zakonom o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14; u daljnjem tekstu: Zakon) i Pravilnikom o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama (NN, br. 16/15; u daljnjem tekstu: Pravilnik). U slučaju agresivnog ponašanja poziva se hitna medicinska pomoć i po potrebi policija te se korisnik hospitalizira na Odjelu psihijatrije Opće bolnice Bjelovar.

Uvidom u Protokol o načinu primjene mjere prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama donesenim od strane Doma utvrđeno je kako isti definira primjenu mjera prisile te je usklađen sa Zakonom i Pravilnikom, koliko je to moguće u uvjetima ustanove socijalne skrbi. Istim protokolom propisana je obveza edukacije osoblja najmanje jednom godišnje vezano uz rano prepoznavanje eskalacije ponašanja i provođenja deeskalacijskih tehnika za koju smo utvrdili da se ne provodi. Navodi se kako je u Domu dozvoljena primjena mjera prisile sputavanjem (fiksacija) i privremeno zadržavanje na odjelu s kontroliranim kretanjem. Sputavanje se može primijeniti korištenjem magnetnih remena, i ne može biti dulje od 24 sata, nakon čega se provodi procjena liječnika o daljnjem postupanju. Sestrinski protokol kod primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama sadrži sve bitne elemente vezane uz kontrolu postupanja.

U razgovoru s korisnicima pojavila se sumnja da se mjere prisile primjenjuju kao kazna za neprihvatljivo ponašanje, u prekomjernom trajanju i opsegu fiksacije, kao i da se neke mjere prisile propuštaju evidentirati.

Ustanova je upozorena kako se mjere prisile prema korisnicima mogu primijeniti samo iznimno, iz razloga određenih ZZDS-om. Procedura za primjenu mjera detaljno je propisana te se svaka primjena mjere prisile mora primjereno evidentirati. Mjera prisile nikada ne smije biti primijenjena kao kazna. Iako Pravilnik nije u potpunosti primjenjiv na ustanove socijalne skrbi, jamstva poštivanja prava korisnika koja se odnose na indikaciju i evidenciju praćenja primjena mjere moraju se strogo poštivati. Preporuča se provesti edukaciju osoblja o primjeni deeskalacijskih tehnika od strane za to posebno educiranih stručnjaka.

Osobe koje se u vlastito ime pritužuju na primjenu mjera prisile ili prijavljuju primjenu tih mjera prema svojim bliskim osobama navode višednevnu kontinuiranu primjenu mjera prisile, i to bez indikacija. Često ne žele postupanje POSI, jer imaju sumnju da se ništa neće promijeniti, a da će radi prijave biti u još nepovoljnijem položaju, odnosno da će prilikom nekog sljedećeg liječenja doživjeti odmazdu radi prijave nepravilnosti.

Otac koji je POSI prijavio sumnju u nezakonitu primjenu mjera prisile prema svojoj kćerki naveo je kako je imenovana zaprimljena na Kliniku za psihijatriju te je odmah po prijemu sputana bez indikacija. Nitko od liječnika nije razgovarao s njim ili s djevojkom. Kako je dolazio u posjetu vidio je da je neprekidno fiksirana više od 24 sata. Dobila je upalu pluća. Navodi: „Dva dana nakon izivljavanja nad njom nije

pričala. Izgubila je 10 kg u pet dana. Skoro su je ubili. Ja vas molim da pomognete da se ovo više nikada ne ponovi. Ovo nije bolnica nego grobnica. Moje dijete je skoro umrlo u takozvanoj bolnici.“

Primjer iz prakse: POSI se obratila stranka, osoba s invaliditetom, sa 80% tjelesnog oštećenja, pritužujući se na povredu svojih prava tijekom hospitalizacije na odjelu psihijatrije jedne opće bolnice, nezakonitom primjenom mjera prisile. Pritužitelj opisuje kako je hospitaliziran u večernjim satima, nakon što su ga u Bolnicu dovezli djelatnici hitne medicinske pomoći, uz intervenciju policije. Povod za hospitalizaciju bio je pokušaj suicida, jer je popio dvije kutije tableta. Navodi kako je, nakon što je zaprimljen u Bolnicu, bio fiksiran remenjem za krevet cijelu noć, oko 12 sati, za sva četiri uda, bez promjena točki fiksacije. Uz to mu je bio uskraćen unos tekućine, a više puta pokušao je dozvati nekog od osoblja, što nije uspio. Pritužitelj je mišljenja kako je mjera prisile primijenjena neosnovano, jer po prijemu nije bio agresivan, niti verbalno, a pogotovo ne fizički, a navodi kako radi svog invaliditeta „ionako ništa ne može“, misleći na ograničenje kretanja koje ima kao OSI (za kretanje na duže relacije koristi elektromotorna kolica). Također navodi kako mu se osoba koja ga je fiksirala (ne zna ime osobe, jer se nije predstavila, niti je nosila pločicu s imenom) podsmjehivala i govorila da traži pažnju te je naredio medicinskoj sestri da mu da injekciju. Opisuje kako je fiksiran u četiri točke, ležeći na leđima, u kojem položaju je proveo cijelu noć, čvrsto stegnutog remenja, bez mogućnosti da se pomakne što je istome uzrokovalo nesnosne bolove i otežano disanje, upravo radi njegovog invaliditeta. Pritužitelj dostavlja otpusno pismo iz kojeg je vidljiv psihički status prilikom prijema: urednog izgleda, verbalni kontakt se uspostavlja i održava, svestrano uredno orijentiran. Verbalizira da je popio tablete da bi se smirio, zarezao se sa skalpelom u namjeri da se ubije „no nije imao snage da to učini“. Nesuradljiv, prvo odbije infuziju, zatim pristaje, želi odmah ići kući.

S obzirom na to da je iz pritužbe proizašla sumnja da je prema imenovanome primijenjena mjera prisile protivno odredbama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14) i Pravilnika o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama (NN, br. 16/15), POSI je zatražio izvješće Bolnice o pravnoj osnovi primjene mjere prisile prema pacijentu, u odnosu na razloge, način primjene i trajanje mjere prisile, tko je mjeru odredio, te kako je primjena mjere nadzirana. Također zatražili smo izvješće o neprisilnim mjerama koje su primijenjene da bi se otklonila Zakonom propisana opasnost za ugrožavanje vlastitog ili tuđeg života ili zdravlja, a koje su prethodile primjeni mjere prisile. Naročito smo zatražili očitovati se na navode pritužitelja da je mjera prisile primijenjena unatoč bolovima koje je trpio te očitovanje na navod da je pokušavao dozvati nekog od osoblja, ali se nitko nije odazvao, kao i da mu je cijelu noć tekućina bila nedostupna.

U izvješću Bolnice navodi se kako je pacijent hospitaliziran zbog pokušaja suicida ingestijom lijekovima i samoozljeđivanjem skalpelom u namjeri da počini suicid. Nakon dolaska u Bolnicu i obavljenog pregleda u Hitnoj psihijatrijskoj ambulanti, dežurna liječnica je indicirala hospitalno psihijatrijsko liječenje, a budući da je pacijent i dalje bio suicidalan indicirala je fizičko ograničavanje (humano sputavanje), a o proceduri je bolesnik obaviješten. Tijekom i nakon primijenjene procedure pacijent postaje izrazito agresivan, vulgaran, prijeti medicinskom osoblju. Odbijao je ponudenu vodu, vrijeđao medicinsko osoblje, prijetio im. Nakon toga je uredno nadziran i praćen putem video nadzora i tijekom obilaska, a o čemu u prilog govori priložena medicinska dokumentacija. Ujutro je prekinuto fizičko ograničavanje (sputavanje). Uz očitovanje Bolnice nije priložena relevantna dokumentacija iz koje bi bilo razvidno praćenje primjene mjere prisile sukladno Pravilniku.

Nakon ovako provedenog postupka, nije otklonjena sumnja da je postupanjem Bolnice došlo do povrede konvencijskih i zakonskih prava pritužitelja.

U svom očitovanju Bolnica je propustila navesti osnovne podatke o trajanju sputavanja te dostaviti relevantnu dokumentaciju kako bi se moglo preispitati je li primjena mjera bila u skladu sa Zakonom i Pravilnikom. Kako Bolnica nije opovrgnula navode pritužitelja, nemamo razloga posumnjati u navod pritužitelja da je isti tijekom cijele noći (oko 12 sati) fiksiran remenjem za krevet, i to u više točaka, bez procjene mogućnosti otpuštanja pojedinih točaka fiksacije, a bez da su za to ispunjeni Zakonom, odnosno Pravilnikom, predviđeni uvjeti, to jest bez procjene postojanja kontinuirane opasnosti

(tijekom cijele noći) da će isti ozbiljno i izravno ugroziti vlastiti ili tuđi život, zdravlje ili sigurnost i/ili bez razmatranja drugih načina/mogućnosti kako da ga se u tome spriječi. Prilikom fiksacije nisu uzete u obzir posebne okolnosti na strani imenovanoga, a to je činjenica da isti boluje od neurološke bolesti, da je otežano pokretan, te je time ne samo opasnost od mogućnost počinjenja suicida u kontroliranim uvjetima manja, već je i trpljenje ležanja na leđima u položaju fiksacije dodatno tegoban. Stoga postoji opravdana sumnja da je primjena mjere prisile kako je opisano, uz postojanje invaliditeta na strani podnositelja kod istoga izazvala patnju i fizičku bol, u mjeri u kojoj bi bile ispunjene pretpostavke nečovječnog i ponižavajućeg postupanja protivno odredbi čl. 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN-MU, br. 18/97, 06/99, 14/02, 13/03, 9/05, 01/06, 02/10 i 13/17).

Bolnica nije opisala primjenu drugih, alternativnih metoda kojima bi se na zadovoljavajući način pokušao suzbiti rizik da pacijent naudi sebi (što je bila osnova primjene mjere prisile, jer evidentno prije primjene iste nije bio agresivan prema drugima), pa time ostaje sumnja da fizičko sputavanje nije upotrijebljeno kao posljednje sredstvo, odnosno da je bilo nužno i razmjerno okolnostima. Iz navedenog proizlazi sumnja kako je postupanjem Bolnice došlo do povrede čl. 61., 62. i 64. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama te odredbi čl. 2., čl. 4. st. 2. i 3., čl. 11. st. 1., 2., 3. i 5. te čl. 15. st. 1. Pravilnika o vrstama i načinu primjene mjera prisile prema osobi s težim duševnim smetnjama.

POSI je dostavio upozorenje Bolnici na počinjenu povredu prava pritužitelja primjenom mjere prisile protivno pozitivnim propisima te je preporučio poduzeti sve potrebne mjere kako u daljnjim postupanjima ne bi dolazilo do povrede prava osoba s invaliditetom s duševnim smetnjama tijekom njihovog liječenja. Odgovor nije zaprimljen.

Dokumentacija je dostavljena Povjerenstvu za zaštitu osoba s duševnim smetnjama na daljnje nadležno postupanje te je ista prosljeđena nadležnom Općinskom državnom odvjetništvu radi eventualnog pokretanja prekršajnog postupka na osnovi odredbi čl. 77. st. 1. toč. 7., 9. i 10. te st. 2. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama protiv ustanove i odgovorne osobe ustanove.

Periodični posjet Odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Hrvatskoj

U skladu s čl. 7. Europske konvencije za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje u tekstu: Konvencija), delegacija Odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (dalje u tekstu: CPT) obavila je periodični posjet Hrvatskoj od 19. do 29. rujna 2022. godine. Izvješće o posjeti objavljeno je u studenom 2023. godine.

CPT je posjetio psihijatrijske odjele Kliničkih bolničkih centara Split i Rijeka (KBC) i Psihijatrijsku bolnicu Ugljan.

U KBC-u Rijeka izaslanstvo je zaprimilo nekoliko prijava o fizičkom nasilju osoblja nad pacijentima, kao i nekoliko navoda o verbalnom vrijeđanju i vikanju. U Bolnici Ugljan također je bilo nekoliko navoda o vikanju osoblja na pacijente. CPT je preporučio RH da bi osoblje koje radi u psihijatrijskim bolnicama trebalo biti upozoreno da se neće tolerirati nikakvo fizičko i verbalno zlostavljanje pacijenata s mentalnim poteškoćama. Jednako tako, svo osoblje treba biti odgovarajuće obučeno za postupanje s teškim pacijentima, posebno kada postanu uznemireni, korištenjem tehnika deeskalacije, kao i sigurnih i učinkovitih tehnika fizičke (manualne) kontrole. Također, CPT je izrazio duboku zabrinutost zbog naznaka prekomjerne, vrlo česte i neopravdano duge uporabe sredstava sputavanja psihijatrijskih bolesnika, često pred drugim pacijentima, u KBC-u Split i Rijeka, te smatra kako bi to moglo predstavljati nečovječno i ponižavajuće postupanje prema njima. Također se pokazalo da je velika većina novoprimitih pacijenata bila podvrgnuta mjerama fiksacije pomoću magnetskih pojaseva i da su mnogi pacijenti bili podvrgnuti praksi postupne fiksacije, u nekoliko slučajeva tijekom produljenog vremenskog razdoblja, koja je započela s fiksacijom u pet točaka i progresivno smanjena na dvije (gležanj i zglobovi) ili jednu točku fiksacije, ovisno o ponašanju pacijenata. CPT je podsjetio da se pacijente treba obuzdati samo kao krajnju mjeru te preporučio da se domaći Pravilnik izmijeni i dopuni, uključujući ukidanje ponižavajuće prakse postupnog fiksiranja. U slučaju mehaničkog

sputavanja, u sobi bi trebao biti stalno prisutan kvalificirani član osoblja i trebalo bi održavati redovite razgovore s pacijentom. Također, pacijenti podvrgnuti sputavanju trebaju biti propisno odjeveni, a ne ostavljeni u pelenama ili s noćnim posudama. U KBC Split i Rijeka potrebno je uspostaviti namjenske registre za evidentiranje uporabe sredstava za sputavanje.

CPT zatražilo je i da se hitno preispita način primjene mjere vezanja bolesnika za krevet u Kliničkom bolničkom centru Split i Rijeka kako bi se osiguralo da se takva mjera koristi samo kao posljednje sredstvo, u najkraćem mogućem roku i kako bi spriječili pacijente da sebi i/ili drugim osobama nanose neposrednu štetu. CPT također smatra da nalazi njegovog izaslanstva koji se odnose na pretjeranu, vrlo čestu i neopravdano dugu upotrebu sredstava sputavanja psihijatrijskih pacijenata, od kojih je velika većina bila dobrovoljna, kao i praksu postupnih fiksacija, u KBC-u Split i KBC-u Rijeka mogu, predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje.

Slijedom navedenog, u svojim Preliminarnim primjedbama RH, izaslanstvo se pozvalo na čl. 8. st. 5. Konvencije i zatražilo od RH da hitno preispitaju način na koji se mjera fiksacije primjenjuje u KBC Split i KBC Rijeka.

CPT je posjetio i dislociranu jedinicu Doma za odrasle osobe Zagreb, Mirkovec i Centar za rehabilitaciju Stančić.

Nasilje među šticienicima nije bio problem u Centru Stančić. Međutim, u Domu Mirkovec došlo je do svađa i fizičkih sukoba među šticienicima te bi RH trebala poduzeti mjere kako bi osigurala učinkovitu zaštitu šticienika, što uvijek zahtijeva ne samo adekvatnu prisutnost i nadzor osoblja, već i odgovarajuću obuku o tome kako postupati u slučaju ponašanja šticienika koja predstavljaju izazov.

U Domu Mirkovec pozitivno je bilo to što se ne koriste nikakva sredstva vezivanja. U Stančiću je također bilo pozitivno to što je pribjegavanje sredstvima mehaničkog sputavanja tijekom prethodnih godina smanjeno te se više ne koristi izolacija. Međutim, značajno se povećao broj imobilizacija trakama od tkanine (radi sprječavanja pada, ali i radi sprječavanja agresivnog ponašanja). RH bi trebala u potpunosti preispitati primjenu imobilizacija i osigurati provedbu preporuka navedenih u izvješću.

CPT potiče RH da poduzme konkretne i hitne mjere kako bi se posvetili ovim problemima i ponavlja svoje preporuke iz prethodnih izvješća o posjetima, posebice sljedeće:

- pacijente treba obuzdati samo kao posljednju mjeru (ultimo ratio) kako bi spriječili neposrednu ozljedu za sebe ili druge, a obuzdavanje bi uvijek trebalo koristiti najkraće moguće vrijeme. Kada hitna situacija koja je rezultirala primjenom sputavanja prestane postojati, pacijenta treba odmah pustiti;
- pacijenti ne bi trebali biti izloženi mehaničkom sputavanju u pogledu drugih pacijenata; posjeti drugih pacijenata smiju se odvijati samo uz izričiti pristanak pacijenta koji je ograničen;
- svaki slučaj uporabe sputavanja (uključujući kemijsko sputavanje i izolaciju) treba zabilježiti u posebnom registru uspostavljenom za tu svrhu (kao i u kartonu pacijenta). Unos treba sadržavati vrijeme kada je mjera započela i završila, okolnosti slučaja, razloge pribjegavanja mjeri, ime liječnika koji ju je naredio ili odobrio te prikaz svih ozljeda koje su pretrpjeli pacijenti ili osoblje. Takva će mjera uvelike olakšati upravljanje takvim incidentima i nadzor nad njihovom učestalošću, te će pridonijeti prevenciji sredstava za obuzdavanje;
- u slučaju mehaničkog sputavanja, kvalificirani član osoblja treba biti stalno prisutan u sobi kako bi održao terapijski savez s pacijentom i pružio mu pomoć. Ako se pacijenti drže u izolaciji, član osoblja može biti izvan pacijentove sobe (ili u susjednoj sobi s prozorom), pod uvjetom da pacijent može u potpunosti vidjeti člana osoblja i da ovaj može stalno promatrati i čuti pacijenta. Jasno je da videonadzor (CCTV) ne može zamijeniti kontinuiranu prisutnost osoblja; i
- nakon uklanjanja sredstava sputavanja, nužno je obaviti razgovor s pacijentom kako bi se objasnili razlozi sputavanja, smanjila psihička trauma iskustva i uspostavio odnos liječnik-pacijent. Ovo također pruža priliku pacijentu, zajedno s osobljem, da pronađe alternativna sredstva za održavanje kontrole nad samim sobom, čime se može spriječiti buduće erupcije nasilja i kasnijeg obuzdavanja.

- dodatno, preporuča se da pacijenti pod vezom budu primjereno odjeveni i da im se, koliko je to moguće, omogući samostalno jesti i piti te zadovoljiti potrebe prirode u sanitarnom čvoru.

CPT preporuča RH da poduzme korake kako bi prekinuli sputavanje imobilizacije kreveta s remenima za uznemirenu djecu smještenu u psihijatrijskim ustanovama. Usporedno s tim, trebali bi osigurati da je osoblje obučeno za tehnike ručnog vezivanja i da dječji odjeli imaju sobe za smirivanje. Nadalje, preporuča da se središnji registar o korištenju bilo kojeg sredstva sputavanja djece vodi i po potrebi ažurira u relevantnoj jedinici za maloljetnike.

Preporuka i zaključak:

Kako bi se postiglo poštivanje zakonskih prava osoba koje se nalaze na liječenju u psihijatrijskim ustanovama ili na smještaju u ustanovama socijalne skrbi, potrebno je, uz poboljšanje materijalnih i kadrovskih uvjeta intenzivirati kontrolu primjene zakona i drugih propisa te sankcionirati utvrđene povrede prava. S tim u vezi predlaže se dodatno osnažiti ulogu Povjerenstva za zaštitu osoba s duševnim smetnjama.

1. Preporučujemo intenzivirati provođenje edukacija u psihijatrijskim zdravstvenim ustanovama i u ustanovama socijalne skrbi s ciljem smanjenja primjene mjera prisile, do stjecanja uvjeta za njihovo konačno i potpuno ukidanje u skladu sa zahtjevom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.
2. Preporučujemo osnažiti Povjerenstvo za zaštitu osoba s duševnim smetnjama radi provođenja učinkovitog nadzora nad primjenom mjera prisile u zdravstvenim ustanovama i ustanovama socijalne skrbi, ali i radi izvršavanja drugih njihovih ovlasti sukladno Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

2.6. JEDNAKOST PRED ZAKONOM

Ustavni sud RH svojom je odlukom i rješenjem, Broj: U-I-394/2015 i dr. od 18. travnja 2023. godine (NN, br. 49/23) ukinuo čl. 234. st. 2. Obiteljskog zakona (NN, br. 103/15, 98/19, 47/20 i 49/23; u daljnjem tekstu: Zakon) kojim je određeno da osoba ne može biti potpuno lišena poslovne sposobnosti. Istom odlukom utvrđuje se da ukinuti članci prestaju važiti 31. prosinca 2023. godine te da izmjene i dopune Obiteljskog zakona koje se radi toga donose moraju stupiti na snagu najkasnije istoga dana.

Obrazloženje je predlagatelja Nacrta Prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Obiteljskog zakona kako se primjenom aktualnog zakona u praksi pojavljuju rješenja koja, premda su formalno usklađena s Obiteljskim zakonom jer se njima osobu poslovne sposobnosti lišava djelomice, sadržajno imaju učinke potpunog lišenja poslovne sposobnosti, što kroz duže razdoblje može dovesti do anomalija u praksi. Osnovni uzroci nesuglasnosti ukinutih odredbi Zakona s Ustavom Republike Hrvatske odnose se na, između ostaloga na:

- neopravdano isključivanje mogućnosti potpunog lišenja poslovne sposobnosti u iznimnim slučajevima;
- samostalno donošenje odluke štićenika o pristanku u stupanje u životnu zajednicu s osobama različitog spola zbog opasnosti štićenika da bude iskorišten i izložen raznim manipulacijama jer je zasnivanje izvanbračne zajednice neformalno, bez prethodne „provjere“.

Uzimajući u obzir Odluku Ustavnog suda RH, predloženim izmjenama i dopunama Zakon će se uskladiti s mjerodavnim odredbama Ustava Republike Hrvatske.

POSI odluku Ustavnog suda RH smatra korakom unazad u unaprjeđenju prava osoba s invaliditetom i usuglašavanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (NN-MU, br. 06/07, 03/08 i 05/08; u daljnjem tekstu: Konvencija). Naime, odredba o zabrani potpunog lišenja poslovne sposobnosti unesena je u Obiteljski zakon prilikom njegove izmjene 2014. godine s ciljem

početka usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s Konvencijom koja traži ukidanje zamjenskog odlučivanja (sustav skrbništva) i uvođenje instituta odlučivanja uz podršku (čl. 12. Konvencije).

Odbor za prava osoba s invaliditetom UN-a kada je razmatrao inicijalno izvješće RH o provedbi Konvencije u ožujku 2015. godine, u svojim zaključnim primjedbama vezano uz čl. 12. Konvencije, istaknuo je: „Odbor je zabrinut zbog činjenice da zamjensko donošenje odluka nije zamijenjeno odlučivanjem uz podršku u zakonima i socijalnoj praksi ... Preporuka je Odbora da se zakonodavne mjere poduzimaju na način da se ukine praksa zamjenskog donošenja odluka u skladu s općom napomenom Odbora br. 1 (2014.) ... Odbor nadalje preporuča poduzimanje opipljivih koraka za uvođenje sustava odlučivanja uz podršku ....“ S druge strane, kao pozitivni aspekt Odbor navodi, odnosno pohvaljuje „državu potpisnicu na zakonodavnim mjerama za ukidanje instituta potpunog lišenja poslovne sposobnosti i omogućavanju osobama s invaliditetom da budu jednako priznate kao osobe pred zakonom...“

POSI je mišljenja kako je do značajnijih kršenja ljudskih prava osoba s invaliditetom dolazilo primjenom ranijeg Obiteljskog zakona koji je poznao i institut djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti, ali je više od 80% osoba koje su lišene poslovne sposobnosti bilo lišeno poslovne sposobnosti u potpunosti jer sudska praksa očito nije dovoljno vodila računa o individualizaciji i kriteriju razmjernosti u primjeni instituta lišenja poslovne sposobnosti. Uz to, donesene odluke se nisu preispitivale godinama.

Tadašnje Ministarstvo socijalne politike i mladih 2013. godine je u iskazu za nacrt prijedloga Obiteljskog zakona izrazilo stav kako je institut skrbništva potrebno primarno mijenjati u odnosu na zaštitu odraslih osoba lišenih poslovne sposobnosti, odnosno kako je RH kao potpisnica Konvencije dužna izmijeniti sustav zamjenskog donošenja odluka, kao što je skrbništvo, u sustave koji se temelje na odlučivanju uz podršku. Kako je riječ o zadatku koji pretpostavlja postojanje cijelog sustava razvijene „infrastrukture“, potpuna primjena čl. 12. Konvencije u tom trenutku, prema stavu predlagatelja nije bila moguća jer bi ona značila izmjene cijelog niza postojećih propisa, donošenje novih, reformu sustava pravosuđa, socijalne skrbi i dr. za što je potrebno barem nekoliko godina pripremnih radnji.

Petnaest godina nakon ratifikacije Konvencije nisu poduzeti koraci kako bi se ispunili zahtjevi Konvencije, odnosno uveo institut podrške u odlučivanju u nacionalno zakonodavstvo. Izmjene zakonodavstva u ovom smjeru nisu predviđene niti Nacionalnim planom izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. godine kao temeljnim strateškim dokumentom. Očito je stoga da se gore spomenute pripreme ne samo nisu provele, nego njihovo provođenje nije niti planirano, čime se zapravo odustaje od obveze iz čl. 12. Konvencije.

2.6.1. Lišavanje poslovne sposobnosti i skrbništvo

U ovom izvještajnom razdoblju zaprimljeno je više pritužbi osoba za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, a koje su smatrale kako im skrbnička zaštita nije potrebna jer su u stanju samostalno skrbiti o svojim pravima, potrebama i interesima. Iskazivali su i svoje nezadovoljstvo zastupanjem od strane posebnog skrbnika te provođenjem postupka vještačenja. Međutim, zaprimljene su i pritužbe osoba za čije članove obitelji nadležni područni ured Hrvatskog zavoda za socijalni rad (u daljnjem tekstu: PU HZSR) nije pokrenuo sudski postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, iako su oni smatrali kako je to nužno potrebno i jedini mogući način zaštite interesa članova njihovih obitelji.

Primjer iz prakse: Tako se primjerice POSI-u obratila majka punoljetnog mladića s teškim oblikom autizma, koja je ujedno i aktivna članica jedne udruge civilnog društva, pritužbom na postupanje PU HZSR koji je odbio razmotriti podnošenje prijedloga sudu za lišenje poslovne sposobnosti njezinog sina, već je pritužiteljicu uputio da to učini sama, izravnim podnošenjem prijedloga sudu, što bi obitelji uzrokovalo trošak. Navodi kako je sin osoba s utvrđenim teškim i trajnim invaliditetom, u višegodišnjem

tretmanu nadležnog PU, korisnik prava iz sustava socijalne skrbi. Pritužiteljica navodi kako je ovakvo postupanje nažalost uobičajena praksa istog PU, o kojoj ima saznanja upravo kao predsjednica udruge čiji su članovi roditelji osoba s invaliditetom čije interese je potrebno zaštititi lišavanjem poslovne sposobnosti. POSI je uputio mišljenje kako je u konkretnom slučaju, ali i drugim sličnim slučajevima PU HZSR bio dužan provesti postupak procjene postojanja razloga iz čl. 234. st. 1. Obiteljskog zakona te ovisno o utvrđenom pokrenuti postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, s ciljem zaštite interesa OSI, obrazlažući isto mišljenje činjenicom da su u pritužbi spomenuta djeca i njihove obitelji dugogodišnji korisnici naknada i usluga iz sustava socijalne skrbi te su iz tog razloga u PU HZSR zasigurno dobro upoznati s njihovim potrebama, što uključuje i razloge zbog kojih bi ih trebalo zaštititi lišavanjem poslovne sposobnosti.

Primjer iz prakse: POSI-u je ukazano u jednom konkretnom slučaju na birokratsko, neživotno, ali i nezakonito tumačenje odredbe čl. 236. st. 1. Obiteljskog zakona kojom je propisano da će HZSR predložiti sudu pokretanje postupka radi lišenja poslovne sposobnosti „*kada procijeni da se punoljetna osoba zbog duševnih smetnji ili drugih razloga nije sposobna brinuti o nekom od svojih prava, potreba ili interesa, ili ako ugrožava prava i interese drugih osoba*“. Iako predmetna odredba daje HZSR diskrecijsko pravo da načelom slobodne ocjene utvrdi potrebu iniciranja postupka za oduzimanje poslovne sposobnosti, PU HZSR iz pritužbe uveo je praksu pokretanja sudskog postupka tek po pribavljanju psihijatrijskog nalaza kojim se predlaže oduzimanje poslovne sposobnosti, a koji su dužni dostaviti članovi obitelji.

U konkretnom slučaju pritužiteljice, kćerke osobe za koju je bilo potrebno pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti nisu mogle pribaviti predmetni psihijatrijski nalaz jer je majka nepokretna, a liječnik psihijatar zdravstvene ustanove, pa čak niti privatne, nema praksu obavljanja pregleda u domu pacijenta. Kćerke su tek nakon osam mjeseci uspjele ishoditi psihijatrijski nalaz izdan od liječnika specijalista psihijatrije, koji su morale platiti. Spomenuti PU HZSR za pokretanje postupka lišenja poslovne sposobnosti ne priznaje kao valjani dokaz čak niti nalaz izabranog liječnika primarne zdravstvene zaštite niti razmatra druge načina utvrđivanja relevantnih činjenica, već inzistira isključivo na nalazu liječnika psihijatra u kojem izrijeком stoji da je osobu potrebno lišiti poslovne sposobnosti. U konkretnom slučaju radilo se o osobi koja je bila visoke životne dobi, nepokretna i sa znatnim mentalnim teškoćama te je osnovu za pokretanje postupka bilo moguće utvrditi i na druge načine. Osim što opisano postupanje nepotrebno opterećuje obitelj korisnika, bitno produžuje postupak, ostavljajući tako bez odgovarajuće skrbi zaštite samog korisnika koji je nesposoban brinuti o vlastitim osobnim i imovinskim interesima.

Primjer iz prakse: S druge strane, na neosnovano pokretanje postupka radi lišenja poslovne sposobnosti POSI-u se pritužila stranka za koju je njezina liječnica, specijalist psihijatrije predložila HZSR-u pokretanje postupka. Pritužiteljica ističe kako nema niti jednog razloga zbog kojega bi nadležni PU HZSR imao osnovu pokrenuti ovaj postupak jer je ona sposobna brinuti se o svojim pravima, potrebama i interesima. Opisuje kako skrbi o svom zdravlju, održava kućanstvo, nije neracionalno raspolagala prihodom ili imovinom. Živi sama na adresi prebivališta, a sa skromnim prihodom kojim mjesečno raspolaže uspijeva zadovoljiti osnovne životne potrebe. Navodi kako je nakon dvije poplave koje su joj uništile stan i namještaj pala u oskudicu te je nekoliko neuspjelih pokušaja da zaradi nešto novca pogoršalo njezino psihičko stanje iz kojeg razloga je zatražila pomoć psihijatra i tada joj je dodijeljena liječnica koja je i predložila pokretanje postupka za njezino lišenje poslovne sposobnosti. Pritužiteljica navodi kako ju je liječnica „vidjela tri puta“ te je stoga niti ne pozna pa nije navela niti jedan razlog na kojem bi temeljila svoj prijedlog. Na upit POSI, HZSR se očitovao kako je stručni tim PU HZSR-a unatoč prijedlogu liječnice donio odluku da se ne pokreće postupak lišenja poslovne sposobnosti pritužiteljice jer to nije u njezinom interesu.

Iako često prva inicijativa za pokretanje postupka radi lišenja poslovne sposobnosti dolazi upravo od psihijatrijske ustanove, HZSR je taj koji mora procijeniti postoji li osnova za pokretanje ovog postupka te je li lišenje poslovne sposobnosti nužno, i može li se zaštita prava i interesa pojedinca postići blažim mjerama te da li bi stavljanje osobe pod skrbištvo riješilo njezine probleme. Jednako tako, HZSR ima

diskrecijsko pravo u odabiru dokaznih sredstava radi utvrđenja činjenica relevantnih za pokretanje postupka lišenja poslovne sposobnosti.

Osobe za koje su članovi obitelji pokrenuli postupke radi lišenja poslovne sposobnosti često navode kako je njihov motiv udaljiti ih iz zajedničke nekretnine te smjestiti u instituciju, iako to nije u njihovom interesu.

Primjer iz prakse: Tako se POSI-u obratila stranka za koju je PU HZSR na inicijativu brata pokrenuo postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, između ostaloga i u dijelu odlučivanja o smještaju u instituciju. Ona nije imala priliku pred PU HZSR iznijeti svoje mišljenje o pokretanju tog postupka. S posebnom skrbnicom uspjela je stupiti u kontakt samo jednom, i to telefonskim putem, kojom prilikom joj je rečeno da se neće protiviti prijedlogu za njezino lišenje poslovne sposobnosti. Posebna skrbnica nije aktivno sudjelovala u postupku, osim što se izjasnila da nema primjedbi na nalaz i mišljenje vještaka. Nije prisustvovala sudskom ročištu. Pritužiteljica je lišena poslovne sposobnosti, u vrlo širokom opsegu, između ostaloga i u dijelu odlučivanja o smještaju u instituciju.

Odluka o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti temelji se u odlučnoj mjeri na nalazu i mišljenju stalne sudske vještakinje za psihijatriju, iako se u rješenju navodi kako je sud odluku donio na osnovi nalaza i mišljenja vještaka, dodatnog očitovanja vještaka, vlastitog zapažanja prilikom saslušanja stranke te osobne i medicinske dokumentacije. Međutim odluka nije dovoljno obrazložena, odnosno nije vidljiva analiza i ocjena značaja i drugih dokaznih sredstava niti su isti dovedeni u vezu s nalazom i mišljenjem vještakinje. Nije obrazloženo niti iz kojeg razloga se stranku lišava poslovne sposobnosti u predloženim segmentima pa je jasno da nije napravljena procjena razmjernosti lišenja poslovne sposobnosti kao mjere kojom se ograničavaju prava stranke u odnosu na potrebu njezine zaštite koja se postiže tom mjerom.

Ovaj slučaj je pokazatelj postupanja sudova u postupcima lišenja poslovne sposobnosti koji svoje odluke temelje gotovo isključivo na nalazu i mišljenju vještaka, bez ocjene drugih dokaza, iako su na to ovlaštteni generalnim načelom slobodne ocjene dokaza u postupku, a iz sudskih odluka nije vidljivo niti provođenje testa razmjernosti ili proporcionalnosti o čemu sud mora voditi računa kada odlučuje o ograničenju temeljnih ljudskih prava pojedinaca.

Uz navedeno, slučaj ukazuje na problem neadekvatnog zastupanja osoba za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti od strane njihovih posebnih skrbnika. U pritužbama koje zaprima POSI vidljivo je da su posebni skrbnici u postupku pasivni pa stranke nemaju učinkovito zastupanje, a sudovi ne poduzimaju potrebne mjere kako bi korigirali pasivnost posebnih skrbnika. Centru za posebno skrbništvo više je puta dostavljeno upozorenje kako osobe u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti nisu adekvatno zastupane od posebnih skrbnika, koji su pasivni i ne zastupaju mišljenje i želje osoba koje zastupaju. Ne protive se lišenju poslovne sposobnosti svog štićenika niti u slučajevima kada on sam izriekom iskaže svoje protivljenje. Zaprimamo pritužbe da stranke svoje posebne skrbnike nisu nikada vidjele, već su kontaktirali putem kratkog telefonskog razgovora, a ponekad niti na taj način. Posebni skrbnici ne slijede niti želje štićenika o ulaganju žalbe na sudsko rješenje, a ne paze niti na prava štićenika u postupku koja su zajamčena Zakonom (obavezno saslušanje stranke, pravila o dostavi i slično).

Stoga u postupcima za lišenje poslovne sposobnosti još uvijek svjedočimo povredi ustavnog prava na pravično suđenje zbog povrede načela jednakosti sredstava (jednakosti oružja) do kojeg dolazi zbog pasivnosti posebnih skrbnika. *O tome smo više pisali u poglavlju ovog Izvješća Pristup pravosuđu.*

Upravljanje imovinom i prihodom osoba pod skrbništvom

Jedan od najčešćih razloga lišavanja poslovne sposobnosti OSI je zaštita njihovih imovinskih interesa. Istovremeno, zaprimali smo pritužbe iz kojih je proizlazila sumnja u nezakonito raspolaganje imovinom u vlasništvu štićenika od strane njihovih skrbnika (članova obitelji) ili trećih osoba. Zaprimljeni su i upiti o mogućnosti zaštite imovinskih prava OSI koji nisu lišeni poslovne sposobnosti, ali nisu u stanju brinuti o svojim imovinskim pravima i interesima. Njihove interese moguće je zaštititi već i tijekom samog

postupka, ukoliko postoje dokazi o nesposobnosti stranke da zbog svojih psiho-socijalnih teškoća upravlja svojim financijama, a bez zadiranja u njezina druga prava, primjerice stavljanjem zabilježbe pokretanja ovog postupka na nekretninu upisanu u zemljišne knjige.

Česte su pritužbe štićenika o nemogućnosti razumnog upravljanja svojim prihodima i imovinom, u slučaju kada su im skrbnici osobe zaposlene u HZSR. Pritužitelji opisuju kako im nije omogućeno raspolagati novcem, primjerice su svrhu obavljanja poboljšica na nekretnini ili drugih ulaganja ili troškova za koje njihovi skrbnici smatraju da nisu nužni ili svrsishodni. U ovakvim slučajevima mišljenja smo kako se štićeniku ne može uskratiti raspolaganje vlastitim prihodom ili imovinom, samo zbog stava da to raspolaganje nije nužno potrebno. Kod donošenja odluka u ime štićenika mora se uvijek voditi temeljnim načelima skrbništva i načelom najmanjeg ograničavanja prava štićenika. Potrebno je uzeti u obzir njegove osobne stavove, želje, stil života, životne vrijednosti, koje mogu biti bitno drugačije od stavova, želja i volje njegovog skrbnika.

Primjer iz prakse: POSI-u je dostavljena pritužba OSI, lišene poslovne sposobnosti, smještene u instituciju koja u pritužbi navodi kako je protivno svojoj volji smještena u instituciju, a da je ranije živjela u svom stanu, te da je suvlasnica obiteljske kuće koju druga suvlasnica koja je ujedno i skrbnica iznajmljuje i novac uzima sebi.

U provedenom postupku utvrđeno je kako PU HZSR postupao protivno temeljnim načelima skrbništva, na način da nije osigurao dostatnu zaštitu OSI, uključujući i pomoć i podršku prije nego što je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti, a za skrbnicu je imenovao sestru štićenika, iako je znao za netrpeljivost štićenika prema istoj koja je razvidna i iz njegovih navoda u pritužbi. Nadalje je utvrđeno kako PU HZSR nije dostatno skrbio o imovinskim pravima štićenika. Po stavljanju štićenika pod skrbništvo nije proveden popis i opis imovine u vlasništvu štićenika, a skrbnica nije redovito podnosila skrbnička izvješća. PU HZSR nije nadzirao na koji način skrbnica raspolaže novcem štićenika već je ona samoinicijativno odlučila na koji način će istim raspolagati (podmirivanje troška smještaja, slanje gotovog novca, slanje paketa određene vrijednosti koja se ne može utvrditi niti dokazati), a štićenik nije ostvario nikakvu korist od iznajmljivanja nekretnine u svom suvlasništvu. Uz to postoji sumnja da su štićenikovi interesi povrijeđeni i sklapanjem ugovora o najmu stanu u njegovom samovlasništvu ispod tržišne cijene.

Povodom upozorenja POSI-a, PU HZSR naveo je mjere koje će ubuduće poduzeti radi zaštite imovinskih prava štićenika, u smislu ugovaranja većeg iznosa najamnine za stan u njegovom vlasništvu, osiguravanja da se štićeniku isplati njegov dio prihoda od iznajmljivanja nekretnine u kojoj ima suvlasnički udio, a u suradnji sa štićenikom ispitat će se i njegove želje i potrebe vezane uz način trošenja njegovih prihoda. Također se planira procjena preispitivanja skrbničke zaštite, posebice u dijelu mogućeg povećanja samostalnog raspolaganja mjesečnim iznosom, kao i pronalaska adekvatnijeg smještaja. Unatoč navedenom, POSI je s obzirom na utvrđene propuste predložio provođenje nadzora nad radom PU HZSR u konkretnom predmetu, koji je u tijeku.

Preporuke:

---

1. Hrvatskom zavodu za socijalni rad se kod donošenja odluke o pokretanju postupka radi lišenja poslovne sposobnosti, tijekom trajanja sudskog postupka te prilikom izvršavanja skrbničkih ovlasti, preporuča primjenjivati načela Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te temeljna načela skrbništva propisana Obiteljskim zakonom
2. Hrvatskoj liječničkoj komori preporuča se provoditi specijaliziranu edukaciju vještaka za provođenje vještačenja u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti
3. Pravosudnoj akademiji preporuča se provoditi edukaciju sudaca koji provode postupke radi lišenja poslovne sposobnosti.
4. Centru za posebno skrbništvo preporuča se provoditi edukaciju zaposlenika o zastupanju štićenika u postupcima radi lišenja poslovne sposobnosti te o pravima osoba s invaliditetom sukladno Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom.

5. Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike preporuča se osigurati dodatno zapošljavanje posebnih skrbnika u Centru za posebno skrbništvo kako bi isti mogli učinkovito zastupati osobe za koje je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti pred sudom.

2.6.2. Položaj mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida rata

Nejednakost u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom na temelju invaliditeta činjenica je na koju smo u našim izvješćima o radu ukazivali i prije više godina, a slijedom pritužbi osoba s invaliditetom čiji invaliditet nije uzrokovan sudjelovanjem u Domovinskom ratu. Tako je značajna razlika u iznosima osobne invalidnine u korist hrvatskih invalida Domovinskog rata znatno višeg iznosa bila predmetom nezadovoljstva osoba čiji invaliditet nije nastao sudjelovanjem u Domovinskom ratu. Povećanjem iznosa osobne invalidnine u sustavu socijalne skrbi, ova se razlika smanjivala što je utjecalo i na smanjenje pritužbi po ovom pitanju.

Međutim, POSI kroz pritužbe kontinuirano svjedoči nezadovoljstvu mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida rata čija su prava regulirana Zakonom o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata (NN 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 02/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03, 148/13 i 98/19). Naime, godinama ukazujemo na činjenicu da je iznos osobne invalidnine kao naknade čija je primarna svrha podmirivanje troškova proizašlih iz invaliditeta, a koju ova kategorija osoba s invaliditetom ostvaruje na temelju navedenog Zakona smanjen 2000. godine i od tada do danas ostao je nepromijenjen. Gotovo 24 godine iznos osobne invalidnine ostao je isti za razliku od identične naknade stečene prema drugim propisima koji se povećavao u više navrata. POSI je, postupajući po pritužbama mirnodopskih vojnih invalida i civilnih invalida rata, Ministarstvu hrvatskih branitelja u više navrata upućivao preporuke da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi se povećala spomenuta naknada, ali osim odgovora nadležnog Ministarstva prije godinu dana da će razmotriti ovo pitanje i načine povećanja osobne invalidnine ovoj kategoriji osoba s invaliditetom – konkretne aktivnosti su izostale. Ministarstvo hrvatskih branitelja kao nadležno ministarstvo godinama ne reagira na njihove zahtjeve da im se naknade povećaju i usklade s realnim potrebama radi ublažavanja posljedica troškova života.

Dojam da su zaboravljeni, zapostavljeni pa i ignorirani, ne samo od matičnog Ministarstva koje ne reagira na njihove zahtjeve za povećanjem, odnosno usklađivanjem ove naknade pojačava i činjenica da su izostavljeni i prigodom mjera Vlade RH radi ublažavanja posljedica troškova života ranjivih društvenih skupina u koje spadaju i OSI, kao što je bilo u slučaju Odluke Vlade RH od 14. rujna 2023. godine o isplati jednokratnog novčanog primanja u iznosu od 150 eura korisnicima prava u sustavu socijalne skrbi, mirovinskome sustavu i sustavu skrbi hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rada, a radi ublažavanja posljedica troškova života. Premda je ovom Odlukom obuhvaćen široki krug korisnika, jedina skupina osoba s invaliditetom koja je ovom Odlukom izostavljena su mirnodopski vojni invalidi i civilni invalidi rata. Preporuka POSI-a upućena Vladi RH da se Odlukom obuhvati i ova kategorija osoba s invaliditetom nije prihvaćena.

S obzirom na višegodišnji izostanak konkretnih mjera i bilo kakvog postupanja po ovom pitanju od strane Ministarstva hrvatskih branitelja na preporuke POSI-a, uputili smo u listopadu 2023. godine obrazloženu preporuku Vladi RH da u suradnji s nadležnim tijelima analizira ovo pitanje te iznađe načine za povećanje osobne invalidnine mirnodopskim vojnim invalidima i civilnim invalidima rata. Slijedom navedene preporuke, Ministarstvo financija jedino nam je dostavilo odgovor u kojem nas upućuju na Ministarstvo hrvatskih branitelja navodeći da je pitanje povećanja naknada ove vrste u njihovoj nadležnosti. Međutim, do pisanja ovog izvješća izostala je svaka reakcija i odgovor na navedenu preporuku što navodi na zaključak da je ova kategorija osoba s invaliditetom zaboravljena te da njihovi zahtjevi za rješavanjem ovog pitanja nisu u fokusu nadležnih institucija, unatoč ustavnoj obvezi države i svih njezinih tijela osigurati pravično i jednako postupanje prema svim svojim građanima te otkloniti svako nejednako postupanje.

2.7. SUDJELOVANJE U PROJEKTIMA

POSI je nastavio sudjelovati u različitim projektima organizacija civilnog društva, te je osim sudjelovanja u različitim oblicima projektnih aktivnosti tijekom 2023. godine bio i partner u realizaciji dva projekta, Erasmus+ projekta „Kreni na zeleno...“ (eng. *Go On Green...*) i projekt „Pritisak za pristup“ koji je bio financiran sredstvima iz Fonda za aktivno građanstvo u Hrvatskoj, u sklopu Poziva za prijavu srednjih projekata.

Erasmus+ projekt „Kreni na zeleno...“

POSI bio je partner na Erasmus+ projektu „Kreni na zeleno...“ (eng. *Go On Green...*). Projekt se provodio od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine. Ovom projektu, kojeg je sufinancirala Europska unija, Agencija za mobilnost i programe Europske unije dodijelila je 60.000,00 EUR-a. Koordinator projekta bila je Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske - SOIH, a partneri na projektu uz POSI bili su Nacionalna organizacija osoba s invaliditetom Srbije (NOOIS) i Hrvatski savez gluhih i nagluhih (HSGN).

Ciljanu skupinu projekta činile su osobe koje rade s mladima s invaliditetom, zaposleni u SOIH-u i partnerskim organizacijama, koje nazivamo *Youth Worker-i*, kao i mlade osobe s invaliditetom iz Hrvatske i Srbije. Kao opći cilj projekta postavljen je zadatak da se kroz aktivizam mladih s invaliditetom i *Youth Workera* podigne razina svijesti o važnosti brige o okolišu i potakne zeleno djelovanje u udrugama OSI. Specifičnim ciljevima unaprijedila su se znanja *Youth Workera* i mladih s invaliditetom o zelenom i održivom razvoju, osnaženi su za promjenu paradigmi poslovanja ureda i primjenu zelenih standarda u radu i svakodnevnom djelovanju zaposlenika udruga OSI, potaknut je aktivizam mladih s invaliditetom u zajednici vezano za očuvanje okoliša te je uspostavljena međunarodna suradnja mladih s invaliditetom i *Youth Workera* u zelenom djelovanju. Radilo se i na razvoju metode rada za zeleno zagovaračko djelovanje *Youth Workera* i mladih s invaliditetom i poticalo inkluzivno volontiranje mladih s invaliditetom i volontiranje *Youth Workera*. I osobe s invaliditetom mogu značajno doprinijeti povećanju razine svijesti o važnosti brige o okolišu i potaknuti zeleno djelovanje. U nastavku donosimo pregled aktivnosti provedenih u sklopu projekta u kojima je sudjelovao i POSI.

Dana 15. prosinca 2023. godine održana je i online završna konferencija Erasmus+ projekta „Kreni na zeleno...“. Preko sedamdeset sudionica i sudionika, *Youth Workera*, osoba s invaliditetom i predstavnika organizacija i institucija iz Hrvatske i Srbije imalo je prilike čuti predstavljanje svih provedenih projektnih aktivnosti i ostvarenih rezultata o kojima smo redovito izvještavali i putem ove mrežne stranice. U okviru projekta i s obzirom na veliki utjecaj poslovnog svijeta na okoliš, izrađen je poseban Priručnik za zeleno poslovanje udruga osoba s invaliditetom, osmišljen upravo kako bi pomogao organizacijama civilnog društva da prihvate održive prakse na radnom mjestu. S koncentriranjem na smanjenje ugljičnog otiska, očuvanje resursa i promicanje zdravijeg radnog mjesta ovaj Priručnik nudi vrijedne uvide i djelotvorne korake za transformaciju tradicionalnih ureda u zelene, održive radne prostore. Priručnik je dostupan putem poveznice: https://www.soih.hr/pdf/knowledge_bases/prirucnik_.pdf.

Isto tako u okviru projekta izrađen je i videospot „Kreni na zeleno...“ s vizualnom porukom kojom se naglašava važnost aktivnog sudjelovanja u brizi za okoliš te poziva sve subjekte da primijene navedene alate u svakodnevnom radu. Videospot, kroz atraktivne vizuale i snažne poruke, ističe važnost ekološki osviještenog poslovanja udruga osoba s invaliditetom. Spot je dostupan putem poveznice: <https://www.youtube.com/watch?v=LEq3glQoIW8&t=1s>.

Projekt „Pritisak za pristup“

Projekt „Pritisak za pristup“ je podržan kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Ukupna vrijednost projekta, koji su ujedno i ukupni prihvatljivi troškovi projekta u sklopu Financijske podrške programa Fonda, iznosili su 88.390,14 eura. Projekt je trajao 15 mjeseci u razdoblju od 1. rujna 2022. godine do 30. studenog 2023.

godine. Prijavitelj i korisnik projekta „Pritisak za pristup“ bilo je Društvo multiple skleroze Brodsko-posavske županije, a Partneri na projektu: Udruga osoba s invaliditetom Slavonski Brod „Loco - Moto“, Policijska uprava brodsko-posavska, POSI, Društvo oboljelih od multiple skleroze Sisačko-moslavačke županije i Udruga Artepunkt Skandinavia.

Projekt primarno doprinosi programskom učinku „Povećana podrška ljudskim pravima, vladavini prava i dobrom upravljanju“. Osobe s invaliditetom i osobe oboljele od multiple skleroze se često susreću s problemima pristupačnosti, npr. kod ulaska u muzej, pojedine javne ustanove, restorane; često se parkira na označena mjesta na kojima oni imaju prednost te neredovito ostvaruju prava na zdravstvenu rehabilitaciju. Zagovaračkim i javnim kampanjama: „Želiš li se mijenjati za moje mjesto“, „Zdravstvena rehabilitacija“, „Arhitektonska pristupačnost“ i „Turistička pristupačnost“ u suradnji s predstavnicima javne vlasti želimo ukazati na njihove probleme te unaprijediti poštivanje ljudskih prava i zaštitu prava osoba s invaliditetom. Radijskim emisijama, dramama i jinglovima o ljudskim pravima, pristupačnosti u kojima će sudjelovati osobe s invaliditetom i osobe oboljele od multiple skleroze se želi povećati svijest šire javnosti o problemima osoba s invaliditetom te pridonijeti poboljšanju kvalitete života žrtava kršenja ljudskih prava.

Nakon provedenih kampanja očekuje se da će vozači pripaziti na parkiranje svojih vozila na parkirališnim mjestima označenim za osobe s invaliditetom; očekuje se poboljšanje uvjeta za ostvarivanje prava na zdravstvenu rehabilitaciju te da će se poboljšati uvjeti za pristupačnost u pojedinim turističkim objektima i javnim ustanovama.

Projektni partner iz Norveške Artepunkt Skandinavia doprinio je svojim inovativnim i kreativnim pristupom u izradi medijskih sadržaja (radio drama) s ciljem upoznavanja šire javnosti o problemima i poteškoćama s kojima se OSI i osobe oboljele od multiple skleroze susreću. Ostvareni opći cilj projekta bio je unaprijediti poštivanje ljudskih prava i zaštitu prava OSI kroz zagovaranje njihovih temeljnih prava na jednako postupanje, dok su ključne aktivnosti projekta zagovaračke i javne kampanje, predstavljanje rada i djelovanja OCD-a i savjetodavna pomoć ciljanoj skupini.

2.8. ŽENE S INVALIDITETOM

Rodna ravnopravnost ključna je za ljudska prava. Treba prepoznati štetne rodne stereotipe te se njima treba baviti kako bi se promicala rodna jednakost. (Opći komentar br. 3 (2016.) o ženama i djevojkama s invaliditetom).

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo od 10. siječnja 2024. godine u Republici Hrvatskoj živi 274.227 žena s invaliditetom što iznosi 43,5% (ukupan broj i postotak žena s invaliditetom u odnosu na ukupan broj osoba s invaliditetom).

Ženama s invaliditetom potrebno je priznati ravnopravan položaj u svim segmentima društva sukladno domaćem i međunarodnom zakonodavstvu. Upravo je pod temom "DigitALL: Inovacija i tehnologija za rodnu ravnopravnost" obilježen Međunarodni dan žena Ujedinjenih naroda 2023. godine. U tom smislu, a imajući u vidu položaj žena i djevojaka s invaliditetom u RH, povodom Međunarodnog dana žena upozorili smo na potrebu uključivanja djevojčica i žena u digitalni svijet i dobrobiti koje iz toga proizlaze, ali i na prisutne opasnosti. Prvi korak prema uključivanju u digitalni svijet, treba započeti već u dječjoj dobi, bez etiketiranja djevojčica kao manje sposobnih, posebice u odnosu na njihovu razvojnu teškoću. Veliku ulogu u navedenom imaju obitelji kao i učitelji, profesori odgojno-obrazovnih sustava.

Preporuke i mišljenje:

---

1. Osnaživanje djevojčica i žena s invaliditetom da teže rodnoj jednakosti i digitalnoj dostupnosti kako bi bile svjesne da se uložnim trudom i radom mogu postići povoljni učinci digitalnog obrazovanja.
2. Zajedničku suradnju u promicanju rodne digitalne ravnopravnosti koja nosi korist svima, od žena ponaosob do lokalne zajednice, uključujući potencijal koji žene nose u vidu tehnoloških naprednijih ideja, inovativnih teza, inicijativa i rješenja na dobrobit čitavog društva.

Smatramo kako uključivanje žena u tehnologiju, poticanje učenja i unaprjeđivanja njihovih digitalnih vještina te prepoznavanja potencijala digitalne naobrazbe, a time i potencijala društvene i ekonomske dobrobiti, predstavlja put na kojemu žene nalaze brojne prepreke, a on biva naročito izazovan u slučaju postojanja invaliditeta žena, djevojaka i djevojčica s teškoćama u razvoju. Međutim, koristeći potencijal koji nosi pristupačnosti i u digitalnoj naobrazbi, važno je osvijestiti "zamke" digitalnog svijeta, kojima su u znatnoj mjeri izložene žene i djevojčice, a dodatno ranjive u odnosu na invaliditet i razvojnu teškoću, kao što je digitalno nasilje. Smatramo da s prevencijom digitalnog nasilja treba započeti na razini pojedinca i obitelji, a zatim i na razini škole te čitave društvene zajednice. S obzirom da se vršnjačko nasilje prelijeva i na digitalni svijet, neophodne su pravodobne edukacije posebno usmjerene na prepoznavanje digitalnog nasilja te pravodobne i učinkovite mjere za suzbijanje istoga. Kao što je i ranije istaknuto, uz rod pridružena dodatna teškoća, vidljiva potreba za podrškom i pomoći, ističu razlike te vode k viktimizaciji i izolaciji djevojčica, djevojaka i žena s invaliditetom. Žene i djevojke s invaliditetom često su u većoj mjeri izložene socijalnim rizicima i siromaštvu, a sagledavajući invaliditet u odnosu na rodni aspekt, bivaju u većoj mjeri isključene i u odnosu na pristupačnost digitalnom svijetu. Socijalna isključenost usko je povezana s invaliditetom, a uz rastuću rodnu nejednakost, pristupačnost digitalnom svijetu predstavlja veliki izazov. Uz invaliditet žene, digitalni rodni raskorak jest izraženiji.

Deklaracija za reproduktivno zdravlje žena

U organizaciji Udruge RODA predstavljen je nacrt Akcijskog plana i Deklaracije za reproduktivno zdravlje žena, te e-tečaj i promotivni video osnažENE u zdravstvenom sustavu, koji će pomoći svim ženama u boljem razumijevanju dominacije i osnaživanju za pružanje otpora dominantnom ponašanju kojem su nerijetko izložene u zdravstvu. Edukativni sadržaj sastoji se od pet modula kroz koje su predstavljeni različiti suptilni oblici dominacije kojima se koriste oni koji su na pozicijama moći. Zbog ismijavanja, ignoriranja, objektivizacije, nevidljivosti, neinformiranja, osuđivanja, nametnutog osjećaja krivnje, posramljivanja te drugih načina dominantnog ponašanja kojima su žene nerijetko izložene, pacijentice ponekad sa strahom ulaze u zdravstvene ustanove. Iako dominantne osobe i društvene skupine jednake tehnike mogu koristiti nad muškarcima i drugim osobama u podređenom položaju, zbog patrijarhalne kulture te odnosa prema ženi kao objektu ili vlasništvu, dominacija je prisutna u specifičnim situacijama u najvećoj mjeri nad ženama, primjerice, prilikom rađanja. Promotivni video o tehnikama dominacije može se pogledati na mrežnim stranicama Udruge Roda.

Prilikom dopune teksta deklaracije osvrnuli smo se na položaj žena s invaliditetom u zdravstvu te naglasili kako značajnu prepreku za žene s invaliditetom predstavlja nepristupačnost zdravstvenih usluga, postupaka i prostora za žene različitih oštećenja. Navedeno se posebno odnosi na žene s oštećenjem sluha, gluhe ili gluhoslijepe žene. Zdravstveni radnici nisu dovoljno educirani o primjerenim načinima komunikacije s ženama različitih oštećenja. Nedovoljna upućenost u potrebne prilagodbe i mogućnosti žena s invaliditetom, nepoznavanje načina pružanja podrške te predrasude ili strah od susreta s nepoznatim sputavaju zdravstvene djelatnike da komuniciraju i nude podršku, što ponekad može ugroziti sigurnost i zdravlje žena s invaliditetom.

Žene s invaliditetom često naglašavaju neosjetljivost zdravstvenih djelatnika u kontaktu s ženama s invaliditetom – što se prepoznaje kao nedostatak stručnosti i iskustva u provođenju procjene takvih potreba. Zamjetan je nedostatak specijaliziranih edukacija za medicinske djelatnike koji su u neposrednom kontaktu s ženama s invaliditetom. Ostvarivanje prava na informacije prepoznato je kao

ključni preduvjet za informirano sudjelovanje žena s invaliditetom u protokolima postupanja, te za osiguranje punog pristupa zdravstvenim službama. Vezano za problematiku donošenja odluka o rađanju koja još uvijek nije u potpunoj domeni same žene s invaliditetom kao niti odluka o sterilizaciji (*više o tome u poglavlju ovog izvješća Zaštita osobnog integriteta*) upozorili smo kako je prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom naglasak na podršci u odlučivanju dok zamjensko odlučivanje predstavlja povredu temeljenih ljudskih prava.

Slijedom navedenog preporučili smo da se ciljevi Deklaracije dopune, ali navedeno ujedno upućujemo i kao preporuke Ministarstvu zdravstva:

Preporuke:

1. Potrebno je provoditi edukacije zdravstvenih radnika i radnica o specifičnostima osobe s različitim vrstama invaliditeta
2. Potrebno je poštovati pravo svake osobe na donošenje odluka o rađanju i prava na dobrovoljnu sterilizaciju na temelju informirane odluke za sve osobe starije od 18 godina „uključujući i osobe lišene poslovne sposobnosti kojima je prilikom odlučivanja potrebno pružiti podršku“.
3. Potrebno je raditi na svim oblicima prilagodbi kako bi zdravstvene usluge bile dostupne osobama s invaliditetom.

Osvrnuli smo se na provedeno istraživanje o seksualnosti koje je tijekom 2022. godine na inicijativu POSI-a proveo izv. prof. dr. sc. Marko Buljevac sa Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Buljevac, M. (2022). *Seksualnost i osobe s invaliditetom*, Zagreb, Izdavač Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom), čiji zaključci su detaljno navedeni u Godišnjem izvješću za 2022. godinu.

Tablica 10. Osobe s invaliditetom po vrsti oštećenja (ženski spol)

Vrsta oštećenja	Ukupno
Oštećenja drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirođene anomalije i rijetke bolesti	90.081
Višestruka oštećenja	90.006
Oštećenja lokomotornog sustava	86.868
Mentalna oštećenja	54.899
Oštećenja središnjeg živčanog sustava	52.957
Nedefinirano	50.145
Oštećenja govorno-glasovne komunikacije	20.932
Intelektualna oštećenja	13.760
Oštećenja vida	9.577
Oštećenja sluha	7.660
Oštećenja perifernog živčanog sustava	7.478
Poremećaji iz spektra autizma	1.300
Gluhosljepoća	898
Ukupno	486.561

Iz tablice proizlazi kako najveći broj žena s invaliditetom ima oštećenja drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirođene anomalije i rijetke bolesti, zatim slijede višestruka oštećenja kao i oštećenje lokomotornog sustava. Međutim, vrlo je visok i broj žena i s ostalim vrstama oštećenja.

Novost u prikupljanju podataka vezano za žene s invaliditetom je suradnja Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje i Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u pogledu dostupnosti podataka o broju

i vrstama ortopedskih pomagala. Iz sljedeće tablice proizlazi kako žene s invaliditetom koriste ukupno 215.529 pomagala, ovisno o vrsti invaliditeta. U idućim godinama pratit ćemo trend raspodjele pomagala.

Tablica 11. Prikaz raspodjele vrste pomagala koje koriste žene s invaliditetom

Vrste pomagala koje koriste osobe s invaliditetom	Ukupno
Pomagala za urogenitalni sustav	40.348
Očna i tiflotehnička pomagala	51.570
Pomagala kod šećerne bolesti	30.631
Pomagala za kretanje	23.759
Druga pomagala	22.240
Ortoze	14.080
Obloge za rane	9.548
Slušna i surdotehnička pomagala	8.419
Ortopedske cipele	7.504
Pomagala za disanje	3.188
Pomagala za probavni sustav, stoma pomagala	2.555
Potrošni dijelovi za proteze za noge	715
Proteze za noge	695
Pomagala za govor	160
Pomagala za dijalizu	
Proteze za ruke	72
Ortoproteze i elektronički uređaji	45
Ukupno	215.529

Nepovoljniji položaj radnice ujedno i majke djeteta s teškoćama u razvoju koja koristi pravo na rad s polovicom punog radnog vremena

Kako bi postigle *de facto* jednakost u smislu Konvencije o pravima osoba s invaliditetom države stranke moraju zajamčiti da ne postoji diskriminacija na osnovi invaliditeta u pogledu rada i zapošljavanja. Iskustva POSI-a pokazuju da su osobe s invaliditetom, a pogotovo žene s invaliditetom u nepovoljnijem položaju u odnosu na osobe bez invaliditeta uključujući i položaj roditelja, najčešće majki djeteta s teškoćama u razvoju u situaciji kada koriste pravo na rad s polovicom punog radnog vremena. Navedeno je protivno zabrani diskriminacije i jednakoj i djelotvornoj pravnoj zaštiti (čl. 5. st. 2. KPOSI).

Broj radno aktivnih žena s invaliditetom je 8.458, što iznosi 48,7% ukupnog broja žena s invaliditetom, prosječne dobi 49,06 godina (podaci HZJZ-a)

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila se stranka, zaposlena u jednom državnom Zavodu, jer smatra da su joj povrijeđena njezina prava u odnosu na rad budući da ne izvršava poslove za koje primarno ima sklopljen ugovor o radu, već je sukladno odluci o internom rasporedu premještena na jednostavnije poslove. Stranci je rješenjem HZZO-a priznato pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Mišljenja je da joj je zbog ove okolnosti onemogućeno izvršavanje poslova iz opisa radnog mjesta „voditelj laboratorija“ za koji ima sklopljen ugovor o radu sa Zavodom. Unatoč brojnim molbama da ju se rasporedi na poslove sukladno važećem ugovoru o radu i sistematizaciji radnih mjesta te u skladu s njezinom stručnom spremom, znanjem, osposobljenosti i

radnom iskustvu koje je stekla obavljajući odgovornije i složenije poslove unutar Zavoda, njezin status je ostao nepromijenjen. Navodi da je netom prije obraćanja POSI-u na upražnjeno radno mjesto imenovan novi voditelj laboratorija, međutim nju se uopće nije razmatralo kao mogućeg voditelja niti raspolaže informacijom kada će joj opet biti omogućeno izvršavati poslove radnog mjesta Voditelj laboratorija za koji ima ugovor o radu i shodno tome imati odgovornosti.

S obzirom da stranka ostvaruje pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju, mišljenja je da je ova okolnost razlog zbog kojeg joj se ne omogućava rad s cjelokupnim opsegom radnih zadataka koje izvršava voditelj laboratorija. Navodi da joj je u prijašnjim razgovorima s nadređenim osobama kada je pokušavala ukazati na svoj nepovoljni status na radnom mjestu i postići pozitivno rješenje, dano do znanja da upravo navedena okolnost predstavlja zapreku za povratak na poslove Voditelja laboratorija za koje ima sklopljen ugovor o radu.

Povodom pritužbe stranke zbog sumnje na diskriminaciju na temelju povezanosti sukladno čl. 1. st. 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12) predstavnici POSI održali su sastanak na kojem su uz stranku, bili prisutni i zamjenik ravnatelja, neposredno nadređena voditeljica, voditeljica Službe za ljudske potencijale, pravne i opće poslove, predsjednica Radničkog vijeća i glavni sindikalni povjerenik. Nakon što je stranka iznijela svoju pritužbu, raspravljalo se o mogućim razlozima zbog kojih stranka unatoč tome što ima sklopljen ugovor o radu za radno mjesto voditelj laboratorija, ne izvršava primarno ugovorene poslove, već isključivo druge i sporedne poslove, ali ne i voditeljske poslove. Naime, prema čl. 1. st. 3. predmetnog Ugovora o radu, radnica se obvezuje u slučaju potrebe procesa i organizacije rada obavljati sporedne i druge poslove koji služe obavljanju primarnih poslova voditelja laboratorija ili se uz njih obavljaju u manjem opsegu ili uobičajeno. Iz navedene odredbe, jasno proizlazi da je riječ o sporednim poslovima.

Stranci su ti poslovi dodijeljeni internim premještajem sukladno Odluci o internom rasporedu radnika iz 2018. godine te u odluci piše da traje do opoziva. Iz Odluke nije vidljivo na koje radno mjesto je stranka raspoređena unutar Službe, međutim, usmenom odlukom neposredne voditeljice raspoređena je na jednostavnije i sporedne poslove, koji ne uključuju primarno poslove radnog mjesta Voditelj laboratorija. Navodi da se nije protivila takvoj Odluci, vjerujući da je privremeno raspoređena na te poslove. Na komentar predstavnika poslodavaca iznesen na sastanku da poslove koje trenutno izvršava smatra manje vrijednima i ponižavajućima, ističe da te poslove ne omalovažava i da su bitan dio radnih procesa, ali smatra da ti poslovi nisu odgovarajući s obzirom na njezine kompetencije, dugogodišnje radno iskustvo stečeno na poslovima Voditelj laboratorija, te ostalim funkcijama koje je ranije uspješno izvršavala. Ističe da pritužbu podnosi isključivo zbog toga što je već duže vrijeme zaključena za stjecanje stručnog iskustva i zbog toga što želi da joj se ponovno omogući rad na poslovima koji odgovaraju njezinoj stručnoj spremi, znanju, iskustvu i vještinama te sklopljenom Ugovoru o radu, a time ujedno i napredovanje i usavršavanje u skladu s novim spoznajama, zakonskim izmjenama i tekovinama u procesima rada koje radno mjesto Voditelj laboratorija podrazumijeva.

U pisanom očitovanju koje je poslodavac povodom pritužbe uputio POSI-u navodi se: „*Nedugo nakon sklapanja ugovora o radu učestala su usmena odbijanja radnih zadataka od strane stranke, a koji radni zadaci su ipak obavljani nakon što se stranku zatražilo da pisanim putem izloži svoj stav tj. razloge odbijanja određenih radnih zadataka. Što se tiče kvalitete rada prema izvaji njenog voditelja iz tog vremena, o istom se nije moguće očitovati jer je stranka većinu radnih sati tijekom dana koristila za pisanje pritužbi i izostanke s radnog mjesta (zbog raznih razgovora i dogovora vezanih uz njezine pritužbe). Takvim svojim ponašanjem navodno je narušavala radnu disciplinu, remetila međuljudske odnose i stvarala nepovoljno ozračje za rad*“. U odnosu na taj komentar, stranka navodi da je tijekom dugogodišnjeg staža i posebno dok je izvršavala sve poslove radnog mjesta Voditelj laboratorija dobivala pohvale za svoj rad i njegovala korektne i profesionalne odnose sa svojim nadređenima. Prema njenim tvrdnjama, na rad, znanje i komunikaciju sa strankama ili kolegama nikada nije bilo pritužbi. Na navode da je odbijala izvršavati pojedine poslove nakon donošenja Odluke, odgovara da je ukazivala nadređenima da količina poslova mora biti prilagođena satnici njezinog rada s polovicom punog radnog vremena i u skladu sa zahtjevima radnih procesa u laboratoriju, te da sve dodijeljene

poslove i sada izvršava profesionalno i u rokovima. Konkretno i opravdane razloge zbog kojih stranka ne izvršava u stvarnosti primarne poslove svog radnog mjesta voditelj laboratorija nisu izneseni niti su prezentirani konkretni razlozi koji priječe da se stranci ponovno dozvoli povratak na primarne poslove odnosno da ju se rasporedi na upražnjeno radno mjesto Voditelj laboratorija. Prema navodima stranke sukladno sistematizaciji postoji slobodno radno mjesto Voditelj laboratorija, međutim poslove tog radnog mjesta u naravi izvršava druga osoba, bez promjene ugovora o radu, a koju okolnost poslodavac posebno ne komentira. Predstavnici poslodavca smatraju da su poslovi koje u ovom trenutku izvršava stranka u skladu s potrebama radnih procesa i organizacije rada u Službi, te u skladu s njezinim ugovorom o radu. Tijekom sastanka predstavnici poslodavca su u više navrata istaknuli da raspoređivanje stranke na temelju Odluke o internom rasporedu rada iz 2018. godine nije sporno, budući da je stranka prema ugovoru o radu na temelju naloga poslodavca dužna izvršavati i u slučaju potrebe procesa i organizacije rada i sporedne i druge poslove. Osim toga, ističu da nije sporno trajanje premještaja jer je predmetna odluka na snazi do opoziva.

Tijekom sastanka, predstavnici POSI-a upozorili su poslodavca da svaki radnik koji smatra da mu je poslodavac povrijedio neko pravo iz radnog odnosa, može zahtijevati od poslodavca ostvarenje tog prava sukladno zakonskim propisima. Stoga je neprihvatljiva tvrdnja poslodavca da je stranka tražeći zaštitu svojih prava iz radnog odnosa navodno narušavala radnu disciplinu, remetila međuljudske odnose i stvarala nepovoljno ozračje za rad budući da je riječ o zakonskom pravu svakog radnika, dok s druge strane poslodavac njezinu pritužbu ne rješava dulji period. Osim toga, poslodavac je upozoren da se diskriminacijom smatra različito postupanje po nekoj od zabranjenih osnova iz čl. 1. Zakona o suzbijanju diskriminacije, u konkretnom slučaju to je invaliditet, kao i da se diskriminacijom smatra i stavljanje u nepovoljniji položaj bilo koje osobe, kao i osobe povezane s njom rodbinskim ili drugim vezama. U ovom slučaju riječ je o zaposlenoj majci djeteta s teškoćama u razvoju.

Sukladno ovlastima koje proizlaze iz čl. 6. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), u vezi s čl. 12. i čl. 13. Zakona o suzbijanju diskriminacije, dano je sljedeće mišljenje i upozorenje zbog sumnje na diskriminaciju na temelju povezanosti: *„Sukladno Zakonu o radu, radnik/ica zasniva radni odnos sklapanjem ugovora o radu, a koji mora, između ostaloga, sadržavati i podatke o poslovima koje će radnik obavljati. Rad koji će radnica obavljati predstavlja bitni element ugovora. U ovom trenutku je nesporno da stranka ne obavlja radne zadatke koji proizlaze iz Ugovora o radu niti ima odgovornosti koje radno mjesto voditelj laboratorija podrazumijeva, te da obavlja isključivo sporedne i druge poslove prema potrebama procesa i organizacije rada. Komentar koji smo čuli na sastanku da bi stranka trebala biti zadovoljna jer radi manji opseg poslova uz istu plaću je izrazito ponižavajući i vrijeđa dostojanstvo radnice, budući da cijelo vrijeme ukazuje nadređenima i tijelima Zavoda na potrebu da kao radnica napreduje i usavršava se na poslovima za koje ima sklopljen ugovor o radu. Tijekom sastanka imali smo prilike čuti o razlozima koji su doveli do internog premještaja stranke te se stječe dojam da je interni premještaj u početku bio način rješavanja sukoba koji je proizašao iz neslaganja manjeg dijela kolektiva s određenom osobom, opisanom kao nesuradljivom, o čemu su pravovremeno stranka i druge kolegice obavještavale nadređene osobe. Iz navedenog proizlazi da su posljedice loših međuljudskih odnosa, za koje tvrdi da nisu uzrokovani njezinom krivnjom, izravno pogodile stranku kojoj je tada ponuđen premještaj i kojem se nije protivila, vjerujući da je privremen dok se ne riješi situacija na radnom mjestu. Mišljenja smo da privremeni premještaj na sporedne i druge poslove, kako stoji u Odluci, nije sporan, pod uvjetom da je doista riječ o privremenom premještaju. Niti sami sporedni i drugi poslovi nisu sporni te ih je sukladno Ugovoru o radu stranka dužna obavljati, međutim sukladno ugovoru ti poslovi bi se trebali obavljati povremeno ili stalno uz primarne poslove radnog mjesta voditelj laboratorija. Odluka je stupila na snagu danom donošenja, a primjenjuje se i traje do opoziva. S obzirom na protek pet godina i činjenicu da se ne razmatra vraćanje primarnih poslova iz ugovora u radu u nadležnost stranke, postavlja se opravdano pitanje krše li se time odredbe Ugovora o radu na neodređeno vrijeme kojim se poslodavac obvezao omogućiti stranci da obavlja sve poslove radnog mjesta voditelj laboratorija, a stranka se obvezala te poslove obavljati.“*

U pisanom odgovoru POSI-u, poslodavac navodi da privremeno raspoređeni radnici ostvaruju pravo povratka na radno mjesto prema Ugovoru o radu. S obzirom na višegodišnje trajanje Odluke, upitno je može li se premještaj u ovom konkretnom slučaju smatrati privremenim. Sporno je što se nakon premještaja na te poslove, stranci ne dozvoljava da obavlja poslove koji čine suštinsku bit radnog mjesta voditelj laboratorija. Zanemaruje se šteta koja se time dugoročno čini stranci u smislu onemogućavanja stjecanja stručnog iskustva. Onemogućeno joj je da bude u tijeku s novim informacijama, tekovinama i procesima rada za obavljanje radnih zadataka i nosi propisane odgovornosti radnog mjesta voditelj laboratorija. U vezi komentara o plaći, kao i u odnosu na štetu koja nastaje radnici, upozoravamo da pravo na čast i dostojanstvo ima svaka fizička osoba kao izraz poštovanja prema činjenici njezine društvene i profesionalne funkcije i ta prava predstavljaju neimovinska dobra immanentna svakoj osobi. Stranka je realno i opravdano očekivala nastavak profesionalne karijere. Navedeno zakidanje za profesionalni razvoj, izaziva kod stranke duševnu bol koja se manifestirala u njezinom osobnom i profesionalnom životu te se njezin iskaz u tom dijelu pokazao životno logičnim i prihvatljivim. Pokretanje raznih postupaka kod poslodavca, uz molbe i razgovore, također utječe na trpljenje duševnih boli, te bi se sve ove okolnosti moguće mogle razmatrati u sudskom postupku.

Zaključno, predstavnici poslodavca tijekom sastanka nisu iznijeli objektivne razloge koji bi opravdali dugoročnost premještaja, a posebno objektivno opravdali razloge zbog kojih poslodavac ne omogućava stranci povratak na sve poslove radnog mjesta Voditelj laboratorija koje je izvršavala sukladno ugovoru o radu i koje je u potpunosti izvršavala prije donošenja Odluke o internom rasporedu radnika. Iz svega je razvidno da poslodavac nije dokazao, pa niti učinio vjerojatnim, da stranku ne stavlja u nepovoljniji položaj zbog njezine povezanosti s djetetom s teškoćama u razvoju i zbog korištenja prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju. Predstavnici poslodavca su općenito navodili da nikoga ne diskriminiraju niti da im je to namjera. Na kraju sastanka predstavnici poslodavca naveli su da će slučaj izložiti pred tijelom Zavoda s ciljem rješavanja pritužbe stranke te iznalaženja rješenja.

Slijedom navedenog, POSI upozorava poslodavca na postojanje osnovane sumnje na diskriminaciju na temelju povezanosti s djetetom s teškoćama u razvoju i zbog korištenja prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju u postupanju prema stranci, na način da joj već duži vremenski period ne omogućava da izvršava sve poslove, i primarne i sporedne, sukladno sklopljenom ugovoru o radu za radno mjesto Voditelj laboratorija. Također, POSI predlaže poduzimanje mjera za otklanjanje diskriminacije u najkraćem mogućem roku.

Budući da poslodavac nije poduzeo mjere povodom mišljenja i upozorenja POSI-a u danom roku, stranka je obavijestila POSI da je podnijela tužbu sukladno čl. 17. Zakona o suzbijanju diskriminacije i predložila sudjelovanje POSI-a kao umješaka. Do dana pisanja ovog izvješća nismo zaprimili daljnje informacije u vezi sudskog postupka.

Seksualnost osoba s invaliditetom

Na temelju medijskog natpisa (izvor: <https://dalmacijanews.hr/clanak/udruga-autizam-365-odrzala-predavanje-o-vaznosti-spolne-edukacije-za-osobe-s-autizmom/>) saznali smo za spolnu edukaciju koju je organizirala udruga Autizam 365 iz Splita za osobe s poremećajima iz spektra autizma. Jedan od ciljeva predavanja bio je približiti teorijsko polazište na kojem se temelji spolni razvoj i dati teorijski okvir problematici. Polaznicima su prikazane glavne komponente koje su bitna okosnica svakog kvalitetnog programa seksualne edukacije, a onda se kroz konkretne i praktične primjere te uz navođenje konkretnih alata i metoda, govorilo o glavnim problemima i izazovima koji se tiču poučavanja tema na području spolnog razvoja. Sudionici su dobili savjete te konkretne strategije i smjernice za svakodnevne životne situacije, u kojima im je nužna podrška i gdje se javljaju različiti oblici seksualnog ponašanja na koje je važno obratiti pozornost. Imajući u vidu da smo u suradnji s izv. prof. dr. sc. Markom Buljevcem sa Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 2022. godine proveli istraživanje na temu seksualnosti osoba s invaliditetom te je na temelju

istraživanja izdana publikacija koja je i predstavljena u svibnju prošle godine, podržavali smo inicijativu Udruge za Autizam 365 Split. Naime, kroz godine iskustva POSI i brojnih kontakata s osobama s invaliditetom u kojima se nametnula i tematika seksualnosti osoba s invaliditetom, često se dešavalo da su roditelji ponekad svjesno, a ponekad nesvjesno, prenosili poruke da je seksualnost i svaki oblik iskazivanja seksualnosti upravo zbog invaliditeta, ili nešto neprimodno, pa čak i nezdravo, ili nešto što bi pogoršalo njihovo stanje. U stvarnosti često se otklanja mogućnost razgovora o ovim pitanjima što djeluje obeshrabrujuće osobito za mlade osobe koje su nalaze u najosjetljivijem razdoblju.

Ovakvi stavovi najčešće se opravdavaju roditeljskom brigom, koja je u nemalom broju slučajeva s kojima smo upoznati, značila ograničavanje slobode i uskraćivanje temeljnih ljudskih prava na slobodu izbora i ostvarivanja emocionalnih i seksualnih veza. Važno je znati kako su spolnost i seksualnost sastavni dijelovi ljudske prirode svakog čovjeka, uključujući i osobe s invaliditetom i kao takvu je trebamo prihvaćati, poticati, slobodno iskazivati bez straha od osude. Kad govorimo o potrebi slobodnog iskazivanja seksualnosti i afirmaciji seksualnosti osoba s invaliditetom – jedini siguran način je edukacija, prvenstveno roditelja, obitelji djece s teškoćama u razvoju i samih osoba s invaliditetom. Osobe s invaliditetom nisu homogena skupina kako prema svojim oštećenjima tako i prema stupnjevima težine invaliditeta što valja imati na umu kod provođenja edukacija koje moraju biti prilagođene individualnim mogućnostima i osobnim okolnostima. Osim toga, moramo poticati otvoreni i konstruktivan dijalog društva koji će omogućiti samim osobama s invaliditetom da bez straha od prokazivanja i osude od strane obitelji i okoline progovaraju o ovoj temi. Obveza je na društvu, na svima nama, da izbjegnemo i uklonimo predrasude i stereotipe o seksualnosti osoba s invaliditetom i time relativiziramo pitanje prava i mogućnosti osoba s invaliditetom na seksualnost, seksualne intimne veze i emotivno ispunjavajuće odnose. Kao što i svaka osoba treba imati slobodnu volju (koja uključuje i donošenje odluka na temelju potpune informiranosti) u istraživanju i izražavanju seksualnosti, izboru, kontroli i sigurnosti jednako pravo treba pripadati osobama s invaliditetom uz puno uvažavanje specifičnosti svake vrste invaliditeta.

Preporuka:

Preporučujemo organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom prava i interesa osoba s invaliditetom da po uzoru na udruhu za Autizam 365 Split, provedu spolnu edukaciju za svoje članove.

Podizanje svijesti o položaju žena i djevojaka s invaliditetom

U cilju podizanja svijesti o položaju žena s invaliditetom sudjelovali smo u izradi Akcijskog plana i Deklaracije za reproduktivno zdravlje žena Udruge Roda te u obilježavanju Međunarodnog dana žena.

Sudjelovali smo na sedmodnevnom treningu koji je organizirala SOIH - Mreža žena s invaliditetom, a koji se svake godine provodi s ciljem unaprjeđenja znanja i vještina za zaštitu i promicanje ženskih ljudskih prava te jačanje kompetencija za rad sa ženama s invaliditetom u lokalnim zajednicama, a posebice ženama žrtvama nasilja i njihovom osnaživanju za prijavu nasilja. U izlaganju na temu položaja žena s invaliditetom u RH predstavljeno su pozitivni pomaci u području obrazovanja i zapošljavanja žena s invaliditetom.

Povodom obilježavanja 25. studenoga - Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH organizirao je predstavljanje Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine i Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog plana za razdoblje do 2024. godine te Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Osnovni cilj Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine je stvaranje uvjeta za ravnopravnije društvo putem uspostave jednakih mogućnosti za sve građane i građanke. Razdoblje koje obuhvaća podudara se s Europskim semestrom, a dva akcijska plana bit će usklađena s nacionalnim izbornim ciklusima.

U organizaciji Društva distrofičara Istre održan je 17. simpozij pod nazivom „Novosti u liječenju oboljelih od neuromuskularnih bolesti“, kojom prilikom je savjetnica pravobranitelja održala izlaganje i predstavila rezultate istraživanja provedenog na temu seksualnosti.

2.9. SLOBODA OD IZRABLJIVANJA, NASILJA I ZLOSTAVLJANJA

Oснаživanje žena s invaliditetom posljedično djeluje na jačanje građanske svijesti - spoznaje prava, vrijednosti i rodne ravnopravnosti.

Tijekom godina zapažamo nastojanja i pozitivne promjene u zakonodavstvu usmjerene prema prevenciji nasilja te intenzivniji rad na ovoj problematici, što smatramo izrazito važnim. Republika Hrvatska se potpisivanjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom kao i Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulske konvencije) obvezala na zaštitu žena i djevojaka od rodno uvjetovanog nasilja i izloženosti višestrukoj diskriminaciji zbog roda i invaliditeta.

Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju

U posljednje vrijeme svjedočimo sve većem broju pritužbi na različite oblike nasilja učinjene prema djeci s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka. Primjerice, medijski je bio popraćen slučaj „izrugivanja i snimanja hoda trinaestogodišnje djevojčice koja boluje od rahitisa. Vršnjaci su djevojčicu snimali te sve objavili na tiktoku“. Trinaestogodišnji dječak s autizmom je bio na toaletu i pri tome je spustio hlače i gaćice kada ga je, tako gologa, dvije godine stariji dječak fotografirao mobitelom. Drugi je dječak držao stražu kako nitko ne bi naišao, vrijeđali su ga i objavljivali njegove fotografije bez gaća na internetu (na aplikaciju Snapchat) uz uvredljive tekstove“.

Zabrinjavajuća je izloženost djece s teškoćama u razvoju raznim oblicima vršnjačkog nasilja poput ismijavanja, ruganja, obraćanja pogrdnim imenima, oponašanjima pojedine vrste invaliditeta, pa do sve težih oblika nasilja u smislu spolne zloporabe. Svjedočimo u našem radu, izloženosti djece s teškoćama u razvoju vršnjačkom nasilju u obrazovnim institucijama i u društvu u cjelini, a koja su posve nedopustiva i neprihvatljiva.

Mišljenja smo kako je važno osvijestiti, ne samo roditelje i učitelje, već i djecu, o socijalnim vještinama i interakciji s djecom različitih oštećenja u svojem okruženju. Navedenim se doprinosi stvaranju pozitivnih i uvažavajućih vršnjačkih odnosa, prevenira se vršnjačko nasilje, neprihvaćenost i usamljenost djece te ostalih negativnih pojava koje su povezane s vršnjačkim odnosima i odrastanjem. Inkluzija kao vrijednost našega društva, odgaja i obrazuje djecu s teškoćama u razvoju u okruženju sa svojim vršnjacima te stvara osjećaj pripadnosti. Navedeno je sadržano i u Konvenciji kojom se priznaju djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom pravo na obrazovanje bez diskriminacije i na osnovi jednakih mogućnosti, uz obvezu uključivosti obrazovnog sustava kao i poticanje cjeloživotnog učenja. Znanje je najvažnija karika prevencije svih oblika nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju, a ono prvenstveno polazi od znanja pojedinca, obiteljske zajednice te odgojno-obrazovnih ustanova.

Primjer iz prakse: Postupajući po *Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja* osnovna škola s područja Međimurske županije dostavila je obavijest o sumnji na spolnu zloporabu učenice s teškoćama u razvoju od strane muške osobe srednjoškolske dobi. Djevojčica je snimila nekoliko vlastitih eksplicitnih fotografija koje je poslala muškoj osobi putem Snapchata. Povjerila se prijateljici, učenici starijeg razreda koja joj je sugerirala da ga blokira što je djevojčica učinila, ali ju je on „opet nekako dodao, ne zna ni sama kako.“ Prema njezinim riječima zaprijetio joj je policijom i da će je ubiti ukoliko mu ne pošalje fotografije, zbog čega je ona na kraju i to učinila. Zatražili smo izvješće PU HZSR iz kojeg proizlazi kako je djevojčici pružena podrška uključivanjem u psihologijski tretman s naglaskom na zauzimanje asertivnog stava u socijalnim interakcijama kao i jačanje samopoštovanja kako bi se prevenirao rizik od daljnjeg razvoja traumatskih poremećaja. Kriminalističkim istraživanjem Policijske uprave međimurske utvrđeno je da je muška osoba srednjoškolske dobi počinila kazneno djelo „Iskorištavanja djece za pornografiju“ iz čl. 163. st. 3. u svezi sa st. 2. Kaznenog zakona (NN, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22 i 114/23) te je općinskom državnom odvjetniku za mladež podnesena kaznena prijava.

Primjer iz prakse: O sumnji na seksualno nasilje starijeg brata nad sestrom s teškoćama u razvoju, saznali smo na temelju obavijesti osnovne škole s područja Sisačko-Moslavačke županije. Policija i Hrvatski zavod za socijalni rad postupili su u skladu sa svojim ovlastima na način da je policija protiv starijeg brata podnijela kaznenu prijavu za kazneno djelo „Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od petnaest godina“, iz čl. 158. st. 1. Kaznenog zakona u vezi „Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta“ iz čl. 166. st. 1. Kaznenog zakona te je počinitelju određen istražni zatvor.

Nasilje nad djecom s teškoćama u razvoju ozbiljan je društveni problem, pogotovo seksualno nasilje, a prevencija nasilja bitna komponenta zaštite prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Obveza je države potpisnice poduzimanje prikladnih zakonodavnih, upravnih, socijalnih, obrazovnih i drugih mjera radi zaštite osoba s invaliditetom, kako unutar tako i izvan njihovog doma, od svih oblika izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, uključujući i aspekte istih vezane uz spol (čl. 16. st. 1. KPOSI). Kao što je uvodno naznačeno, izmjenama zakonodavstva nastoji se utjecati na smanjivanje raznih oblika nasilja, međutim, veliku ulogu ima i rad na prevenciji nasilja.

Preporuka:

Preporučujemo zajedničko djelovanje i suradnju različitih odgojno-obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, represivnih institucija te stručnjaka u ovome području u podizanju razine svijesti o štetnosti svih oblika nasilja nad djecom s teškoćama u razvoju. Uloga znanja u borbi protiv predrasuda i stereotipa je ključna, a ulaganjem u znanje se postižu najučinkovitije promjene. Stoga smatramo edukaciju izrazito važnom. Provođenjem znanja u djelo u prevenciji vršnjačkog nasilja izravno se intervenira u negativne stavove i predrasude društva te djeluje na mišljenja i poimanja roditelja, učinkovitim preventivnim programima škola i zajednica koji pažnju ujedno usmjeravaju i na nove oblike nasilja kao što je virtualno, on-line nasilje putem društvenih mreža, koje se počelo intenzivirati kako kod djevojčica tako i žena.

Obilasci skloništa

U prošlom izvještajnom razdoblju održali smo sastanke s predstavnicima Udruge Brod - grupe za ženska ljudska prava u Slavonskom Brodu, Zajednicom udruga Društva Crvenog križa Požeško-slavonske županije u Požegi (novootvoreno sklonište) te Udrugom S.O.S. iz Virovitice (novootvoreno sklonište). Cilj obilazaka i održavanja sastanaka bilo je upoznavanje s njihovim načinima rada i razmjena iskustava vezano za problematiku nasilja nad ženama s invaliditetom.

Udruga Brod iz Slavanskog Broda ima ukupno na raspolaganju 16 kreveta te je u vrijeme obilaska popunjenost bila 30%. Prosjek zadržavanja je od devet do 12 mjeseci. Navode i da su u praksi imali žene koje su se vraćale u sklonište (tri puta). Na smještaju su bile i žene s invaliditetom uključujući i žene s mentalnim oštećenjima. Sklonište nije u potpunosti pristupačno (nisu pristupačni sanitarni čvor i kuhinja). Savjetovalište nije pristupačno jer se nalazi na 1. katu, ali se u slučaju potrebe djelatnici dogovaraju za drugo mjesto. Udruga ima dobru suradnju s institucijama, Brodsko-posavska županija i Grad Slavonski Brod su povećali financijska sredstva s obzirom na poskupljenja režija i troškova života. U svom radu imali su jedan slučaj stambenog zbrinjavanja putem gradske liste, a ne na temelju čl. 45. Zakona o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima (NN, br. 106/18, 98/19 i 82/23). Ukazuju na predrasude stanodavaca glede iznajmljivanja stana žrtvama nasilja (boje se muževa koji bi ih mogli naći, uništavanja imovine, neplaćenih režijskih troškova i dr.). Na pitanje o problematici upisa djece s teškoćama u vrtiće, navode da nemaju problema s obzirom na postojanje ustanove „Zlatni Cekin“, te ističu kako je organiziran i prijevoz djece do ustanove.

Sklonište za žrtve obiteljskog nasilja u Požeško-slavonskoj županiji je započelo s radom sredinom 2021. godine (novootvoreno sklonište), a financijska sredstva za rad osigurana su iz Europskog socijalnog fonda te od Požeško-slavonske županije. Od početka rada Sklonište je pružilo smještaj dvjema ženama oštećena sluha i djeci s tjelesnim oštećenjem (dvoje djece - oštećenje srca). Za smještaj osoba s invaliditetom predviđena je jedna soba koja je prilagođena i nalazi se u prizemlju (prilagođena kuhinja i sanitarni čvor, kosina na ulazu, jedinice koje se nalaze na katu nisu pristupačne). Sklonište ima na

raspolaganju 12 kreveta, u vrijeme obilaska boravilo je pet žena. Žene se zadržavaju nekoliko mjeseci. Sa smještenim ženama u skloništu se rade različiti programi i radionice, primjerice prepoznavanje nasilničkih ponašanja, proživljavanje traume i dr. Žene sudjeluju u edukacijama HZZ-a. Uključeni su i u projekt kojim je omogućeno da korisnice skloništa, ukoliko to žele, besplatno polažu vozački ispit B kategorije. Ne ističe se problem upisa djece u vrtiće i škole, ali se navodi problem stambenog zbrinjavanja budući da Grad Požega nema dovoljno stanova na raspolaganju. Nemaju iskustva s mjerom stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja (sukladno čl. 45. Zakona o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima).

Udruga S.O.S. Virovitica vodi sklonište za žrtve nasilja koje je započelo s radom u 2021. godini (novootvoreno sklonište), kada su radili u privremenom nepristupačnom objektu. U to su vrijeme imali zahtjev za smještajem žene s invaliditetom, ali upravo zbog nepristupačnosti, zahtjevu nije udovoljeno. Od 1. rujna 2022. godine sklonište se nalazi u pristupačnom objektu na drugoj tajnoj lokaciji. U skloništu je jedna jedinica prilagođena za smještaj osoba s invaliditetom. Zaposleno je troje psihologa, socijalni radnik i asistent. Sklonište od 25. svibnja 2023. godine prelazi u djelokrug poslova Crvenog križa Virovitičko-podravske županije. Vezano za stambeno zbrinjavanje, navodi se kako Grad Virovitica nema stanova na raspolaganju, te imaju saznanja za jednu situaciju zbrinjavanja žene na vrijeme od šest mjeseci (u okviru jednog projekta). Mjera stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja (čl. 45. Zakona o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima) nije od učinka i nije zaživjela. Prema iskustvima S.O.S. Virovitica vezano za programe osposobljavanja putem HZZ-a samo je jedna žena završila osposobljavanje za njegovateljicu.

Prema dostupnim informacijama započelo je s radom i posljednje od šest skloništa u županijama koje do sada nisu imale sklonište, a to su bile: Krapinsko-zagorska županija, Koprivničko-križevačka županija, Ličko-senjska županija, Virovitičko-podravska županija, Požeško-slavonskoj županiji te Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Trajno sklonište „Josipov dom“ u Dubrovačko-neretvanskoj županiji uspostavljeno je 28. prosinca 2023. godine. Tijekom 2023. godine nije bilo zahtjeva za smještaj osoba s invaliditetom u privremeno/trajno sklonište.

Iako novootvorena skloništa na trajnim tajnim adresama udovoljavaju uvjetima iz Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13), dalje: Pravilnik) i nadalje se postavlja pitanje prihvata osobe s mentalnim oštećenjima kao i pružanja njege osobi s teškim tjelesnim oštećenjem kojoj je potrebna asistencija druge osobe.

Zaključak i preporuka:

Možemo zaključiti kako se iskustva ovih udruga koje smo obišli u bitnome sadržajno podudaraju, primjerice rad na osamostaljivanju žena žrtava nasilja, organizacija rada skloništa, nemogućnost stambenog zbrinjavanja nakon izlaska iz skloništa, odnosno neživotnost mjere čl. 45. Zakona o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima (NN, br. 106/18 i 98/19), problemi s dostupnošću gradskih stanova, ali i problemi koje žena žrtva nasilja ima ukoliko želi samostalno unajmiti stan što često nije u mogućnosti jer najmodavci ne žele probleme s bivšim partnerom. Ono što smo zamijetili je činjenica da zahtjevi za smještajem osoba s invaliditetom nisu toliko učestali te da sva skloništa kao kriterij za smještaj navode samostalno funkcioniranje osobe s invaliditetom kao i mogućnost brige o djetetu ukoliko ga žena ima, budući da žene žive samostalno i moraju biti samostalne. Kao razlika u odnosu na do sada običena skloništa na području Primorsko-goranske, Istarske, Karlovačke i Ličko-Senjske županije, naveli bi da na ovom području nisu toliko zastupljeni problemi vezano za upis djece u vrtiće i škole.

Preporučujemo Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike da se u daljnjem radu vezano za pristupačnost skloništa rukovodi Osnovnim evaluacijskim izvješćem GREVIO-a u kojem je navedeno da je „*većina skloništa za žrtve nasilja u obitelji, posebno ona u ruralnim područjima, nisu prikladna za smještaj žena s invaliditetom ili žena s dugoročnim zdravstvenim problemima zbog kojih imaju potrebu za kontinuiranom liječničkom pomoći, trudnica i žena s problemima ovisnosti. Te se žrtve*

obično upućuje u zdravstvene ustanove ili rehabilitacijske centre koji nisu osmišljeni tako da mogu zadovoljiti njihove potrebe koje imaju kao žrtve nasilja“.

Ponovno naglašavamo kako je ženama s invaliditetom kao žrtvama nasilja potrebno osigurati podršku kako bi bile osnažene izaći iz nasilja. Prema našim iskustvima, (pre)često žene žrtve nasilja predugo trpe nasilje i pronalaze isprike za pretrpljeno nasilje u nekom svom postupku jer ne vjeruju da će ih sustav zaštititi. S tim u vezi, redovito upozoravamo na potrebu osiguranja pristupačnosti i dostupnosti svih vrsta usluga žrtvama s invaliditetom, od prilagodbe u komunikaciji i ophođenju u svim aspektima i postupcima, pristupačnosti skloništa za prihvat žena s invaliditetom, potrebu osiguravanja smještaja za žene žrtve nasilja nakon izlaska iz skloništa, podršku prilikom osamostaljivanja u smislu pronalaska zaposlenja kako bi žrtva nasilja s invaliditetom mogla voditi što neovisniji život, neovisan o nasilniku, a što je često slučaj.

Grupa stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) kojoj je povjereno praćenje provedbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulske konvencije) u dijelu evaluacijskog izvješća koji se odnosi na područje višestruke diskriminacije osoba s invaliditetom potiče RH da poduzme mjere kako bi se osiguralo da odredbe ove Konvencije provode bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi uključujući i pripadnost nacionalnoj manjini, zdravstvenom stanje i invaliditetu te potiče provođenje istraživanja i osiguravanje prikupljanja podataka o rodno uvjetovanom nasilju koje pogađa skupine žena koje su izložene ili bi mogle biti izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući žene s invaliditetom, migrantice, žene s problemima ovisnosti i Romkinje, a kako bi se procijenila učestalost različitih oblika nasilja i pristupa takvih skupina uslugama, zaštitnim mjerama i pravosuđu. GREVIO potiče i da se uključe perspektive i potrebe takvih skupina u osmišljavanje, provedbu, praćenje i evaluaciju sveobuhvatnih i koordiniranih politika za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama, u suradnji s relevantnim stručnim udrugama kroz pružanje potpore, financiranje i usku suradnju s organizacijama za prava žena koje ih predstavljaju te da se poboljšaju dostupnost usluga zaštite i potpore žrtvama.

Mišljenje:

Mišljenja smo kako je vrlo je važno uključiti i same žene s različitim vrstama invaliditeta u kreiranje javnih politika. Suradnja i konzultacija tijela javne vlasti s osobama s invaliditetom na ovakvim pitanjima dovodi do sveobuhvatnijih i kvalitetnijih usluga. Ključnim smatramo i vođenje kampanja podizanja razine svijesti o ženama s invaliditetom pri čemu važnu ulogu imaju mediji budući da je informacije/sadržaje potrebno učiniti pristupačnim (titlovi, prijevodi na hrvatski znakovni jezik, naratori...) i na takav način informiraju o pojavnosti nasilja nad ženama s invaliditetom i daju važne informacije o dostupnim načinima traženja pomoći i podrške.

Zapošljavanje žrtava nasilja s invaliditetom

Obilazeći organizacije koje pružaju smještaj žrtvama nasilja došli smo do saznanja o programima osposobljavanja koje provodi HZZ-o sa žrtvama nasilja u obitelji koje se nalaze na smještaju u skloništim. Od HZZ-a smo zatražili podatke o OSI koje se nalaze u njihovim evidencijama za razdoblje od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine. U tom razdoblju prema podacima HZZ-a prijavljene su ukupno 171 nezaposlene osobe identificirane kao žrtve nasilja u obitelji. Tijekom 2023. godini, osam žrtva nasilja u obitelji je uključeno u radionice aktivnog traženja posla (4,6% od ukupnog broja prijavljenih žrtava nasilja u obitelji u evidenciji HZZ-a). Dodatno u aktivacijski program HZZ-a uključene još četiri žrtve nasilja (2,3% od ukupnog broja). Aktivacijski program je dvomjesečni program/mjera aktivne politike zapošljavanja kojoj je cilj osvijestiti vlastite mogućnosti, detektirati prepreke za zapošljavanje te definirati što realniju sliku o sebi i vlastitim mogućnostima zapošljavanja te načinima kako prevladati ograničenja za ulazak na tržište rada.

Tijekom 2023. godine, 10 nezaposlenih osoba (5,8%) koje pripadaju ovoj osjetljivoj skupini bilo je uključeno u aktivnosti profesionalnog usmjeravanja i procjene preostalih radnih i općih sposobnosti. Kroz aktivnosti EU projekata i različitih projekata u zajednici, gdje su ciljana skupina bile osobe – žrtve

nasilja u obitelji uključeno je četiri osobe (2,3%) iz evidencije HZZ-a. Ukupno utrošena sredstva za aktivnosti profesionalnog usmjeravanja, informiranje i zadržavanje postojeće zaposlenosti iznosila su 995.42 eura. U razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine posredovanjem Hrvatskoga zavoda za zapošljavanje zaposleno je 47 osoba - žrtava nasilja u obitelji (27,5%).

Kod uključivanja u mjere aktivne politike zapošljavanja u 2023. godini nezaposlene osobe - žrtve nasilja u obitelji, kao i druge osjetljive skupine kojima prijeti isključenost i dalje su uključivane kao skupina kojoj je potrebno posebice olakšati integraciju na tržište rada.

U 2023. godini u mjere aktivne politike zapošljavanja bilo je uključeno osam osoba - žrtava nasilja u obitelji, sve žene, dok je novo uključenih od 1. siječnja 2023. pet osoba (2,9% od ukupnog broja prijavljenih nezaposlenih žrtva nasilja u obitelji), sve žene i sve u javnim radovima. Ukupno isplaćena sredstva u razdoblju od 2023. godine za žrtve nasilja u obitelji su 37.996,81 eura.

U svim regionalnim i područnim uredima HZZ-a imenovane su koordinatorice - savjetnice, njih ukupno 22, kao kontakt osobe kojima druge institucije ili organizacije upućuju žrtve nasilja u obitelji i koje u svom radu primjenjuju principe povjerljivosti i senzibiliziranosti za žrtve nasilja u obitelji, te rade na pripremi za zapošljavanje kroz osnaživanje radnog potencijala i povećanju kompetencija žrtava za aktivno traženje posla.

Zaključak i mišljenje:

Osamostaljivanje žrtve nasilja, u pravilu žene, i mogućnost vlastitog uzdržavanja kao i uzdržavanja djeteta, jedan je od preduvjeta da žrtva nasilja nakon izlaska iz skloništa nastavi svoj život dalje od nasilnika. Smatramo da su mjere koje provodi HZZ kao i senzibiliziranost djelatnika i kontinuirane edukacije djelatnika o rodno uvjetovanom nasilju kvalitetan iskorak u pružanja podrške žrtvama nasilja za izlazak iz kruga nasilja, a što je otežano za svaku osobu, pogotovo ako je još prisutan i invaliditet osobe koji utječe na mogućnost zapošljavanja. Stoga su važne i pohvalne inicijative i programi HZZ-a koji su usmjereni na edukaciju i senzibiliziranost samih poslodavaca kako bi se žrtve nasilja s invaliditetom (najčešće žene) bile u mogućnosti zaposliti. Prisustvovanje edukacijama o rodno uvjetovanom nasilju kao i pravilnom načinu komuniciranja važno je za sve stručnjake koji rade sa žrtvama nasilja.

Zakonodavne aktivnosti

Potrebno je prihvatiti raznolikost među osobama s invaliditetom i njihove pojedinačne zahtjeve kako bi se ostvario učinkoviti pristup svim aspektima pravosudnog sustava na jednakoj osnovi s drugima (Opći komentar br. 6 (2018.) o jednakosti i nediskriminaciji).

Tijekom 2023. godine naglasak u našem radu bio je na sudjelovanju u zakonodavnim izmjenama Ministarstva pravosuđa i uprave.

Podržali smo izmjene Kaznenog zakona usmjerene jačem kažnjavanju počinitelja kaznenih djela kako bi se odaslala jasna poruka o neprihvatljivosti nasilja u društvu.

Ubojstva žena od strane bliskih partnera događaju se svake godine. KPOSI posebnu pozornost posvećuje zaštiti žena s invaliditetom i njihovoj slobodi od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja (čl. 16. Konvencije). U svrhu jačanja generalne prevencije smatramo nužnim i potrebnim usvojiti predloženo pooštavanje sankcija i podizanje zakonskih minimuma za određene seksualne delikte te proširivanje kataloga kaznenih djela za koja kazneni progon ne zastarijeva uvrštavanjem novog kaznenog djela teškog ubojstva bliske osobe i teškog kaznenog djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, te nezastarijevanje izvršenja kazne za navedena kaznena djela.

Kod kaznenih djela počinjenih protiv spolnih sloboda potrebno je odaslati jasnu poruku o neprihvatljivosti takvog ponašanja upravo s najstrožim kažnjavanjem. Olakotne okolnosti na strani počinitelja koje se utvrđuju prilikom određivanja visine kazne (čl. 47. Kaznenog zakona), primjerice status umirovljenika, braniteljski status, dob ili druge okolnosti, ne bi se trebale uzimati u obzir prilikom

određivanja visine kazne. Same žrtve kaznenih djela protiv spolnih sloboda se iznimno teško odlučuju prijaviti počinitelje, dok se smanjivanjem kazni još i dodatno obeshrabruju. Za one žene s invaliditetom koje se odluče prijaviti nasilnika, ishod je neizvjestan budući da sudski postupci dugo traju te su psihički iscrpljujući dok izrečene kazne za žrtvu nisu zadovoljavajuće jer ih smatraju preniskima. Predložili smo da se kod seksualnih delikata ne utvrđuju olakotne okolnosti za počinjenje djela jer nema „isprike“ niti „opravdanja“ za seksualni napad na drugu osobu. Prijedlozi su primljeni na znanje.

Izmjene Zakona o kaznenom postupku i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji bile su usmjerene prema jačanju položaja žrtava. KPOSI posebnu pozornost posvećuje djelotvornom pristupu pravosuđu osoba s invaliditetom na jednakoj osnovi s drugim osobama, pa i putem osiguravanja postupovnih i dobi primjerenih prilagodbi kako bi se olakšala njihova djelotvorna uloga, bilo kao izravnih ili neizravnih sudionika, uključujući i svjedočenje, u svim sudskim postupcima, uključujući istražni postupak i druge prethodne faze postupka (čl. 13. Konvencije). U Izvješću o radu POSI za 2022. godinu, u poglavlju Pristup pravosuđu (čl. 13 Konvencije) opisano je istraživanje koje smo proveli s ciljem utvrđivanja oblika „razumne prilagodbe“ koji bi omogućio lakši pristup pravosuđu za osobe s invaliditetom, a na koje smo se referirali kada smo putem e-Savjetovanja dostavljali komentare na tekst prijedloga o izmjenama Zakona o kaznenom postupku. Ujedno smo se osvrnuli na okolnost da višestruka iskazivanja žrtava/svjedoka s intelektualnim oštećenjima mogu utjecati na tijek i ishod kaznenog postupka, a kroz odgovarajući oblik i opseg razumne prilagodbe - smanjivanje broja iskaza ili uzimanje kao relevantnog onog iskaza koji je dan na policiji ili dokaznom ročištu, posljedice u smislu ponavljanja trauma bi se smanjile. Višestruka iskazivanja, neovisno što je ispitivanje obavljeno i putem audio-video uređaja, otegotno djeluju na sve žrtve te ih izlažu ponovnoj viktimizaciji kroz cijelo vrijeme trajanja postupka koji se vodi i po nekoliko godina. Pogotovo je to otegotno ukoliko žrtva ima neki oblik invaliditeta (primjerice, intelektualno oštećenje) koji utječe na mogućnost iskazivanja. Prijedlozi nisu prihvaćeni. Prilikom izmjena Zakona o kaznenom postupku podržali smo usku suradnju tijela koje provode pojedinačnu procjenu potreba žrtve s tijelima, ustanovama i organizacijama koje pružaju podršku žrtvama kaznenih djela. Napominjemo kako svaki invaliditet ne mora biti vidljiv te postoje situacije kada medicinska dokumentacija nije priložena u spis, a žrtva ima oštećenje koje zahtjeva individualni pristup i prilagodbe u komunikaciji stoga je multidisciplinarni pristup važan kao i razmjenjivanje informacija. Skrenuli smo pozornost i na potrebu da sva tijela dosljednije provode pojedinačnu procjenu žrtve, a sve s ciljem ujednačavanja prakse i primjene individualne podrške. Prijedlog nije prihvaćen.

Rezultati spomenutog istraživanja upućeni su i u postupku e-Savjetovanja povodom izmjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji kao i povodom Prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Direktive 2012/29/EU o uspostavi minimalnim standarda prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te zamjeni okvirne odluke Vijeća 2001/220 PUP koju nam je na mišljenje dostavilo Ministarstvo pravosuđa i uprave, a na koje se odnosi *Article 26c: Rights of victims with disabilities*.

Zajednički prijedlog vezano za Kazneni zakon, Zakon o kaznenom postupku te Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji odnosio se na minimalnu udaljenost koju sud može odrediti osuđeniku prilikom izricanja sigurnosne mjere zabrane približavanja, uznemiravanja ili uhođenja na način da se zabrana sa 50 metara povisi na minimalno 100 metara. Naveli smo kako žrtva s invaliditetom može na 50 metara vidjeti i raspoznati počinitelja te je životno za očekivati da će osjetiti strah, a invaliditet i nemoć žrtve počinitelj može zloupotrijebiti i na takav način dalje uznemiravati žrtvu s invaliditetom. Smatramo da bi propisivanje minimalne udaljenosti od 100 metara u većoj mjeri odvratilo počinitelja od žrtve te žrtvi pružilo veći osjećaj sigurnosti. Prijedlog je prihvaćen.

Podržali smo izmjenu Uredbe o vrijednosti iznosa za utvrđivanje naknade za pružanje sekundarne pravne pomoći za 2023. godine za utvrđivanje naknade za pružanje sekundarne pravne pomoći za 2023. godinu za rad odvjetnika, iako smatramo da je još uvijek značajna razlika u vrednovanju boda u odnosu na Tarifu o nagradama i naknadi za rad odvjetnika (NN, br. 142/12, 103/14, 118/14, 107/15, 37/22 i 126/22; u daljnjem tekstu: Tarifa) prema kojoj vrijednost boda iznosi 1,99 eura. Kao što smo i prethodnih godina naglašavali, osobe s invaliditetom su u pravilu lošijeg imovinskog stanja te su često

korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć i često se pritužuju na teškoće kod pronalaska odvjetnika koji će ih zastupati u raznim postupcima kao i na nemogućnost dobivanja informacija o tijeku postupka. Smatramo kako je uzrok nedovoljne angažiranosti odvjetnika za zastupanje na temelju instituta besplatne pravne pomoći upravo u manjoj naknadi za njihov rad u odnosu na odvjetničku tarifu, a što utječe na učinkovitost pravne zaštite.

Okolnošću nižeg imovinskog cenzusa korisnici besplatne pravne pomoći stavljeni su u nepovoljniji položaj te postoji vjerojatnost da će njihov odvjetnik biti manje zainteresiran za aktivni angažman budući da je za isti posao bolje plaćen ukoliko zastupa stranku na temelju redovite punomoći i naplaćuje sukladno Tarifi. Za jednak rad potrebno je pružiti jednaku naknadu kako bi se očekivala jednaka angažiranost i pružila učinkovita pravna zaštita, stoga predlažemo da se vrijednost boda dodatno približi ili izjednači sa vrijednošću boda sukladno Tarifi, čime bi se ispunili uvjeti iz čl. 13. KPOSI koji se odnose na Pristup pravosuđu. Prijedlog je djelomično prihvaćen.

Protokolom u postupanju u slučaju seksualnog nasilja (NN, br. 70/18; u daljnjem tekstu: Protokol) bila je propisana obveza obrazovno-odgojnim ustanovama da u slučaju sumnje na seksualno nasilje nad djecom dostave obavijest Pravobranitelju za djecu i Pravobranitelju za osobe invaliditetom. Kod pojedinih obavijesti zaprimljenih kod POSI od odgojno-obrazovnih institucija uočeno je kako dijete nema teškoće u razvoju što upućuje na zaključak kako odgojno-obrazovne institucije dostavljaju obavijesti automatizmom, neovisno o postojanja invaliditeta/teškoća u razvoju kod djeteta. S tim u vezi, preporučili smo Uredu za ravnopravnost spolova da se prilikom budućih izmjena i dopuna Protokola konkretnije pojasni da se POSI obavještava o sumnji na seksualno nasilje samo u slučaju kada se sumnja da je nasilje počinjeno nad djetetom s teškoćama u razvoju uz opis koje su razvojne teškoće prisutne. Ukoliko dijete nema teškoće u razvoju, obavijest o sumnji na seksualno nasilje nije potrebno dostavljati budući da na temelju ovlasti propisanih Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) POSI nije nadležan u postupanju već je navedeno u nadležnosti Pravobranitelja za djecu koji ujedno postupuje i u slučaju sumnje na nasilje i nad djecom s teškoćama u razvoju. Preporuka je prihvaćena te je početkom rujna usvojen novi Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.

Sudjelovali smo u izradi Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima koji je u nadležnosti MROSP-a te smo predložili dopunu postupaka na način da se oponašanje djece s teškoćama u razvoju po određenim karakteristikama, primjerice: oponašanje hoda, govora, tjelesnih karakteristika uzrokovanih invaliditetom i drugi ponižavajući gestikulirajući pokreti koji upućuju na intelektualno, mentalno ili osjetilno oštećenje, uvrsti kao dodatni negativan postupak budući da primjeri iz prakse često ukazuju i na takav oblik vršnjačkog nasilja. Ujedno smo predložili i da se postupci koji se smatraju negativnim postupcima dopune na način da se fotografiranje i snimanje djece s određenim karakteristikama (npr. invaliditetom) s ciljem njihova izrugivanja, također smatra vrstom elektroničkog nasilja. Oba prijedloga su prihvaćena dok je prijedlog koji se odnosi na potpunije vođenje statističkih podataka djelomično prihvaćen.

I nadalje putem Ministarstva pravosuđa i uprave pratimo u zakonodavnim aktivnostima vezano za Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji u kojoj smo sudjelovali svojim prijedlozima. Direktiva je i nadalje u postupku raspravljanja.

Statistički podaci o nasilju u obitelji za 2023.

Prema podacima MUP-a, o zabilježenom stanju i evidencijama vezano za počinjenje prekršaja nasilja u obitelji počinjenog na štetu osoba s invaliditetom tijekom 2023. evidentirano je ukupno 98 oštećenih osoba s invaliditetom, od kojih je 53 osoba ženskog spola dok je 45 osoba muškog spola.

U odnosu na počinjenje kaznenog djela nasilja u obitelji zbog kojega je počinitelj kazneno prijavljen oštećeno je ukupno 2.310 žrtava kaznenog djela nasilja u obitelji (2.006 žrtava ženskog spola te 304 žrtve muškog spola) što je više za 22,9% u odnosu na isto razdoblje 2022. U istom razdoblju u 2022. evidentirano je ukupno 1.879 žrtava obiteljskog nasilja, od čega je 45 kaznenih djela počinjenih na štetu

osoba s invaliditetom što iznosi 1,9% od sveukupnog broja žrtava nasilja u obitelji, od kojih su 33 žrtve ženskog spola, dok je 12 žrtava muškog spola.

Broj pritužbi na nasilje u obitelji koje je zaprimio POSI je razmjerno mali i nikako ne odražava stvarno stanje. Tako je tijekom 2023. godine zaprimljeno devet pritužbi na nasilje u obitelji i jedno obraćanje osobe s tjelesnim invaliditetom protiv koje se vodi prekršajni postupak nasilja u obitelji na štetu supruge. Od tog broja POSI-u se izravno obratilo šest osoba s invaliditetom (četiri osobe su ženskog spola i to dvije osobe s mentalnim oštećenjima i dvije osobe s tjelesnim oštećenjima, dok su preostale dvije osobe muškog spola i imaju tjelesno oštećenje). U svih šest pritužbi radilo se o verbalnom i psihičkom nasilju od člana obitelji (brata, sina, te zeta). Postupanja POSI su bila savjetodavne prirode u smislu upućivanja pritužitelja/pritužiteljice policiji ili/i nadležnim područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad.

Posredstvom Pučkog pravobranitelja zaprimili smo i informacije o dvije pritužbe na obiteljsko nasilje koje su dostavljene na znanje, slijedom čega nije bilo postupanja POSI jer su postupci prethodno dovršeni kod Pučkog pravobranitelja.

Podizanje svijesti

S obzirom na važnost i porast online nasilja prisustvovali smo konferencijama koje su bile organizirane na ovu temu u cilju daljnjih edukacija kao i podizanja svijesti o ovoj problematici što je ujedno i propisano čl. 8. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

U organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova 7. veljače 2023. godine održana je Kick-off Konferencija u okviru EU projekta „Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja (bE-SAFE)“. Na konferenciji je naglašeno kako se ne radi o novom obliku nasilja već o nasilju koje je prisutno u društvu cijelo vrijeme, a zasnovano je na patrijarhalnom pristupu i dodijeljenim rodnim ulogama muškaraca i žena, te se samo tehnološkim razvitkom i razvojem digitalizacije prenijelo na internetske platforme. Online nasilje je produžetak offline nasilja i njegova nadogradnja sa ozbiljnim posljedicama za samu žrtvu, najčešće ženu.

Udruga B.a.B.e, u partnerstvu s Agencijom za elektroničke medije, organizirala je 15. veljače 2023. godine finalnu konferenciju na temu online nasilja prema ženama koja se provodi u okviru projekta SURF and SOUND. Ovaj projekt je usmjeren na borbu protiv nasilja nad ženama u digitalnoj sferi. Glavni cilj projekta je aktivno podizanje svijesti o online nasilju nad ženama i formiranje mehanizama njegove specifične prevencije i suzbijanja. Specifični ciljevi uključuju izgradnju kapaciteta stručnjaka za borbu protiv online nasilja nad ženama, stvaranjem internetske platforme za pružanje informacija i promicanje prijavljivanja, pružanje pravne i psihološke podrške žrtvama te podizanje svijesti javnosti putem kampanji. Online nasilje oblik je rodno uvjetovanog nasilja prema ženama koji se događa u digitalnoj sferi-platformama, forumima, aplikacijama, društvenim mrežama. Najčešće se manifestira u obliku objavljivanja intimnih snimki bez pristanka, no prisutni su i drugi oblici rodno uvjetovanog online nasilja, poput virtualnog silovanja, seksualnog iznuđivanja, uhođenja, uznemiravanja, govor mržnje utemeljen na spolu. Za online nasilje koriste se i drugi termini poput: kibernetičko nasilje, digitalno nasilje ili ICT potpomognuto nasilje.

Prisustvovali smo predstavljanju publikacije pod nazivom „Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu – rezultati istraživanja i iskustva iz prakse“ koju je organizirala Ženska soba 21. veljače 2023. godine. U publikaciji su opisani rezultati osam provedenih istraživanja o položaju i pravima žrtava kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu. Istraživanja su sveobuhvatna i odnose se na različita područja kao što su npr. pitanje provedbe pojedinačne procjene, upućivanje žrtava na prava i ostvarivanje prava sukladno odredbama Zakona o kaznenom postupku, primjeni Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, ispitivanje žrtava putem audio-video uređaja i slično. U istraživanjima su sudjelovali predstavnici i predstavnice policije, državnog odvjetništva, sudova, organizacija civilnoga društva, žrtve kaznenih djela i drugi relevantni dionici. Događanje je organizirano u sklopu projekta

„Organizacije civilnoga društva kao ključni akteri u standardizaciji sustava za podršku žrtvama i svjedocima/kinjama kaznenih djela“.

Povodom obilježavanja Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, 22. rujna, *Odjel prevencije Policijske uprave primorsko-goranske* u suradnji s Udrugom UZOR iz Rijeke, u Informativnom centru za prevenciju kriminaliteta na području grada Rijeke, organizirao je okrugli stol pod nazivom „Što nam kažu brojke o nasilju u obitelji“. Ukazano je na važnost prevencije nasilja, učenju o rodnoj ravnopravnosti kao i nultoj stopi tolerancije na nasilje. Potvrdila se važnost provođenja senzibiliziranja kao i sustavne, dugotrajne edukacije svih dionika uključenih u rad sa žrtvama nasilja. Ključnim se istaknulo podizanje razine svijesti naše zajednice, o pojavnosti svih oblika nasilja nad ženama te važnosti javnog pružanja informacija ženama o dostupnim načinima traženja pomoći i podrške. Na okruglom stolu pozornost se pridala i problematici nasilja nad ženama s invaliditetom. Zaključak okruglog stola je kako postoje pozitivni pomaci u poduzimanju radnji na suzbijanju rodno uvjetovanog nasilja kako sa zakonodavnog aspekta tako i kroz suradnju s institucijama i organizacijama civilnog društva. Suradnja i zajedničke aktivnosti svih subjekata društva važan su preduvjet promjena i daljnjih radnji u otklanjanju postojećih prepreka.

U organizaciji *Autonome ženske kuće Zagreb* 23. studenog 2023. održan je okrugli stol na temu: Značaj preporuka GREVIO-a za borbu protiv nasilja nad ženama. Raspravljalo se o mjerama koje je GREVIO uputio RH. Daljnje teme su bile usmjerene na koncept otuđenja od roditelja u Hrvatskoj i Srbiji. Također se raspravljalo i o slučajevima femicida i aktualnim zakonodavnim izmjenama Kaznenog zakona dok su predstavnice iz Srbije iznosile iskustva i pojavnost femicida u Srbiji.

Govor mržnje

Osobe s invaliditetom prema KPOSI imaju pravo na poštivanje svojeg tjelesnog i mentalnog integriteta na ravnopravnoj osnovi s drugima, a jedno od osnovnih načela Konvencije je poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije kao i poštivanje razlika i prihvaćanje invaliditeta kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti.

Svi sudionici u javnom prostoru trebali bi se prilikom kritiziranja ponašanja i stavova za koja smatraju da su nepoželjni suzdržati od njihova objašnjavanja ili uspoređivanja nečijim invaliditetom. Neprijemljive i diskreditirajuće izjave nanose veliku štetu dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u društvu, širenju predrasuda i stereotipa o osobama s invaliditetom, te su u nesuglasju s osnovnim etičkim principima i temeljnim vrijednostima izbornog etičkog kodeksa.

Mišljenja smo kako sve osobe koje javno istupaju, moraju preuzeti odgovornost za izgovorene riječi i shvatiti da neprijemljenim izražavanjem u javnom prostoru, bilo uvredljivim generalizacijama osoba s invaliditetom, bilo korištenjem degradirajuće terminologije, nanose veliku štetu dostojanstvu i ravnopravnom položaju osoba s invaliditetom u našem društvu.

2.10. ZAŠTITA OSOBNOG INTEGRITETA OSOBE

Sterilizacija osoba s invaliditetom, najčešće žena i djevojaka s invaliditetom, bez njihova osobnog, slobodnog i informiranog pristanka predstavlja grubo kršenje ljudskih prava zajamčena međunarodnim ugovorima (Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulska konvencija), Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacija žena (CEDAW), Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda).

Europski forum osoba s invaliditetom (EDF) je u rujnu 2023. godine objavio izvješće na temu prisilne sterilizacije osoba s invaliditetom (https://www.edf-feph.org/content/uploads/2022/09/EDF_FS_0909-accessible.pdf). Prema objavljenom izvješću prisilna sterilizacija dopuštena je zakonodavstvom u 13 članica EU dok devet država članica izričito kriminalizira tu praksu. Prisilna sterilizacija dozvoljena je u:

Portugalu, Danskoj, Češkoj, Slovačkoj, Mađarskoj, Hrvatskoj, Malti, Finskoj, Estoniji, Latviji, Litvi, Bugarski i Cipru, dok je zabranjena u Irskoj, Belgiji, Francuskoj, Španjolskoj, Švedskoj, Njemačkoj, Austriji, Italiji, Sloveniji i Poljskoj. Samo nekoliko država nije dostavilo informacije o zakonodavnom uređenju ovog pitanja. Osobe s intelektualnim ili psihosocijalnim teškoćama, posebno one koje su lišene poslovne sposobnosti su među najugroženijima da budu sterilizirane bez njihovog osobnog, slobodnog i informiranog pristanka, a što proizlazi iz Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (NN, br. 18/78, 31/86, 47/89 i 88/09) koji je u RH još uvijek na snazi na temelju kojeg osoba lišena poslovne sposobnosti može po zahtjevu skrbnika biti sterilizirana.

Europski forum osoba s invaliditetom poziva sve države članice da zakonima zabrane sterilizaciju osoba bez njihova osobnog, informiranog i slobodnog pristanka. Naglašava kako seksualna i reproduktivna prava OSI, posebno žena i djevojaka s invaliditetom, moraju biti zajamčena. To uključuje pravo na izbor i odluku o rađanju djece. Bitno je osigurati slobodan pristup potpunim i odgovarajućim informacijama o reproduktivnom zdravlju i pravima, metodama kontracepcije i spolnom odgoju, pristup sigurnom pobačaju, ginekološku skrb te pružiti podršku roditeljstvu.

Povodom dostavljene zamolbe Ministarstva pravosuđa i uprave za dostavom očitovanja na predložene amandmane Europskog foruma osoba s invaliditetom na Nacrt prijedloga Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji naveli smo kako se prisilnim intervencijama krše temeljna ljudska prava žena s invaliditetom zajamčena Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom te ih je kao takve potrebno zabraniti.

Na zakonodavnoj razini i nadalje su na snazi odredbe koje onemogućuju osobu lišenu poslovne sposobnosti da samostalno odlučuje o rađanju. U njezino ime tu odluku mogu donijeti njeni roditelji/skrbnici, a da njezin pristanak i dalje nije od važnosti. Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece uređeno je pitanje sterilizacije kao oblika trajne zaštite od trudnoće. Na jednaki način kako smo to opisali i u prošlogodišnjem izvješću, propisano je kako se sterilizacija može izvršiti samo na zahtjev osobe koja želi biti sterilizirana. Smatra se da je u zahtjevu za sterilizacijom sadržan i pristanak za izvršenje toga medicinskog zahvata. Međutim, za osobu koja je navršila 35 godina života, a nije poslovno sposobna, zahtjev za sterilizaciju mogu podnijeti njezini roditelji kojima je produženo roditeljsko pravo ili staratelj uz suglasnost organa starateljstva. Za osobu koja nije navršila 35 godina, a trajno je poslovno nesposobna iz zdravstvenih razloga, zahtjev za sterilizaciju mogu podnijeti njezini roditelji koji vrše roditeljsko pravo ili staratelj uz suglasnost organa starateljstva samo u slučajevima i pod uvjetima iz čl. 8. st. 2. i 3. navedenog zakona (Bez obzira na godine života sterilizirati se može žena čiji bi život bio ugrožen trudnoćom ili rađanjem. Bez obzira na godine života sterilizirati se može i osoba za koju se na temelju saznanja medicinske znanosti utvrdi da bi se dijete rodilo s teškim prirođenim tjelesnim ili duševnim manama).

Mišljenje:

Slijedom navedenog preporučujemo (Zaključne primjedbe i zapažanja Odbora UN-a za prava osoba s invaliditetom (2015) Ministarstvu zdravstva donošenje hitnih izmjena Zakona o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece kojima se bezuvjetno zabranjuje sterilizacija dječaka i djevojčica s invaliditetom te odraslih osoba s invaliditetom ako ne postoji njihov osobni, potpuno informirani i slobodni pristanak.

Ponavljamo preporuku Ministarstvu zdravstva da se donese novi Zakon prema kojemu će svaka osoba moći samostalno donositi odluke o rađanju, uključujući i osobe smanjenoga mentalnog kapaciteta kojima sve informacije moraju biti dostupne i razumljive kako bi bile sposobne dati osobni, informirani i slobodan pristanak na medicinski zahvat. Kao što smo i u prethodnim izvješćima navodili, preporuke tijela kao i međunarodni propisi idu u smjeru slobode izbora. Slijedom navedenog, smatramo da je u tom smislu potrebno usuglasiti i nacionalno zakonodavstvo, konkretnije, potrebno je osuvremeniti postojeći Zakon.

2.11. ZDRAVSTVO

Opći zdravstveni sadržaji i usluge moraju biti dostupni, pristupačni, prilagodljivi i prihvatljivi za osobe s invaliditetom u njihovim zajednicama, uključujući potporu koja je potrebna nekim osobama s invaliditetom (primjerice, osobama sa složenim komunikacijskim teškoćama psihosocijalnim poteškoćama ili intelektualnim poteškoćama, i/ili gluhim osobama) tijekom boravka u bolnici, operacija i medicinskih savjetovanja (Opći komentar Odbora za prava osoba s invaliditetom, br. 5, toč. 89).

2.11.1. Palijativna skrb u Republici Hrvatskoj

Kao jedno od područja na kojima smatramo da je potrebno uložiti dodatne napore, a koje se nametnulo i u našem radu je područje palijativne skrbi. Svjetska zdravstvena organizacija definirala je palijativnu skrb kao " ... ključan dio integriranih zdravstvenih usluga usmjerenih na ljude. Ublažavanje ozbiljne zdravstvene patnje, bilo fizičke, psihičke, socijalne ili duhovne, globalna je etička odgovornost." Palijativna skrb bavi se razvojnim bolestima koje sa sobom nose veliki teret invaliditeta, koji se produljuje tijekom vremena, sa značajnim obiteljskim posljedicama. Primjećujemo da se izraz „palijativna skrb" i dalje u našem društvu povezuje isključivo sa smrću, gubitkom i patnjom, ne znajući da palijativna skrb može utjecati na kontrolu osnovne bolesti, nudeći fizičku, psihičku, socijalnu, duhovnu i volontersku brigu o bolesniku i njegovoj obitelji i time utjecati na bolju kvalitetu života unatoč bolesti. Navedeno je moguće ukoliko je palijativna skrb rano integrirana u skrb bolesnika, u suprotnome palijativna skrb nudi stručnu i djelotvornu pomoć i podršku samo u završnoj fazi života bolesniku i obitelji tijekom žalovanja.

Potreba propitivanja palijativne skrbi proizašla je iz pritužbe roditelja njegovatelja djeteta s teškoćama u razvoju koje je potpuno ovisno o pomoći i njezi svoje majke i pružanju specifične njege izvođenjem medicinsko-tehničkih zahvata kako bi dijete održala na životu. Oboljenjem majke, bilo je potrebno osigurati pomoć oko skrbi u domu djeteta, međutim zbog sustavnog izostanka iste kao i mogućnosti privremenog smještaja u neku od ustanova socijalne skrbi, pomoć se nije osigurala. Smještaj sukladno KPOSI ne predstavlja prihvatljivo rješenje skrbi za OSI i DTUR. U RH privremeni smještaj se može koristiti u zakonom određenim slučajevima i kada to zahtijeva hitnost situacije. Na temelju navedenog osiguralo se korištenje usluga mobilnih palijativnih timova na području županije koji su djetetu pružili potrebnu medicinsku skrb i njegu, kada poradi bolesti to nije bila u mogućnosti pružiti majka. Područje djelovanja palijativne skrbi je puno šire i obuhvaća ne samo umiruće nego i oboljele od bolesti kojima je stalno potrebna pomoć u ublažavanju patnji koje prate osnovnu bolest.

Vlada RH usvojila je Nacionalni program razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj 2017.-2020. koji predstavlja nastavak provedbe uspostave sustava palijativne skrbi i nadovezuje se na Strateški plan razvoja palijativne skrbi za razdoblje 2014.-2016. Sukladno Nacionalnoj strategiji razvoja zdravstva RH 2012.-2020. jedan od prioriteta zdravstvenog sustava je uspostava sustava palijativne skrbi.

POSI-u se u 2023. godini obratila za pomoć osoba čija majka je oboljela od Alzheimerove bolesti te kojoj se stanje unazad godine dana rapidno pogoršalo. Stranka je izričito navela da ne želi majku smjestiti u neku od institucija, već da joj se pruži podrška i pomoć u medicinskoj brizi i njezi za majku, ali i njoj osigura odmak i odmor od svakodnevnih izazova u brizi za oboljelog člana svoje obitelji. U Nacionalnom programu razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj 2017.-2020. posebno je izdvojena i palijativna skrb za vulnerabilne skupine - djecu, branitelje i osobe s dementsnim poremećajima s posebnim naglaskom na Alzheimerovu bolest, osobe na respiratoru, palijativno-gerijatrijske osobe i osobe s invaliditetom, s ciljem poboljšanja kvalitete života bolesnika i njihovih obitelji suočenih s problemima uslijed neizlječivih uznapredovanih bolesti.

U Republici Hrvatskoj su zamjetne pozitivne promjene u mreži javne zdravstvene službe u razvoju palijativne skrbi (uspostava i povećanje broja postelja za dugotrajno liječenje, postelja u djelatnosti palijativne skrbi, razvoja mobilnih palijativnih timova pri županijama, županijskih koordinatora itd.), no

i dalje je potreban razvoj i uspostavljanju učinkovite palijativne skrbi na uočene praznine u područjima skrbi, financiranja, informiranja, edukacija i istraživanja u palijativnoj skrbi. Sustav palijativne skrbi nudi brojne opcije skrbi bilo stacionarne kroz zdravstvene ustanove za palijativnu skrb, bolnice, ambulante i u domu bolesnika putem mobilnih palijativnih timova, kućne njege i sl. No, razvidne su potrebe otvaranja većeg broja zdravstvenih ustanova za palijativnu skrb kao nadopune palijativnim posteljama i mobilnim palijativnim timovima u županijama, a nadalje potrebe za sveobuhvatnom skrbi i smještajem bolesnika u blizini njihovih obitelji. Stoga je važno pratiti potrebe bolesnika i obitelji u zajednici.

Ministarstvo zdravstva izvijestilo je POSI da je u fazi pripreme novi Nacionalni program razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj s ciljem unaprjeđenja palijativnog sustava u skladu sa specifičnim potrebama palijativnih bolesnika i njihovih obitelji te specifičnostima geografskih područja Republike Hrvatske.

Glavne smjernice u daljnjem razvoju palijativne skrbi su: povećati dostupnost palijativne skrbi (u pripremi je izmjena mreže javne zdravstvene službe), poboljšati koordinaciju i integraciju svih razina palijativne skrbi i ubrzati razvoj informatičkog sustava u palijativnoj skrbi, standardizirati programe edukacije iz palijativne skrbi, stvoriti nacionalnu mrežu za terapiju boli u palijativnoj skrbi, ubrzati razvoj palijativne skrbi za ranjive skupine, izraditi standardiziranu dokumentaciju protokola i smjernica u palijativnoj skrbi, pripremiti nacionalni registar palijativnih bolesnika i definirati ulogu volontera, neformalnih negovatelja i organizacija civilnog društva i njihovog načina djelovanja u sustavu palijativne skrbi.

Na primarnoj razini zdravstvene zaštite, s danom 31. siječnja 2024. godine ugovoreno je s HZZO-om sukladno Mreži javne zdravstvene službe, 48 koordinatora za palijativnu skrb (od potrebna 52) i 44 mobilnih palijativnih timova (od potrebna 52).

Ugovoreno je 14 palijativnih postelja u Ustanovi za palijativnu skrb hospicij „Marija Krucifiksa Kozulić“, 44 palijativnih postelja u stacionarima Doma zdravlja Splitsko-dalmatinske županije (u Imotskom 10, u Splitu 16 te po šest postelja u Sinju, Supetru i Makarskoj), 16 palijativnih postelja u stacionarima Istarskih domova zdravlja (u Pazinu 10 te po tri palijativne postelje u Labinu i Umagu) te tri palijativne postelje u stacionaru Doma zdravlja Primorsko-goranske županije u Malom Lošinj.

Bolnička palijativna skrb provodi se na palijativnim odjelima odnosno na palijativnim posteljama u općim i specijalnim bolnicama, s ukupno 349 palijativnih postelja u bolničkim zdravstvenim ustanovama. Na temelju Mreže javne zdravstvene službe ugovoreno je ukupno 349 postelja za palijativnu skrb u bolnicama, od čega 226 u akutnim bolnicama i 123 u specijalnim bolnicama. Najviše palijativnih postelja ima Opća bolnica Varaždin, na lokaciji Novi Marof.

Obavješteni smo o donošenju nove Mreže bolnica čiji je cilj između ostalog povećanje broja bolničkih kreveta za dugotrajno liječenje i palijativnu skrb za 30%. Jedno od tematskih područja Akcijskog plana za provedbu Nacionalnog strateškog okvira protiv raka za razdoblje do 2025. godine je i „Unaprijediti organizaciju i kvalitetu onkološke skrbi, Mjera: 12. Unaprjeđenje kvalitete palijativne skrbi i ublažavanje boli“. Kako se navodi u izvješću „Svrha navedene 12. mjere je poboljšati kvalitetu života pacijenata i njihovih obitelji suočenih s problemima neizlječivih, uznapredovanih bolesti, sprečavanjem i ublažavanjem patnje zahvaljujući ranom prepoznavanju i besprijekornoj prosudbi te liječenju bola i drugih problema - fizičkih, psihosocijalnih i duhovnih“.

Zagovaračke aktivnosti, obilasci i održani sastanci

U 2023. godini proveden je obilazak Hospicija „Marija Krucifiksa Kozulić“ Rijeka i palijativnog stacionara Doma zdravlja Splitsko-dalmatinske županije Split te je održan sastanak s palijativnim mobilnim timovima Primorsko-goranske županije i Splitsko-dalmatinske županije. Ujedno je održan sastanak i s predstavnicama Hrvatske udruge prijatelja hospicija u Zagrebu kao organizacije civilnog društva koja pruža podršku palijativnim bolesnicima. Uočena je razlika ustroja i djelovanja između Hospicija „Marija Krucifiksa Kozulić“ kao prve i najstarije ustanove za palijativnu zdravstvenu skrb u RH i palijativnog

stacionara Doma zdravlja Splitsko-dalmatinske županije Split. HZZO financira palijativne postelje unutar javno zdravstvene mreže. Potrebni dijagnostički i terapijski postupci ulaze u fiksnu cijenu dana bolničkog liječenja, no samo za tri mjeseca tj. 90 dana. Naime, primarnom zdravstvenom zaštitom palijativna skrb nije vremenski ograničena, no ugovorom s HZZO-om jest, na 90 dana palijativnog stacionara i hospicija. Bez dodatnih financijskih sredstava jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave palijativna skrb teško je održiva.

U obilascima i održanim sastancima s organiziranim mobilnim palijativnim timovima pri Primorsko-goranskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji ukazano je na nedovoljan broj timova sukladno potrebama bolesnika u zajednici. Ukazuje se na izostanak strukturiranih programa izobrazbe i usavršavanja u području palijativne skrbi, na nedovoljan broj sati nastave i prakse u školovanju medicinskih djelatnika pri zdravstvenim studijima, ali i znanstvenih istraživanja, na što su u svojim odgovorima ukazali i sami. Ukazuje se na manjkavosti procedure u praćenju palijativnog bolesnika, komunikacije i prijenosa informacija između različitih dionika uključenih u palijativnu skrb te se nameće pitanje osobe koja bi povezivala stručnjake (liječnika opće medicine, onkologa, mobilni palijativni tim, liječnike u ambulanti za bol) te cjelovito koordinirala medicinskim i ostalim potrebama palijativnog bolesnika. Naime, na sastancima je istaknuto kako se palijativnom bolesniku pristupa parcijalno i nepovezano, u smislu kad završi jedan segment pružanja podrške liječenja i potrebno je nastaviti s drugim segmentom, izostaje suradnja i komunikacija, a koja je i nadalje važna zbog praćenja stanja palijativnog pacijenta.

Upravo je i Hrvatska udruga prijatelja hospicija Zagreb ukazala na važnost povezivanje svih sudionika procesa liječenja u kontinuitetu od dana postavljanja dijagnoze pa do trenutka smrti. Ova je udruga prva i najstarija dobrovoljna socijalno medicinska, samostalna i neprofitna organizacija osnovana radi ostvarenja zaštite i unaprjeđenja materijalnih, zdravstvenih i socijalnih prava palijativnih bolesnika - štitićenika udruge, tj. radi poboljšanja kvalitete terminalnog dijela života neizlječivo, progresivno bolesnih odraslih osoba i njihovih obitelji na području grada Zagreba i Zagrebačke županije. Između ostalog, napomenuto je kada prestane kurativni dio liječenja, nitko pacijenta i obitelj ne uputi dalje na palijativnu skrb već pacijent eventualno naknadno sazna za tu mogućnost i samostalno se raspituje što i kako dalje. Svi dijelovi liječenja (pa i palijativni dio) moraju biti u kontinuitetu i međusobno povezani da bi usluga bila cjelovita. Trenutno je proces liječenja koncipiran na način „da svatko radi svoje“ što nikako nije u interesu pacijenta.

Kao prepreka navodi se i izostanak dežurstava službi palijativne skrbi, dostupnosti i kontinuiranosti palijativne skrbi 24 sata dnevno i svih sedam dana u tjednu, što je ujedno i jedno od načela organizacije sustava palijativne skrbi u RH definirano Nacionalnim programom razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj 2017. - 2020.

Za volontere i udruge za palijativnu skrb, koje svojim djelovanjem čine važan dio u palijativnoj skrbi bolesnika i njihovih obitelji, nije definiran status ulaskom u stacionare palijativne skrbi kao dijela zdravstvenog sustava. Primjećujemo kako nedostaje organizacija civilnog društva koje bi pružale podršku palijativnim pacijentima. Kao prioritetni cilj nastavka provedbe uspostave sustava palijativne skrbi kroz Nacionalni program razvoja palijativne skrbi u Republici Hrvatskoj nameće se potreba bolje integracije palijativne skrbi u postojeće javnozdravstvene i obrazovne strukture.

2.11.2. Zdravstvena njega u kući

Problem nedostatka medicinskih sestara i nadalje značajno utječe na dostupnost prava na zdravstvenu njegu.

Primjer iz prakse: U lipnju 2023. godine obratila nam se samohrana majka dvoje djece od kojih je jedno dijete s teškoćama u razvoju i zahtjeva 24satnu brigu i skrb. Obitelj živi na području Šibensko-kninske županije. Majka u svom obraćanju navodi: „Na respiratoru je, u sobi kuće koju su mi na korištenje ustupili roditelji, u stanu na prvom katu. Dijete ima 14 godina i nitko ne može predvidjeti koliko će ovo stanje trajati. Ja, kao majka, poznavajući uvjete i sustav, obučena sam u KBC-u Split kako da se ponašam

s aparaturom, kako da mijenjam kanilu, aspiriram, hranim, kupam,... kako da je održavam na životu, uz poljubac svaki put kada uđem u našu zajedničku sobu. Ja imam završenu srednju frizersku školu. Imam status majke njegovateljice, ali nemam diplomu više medicinske sestre. Djetetu je potrebna 24 satna skrb, a upozorenja iz naših aparatića na koje je spojena „sviraju“ ponekad i svakih 15 minuta. Od 09.12.2022. godine u mojoj kući se nitko nije pojavio da mi pruži pomoć na koju imamo pravo. Do tada je dolazila osoba iz ustanove 7 dana u tjednu po 2 sata. Dopisujem se sa HZZO-om, Ustanovama za njegu u kući, dopisujem se sama sa sobom.... Od 09.12.2022. godine mene je sustav osudio na kućni pritvor U PUNOM SMISLU TE RIJEČI, a to znači da, ukoliko želim dijete održati na životu, ne smijem napustiti naš privremeni stan, našu sobu koja je mali intenzivni odjel, jer će ona umrijeti. Od 09.12.2022. godine nisam otišla kod doktora, u veliku kupovinu, kod frizera (hoćete li ovo nazvati luksuzom), kod zubara, društvena događanja ni ne spominjem.“ Zatražili smo izvješće Ministarstva zdravstva i HZZO-a. Iz izvješća HZZO proizlazi kako na području gdje obitelj živi, dvije ustanove koje su pružale uslugu zdravstvene njege su prestale s radom. Unatoč kontinuiranom raspisivanju natječaja za popunu Mreže javne zdravstvene službe u djelatnosti zdravstvene njege u kući osigurane osobe za sva nepopunjena područja, uključujući i područje gdje majka i dijete žive, do sada se na iste nitko nije javio. S obzirom na nemogućnost provođenja zdravstvene njege djeteta od strane medicinskih sestara, iz izvješća HZZO-a saznajemo kako je zatraženo od pedijatrice, patronažne službe i palijativnog tima, učestalije i intenzivnije pružanje zdravstvene njege u punom opsegu i učestaliji odlazak u kuću majke i djeteta. Sredinom kolovoza Ministarstvo zdravstva nas je izvijestilo kako je dalo suglasnost na Odluku Upravnog vijeća HZZO-a o izboru najpovoljnijeg ponuditelja na Natječaj za sklapanje ugovora o provođenju primarne zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja za potrebe popune Mreže javne zdravstvene službe iz djelatnosti zdravstvene njege u kući u Šibensko-kninskoj županiji za općinu gdje obitelj živi te da je privatna praksa pružateljice zdravstvene njege u postupku ugovaranja. Ujedno nam je dostavljeno očitovanje Palijativnog tima Doma zdravlja Šibenik, iz kojeg proizlazi kako je dijete u skrbi tima od prosinca 2020. godine, međutim, tim ne obavlja poslove redovite zdravstvene njege. Dalje navode kako upravo zbog nedostatka pružatelja zdravstvene njege na području gdje živi obitelj i perifernim područjima, veliki broj pacijenata ima problem s dostupnošću zdravstvene njege. Također ističu potrebu ugovaranja drugog palijativnog tima koji je predviđen pri Domu zdravlja Knin.

Preporuka:

Iako je u konkretnom slučaju problem privremeno, do sklapanja ugovora s izvršiteljicom zdravstvene njege, bio nadomješten pedijatrijskom i patronažnom uslugom kao i dolascima palijativnog tima, važno je naglasiti kako je majka šest mjeseci obavljala i posao medicinske sestre, a što je i na majci ostavilo značajne posljedice iscrpljenosti. S obzirom na dugogodišnji problem nedostatka medicinskog kadra u pružanju usluge zdravstvene njege, ali prema zaprimljenim pritužbama i fizikalne terapije u kući preporučujemo Ministarstvu zdravstva i Hrvatskom zavodu za zdravstveno osiguranje preispitivanje kriterija kako bi se povećao broj pružatelja usluga te njihova dostupnost osobama invaliditetom kako bi se prevenirale situacije opisanog slučaja.

Pravo na osnovno i dopunsko zdravstveno osiguranje

Stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN, br. 33/23) od 1. travnja 2023. godine uvedena je nova obveza osobnog pristupanja osiguranika u prostorije ureda HZZO-a, svaka tri mjeseca, radi reguliranja prava na osnovno zdravstveno osiguranje ukoliko osiguranik nije prijavljen HZZ-u, a vodi se u evidenciji HZZO-a kao osiguranik na obvezno zdravstveno osiguranje. Slijedom ove nove obveze, kao i propusta u izvršavanju obveze, zaprimili smo više upita i pritužbi osoba s invaliditetom kao i podneske udruga osoba s invaliditetom koje u bitnome iznose nezadovoljstvo činjenicom potrebe osobnog pristupanja.

„Naime osoba sam koja se kreće u invalidskim kolicima, ja sam jedna od 200.000 Hrvata koja se mora javiti na HZZO u svrhu produživanja zdravstvenog osiguranja. E tu nastaje problem, HZZO Metković traži da ja dođem osobno (uza stepenice su) uz prethodan poziv od mene da ne mogu doći jer barijera je i slanje osobnog asistenta s mojim dokumentima iz kojih se vidi da sam u kolicima opet traži da ja

osobno pristupim, i naravno došle smo ISPRED HZZO-A da me gospođa vidi. I opet za tri mjeseca isto, a grad se kopa radovi su svugdje po gradu, teško dolazimo do zgrade HZZO-a. To je uvreda mene kao osobu s invaliditetom. Ja ne znam kako ću ja opet tamo teško je.“

„Donosioc te mjere možda nije sagledao širinu ove mjere koja može biti potencijalno vrlo štetna za ovu skupinu osiguranika koji su ovisni o tuđoj pomoći te bi po meni bilo pravedno i svrsishodno da se preispita ova mjera i da se po mogućnosti što prije ispravi i donese rješenje za te osobe o bezuvjetnom i kontinuiranom osnovnom zdravstvenom osiguranju.“

Udruge i same osobe s invaliditetom kao glavni razlog navode arhitektonsku nepristupačnost samog objekta u kojem su smješteni prostori HZZO-a, prostorne udaljenosti i otežanosti u prometnoj povezanosti ukoliko osoba stanuje u ruralnim područjima.

Postupajući po individualnim pritužbama zaprimani su odgovori HZZO-a kako je moguće da OSI koje zbog svog zdravstvenog stanja nisu u mogućnosti osobno pristupiti HZZO-u, a radi zadržavanja statusa u obveznom zdravstvenom osiguranju, u mogućnosti su dostaviti medicinsku dokumentaciju iz koje proizlazi da su nepokretni, teško pokretni ili da zbog prirode bolesti ne mogu pristupiti osobno u prostorije HZZO-a (onkološki bolesnici). HZZO će u svakom konkretnom slučaju ispitivati mogućnost izuzeća od propisanog uvjeta osobnog pristupa HZZO-u dok je ujedno i isticana mogućnost razmatranja promjene osnove osiguranja. Predloženi način predstavljali bi oblik „razumne prilagodbe“ propisan Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Preporučili smo da jednom kada osoba dokaže svoj zdravstveni status koji je onemogućava u osobnom dolasku da taj status zadrži i nadalje. Ovakvim pristupom bi htjeli izbjeći situacije kontinuiranog dokazivanja invaliditeta, a što je osobama s invaliditetom otegotno i u drugim postupcima koji se vode radi ostvarivanja prava na zdravstvenu uslugu (na primjer medicinsku rehabilitaciju i fizikalnu terapiju u kući). Stoga smo predložili uspostavu sustava razmjene podataka s nadležnim HZJZ-om pri kojemu se vodi Registar osoba s invaliditetom. Istaknuli smo i potrebu za ujednačenim radom svih ureda HZZO-a u RH kako bi se izbjegle situacije da se u nekim ispostavama primjenjuje institut ovakve „razumne prilagodbe“, a u drugima ne, odnosno da „razumna prilagodba“ nikako ne ovisi o volji pojedinog zaposlenika HZZO-a. Preporuka je djelomično prihvaćena u djelu provođenja kontinuiranih edukacija djelatnika HZZO o primjeni nove odredbe i pristupa osobama s invaliditetom.

Mišljenja smo kako je uvođenje zakonske obveze osobnog javljanja osoba u prostorije HZZO-a nepovoljno za OSI, koje upravo zbog činjenice da toj obvezi pojedine kategorije OSI nisu objektivno u mogućnosti udovoljiti zbog nepristupačnosti građevina u kojima se često nalaze prostori HZZO-a. Stoga prvenstveno smatramo kako je potrebno odredbu brisati iz Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju ili je prilagoditi uvjetnoj primjeni s obzirom na osobe s invaliditetom. Međutim, do tog trenutka, a imajući u vidu propisane rokove, smatramo da je oblik prethodno opisane „razumne prilagodbe“ potrebno pojasniti, pojednostaviti i ujednačiti kako bi se izbjegle moguće situacije gubitka prava na osnovno zdravstveno osiguranje. Ujedno podržavamo i nastojanja Pučkog pravobranitelja pred Ustavnim sudom RH za ukidanje sporne odredbe.

Vezano za ostvarivanje prava na osnovno zdravstveno osiguranje podržali smo proširivanje kruga osiguranika na zdravstveno osiguranje na način da se „*naknade, dodaci, potpore i drugi primici koji se ne uračunavaju u prihod u postupku priznavanja prava na zajamčenu minimalnu naknadu, u skladu s propisom kojim se uređuje djelatnost socijalne skrbi*“ ne uračunavaju u prihod korisniku prilikom utvrđivanja njegove sposobnosti za uzdržavanje, a koje je predloženo u Nacrtu Pravilnika o mjerilima i načinu utvrđivanja nesposobnosti za samostalni život i rad i nedostatka sredstava za uzdržavanje u postupku e-Savjetovanja. Navedeno, između ostalog obuhvaća i naknade s osnova oštećenja zdravlja (doplatak za pomoć i njegu i osobna invalidnina), a što se prema dosadašnjem iskustvu POSI pokazalo otegotnim u pogledu ostvarivanja prava na osnovno zdravstveno osiguranje u situacijama kada je osiguranik izgubio pravo na osnovno zdravstveno osiguranje zbog ostvarivanja prava na osobnu invalidninu budući da se naknada smatrala prihodom osiguranika.

Nastavno na prošlogodišnje aktivnosti povodom upućene preporuke o potrebi međusobnog povezivanja institucija kako bi informacije o osiguranicima koji ostvaruju pravo na dopunsko zdravstveno osiguranje bile dostupne HZZO-u što bi imalo za posljedicu priznavanje prava na policu besplatnog zdravstvenog osiguranja. Preporučili smo da se primjerice, razmotri opcija izravnog dostavljanja potrebnih dokumenata (nalaza i mišljenja tijela vještačenja) jedne institucije drugoj uz obavijest o navedenom OSI. Takvim načinom rada, osim što bi osobe ostvarile svoje pravo ujedno bi ostvarivanje prava bilo olakšano i s aspekta mobilnosti, prvenstveno osoba s tjelesnim invaliditetom budući da su institucije često u arhitektonski nepristupačnim objektima, ali i za osobe s drugim vrstama invaliditeta (primjerice, intelektualnim oštećenjem) koje u pravilu trebaju podršku druge osobe oko podnošenja zahtjeva.

Mišljenja smo kako je međuinstitucionalna suradnja i razmjena podataka od velike važnosti jer se pojednostavljuje postupak za ostvarivanje prava te smanjuje mogućnost da osoba ne ostvari svoje prvo jer ne raspolaže s potpunom informacijom. HZZO nas je izvijestio kako je postignut dogovor sa HZJZ-om koji vodi Registar osoba s invaliditetom te da će se u idućim mjesecima omogućiti razmjena tih podataka putem novog poslovnog informacijskog sustava eHZZO koji se razvija. Preporuka je prihvaćena.

Revizijski obilazak Toplica Lipik - Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju

Toplice Lipik - Specijalne bolnice za medicinsku rehabilitaciju je zdravstvena ustanova specijalizirana za neurološke bolesti i stanja, reumatološke bolesti i stanja, rehabilitacije bolnih stanja kralježnice, postoperativna stanja i bolesti. Kapacitet bolnice je 260 kreveta. Sa HZZO-om ugovoren je 130 kreveta, dok je ostalih 130 kreveta na otvorenom tržištu za privatne osobe koje na rehabilitaciju dolaze o vlastitom trošku. Postoje liste čekanja (do šest mjeseci) primaju se pokretni i nepokretni pacijenti.

Ortopedskih pomagala u bolnici ima dovoljno. Bolnica ima korektnu suradnju s osnivačem, Požeško-slavonskom županijom, međutim iznos decentraliziranih sredstava se smanjuje. Razlog tome vide u načinu određivanja drugačijih prioriteta županije. Po pitanju korištenja EU fondova, u tijeku je obnova Parka i objekta Narodne kupke. Iz razgovora saznajemo kako nedostaje medicinskih sestara, a ističe se problem nezdravstvenih radnika (npr. kuhara) budući da su primanja izrazito niska, nema zainteresiranih kandidata za takve poslove. Navodi se kako je njega u bolnici na vrlo visokoj razini i pacijenti nemaju dekubitalne rane (antidekubitalni i kompresijski madraci, silikoni, okretanja po noći, održavanje higijene). Moguće je da pacijenti dođu u bolnicu već s nastalim ranama, u tom slučaju se rana fotografira i izmjeri te se evidentira u medicinskoj dokumentaciji.

U vrijeme prvog obilaska bolnice (2017. godine) bolnica je plaćala novčanu naknadu za neispunjavanje kvote za zapošljavanje OSI, međutim, sada je zaposleno šest osoba s invaliditetom te su još dvije osobe u postupku vještačenja. U planu je osnivanje integrativne radione po uzoru na Daruvarske toplice.

Tijekom razgovora istaknut je problem pružanja medicinske rehabilitacije osobama koji su na izdržavanju kazne zatvora, za vrijeme dok se nalaze u bolnici na rehabilitaciji. Na odjelu često rade nereda i stvaraju konfliktne situacije, a uočeno je i da nestaju stvari drugim pacijentima. Iz bolnice odlaze bez obavijesti te se često vrata u bolnicu navečer slijedom čega postoji prostor sumnje u redovitost obavljanje rehabilitacijskih programa i zlouporabu istog. U bolničkom kompleksu su u pravilu zadovoljeni uvjeti Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13) te se rade i daljnje preinake i rekonstrukcije kompleksa.

Zaključak i preporuka:

Postoje pozitivni pomaci u smislu arhitektonske prilagodbe i građevinskih radova u usporedbi s posljednjim obilaskom. U cilju potrebnih arhitektonskih prilagodbi preporučujemo suradnju s udrugama osoba s invaliditetom kako bi propisani zakonski uvjeti pristupačnosti bili životni. Podržavamo i pozdravljamo postupke zapošljavanja osoba s invaliditetom.

Stomatološka i pedijatrijska skrb u Zadarskoj županiji

Primjer iz prakse: Udruga djece oboljele od dijabetesa i njihovih roditelja „Cukrići“ Zadar skrenula nam je pozornost na nedostatke u dostupnosti stomatološke i pedijatrijske medicinske usluge na području Zadarske županije. Majka djeteta s teškoćama u razvoju, ujedno i predsjednica Udruge Cukrići, u svom obraćanju navodi kako *na termin za sanaciju zubi u općoj anesteziji sinu koji boluje od autizma čeka već godinu dana i to u KBC-u Zagreb budući da u Zadru takvu uslugu ne može dobiti*. Ujedno je opisivala aktivnosti o početku rješavanja navedene problematike. S tim u vezi podržali smo aktivnosti organizacija civilnog društva, ali i Upravnog odjela za zdravstvo Zadarske županije kao i Opće bolnice Zadar usmjerene prema rješavanju pitanja stomatološke skrbi.

Preporučili smo Ministarstvu zdravstva, Direkciji HZZO-a, Upravnom odjelu Zadarske županije i Općoj bolnici Zadar, međusobnu suradnju oko načina osiguravanja najprimjerenije stomatološku skrb za DTUR i OSI. Naglasili smo kako je neophodno da se pitanje stomatološke skrbi za DTUR i OSI riješi na području Zadarske županije kako bi oni mogli ostvariti pravo na zdravstvenu stomatološku skrb u što kraćem roku i što bliže vlastitom domu. Prema saznanjima u individualnom slučaju potrebe sanacije zubi u općoj anesteziji djeteta podnositeljice pritužbe, zahvat je proveden, međutim, HZZO je utvrdio propuste u radu KBC Zagreb u vođenju Liste čekanja sukladno ugovornim obvezama.

U odnosu na problematiku organizacije stomatološke usluge za OSI i DTUR, Upravni odjel Zadarska županije i Opća bolnica Zadar izvijestili su nas kako se od mjeseca rujna u prostorijama Poliklinike Opće bolnice Zadar obavljaju zahvati dentalne skrbi u općoj anesteziji. Kadrovski i prostorni nedostaci od velikog su utjecaja na samu organizaciju pružanja stomatološke skrbi DTUR na cijelom području RH. Imajući u vidu situaciju na zadarskom području, obratili smo se Kliničkoj bolnici Dubrava, Kliničkom bolničkom centru Zagreb, Kliničkom bolničkom centru Rijeka, Kliničkom bolničkom centru Split, Kliničkom bolničkom centru Osijek, Općoj bolnici Šibenik te Općoj bolnici Dubrovnik kao zdravstvenim ustanovama u kojima se pružaju stomatološke usluge DTUR. Opća bolnica Šibenik nas je izvijestila da zbog nedostatka opreme i zdravstvenog kadra nije u mogućnosti više pružati stomatološke usluge. Klinički bolnički centra Rijeka kao i Split izvijestili su nas da imaju nedostatak stomatologa što utječe na stvaranje liste čekanja, a problematičan je i prostor u kojem se trebaju usluge pružati jer nemaju „svoj“ prostor u kojem bi se usluge pružale. Liste čekanja su oko šest mjeseci, a što se djelomično može pripisati i utjecaju pandemije. Nešto kraće liste čekanja su u Kliničkoj bolnici Dubrava, otprilike tri mjeseca, iako su u vrijeme pandemije bile znatno dulje s obzirom na je KB Dubrava za vrijeme pandemije bila primarni respiracijsko-intenzivistički centar. Stomatološke usluge se najbrže pružaju u Kliničkom bolničkom centru Osijek gdje su liste čekanja otprilike do dva mjeseca, ovisno o usluzi. Klinički bolnički centar Zagreb, kao i Opća bolnica Dubrovnik, nisu dostavili izvješća.

Mišljenja smo da je potrebno motivirati mlade stomatologe da se školuju (subspecijalizacija) za rad s djecom te je potrebno raditi na edukaciji mladih stomatologa o specifičnostima rada sa djecom s teškoćama u razvoju. Nadalje, medijski popraćena situacija nedostataka pedijatrijske skrbi na zadarskom području, kao i naknadno zaprimljena saznanja o daljnjem odlasku dvoje postojećih pedijatara, upućuju na ozbiljan problem u dobivanju zdravstvene usluge za DTUR. Zatražili smo postupanje Ministarstva zdravstva koje nas je izvijestilo kako je na području Zadarske županije utvrđena potreba za 14 pedijatrijskih timova, a trenutno je sa HZZO-om ugovoreno devet timova. U međuvremenu je djelatnost obavljanja pedijatrijske skrbi ugovorena s još dvoje liječnika tako da na području Zadarske županije djeluje 11 pedijatrijskih timova. Kod trenutno devet pedijatrijskih timova, a prema podacima HZZO-a, još uvijek ima mjesta za upis djece predškolske dobi do maksimalnog broja.

2.11. 3. Ortopedska pomagala i lijekovi

Primjer iz prakse: Zaprimili smo pritužbu oca djevojčice s teškoćama u razvoju, kojoj je liječničko povjerenstvo Područnog ureda HZZO-a u Splitu odbilo zahtjev za odobrenje dodatnog broja aspiracijskih katetera uz obrazloženje da zahtjevu nije moguće udovoljiti jer je djevojčici već odobrena maksimalna tromjesečna količina katetera. Stranka predlaže izmjenu Pravilnika o ortopedskim i drugim pomagalima na način da *„dijete dobije onoliko pomagala koliko mu je potrebno, nekima treba više*

nekima manje, a ne da prema Vašem Pravilniku djeca s poteškoćama budu brojevi već ljudi, koji ovisno o dijagnozi i dobi, trebaju različit broj ortopedskih pomagala i potrepština“. Podržali smo prijedlog prituženika da se omogući doznačavanje ovog, ali i drugih vrsta ortopedskih pomagala, prema individualnim, stvarnim potrebama osiguranika te da se izmjenama Pravilnika o ortopedskim i drugim pomagalima pripadajuće Osnovne liste ortopedskih i drugih pomagala iznimno omogući doznačavanje i većeg broja pomagala od maksimalno propisanog, kada okolnosti pojedinog slučaja to zahtijevaju.

POSI je HZZO-u uputio izričitu preporuku da se omogući doznačavanje aspiracijskih katetera i sličnih potrošnih pomagala prema individualnim potreba osiguranika, a ne prema paušalno utvrđenim potrebama osiguranika prema vrsti dijagnoze. HZZO odgovara da će „... *Zavod u okviru svoje nadležnosti i postupajući sukladno propisanim zakonitim mogućnostima, analizirati i razmotriti preporuku kojim bi se izmijenio i dopunio Pravilnik o ortopedskim i drugim pomagalima. Zavod će i nadalje, u okviru raspoloživih sredstava nastojati svojim osiguranim osobama pružati najbolju moguću zdravstvenu zaštitu, a pri tome obavezan je iznalaziti načine za racionalizaciju troškova i ujedno unapređenje prava osiguranih osoba iz obveznog zdravstvenog osiguranja sukladno prepoznatim potrebama, osiguranim financijskim sredstvima i raspoloživim zdravstvenim kapacitetima.*“

Na održanoj sjednici Odbora za praćenje provedbe Programa Konkurentnost i kohezija 2021. - 2027., u kojem POSI ima status člana promatrača, iznesena je informacija kako se planira donijeti dokument pod nazivom Operativni plan cjelovitog razvoja dugotrajne skrbi u Republici Hrvatskoj, u sklopu kojeg će biti provedeno mapiranje investicijskih potreba u zdravstvu. S tim u vezi osvrnuli smo se na problematiku opremanja zdravstvenih ustanova antidekubitalnom opremom, ali i drugom opremom koja bi uveliko olakšala rad i samog medicinskog osoblja, primjerice, elektromotorni kreveta i transfer dizalica, zatim opremanje bolnica s dovoljnim brojem invalidskih kolica kao i na potrebu da oprema kao i prostor bude pristupačna za osobe s invaliditetom.

MRRFEU-u i MZ-u upućena je preporuka kojom je ukazano na ozbiljnosti situacije u kojoj se nalaze osobe sa spinalnim ozljedama i raznim vrstama kralježničnih ozljeda i ostali dugoležeći pacijenti, a koje imaju za posljedicu stvaranje dekubitalnih rana i drugih teških stanja što je problem na koji upozoravamo već nekoliko godina. Smatramo kako je važno raditi i na prevenciji nastanka dekubitalnih rana u bolničkim uvjetima i to primjerenim medicinskim postupcima, educiranim i dovoljnim brojem osoblja, ali i antidekubitalnom opremom. U tom smislu predložili smo da se zdravstvene ustanove opreme sa svom potrebnom opremom kako bi se, uz zadovoljavanje ostalih uvjeta, smanjio rizik od nastanka dekubitalnih rana. I same OSI uviđaju potrebu za opremanjem zdravstvenih ustanova adekvatnim ortopedskim pomagalima, primjerice zaprimili smo pritužbu osobe tjelesnim invaliditetom: „*Nepokretni pacijenti u bolnicama nerijetko ne mogu sjesti u invalidska kolica jer nema dovoljno osoblja koje bi ih moglo ili htjelo prebaciti iz kreveta u njih i obratno, kao ni samih invalidskih kolica u koja bi uopće sjeli. Osim što nedostatak transfera znatno utječe na oporavak, rehabilitaciju, interakciju i socijalizaciju takvih pacijenata, stvara i velik problem njihovim obiteljima i drugim posjetiteljima koji žele s njima provesti malo vremena, a usto onemogućava bilo kakvu privatnost. Mislim da nije potrebno posebno isticati koliko je za sveukupno zdravlje bolesnika važna njihova vertikalizacija koja zbog navedenog potpuno izostaje, što je osobito štetno kod pacijenata koji dugo borave u bolnicama. K tome, i ono osoblje koje je voljno pomoći pri transferima krevet-kolica i obratno obeshrabreno je težinom manualnog podizanja pacijenata, a da ne spominjemo moguće rizike od pada i ozljeda, kako za pacijente tako i za osoblje.*“

Problematika dostupnosti elektromotornog kreveta i transfer dizalice prisutna je dulje vrijeme. I same organizacije osoba s invaliditetom kao i ustanove koje pružaju fizikalnu terapiju i zdravstvenu njegu u kući navode kako bi im navedeno pomagalo uveliko olakšalo obavljanje posla. Tim više što i odredbe Pravilnika o zaštiti na radu pri ručnom prenošenju tereta (NN, br. 42/05) propisuju ograničenja za dizanje tereta. Smatramo kako je s navedenim pomagalima potrebno osuvremeniti postojeću Osnovnu listu pomagala HZZO-a kako bi ona bila dostupna i OSI u kućnim uvjetima. Međutim, do tog trenutka, a imajući u vidu donošenje Operativnog plana cjelovitog razvoja dugotrajne skrbi u RH, smatramo kako je potrebno barem opremiti zdravstvene ustanove navedenim pomagalima.

Vežano za arhitektonsku pristupačnost zdravstvenih ustanova i nadalje je potrebno raditi na zadovoljavanju uvjeta propisanih Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13) kako bi se udovoljilo zahtjevima KPOSI koji se odnose na pristupačnost kao i na pravu svake osobe s invaliditetom na neovisan život.

Ujedno napominjemo kako POSI vežano za područje zdravstva učestalo zaprima pritužbe zbog dugotrajnost čekanja na sanitetski prijevoz. Kao razlog za teškoće u organizaciji učestalijeg sanitetskog prijevoza navodi se nedostatak vozila. Predugo čekanje na sanitetski prijevoz se negativno odražava na osobe s invaliditetom, ali i na njihovo narušeno zdravstveno stanje. Često su takve osobe, primjerice ako čekaju u bolnici na povratak kući prepuštene same sebi jer nema dovoljno medicinskog osoblja koje bi im bilo na raspolaganju u slučaju potrebe.

Mišljenje:

Mišljenja smo kako se prilikom opremanja zdravstvenih ustanova treba rukovoditi i specifičnim potrebama osoba s invaliditetom koji čine značaja dio populacije. Iskustva POSI-a ukazuju kako praksa ne prati standard propisan uvodno navedenim Općim komentarom Odbora Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom kao niti Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, u pogledu prava na zdravlje, prava na neovisan život i prava na pristupačnost, ali niti nacionalno zakonodavstvo.

Osvrnuli bi se posebno na problem dostupnosti ortopedskih i drugih pomagala, koja prema pritužbama koje zaprimamo ne prate potrebe osoba s invaliditetom. Kao što kontinuirano naglašavamo stvarna svrha ortopedskih pomagala bi bila udovoljavanje potrebama osoba kako bi se na najprimjereniji način nadomjestio nedostatak uzrokovan oštećenjem, a što bi imalo za rezultat da OSI/DTUR vodi što neovisniji život. Ortopedska pomagala često ne prate suvremena rješenja, novitete i inovacije (primjerice, protetička pomagala), uvjetovana su određenim kriterijima te su dostupna samo određenoj kategoriji osoba (primjerice, baterije za slušna pomagala, pokretni koncentrador kisika, antidekubitalni madraci) ili uopće nisu na popisu pomagala (primjerice elektromotorni krevet i transfer dizalica koja bi bila od pomoći i osobi s invaliditetom, članovima obitelji i medicinskom osoblju). Roditelji djece s teškoćama u razvoju naglašavaju kako određeno pomagalo (primjerice ortoze), a za koje vrijedi rok uporabe, zbog fizičkih promjena djeteta koje se događaju unutar tog roka - pomagalo više nije upotrebljivo. Pritužbe su se odnosile i na složenost i dugotrajnost postupka koji se vodi u cilju ostvarivanja prava na ortopedsko pomagalo.

Probleme vidimo i u dostupnosti lijekova za rijetke bolesti, koja često nisu na listi lijekova HZZO-a, te su osobe s invaliditetom i roditelji djece s teškoćama u razvoju često primorani istupima u medijima utjecati na promjenu/ubrzanje odluke o dostupnosti lijeka. U posljednje vrijeme svjedočimo nastojanju roditelja djece niskog rasta da putem Povjerenstava Kliničkog bolničkog centra Zagreb i Split ishode financiranje radi nabavke lijeka VOXZOGO, budući da isti nije na Listi lijekova HZZO-a. Uputili smo preporuku da se liječenje navedenim lijekom omogući djeci kojoj je to potrebno kako bi se zaustavila progresija bolesti. Prema posljednjim informacijama zaprimljenim preporuka je uvažena i u tijeku su dogovori vežano za realizacije liječenja.

Kontinuirane su i pritužbe osoba s invaliditetom, roditelja djece s teškoćama u razvoju, koje su ponekad i medijski popraćene, vežano za čekanje na pregled, ophođenje i komunikaciju medicinskog osoblja, a koje predstavlja povredu njihova dostojanstva. Upravo zbog neodgovarajuće komunikacije sa osobama s invaliditetom često je povrijeđeno pacijentovo pravo na obaviještenost zajamčeno čl. 8. Zakona o zaštiti prava pacijenata (NN, br. 169/04 i 37/08), a što ima za posljedicu nemogućnost donošenja odluka o vlastitom zdravlju. Ophođenje medicinskog osoblja/pristup prema djeci s teškoćama u razvoju, roditeljima i osobama s invaliditetom, kao i ispravna komunikacija od izrazite je važnosti za cijeli proces liječenja jer stvara osjećaj sigurnosti i povjerenja, a koje je nužno da bi došlo do najboljeg ishoda u liječenju. O potrebi prilagodbe u pristupu, komunikaciji i edukaciji medicinskog osoblja redovito upozoravamo institucije i provodimo edukacije sa pojedinim ustanovama.

Pravo na dnevni smještaj uz dijete

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila majka četvero maloljetne djece, od kojih je najmlađe rođeno s dijagnozom sindroma Down i zaprimljeno na bolničko liječenje u Klinici za dječje bolesti, Odjelu za dječju neurologiju, KBC Split u očekivanom trajanju od oko dva mjeseca. Majka je od početka djetetove hospitalizacije boravila s njim na bolničkom odjelu od jutra do oko 15.00 sati nakon čega bi u popodnevним satima bila kod kuće s preostalo troje djece po njihovom povratku iz vrtića i škole. Za to vrijeme bi s djetetom na odjelu boravio otac (do 21.00 sat) kada bi se u bolnicu ponovno vratila majka kako bi mogla što više biti uz dijete, te ujedno pomoći medicinskim sestrama pri njegovom uspavlivanju i hranjenju budući da dječak zbog orofacijalne hipotonije ima teškoće s konzumiranjem krute hrane i po preporuci liječnika konzumira mliječne formule koje mu ona priprema i daje. Majka se pritužila na liječnicu koja provodi djetetovo liječenje s obzirom da ista inzistirala da majka zatraži određivanje cjelodnevnog smještaja uz dijete (uključujući noćenje) za svo vrijeme djetetova boravka u bolnici, a budući da se protivi majčinom dolasku na i odlasku s Odjela više puta tijekom dana, argumentirajući to opasnosti od prijenosa zaraznih bolesti. Na majčin prigovor da je osim hospitaliziranom djetetu potrebna i drugoj maloljetnoj djeci u dobi od dvije i tri godine i jednom osnovnoškolcu kod kuće te da nije u mogućnosti naredna dva mjeseca biti isključivo u bolnici, liječnica je predložila da u tom slučaju cjelodnevni smještaj uz hospitalizirano dijete zatraži njegov otac, koji je pritom kirurg zaposlen u KBC-a Split, a koji zbog profesionalnih obaveza nije mogao koristiti bolovanje. Majka se nakon višekratnih zamolbi upućenih ordinirajućoj liječnici, da uzimajući u obzir njenu cjelokupnu obiteljsku situaciju kao i specifične potrebe djeteta s teškoćama u razvoju, odobri nastavak posjećivanja djeteta u dosadašnjem obimu tijekom dana, obratila POSI-u tražeći zaštitu svojih roditeljskih prava i prva djeteta s teškoćama u razvoju.

POSI se u preporuci upućenoj KBC-u Split pozvao na Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, Konvenciju o pravima djeteta, ali i nacionalne propise koji nalažu da u svim aktivnostima koje se odnose na svu djecu, uključujući djecu teškoćama u razvoju, prvenstveni značaj bude pridat najboljim interesima djeteta. U specifičnoj i zahtjevnoj situaciji u kojoj se trenutno nalazila navedena obitelj, postupanje u njihovom najboljem interesu zahtijeva pravilno odmjeravanje i zadovoljavanje potreba sve maloljetne djece. Kako je interes hospitaliziranog dječaka, u okolnostima bolničkog liječenja koje su teške za svako dijete, da u najvećoj mogućoj mjeri ostvaruje kontakt s roditeljima, tako je i interes preostalo troje maloljetne djece da zadrže redovan kontakt i bliskost s majkom koja podjednako želi i trudi se zadovoljiti potrebe sve djece. Navedeno je i kako je omogućavanje dotadašnjeg načina ostvarivanja prava majke na boravak s dječakom tijekom bolničkog liječenja jedini životno logičan i human pristup utemeljen na uvažavanju specifičnih obiteljskih okolnosti i potreba, ujedno je naglašeno da je dnevni smještaj (bez noćenja) uz dijete koje se nalazi na bolničkom liječenju jedno od prava koji roditelji djece do tri godine starosti i djece s težim smetnjama u razvoju imaju na temelju odredbe čl. 36. st. 1. Pravilnika o uvjetima i načinima ostvarivanja prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja (NN, br. od 49/14 do 76/23). Slijedom navedenog POSI je preporučio KBC-u Split da majci osigura pravo na dnevni smještaj/boravak uz dijete sukladno obiteljskim mogućnostima i djetetovim potrebama, vodeći se interesom dobrobiti hospitaliziranog djeteta i preostalo troje djece i uzimajući u obzir sve iznesene obiteljske okolnosti i potrebe. Iako POSI nije zaprimio očitovanje KBC-a Split na iznesenu preporuku, majka je tri dana nakon slanja preporuke obavijestila POSI da je unutarinja kontrola KBC-a Split, a koja je provedena nakon dostave preporuke, potvrdila majčino zakonsko pravo na dnevni boravak s djetetom tijekom bolničkog liječenja te je majci omogućen boravak uz dijete tijekom dana prema potrebi.

Aktivnosti podizanje svijesti zdravstvenih djelatnika

Na Fakultetu zdravstvenih studija u Rijeci, na inicijativu POSI organizirano je predavanje studentima na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“. Predavanje je održala savjetnica pravobranitelja koja je istaknula kako se OSI suočavaju s mnoštvom prepreka u pristupu zdravstvenoj skrbi od nepristupačnog javnog gradskog prijevoza do zdravstvenih ustanova, a zatim i arhitektonske nepristupačnosti prostorija zdravstvenih ustanova, pristupa informacijama te mogućnosti da uslugu

dobiju pravovremeno i kvalitetno te pritom budu tretirane s poštovanjem. Radi izjednačavanja mogućnosti OSI na konzumiranje zdravstvene zaštite i usluge na ravnopravnoj osnovi s drugima, iznimno je važno započeti obrazovanjem budućih zdravstvenih djelatnika o ljudskim pravima. Navedenim izlaganjem nastojale su se približiti referentne vrijednosti polazišta za razumijevanje socijalnog modela invaliditeta, terminima prikladnog oslovljavanja OSI te educirati buduće zdravstvene djelatnike o preprekama na koje nailaze OSI u pristupu zdravstvenoj zaštiti.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, Klinički bolnički centar Split je 7. prosinca 2023. bio domaćin središnjeg nacionalnog stručnog skupa i edukacije „Načini ostvarivanja primjerenog kontakta i specifičnosti zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom“, u organizaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i PUB HUB tima Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osiguravanje pristupačnosti i informacijske podrške za OSI u svim zdravstvenim ustanovama kao i edukacija zdravstvenih radnika o posebnostima bolesti i stanja OSI, te o načinima komunikacije i postupanja s OSI, iznimno je važna jer zdravstvo nije i ne bi smjelo biti samo tehničko-stručno pružanje zdravstvenih usluga, već i uspostavljanje korektnog i brižnog odnosa povjerenja koji je iznimno važan i za postupak i ishod liječenja svih pacijenata, a posebice kada se radi o osobama kod kojih pojedine vrste teškoća mogu stvoriti i često stvaraju dodatne barijere u komunikaciji. U prvom dijelu programa održano je izlaganje u kojem je sudjelovala i savjetnica pravobranitelja, a drugom dijelu programa provedena je edukacija za zdravstvene djelatnike o načinu uspostavljanja primjerenog kontakta i komunikacije s OSI koju su održali predstavnici različitih saveza i udruga osoba s invaliditetom.

2.12. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

2.12.1. Rana intervencija

Prema podacima iz Izvješća HZJZ-a o osobama s invaliditetom za 2023. godinu u Republici Hrvatskoj, po stanju na dan 4. rujna 2023. godine živi 657.791 osoba s invaliditetom te na taj način osobe s invaliditetom čine 17% ukupnog stanovništva RH. U dječjoj dobi Invaliditet je prisutan u udjelu od 11,1% odnosno invaliditet je prisutan kod više od 73.000 djece i mladih do 19 godina.

Prema podacima UNICEF-a „unutar skupine od 230.188 djece u dobi od rođenja do pet godina starosti, koliko ih je evidentirano 2019. godine, uz korištenje zamjenskih pokazatelja niske porođajne težine i stope dječjih teškoća u razvoju, procijenjeno je da bi najmanje 10,5 % djece ili otprilike njih 24 169 moglo ispunjavati uvjete za korištenje usluga rane intervencije.

U 2019. godini 47 programa rane intervencije obuhvaćalo je procijenjenih 2.914 djece, što je samo 12,1% od predviđenih potreba za usluge rane intervencije. Ti nalazi ukazuju na hitnu potrebu proširenja usluga programa rane intervencije“ (UNICEF - Ured za Hrvatsku, svibanj, 2020., Rana intervencija u djetinjstvu, Analiza stanja u Republici Hrvatskoj, <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>).

Pritužbe građana koje zaprima POSI prvenstveno upravo i upućuju na problem obuhvata ranom intervencijom (u daljnjem tekstu: RI) djece u riziku, na problem nedostupnosti ranointerventnih usluga, posebno u manjim sredinama, iako je taj problem sve naglašeniji i u velikim gradovima. Sustav socijalne skrbi ne zadovoljava niti približno potrebe djece u riziku, nema dovoljno pružatelja ove usluge, a također ima problem i s kapacitetima već postojećih pružatelja, na što se odnosi znatan broj obraćanja roditelja.

Kada znamo da uslugu treba osigurati za potencijalno gotovo 25.000 djece u razvojnem riziku, nikako ne možemo biti zadovoljni postojećim kapacitetima.

POSI se područjem RI intenzivno posvećuje više od desetljeća, jer RH nema sustavno riješeno pitanje RI. Još 2011. godine uspostavljena je tada važećim Zakonom o socijalnoj skrbi socijalna usluga RI, a čime je osigurana dostupnost organizirane potpore ranom razvoju djece u riziku. Međutim, ovom

socijalnom uslugom nije riješeno pitanje probira te je realitet da i danas roditelji predugo čekaju na dijagnozu razvojnih teškoća i rizika. Međutim, ovom socijalnom uslugom nije riješeno pitanje probira, te je realitet da i danas roditelji predugo čekaju na dijagnozu razvojnih teškoća i rizika. Nadalje, pružatelji usluge RI nisu uvijek u sustavu socijalne skrbi, a izostaje definirani model intersektorske suradnje. Roditelji ne dobivaju pravodobne informacije o stručnjacima koji su im potrebni ili tih stručnjaka nema dovoljno. Prisutno je naglašeno terapijsko usmjerenje prema medicinskom modelu umjesto podrške usmjerene djetetu u obiteljskom okruženju. Nedovoljan je obuhvat socijalnom uslugom RI u svim sredinama, odnosno nedovoljan broj pružatelja socijalne usluge, a sve to zahtijeva stvaranje zakonodavnog i institucionalnog okvira za pružanje koordiniranih usluga u okviru zdravstvenog, obrazovnog i socijalnog sustava.

Statistički podaci MROSP-a o broju korisnika usluga psihosocijalne podrške i RI u sustavu socijalne skrbi od 2019 do 2022. pokazuju s koliko malo kapaciteta sustav socijalne skrbi djeluje prema potrebama djece u razvojnom riziku.

Tablica 12. Usluge psihosocijalne podrške i rane intervencije u Republici Hrvatskoj od 2019. do 2022. godine (izvor MROSP)

Usluge	2019.	2020.	2021.	2022.
Psihosocijalna podrška	2.006	2.685	3.002	1.962
Rana intervencija - državni pružatelji	683	870	1.074	906
Rana intervencija - drugi pružatelji	44	198	222	233

Što se tiče rasprostranjenosti pružatelja usluge RI, spomenuta analiza UNICEF-a pokazuje da je najveći broj pružatelja u Gradu Zagrebu i u većim gradskim središtima, ali zabrinjava da u šest županija nema niti jednog pružatelja usluge RI (Dubrovačko-neretvanska, Zadarska, Koprivničko-križevačka, Požeško-slavonska, Ličko-senjska i Virovitičko-podravska) među kojima su i Zadarska i Dubrovačko neretvanska županija, koje spadaju u visoko razvijena područja.

Problem kapaciteta nema samo sustav socijalne skrbi - pritužbe POSI-u upućuju da isti problem ima i sustav zdravstva, posebno u dijelu dostupnosti logopedске terapije i dijagnostike, na koje se čeka više od šest mjeseci. Učestale su pritužbe roditelja čijoj djeci je obustavljeno ili ograničeno pružanje već odobrene usluge psihosocijalne podrške i RI zbog ograničenih kapaciteta pružatelja u socijalnoj skrbi, ali i zdravstvenim ustanovama. Sami pružatelji usluge jasno ističu da se intenzitet terapija za pojedino dijete planira sukladno kapacitetima pružatelja, a ne u skladu sa stvarnim potrebama pojedinog djeteta. Kao jedan od značajnijih problema ističu se teškoće u pronalaženju stručnih radnika, osobito edukacijskih rehabilitatora i logopeda.

Činjenica da RI predstavlja sustav „integriranih usluga“, pri čemu one ne moraju biti u istom resoru niti je za njih odgovorna samo jedna razina vlasti (lokalna/državna), pa je na razini konkretnog djeteta često puta teško definirati čija je „odgovornost“ gubitak najvažnijih godina djetetovog odrastanja zbog izostanka pravovremene dijagnostike, nepostojanja pružatelja ili kapaciteta pružatelja ove usluge.

S tim u vezi MROSP-u smo preporučivali da se utvrde liste čekanja kod svih pružatelja usluge RI i psihosocijalne podrške u sustavu socijalne skrbi, te da poduzmu sve potrebne mjere da se takve liste čekanja smanje, prvenstveno zapošljavanjem dovoljnog broja stručnih radnika. Isto tako, preporučili smo da se poduzmu sve potrebne aktivnosti da se mreža pružatelja usluga RI i psihosocijalne podrške proširi i sklapanjem novih ugovora o međusobnoj suradnji s drugim pružateljima kao i povećanjem kapaciteta postojećih pružatelja te na druge načine.

Potrebno je raditi na kvalitetnoj analizi potreba za pojedinom vrstom usluge, kao i na uspostavi modela suradnje postojećih pružatelja u različitim sektorima, čime bi se otvorila mogućnost stvaranja svojevrsne mreže pružatelja usluge RI i drugih rehabilitacijskih usluga korištenjem postojećih resursa koji se možda ne koriste na smislen i sustavan način.

Od 2019. godine kada je Vlada RH osnovala *Izvršnu radnu skupinu za izradu Nacionalnog strateškog plana za ranu intervenciju u djetinjstvu*, nekoliko narednih godina nisu zabilježeni konkretni rezultati njezinog rada, tek je tijekom 2023. godine pojačan intenzitet sastanaka radne skupine. Učinci dosadašnjeg rada Izvršne radne skupine rezultirale su tek načelnim konsenzusom o izazovima koje je potrebno prevladati, a to su:

- definirati model RI, uskladiti zakonodavni okvir, osigurati potrebna financijska sredstva;
- uspostaviti jedinstveni model probira i dijagnostike autizma i drugih razvojnih odstupanja u ranom djetinjstvu;
- osigurati dostatan broj educiranih stručnjaka u sustavu zdravstva i socijalne skrbi za potrebe probira, dijagnostike i rehabilitacije djece u razvojnom riziku.

Hrvatska se kao potpisnica međunarodnih ugovora i konvencija obvezala na zaštitu prava djece i realizaciju postavljenih ciljeva, a to je međusektorski, interdisciplinarni, integrirani i koordinirani sustav individualiziranih i djelotvornih usluga koje se pružaju u djetetovom prirodnom okruženju kada dijete ima razvojni rizik ili teškoće, od rođenja do polaska u školu. Nažalost, unatoč nizu do sada učinjenih analiza problematike sustava rane razvojne podrške, izrađenim i prihvaćenim nacionalnim strateškim dokumentima, znanju o značaju rane razvojne podrške djetetu od najranije dobi, cijelo desetljeće nastojanja različitih dionika, još uvijek čini se da se nismo približili. Nikako ne bi smjeli zaboraviti da neulaganje u rani razvoj za učinak ima kasnije daleko veće trošenje svih društvenih resursa. Ulaganjem u rani razvoj ulažemo u postizanje punih kapaciteta u odrasloj dobi i u značajnom broju slučajeva sprečavamo invaliditet u kasnijoj dobi.

2.12.2. Stanje ljudskih prava osoba s poremećajem iz spektra autizma

Kao i za pitanje rane intervencije, u području zaštite djece i osoba s autizmom također nismo uspostavili cjeloviti nacionalni okvir za ovu kategoriju osoba s invaliditetom. Autizam je specifičan i kompleksan poremećaj i oblik invaliditeta koji zahtijeva nekonvencionalan pristup, kako u smislu odgojno-obrazovnih programa, edukacijskog i rehabilitacijskog tretmana, tako i u smislu potrebe za uspostavom cjelovitog sustava zaštite koji podrazumijeva usku suradnju različitih resora posebice zdravstva, socijalne skrbi te odgoja i obrazovanja. Upravo su povezivanje različitih sustava i potreba nalaženja cjelovitih rješenja neovisno o kojem se resoru radi bolna točka svih naših politika. Posebno se, prema zaprimljenim pritužbama, uočava pitanje sustavne i cjelovite skrbi za odrasle osobe s autizmom, o čemu svjedoči i sljedeći opis:

“... Situacija svakim danom sve više izmiče kontroli...Dovela sam ga iz škole i nije imao strpljenja da otključam vrata kuće te je lupao me po glavi svom snagom i čupao mi kosu, udarao me nogama, nakon par minuta u suzama i pokušaju obrane uspjela sam otključati vrata i napad na mene se nastavio 20 minuta u čemu sam trčala po kući izbjegavajući udarce...kad je shvatio da bježim i spašavam se krenuo je lupati svom snagom po prozoru rukama što sam morala spriječiti da se ne ozlijedi i fizički je opet po meni udarao dok sam nemoćno plakala i čekala da prođe...”

Prema posljednjim podacima HZJZ-a sa stanjem iz rujna 2023. godine na području Republike Hrvatske registrirano je 4.730 osoba s poremećajem iz autističnog spektra što čini 0,7% ukupnog broja osoba s invaliditetom u RH. Od navedenog broja osoba s poremećajima iz spektra autizma 2.850 je djece od 0 do 19 godina, 876 odraslih osoba od 20 do 64 godine, te šest osoba starijih od 65 godina.

Unatoč brojnim i višegodišnjim inicijativama POSI adresiranim prema svim razinama državne vlasti kao i apelima udruga za zaštitu prava osoba s poremećajem iz spektra autizma, roditelja i članova obitelji djece i osoba sa spomenutim oblikom invaliditeta, resorna ministarstva nisu niti danas uspjela implementirati cjelokupni sustav zaštite i podrške usmjeren na odgojno-obrazovne, socijalno-zdravstvene i rehabilitacijske potrebe djece, mladih i odraslih s autizmom na cijelom prostoru RH.

Postojeći Centri za autizam u Zagrebu, Splitu i Osijeku djeluju kao ustanove odgoja i obrazovanja, što otežava pružanje različitih usluga u sustavu socijalne skrbi. Radi se o dva različita sustava, pri čemu osnivači centara za autizam - županije i gradovi trebaju podržati osnivanje odjela za pružanje socijalnih usluga koje kao osnivači trebaju i financirati. Sustav socijalne skrbi za ovu specifičnu populaciju korisnika nema odgovarajuće kapacitete primjerene njihovim potrebama. Roditelji djece s autizmom očekuju da stručni kapaciteti centara za autizam budu usmjereni i na pružanje socijalnih usluga (psihosocijalna rehabilitacija, boravak i dr.) i nakon završenog obrazovanja (21 godine života).

Tim povodom je Udruga „Dar“, koja okuplja veći broj roditelja djece i mladih s poremećajem autističnog spektra iz Osijeka potaknula konkretne aktivnosti na stvaranju uvjeta za pružanje socijalnih usluga Centra za autizam Osijek. POSI je održao sastanke s ravnateljem Centra za autizam Osijek, te predstavnicima Osječko-baranjske županije, na kojima se raspravljala problematika razvoja socijalnih usluga za djecu i odrasle osobe s poremećajima iz autističnog spektra. Centar za autizam unatoč visokim standardima za provođenje odgojno-obrazovnih programa, nema dovoljno resursa (prvenstveno prostornih, a onda i kadrovskih) za širenje usluga za mlade nakon 21. godine života. Zgrada Centra u Ulici Grgura Čevapovića zahtijeva adaptaciju, za što je potreban angažman osnivača ustanove.

Sastanci koje smo održali rezultirali su određenim konkretnim dogovorima i planovima za razvoj i širenje socijalnih usluga za djecu i odrasle osobe s poremećajima iz autističnog spektra. Svi sudionici bili su suglasni u pogledu potrebe pružanja i širenja navedenih usluga. Razmatrane su mogućnosti žurnog početka pružanja nekih socijalnih usluga u postojećem prostoru Centra za autizam za koji Centar već posjeduje licence, dok je Osječko-baranjska županija istakla da se provode aktivnosti pronalaženja odgovarajuće lokacije za pružanje usluge poludnevnog boravka za odrasle osobe. Upoznati smo i s uspostavljanjem otvorene komunikacije i suradnje Osječko-baranjske županije s predstavnicima Udruge DAR, koju je udruga tada ocijenila pozitivnom.

S druge strane, nedovoljno uspješno završile su naše aktivnosti vezano uz problem Centra za autizam Zagreb. Potaknuti apelom ravnateljice Centra za autizam Zagreb, održan je zajednički sastanak s osnivačem Centra za autizam - Gradom Zagrebom, te predstavnicima dvaju nadležnih ministarstava – MZO-om i MROSP-om, kao i predstavnicom Povjerenstva Vlade RH za zaštitu osoba s duševnim smetnjama i predstavnicima Pučkog pravobranitelja. Rasprava je bila usmjerena na mogućnosti privremenog popunjavanja upražnjenih radnih mjesta: dva medicinska tehničara/sestre, sedam njegovatelja/negovateljica, tri spremača/spremačice, jednog pomoćnog kuhara/kuharice i jednog psihologa/psihologice. Radi se o radnicima u odjelu za odrasle (Centar ima 60 odraslih osoba s autizmom na trajnom smještaju), bez kojih su korisnici Centra za autizam na svaki način, pa i životno ugroženi. Odrasli korisnici na smještaju trebaju odgovarajuću skrb kroz 24 sata, što je bez popunjavanja 10 upražnjenih radnih mjesta nemoguće osigurati. Tijekom rasprave je ponovo naglašeno da je prema Sporazumu iz 2015. godine između osnivača Centra, te dvaju ministarstava utvrđena obaveza osnivanja ustanove za pružanje socijalnih usluga za korisnike iznad 21 godine života, te da je prema istom sporazumu MROSP osiguravalo sredstva za sve zatečene radnike. Sada se u konkretnom slučaju radi o popunjavanju ispražnjenih radnih mjesta njegovatelja i medicinske sestre/tehničara, za čije zapošljavanje MZO ne može izdati suglasnost, s obzirom da to nije sukladno propisima odgoja i obrazovanja. Predstavnik MROSP-a ističe da je prema spomenutom Sporazumu osnivač Centra (Grad Zagreb) bio dužan osigurati pružanje socijalnih usluga za korisnike iznad 21 godine života, te će MROSP nakon ispunjavanja svih potrebnih uvjeta za pružanje socijalnih usluga, sklopiti Ugovor o međusobnoj suradnji i sudjelovati u cijeni pojedine socijalne usluge sukladno propisima iz socijalne skrbi.

Ukoliko se u takvim okolnostima korisnicima ne može jamčiti temeljna sigurnost, opravdanje za to ne smiju biti formalne prepreke za izdavanje odobrenja za zapošljavanje djelatnika na ispražnjena radna mjesta. Odgovornost je na donositeljima odluka. Stoga smo prema Vladi RH uputili apel da se zbog objektivnih okolnosti, za koje niti djelatnici Centra za autizam, a najmanje korisnici, ne snose nikakvu odgovornost, prihvati zaključak donesen na spomenutom sastanku, prema kojem će MZO zatražiti od Vlade RH donošenje hitne privremene odluke o popunjavanju upražnjenih radnih mjesta na rok od 24

mjeseca, do dovršetka procesa transformacije Centra za autizam, koji je u tijeku. Nakon navedenog obaviješteni smo da je u međuvremenu odobreno zapošljavanje četiri radnika (za radna mjesta spremača/spremačice i pomoćnog kuhara/kuharice), što je samo prvi korak prema cjelovitom rješenju za skrb za odrasle korisnike Centra za autizam Zagreb. Grad Zagreb kao osnivač Centra za autizam Zagreb započeo je s procesom licenciranja socijalnih usluga za odrasle korisnike, a proces je otežan zbog često neživotnih kriterija propisanih Pravilnikom o mjerilima za pružanje socijalnih usluga.

Za postizanje promjena i napretka u cjelovitom sustavu skrbi za osobe s autizmom potrebno je ponovo pokrenuti sva nadležna tijela na ozbiljnije aktivnosti. Naglašavamo da su još 2014. godine posebnim izvješćem Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom o autizmu definirani prijedlozi konkretnih aktivnosti koje treba poduzeti u odnosu na djecu i odrasle s poremećajima iz autističnog spektra (PAS), a danas, 2023. godine možemo ih samo ponoviti:

- uspostaviti sustav dijagnostike na nacionalnoj razini (jedinstveni hodogram dijagnostike);
- uspostaviti sustav rane intervencije kao standardiziranu uslugu dostupnu na cijelom teritoriju RH;
- razviti potrebne usluge u zajednici u obliku i intenzitetu potrebnom osobama s PAS;
- implementirati sustav zdravstvene skrbi u sustav skrbi za osobe s PAS - formiranje posebnih organizacijskih cjelina pri bolnicama, uspostava modaliteta suradnje liječnika i ustanova za rehabilitaciju, osiguravanje zbrinjavanja osoba u slučaju potrebe za hitnom intervencijom, multidisciplinarnost, edukacija zdravstvenog osoblja;
- edukacija stručnjaka za rad s osobama s autizmom u sustavu socijalne skrbi – plan edukacije, osigurana sredstva.

Zbog inercije svih razina vlasti, generacije osoba s autizmom u RH rađaju se i žive bez pravovremene rane intervencije, bez programa socijalnog i profesionalnog osposobljavanja, bez dostatnih socijalnih usluga boravka i smještaja za one kojima je on potreban, nedostupna im je specijalizirana i multidisciplinarna zdravstvena skrb posebice ona u području mentalnog zdravlja, a nije im prilagođen niti redovni obrazovni sustav.

Djeca i mladi s poremećajima u ponašanju i teškoćama mentalnog zdravlja

Unazad nekoliko godina POSI zaprima određeni broj obraćanja roditelja, ali i socijalnih i zdravstvenih ustanova, vezano za problematiku sveobuhvatne skrbi za djecu i mlade s teškoćama mentalnog zdravlja, poremećajima u ponašanju, poremećajima osobnosti i drugim specifičnim mentalnim teškoćama, a kojima je potrebna intenzivna stručna i multidisciplinarna pomoć.

Povodom navedenog POSI je u više navrata obavještavao MROSP kao nadležno Ministarstvo za područje socijalne skrbi da centri za odgoj i obrazovanje/domovi socijalne skrbi nisu niti stručno niti kadrovski kapacitirani za rad s pojedinim kategorijama korisnika, te nemaju educirani kadar ni druge uvjete za provođenje intenzivnog stručnog tretmana za ovu kategoriju korisnika. S druge strane, područni uredi Hrvatskog zavoda za socijalni rad suočavaju se s nemogućnošću realizacije žurnog smještaja korisnika čija prava i interese su dužni zaštititi.

Stoga smo u više navrata do sada predlagali da MROSP provede analizu potreba za takvom specifičnom uslugom, te da u suradnji i stručnoj raspravi sa svim dionicima u društvu započne konkretne aktivnosti kako bi se u mreži ustanova osigurao potreban broj specijaliziranih ustanova, odnosno odjela, za koje će se propisati odgovarajući minimalni uvjeti zaposlenika, prostora i opreme potrebne u radu sa ovom zahtjevnom populacijom.

Posebno je zabrinjavajuća krajnja nerazvijenost usluga zaštite mentalnog zdravlja usmjerenih na liječenje u lokalnoj zajednici, a što pretpostavlja čvrstu i intenzivnu suradnju i povezanost sustava bolničkog i izvanbolničkog liječenja, razvoj centara zaštite mentalnog zdravlja u lokalnoj zajednici, mobilnih timova, ali i prilagodbu sustava institucionalne skrbi potrebama korisnika s teškoćama mentalnog zdravlja, te njegovu povezanost sa sustavom zdravstvene zaštite kao cjelovitog sustava podrške. Ustanove iz sustava zdravstva također jesu dio zajednice, stoga se očekuje i njihovo povezivanje s drugim resursima u zajednici, kako bi se postigli optimalni ishodi za osobe u potrebi.

Strateški okvir razvoja mentalnog zdravlja do 2030. predviđa niz mjera usmjerenih na zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici, između ostalog uspostavu mobilnih timova za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici; razvoj mreže usluga u zajednici za pružanje multidisciplinarnе terapijske skrbi prilagođene potrebama korisnika; edukaciju osoba koje se u svojem profesionalnom radu susreću s osobama s psihičkim teškoćama (npr. djelatnike policije, sustava socijalne skrbi, odgojno-obrazovne ustanove); integrirati medicinske i socijalne postupke svih koji se bave liječenjem i rehabilitacijom bolesnika; osigurati suradnju pružatelja usluga osobama s mentalnim poremećajima na području zdravstvene i socijalne skrbi.

Za provedbu ovih mjera i osiguravanje odgovarajuće podrške osjetljivoj populaciji djece i mladih s poremećajima mentalnog zdravlja smatramo da je nužna konstruktivna i učinkovita suradnja s Ministarstvom zdravstva. Vezano uz navedeno zaprimili smo i odgovor MROSP-a na naše preporuke, u kojem nas obavještavaju da je u cilju zaštite mentalnog zdravlja djece i mladih i razvoja međuresorne suradnje između sustava socijalne skrbi, zdravstvenog sustava i drugih koji su uključeni u skrb za djecu i mlade, u srpnju 2023. godine uputilo inicijativu Ministarstvu zdravstva za osnivanje međuresornog Povjerenstva za promicanje i zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih, kroz čiji bi se rad unaprijedila međuresorna suradnja. U rad ovog Povjerenstva bit će uključeni stručnjaci iz područja socijalne skrbi, zdravstva, organizacija civilnog društva te druge osobe osobitih znanja i vještina iz područja mentalnog zdravlja djece.

2.13. ODGOJ I OBRAZOVANJE

2.13.1. Predškolski odgoj

Nedostatak mjesta i pravo prednosti

Nedostatak upisnih kapaciteta u predškolskim ustanovama u osnovi je gotovo svih pritužbi upućenih POSI-u. To je problem kojega imaju gotovo sve predškolske ustanove u Republici Hrvatskoj, a kada nedostaje upisnih mjesta, djeca s teškoćama u razvoju u praksi otežano ostvaruju pravo upisa.

...Lokalna uprava snosi odgovornost pružanja ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, uključujući i pravo na osnivanje novih dječjih vrtića. Osnivač dječjeg vrtića dužan je osigurati sredstva za osnivanje i rad dječjeg vrtića na svom području....Kao posljedica toga, prisutne su izražene regionalne razlike u pokrivenosti i dostupnosti dječjim vrtićima, kao i u ekonomskoj cijeni, kvaliteti i prilagođenosti potrebama roditelja. Stoga je sustav predškolskog odgoja i obrazovanja prepušten isključivo mogućnostima lokalnih zajednica... između 20-30% lokalnog proračuna za predškolsku djelatnost izdvaja 14 gradova i 35 općina, a više od 30% lokalnog proračuna izdvaja 5 gradova i 22 općine...

Ove godine Nacionalnim programom oporavka i otpornosti za ulaganje u predškolske ustanove namijenjeno je 1,22 milijarde kuna, čime se osigurava dodatnih 22.500 mjesta u predškolskim ustanovama i podiže obuhvat djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju na 90%... Iako u posljednjih deset godina upis djece u dobi od tri godine do šest godina raste...Republika Hrvatska se nalazi na začelju u usporedbi sa zemljama članicama Europske unije. Stopa sudjelovanja u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju djece od njihove četvrte godine do početka obaveznog obrazovanja iznosi 82,8% (znatno ispod referentne vrijednosti od 95% za 2020. i prosjeka EU-a od 95,4%, ..

(Program potpore općinama Republike Hrvatske za održavanje i razvoj predškolske djelatnosti u 2023. godini, Središnji državni ured za demografiju i mlade, Zagreb, ožujak 2023. godine)

Izmjenama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN, br. 57/22) iz 2022. godine definirane su čl. 20. različite kategorije prednosti upisa u dječji vrtić. Apsolutnu prednost imaju djeca koja do prvog

travnja tekuće godine navršše četiri godine života, te djeca koja su obavezna pohađati program predškole. Iznimno, ukoliko osnivač ne može osigurati upis svakog prijavljenog djeteta definirani su kriteriji prednosti za ostale kategorije djece: djeca roditelja invalida Domovinskog rata, djeca iz obitelji s troje ili više djece, djeca oba zaposlena roditelja, djeca s teškoćama u razvoju i kroničnim bolestima, djeca samohranih roditelja, djeca jednoroditeljskih obitelji, djeca osoba s invaliditetom upisanih u Hrvatski registar osoba s invaliditetom, djeca koja su ostvarila pravo na socijalnu uslugu smještaja u udomiteljskim obiteljima, djeca koja imaju prebivalište ili boravište na području dječjeg vrtića te djeca roditelja koji primaju doplatak za djecu ili roditelja korisnika zajamčene minimalne naknade.

Ovako veliki broj „zaštićenih“ kategorija djece otežava prekapacitiranim predškolskim ustanovama osigurati pristup predškolskom odgoju svakom djetetu, a posebno u odnosu na djecu s teškoćama u razvoju, čije uključivanje i boravak u vrtiću uređuje i Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (NN, br. 63/08 i 90/10) dodatnim kriterijima veličine odgojne skupine i programa primjerenih potrebama djeteta.

Iz iskustva POSI, unatoč zakonom definiranoj mogućnosti ostvarivanja prednosti pri upisu, DTUR otežano ostvaruju mogućnost upisa u predškolske programe zbog različitih razloga – nepostojanja vrtića na području prebivališta, nedostatka slobodnih mjesta i uvjeta prema Državnom pedagoškom standardu ili neosiguravanja elemenata podrške odgojno-obrazovnoj inkluziji. S druge strane, boravak DTUR u redovnim vrtićkim programima bitan je radi ostvarivanja inkluzije, te interakcije i socijalizacije s drugom djecom koji su za većinu DTUR od neprocjenjive važnosti za ostvarivanje maksimuma njihovih razvojnih potencijala.

Unatoč tome što rezultati svih istraživanja (posebno UNICEF-a) ukazuju da uključivanje DTUR u redovne programe predškolskih ustanova osim poticanja njihovog osobnog razvoja u najoptimalnijem razvojnom periodu, umanjujući nepovoljne učinke razvojnih teškoće i sprečavajući kasniji invaliditet, povoljno utječe i na razvoj djece bez teškoća, na stvaranje tolerantnog okruženja i na uklanjanje predrasuda od najranije dobi – djeci s teškoćama u razvoju se samom činjenicom postojanja teškoća u mnogim sredinama ograničava pa i onemogućava pristup predškolskom odgoju i obrazovanju što predstavlja diskriminaciju.

Sporne odredba pravilnika o mjerilima upisa u vrtić

Način ostvarivanja prednosti pri upisu djece u dječji vrtić uređuje osnivač dječjeg vrtića svojim aktom. POSI je u najvećem broju postupanja utvrdio da se u pravilnicima o upisu djece u vrtić određuju kriteriji za upis DTUR koji nisu u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju, niti intencijom cjelokupnog zakonodavstva iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja. Odredbe pravilnika o upisu djece i mjerilima upisa mogu biti i diskriminatorne, npr. kada samo djeca s teškoćama u razvoju po kriteriju prednosti dobivaju jedan bod, dok neke druge kategorije djece dobivaju po 10 ili 20 bodova, kojima ostvaruju prednost upisa.

Sporni su svi pravilnici o upisu djece u kojima je navedeno da se DTUR neće upisati ukoliko „s obzirom na djetetove teškoće, ne postoje uvjeti za integraciju djeteta u redoviti program“, pri čemu se gotovo u pravilu niti ne navodi koji bi uvjeti uopće bili potrebni za konkretno dijete.

Naglašavamo da u cjelokupnom tekstu Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju ne postoji odredba koja se odnosi na procjenu „uvjeta koje dječji vrtić može ponuditi“, kako se to učestalo definira u pravilnicima o upisu djece i ostvarivanju prava i obveza korisnika usluga u vrtiću. Intencija zakonodavca nije da prosudbe povjerenstava idu u smjeru pronalaženja opravdanja za onemogućavanje upisa, budući je pravo svakog djeteta da bude upisano u vrtić, a stvaranje uvjeta za integraciju djeteta s teškoćama u razvoju zakonska obaveza predškolske ustanove i njegovog osnivača.

Konstatacija da „takvi uvjeti ne postoje“ i posljedično odbijanje upisa iz navedenog razloga upućuje na sumnju da se radi o diskriminaciji djeteta na temelju razvojnih teškoća propustom razumne prilagodbe, sve prema odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Načelo zabrane diskriminacije po osnovi zdravstvenog stanja i/ili invaliditeta, obveza osiguranja razumne prilagodbe

koja nije nerazmjerni teret za onog koji ju je dužan omogućiti, te zahtjev da svaka uskrata prava treba ostvarivati svoj legitimni cilj i mora biti primjerena i nužna za ostvarenje tog cilja, osnovne su premise kojima se treba voditi i kod ostvarivanja prava djeteta s teškoćama u razvoju na inkluzivni predškolski odgoj s ciljem potpunog uključivanja.

Pravilnik o upisu djece i ostvarivanju prava i obaveza korisnika vrtića predstavlja podzakonski akt koji mora biti usklađen sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju, kao što je to određeno člankom 57. navedenog Zakona. Odredbe Zakona obvezujuće su naravi te njih nije moguće derogirati podzakonskim aktima, odnosno pravilnik ne može sniziti standarde zaštite prava djeteta s teškoćama koja su zajamčena zakonom.

Primjer iz prakse: U jednom od slučajeva u kojima smo postupali, dijete s razvojnim teškoćama nije upisano u vrtić iako je u odgovarajućim odgojnim skupinama bilo slobodnih mjesta, što je nedvojbeno utvrđeno u nalazu prosvjetnog inspektora. Naime, utvrđeno je da je uz zahtjev za upis priložen nalaz rehabilitatora u kojem je dana preporuka za uključivanje djeteta u vrtić kako bi se u skupini vršnjaka dodatno osnaživao i poticao djetetov komunikacijski, jezični i govorni razvoj, a vrtić u trenutku provedbe postupka upisa imao slobodnih mjesta. Unatoč takvoj preporuci i činjenici da je vrtić raspolagao slobodnim mjestima u odgojno-obrazovnim skupinama četverogodišnjaka, doneseno je rješenje kojim se odbija upis djeteta iz razloga „utvrđenih razvojnih teškoća kod djeteta“ i „nepostojanja Programa za rad s djecom s teškoćama u razvoju od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja“. Inspekcijski nadzor potvrdio je sumnju u nepravilnosti u postupku upisa, te je dječjem vrtiću naloženo ponovno razmatranje zahtjeva za upis na temelju odredbi Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju. Iako Državni pedagoški standard jasno definira da dijete s teškoćama u razvoju ima pravo i na uključivanje u redovite programe s ostalom djecom, iako u konkretnom slučaju osim oštećenja sluha dijete nema drugih razvojnih teškoća, te su odgovarajući stručnjaci preporučili uključivanje u predškolsku ustanovu, očito je dječji vrtić u konkretnom slučaju u prvi plan stavio djetetov invaliditet, ograničenja i teškoće. U konkretnom slučaju, osim kriterija razvojnih teškoća, radilo se o djetetu dobi od četiri godine, stoga i dvostrukim kriterijem prednosti. U takvim slučajevima POSI upućuje preporuke upravnim vijećima predškolskih ustanova da odredbe pravilnika o upisu djece usklade s odredbom čl. 20. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju na način da se ne može na osnovu inicijalnog razgovora odbiti upis djeteta s teškoćama u razvoju, niti utvrditi da za konkretno dijete vrtić ne može osigurati potrebne uvjete. Takve odredbe akta o upisu nisu u suglasju sa svim propisima iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja, a iz kojih proizlazi obaveza vrtića (i njegovog osnivača) na stvaranja uvjeta za prihvatanje svakog djeteta, kako bi na ravnopravnoj osnovi imalo pristup predškolskom odgoju i obrazovanju. Isto smo još 2021. godine predložili MZO-u da postupanje svih vrtića u RH uskladi s pozitivnim zakonodavstvom, dobrom inkluzivnom praksom i zabranom diskriminacije po osnovi razvojnih teškoća djeteta.

Nepostojanje stručnog tima

Manjak ili nedostatak stručnjaka u predškolskim ustanovama često se ističe kao zapreka uključivanju djeteta s teškoćama u razvoju. U posebnoj odgojnoj skupini za DTUR programe ostvaruju i stručnjaci edukacijsko-rehabilitacijskog profila raznih usmjerenja. Stručni suradnici dio su i stručnog povjerenstva za donošenje prosudbe o uključivanju DTUR i djeteta sa zdravstvenim teškoćama.

U jednom slučaju kojega smo pratili, vrtić je odbio uključiti dijete s komunikacijskim teškoćama pozivajući se na nalaze u kojima su date preporuke (roditelju op.a.) za intenzivne terapijske postupke, iako u tim nalazima nije navedeno da se dijete ne može ili ne treba uključiti u vrtić. Dapače, dvije zdravstvene ustanove preporučile su uključivanje u vrtić radi stimulacije govora.

Smatramo da vrtić nedostatak drugog profila stručnih suradnika, a radi osiguravanja inkluzivne podrške djetetu s teškoćama u razvoju u osiguravanju njegove socijalizacije i odgoja, može nadomjestiti i na druge načine - suradnjom s djetetovim rehabilitatorima u vezi utvrđivanja djetetovih mogućnosti i potreba, korištenjem prava na uslugu pomoći djetetu pri uključivanju u programe odgoja i obrazovanja (socijalna usluga koja se pruža odgojiteljima i stručnim suradnicima u predškolskim ustanovama te

učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i asistentima u školskim ustanovama) prema čl. 99. Zakona o socijalnoj skrbi (NN, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23 i 156/23), zapošljavanjem dodatnog odgajatelja u grupi u kojoj se nalazi dijete s teškoćama u razvoju ili traženjem savjetodavne podrške Agencije za odgoj i obrazovanje, edukacije odgajatelja i dr.

Ovdje treba naglasiti i to da iz zakonodavnih odredbi ne proizlazi da su vrtići rehabilitacijske ustanove, te se „provedba intenzivnih terapijskih postupaka“ preporučeni roditelju od gore navedenih ustanova od vrtića niti ne očekuje, a niti je takva očekivanja imala majka djeteta s teškoćama govorno jezičnog razvoja, nego kako je navela u podnesku „*Moja je želja koju sam iznijela u zahtjevu za upisom je omogućavanje mome sinu program predškolskog obrazovanja te ujedno i socijalizaciju. Kako je dječak uskoro i predškolac, smatram to krucijalnim za njegov daljnji rast i razvoj te stjecanje kompetencija za obavezno osnovnoškolsko obrazovanje*“.

Iako vrtić nema zaposlene druge profile stručnjaka, osim pedagoga i zdravstvene voditeljice, postavili smo pitanje kompetencije takvog stručnog tima da meritorno procijeni koje su potrebe djeteta, odnosno njegove mogućnosti uključivanja u dječji kolektiv, i nije li upravo djetetu s njegovim razvojnim teškoćama važno boraviti u okruženju djece urednog razvoja. Paradoksalno, iako niti stručni suradnik pedagog niti zdravstvena voditeljica prema odredbama DPS-a ne provode „utvrđivanje specifičnih odgojno-obrazovnih potreba djece s teškoćama ili njihovo prepoznavanje i ublažavanje“, ta činjenica nije bila zapreka za njihovu odluku da „vrtić nema uvjete za prihvata djeteta s teškoćama“.

Isto tako uočili smo da u Godišnjim planovima rada niti kroz više posljednjih godina nije predviđeno zapošljavanje bar još jednog profila stručnog suradnika, iako je obaveza ravnatelja predškolske ustanove i njegovog osnivača osigurati zapošljavanje adekvatnog broja i profila stručnjaka radi kvalitetnijeg zadovoljavanja potreba sve djece, a pogotovo djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Konkretni vrtić u tom je smislu propustio poduzeti odgovarajuće radnje.

Iz razmatranja svih gore navedenih činjenica i okolnosti, kao i zakonskih odredbi (zakonsko pravo djeteta s teškoćama u razvoju i djeteta starijeg od četiri godine na upis u vrtić, stručno nedovoljno obrazložena prosudba Povjerenstva za upis o sposobnostima i potrebama djeteta usporenog jezično-govornog razvoja, mogućnost korištenja ostalih oblika inkluzivne podrške u nedostatku drugih profila stručnjaka), vidljivo je da postupanje vrtića nije zakonito, te da odbijanje upisa nije bilo nužno, a niti razmjerno cilju koji se željelo postići, a to je zaštita najboljeg interesa djeteta.

Diskriminacija

Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12), čl. 8. navedeno je da se ovaj Zakon primjenjuje na postupanje svih državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, pravne osobe s javnim ovlastima te na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba, u svim područjima djelovanja, uključujući izrijekom navedeno područje obrazovanja, znanosti i sporta.

Isti Zakon u čl. 4. navodi da će se diskriminacijom u smislu ovoga Zakona smatrati i „*propust da se osobama s invaliditetom, sukladno njihovim specifičnim potrebama, omogući između ostalog korištenje javno dostupnih resursa...prilagodбом infrastrukture i prostora, korištenjem opreme i na drugi način koji nije nerazmjeran teret za onoga tko je to dužan omogućiti*“.

Treba napomenuti da osim podrške stručnjaka rehabilitacijskog profila, postoje i druge mogućnosti za dodatnu inkluzivnu podršku djetetu koje je vrtić može iskoristiti bez dodatnih troškova (edukacija odgajatelja, suradnja s djetetovim rehabilitatorima, ostvarivanje prava na pomoć pri uključivanju u programe odgoja i redovitog obrazovanja iz socijalne skrbi, savjetodavni posjet Agencije za odgoj i obrazovanje i dr.).

Stoga u svim konkretnim slučajevima kada nije dokazano da bi osiguravanje nekog od oblika inkluzivne podrške DTUR predstavljalo nesrazmjera teret za vrtić ili njegovog osnivača, možemo sumnjati da se radi o diskriminaciji DTUR u pristupu predškolskom odgoju i obrazovanju.

Uključivanje u vrtić izvan mjesta prebivališta

Veliki problem u pristupu predškolskim programima imaju roditelji na čijem području nema predškolske ustanove. Još je teža situacija s osiguravanjem dodatne inkluzivne podrške, za koju nije definirano tko bi je za dijete s drugog upisnog područja trebao osigurati. Načelno, osnivač dječjeg vrtića odgovoran je za uvjete potrebne za inkluziju DTUR sa svojeg područja, ali u slučaju kada se radi se o uključivanju djeteta u drugoj jedinici lokalne samouprave, isto nije jasno definirano.

Prema Zakonu o predškolskom odgoju, „*ako na području jedinice lokalne samouprave nema organiziranog programa ranog i predškolskog odgoja, jedinica lokalne samouprave dužna je sufinancirati pohađanje programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu sa svog područja u dogovoru s najbližom susjednom jedinicom lokalne samouprave ili jedinicom lokalne samouprave koja ima program koji u najboljoj mjeri može udovoljiti potrebama djeteta.*“ (čl. 2.). U praksi, takva djeca gotovo u pravilu nemaju pristup vrtiću, jer pravilnici o upisu dodatne bodove za upis dodjeljuju djeci s prebivalištem, odnosno boravištem na području vrtića, odnosno djecu s drugih područja, upisuju samo ukoliko postoje slobodna mjesta.

Predškolski odgoj i obrazovanje dio je cjelovitog obrazovnog sustava, a obaveza osiguravanja mogućnosti predškolskog odgoja i obrazovanja izravna je obaveza lokalne samouprave, stoga po našem mišljenju postoji i podloga i mogućnost, odnosno obaveza jedinice lokalne samouprave koja nije osigurala predškolski program, sudjelovanja u sufinanciranju troškova kvalitetnog uključivanja djeteta u predškolski program, ukoliko je to potrebno. U tom smislu predlažemo da eventualno podmirivanje troškova asistenta i sufinanciranje bude dogovor između čelnika dviju jedinica lokalne samouprave.

Prebivalište roditelja

Kao i ranijih godina POSI je i prošle godine razmatrao slučaj povrede prava djeteta zbog navodno spornog prebivališta jednog roditelja.

Primjer iz prakse: Jedan drastični slučaj pratili smo kod dvoje djece/blizanaca upisanih u vrtić u pedagoškoj godini 2021./2022. Nakon dvije godine boravka u vrtiću, u pedagoškoj godini 2023./2024. djeca nisu uvrštena u popis upisane djece zbog promjene prebivališta oca. S obzirom da se radi o djeci koja su već dvije godine upisana u isti vrtić, te posebno što se radi o djeci s teškoćama u razvoju, roditelji izražavaju zabrinutost, ali i stav da postupak vrtića ukazuje na moguću diskriminaciju DTUR.

U konkretnom slučaju, djeca žive zajedno s majkom i ocem, majka i djeca imaju prebivalište na području jedne jedinice lokalne samouprave, dok otac ima prijavljeno prebivalište u drugoj, a privremeno prijavljeno boravište u Republici Sloveniji gdje je zaposlen.

Smatramo dvojbena upis djece uvjetovati zajedničkim životom roditelja, a konkretni primjer ukazuje kakve drastične posljedice po ostvarivanje prava djeteta može donijeti rigidna i posve neživotna provedba uvjeta zajedničkog prebivališta roditelja.

Naime, prema odredbama Obiteljskog zakona (NN, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23 i 156/23) jedan od temeljnih sadržaja roditeljske skrbi jest i određivanje mjesta stanovanja. Djetetovo mjesto stanovanja jest prebivalište njegovih roditelja, a ako roditelji ne stanuju zajedno, prema prebivalištu roditelja s kojim dijete živi. Prestanak boravka u vrtiću zbog promijenjenog boravišta oca i činjenice da oboje roditelja nemaju prijavljeno prebivalište na istoj adresi, predstavlja miješanje u osobni i obiteljski život, te posljedično postupanje na štetu djeteta. Smatramo da akt kojim se regulira upis djece u vrtić ne smije ugrožavati pristup predškolskom odgoju djetetu zbog odluke roditelja da ne stanuju zajedno, s obzirom da niti jednim propisom Republike Hrvatske takva obaveza roditelja ne postoji.

Na zakonskim osnovama utemeljeni uvjet upisa djeteta može biti samo prebivalište djeteta na području osnivača vrtića, kao što je to navedeno u čl. 20. st. 4. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju. Ideja da se već upisana djeca mogu ispisati zbog prebivališta jednog roditelja suprotna je principu zaštite stečenih prava upisane djece. U takvim okolnostima predškolskoj ustanovi predlažemo da se sporni uvjet za upis i boravak djece uredi na način kako je definirano pravilnicima o upisu velike

većine predškolskih ustanova, koje kao uvjet postavljaju prebivalište djeteta, a ne roditelja, pogotovo ne oba roditelja.

Kraći boravak u vrtiću

Praksa predškolskih ustanova u dijelu skraćivanja boravka DTUR iz ranijih godina nastavila se i prošle godine. Gotovo je uobičajena praksa da se DTUR omogućuje boravak od četiri sata dnevno ili kraće, ili nekoliko puta tjedno po nekoliko sati. O ovome je POSI već ranijih godina izvještavao u izvješćima o radu, ali i izravno resorno Ministarstvo. U ispitivanim slučajevima uglavnom nije bilo moguće utvrditi na kojim objektivnim okolnostima se temelji procjena po kojoj se dijete u vrtić uključuje svega dva dana u tjednu. Uglavnom vrtići paušalno navode „da je najbolji interes djeteta da u vrtiću bude što kraće, a zbog njegovih razvojnih potreba“. Ovakve konstatacije navode se čak i kada postoje preporuke djetetovih rehabilitatora da je u interesu djeteta što dulji boravak s vršnjacima urednog razvoja. Često se odobreni kraći boravak djeteta opravdava nemogućnošću osiguravanja „osobnog asistenta“.

POSI stava je da dodatni asistent u predškolskoj ustanovi ne može biti isključivi preduvjet boravka djeteta u vrtiću. Dodatni odgajatelj/pomoćnik nije potreban svakom DTUR, nego se njegovo uključivanje temelji na individualnim odgojno obrazovnim potrebama djeteta, ovisno o vrsti i težini razvojnih oštećenja, te da predškolske ustanove trebaju osiguravati i koristiti i druge oblike inkluzivne potpore, na osnovu stručne prosudbe donesene nakon opservacijskog perioda.

Djeca sa zdravstvenim teškoćama

Primjer iz prakse: POSI već drugu godinu provodi ispitni postupak u predmetu moguće povrede prava djeteta s dijabetesom na boravak u vrtiću. Naime, djetetu s dijabetesom u odnosu na koje se vodi ovaj postupak kontrolira se razina šećera putem čitača (Libre senzor) ili aplikacije na mobitelu, a inzulin aplicira preko tzv. Iporta bez uboda izravno u kožu. Za provjeru razine šećera i apliciranje inzulina nije potrebno medicinsko znanje, jer isto kod kuće provode članovi obitelji nakon osnovnih uputa specijalista. Kako vrtić odbija provoditi kontrolu razine šećera i aplicirati inzulin niti uz suglasnost roditelja, djetetu je posredno onemogućen boravak u vrtiću.

Tijekom postupka zatraženo je mišljenje vrtića, osnivača i Ministarstva znanosti i obrazovanja na okolnost mogućeg apliciranja inzulina djetetu s dijabetesom od strane zdravstvene voditeljice vrtića uz prethodnu suglasnost roditelja. Vrtić i osnivač pozivaju se na Sigurnosno-zaštitni i preventivni program dječjeg vrtića koji je usklađen sa zakonskom regulativom, pri čemu se ne navodi i kojom.

Ministarstvu znanosti i obrazovanja obratili smo se upitom o zakonskoj odredbi na temelju koje zdravstveni radnik vrtića ne bi smio dati lijekove djetetu sa zdravstvenim teškoćama, o čemu je isto zatražilo tumačenje Ministarstva zdravstva, sa zamolbom da svoj odgovor uputi izravno POSI.

U trenutku zaključenja ovog izvješća zaprimili smo i odgovor MZ, koji u potpunosti podržava naš stav da dijabetes ne može biti prepreka za uključivanje djeteta u vrtić, stoga ga citiramo gotovo u cijelosti:

„...u današnje doba, obzirom na napredak tehnologije i pristupačnosti informacija, šećerna bolest ne bi trebala predstavljati prepreku za upis djece u dječji vrtić...sukladno Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja, svaki dječji vrtić trebao bi imati zdravstvenog voditelja, po struci višu medicinsku sestru, koja radi na osiguravanju i unapređenju zaštite zdravlja djece...a uz suglasnost i suradnju roditelja mogli bi biti zaduženi za davanje medikamentozne terapije u skladu s uputom liječnika, uzimajući u obzir broj djece s poteškoćama u pojedinom dječjem vrtiću....sukladno navedenom omogućavanje prava na osobnu njegu, skrb i pratnju djeci sa ovom bolešću tijekom boravka u dječjem vrtiću predstavlja idealno rješenje. Uz to, izrazito je bitno i provođenje edukacije odgajatelja na ovu temu. Djeca oboljela od šećerne bolesti tipa I trebala bi imati mogućnost sudjelovanja u redovnim vrtićkim programima jer su moderni uređaji za praćenje glukoze sve napredniji, jednostavni za korištenje te omogućuju pravovremenu reakciju signalizirajući visoke i niske koncentracije glukoze. Isto tako, djeca često koriste inzulinsku pumpu, čime se izbjegava potreba za ručnom aplikacijom inzulina u potkožno tkivo i tako bitno olakšava liječenje ove bolesti, kako pacijentima i njihovim obitelji, tako i

obrazovnom osoblju. U slučaju potrebe za dodatnom edukacijom osoblja u dječjem vrtiću, predškolske ustanove mogu kontaktirati Kliniku za dijabetes, endokrinologiju i bolesti metabolizma „Vuk Vrhovec“ kao i Referentni centar MZ za dijabetes“.

Navedena preporuka i prijedlozi za razumnu prilagodbu potrebama djece sa zdravstvenim teškoćama u predškolskim ustanovama (edukacija djelatnika, pomoćni radnik za njegu, skrb i pratnju, komunikacija sa specijalistima i sl.) bit će biti dostavljena na znanje svim predškolskim ustanovama, kako bi se osigurao jednakopravni položaj djece sa zdravstvenim teškoćama, sukladno opredjeljenju RH za poštivanje jednakih prava svakog djeteta.

Preporuka Ministarstvu znanosti i obrazovanja:

Zapreku u pristupu predškolskom odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju predstavlja odredba internih pravilnika kojim predškolske ustanove reguliraju postupak upisa u vrtić, odnosno rad povjerenstava za upis djece s teškoćama u razvoju. Odredba u kojoj je navedeno da će se dijete s teškoćama u razvoju upisati ovisno o tome „ima li predškolska ustanova osigurane potrebne uvjete“ samo je naizgled usmjerena na dobrobit ove kategorije djece, dok je prema našem mišljenju ona u izrazitoj suprotnosti s odredbama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju kao i Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

Prema kriteriju „postojanja uvjeta za uključivanje djeteta s teškoćama u razvoju“ većina djece s teškoćama u razvoju mogla bi biti isključena od mogućnosti upisa u redovne predškolske ustanove, što POSI uočava posljednjih godina kao sve izraženiji trend. Predškolske ustanove suočavaju se sa nedovoljnim brojem stručnih suradnika, otežanim zapošljavanjem dodatnih odgojitelja, a izrazit je problem nedovoljnog kapaciteta za prihvata djece odnosno velikih lista čekanja, koje se okolnosti najviše odražavaju na odluku o neupisivanju djeteta s teškoćama u razvoju.

POSI je stava da je garancija prava na jednake uvjete isključivo u poštivanju zakonske odredbe o prioritetnom upisu djeteta s teškoćama u razvoju, a onda i obaveze osiguravanja potrebnih oblika podrške kako bi dijete ostvarilo pravo pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju na jednakoj osnovi s drugima, a navedeno treba biti normirano i u internim aktima predškolskih ustanova.

Stoga je nadležnom Ministarstvu znanosti i obrazovanja preporučeno da predškolskim ustanovama i njihovim osnivačima uputi preporuku i uputu vezano uz sadržaj internih akata o upisu djece u predškolske ustanove koji u pravilu treba biti usklađeni sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u dijelu poštivanja prava prednosti upisa za djecu s teškoćama u razvoju.

Također smo preporučili da se u uputama i preporuci predškolskim ustanovama i njihovim osnivačima Ministarstvo osvrne na sva pitanja koja na koja smo upozorili preporukom iz 2022. godine, posebno u pogledu nepovoljne prakse u dijelu koji se odnosi na tzv. Opservacijske ugovore koje sklapaju isključivo roditelji djece s teškoćama u razvoju, kao i praksu skraćivanja dnevnog boravka djece s teškoćama u razvoju. Potrebno je upozoriti sve predškolske ustanove u RH na obavezu postupanja sukladno pozitivnim zakonodavstvu, dobrom inkluzivnom praksom i zabranom diskriminacije po osnovi razvojnih teškoća djeteta.

2.13.2. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje

Broj učenika s teškoćama u razvoju u osnovnoj i srednjoj školi

U tablici 13. su prikazani podaci o broju učenika s teškoćama u razvoju u posljednje tri školske godine dobiveni od Ministarstva znanosti i obrazovanja, a koje smo usporedili s kretanjem ukupnog broja učenika u školama u Republici Hrvatskoj koji je dostupan u okviru Školskog e-Rudnika.

Tablica 13. Broj učenika i učenika s teškoćama u razvoju upisanih u osnovnim i srednjim školama te ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u školskim godinama 2021./2022., 2022./2023. i 2023./2024.

Školska godina	Ukupan broj učenika	Ukupan broj učenika s tur	Udio učenika s TUR u ukupnom broju	Broj učenika s TUR u OŠ	Broj učenika s TUR u SŠ
2021./2022.	456.441	29.153	6,39%	24.025	5.128
2022./2023.	454.232	30.131	6,63%	24.913	5.218
2023./2024.	450.855	31.958	7,09%	26.490	5.468

Prikazani podaci govore o povećanju broja učenika s teškoćama u razvoju i u osnovnoj i srednjoj školi dok je istodobno ukupni broj učenika manji.

Kao i prethodnih godina uočava se da se veliki broj učenika s teškoćama u razvoju evidentiran tijekom osnovnoškolskog obrazovanja ne pojavljuje u srednjoj školi – riječ je o do sada neistraženoj pojavi, a kako smo i prošle godine naglasili, smatramo da je razloge za to moguće utvrditi praćenjem školovanja učenika s teškoćama u razvoju putem e-matice na temelju osobnih podataka.

Tablica 14. Ukupan broj učenika i učenika s teškoćama upisanih u osnovnim i srednjim školama u školskoj godini 2022./2023. i 2023./2024.

Školska godina 2022./2023. - škola	Broj učenika	Broj učenika s TUR	Udio učenika s TUR u ukupnom broju
Osnovna škola	309.418	24.913	8,05%
Srednja škola	144.814	5.218	3,6 %
Školska godina 2023./2024. - škola	Broj učenika	Broj učenika s TUR	Udio učenika s TUR u ukupnom broju
Osnovna škola	304.957	26.490	8,68%
Srednja škola	145.898	5.468	3,75%

Podaci dobiveni od MZO, prikazani u grafikonima 6., 7., 8. i 9., pokazuju i nadalje da se najveći broj učenika s teškoćama u razvoju školuje u redovnim školama kao i da se udio učenika koji se školuje u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja ne povećava.

Školska godina 2022./2023.

Grafikon 6. Osnovnoškolski program

Grafikon 7. Srednjoškolski program

Grafikon 8. Osnovnoškolski program

Grafikon 9. Srednjoškolski program

Međutim, slijedom pritužbi i redovnih obilazaka ustanova, kao i proteklih godina ističemo da se u našem društvu i nadalje gleda na djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom primarno kroz prizmu njihove teškoće/invaliditeta što vodi k tome da se fokus stavlja prvenstveno na ono što ne mogu. Kontinuirano ističemo potrebu zaokreta promišljanja na način da je invaliditet/teškoća u razvoju samo jedna od osobina i da je potrebno dijete ili osobu promatrati u kontekstu dobrih strana sposobnosti i interesa, odnosno na jednak način kao osobe koje nemaju invaliditet. Potrebno im je dati priliku kao i ostalim učenicima da pokažu svoje stvarne potencijale.

Stručna povjerenstva škola i upravnih tijela u županiji

Iako manje nego prethodnih godina i ove godine nam se obratilo nekoliko roditelja vezano za upis njihovog djeteta s teškoćama u razvoju u strahu da ih škola u mjestu stanovanja neće upisati.

Prošle godine smo se u izvješću osvrnuli na način rada stručnih povjerenstava škola i upravnih tijela županija upozoravajući na prisutnost stavova da samo postojanje razvojnih teškoća učenike onemogućava u svladavanju redovnog nastavnog gradiva i procjena koje mogu utjecati na njihov cjelokupni život. Smatramo da je manji propust pružiti učenicima priliku školovanja u redovitim programima te ukoliko se pokaže da isti ne mogu svladati usmjeriti ih ka posebnom programu nego da se nakon cijelog osnovnog školovanja po posebnom programu utvrdi da je učenik ustvari mogao svladati redoviti program. Ukazali smo na nužnost ujednačenog postupanja stručnih povjerenstava u RH u skladu s propisima te naglasili potrebu edukacije članova stručnih povjerenstava škola i upravnih tijela županija, ali i potrebu osiguravanja učinkovitih mehanizama kontrole rada stručnih povjerenstava unatoč njihovoj samostalnosti u djelovanju i osiguranoj mogućnosti pravnih lijekova.

Primjer iz prakse: Potvrdu za navedeno nalazimo i u primjeru učenika kojeg smo opisali u prošla dva izvješća, a u odnosu na kojega smo postupali i u 2023. godini. Na zahtjev majke za promjenu programa obrazovanja, ustanova s posebnim uvjetima u kojoj se učenik školuje u srpnju 2023. ponovno dostavlja redovitoj osnovnoj školi treći puta mišljenje da učenik svladava redoviti program uz prilagodbu sadržaja i da u ustanovi nema rehabilitacijske programe. Redovita osnovna škola je istu dokumentaciju zaprimila i 2022. godine te cijelu školsku godinu odugovlačila s pokretanjem postupka do početka školske godine 2023./2024. Nakon više upućenih preporuka i dostavljenog mišljenja školi i nadležnoj županiji o postojećim zakonskim odredbama i obvezama, tri puta smo zatražili i postupanje Samostalnog sektora prosvjetne inspekcije MZO i AZOO koji su nam svaki puta odgovorili da navedeno postupanje nije u njihovoj nadležnosti. Prosvjetna inspekcija je podnesak svaki puta dostavila na nadležno postupanje Upravi za potporu i unaprjeđenje sustava odgoja i obrazovanja u MZO. Uvidom u zakonske odredbe Zakona o prosvjetnoj inspekciji (NN, br. 61/11, 16/12, 98/19 i 52/21) i Zakona o

Agenciji za odgoj i obrazovanje (NN, br. 85/06 i 151/22) mišljenja smo da su u ovom slučaju bili nadležni za postupanje što smo i naglasili u preporuci. Naime, činjenica je da nitko ne smije utjecati na stručno mišljenje članova stručnih povjerenstva te da roditelji ukoliko nisu zadovoljni s mišljenjem imaju pravo žalbe na rješenje, odnosno pokretanje upravnog spora prema propisima koji uređuju upravni postupak. Međutim, naš zahtjev za postupanjem prosvjetne inspekcije i AZOO se odnosio na nepostupanje djelatnika škole koji su zaprimali određenu dokumentaciju i bili sukladno postojećim propisima dužni postupati. Ujedno je ovaj primjer naglasio neujednačenost u postupanju ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja ovisno o tome tko je osnivač ustanove i je li u sustavu zdravstva, socijale ili obrazovanja, a što je i određeno Pravilnikom o utvrđivanju psihofizičkog stanja djeteta, učenika i sastavu stručnih povjerenstava (NN, br. 67/14 i 63/20). Je li riječ o manjkavosti navedenog Pravilnika ili nepravilnog provođenja propisa? Naime, da je ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja bila u sustavu zdravstva i socijalne skrbi, a ne obrazovanja, mišljenje o napredovanju učenika i potrebu izmjene programa obrazovanja bi dostavila županijskom upravnom odjelu nadležnom za obrazovanje te bi stručno povjerenstvo županije utvrđivalo primjereni program obrazovanja. S obzirom da je u ovom slučaju riječ o ustanovi s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja u sustavu obrazovanja mišljenje je dostavila OŠ (stručnom povjerenstvu OŠ) po mjestu stanovanja koja je posljednji puta učenika vidjela u 1. razredu OŠ. Učenik sada pohađa 7. razreda. Nadležna osnovna škola po mjestu stanovanja je dakle tek nakon godinu dana pokrenula postupak utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta radi utvrđivanja primjerenog programa obrazovanja te je ponovno donijela prijedlog za nastavak školovanja po posebnom programu na što je majka uložila žalbu te se čeka drugostupajsko mišljenje.

Smatramo da bi sve ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanje (bez obzira radi li se o ustanovama iz sustava obrazovanja, zdravstva ili socijalne skrbi) trebale imati svoja stručna povjerenstva ili izravno dostavljati svoja mišljenja i prijedloge u postupcima utvrđivanja primjerenog programa obrazovanja, privremenog oslobađanja od započetog školovanja, dodatnih odgojno-obrazovnih i rehabilitacijskih programa, uključivanja pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika za svoje učenike i sl. stručnom povjerenstvu upravnog odjela županije kao i ostale škole. Jedino ustanova u kojoj se učenik školuje može razmatrati pitanja primjerenih programa obrazovanja i potrebnih potpora uvažavajući pri tome i nalaze i mišljenja stručnjaka koji učenika prate u rehabilitaciji izvan škole.

Primjer iz prakse: Koliko velika udaljenost stanovanja od škole utječe na samu kvalitetu obrazovanja i kvalitetu rehabilitacijskih postupaka izvan škole opisuje, jedan u nizu takvih, primjer učenika koji putuje do škole – ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja sat vremena u jednom smjeru, a zbog čega spava veći dio boravka na nastavi. Roditelji su nezadovoljni zbog toga te se pritužuju na rad djelatnika ustanove. Uključuje se niz institucija, provode nadzori, odnos roditelja i ustanove se trajno narušava, a ustvari je učeniku bilo potrebno samo naći školovanje bliže mjestu stanovanja. Ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja neovisno tko je osnivač, odnosno jesu li u sustavu obrazovanja, zdravstva ili socijalne skrbi, su prekapacitirane, posebni razredni odjeli u školama su prekapacitirani, a odobrenja MZO za nove odjele i nova zapošljavanja se dugo čekaju. Ujedno nakon zaprimanja odobrenja MZO škole imaju teškoća i sa zapošljavanjem učitelja edukatora rehabilitatora jer ih nedostaje na tržištu rada. Ovaj bi se problem mogao ublažiti na način da se učitelje razredne i predmetne nastave i nastavnike kroz primarna i sekundarna osposobljavanja osposobi za poučavanje učenika s teškoćama u razvoju i da im se osigura stručno usavršavanje i supervizija prema potrebi uz istodobno osiguravanje odgovarajućih prilagodbi (pomagala, pristupačnost, tehnički uvjeti i sl.).

Da bi se djeci s teškoćama u razvoju osiguralo pravovremeno uključivanje u obrazovni proces jednako kao i učenicima bez teškoća, potrebno je i da se žalbe na rješenja o primjerenom programu obrazovanja rješavaju prije početka školske godine.

Na taj način bi se izbjegle situacije kao u slučaju djevojčice čiji su nam se roditelji pritužili, a koja je čekala da drugostupanjsko povjerenstvo MZO odluči o njezinom školovanju te je tek nakon tri tjedna trajanja nastavne godine dobila obavijest MZO i tek na kraju mjeseca rujna krenula u školu u 1. razred.

Posebni razredni odjeli i ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja – uvjeti rada

Pravovremeno odobravanje: U skladu s iskazanim potrebama škola i osnivača potrebno je promptno odobravati ustrojavanje posebnih razrednih odjela i nova zapošljavanja te voditi računa da broj učenika ne bude veći od pet do sedam učenika. U slučaju zapošljavanja nestručnih zamjena potrebno je učitelje stručno voditi i supervizirati od strane stručnjaka.

Primjer iz prakse: Smatramo da nije moguće organizirati kvalitetan nastavni proces u posebnim razrednim odjelima s osam odnosno 11 učenika, a kako su bila ustrojena dva posebna razredna odjela u jednoj osnovnoj školi. U tim situacijama uključuje se veći broj pomoćnika u nastavi, koji nisu samostalni odgojno-obrazovni radnici i svakako nisu educirani za poučavanje učenika te isto ne predstavlja kvalitetno rješenje niti osigurava izjednačavanje mogućnosti i svakako ne doprinosi osiguravanju kvalitetnijeg nastavnog procesa u ovom slučaju. Stoga smo u ovom slučaju budući je škola imala pozitivno mišljenje osnivača uputili preporuku MZO za ustrojavanje dodatnog posebnog razrednog odjela. Preporuka je prihvaćena.

Prostorni uvjeti rada: U školama u kojima se otvaraju posebni razredni odjeli potrebno je omogućiti adekvatne prostore – ne pretvarati različite garderobe i kabinete u učionice i onda ih prepuniti s brojem učenika koji su najčešće s višestrukim teškoćama u razvoju i različitim senzornih podražaja.

U nastojanju da potaknu brže rješavanje problema vezanih uz prostornu skučenost i prekapacitiranost posebnih razrednih odjela, roditelji se nerijetko obraćaju za pomoć medijima. Tako smo svjedočili u medijskom članku o pritužbi roditelja koji je više mjeseci ukazivao osnivaču i školi na neadekvatne prostorne uvjete, a tek nakon medijskog izvještavanja osnivač je poduzeo potrebne preinake u prostoru škole kako bi se osigurao primjereni prostor. Škole i osnivači škola u nedostatku prostora, postizanja svih postavljenih ciljeva jednosmjenskog rada, cjelodnevne nastave i sl. i istodobno većeg broja učenika s teškoćama u razvoju, upravo u osiguravanju potrebnih posebnih razrednih odjela često se tome dovijaju na različite načine te im ne osiguravaju potrebne adekvatne uvjete. No, s obzirom na trendove porasta broja učenika koji se školuju po posebnom programu te činjenicu da su sve ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja i posebni razredni odjeli prekapacitirani više godina smatramo da su procesi gradnje i dogradnje škola trebali početi ranije i da su planovi osiguravanja potrebnih uvjeta trebali biti izrađeni prije nekoliko godina uz osiguravanje potrebnih financijskih sredstava.

Odjeli razredne i predmetne nastave: Kada u školi ne postoji mogućnost ustrojavanja razrednih odjela po dobi, smatramo da je potrebno odmah predvidjeti dva posebna razredna odjela, posebno za učenike nižih i posebno viših razreda kako bi se omogućilo kvalitetnije poučavanje.

Osobito je to važno i za učenike koji pohađaju posebne programe po tzv. principu djelomične integracije, a kako bi im se omogućilo da dolaze jednokratno u danu na nastavu. Na navedeno smo ukazali prošle godine preporukom svim školama koje imaju navedeni program te naglasili da se ne smije dogoditi da ti učenici ne dolaze na obavezne predmete ili dolaze na nastavu u smanjenom obimu. Od MZO cijelu godinu nismo zaprimili tumačenje zakonskih odredbi vezanih za organizaciju nastave za posebne razredne odjele po principu djelomične integracije u odnosu na pitanje dvokratnog dolaženja u istom danu na obavezne nastavne predmete.

Posebni programi – e-Savjetovanje

Novi posebni kurikulumi, iako su osmišljeni nisu se još uvijek počeli primjenjivati. Novina je da će u okviru posebnih programa učenici moći svladavati informatiku i strani jezik te se uvodi i predmet domaćinstvo. Međutim, strani jezik će se primjenjivati samo na učenike koji će se tek upisivati u 1.

razred osnovne škole u trenutku kada krene primjena novog kurikulumu. Pojedini učenici s TUR pokazuju značajne interese i talente za određene teme, a često su to upravo strani jezici i informatika, ali ne nužno samo to. Osnovano je promišljati da unatoč primjerenom školovanju po posebnom programu, učenici s teškoćama u razvoju mogu pojedine programe svladavati po redovitom programu. Postojeći propisi (čl. 8. st. 5. Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, br. 24/15) omogućavaju navedeno u okviru posebnog programa koji se dijelom prati po posebnom, a dijelom po redovitom programu. No u praksi učenici najčešće prate posebni program iz obrazovnih, a redoviti iz odgojnih predmeta. Istodobno prateća pedagoška dokumentacija i daljnje obrazovanje u RH ne omogućava učenicima da se razvijaju u svojim sposobnostima i prate redoviti program samo iz jednog ili dva obrazovnog predmeta. Stoga, smatramo da je potrebno iznalaziti način školovanja u kojem će učenici s teškoćama u razvoju koji se školuju po posebnom programu i posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada razvijati svoje talente i biti jednog dana vrsni u određenim zanimanjima. Sadašnje obrazovanje još uvijek ne podržava njihov obrazovni razvoj prema sposobnostima.

Istodobno uočavamo u obilascima skupina po posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada da su uključeni učenici s višestrukim teškoćama u razvoju koji primarno trebaju različite rehabilitacijske postupke i za koje postavljeni ishodi u okviru dva predložena posebna programa nisu primjereni te posebni programi ne odgovaraju stvarnim potrebama učenika. Učenici uključeni u posebne odgojno-obrazovne skupine heterogena su skupina s međusobno znatno različitim odgojnim, obrazovnim, a posebno rehabilitacijskim potrebama. Stoga smo u okviru e-Savjetovanja posebnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada predložili da se osmisli novi ili u okviru postojećih programa uvede još jedna razina programa, a koja bi se trebala bazirati na programu bazične perceptivno-motoričke stimulacije i uključivati rehabilitacijske i habilitacijske postupke kroz individualizirane kurikulume bazirane na redovitim procjenama. Pri tome treba imati na umu da je riječ o primarno obrazovnim ustanovama, ali i da je osnovno školovanje u RH obavezno te da ne postoji institut trajne odgode (već samo mogućnost privremenog oslobođanja od upisa u prvi razred sukladno prijedlogu jedinstvenog tijela vještačenja) te slijedom toga uključivanja samo u rehabilitacijske programe. Prijedlog nije prihvaćen

e-Savjetovanje – Eksperimentalni program – Osnovna škola kao cjelodnevna škola: Uravnotežen, pravedan, učinkovit i održiv sustav odgoja i obrazovanja

Uključili smo se i u e-Savjetovanje vezano za eksperimentalno uvođenje programa cjelodnevne škole te smo naglasili da iz izloženog prijedloga nije razvidno kako je program zamišljen za učenike s TUR koji se školuju u posebnim razrednim odjelima. Naime, aktivnosti Programa potpore, potpomognutog i obogaćenog učenja (A2) uglavnom su dio produženog stručnog postupka (PSP) koji se organizira za učenike koji se školuju u posebnim razrednim odjelima, međutim nemaju sve škole organiziran i odobren odjel/odjele produženog stručnog postupka (PSP) te zaposlene stručnjake edukacijsko rehabilitacijskog profila koji vode odjele PSP-a. Stoga smo predložili da se vodi računa o potrebi odobravanja novih odjela i novih zaposlenika. Naglasili smo i da ukoliko se uvede program cjelodnevne nastave u sve škole, da je potrebno voditi računa i o zapošljavanju dovoljnog broja stručnih suradnika.

Rezultati e-Savjetovanja nisu objavljeni, a nemamo niti saznanja kako funkcioniraju učenici s teškoćama u razvoju u školama koje su se eksperimentalno uključile u program.

Prijevoz

Na probleme pristupačnog prijevoza ukazujemo svake godine. Kada govorimo o školskoj djeci postupa se sukladno odlukama MZO o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza koje ministar donosi za osnovne i srednje škole na temelju čl. 69. st 4. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Odluka o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala te sufinanciranje prehrane učenika s TUR u osnovnoškolskim programima i Odluka o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala za školovanje učenika s TUR u srednjoškolskim programima). MZO plaća povećane troškove

prilagođenog prijevoza, ali oblici prijevoza i sami troškovi nadoknade nisu često dostatni. Osim toga prijevoz na duljim relacijama iscrpljuje učenike. Ukoliko roditelj sam vozi dijete do škole, MZO financira troškove goriva po prijeđenom broju kilometara u oba smjera. Međutim individualni prijevoz roditelja na zaposlene roditelje postavlja dodatne zahtjeve bilo da radi u punom ili skraćenom radnom vremenu. Ako roditelj nije u mogućnosti voziti, može se osigurati prijevoz ovlaštenim prijevoznikom kojih u manjim mjestima nema ili je njihova cijena prijevoza znatno viša od one koju odredi i financira MZO, a u takvim slučajevima roditelj/skrbnik mora osigurati pratnju u tom prijevozu.

Primjeri iz prakse: Primjer je učenik koji je krenuo u srednju školu i kreće se pomoću invalidskih kolica, a čiji otac radi u drugoj državi i majka nije vozač. Prva tri mjeseca prijevoz ovlaštenim javnim prijevoznikom nije bio organiziran pa su se roditelji snalazili na različite načine kako bi učenik bio na nastavi. Utvrdili smo da škola nije samoinicijativno zatražila prilagođeni prijevoz za učenika niti obavijestila roditelje o postojanju mogućnosti financiranja povećanih troškova prijevoza od strane MZO. Štoviše majka nakon što je savjetovana u POSI se obratila školi za osiguravanje potrebnog prilagođenog prijevoza. Stoga je škola kasnila i sa zahtjevom prema MZO, a nakon izbora ovlaštenog prijevoznika nije provjerila je li počeo obavljati uslugu prijevoza. Ovo potvrđuje da nema pravovremeno organizirane potrebne podrške i pokazuje tromost sustava koji reagira tek na vanjske podražaje ne razumijevajući teškoće s kojima se susreću djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji u organizaciji životnih aktivnosti. Sustav bi trebao biti strukturiran i organiziran tako da žurno odgovori na potrebe djece s teškoćama u razvoju/osoba s invaliditetom, ali i djelatnika škole koji se susreću s teškoćama u osiguravanju potrebnih potpora te iz tog razloga znaju unaprijed odustajati. Nakon što škola odredi koja vrsta prilagođenog prijevoza je potrebna i nadalje ostaje problem osiguravanja prilagođenog prijevoza.

Navedeni primjer susreli smo i u organizaciji obuke plivanja u okviru projekta sportskog društva jedne male općine. Svi učenici iz razreda su išli tri tjedna na obuku plivanja osim učenice koja se kreće pomoću invalidskih kolica jer autobus bez prilagodbi nije bio primjeren za nju. Dok se majka nije pritužila nitko opet nije reagirao da učenica nije uključena u aktivnost.

S obzirom da su se prethodnih godina najčešće pritužbe odnosile na kašnjenje u odobravanju i financiranju navedenog prijevoza, na to smo upozorili i MZO te smo dobili detaljan uvid u postupak odobravanja i financiranja prijevoza. MZO je od ove školske godine navedeni proces ubrzalo te kao i svake godine svim školama putem elektroničke pošte dostavilo upute o postupku odobravanja prijevoza i upute o radu aplikacije E-tour. Unatoč tome problemi nisu u cijelosti otklonjeni. U MZO su naglasili činjenicu da škole moraju ispravno i na vrijeme unijeti podatke za učenike u e-maticu kako bi prijevoz mogao biti odobren te su nam također zorno prikazali kroz više primjera zašto nastaju kašnjenja i problemi postupanjem odnosno nepostupanjem škola. Ukazali su nam na činjenicu i da pojedine škole još uvijek nemaju imenovane administratore odnosno osobe zadužene za obavljanje poslova vezanih uz prijevoz. Putem upravnih tijela u županijama nadležnim za obrazovanje uputili smo svim osnovnim i srednjim školama te ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja preporuku da pravodobno postupaju sukladno uputama MZO vezano za prijevoz te da prije početka školske godine i po donošenju odluka MZO o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza imenuju povjerenstvo i odluče kojem učeniku je potreban prilagođeni prijevoz kao i potreban oblik prijevoza kako bi pravodobno uputili zahtjev prema MZO. Jednako tako predložili smo da pravodobno unose potrebne podatke u e-Maticu i pravodobno upućuju potpuni mjesečni zahtjev za plaćanje prijevoza. Ujedno smo zamolili škole da nas obavijeste što im predstavlja problem vezano za organiziranje navedenog prijevoza te predlože što bi trebalo unaprijediti i poboljšati.

Zaprimili smo odgovor od 91 škole i gotovo svi ukazuju da je sustav unaprijeđen i postupak ubrzan, no ukazuju da je potrebno: ranije objaviti odluke MZO o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza (u kolovozu) kako bi škole mogle pravodobno uputiti zahtjeve za prilagođeni prijevoz, definirati koja je dokumentacija potrebna za donošenje odluke povjerenstva škole, povećati određeni iznos za financiranje prijevoza ovlaštenog prijevoznika (škole ističu da je predviđeni iznos možda dovoljan za veće gradove koji imaju više prijevoznika, ali ne za mala mjesta stoga škola ili osnivač pokrivaju dio troškova). Nadalje postavljaju pitanje postoji li mogućnost da škola pošalje zbirni zahtjev s potrebama svih učenika, a ne za svakog učenika zasebno. Ustanove koje imaju svoja prijevozna sredstva suočavaju se s teškoćama u organizaciji dovoženja učenika iz različitih i udaljenih mjesta, a kako bi se osiguralo da svi učenici dođu pravovremeno u školu.

MZO je od ove školske godine, a na temelju našeg upozorenja na diskriminaciju i preporuke za uklanjanje diskriminacije uočene u prethodno navedenim odlukama MZO o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza uvrstilo i pravo na financiranje prijevoza i učenicima koji se školuju u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja koje su u sustavu socijalne skrbi. Za osnovnoškolce to je već bilo učinjeno i tijekom školske godine 2022./2023., no ne i za srednjoškolce zbog čega smo prošle godine zaprimili pritužbu ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja da srednjoškolci koji se školuju u ustanovama koje su u sustavu socijalne skrbi nemaju pokriveno troškove prijevoza pa niti međumjesnog prijevoza, pravo koje ostvaruju svi srednjoškolci u Republici Hrvatskoj, primjer koji smo opisali u *poglavlju ovog izvješća Jednakost i nediskriminacija*.

Broj učenika u osnovnim i srednjim školama koji imaju financiran prijevoz prema odlukama MZO o kriterijima za financiranje povećanih troškova prijevoza i posebnih nastavnih sredstava i pomagala za školovanje učenika s teškoćama u razvoju za školsku godinu 2022./2023. i 2023./2024. prikazan je u tablici 15.

Tablica 15. Prijevoz učenika s TUR koji trebaju prilagođeni prijevoz u školskoj godini 2022./2023. i 2023./2024.

Vrsta prijevoza	2022./2023.		2023./2024.	
	Osnovna škola	Srednja škola	Osnovna škola	Srednja škola
Osobni prijevoz	2.147	189	2421	253
Osobni prijevoz putnik	82	2	97	2
Ovlašteni prijevoznik	830	91	993	109
Pratitelj u javnom prijevozu	697	0	735	3
Školski prijevoz	344	6	357	2
Ukupno	4.100	288	4.603	369

Izvanučionička nastava

Teškoće oko organiziranja prilagođenog prijevoza javljaju se i kod organiziranja izvanučioničkih nastava: terenska nastava, izleti i ekskurzije – učenicima koji se kreću invalidskim kolicima često je potreban autobus koji je prilagođen kako u dijelu ulaza u autobus tako i u rasporedu sjedala unutar autobusa. Takvih vozila u RH je jako malo i rijetko se prijevoznici u vlasništvu takvih autobusa javljaju na javne pozive škola za organizaciju izvanučioničke nastave. No, prijevoz je samo jedan od razloga zbog kojih se roditelji i djeca susreću s isključivanjem iz navedenih školskih aktivnosti ili zahtjevima da na izlet idu roditelji ili da roditelji organiziraju prijevoz, a što predstavlja svakako diskriminaciju na što upućuju i slijedeća dva primjera.

Primjeri iz prakse: Roditelj učenika 8. razreda u svojoj pritužbi navodi, citiramo: „Kako se ove školske godine ide na ekskurziju, prijavila sam se (iako mi se nitko iz škole prethodno nije obratio) da bi i moj sin rado išao. Odgovor razrednice je bio: „To nije za njega, to će njemu biti naporno, a ako ipak želite

da ide, morate ići Vi s njim u pratnji i plaćate dva mjesta, za njega i sebe“. Odlučila sam da unatoč tome on ide na ekskurziju i ja s njim u pratnji jer su mi to naveli kao uvjet....“

Drugi primjer je pritužba roditelja učenice srednje škole koja se samostalno kreće elektromotornim kolicima, odlične učenice s velikim mogućnostima, ali s ograničenjima u kretanju i ostalim aktivnostima koji iziskuju motoričke sposobnosti. Roditelji su nam se pritužili na uvjete koje škola postavlja za sudjelovanje učenice u izvanučioničkoj nastavi. Naime, škola je opravdavajući se strahom za njezino zdravstveno stanje inzistirala da učenici treba za vrijeme izvanučioničke nastave pratnja dvije osobe pri čemu jednu zdravstvene struke ili u pratnji mora biti roditelj. U suprotnom ako se ne udovolji tim uvjetima, a istodobno se inzistira da navedena učenica mora sudjelovati u izvanučioničkoj nastavi na zajedničkom sastanku s roditeljima i POSI, djelatnici škole su izjavili da će odlučiti da nitko iz škole neće ići na izlete i terensku nastavu. Smatramo da nema nikakvog opravdanja za opisano postupanje škole i zorno prikazuje i dalje prisutne predrasude u društvu. Nakon naših postupanja, preporuka te sudjelovanja na sastanku dostavljen nam je odgovor osnivača škole da će biti organizirane sve potrebne prilagodbe kako bi joj bila omogućena izvanučionička nastava. No time nije otklonjen problem malog broja autobusa prilagođenih za prijevoz osoba u elektromotornim kolicima s čime se nakon toga suočila škola.

Svim osnivačima osnovnih i srednjih škola i MZO uputili smo preporuku za sudjelovanje učenika s teškoćama u razvoju u izvanučioničkoj nastavi sukladno obvezama prema KPOSI i postojećim propisima vezanih za organizaciju izvanučioničke nastave i osiguravanje pratnje učenicima s teškoćama u razvoju. Predložili smo da razmotre mogućnosti financiranja troškova smještaja i putovanja dodatnih pratitelja kao i da se financira rad pomoćnika u nastavi i njihove dnevnice tijekom trajanja izvanučioničke nastave, a sve kako učenici s teškoćama u razvoju ne bi bili isključeni te oni i njihovi razredni kolege stavljeni u nepovoljniji položaj zbog povećanih troškova. Naglasili smo da je broj pratitelja jednak potrebama učenika s teškoćama u razvoju u odnosu na njihove teškoće.

MZO nam je dostavilo izvješće u kojem je potvrdilo sve zakonske osnove i obveze te zaključilo da smatraju da je provođenje izvanučioničke nastave i osiguravanje pratitelja propisano na način da su propisima obuhvaćena sva pitanja sadržana u našoj preporuci da se učenicima s teškoćama u razvoju omogući ravnopravno sudjelovanje uz osiguravanje potrebne potpore i razumne prilagodbe.

Osnivači škola su nas najvećim dijelom izvijestili da su učenici uključeni u izvanučioničku nastavu te da je sve financirano, a da je roditeljima u omogućeno da budu pratitelji ukoliko žele. No, unatoč tome postoji stanovit broj pritužbi o isključivanju učenika s teškoćama u razvoju.

Pomoćnici u nastavi/stručni komunikacijski posrednici

Prema podacima MZO u školskoj godini 2021./2022. bilo je uključeno 4.468 pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika za 4.628 učenika, u školskoj godini 2022./2023. osigurana je podrška za 5.009 učenika s teškoćama u razvoju, a u školskoj godini 2023./2024. za ukupno 5.047 učenika, što je novo povećanje broja pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Više godina ukazujemo da povećanje broja pomoćnika u nastavi ne znači i kvalitetniju inkluziju učenika s teškoćama u razvoju. Naime, posljednjih godina primjećujemo da se u posebnim razrednim odjelima uključuje preveliki broj pomoćnika u nastavi koji onda sudjeluju u poučavanju učenika. Pomoćnik u nastavi nije samostalni odgojno-obrazovni radnik i nije educiran da poučava učenika, pa preuzimanje dijela uloge stručnjaka svakako ne utječe niti na osamostaljivanje učenika, a niti na razvoj njihovih sposobnosti i potencijala. Ujedno zadnjih godina na tržištu rada nedostaju osobe voljne i spremne obavljati poslove pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika te se na ovaj način taj problem još više produbljuje. Na navedeno ukazuju i osnivači škola te posebice opisuju velike probleme angažiranja osoba na početku školske godine, ali i tijekom godine budući da osobe koje se zapošljavaju kao pomoćnici u nastavi zbog uvjeta i plaće na ovaj posao gledaju kao na privremeni posao te su česte fluktuacije. Stoga i u trenutku prikupljanja podataka od osnivača škola, u prosincu

2023. godine postoji određeni broj učenika koji unatoč odobrenju nije imao osiguranu potporu pomoćnika u nastavi/stručnog komunikacijskog posrednika. Osnivači škola izvještavaju da su iz tog razloga i povećali cijenu sata njihovog rada.

Radno pravni status pomoćnika u nastavi i njihovo osposobljavanje i nadalje nije riješeno pa niti uvođenjem odredbi podrške u odgojno-obrazovnom procesu u okviru Zakona o osobnoj asistenciji.

Nesporno je da neriješeni radno-pravni status te izrazito niske plaće i nepostojanje stručnog osposobljavanja utječu na kvalitetu osiguravanja navedene potpore učenicima s teškoćama u razvoju kojima je ta potpora potrebna. Mišljenja smo da su pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici trebali biti propisani u okviru Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi kao i ostali djelatnici škole. Njihovim uključivanjem u odredbe Zakona o osobnoj asistenciji i to uz veliki broj neriješenih pitanja koja se neće moći riješiti provedbenim propisima, mišljenja smo da će u samoj praktičnoj primjeni biti još većih problema i izazova. Stoga smo uputili takvo mišljenje MZO i MROSPM na Nacrt Zakona o osobnoj asistenciji prije njegovog donošenja ističući da odredbe koje se odnose na ovu vrstu podrške smatramo nedorečenim i nejasnima te predložili dopune propisa. Osim ukazivanja na nužnost rješavanja svih pitanja koja se odnose na radno-pravni status pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika u školama kao i za ostale djelatnike škola u okviru Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi naglasili smo da se nigdje ne spominje s kim (tko je poslodavac) i na koji način će sklapati ugovore pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici, kao niti koji učenici će imati pravo na ostvarivanje podrške pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Naime, odredba koja kaže da se podrška koju pruža pomoćnik u nastavi priznaje učeniku s teškoćama u razvoju tijekom odgojno-obrazovnog procesa u zadacima koji zahtijevaju komunikacijsku, senzornu i motoričku aktivnost učenika, u kretanju, pri uzimanju hrane i pića, u obavljanju higijenskih potreba, u svakodnevnim nastavnim, izvannastavnim i izvanučioničkim aktivnostima je poprilično općenita.

Istaknuli smo i da je u Nacrtu zakona navedeno da će podršku u odgojno-obrazovnim procesima osiguravati osnivači odgojno-obrazovne ustanove, a istodobno se spominje da se sredstva za financiranje osiguravaju iz proračuna osnivača, sredstava projekata odnosno fondova Europske unije te sredstava osiguranih od igara na sreću koja se dodjeljuju udrugama i iz drugih izvora. Udruge nisu osnivači odgojno-obrazovnih ustanova, osim manjeg broja privatnih škola. Jedan od osnivača ističe, citiramo: „...iz čega proizlazi da osnivač (grad) nema nikakav utjecaj na donošenje rješenja kojim se priznaje pravo na PUN/SKP, iako to pravo mora osigurati i financirati.“ Isto tako smo naglasili da je potrebno osigurati potporu pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika i maloljetnim učenicima uključenim u programe obrazovanja odraslih te izjednačavanje uključivanja pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika za učenike koji se školuju u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja kojima je osnivač Republika Hrvatska.

MROSPM nas je izvijestio da su odredbe vezane uz podršku tijekom odgojno-obrazovnih procesa u nadležnosti MZO od kojih niti nakon požurnice nismo zaprimili izvješće o navedenom. U Zakonu o osobnoj asistenciji nakon što je stupio na snagu uočili smo da su od predloženog jedino definirali koji učenici će ostvarivati pravo na potporu pomoćnika u nastavi i stručnog komunikacijskog posrednika.

Definiranje statusa pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika te ostalih bitnih pitanja o njihovom uključivanju predložili smo i u e-Savjetovanju vezano za eksperimentalno uvođenje programa cjelodnevne škole te e-Savjetovanju o Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Prijedlog nije prihvaćen, odnosno za cjelodnevnu nastavu još uvijek nije objavljeno izvješće o provedenom e-Savjetovanju.

U prosincu 2023. godinu uputili smo svim osnivačima škola upitnik o pitanjima koja se odnose na pomoćnike u nastavi i stručne komunikacijske posrednike uz zamolbu da iskažu i mišljenja o ovoj vrsti potpore i prijedloge unaprjeđenja rada pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika kao i prijedloge na koji način osmisliti njihov rad na puno i neodređeno radno vrijeme:

Nismo zaprimili odgovor jedino od dva osnivača. Najveći broj njih odgovara da smatraju da bi pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski posrednici trebali biti plaćeni iz državnog proračuna (jedan izvor financiranja) kao djelatnici škola uz sva prava kao i ostali djelatnici škola. Međutim, veći dio ističe da pitanja na koji način bi navedeno trebalo biti provedeno i osmišljeno je u nadležnosti MZO te se isto treba regulirati zakonom. Svi osnivači se slažu i ističu da je potrebno adekvatno vrednovati njihov rad i osigurati stručno osposobljavanje. Pojedini osnivači naglašavaju i značaj kontinuirane supervizije rada pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika.

Nekoliko osnivača kao prijedloge na koje načine vide mogućnost osiguravanja punog radnog vremena pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika bez prekida radnog odnosa ističu njihovo zapošljavanje u centrima podrške koji još nisu zaživjeli. Primjer je Grad Rijeka koja zapošljava pomoćnike u nastavi pri Centru za odgoj i obrazovanje koji ih i educira i supervizira. Zapošljavanjem pri centrima podrške smatraju da im se na taj način može osigurati između ostalog i puno radno vrijeme radom na više škola. S obzirom da ne postoje centri podrške u svim gradovima, osnivači predlažu ustrojavanje podružnica. Osnivači ističu da bi na taj način centri podrške imali zaposlene i druge potrebne stručnjake kao podršku učenicima s teškoćama u razvoju i školama te organizirali edukacije za pomoćnike u nastavi i stručne komunikacijske posrednike.

Nadalje predlažu da se postojeće zadaće pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika dopune novim sadržajima i osnaži njihova uloga u podršci odgojno obrazovnom procesu kako u učioničkoj tako i u izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima - primjeri novih zadaća i aktivnosti koje navode su: da se tijekom školskih praznika osim korištenja godišnjeg odmora pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima omoguće dodatne edukacije, da se omogući da rade određene administrativne poslove, sudjeluju u planiranju odgojno-obrazovnog rada razrednog odjela, sudjeluju u organiziranju slobodnih aktivnosti tijekom praznika za učenike za koje roditelji iskazuju potrebu. Osim toga osnivači predlažu i sudjelovanje pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika na roditeljskim sastancima, da sudjelovanje u izvanučioničkoj nastavi bude obavezno za njih, da se obavezno uključuju kao podrška u provedbi produžne nastave i razlikovnih ispita, da obavezno sudjeluju na sjednicama razrednih i učiteljskih vijeća, da sudjeluju u organizaciji školskih natjecanja, pomažu pri uređenju učionica i radnih prostora, pomažu u provođenju školskih projekata i sl. Prijedloge osnivača smatramo opravdanim te ih podržavamo

Predložene su i aktivnosti koje zahtijevaju da budu samostalniji u svojem radu kao i to da pomažu učenicima u pisanju domaćih zadaća, surađuju s roditeljima te ih redovito obavještavaju o domaćim zadaćama, da budu zaduženi za dežurstva u školama, da vode dnevnu pedagošku dokumentaciju učenika koja je potrebna s ciljem kvalitetnijeg praćenja razvoja djeteta, da pružaju individualnu pomoć u učenju i sl. – smatramo da bi navedene aktivnosti bile moguće samo nakon cjelovitog stručnog osposobljavanja za navedeni rad. Pri tome i nadalje zastupamo da samo učitelji mogu davati informacije o obrazovnom napretku, a stručni suradnici o potrebnim podrškama.

Ističe se i izazov ukoliko si odabrani pomoćnik u nastavi i učenik s teškoćama u razvoju karakterno ne odgovaraju te smatraju da bi zbog specifičnosti posla trebalo omogućiti da se pomoćnici u nastavi mogu rotirati po školama bez da gube radni status.

Osnivači škola ističu i da bi bilo dobro kada bi svaka škola stalno imala osiguran određen minimalni broj pomoćnika u nastavi za koje, sukladno iskustvima iz prethodnih godina, je sigurno da će biti angažirani. Ističu i da Zakon o osobnoj asistenciji nije obuhvatio i potporu pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika u izvanškolskim aktivnostima.

Primjećujemo da se puno radno vrijeme može postići već i sada osiguravanjem potrebne podrške učenicima tijekom svih školskih, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti. Naime, učenici nižih razreda često ostaju ili bi ostali u produženom boravku, ali se ne osigurava potpora pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Isto se pravda da za učenika s teškoćama u razvoju nije u najboljem interesu da toliko vremena provodi u školi s čime se možemo složiti ukoliko ima intenzivne rehabilitacijske postupke koji su ujedno i podrška obrazovnom napretku. Međutim, ne možemo se

složiti da je za učenike s teškoćama u razvoju bolje da se ne uključuju u produženi boravak u kojem uz stručno vodstvo učitelja mogu pisati domaće zadaće i dodatno poučavati, već da u njihovom najboljem interesu razmišljajući samo o faktoru vremena pišu zadaće kod kuće s roditeljima.

O problemima u angažiranju pomoćnika u nastavi zbog nejednakog pristupa govore i ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja, citiramo: „*Centri za odgoj i obrazovanje pod „socijalom“ u nepovoljnom položaju su glede ostvarivanja pomoćnika u nastavi spram redovnih osnovnih škola. Za nas su osigurana sredstva iz lutrijskih sredstava i igara na sreću i pomoćnike u nastavi možemo tražiti samo jednom godišnje, a ne kao redovne osnovne škole (pojam redovne škole izrazito nas ljuti jer su naši učenici školski obveznici do 15. godine tako da su i oni redovni samo po drugom programu) tijekom školske godine isključivo putem udruga koje moramo sami tražiti i putem jedne udruge možemo tražiti/dobiti samo deset pomoćnika što isto otežava cijeli proces. Nama to znatno otežava rad jer ne znamo koga ćemo primiti u novoj školskoj godini, a zahtjevi se predaju do 1.3. Isto tako nama učenici pristižu tijekom cijele školske godine i nemamo mogućnost tražiti pomoćnika ako se npr. realizira u ožujku te narednu cijelu školsku godinu ne možemo imati potporu učeniku koju zbog svojih specifičnih poteškoća funkcioniranja ima takvu potrebu. Učenici s kojima radimo uz intelektualne teškoće imaju i značajne druge teškoće koje traže potporu u svakom trenutku. Pomoćnici u našim uvjetima trebali bi biti naši zaposlenici, a ne zaposlenici udruge i ne bi trebali biti uvjetovani imenom učenika nego potrebama Centra/škole. Na taj način izbjegao bi se i pritisak na županijske/gradske urede, a izbjegle bi se i ponekad neugodne situacije s roditeljima. Svaki pomoćnik trebao bi proći edukaciju o radu s djecom s teškoćama i imati obavezu redovito se usavršavati. Predlažem da napravite sastanak s ravnateljima Centara za odgoj i obrazovanje kojima je osnivač Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike kako bismo kvalitetno iznijeli s kojim se poteškoćama susrećemo i napravili prijedlog rada za pomoćnike.*

Druga ustanova također ističe: „*Želim Vas izvijestiti kako za naše korisnike /učenike nismo uspjeli osigurati pomoćnike u nastavi u odgojnom obrazovnom procesu. Imali smo potrebu dvojici korisnika / učenika organizirati pomoćnika u nastavi no nismo pronašli zainteresiranog partnera / udругu za realizaciju istog. Nadam se da će se pronaći i brži i jednostavniji načini organiziranja podrške korisnicima, poglavito nama kojima je osnivač Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike.*“

Jedan osnivač škola ističe: „*Utvrđivanje prava učenika s teškoćama na potporu PUN/SKP trenutno se vrši prema (primarno) medicinskom modelu, pri čemu je medicinska dijagnoza osnovni indikator za priznavanje prava na potporu PUN/SKP. Ovakav način procjene doveo je do značajnog povećanja broja PUN/SKP: u osnovnim i srednjim školama. Procjenu funkcionalnog stanja učenika i određivanje vrste potpore trebalo bi vršiti prema socijalnom modelu i u skladu s Međunarodnom klasifikacijom funkcioniranja, onesposobljenosti i zdravlja, u kojem je medicinska dijagnoza tek jedan od aspekata procjene, dok je težište na funkcioniranju djeteta/učenika u primarnom okruženju - obitelji, zajednici i školi. Socijalni model stavlja naglasak na modele potpore koju su kreirani na temelju sposobnosti, interesa i potrebe svakog pojedinog djeteta i potrebno ih je redovito revidirati. Sustav potpore po socijalnom modelu prepoznaje PUN/SKP kao oblik potpore koji nadopunjuje druge rehabilitacijske postupke, a nikako kao jedinu potporu učenicima, što se u praksi (često) događa, posebno u ruralnim sredinama gdje drugi oblici potpore nisu dostupni.*“

Nastava u kući i učenici s autizmom

U okviru e-Savjetovanja o Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi ukazali smo na potrebu promjene čl. 42. istog Zakona, a na temelju kojeg se odobrava nastava u kući. Naime, odobravanje nastave u kući samo za učenike s većim motoričkim teškoćama i kroničnim bolestima u praksi se pokazalo s jedne strane nedostatnim, a s druge strane pogodovalo je isključivanju iz obrazovnog procesa pojedinih učenika s motoričkim smetnjama iako su mogli pohađati nastavu u školskim prostorima uz osiguravanje razumne prilagodbe. U isto vrijeme svjedočimo velikom broju učenika s poremećajima iz autističnog spektra koji nakon što određeno vrijeme pohađaju školu

razvijaju otpor ulaska u školske prostore ili školsku fobiju. Školske fobije se javljaju i kod drugih učenika ne nužno vezano uz neke teškoće u razvoju.

Stoga smatramo da se odobravanje nastave u kući ne bi trebalo uvjetovati i ograničavati točno određenim zdravstvenim odnosno teškoćama u razvoju kao do sada već da kriterij odobravanja nastave u kući treba biti situacija kada učenik privremeno zbog zdravstvenih razloga ne može polaziti nastavu u školi pri čemu pohađanje nastave u prostorima škole stvarno nije moguće i/ili je štetno za učenika (dokazuje se mišljenjem specijalista s detaljnim obrazloženjem). Kako je Pravilnikom o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN, br. 24/15) naglašeno ovdje je bitan i moment da predviđeno trajanje oporavka može utjecati na buduće praćenje i svladavanje nastavnih sadržaja.

Smatramo da specijalizirani liječnici i stručnjaci, koji prate učenike i kod kojih su učenici u terapijama ili u liječenju u odnosu na akutno stanje bolesti, su svakako najpozvaniji i predložiti ukoliko je za učenika potrebna nastava u kući (i nastava na daljinu) ili nastava u zdravstvenoj ustanovi. Liječnici školske medicine na temelju sve medicinske te psihološke i ostale dokumentacije mogu i trebaju dati konačan prijedlog za nastavu u kući/nastavu u zdravstvenoj ustanovi, ali pri tome se ne smije zanemariti mišljenje stručnjaka koji prate učenika i specijalizirani su u određenom području.

Potrebno je naravno voditi računa da nastava u kući ne postane izbor kada u školi nije osigurana sva potrebna razumna prilagodba i individualizirani pristup te ukoliko učitelji/nastavnici nisu educirani.

Činjenica je da sustav obrazovanja još uvijek nema osigurane sve potrebne razumne prilagodbe i individualizirane pristupe te učitelji/nastavnici nisu dovoljno educirani i osposobljeni posebice za školovanje učenika s poremećajima iz autističnog spektra i područja mentalnog zdravlja. Inzistiranje da učenici s poremećajima iz autističnog spektra odgovore na postavljena pravila i izazove obrazovnog sustava koji njima još uvijek nije prilagođen posebice u dijelu osposobljenosti učitelja/nastavnika za rad sa njima i njihovo poučavanje, smatramo da nije sukladan odredbama KPOSI. Ujedno, inzistiranje da učenik, koji pokazuje izraziti otpor ulaska i boravka u školi zbog međudjelovanja okolinskih faktora i teškoća te uslijed toga razvija i školske fobije, autoagresivna i/ili agresivna ponašanja, mora pohađati nastavu bez prilagodbe u okviru školskog sustava, a zbog čega na kraju posljedično mjesecima ustvari ne pohađa nastavu, nije u skladu s odredbama KPOSI. Stoga ukoliko je nužno, kada je boravak u školi za njih ugrožavajući i štetan smatramo da im je potrebno omogućiti privremeno nastavu u kući uz organiziranje njima primjerene podrške za povratak u školu. Međutim, primjećujemo da postoji očekivanje da se vrate u školu, ali ne postoji organizirana njima primjerena podrška kako bi se taj povratak ostvario.

Primjer iz prakse: Majka učenika 7. razreda nam se obratila za pomoć zabrinuta za daljnje školovanje sina s poremećajem iz autističnog spektra i nadoknadu propuštenog gradiva. Majka naglašava da je njezin sin trinaestogodišnjak koji obožava školu, učenje i svladavanje novih znanja te s odličnim uspjehom svladava redoviti program uz individualizirane pristupe i potporu pomoćnika u nastavi. Posljednja dva mjeseca uza sve napore majke i stručnih suradnika škole pruža otpor ulaska u školu. Majka se za pomoć obraća i psihologinji kod koje je učenik uključen u psihoterapiju te ista preporuča nastavak školovanja u kućnom okruženju i ponavljanje procjene za šest mjeseci kako bi se tada ustanovio emocionalni status dječaka i mogućnost povratka u redovni razred. Nalaz majka dostavlja u školu koja ju obavještava da je potrebna i procjena i mišljenje psihijatra te da zahtjev treba najprije ići na povjerenstvo pri tome ne navodeći koje povjerenstvo. Majka školi naglašava poteškoće s kojima se njezin sin zbog svojih teškoća susreće prilikom različitih pregleda i testiranja kao i činjenice da se pregledi liječnika čekaju određeno vrijeme. Liječnica školske medicine naručuje učenika na

psihijatrijski pregled u Psihijatrijskoj bolnici za djecu i mladež tek za dva mjeseca. Naglašavamo u tom trenutku učenik već dva mjeseca ne pohađa nastavu. Školu smo zatražili očitovanje te ujedno i skrenuli pozornost na njegovo školovanje propitkujući osiguravaju li mu se potrebni nastavni materijali tijekom opravdanih izostanaka. Naglasili smo pri tom i mogućnost savjetovanja s AZOO između ostalog u smjeru je li moguće da se učeniku u okviru dopunske ili dodatne nastave ili individualnih konzultacija omogući praćenje nastavnog gradiva, uključivanja mobilnog stručnog tima ili savjetovanje s MZO koje odlučuje o odobravanju zahtjeva za nastavu u kući. Škola i liječnica školske medicine potvrdili su navode majke kako o uspješnom svladavanju nastavnog programa tako i teškoćama u funkcioniranju u školskim prostorima upravo zbog poremećaja iz autističnog spektra koje škola opisuje da se prvenstveno manifestiraju u socijalnim interakcijama i komunikaciji, a u posljednje vrijeme odbijanjem pohađanja nastave. Nakon zaprimanja opsežnog izvješća škole, naglasili smo mišljenje o neopravdanosti traženja dodatnog psihijatrijskog nalaza budući je učenik u praćenju psihologinje kod koje je uključen u kognitivno-bihevioralnu terapiju (psihoterapiju), a koja je i dala preporuku za nastavak školovanja u kućnom okruženju. Predložili smo školi i MZO odobravanje nastave u kući. Ujedno smo naglasili da je potrebno za vrijeme trajanja nastave u kući u suradnji sa stručnjacima koji prate učenika razmotriti kako pružiti potrebnu potporu učeniku u daljnjem uspješnom školovanju.

Budući da majka primjerenom brine o učeniku i vodi ga na potrebne terapije i spremna je na suradnju i sa školom smatramo neprimjerenim prijavu majke Hrvatskom zavodu za socijalni rad vezano za nepohađanje nastave, a o čemu također saznajemo iz izvješća škole. Ujedno smo školi skrenuli i pozornost na dugotrajnost nepostupanja. Nakon što je odobrena nastava u kući unatoč zakonskim odredbama, učenik je uspješno svladao nastavni plan i program te smo prije početka školske godine ponovno uputili preporuku da se pravodobno uputi zahtjev za nastavu u kući ukoliko se za istim pokaže potreba.

Ističemo da u ovom trenutku ne postoje zakonske osnove za odobravanje nastave u kući vezano za poremećaje iz autističnog spektra, no smatramo da nečinjenje i nepoduzimanje aktivnosti u ovakvim situacijama te „krivljenje“ roditelja i prijave zavodu za socijalni rad u tim situacijama nisu nikako primjerene aktivnosti i mjere koje treba poduzeti škola. Činjenica je da niti učitelji nisu educirani, škola ima niz podražaja koje se ne mogu „ukloniti“, a uzrokuju teškoće kod učenika s autizmom, no zajedničkim razumijevanjem i suradnjom i povjerenjem vjerujemo da je moguće učiniti ipak više.

Primjer iz prakse: Primjer je i učenica 3. razreda koja je osim prisutnih teškoća u razvoju iz spektra autizma početkom drugog razreda razvila i školsku fobiju te počela odbijati pohađanje nastave u školi. Odobrena joj je nastava u kući u okviru koje je uspješno završila drugi razred. Dogovor je tada bio da ukoliko će učenica u prva dva tjedna 3. razreda ponovno odbijati polazak na nastavu u školske prostore da se ponovno uputi zamolba za organizaciju nastave u kući. Unatoč svim nastojanjima roditelja i uz stručnu podršku učenica i nadalje nije željela ući u školu. Učenica verbalizira određene situacije koje u njoj stvaraju otpor pri čemu je naravno riječ o međudjelovanju njezinih teškoća u razvoju i okolinskih faktora te time njezinih doživljaja određenih situacija. Stoga otpor koji razvija prema školi direktno je povezan s faktorima vezanim uz školsku okolinu. Međutim, zbog prethodno opisanih zakonskih ograničenja i usmenih uputa MZO unatoč mišljenju i preporuci psihijatra i psihologa za nastavak školovanja u kući, škola nije uputila novi zahtjev za odobravanje nastave u kući. Rješenje je škola vidjela u upućivanju učenice u posebne razredne odjele po redovitom programu u udaljenoj školi, no bitna je napomena da je i ona u trećem razredu dugotrajnije isključena iz procesa obrazovanja. S obzirom da se kod učenice nastava u kući pokazala kao kvalitetan oblik školovanja za nju, predložili smo školi da uputi zahtjev za odobravanje nastave u kući te smo uputili preporuku i MZO. Kao drugu mogućnost naveli smo da u suradnji s psihologom i psihijatrom razmotre koje situacije u školskoj okolini učenica doživljava negativno i razvija otpor ulaska u školu te da nastoje promijeniti te okolnosti i postupanja prema njoj. U tom cilju istaknuli smo da uvijek mogu zatražiti i stručnu potporu AZOO kroz mobilne stručne timove ili sami kontaktirati najbliži Centar za autizam ili druge stručnjake i vidjeti na koji način mogu dobiti podršku kako bi se okolinski faktori promijenili.

Nastojanje škole da promjenom primjerenog programa obrazovanja riješi teškoće kod školovanja učenika s poremećajima iz autističnosti spektra susreli smo i kod učenika 1. razreda srednje strukovne škole. Učenik je iskazivao neprimjerena ponašanja uglavnom na jednom predmetu i prema jednoj nastavnici. Majka nije negirala neprimjerenost njegovo ponašanja te je učenik u redovitom psihijatrijskom praćenju i tretmanu. Učenik je uspješno svladavao redoviti program, ali zbog nekoliko situacija neprimjerenog ponašanja, uznemirili su se drugi učenici i nastavnica. Škola je stoga rješenje vidjela u školovanju u posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja koji međutim ne postoje, no škola je ipak pokrenula postupak izmjene programa obrazovanja. Uputili smo obavijest i preporuku školi te osnivaču srednje škole da prilikom provedbe postupka utvrđivanja psihofizičkog stanja učenika se trebaju voditi zakonskim osnovama i osiguranim uvjetima u RH te ujedno predložili da se razmotre drugi oblici podrške kojima će se učeniku osigurati razumna prilagodba, a ujedno prevenirati i nepoželjna ponašanja i osigurati sigurnost svih učenika. Predložili smo da se provedba potrebnih mjera i aktivnosti razmotri u suradnji sa stručnjacima koji više godina u okviru rehabilitacije prate navedenog učenika, liječnicom školske medicine te roditeljima. Naglasili smo da smatramo da je potrebno žurno zatražiti stručno savjetodavni posjet AZOO i uključivanje mobilnog stručnog tima te organizirati dodatnu edukaciju pomoćnika u nastavi učenika kao i kontinuiranu superviziju njegovog rada. Potrebno je razmotriti zašto se neprimjerena ponašanja događaju na istom nastavnom predmetu te u suradnji s MZO i AZOO razmotriti koje su mogućnosti praćenja nastavnog procesa tog nastavnog predmeta. Nažalost u konačnici nas je majka obavijestila da je učenika upisala u drugu srednju školu u trogodišnji srednjoškolski program.

Niz je još primjera pritužbi roditelja i teškoća školovanja učenika s autizmom kako u redovnim tako i u posebnim uvjetima. Možemo razumjeti kada učenici ne mogu prihvatiti da ih njihov kolega zbog svojih teškoća „cinka“ da imaju „šalabahtere“ i da se s time ne mogu nositi. No, ne možemo shvatiti učitelje i nastavnike koji ne razumiju teškoće iz spektra autizma te u E-dnevniku susrećemo komentare, citiramo: „Učenik me cijeli sat provocira...“; „...Učenik također ima (nepotrebnu) naviku objašnjavati nastavniku kako bi trebao raditi vlastiti posao. Molim da se ubuduće na satu radi dulje od jedne minute – ili bolje, dulje od jednog sata (kako to rade svi učenici) te da se sluša predavanje, ne upada u riječ i pogotovu „ne soli pamet“ predavaču. Sve to je važno za učenikovu (bar približno) objektivnu percepciju stvarnosti.“ Smatramo da je potpuno neprimjereno učenike s teškoćama u razvoju opisivati na ovaj način, a posebice uspoređivati s drugim učenicima. Jednako tako i kod ovog učitelja/-ice zamjećujemo osobni i emocionalni doživljaj ponašanja učenika.

Majka učenika s autizmom koji se školuje po posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada, a koji žive na udaljenom otoku na kojem nema ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja predlaže da se razmotri mogućnost da pohađa nastavu onoliko sati koliko može.

No, svakako isto pokazuje da je nužno potrebno razmatrati kako učenicima s poremećajima iz autističnog spektra i njihovim kolegama omogućiti kvalitetno obrazovanje. Ono što je sigurno je da postojeći sustav ne odgovara na njihove potrebe.

Nikako ne možemo osuditi učitelje i nastavnike zbog navedenih ponašanja jer nemaju dostatnu edukaciju i budući je u redovitim školama uz niz okolinskih podražaja teško i odgovoriti na sve izazove s kojima se susreću učenici s autizmom i osigurati sve potrebne senzorne prilagodbe. Ne možemo to niti učiniti iz razloga jer svi imamo još mnogo nepoznanica vezanih uz autizam i potrebne prilagodbe i oblike poučavanja.

Mreža cjeloživotno obrazovanje za sve u svojem velikom istraživanju o obrazovnim nejednakostima u Hrvatskoj na svim razinama ističe potrebu fleksibilnijih propisa koji uvažavaju različite mogućnosti djece u nepovoljnom položaju, npr. „...trebali bi cijeli taj koncept promisliti, vidjeti kako sustav obrazovanja može biti fleksibilniji za tu djecu i u smislu organizacije nastave i u smislu nekih drugih pravila i propisa, a ne, moraš završiti to i to, poslije ideš u obrazovanje odraslih i tome slično, jer mislim da je to zaista, zaista kršenje njihovih prava.“ (Izvor: Publikacija projekta Mreže cjeloživotno

obrazovanje za sve "Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja").

Edukacija tijekom primarnog studija i stručno usavršavanje

Tijekom postupanja u različitim predmetima u odnosu na različita pitanja školovanja učenika s teškoćama u razvoju, a posebno kada govorimo o školovanju učenika s autizmom nameće se potreba da tijekom studija budući učitelji i nastavnici trebaju stjecati specifična znanja i vještine o teškoćama u razvoju, razumnoj prilagodbi, pomagalima, podrškama, asistivnim tehnologijama i svim ostalim bitnim pretpostavkama kako bi inkluzija/uključivanje u području obrazovanja bila u punom smislu te riječi. Svakako je tijekom rada potrebna kontinuirana nadogradnja i stručno usavršavanje jer se znanja i spoznaje svakim danom mijenjaju, što ne umanjuje važnost stjecanja temeljnih znanja i vještina tijekom studija, već naprotiv pridonosi cjeloživotnoj obuci. Smatramo da je učiteljima i nastavnicima zbog prisutnih izazova i uvjeta potrebno omogućiti i kontinuiranu superviziju. Učitelji i nastavnici su najbitnija karika u obrazovanju svih učenika pa i učenika s teškoćama u razvoju i njihovo razumijevanje invaliditeta, znanja o oblicima poučavanja i vrednovanja učenika s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom, korištenju pomagala, inovativnim oblicima poučavanja i sl. su od velike važnosti. Izuzetno je bitno i osposobljavanje za izgradnju kvalitetnih partnerskih odnosa s roditeljima.

Mreža cjeloživotno obrazovanje za sve u prethodno navedenom projektu također kao nužnu pretpostavku ističe profesionalnost odgojno-obrazovnih djelatnika, što osiguravanjem primjerenosti inicijalnog obrazovanja, a što osiguravanje primjerenosti kontinuiranog profesionalnog razvoja. Ističe se potreba kontinuirane i kvalitetne edukacije odgojno-obrazovnog osoblja, nasuprot fragmentarnim pristupima koji se svode na formalno sudjelovanje u stručnim skupovima: *„...mi smo prošli te edukacije, ali nitko nije napravio povratnu informaciju da sazna da li smo mi zadovoljni s tim edukacijama i zapravo što smo mi naučili na tim edukacijama, Kažu, da su to napravili, rezultati bi bili porazni i onda bi se zapravo vidjelo da taj silni, što novac, što vrijeme što je u to uloženo, zapravo je za velik dio cijele priče bio neupotrebljiv.“* Ističu: *„ govoreći o razlikama u opremljenosti škola i njihovoj spremnosti za izvođenje nastave, sudionici posebno apostrofiraju problematiku ljudskih resursa, prvenstveno „nestručno“ izvođenje nastave i moguću nisku motivaciju za rad kod djela nastavnika. Pred toga je istaknuta i nedostatna podrška i supervizija školskih djelatnika, što se odražava na razlike u kvalitete nastave u pojedinim školama.“* (Izvor: Publikacija projekta Mreže cjeloživotno obrazovanje za sve "Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja").

Stručni suradnici

Kao i prošlih godina ističemo da je potrebno izraditi plan zapošljavanja potrebnih stručnih suradnika u svim odgojno-obrazovnim ustanovama u RH te da uz knjižničara i pedagoga mora biti zaposlen još minimalno jedan stručni suradnik: psiholog, socijalni pedagog, logoped ili edukacijski rehabilitator. Jednako tako, s obzirom na to da škole nemaju zaposlene sve profile stručnih suradnika, predlažemo da se u navedenom planu zapošljavanja na određenom području vodi računa da budu zastupljeni svi profili kako bi si škole mogle međusobno pružati stručnu podršku. Smatramo vrijednim razmotriti mogućnost da se jedan stručni suradnik određenog profila zapošljava za potrebe više škola te na taj način jedna škola može imati zaposleno više različitih profila stručnih suradnika, odnosno da se tako razvija mreža stručnih suradnika različitih profila za određeno područje i tako osiguraju sve potrebne stručne potpore, podrške i znanja.

Kroz obiliske odgojno-obrazovnih ustanova i razreda u kojima se školuju učenici s teškoćama u razvoju uočili smo nedostatak određenih stručnjaka posebice logopeda i edukacijskih rehabilitatora. Nerijetko se dešava da za upražnjena radna mjesta (npr. odlaskom u mirovinu) pojedinih stručnih suradnika obrazovne ustanove čekaju mjesecima odobrenje i suglasnost MZO za novo zapošljavanje iako su financijska sredstva za navedena radna mjesta osigurana. U isto vrijeme je učenicima uskraćena potrebna stručna potpora. Stoga smo MZO uputili preporuku da se kao što je slučaj za učiteljska radna mjesta i kod stručnih suradnika i ostalih djelatnika škola za upražnjena radna mjesta ne traži suglasnost

MZO za novo zapošljavanje. Nismo zaprimili odgovor. Vezano za nedostatak logopeda i edukacijskih rehabilitatora, što je uočila i istaknula i Mreža Cjeloživotno učenje za sve u prethodno spomenutom istraživanju, uputili smo preporuku i Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu (ERF) da razmotre mogućnost povećanja upisne kvote za logopede i edukacijske rehabilitatore.

ERF je detaljno obrazložio nemogućnost povećanja upisne kvote zbog prostornih, logističkih uvjeta i praktičnoj nastavi tijekom studija koju je potrebno organizirati te bi svako povećanje ugrozilo kvalitetu studija. Međutim, ističu da problem nije samo upisna kvota već da je neravnomjerno zapošljavanje navedenih stručnjaka u različitim dijelovima RH rezultat velikog broja varijabli: prirodno je da mladi stručnjaci teže zaposlenju u većim sredinama gdje je umrežavanje lakše, napredovanje izglednije, privlačniji financijski aspekt i bogatiji životni izbori. Kako bi se ipak stručnjaci koji izlaze s ERF-a učinili dostupnijima, ERF je podržao svaku inicijativu domaće akademske zajednice za otvaranjem novih studija u drugim urbanim sredinama koje imaju infrastrukturu za provođenje praktične nastave. Kako bi omogućio praktičnu nastavu većem broju, pokrenuo je i kontinuirano osnažuje Nastavno-klinički centar pri ERF-u. Kao pomoć jačanju mogućnosti stvaranja stručnih timova ERF je organizirao i stručni studij iz rane intervencije kako bi stručnjake srodnih struka (npr. nastavnčkih) upoznao s područjima pod svojom obrazovnom ingerencijom i barem donekle utjecao na problem nestručnih zamjena.

Mreža cjeloživotno obrazovanje za sve u prethodno navedenom projektu također ističe potrebu umrežavanja i suradnju svih dionika i sustava koji su odgovorni za osiguravanje prava djeteta, npr. *„...svatko ima neku drugu informaciju, drugi pogled na problem, sa svojeg aspekta, ali nikako da se to u jednoj priči sažme, da shvate što drugi zna, misli i treba prenijeti dalje da bi se zapravo odredilo što ćemo s djetetom i što je njego najbolji interes. A svi su uključeni“* (Izvor: Publikacija projekta Mreže cjeloživotno obrazovanje za sve "Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja").

Prilagođeni udžbenici i univerzalni dizajn

Uzimajući u obzir trenutne propise vezane uz udžbenike te izbor udžbenika iz Kataloga odobrenih udžbenika, kao i prethodnih godina naglašavamo potrebu da se u cilju pravovremenog osiguravanja potrebnih udžbenika te time i kvalitetnog obrazovanja jednakih mogućnosti za učenike s oštećenjem vida, u navedenom Katalogu u suradnji s Centrom za odgoj i obrazovanje Vinko Bek kao i ostalim institucijama ili udrugama koje rade prilagodbe udžbenika za učenike s oštećenjem vida, dogovori koji odobreni udžbenici s popisa će biti prilagođeni te kao prilagođeni budu navedeni u Katalogu odobrenih udžbenika. Iz navedenog bi proizlazilo da bi učitelji u razredu u kojem se upiše učenik s oštećenjem vida trebali izabrati taj komplet udžbenika koji postoji i u prilagođenoj varijanti. Naše je mišljenje da je s obzirom na izvedbu to najprihvatljivije rješenje, posebice jer su svi udžbenici koji su na popisu odobreni od MZO kao prihvatljivi za odgoj i obrazovanje. Međutim, ako govorimo o jednakim mogućnostima, za očekivati je da izdavači imaju pripremljene sve udžbenike i radne materijale s popisa Kataloga i u oblicima potrebnim za učenike s oštećenjem vida, odnosno za sve vrste teškoća. Budući da su u pravilu udžbenici neprilagođeni za učenike s disleksijom ili ADHD-om, ima mjesta promišljati o univerzalnom dizajnu kad se radi o tiskanju i izdavanju udžbenika.

Upisi u 1. razred srednje škole

Kad govorimo o upisima učenika s teškoćama u razvoju u 1. razred srednje škole, mišljenja smo da bi osnovne škole i županijska upravna tijela nadležna za obrazovanje koja provode upisne postupke trebala roditeljima jasnije pojasniti postupak upisa i profesionalnog usmjeravanja učenika. Smatramo da bi i uloga osnovne škole koja poznaje učenika s teškoćama u razvoju i prati ga svih osam godina školovanja u samom profesionalnom usmjeravanju trebala biti značajnija. Naime, vjerujemo da ukoliko i kada nema određene predrasude u odnosu na postojanje teškoća u razvoju, škola najbolje poznaje interese i sposobnosti svih učenika pa i učenika s teškoćama u razvoju.

Što se tiče zdravstvenih zahtjeva prilikom upisa u određena srednjoškolska zanimanja o kojima mišljenje daju liječnici medicine rada pa i unatoč propisanoj obvezi razmatranja zdravstvenih zahtjeva

u odnosu na korištenje pomagala, smatramo da se isti ne bi trebali vezati uz postojanje invaliditeta. Zdravstveni zahtjevi su bitni samo u situacijama koje su zdravstveno ugrožavajuće i opasne po život učenika kada bi se uključio u određeno obrazovanje (npr. postojanje alergije na određene kemikalije i uključivanje u srednjoškolski program koji obavežno uključuje rad s određenim kemikalijama), a ne u odnosu na postojanje invaliditeta/teškoće u razvoju.

Zdravstvena njega i smještaj te pravo na obrazovanje

Tijekom godine smo se susreli s dva slučaja učenika s teškoćama u razvoju uključenih u srednjoškolsko strukovno obrazovanje u ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja, a koji zahtijevaju određenu zdravstvenu zaštitu i njegu u ustanovi. U ustanovama postoje zaposlene medicinske sestre/medicinski tehničari, ali Hrvatska komora medicinskih sestara nadležna za njihove licence im ne odobrava da navedenim učenicima pružaju potrebnu zdravstvenu zaštitu. Jednom učeniku je potrebna kateterizacija muške osobe pet puta dnevno, a drugom učeniku prema navodima ustanove je potrebno praćenje vitalnih funkcija, praćenje saturacije, procjena i primjena terapije kisikom te aspiracija trahealne kanile i higijena kanile. Zbog navedenih potreba učenici ne pohađaju nastavu, odnosno kod prvog učenika je ustanova organizirala nastavu na daljinu uz povremeno uključivanje u nastavu u školskim prostorima uz prisustvo majke kojoj osiguravaju smještaj budući učenik živi u drugom mjestu prebivališta. Tada majka provodi kateterizaciju pet puta dnevno. Drugi učenik ima nastavu u kući, ali također roditelji provode potrebnu zdravstvenu njegu. Dakle, ističemo zdravstveni djelatnici ustanova s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja koji imaju znanja kako provesti ako ne sve, ali barem veći dio prethodno opisane specifične zdravstvene zaštite, tražili su mišljenje nadležne strukovne komore medicinskih sestara koja im nije dala potporu i odobrenje za obavljanje navedenih medicinskih postupaka. S druge strane iste postupke bez poteškoća i uz odobravanje svih institucija i liječnika provode roditelji djeteta, koji nisu zdravstveni djelatnici, nego su kao laici od strane liječnika osposobljeni za iste.

Zatražili smo od MZO, MZ i HZJZ da nam žurno dostave upute na koji način zdravstveni djelatnici zaposleni u odgojno-obrazovnim ustanovama i ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja trebaju postupati kada školu pohađa dijete/učenik s teškoćama u razvoju koji zahtjeva određenu zdravstvenu njegu i zaštitu. Naglasili smo da djeca i osobe s invaliditetom ne smiju biti isključene na temelju svojeg invaliditeta ili zdravstvenih potreba za organiziranje zdravstvene njege i zaštite djece i učenika s teškoćama u razvoju u prostorima odgojno-obrazovnih ustanova i ustanovama s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja.

MZO je u svojem odgovoru ukazalo na odredbe pravilnika: Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi (NN, br. 34/14, 103/14 i 102/19) u čl. 21. st. 1. određuje da *zdravstveni radnik* planira i programira rad, priprema se i obavlja poslove u neposrednome radu s učenicima, identificira učenike kojima je potrebna zdravstvena pomoć, izvodi vježbe s učenicima radi održavanja razine motoričkih sposobnosti, ponovnog aktiviranja organizma i poboljšanja oštećenih funkcija te poticanja psihomotoričkih vještina i navika, savjetuje i pomaže učiteljima, stručnim suradnicima i roditeljima u radu s učenicima s motoričkim oštećenjima, pomaže učenicima s motoričkim teškoćama u kretanju i obavljanju svakodnevnih školskih aktivnosti, vodi odgovarajuću dokumentaciju te obavlja druge poslove u skladu sa zahtjevima struke. U čl. 22. se navodi da zdravstveni radnik obavlja poslove iz čl. 21. st. 1. ovoga Pravilnika te poslove hranjenja, toalet trening i pratitelja u prijevozu učenika. Pravilnik o djelokrugu rada tajnika te administrativno-tehničkim i pomoćnim poslovima koji se obavljaju u srednjoškolskoj ustanovi (NN, br. 02/11) u čl. 10. st. 2. određuje da zdravstveni radnik obavlja poslove prevencije, kurative, zdravstvene zaštite učenika te ostale poslove koji proizlaze iz ugovora o radu kao i godišnjeg plana i programa rada srednjoškolske ustanove. Međutim, medicinske sestre bez odobrenja svoje komore ne mogu raditi navedeno, a isto nije niti opisano u Zakonu o sestinstvu. U potrazi za nalaženjem najprimjerenijeg rješenja započeli smo suradnju s MZ, MZO, MROSPM i HZJZ te su u tom smislu planirane daljnje aktivnosti u 2024. godini

Osim zdravstvene zaštite kao zapreke pravu na obrazovanje ponovno smo se susreli s nekoliko učenika čije obrazovanje se uvjetuje smještajem u ustanove socijalne skrbi. *Primjer smo opisali u poglavlju ovog Izvješća Jednakost i nediskriminacija.*

Mišljenja smo da je za sve učenike najbolji interes da se upisuju u srednju školu u skladu sa svojim psihofizičkim osobinama te interesima i sposobnostima. Kako bi to bilo omogućeno potrebno je iznaći ili adekvatni smještaj ili prijevoz ili drugo primjereno rješenje kojim bi se učenicima bez adekvatne roditeljske skrbi ili koji su na smještaju zbog potrebnih rehabilitacijskih postupaka i sl. omogućilo školovanje sukladno interesima i sposobnostima.

Smatramo da u situacijama kada se zbog problema smještaja učenici ne uključuju u obrazovanje sukladno svojim sposobnostima i interesima, da im se na taj način, oduzima pravo na obrazovanje, ali i pravo da iskažu svoje interese i želje kao i mladi bez invaliditeta pri ulasku u srednju školu.

Preporuke:

Kad govorimo o pravu na obrazovanje, zaključno ponovno naglašavamo da naše iskustvo, rad i postupanja po pritužbama potvrđuje da još uvijek u ovom području postoje nevidljive prepreke u vidu predrasuda i stavova stoga je potrebno intenzivno djelovati na promjeni odnosa prema invaliditetu općenito. Razvojna teškoća učenika pri ulasku u obrazovanje treba biti uzeta u razmatranje jedino u kontekstu osiguravanja razumne prilagodbe. Teškoća u razvoju nije i ne smije biti shvaćena kao nesposobnost i nemogućnost jer se potonje ne propituje niti kod učenika bez teškoća. U tom smjeru je stoga potrebno, a kako smo i prethodnih godina istaknuli:

1. Preporučujemo visokim učilištima opsežniju edukaciju učitelja i nastavnika tijekom studija o inkluziji.
2. Preporučujemo MZO-u i AZOO-u da kontinuirano provode stručno osposobljavanje učitelja/nastavnika za inkluzivno obrazovanje.
3. Preporučujemo MZO-u i AZOO-u da organiziraju superviziju učitelja i stručnih suradnika te pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika.
4. Preporučujemo MZO-u da se osnaži mehanizam kontrole rada škola i stručnih povjerenstava škola i županija.
5. Preporučujemo MZO-u da omogući zapošljavanje stručnih suradnika – razvijanje mreže stručnih suradnika.
6. Preporučujemo MZO-u zapošljavanje na neodređeno i puno radno vrijeme pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika uz sva prava iz kolektivnih ugovora te stručno osposobljavanje.
7. Preporučujemo MZO-u, JLP(R)S-u i školama da osiguraju potrebnu razumnu prilagodbu, pristupačnost škola, prilagođene udžbenike i pomoćne tehnologije, pristupačan/prilagođen prijevoz za sve učenike s teškoćama u razvoju.
8. Preporučujemo školama da svoja testiranja (prilikom upisa u školu i utvrđivanju primjerenih programa obrazovanja) usmjeravaju prema sposobnostima i potrebnim podrškama učenicima s teškoćama u razvoju, a ne prema teškoćama učenika.
9. Preporučujemo MZO-u osmišljavanje novih oblika obrazovanja i podrške posebice za učenike s poremećajima iz autističnog spektra.
10. Preporučujemo da kriterij odobravanja nastave u kući ne bude vezan uz određene teškoće u razvoju već situacije kada učenici radi zaštite zdravlja i života ne mogu pohađati nastavu u prostorima škole.

11. Preporučujemo donošenje novih osnovnoškolskih posebnih kurikuluma.
12. Preporučujemo MZO-u osmišljavanje novih strukovnih kurikuluma u skladu s tržištem rada i unaprjeđivanje profesionalnog usmjerenja.
13. Preporučujemo da se učenicima s teškoćama u razvoju kao i ostalim učenicima omogući uključivanje u produženi boravak, sudjelovanje u izvanučioničkoj nastavi i izvannastavnim aktivnostima uz potrebnu prilagodbu i podršku.
14. Preporučujemo pravovremeno osiguravanje prilagođenih udžbenika te univerzalni dizajn u kreiranju udžbenika.
15. Preporučujemo osiguravanje potrebne zdravstvene zaštite i njege u cilju ostvarivanja prava na obrazovanje.
16. Preporučujemo da sve ustanove s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja imaju imenovana svoja stručna povjerenstva za utvrđivanje psihofizičkog stanja učenika kao i ostale osnovne škole.

2.13.3. Visoko obrazovanje

Dana 22. listopada 2022. godine na snagu je stupio Zakon o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN, br. 119/22; u daljnjem tekstu: Zakon o visokom obrazovanju) za kojeg smo uputili mišljenje da nije usklađen s KPOSI budući da propisuje da studenti s invaliditetom *moгу* u skladu s općim aktima visokih učilišta studirati prema prilagođenim uvjetima pohađanja studija, odnosno ne propisuje obvezu osiguravanja razumne prilagodbe. Smatramo da se bez osigurane razumne prilagodbe i potrebnih podrški, studentima s invaliditetom ne može jamčiti studiranje na ravnopravnoj osnovi. Svoje mišljenje te ujedno zahtjev za tumačenje nejasnih odredbi navedenog Zakona o visokom obrazovanju kao i termina prilagođeni uvjeti pohađanja studija te činjenice da nije propisana obveza osiguravanja razumne prilagodbe iz KPOSI uputili smo MZO, Vladi RH te Hrvatskom saboru (predsjedniku i Odboru za zakonodavstvo). Zaprimiti smo samo odgovor Odbora za zakonodavstvo u kojem nas obavještavaju da nismo ovlašteni zatražiti vjerodostojno tumačenje zakona. Naime, u skladu s odredbom čl. 208. Poslovnika Hrvatskoga sabora (NN, br. 81/13, 113/16, 69/17, 29/18, 53/20, 119/20 - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske i 123/20) prijedlog za davanje vjerodostojnog tumačenja zakona može podnijeti isključivo ovlašteni predlagatelj zakona.

S obzirom da su visoka učilišta bila dužna u roku od šest mjeseci od donošenja Zakona o visokom obrazovanju uskladiti svoje opće akte s novim zakonom, uputili smo svim sveučilištima, Rektorskom zboru RH i Zboru veleučilišta RH preporuku u kojoj smo naglasili da sve osobe s invaliditetom prema KPOSI i Zakonu o suzbijanju diskriminacije moraju imati osiguran ravnopravni pristup tercijarnom obrazovanju uz obvezu osiguravanja potrebne razumne prilagodbe i ne smiju biti isključene na temelju svojeg invaliditeta. Slijedom toga predložili smo da se u sve opće akte visokih učilišta ugradi sljedeće:

1. definira tko su studenti s invaliditetom i pravo na razumnu prilagodbu u svim segmentima;
2. odredi jedinstveni način evidencije studenata s invaliditetom;
3. da se odrede konkretna prava i potpore u okviru visokog obrazovanja: npr. uključivanje pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika, individualizirani pristup tijekom studiranja, prilagođeni prijevoz, prilagođeni smještaj u studentskom domu, osobna asistencije u studentskom domu i sl. kao i način/postupak ostvarivanja navedenih prava.

Kako bi se uklonile formalne prepreke, dostavili smo i prijedlog definicije studenata s invaliditetom te prijedlog propisivanja obavezne razumne prilagodbe sukladno odredbama KPOSI:

1. studenti s invaliditetom su studenti čija zdravstvena stanja, teškoće ili oštećenja u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u akademskom okruženju na ravnopravnoj osnovi s drugim studentima zbog čega su im potrebne odgovarajuće prilagodbe i podrška;

2. studentima s invaliditetom je, u cilju ravnopravnog sudjelovanja u akademskom okruženju s ostalim studentima, nužno osigurati razumnu prilagodbu koja znači potrebnu i prikladnu preinaku i podešavanja, koja ne predstavljaju nesrazmjerno ili neprimjereno opterećenje za onoga koji je tu prilagodbu dužan osigurati;
3. u cilju veće učinkovitosti preporuča se korištenje načela univerzalnog dizajna u podučavanju i učenju. Univerzalni dizajn označava oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja. Univerzalni dizajn neće isključivati pomoćne naprave za određene skupine osoba s invaliditetom u onim slučajevima kada je to potrebno odnosno individualizirane prilagodbe sukladno specifičnim potrebama pojedinih studenata s invaliditetom.

Zaprimili smo mali broj odgovora sveučilišta i veleučilišta o poduzetim aktivnostima povodom preporuke. No, ono što je ustvari bitno da tijekom 2023. godine nismo zaprimali pritužbe koje bi ukazivale na to da studentima s invaliditetom nije osigurana potrebna prilagodba u akademskom okruženju. Pritužbe su se najčešće odnosile na podrške koje su potrebne da bi OSI kvalitetnije pristupile tercijarnom obrazovanju kao što su prilagođeni prijevoz, stipendije, osobna asistencija u studentskom domu, rad preko student servisa te upis na studij.

Unatoč odredbama Zakona o visokom obrazovanju, prema kojima se visoko obrazovanje u RH temelji na akademskoj samoupravi visokih učilišta i autonomiji sveučilišta u skladu s Ustavom, međunarodnim ugovorima i Zakonom o visokom obrazovanju, ponovno smo zaprimili pritužbu i uočili da i nadalje postoji diskriminatorna politika prilikom upisa OSI na studij. Dapače, uočili smo da je poduzimanje aktivnosti POSI prethodnih godina kojima smo ukazivali na diskriminatornu politiku jednog visokog učilišta prilikom upisa na studij polučilo suprotni efekt. Riječ je primjeru kojeg smo prošle godine opisali u Godišnjem izvješću o radu za 2022. godinu u poglavlju *Jednakost i nediskriminacija* kao slikoviti primjer diskriminacije i postojanja predrasuda da OSI zbog invaliditeta nemaju sposobnosti za obrazovanje i rad, a zbog čega smo u okviru nadležnog postupanja podnijeli i prijavu za diskriminaciju DORH-u.

Zakon o visokom obrazovanju propisuje da visoko učilište utvrđuje postupak upisa na studij u okviru svoje akademske samouprave tako da jamči ravnopravnost svih pristupnika, a autonomija ne može značiti slobodno kršenje međunarodnih i nacionalnih propisa, već mora biti u skladu s njima. Unatoč tome, visoka učilišta su počela slijediti praksu da u tekst natječaja za upis u 1. godinu prijediplomskih i integriranih studija uvrstavaju zapreku za upis u slučaju da kandidati ne ispunjavaju određene zdravstvene zahtjeve, a koji se najčešće odnose na postojanje invaliditeta. Visoko učilište koje smo prijavili DORH-u zbog diskriminacije prethodne godine je odbilo upis OSI na temelju zdravstvenih zahtjeva, odnosno invaliditeta, iako isto nije bilo prethodno određeno aktima sveučilišta ili visokog učilišta te natječajem za upis u 1. godinu studija. Ove godine je za razliku od prošle godine, u tekst natječaja bila čak uvrštena zapreka za upis na temelju zdravstvenih zahtjeva unatoč svim upozorenjima i preporukama te i prijavi DORH-u.

Na srodnim studijima prethodnih godina se od budućih studenata tražilo da prilože mišljenje liječnika školske i sveučilišne medicine o zdravstvenim zahtjevima potrebnim za studij, ali bez zapreke za upis na studij samo uz napomenu da su bili upoznati s time da postoje teškoće koje mogu utjecati nepovoljno na tijek studija i da preuzimaju osobnu odgovornost za isto. No, ove godine je i na jednom od srodnih studija u potpunosti bio zapriječen upis. Hrvatski savez udruga za mentalno zdravlje ukazao nam je da je u pravilniku visokog učilišta propisano, citiramo: „(6) *Zdravstveni zahtjevi podrazumijevaju zdravstveno stanje koje treba zadovoljiti pristupnik kako bi bio u mogućnosti završiti program studija te kako bi nakon završetka studija svojim stečenim kompetencijama ispunjavao uvjete potrebne za tržište rada. Ispunjeni zdravstveni zahtjevi pokazuju da u trenutku upisa na studij nema zdravstvenih prepreka za rad ni na jednome radnome mjestu u sklopu zanimanja/kvalifikacija za koje se student obrazuje. Ispunjavanje zdravstvenih zahtjeva dokazuje se potvrdom nadležnoga školskog liječnika. Pristupnici koji ne zadovolje jedan od izlučnih kriterija zdravstvenih zahtjeva eliminiraju se iz daljnjeg*

razredbenog postupka.“ Pri tome su kao zdravstveni zahtjevi navedeni: uredan vid s ili bez korekcije; uredno razlikovanje boja (Ishihara test - 24 slike); uredan sluh bez slušnog pomagala ili uz korištenje pomagala (ukoliko postoji slušno pomagalo moguća je adaptacija na medicinske instrumente); uredna sposobnost funkcionalnog glasovno-jezičnog-govornog izražavanja u svrhu uspostavljanja komunikacije-sposobnost razgovijetne i razumljive artikulacije; uredna funkcija mišićno-koštanog sustava, trupa, gornjih i donjih ekstremiteta - očuvana funkcionalna pokretljivost kralježnice, gornjih i donjih ekstremiteta u fiziološkim granicama, uredna gruba i fina motorika gornjih i donjih ekstremiteta; uredna ravnoteža i stabilno stanje svijesti - odsutnost težih i trajnih odstupanja; Uredno kognitivno funkcioniranje; uredno emocionalno funkcioniranje; uredno psiho motoričko funkcioniranje (podrazumijeva uredne mentalne funkcije kontrole motornih i psiholoških procesa na razini tijela); odsutnost alergije na profesionalne alergene – lijekove (inhalacijske i kontaktne); uredna procijepljenost prema važećem kalendaru cijepjenja po kojem je pristupnik cijepjen.“

Slijedom odredbi pravilnika u ovogodišnjem Natječaju za upis studenata u 1. godinu prijediplomskih i integriranih studija u akademskoj godini 2023./2024. kao eliminacijski uvjet za upis na studij bilo je navedeno, citiramo: „Kandidati moraju ispunjavati zdravstvene zahtjeve utvrđene Pravilnikom ... na način da u trenutku upisa na studij nemaju zdravstvenih prepreka za rad ni na jednome radnome mjestu u sklopu zanimanja/kvalifikacija za koje se student obrazuje. Ispunjavanje zdravstvenih zahtjeva dokazuje se potvrdom nadležnoga školskog liječnika. Pristupnici koji ne zadovolje jedan od izlučnih kriterija zdravstvenih zahtjeva eliminiraju se iz daljnjeg razredbenog postupka.“

U skladu sa svojim zakonskim ovlastima visokom učilištu smo poslali upozorenje zbog sumnje na diskriminaciju na osnovi invaliditeta i predložili da se iz pravilnika uklone diskriminatorni kriteriji na osnovi invaliditeta i odrede drugi oblici testiranja kojima će se provjeriti potrebne sposobnosti za obrazovanje. Naime, kako smo i prethodnih godina naglašavali potrebne vještine i sposobnosti za obrazovanje za određena zanimanja mogu se provjeriti kroz uvođenje prijemnih ispita za sve pristupnike umjesto diskriminatorne pretpostavke da OSI zbog svog invaliditeta te vještine i sposobnosti nemaju, što prema našem mišljenju predstavlja diskriminaciju na osnovi invaliditeta. Pojedina visoka učilišta imaju prijemni ispit kroz koji ispituju znanja određenih predmeta te jednako tako mogu uvesti i ispite s kojima će provjeriti sve one sposobnosti koje se smatraju bitnim za obrazovanje za određeno zanimanje, a što se željelo postići diskriminatornim isključivanjem na temelju zdravstvenih zahtjeva i invaliditeta. Kako smo i prošle godine naglasili stvarno omogućavanje prava na obrazovanje i rad OSI za koje smo se kao društvo potpisivanjem KPOSI opredijelili zahtijeva od nas da izlazimo iz ustaljenih i uobičajenih okvira razmišljanja i djelovanja i prihvatimo da se osoba ima pravo obrazovati za neko zvanje iako možda i većinu zanimanja koje uobičajeno obavlja osoba s tim zvanjem neće moći obavljati. Zahtijeva od nas i da prihvatimo realnost da nitko od nas nema jednako izražene mogućnosti i sklonosti za obavljanje baš svih radnih zadataka koji su vezani uz zvanje koje smo stekli svojim obrazovanjem i da u odabiru zanimanja i dalje izbjegavamo ona u kojima naši nedostaci dolaze do izražaja. To ipak za većinu ne znači da smo zapriječeni u obrazovanju i stjecanju nekog zvanja, dok se kod OSI isto niti ne provjerava niti stavlja pod neku sumnju, već se sposobnost izjednačava s postojanjem invaliditeta.

Visoko učilište čiji smo tekst pravilnika i natječaja citirali, nam je dostavilo opsežno objašnjenje potrebne kvalitete prilikom rada u zanimanjima koja obuhvaća završetak njihovog studija iz čega nam je u potpunosti i nadalje bila vidljiva predrasuda da invaliditet označava određenu nemogućnost. Ujedno podsjećamo da je zapošljavanje i odabir odgovarajućeg kandidata za rad dužnost i pravo poslodavca, a ne obrazovnog sustava tako da obrazovni sustav ne bi trebao ulaziti u tu domenu i pretpostaviti da će se zapošljavanje odvijati samo na temelju diplome bez ocjene i utjecaja drugih karakteristika u odnosu na vrstu poslova unutar zvanja, a posebno s naglaskom na uvjete i organizaciju konkretnog radnog mjesta. Obrazovni sustav treba voditi računa o svladavanju postavljenih ishoda učenja, a koji su određeni sukladno zahtjevima tržišta rada ili bi trebali biti usklađeni.

Unatoč svim međunarodnim i nacionalnim pravnim dokumentima koji propisuju pravo na obrazovanje i rad pod jednakim uvjetima i uz osiguravanje potrebne razumne prilagodbe, zbog postojećih predrasuda o kojima pišemo svake godine, i nadalje svjedočimo diskriminatornoj politici bez posljedica, ali na štetu osoba s invaliditetom. Možemo govoriti i o slučajevima nerealnih želja OSI, a što često susrećemo i kod velikog broja studenata populacije bez invaliditeta koji stoga odustaju od studija, ne uspijevaju, mijenjaju studij i sl. Istodobno OSI gledamo pod povećalom samo zbog invaliditeta. Sve dok im ne pružimo šansu, sve dok ne promijenimo način razmišljanja i način provjeravanja potrebnih sposobnosti kako za obrazovanje tako i rad ustvari nećemo ostvariti niti ciljeve i načela KPOSI.

Visoko učilište je ujedno iskazalo spremnost na daljnju suradnju te vjerujemo kako ćemo pronaći rješenja koja ne diskriminiraju osobe s invaliditetom.

Mreža Cjeloživotno učenje za sve također je utvrdila da nedostaje nadzor i evaluacija postojećih mjera za smanjenje i ublažavanje obrazovnih nejednakosti na području visokog obrazovanja. Za studente s invaliditetom, kao jednoj od ranjivih skupina, konstatirali su da je puno napravljeno, ali još uvijek ne dovoljno kako bi se studenti s invaliditetom u prilikama i mogućnostima izjednačili s ostalim studentima. Utvrdili su također da je potencijalna prepreka ublažavanja ili otklanjanja obrazovnih nejednakosti i nedostatak pouzdanih podataka i analitičke podloge za donošenje odluka i mjera koje se ne provode sustavno i kontinuirano (Izvor: Publikacija projekta Mreže cjeloživotno obrazovanje za sve "Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: izazovi i potrebe iz perspektive dionika sustava obrazovanja").

Broj studenata s invaliditetom

U cilju dostupnosti podatka o broju studenata s invaliditetom uputili smo više puta svim visokim učilištima preporuku da primjenjuju sveobuhvatni evidencijski upitnik – obrazac koji je izradila Koordinacija pravobranitelja za osobe s invaliditetom za područje visokog obrazovanja. Obrazac obuhvaća osobne podatke, podatke o invaliditetu, vrsti invaliditeta, podatke o potrebnim prilagodbama i pomagalima tijekom obrazovanja prije i sada te tijeku studija (promjene studija, prekidi studija i sl.). U ovom trenutku imamo saznanja kako se obrazac još uvijek ne primjenjuje na svim visokim učilištima, a u planu je isti doraditi prema prijedlozima visokih učilišta koji su prihvatili primjenu istog. No, sve dok navedeni način prikupljanja broja studenata s invaliditetom kao i sama definicija studenata s invaliditetom ne bude prihvaćena i jedinstvena, taj broj i nadalje će biti samo okvirni pokazatelj i odraz različitih prava koje su studenti s invaliditetom ostvarili.

MZO izvještava da je prema podacima u Informacijskom Sustavu Studentskih Prava (ISSP) u akademskoj godini 2023./2024. upisano 369 studenta s invaliditetom, a da je tijekom akademske godine 2022./2023. godine u studentskim domovima bilo smješteno 13.049 studenata od čega 258 studenata s invaliditetom. Pravo na novčanu potporu za prijevoz ostvarilo je u istoj godini 193 studenata s invaliditetom.

Visoka učilišta i sveučilišta prikupljaju podatke o studentima s invaliditetom koji su zatražili neku prilagodbu u akademskom okruženju, ostvarili pravo upisa izvan odobrene upisne kvote, zatražili potrebna pomagala i sl.

Tablica 16. Broj studenata s invaliditetom (SSI) prema podacima sveučilišta i veleučilišta u akademskoj godini 2022./2023. i 2023./2024.

Sveučilište/Veleučilište	2022./2023.			2023./2024.		
	Ukupni broj studenata	Ukupni broj ssi	Udio ssi u ukupnom broju	Ukupni broj studenata	Ukupni broj ssi	Udio ssi u ukupnom broju
Sveučilišta						
Sveučilište u Dubrovniku	1.323	3	0,23%	1.210	2	0,17%
Sveučilište u Osijeku	14.440	155	1,07%	13.473	179	1,33%

Sveučilište u Puli	3.300	25	0,76%	3.057	29	0,95%
Sveučilište u Rijeci	16.168	120	0,74%	15.764	142	0,90%
Sveučilište Sjever	4.479	16	0,36%	4.190	15	0,36%
Sveučilište u Slavanskom Brodu	2.081	1	0,05%	1.968	1	0,05%
Sveučilište u Splitu	18.754	76	0,41%	17.697	71	0,40%
Sveučilište u Zadru	4.679	105	2,24%	4.407	100	2,27%
Sveučilište u Zagrebu	68.449	473	0,69%	69.000	513	0,74%
Hrvatsko katoličko sveučilište	1.426	4	0,28%	1.491	3	0,20%
Sveučilište Algebra				2.036	1	0,05%
Sveučilište Vern				1.382	3	0,22%
UKUPNO SVEUČILIŠTA	135.099	978	0,72%	135.675	1.059	0,78%
Veleučilišta						
31/19 veleučilišta i visokih škole	24.670	88	0,36%	13.319	93	0,69%
Ukupno sveučilišta i veleučilišta	159.769	1.066	0,67%	148.994	1.152	0,77%

Tablica 17. Broj učenika s teškoćama u razvoju koji su imali prilagodbu na državnoj maturi 2022. i 2023. (podaci Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje)

Školska godina	Prilagodba na državnoj maturi	Prilagodba na državnoj maturi - položili maturu
2021./2022.	858	684
2022./2023.	995	767

Nadamo se da će se u konačnici u dijalogu s visokim učilištima iznaći najprihvatljiviji način evidencije studenata s invaliditetom. Potrebu osmišljavanja jedinstvene evidencije studenata s invaliditetom na visokim učilištima predložili smo i u okviru e-Savjetovanja predloženog Pravilnika o sadržaju i korištenju informacijskih sustava u visokom obrazovanju pri čemu smo istaknuli da je potrebno u okviru osobnih podataka voditi i podatak o postojanju invaliditeta.

Kako bi se uspješno planirale potrebne potpore za studente s invaliditetom bitan je podatak o broju studenata s invaliditetom uključenih u visoko obrazovanje.

Stoga smo predložili da se podatak o invaliditetu uvede u odredbe članka u kojem se prikupljaju osobni podaci, a ne samo u obrasce koji su dio Pravilnika i to na način da se definira koji osobni podaci studenata se prikupljaju te u sklopu toga i podatak o invaliditetu. Više puta smo naznačili da je evidencija bitna za kreiranje politike obrazovanja i potpora pa tako i u odnosu na vrste invaliditeta. Predložili smo i da se prikupe podaci o vrsti invaliditeta te da se isti podatak prikuplja i u odnosu na zaposlene osobe u visokom obrazovanju kako bi bio dostupan broj osoba s invaliditetom zaposlenih. Navedeni prijedlozi nisu prihvaćeni.

Subvencionirano stanovanje - izmjena Pravilnika

Kako smo prethodnih godina isticali nekoliko pravilnika kojima se osiguravao primjereni studentski standard studenata s invaliditetom nisu bili usklađeni s Uredbom o metodologiji vještačenja (tea, br. 96/23) vezano uz dokaze o invaliditetu, pa tako i pravilnik koji je određivao uvjete za ostvarivanje prava na subvencionirano stanovanje. Zbog navedenog događalo se da studenti ne ostvare određeno pravo. Tijekom 2023. godine je donesen novi Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava studenata u redovitom statusu na subvencionirano stanovanje (NN, br. 68/23) koji je usklađen s Uredbom o

metodologiji vještačenja te studenti s invaliditetom s najmanje 60% utvrđenog oštećenja organizma ili najmanje III. stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti u skladu s propisom kojim je propisana metodologija vještačenja i koji su upisani u Registar osoba s invaliditetom, uključujući i studente s invaliditetom na doktorskom studiju, stječu izravno pravo na subvencionirano stanovanje pod uvjetom da su u tekućoj akademskoj godini ostvarili najmanje jedan ECTS bod i da su ostvarili najmanje 15 ECTS bodova prosječno u prethodnim godinama studiranja. Uvjeti vezani uz ECTS bodove se ne odnose na studente koji u godini prijave na natječaj prvi put upisuju prvu godinu studija.

Studentima s invaliditetom do 50% utvrđenog oštećenja organizma ili do II. stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti u skladu s propisom kojim je propisana metodologija vještačenja i koji su upisani u Registar osoba s invaliditetom dodjeljuje se 400 bodova. Studentima koji imaju jednog ili oba roditelja s tjelesnim oštećenjem od 100% (osim tjelesnog oštećenja propisanog u čl. 8. i 17. navedenog Pravilnika) dodjeljuje se 200 bodova za svakog roditelja. U svim slučajevima status osobe s OSI se dokazuje potvrdom HZJZ da je osoba upisana u Registar osoba s invaliditetom. S obzirom na navedeno nismo se imali potrebu uključivati u e-Savjetovanje, a jednako tako ove godine nismo zaprimili niti jednu pritužbu od studenata s invaliditetom vezano za smještaj.

Prijevoz

Tijekom 2023. godine je donesen i novi Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na novčanu potporu za podmirenje dijela troškova prijevoza za studente s invaliditetom (NN, br. 114/23) koji je usklađen s Uredbom o metodologiji vještačenja u dijelu dokazivanja invaliditeta te sada pravo na novčanu potporu ostvaruju studenti s invaliditetom s najmanje 60% utvrđenog oštećenja organizma ili najmanje III. stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti, sukladno propisu kojim je propisana metodologija vještačenja i koji su upisani u Registar osoba s invaliditetom. Na poziv MZO-a u radu Povjerenstva za izradu Nacrta prijedloga Pravilnika o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na novčanu potporu za pokriće dijela troškova prijevoza za studente s invaliditetom sudjelovala je i savjetnica pravobranitelja. Međutim, s obzirom da određeni prijedlozi koji su značajni za studente s invaliditetom i njihovo uključivanje u visoko obrazovanja, a na koje ukazujemo više godina pa i u radu navedenog Povjerenstva nisu usvojeni kroz prijedloge savjetnice dostavili smo i izdvojeno mišljenje u kojem smo naglasili da: *„Značajnim smatramo da se studentima s invaliditetom, koji zbog svojih teškoća za pristup visokom obrazovanju kao razumno prilagodbu trebaju prilagođeni prijevoz (prijevoz prilagođenim kombi vozilima ili ovlaštenim taksi prijevoznikom), odredi veća novčana potpora. Naime u ovom trenutku pristupačan/prilagođeni prijevoz, pa niti prijevoz prilagođenim kombi vozilima nije osiguran za sve osobe s invaliditetom u svim lokalnim zajednicama pa niti u gradu Zagrebu s najvećim brojem visokih učilišta. Istodobno cijena prilagođenog kombi prijevoza je visoka, a prilagođeni prijevoz je uglavnom osiguran od strane različitih udruga koje ovise o projektnom financiranju i sufinanciranju lokalnih zajednica. Zbog navedenog su studenti s invaliditetom koji trebaju prilagođeni prijevoz u nepovoljnijem položaju. Dok dakle istodobno studenti bez invaliditeta ili studenti s invaliditetom koji mogu koristiti javni prijevoz najčešće upravo dok studiraju ostvaruju pravo na povlaštene karte za prijevoz, studenti s invaliditetom taj prijevoz skupo financiraju ako im nije osiguran od strane lokalne zajednice, udruge ili pojedinih sveučilišta ili visokih učilišta. Činjenica je da se ovim Pravilnikom osigurava novčana potpora za pokriće dijela troškova prijevoza, ali istodobno isključuje mogućnost primitka ostvarivanja prava na novčanu potporu iz drugog javnog izvora. Novčana naknada koju u ovom trenutku dodjeljuje Ministarstvo znanosti i obrazovanja nije dostatna za prilagođeni prijevoz. Istodobno Pravilnik definira da se ova novčana potpora može koristiti i za obavljanje drugih studijskih obveza. Naglašavamo i da rokovi predviđeni prijedlogom Pravilnika ne osiguravaju studentu s invaliditetom da će dobiti novčanu potporu s početkom akademske godine nego vjerojatnije tek kao i do sada nakon nekoliko mjeseci trajanja nastave – početkom ljetnog semestra. Stoga ponovno ukazujemo na veliki značaj da se, kao što se svim studentima omogućuju povlaštene karte za prijevoz s početkom akademske godine i studentima s invaliditetom omogućiti prilagođeni prijevoz i dostatna novčana potpora također pravovremeno: najkasnije do kraja listopada. I konačno predlažemo da se*

novčana potpora omogućiti i izvanrednim studentima s invaliditetom ukoliko im prijevoz nije osiguran po drugoj osnovi.“

Navedene prijedloge smo uputili i u e-Savjetovanje objavljeno povodom donošenja ovog Pravilnika te nam je jedino prihvaćen prijedlog da se ne uvjetuje dobivanje novčane potpore na način da isključuje mogućnost primitka ostvarivanja prava na novčanu potporu iz drugog javnog izvora, a za što smo se zalagali s obzirom da na niti jedan način nije bio prihvaćen prijedlog da se osigura cjelokupni trošak prijevoza te oblik prijevoza prema stvarnim potrebama.

Javni poziv za ostvarivanje prava na novčanu potporu objavljen je 15. studenoga 2023. uz trajanje 60 dana te su na temelju istog tek 30. siječnja 2024. godine objavljeni rezultati javnog poziva. S obzirom na ključnu važnost prilagođenog/pristupačnog prijevoza studenata s invaliditetom u svim situacijama akademskog života, ali i izvan njega i nadalje se zalažemo da se prijevoz za osobe s invaliditetom rješava u okviru nadležnosti JLP(R)S te smo i održali stručni skup na navedenu temu, „Grad Zagreb - primjer dobre prakse u osiguravanju javnog prijevoza za osobe s invaliditetom u Hrvatskoj - vizije pristupačnog i financijski učinkovitog prijevoza“, a koji je detaljno prikazan u *poglavlju ovog Izvješća Cestovni prijevoz*.

Kako smo i prošle godine istaknuli svakako je pohvalno da u nedostatku postojanja pristupačnog prijevoza MZO ulaže financijska sredstva u osiguravanje novčane potpore za prijevoz za studente s invaliditetom, no u realnom životu za pojedine studente ne osigurava potporu koja im omogućava pristup obrazovanju.

Državne stipendije

Tijekom 2022. godine su ukinute stipendije za posebne skupine među kojima su bili i studenti s invaliditetom te u ovom trenutku MZO dodjeljuje dvije vrste studentskih stipendija: državnu stipendiju na temelju socio-ekonomskog statusa i državnu stipendiju za STEM zanimanja. Donošenjem novog Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN, br. 119/22) doneseni su i novi pravilnici na temelju kojih se dodjeljuju stipendije: Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava studenata na državnu stipendiju u STEM područjima znanosti (NN, br. 70/23) i Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja prava na državnu stipendiju na temelju socio-ekonomskog statusa (NN, br. 114/23). Oba pravilnika su usklađena s Uredbom o metodologiji vještačenja u dijelu dokazivanja invaliditeta. Studenti s invaliditetom koji imaju utvrđeno najmanje 60% oštećenja organizma ili najmanje III. stupanj oštećenja funkcionalnih sposobnosti (za STEM stipendije i stipendije na temelju socio-ekonomskog statusa), odnosno za studente s utvrđenim oštećenjem organizma do 50% ili do II. stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti, sukladno propisu kojim je propisana metodologija vještačenja i koji su upisani u Registar osoba s invaliditetom (samo za stipendije na temelju socio-ekonomskog statusa) ostvaruju određeni broj bodova na temelju invaliditeta. Kada govorimo o STEM stipendijama i nadalje nije jasno na koji se način utvrđuje dodatno bodovanje za studente s invaliditetom prve godine koji nemaju ECTS bodove nego se njihov uspjeh vrednuje prema rezultatima mature iz određenih predmeta.

No, ono što ustvari predstavlja problem studentima s invaliditetom koji su prethodnih godina ostvarivali pravo na stipendije za posebne skupine je da zbog propisanog dohodovnog cenzusa ne ostvaruju pravo na državne stipendije na temelju socio-ekonomskog statusa. Više puta smo uputili MZO preporuku za ponovnim uvođenjem posebnih stipendija ili da se studentima s invaliditetom dobivanje stipendije ne uvjetuje dohodovnim cenzusom odnosno da se barem dohodovni cenzus zbog većih potreba razlikuje odnosno poveća.

Za sada niti jedna od navedenih preporuka nije prihvaćena već je odgovor MZO-a da su posebne stipendije samo spojene sa stipendijama na temelju socio-ekonomskog statusa, što praksa ne potvrđuje. Riječ je o studentima koji često zbog invaliditeta zahtijevaju i samostalno financiraju određena potrebna pomagala i podrške koje nisu sustavno financirane. Stoga ponovno ukazujemo na

mišljenje da je određeni broj studenata s invaliditetom ostao bez prava na stipendije ukidanjem stipendija za posebne skupine studenata te da nikako ne možemo reći da su te stipendije samo objedinjene s državnim stipendijama za studente nižeg socio-ekonomskog statusa i predlažemo da se iznađe prihvatljivo rješenje kako bi im se ponovno omogućilo ostvarivanje prava na državne stipendije.

Primjer iz prakse: Primjer neostvarivanja prava na državnu stipendiju je student s invaliditetom koji živi u kućanstvu samo s majkom koja mjesečno zarađuje plaću u visini do 700 eura. No tijekom godine mu je na račun bila isplaćena svota osiguranja koje je majka uplaćivala kao oblik štednje i kratko je tijekom ljeta radio i zaradio dodatnih oko 550 eura. Navedene dodatne uplate u konačnici su uzrokovale da nije zadovoljio uvjet dohodovnog cenzusa za stipendiju. Majka nam se obraća, citiramo: „U ovoj 2023. godini osim moje plaće koja je 700 eura nemamo nikakvih drugih primanja, živimo samo od moje plaće. Ja sam samohrana majka. Kada se dijete razbolilo, suprug i ja samo se razveli, on se ponovno oženio i od tada ne viđa dijete... plaća 700 kuna alimentaciju... Rata kredita je 336 eura, otac i sestra su mi dali svoje kuće pod hipoteku da mogu podići kredit...ako mi se nešto desi banka uzima kuće svima...kada platim kredit, studentski dom, režije i račune ne ostane nam ništa...živimo od socijalne naknade i što mi roditelji koji imaju vrt daju hrane... Stipendija koju je dobio na prvoj godini nam je jako pomogla jer pokrije troškove menze i doma te sada ja ne znam od čega i kako da ga školujem...”

Primjer iz prakse: Drugi primjer je student s invaliditetom poslijediplomskog studija koji je tijekom studija ostvarivao svih pet godina uspjeh s prosjekom 5,0. Ističe da je samo jedna osoba ostvarila pravo na stipendiju na poslijediplomskom studiju dok ih je 16 odbijeno i vjeruje da se dogodio neki propust. Nadalje ističe, citiramo: *Majka mi je negovateljica, a otac je zaposlen u HŽ-u, dakle, nismo imućni niti u kojem smislu. Ovakav propust se ne smije dopustiti, Zbog čega više ne postoji stipendija za izvrsnost za osobe s invaliditetom?...žaloso je da naš trud bude diskriminiran putem ministarstva i da nam direktno u lice kažu: Niste dostojni primati našu stipendiju...* Biti dobar student kao osoba s invaliditetom je zaista veliki pothvat, a vjerujem da i sami to znate...”

Prema dostavljenim podacima MZO-a u akademskoj godini 2022./2023. godini pravo na državnu stipendiju na temelju socioekonomskog statusa ostvarilo je 104 studenta s invaliditetom, a u akademskoj godini 2023./2024. u trenutku dok još nisu završeni postupci razmatranja prigovora stipendiju je ostvarilo 113 studenata s invaliditetom. Pravo na državnu STEM stipendiju a u akademskoj godini 2022./2023. ostvarilo je 32 studenta s invaliditetom, a u akademskoj godini prije dodjele ukupne kvote državnih STEM stipendija, istu je ostvarilo 25 studenta s invaliditetom.

Osobna asistencija u akademskom okruženju i studentskom domu - Zakon o osobnoj asistenciji

Osiguravanje osobne asistencije studentima s invaliditetom kako tijekom boravka na visokom učilištu, tako i u studentskom domu predstavlja jedan od temeljnih preduvjeta studiranju.

Donošenjem Zakona o osobnoj asistenciji (NN, br. 71/23) i pružanjem usluge osobne asistencije OSI starijim od 18 godina predviđeno je i osiguravanje navedene usluge studentima s invaliditetom i u prostorima visokog učilišta i studentskog doma. Međutim, Zakonom o osobnoj asistenciji predviđeno trajanje usluge osobne asistencije bilo osobnog asistenta, videćeg pratitelja ili komunikacijskog posrednika, u smislu broja sati ne može pokriti sve potrebe studenata s invaliditetom smještenih u studentskom domu. Osobe s invaliditetom mogu najviše ostvariti 352 sata usluge osobnog asistenta mjesečno što otprilike predstavlja 12 sati dnevno što pojedinim studentima s invaliditetom nije dovoljno pa i kada uslugu ne trebaju u svakom trenutku.

Stoga je naše mišljenje da će jedino zapošljavanjem jedne ili više osoba kao radnika u studentskom domu (ovisno o broju studenata s invaliditetom) u svrhu pružanja osobne asistencije biti osigurana potrebna podrška studentima s invaliditetom koji su smješteni u studentskim domovima, a kako bi imali jednake mogućnosti stanovanja u studentskim domovima tijekom studija i uključivanja na studijske programe i visoka učilišta prema osobnom interesu, a koji su ponekad i izvan mjesta prebivališta ili u njihovom mjestu prebivališta niti nema visokih učilišta. Jedna osoba zaposlena u studentskom domu može pružiti potporu za više studenata s invaliditetom istovremeno smještenih u studentskom domu, a primjer tome je višegodišnje iskustvo osiguravanja osobne asistencije u studentskim domovima od strane Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Rijeci.

Što se tiče osiguravanja osobne asistencije tijekom nastave u akademskom okruženju smatramo da je navedenu moguće osigurati u okviru odredbi Zakona o osobnoj asistenciji.

Uredba o programskom financiranju javnih visokih učilišta i javnih znanstvenih instituta u Republici Hrvatskoj

Na e-Savjetovanje smo dostavili opći komentar na prijedlog Uredbe o programskom financiranju javnih visokih učilišta i javnih znanstvenih instituta u RH u kojem smo istaknuli da smatramo bitnim da je u okviru razvojne proračunske komponente predviđeno osiguravanje sredstava i za "*Razvoj usluga za potporu studentima i unaprjeđivanje studentskog standarda podrazumijeva sufinanciranje izgradnje, rekonstrukcije, adaptacije i opremanja objekata studentskog smještaja i prehrane, unaprjeđenje pružanja usluga studentima, osnivanje studentskih inkubatora, osnivanje centara za karijere i profesionalnu orijentaciju te savjetovališta za studente*". Naime, s obzirom na još uvijek nedostatne zakonske osnove koje upućuju na obvezu osiguravanja potrebne razumne prilagodbe za studente s invaliditetom (unatoč odredbama KPOSI i Zakona o suzbijanju diskriminacije) te primjerima da zbog neosigurane pristupačnosti, nedostatka određenih pomagala i potpora osobe s invaliditetom ne mogu ili ne studiraju u jednakim i ravnopravnim uvjetima kao i ostali studenti, ovom prilikom smo istaknuli upravo značaj osiguravanja financijskih sredstava visokim učilištima da prema potrebama studenata s invaliditetom istima osiguraju: potrebna pomagala, prilagođene udžbenike, osobnu asistenciju u prostorima visokog učilišta, odnosno studentskih domova, edukaciju nastavnika i sl. odnosno, organiziraju službe potpore za studente s invaliditetom ili koordinate za studente s invaliditetom i sl., uklanjanje arhitektonskih barijera, a sve kako bi im se omogućilo da studiraju u ravnopravnim uvjetima. Komentar je primljen na znanje.

Nacionalna skupina za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u RH - plan mjera za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja za razdoblje 2023. do 2025.

Nacionalna skupina za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u RH nam je dostavila na mišljenje dokument *Plan mjera za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja za razdoblje 2023. do 2025.* Istaknuli smo da je Plan sveobuhvatan u odnosu na niz aspekata i potreba studenata s invaliditetom kao jedne od ranjivih skupina i da obuhvaća niz mjera i aktivnosti za koje se zalažemo više godina te se nadamo da će navedene aktivnosti u predloženom vremenu biti i provedive. Bitnim nalazimo tako prepoznatu potrebu da na svim visokim učilištima postoje središnje točke koje će voditi računa o ranjivim skupinama, edukacija nastavnog i nenastavnog osoblja, vertikalnu povezanost sustava obrazovanja, osiguravanje potrebnih potpora, jedinstveni oblik prikupljanja podataka kao i da se vodi računa da im se omogući i što veća mobilnost u visokom obrazovanju, pa i međunarodna mobilnost. Naglasili smo da se određene mjere i aktivnosti već uspješno provode na pojedinim visokim učilištima i sveučilištima.

S obzirom na naša iskustva s visokim učilištima u odnosu na isticanje „autonomije visokih učilišta“ u mnogim odgovorima i prijedlozima/preporukama koja smo upućivali, naglasili smo da vjerujemo kako ovaj dokument temeljen na drugim strateškim kako inozemnim tako i europskim dokumentima ima

određeni obvezujući karakter za visoka učilišta te samim time i može osigurati provedivost mjera i aktivnosti. Jednako tako i ovdje smo iskoristili priliku ponovno naglasiti potrebu jedinstvenog prikupljanja podataka o studentima s invaliditetom i evidenciji istih (osmišljavanje jedinstvene evidencije studenata s invaliditetom na visokim učilištima) u cilju kreiranja potrebnih mjera, potpora i razvoj politika na ovom području. Istaknuli smo ponovno i prijedlog u odnosu na financiranje potpore prijevoza u smislu pokrivanja cjelovitih stvarnih troškova prijevoza, a ne osiguravanja istog novčanog iznosa svim studentima s invaliditetom koji pojedinim studentima nije dostatan - kada zbog prirode svojih teškoća trebaju prilagođeni kombi prijevoz ili taksi prijevoz. Predložili smo i ponovno uvođenje stipendija za posebne skupine među kojima su bili i studenti s invaliditetom.

Predložili smo da se prije upućivanja dokumenta u daljnju proceduru isti dostavi na mišljenje i voditeljima ureda/službi, odnosno koordinatorima za studente s invaliditetom na visokim učilištima i svim bitnim akterima koji u ovom trenutku na visokim učilištima vode računa o potporama studentima ranjivih i podzastupljenih skupina.

Službe za potporu studentima i koordinatori za studente s invaliditetom

Središnje točke, odnosno službe/uredi ili koordinatori za studente s invaliditetom za koje se zalažemo niz godina, a koji će imati znanja kako voditi brigu o osiguravanju potrebnih potpora te brinuti da studenti s invaliditetom imaju osiguranu obaveznu razumnu prilagodbu i nadalje su različito riješeni na različitim visokim učilištima te sveučilištima. Još tijekom 2022. godine smo naglasili da predlažemo da navedena radna mjesta budu predviđena u okviru sustava koeficijenata koje određuje MZO. Sada se oni osnivaju na temelju općih akata visokih učilišta/sveučilišta što znači da ovise o senzibilitetu trenutnih uprava i rektora te ponekada nemaju niti poštivanje od kolega nastavnika, a vezano uz prilagodbe u akademskom okruženju. Osim što je potrebno osnovati navedene službe potrebno je i provedbenim propisima odrediti i ujednačen proces ostvarivanja potpora, odnosno razumne prilagodbe na što KPOSI obvezuje te time nadilazi autonomiju visokih učilišta.

Mreža Cjeloživotno učenje za sve čije istraživanje smo prethodno spominjali također je u fokus grupi izdvojila značaj studentskih savjetovališta koja u različitim aspektima (psihološkim, pravnim i karijernim) stoje na raspolaganju studentima.

Rektorskom zboru RH smo, s obzirom na to da su bili u izradi Nacionalni sveučilišni, umjetnički i znanstveni kriteriji za izbor u znanstveno-nastavna radna mjesta predložili da se razmotri mogućnost da se obnašanje funkcije koordinatora za studente s invaliditetom na sastavnicama uvrsti kao potencijalni uvjet za napredovanje. Naglasili smo da su koordinatori za studente s invaliditetom iznimno važni za pravičnost i uključivost sustava visokog obrazovanja i znanosti te da se od nastavnika koji su ujedno i koordinatori često traži veći angažman od angažmana u nekom povjerenstvu. Prijedlog je prihvaćen.

Brošura za sadašnje i buduće studente s invaliditetom – brošuru o pravima i oblicima potpore za studente s invaliditetom

Predstavnici ureda za studente s invaliditetom, koordinatora za studente s invaliditetom pri sveučilištima i Zboru veleučilišta RH, predstavnica MZO-a te predstavnici studenata s invaliditetom i ostalih institucija i udruga koje brinu o studentima s invaliditetom, a koji čine Koordinaciju pravobranitelja za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju (u daljnjem tekstu: Koordinacija) nastavili su suradnju kroz zajedničke sastanke s ciljem razmjene iskustava, međusobne podrške i iznalaženja rješenja za mnogobrojne izazove s kojima se susreću visoka učilišta. Koordinacija je 2022. godine izradila *Brošuru za sadašnje i buduće studente s invaliditetom* - brošuru o pravima i oblicima potpore za studente s invaliditetom tijekom studija kako bi se učenici završnih razreda srednje škole upoznali s njezinim sadržajem, odnosno pravima koja mogu ostvariti kao studenti. Ove godine je brošura usklađena s novodonesenim propisima te smo ju prosljedili MZO-u, županijama koje su osnivači srednjih škola te sveučilištima i Zboru veleučilišta RH. Županije i MZO su nas izvijestili da su istu prosljedili srednjim školama, a visoka učilišta da su je učinila dostupnom studentima.

Rad preko student servisa

Zaprimili smo dvije zamolbe studenata s invaliditetom za pomoć pri ostvarivanju prava sklapanja ugovora za obavljanje studentskog posla. Naime, pravo su izgubili u odnosu na odredbe Zakona o obavljanju studentskih poslova (NN, br. 96/18 i 16/20) koje se odnose na dužinu studiranja (prekoračenja dvostrukog vremena studiranja) pa i iako i nadalje imaju pravo studiranja u redovitom statusu. Jednoj studentici se zbog kompleksnih i dugotrajnih zdravstvenih problema te obiteljskih okolnosti vrijeme studiranja produžilo pri čemu joj je rad bitan zbog nepovoljne financijske i obiteljske situacije te svakako i kao potpora da završi studij.

U odnosu na odredbe Zakona o obavljanju studentskih poslova ne postoji zakonska osnova za odobravanje prava sklapanja ugovora za obavljanje studentskog posla jer pravo na sklapanje ugovora ne može biti duže od dvostrukog vremena trajanja studija na prvoj razini i drugoj razini ili integriranog prijediplomskog i diplomskog studija. Dvostruko vrijeme trajanja studija računa se zasebno za svaku razinu, od prvog upisa na pojedinoj razini, a u odnosu na predviđeno trajanje studija na kojemu je student trenutačno upisan. U izračun promjena studija, odnosno upisa i trajanja studija, u obzir se uzimaju i prethodno upisani studij neovisno o promjeni visokog učilišta i promjeni statusa studenta. Pravo na obavljanje studentskih poslova primjenjuje se na sve studente jednako i ne postoji pravna osnova na temelju koje MZO može pojedinom studentu iznimno dodijeliti pravo za obavljanje studentskih poslova ako student za isto ne ispunjava zakonom propisane uvjete.

Student koji studira u redovitom statusu može zasnovati radni odnos, obavljati samostalnu djelatnost obrta ili drugog slobodnog zanimanja, ali u tom slučaju ne ostvaruje prava iz studentskog standarda: pravo na zdravstveno osiguranje, pravo na subvencionirano stanovanje i prehranu, pravo na obavljanje studentskih poslova u skladu sa zakonom koji uređuje obavljanje studentskih poslova te pravo na državne stipendije i druge novčane potpore. Student može obavljati poslove i putem ugovora o djelu ili ugovora o autorskom djelu koji za posljedicu nemaju gubitak prava u okviru studentskog standarda, ali u smislu iznosa ukupno ostvarenog godišnjeg dohotka mogu utjecati na ostvarivanje bodova prilikom prijave na natječaj za subvencionirano stanovanje, ostvarivanje prava na dodjelu državnih stipendija ili ostvarivanje drugih prava za koja se u obzir uzima ostvareni godišnji dohodak, kao i obvezu plaćanja poreza na dohodak.

Kako smo naglasili ove odredbe se primjenjuju jednako na sve studente neovisno o postojanju ili nepostojanju invaliditeta. No, članovi Koordinacije pravobranitelja za osobe s invaliditetom su razmatrali bi li opravdano bilo da studenti dok god imaju pravo studiranja u redovitom statusu ostvaruju pravo sklapanja ugovora za obavljanje studentskog posla. Koja je zapreka da se kao i druga prava iz studentskog standarda ne vežu uz redoviti status.

Posjet Družbi študentov invalidov Slovenije

Tražeci rješenje organizacije prijevoza kako za studente s invaliditetom tako i općenito OSI posjetili smo Grad Ljubljano, opisano u poglavlju ovog Izvješća Međunarodna suradnja te Družbu študentov invalidov Slovenije - DŠIS (Društvo studenata s invaliditetom) u Ljubljani. DŠIS je organizacija civilnog društva koja svoje aktivnosti financira preko različitih natječaja i projekata. Redovni programi i aktivnosti udruge se financiraju iz sredstava Zaklade za financiranje humanitarnih i organizacija za osobe s invaliditetom Republike Slovenije (FIHO), Ministarstva za rad, obitelj, socijalna pitanja i jednake mogućnosti, Grada Ljubljana, Grada Maribor, Studentske organizacije UL i Studentske organizacije UM. Društvo ima dva ureda: u Ljubljani i u Mariboru i ima sedam zaposlenih osoba. Trenutno je učlanjeno 212 studenata s različitim vrstama posebnih potreba. U sustavu visokog obrazovanja u Sloveniji razlikuju osobe s invaliditetom (samo vidljivi invaliditet) i osobe s posebnim (obrazovnim) potrebama (uključuje i tzv. nevidljivi invaliditet – npr. disleksiju i oštećenje mentalnog zdravlja). Društvo je osnovano s ciljem promicanja i zaštite interesa i potreba studenata s posebnim potrebama i poboljšanja njihova položaja u području obrazovanja, smještaja i zapošljavanja. U svrhu poboljšanja uvjeta studiranja i kvalitete života studenata s posebnim potrebama sudjeluju kao partneri i u projektima s raznim institucijama i organizacijama. Svojim članovima nude obrazovne, kulture,

sportske i društvene aktivnosti u zemlji i inozemstvu, besplatan prijevoz prilagođenim vozilima, besplatno korištenje suvremene računalne opreme, besplatno fotokopiranje i uvećavanje studentske literature, prilagodbu studentske literature (za slijepe osobe), savjetovanje i pomoć vezano za studij i životne uvjete. Bave se i pitanjima zapošljavanja i stambenim pitanjima studenata s invaliditetom – udruga ima stanove u kojima omogućava uz potrebne podrške i prilagodbe život studentima s invaliditetom koji žive izvan Ljubljane (organizirano stanovanje). Pružaju i uslugu osobne asistencije ne samo studentima već svim osobama s invaliditetom koje imaju pravo na tu potporu. Prikupljaju i informacije o uvjetima studiranja i života studenata s posebnim potrebama te informiraju studente i širu javnost o životu studenata s posebnim potrebama i potiču potrebne promjene kako bi osigurali što kvalitetnije obrazovanje studentima s posebnim potrebama.

Tijekom studija studenti s invaliditetom imaju pravo na prilagođene sobe u studentskim domovima, a osobnu asistenciju u domu i u akademskom okruženju im pružaju osobni asistenti prema Zakonu o osobnoj asistenciji koji je donesen 2019. godine. Kao i u RH i u Republici Sloveniji je sve češći problem osiguravanja potrebnog broja osoba koji bi pružali podršku osobne asistencije.

Što se tiče prilagodbi u akademskom okruženju prilikom upisa na studij postoji točno propisani postupak u elektronskom sustavu u kojem studenti s posebnim potrebama naznače što im je potrebno. Na visokim učilištima su zaposlene i osobe koje se skrbe za studente s invaliditetom i posebnim potrebama (kao koordinatori i voditelji ureda za studente s invaliditetom u RH). Nadležno ministarstvo za obrazovanje osigurava jedino stipendije za studente s invaliditetom, ali ovisno o dohodovnom cenzusu te na invaliditet dobiju samo povećanje stipendije za 50 eura. Prijevoz u Ljubljani osigurava Ljubljanski putnički prijevoz (LPP) i on je besplatan za studente s invaliditetom i njihove osobne asistente. Kako smo saznali u razgovoru s predstavnicima Grada Ljubljana i LPP-a, predsjednik Društva također ističe da osobe s invaliditetom mogu uz pomoć aplikacije najaviti da se nalaze na određenom stajalištu kako bi vozači znali da su tamo i kako bi im mogli pružiti potrebnu podršku. Predsjednik udruge opisuje da ponekad ima problema u prijevozu, odnosno da navedeno ovisi o vozaču, ali da je podrška uglavnom osigurana. Za studente koji trebaju prijevoz prilagođenim vozilima isto osigurava njihova udruga.

Nakon razgovora nametnuo se zaključak da studenti u Sloveniji imaju osiguranu podršku na gotovo jednak način kao i u Hrvatskoj i da su udruge ona čvrsta karika u sustavu osiguravanja različitih oblika podrške. Međutim, predsjednik udruge naglasio je da je prema njegovom iskustvu u Sloveniji ipak lakše i jednostavnije osigurati potrebne prilagodbe i podršku nego u Hrvatskoj.

Preporuke:

---

1. Preporučujemo žurno izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN, br. 119/22) definirati tko su studenti s invaliditetom i obvezu na osiguravanje prava na razumnu prilagodbu u svim segmentima.
2. Preporučujemo odrediti jedinstveni način evidencije studenata s invaliditetom.
3. Preporučujemo kroz podzakonske akte odrediti konkretna prava i potpore u okviru visokog obrazovanja: individualizirani pristup tijekom studiranja, osobna asistencije u studentskom domu i sl. kao i način/postupak ostvarivanja navedenih prava.
4. Preporučujemo osigurati prilagođeni/pristupačan prijevoz studentima s invaliditetom kao i svim ostalim građanima od strane lokalnih zajednica u kojima prebivaju ili borave.
5. Preporučujemo osnovati i/ili osnažiti središnje točke za studente s invaliditetom pri visokim učilištima te ih kapacitirati odgovarajućim brojem ljudskih resursa i utvrditi navedena radna mjesta.
6. Preporučujemo osnažiti kontrolne mehanizme visokih učilišta kako bi se osigurala provedba Konvencije o pravima osoba s invaliditetom uz poštivanje njihove autonomije.

7. Preporučujemo razmotriti izmjene Zakona o obavljanju studentskih poslova (NN, br. 96/18 i 16/20) na način da se svim studentima omogući taj oblik rada dok studiraju u redovitom statusu.

2.14. OSPOSOBLJAVANJE I REHABILITACIJA

Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI) je nositelj razvoja novog modela profesionalne rehabilitacije dok su centri za profesionalnu rehabilitaciju (CPR) zaduženi za njegovu provedbu. Tijekom 2023. godine zaposlenici ZOSI-a su kontinuirano pružali stručnu podršku stručnim radnicima u CPR-ova s ciljem postizanja što ujednačenije prakse i kvalitete u njihovom radu s OSI. Sustav profesionalne rehabilitacije je novi sustav koji se implementira na razini države i nema predložka iz prakse po kojem su CPR-ovi osnovani, već su se svi poslovni procesi, protokoli i postupanja razvijali od nule, te je izuzetno važna kontinuirana, gotovo svakodnevna uključenost ZOSI-a kako bi se ostvario cilj da svi CPR-ovi imaju istu razinu kvalitete pružanja usluge i da su ujednačeni u svom postupanju. CPR-ovi su u 2023. godini zapošljavali ukupno 57 članova timova, te su imali angažirano 10 stručnjaka na ugovor o djelu. CPR Zagreb ima aktivna tri stručna tima, CPR Osijek dva, dok ostali centri imaju po jedan stručni tim.

Usluge profesionalne rehabilitacije su propisane Pravilnikom o profesionalnoj rehabilitaciji i centrima za profesionalnu rehabilitaciju osoba s invaliditetom (NN, br. 75/18 i 145/20). Propisano je 12 usluga i one su sljedeće: (1) Rehabilitacijska procjena razine radne sposobnosti, znanja, vještina, radnih navika i profesionalnih interesa; (2) Pomoć u prevladavanju različitih poteškoća koje onemogućuju uključivanje u daljnje usluge profesionalne rehabilitacije; (3) Izrada perspektiva; (4) Analiza određenog radnog mjesta i radnog okruženja; (5) Stručna podrška i praćenje tijekom obrazovanja i osposobljavanja ili usavršavanja s kraćim obrazovnim programima; (6) Stručna podrška i praćenje na određenom radnom mjestu i radnom okruženju; (7) Jačanje radnih potencijala i profesionalnih kompetencija (radni centar); (8) Jačanje radnih potencijala i profesionalnih kompetencija (virtualna radionica); (9) Izrada plana prilagodbe radnog mjesta i radnog okoliša (arhitektonska prilagodba), te potrebne prilagodbe opreme i sredstava za rad (tehnička prilagodba); (10) Procjena radne učinkovitosti; (11) Radno osposobljavanje na konkretnom radnom mjestu; (12) Obrazovanje, osposobljavanje ili usavršavanje s kraćim obrazovnim programima.

Tablica 18. Najčešće provedene usluge profesionalne rehabilitacije

Usluga	Broj provedenih usluga u 2023. godini (svi CPR-ovi zajedno)	Postotak u odnosu na sve provedene usluge
Usluga 10. Procjena radne učinkovitosti	554	38,77 %
Usluga 1.1. Utvrđivanje invaliditeta u odnosu na rad	502	35,13%
Usluga 1. Rehabilitacijska procjena	249	17,42%

Tablica 19. Naručitelji usluga profesionalne rehabilitacije

Naručitelji usluga u 2023. godini	Broj naručenih usluga	Postotak u odnosu na sve naručene usluge
Poslodavci	973	61,12 %
Fizička osoba	294	18,47 %

Zavod (ZOSI)	141	8,86 %
HZZ	184	11,56 %
HZMO	0	0 %
HZZO	0	0%

Sukladno Standardima usluga profesionalne rehabilitacije (dio Pravilnika) Usluge 7, 8 i 11. su oblici rehabilitacijskih aktivnosti koji predviđaju „učenje kroz rad“. Provedbom ovih usluga osobe s invaliditetom praktično stječu i usavršavaju znanja i vještine potrebne za obavljanje različitih radnih operacija. Osim stjecanja praktičnih znanja usluge obuhvaćaju i dodatne sadržaje, koji imaju za cilj razvoj i poboljšanje socijalno-komunikacijskih vještina i sposobnosti. U 2023. godini uslugu Radnog centra provodio je samo CPR Zagreb, a uslugu Virtualne radionice i CPR Zagreb i CPR Rijeka. Radno osposobljavanje provodila su tri centra (izuzev CPR Split). CPR Split planira započeti provoditi Uslugu radnog centra tijekom 2024. godine. CPR Osijek još nema prostornih i kadrovskih kapaciteta za samostalno provođenje usluga 7 i 8. CPR Zagreb je istaknuo dobru suradnju s poslodavcima te visok postotak zapošljavanja korisnika nakon provedenih usluga 7, 8 i 11. Navedene programe Centra su tijekom 2023. godine završila 24 korisnika od kojih je njih osam i zaposleno. CPR Rijeka je s četiri korisnika proveo Uslugu 8 i 11, a dva korisnika su zaposlena. Razvijanjem navedenih usluga centri ostvaruju intenzivnu suradnju s poslodavcima na otvorenom tržištu rada, širi se mreža poslodavaca koji sudjeluju u uslugama profesionalne rehabilitacije, što u konačnici rezultira većom zapošljivošću osoba s invaliditetom te na taj način profesionalna rehabilitacija dobiva svoj puni smisao.

CPR Zagreb ukazuje da su teškoće s kojima se susreću najviše vezane uz sredinu u kojoj osoba živi, osobito ako se radi o sredinama koje su dosta udaljene od većih gradova, u kojima ne postoji mogućnost javnog prijevoza i ne postoje zainteresirani poslodavci za zapošljavanje OSI. Unatoč uspješnoj suradnji CPR-a Zagreb i HZZ-a koja je rezultirala visokim zapošljavanjem OSI u 2023. godini, sredstva s kojima HZZ raspolaže su ograničena te ponekad nisu dovoljna za uključivanje osoba iz manjih i udaljenih sredina u programe profesionalne rehabilitacije. Stoga se kao glavna poteškoća u djelovanju CPR Zagreb nameće ograničena mogućnost pružanja usluga profesionalne rehabilitacije osobama s invaliditetom koje žive u ruralnim područjima sa slabo razvijenom ekonomijom. CPR Zagreb navodi da je sve više zainteresiranih poslodavaca za otvaranje integrativnih radionica ili integrativnih radnih jedinica s kojima su uspostavili suradnju i za koja imaju saznanja da su u postupku priznavanja statusa integrativnih radionica.

CPR Split ističe i dalje problem neadekvatnog poslovnog prostora što limitira dodatna zapošljavanja. Stvoreni su uvjeti za formiranje Odjela za rad s poslodavcima što je doprinijelo povećanju broja zaprimljenih narudžbenica u odnosu na 2022. godinu, što govori u prilog važnosti preuzimanja aktivnije uloge u smislu informiranja i stvaranja partnerskih odnosa s ciljem zapošljavanja i zadržavanja u svijetu rada OSI na obostranu dobrobit. Tijekom 2023. godine težište je bilo na suradnji s poslodavcima na otvorenom tržištu rada i u odnosu na prethodne godine s većim brojem njih s područja Dubrovačko-neretvanske, Šibensko-kninske i Zadarske županije. Za najveći broj korisnika upućenih na rehabilitacijsku procjenu od strane HZZ-a procijenjeno je da su zapošljivi pod posebnim uvjetima (u integrativnoj ili zaštitnoj radionici te na zaštitnom radnom mjestu) što je trenutno neizvedivo s obzirom na postojeće uvjete i mogućnosti zapošljavanja na takvim radnim mjestima. Broj zaštitnih i integrativnih radionica na području koje regionalno pokriva CPR Split je nedostatan u odnosu na broj procijenjenih korisnika za rad na takvim radnim mjestima, što se posebno odnosi na područje Šibensko-kninske i Zadarske županije. CPR Split ostvaruje dobru suradnju s integrativnom radionicom Prijateljica plus d.o.o. iz Metkovića, koja je jedina na području Dubrovačko-neretvanske županije, kao i s najvećom i jedinom zaštitnom radionicom Ustanovom DES u Splitu i integrativnom radionicom TOMS d.o.o. u Trogiru, obje na području Splitsko-dalmatinske županije, koje nisu u mogućnosti pokriti potrebe tržišta rada. Kao i ranije, poslodavci koji se financiraju iz državnog proračuna su u najmanjem

broju bili tražitelji usluga. Suprotno očekivanju o korištenju mogućnosti za provođenjem tehničke prilagodbe radnog mjesta za zaposlene osobe s invaliditetom, nisu naručili niti jednu uslugu.

CPR Rijeka je u travnju 2023. godine uključio prvu generaciju polaznika u Virtualnu radionicu. Program se prilagođava mogućnostima polaznika, kao i specifičnim potrebama poslodavaca kod kojih polaznici pohađaju praksu. Uz to provode se i dodatni sadržaji za unaprjeđenje vještina. Na taj način uključene OSI jačaju svoje osobne i profesionalne kompetencije prijeko potrebne za efikasno zapošljavanje i privikavanje na stvarnu radnu sredinu. Od prvih pet polaznika, koji su bili dugotrajno nezaposlene osobe, dvoje je već potpisalo ugovor o radu. Uz pokroviteljstvo Grada Rijeke postavljena je izložba „Mogućnosti, a ne ograničenja“ kojom je CPR Rijeka s javnošću podijelio primjere dobre prakse u profesionalnoj rehabilitaciji OSI. Organizirana je konferencija za novinare i otvaranje izložbe, kojem su nazočile OSI, poslodavci, predstavnici udruga OSI, predstavnici ZOSI-a, HZZ-a, HZMO-a, POSI, ostalih CPR-ova te brojni suradnici. CPR Rijeka iznova upozorava na nedostatak stručnog kadra te se kontinuirano suočava s nedostatkom stručnjaka edukacijske rehabilitacije. Tijekom 2023. godine također su, kao i prethodnih godina, raspisivani javni natječaji kojima su se tražili ti kadrovi. Novi stručni radnici, koji su Centru neophodni, ne postoje na tržištu rada u regiji. CPR Rijeka ukazuje da je potreban novi prostor za uvođenje novih usluga, prije svega za Radni centar. Navode da je slab interes poslodavaca u regiji za otvaranje zaštitnih/ integrativnih radionica koje bi nudile zaštitna radna mjesta. Na području pod ingerencijom CPR Rijeka nalaze se tri županije: Primorsko-goranska, Istarska i Ličko-senjska. Na tom području nalazi se samo jedna zaštitna radionica, Tekop Nova u Puli, te niti jedna integrativna radionica. To znači da u regiji nedostaju radna mjesta za osobe s invaliditetom koje mogu raditi samo pod posebnim uvjetima. Time se velikom broju osoba, kojima je potreban najveći stupanj potpore pri zapošljavanju i radu, onemogućuje pristup tržištu rada.

Stručni nadzor koji provodi Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom ukazao je na porast broja novozaposlenih OSI, što je u korelaciji s velikim brojem novoosnovanih integrativnih radionica tijekom 2022. godine. Tijekom 2023. godine osnovano je šest radnih jedinica za zapošljavanje OSI sa statusom integrativne radionice: PRIMA COMMERCE, HRVATSKI KIŠOBRAN d.o.o., ELODA d.o.o., LUCE PRODUKT d.o.o., FI-MA d.o.o. i MELUDO d.o.o., a osnovane su i tri integrativne radionice: PROJEKT ZONA d.o.o., VISOKA RAZINA d.o.o. i VRSNA d.o.o. Većina novih integrativnih radionica, nalazi se u pravilu u kontinentalnom predjelu Hrvatske (Vukovarsko-srijemskoj, Požeško-slavonskoj te Varaždinskoj županiji). Pozitivan primjer u 2022. godini je osnivanje Prijateljica plus d.o.o. u Metkoviću, no unatoč tome i dalje je nužno poticanje poslodavaca na osnivanje novih integrativnih i zaštitnih radionica u regijama gdje je njihova slabija rasprostranjenost, kao što je to u Dalmaciji. Poticanje poslodavaca je naročito važno za područja gdje ne postoje zaštitne i integrativne radionice, kao što je to slučaj u Istri i Primorju (organizacija blok radionica i tribina za poslovne subjekte). I dalje raste broj poslodavaca koji se odlučuju na poslovnu suradnju sa zaštitnim i integrativnim radionicama kako bi ispunili obavezu kvotnog zapošljavanja što rezultira većim brojem najava zamjenskog ispunjenja obaveze kvotnog zapošljavanja.

Tijekom 2023. godine nije bilo pritužbi na rad CPR-ova. Osobe s invaliditetom koje su se obraćale POSI iznosile su pozitivna iskustva vezano za provođenje usluga u CPR-ovima, odnos stručnjaka i savjetovanje.

CPR-ovi ocjenjuju suradnju s HZZ-om uspješnom, intenzivnom i međusobno nadopunjavajućom. Zamjetan porast bilježi se u udjelu HZZ-a u ukupnom broju zaprimljenih predmeta. Od strane HZZ-a u 2023. godini u CPR-ove je upućena 181 OSI, a utrošena financijska sredstva za troškove puta, smještaja i prehrane tih osoba iznosila su ukupno 5.083,69 eura. Od strane CPR-ova povratno je zaprimljeno 144 nalaza i mišljenja, te se u daljnje usluge profesionalne rehabilitacije uključila 41 osoba (28,5%), od toga 22 muškaraca i 19 žena. Za te osobe je HZZ-u dostavljen i individualni plan profesionalne rehabilitacije. Ostale su osobe procijenjene kao zapošljive na otvorenom tržištu rada ili pod posebnim uvjetima (zaštitnoj i integrativnoj radionici) ili privremeno nezapošljivima. Rješenje o pravu na profesionalnu rehabilitaciju izdaje se samo OSI koje su nakon usluge rehabilitacijske procjene dobile nalaz i mišljenje s prijedlogom za uključivanje u daljnje usluge profesionalne rehabilitacije. Za osobe koje su uključivane

u obrazovne aktivnosti putem mjera aktivne politike zapošljavanja nisu izdavana rješenja o pravu na profesionalnu rehabilitaciju već samo rješenje o pravu na novčanu pomoć i troškove prijevoza. Rješenje o pravu na profesionalnu rehabilitaciju izdano je za 41 OSI, kojima je za troškove profesionalne rehabilitacije isplaćeno ukupno 73.205,77 eura i to za troškove puta i novčane pomoći. Od 30 osoba koje su završile profesionalnu rehabilitaciju u 2023. godini gledajući u periodu kroz tri do šest mjeseci po izlasku iz profesionalne rehabilitacije njih 40% je zaposleno.

Iako je u proteklim razdobljima došlo do poboljšanja pravnog okvira i dalje se u praksi CPR-ovi susreću s nedovoljnim poznavanjem procedura koje se odnose na profesionalnu rehabilitaciju od strane pojedinih dijelova sustava te smatraju da bi trebalo uskladiti propise profesionalne rehabilitacije koji ulaze u različite sustave (rad, socijalna skrb, zdravstvo...). Unatoč velikoj potrebi ne postoje programi socijalnog uključivanja u koje bi mogli uključiti korisnike koji trenutno zbog različitih razloga nisu spremni za uključivanje u svijet rada.

U svrhu unapređenja sustava profesionalne rehabilitacije ZOSI navodi da je potrebno:

- kontinuirano raditi na poboljšanju suradnje i komunikacije među različitim sustavima;
- kontinuirano raditi na olakšavanju pristupa profesionalnoj rehabilitaciji na razini cijele RH (npr. poticati povećanje naknade za putne troškove i troškove smještaja);
- uvesti upućivanje i ulazak u proces profesionalne rehabilitacije kao obvezu HZMO, osiguranika i poslodavca;
- kontinuirano razvijati i jačati rehabilitacijski model odnosa društva prema OSI, na temelju kojeg će se OSI omogućiti aktivno sudjelovanje u društvu;
- poticati razvijanje programa socijalne uključenosti, te osiguravanja više pružatelja usluga socijalnog uključivanja putem MROSP-a, ministarstva nadležnog za socijalnu skrb;
- jačati aktivnosti na senzibiliziranju poslodavaca za zapošljavanje osoba s invaliditetom;
- kontinuirano raditi na stručnom usavršavanju postojećih kadrova, kako bi bili što profesionalniji i stručniji u pružanju usluga profesionalne rehabilitacije.

Za punu implementaciju programa profesionalne rehabilitacije u Republici Hrvatskoj potrebna je intenzivna partnerska suradnja i koordinacija CRP-ova i ostalih relevantnih institucija, poslodavaca i civilnog društva.

U 2023. godini ZOSI je nastavio provedbu pilot projekta „Razvoj i uspostava usluge pružatelja osobne asistencije osobama s invaliditetom na radnom mjestu“, u partnerstvu s HZZ-a, suradnji s CPR-ovima i udrugama OSI. Projektom se planira razviti, organizirati i osigurati pomoć i podrška osobnog asistenta u radu zaposlenim OSI, kao i nezaposlenim osobama koje su upućene ili sudjeluju u nekoj od usluga profesionalne rehabilitacije u cilju povećanja zapošljivosti. Cilj projekta je osigurati uslugu osobne asistencije na radnom mjestu, kroz procjenu potreba OSI te odabir i zapošljavanje osobnog asistenta, sukladno utvrđenom opisu posla. Krajnji rezultat projekta bit će izrada prijedloga zakonske regulative kako bi usluga osobnog asistenta na radnom mjestu bila jedan od raspoloživih i dostupnih oblika prilagodbe radnog mjesta pri planiranju i osiguravanju razumne prilagodbe za zaposlenu osobu s invaliditetom (u okviru Standarda usluga profesionalne rehabilitacije, uz arhitektonsku prilagodbu i tehničku prilagodbu).

CPR Osijek i POSI zajednički su organizirali edukativno predavanje za djecu s teškoćama u razvoju, njihove roditelje, nastavnike i stručne suradnike Ugostiteljsko turističke škole Osijek, Medicinske škole Osijek, Tehničke škole i prirodoslovne gimnazije Ruđera Boškovića Osijek. S obzirom da pojedini učenici planiraju nastaviti školovanje upisivanjem fakulteta, savjetnik pravobranitelja predstavio je mogućnosti i prava koje imaju studenti s invaliditetom, a stručna suradnica CPR-a Osijek prisutne je upoznala s mjerama i poticajima koji su osigurani za poslodavce koji zapošljavaju OSI, poticajima namijenjenim za samozapošljavanje, kao i načinima ostvarivanja istih. Predstavljanjem primjera dobre prakse koji se odnose na osiguranje razumne prilagodbe i drugih oblika podrške i potpore prilikom obrazovanja, zapošljavanja i rada OSI, prisutni su se mogli upoznati s mogućnostima koje imaju na raspolaganju kako bi ih se osnažilo i osvijestilo o načinu zaštite prava OSI.

S ciljem izjednačavanja mogućnosti za OSI i uloge lokalne i područne (regionalne) samouprave u poboljšanju položaja OSI na tržištu rada održani su sastanci s predstavnicima Grada Đakova (gradonačelnik i suradnici) i Grada Osijeka (zamjenica gradonačelnika i suradnice) i tematska sjednica Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije, a na kojoj su uz redovne članove sudjelovali i predstavnici organizacija civilnog društva koje okupljaju OSI, DTUR i članove njihovih obitelji te predstavnici općina, gradova, ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini. Cilj sastanaka i događanja je bio upoznati donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini s pritužbama i obraćanjima kojima OSI i lokalne udruge ukazuju na probleme i prepreke s kojima se susreću u svakodnevnom životu i radu na području Slavonije, Baranje i Srijema. Poseban naglasak stavljen je na brojne prepreke koje otežavaju zapošljavanje i rad OSI te su predložene konkretne aktivnosti kojima upravo općine, gradovi i županije mogu osigurati ravnopravniji položaj OSI na tržištu rada, kako u odnosu na zapošljavanja u javnom sektoru, tako i na mjere kojima se može utjecati na zapošljavanje OSI u privatnom sektoru. Na Tjednu karijera Filozofskog fakulteta u Osijeku savjetnik pravobranitelja održao je predavanje o pravima i mogućnostima OSI na tržištu rada.

U Osijeku je održana završna konferencija projekta Inklutour te je na njoj sudjelovao i savjetnik pravobranitelja. Pučko otvoreno učilište Osijek kao nositelj te Ugostiteljsko-turistička škola Osijek, turistička agencija "Ora-tours" i Inkluzivna kuća "Zvono" iz Belišća kao projektni partneri, provodili su proteklih dvadeset mjeseci projekt Inklutour. Projekt je financiran iz bespovratnih sredstava Europskog socijalnog fonda i to u ukupnom iznosu od 2.316.445,32 HRK, na temelju Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava u sklopu Poziva „Poboljšanje pristupa ranjivih skupina tržištu rada u sektoru turizma i ugostiteljstva II.“ u okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.“. Projektne aktivnosti provodile su se na području Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije u koje su uz preko 130 OSI bili uključeni i brojni stručnjaci, udruge iz navedenih županija, kao i brojni predavači i mentori, ali i poslodavci te pružatelji usluga u turizmu. Istaknuto je kako su kroz projekt osmišljena, razvijena i provedena dva programa obrazovanja za OSI, za Voditelja/icu inkluzivnih turističkih sadržaja i Voditelja/icu inkluzivnih slobodnih aktivnosti u turizmu. Navedene programe uspješno su završile 43 nezaposlene OSI za koje su osmišljeni, izrađeni i distribuirani posebni priručnici za svaki obrazovni program. U sklopu projekta uspješno su unaprijeđena i provedena dva neformalna obrazovna programa: „Soft skill akademija“ i „Digitalne kompetencije“. Programi su provedeni i za OSI, ali i za predavače i mentore s ciljem poboljšanja komunikacijskih vještina i digitalnog znanja. Navedene programe uspješno su završile 54 OSI te 24 predavača i mentora. Tijekom trajanja projekta Inklutour omogućena je i psihosocijalna podrška OSI, na grupnoj i individualnoj razini, kroz koju je prošlo 130 OSI, a također je omogućeno i profesionalno usmjeravanje na kojoj su sudjelovale ukupno 54 OSI.

U Rijeci i Opatiji održavao se osmi po redu Mentalfest 2023. - Festival mentalnog zdravlja, pod sloganom „Mentalno zdravlje je univerzalno ljudsko pravo“. Mentalfest je otvoren održavanjem konferencije na temu „Zapošljavanje osoba s poteškoćama mentalnog zdravlja: zajednički posao na putu oporavka“. Konferencija se održavala u okviru projekta IPSilon – primjena učinkovitog modela zapošljavanja, kojeg provodi Udruga Vida u partnerstvu s IPS Norge i u suradnji s Domom Turnić. Thomas Knutzen iz IPS Norge i Lorenzo Pelizza sa sveučilišta u Bologni predstavili su značaj IPSilon projekta u njihovim zemljama. Norveška je vodeći stručnjak i edukator u području podržanog zapošljavanja, a na primjeru Italije prikazana je uspješnost ovog programa kako pri zapošljavanju tako i tijekom zaposlenosti osoba s teškoćama mentalnog zdravlja. Održanom konferencijom nastojalo se utjecati na podizanje razine svijesti o važnosti zapošljavanja osoba s psihosocijalnim poteškoćama, ukazati na prepreke na koje nailaze u ostvarivanju prava na rad, ali i prikazati pozitivne primjere iz prakse. Tom prilikom iznijeta su pozitivna iskustva u zapošljavanju korisnika Doma Turnić, Centra za pružanje usluga u zajednici „JA KAO I TI“ iz Osijeka, Centra za rehabilitaciju Zagreb i Centra za pružanje usluga u zajednici iz Oslja. Na konferenciji „Zapošljavanje osoba s poteškoćama mentalnog zdravlja: zajednički posao na putu oporavka“ sudjelovala je i savjetnica pravobranitelja, izlaganjem na temu diskriminacije osoba s invaliditetom prilikom zapošljavanja iz prakse POSI.

Mišljenje:

Uspješno provođenje usluga profesionalne rehabilitacije ključni je preduvjet za zapošljavanje i dugotrajno zadržavanje osoba s invaliditetom na tržištu rada te sprječavanje neosnovanih i preuranjenih odlazaka u mirovinu. S obzirom na značaj koji profesionalna rehabilitacija ima u afirmaciji zapošljavanja, rada i socijalnog uključivanja osoba s invaliditetom potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se nositeljima ove djelatnosti, odnosno centrima za profesionalnu rehabilitaciju, osigurali potrebni prostorni i kadrovski uvjeti, kontinuirano stručno usavršavanje i osuvremenjivanje rada te omogućilo razvoj inovativnih usluga.

2.15. ZAPOŠLJAVANJE I RAD

Zapošljavanje osoba s invaliditetom (netransparentnost natječajnih postupaka, kršenje prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima i diskriminacija tijekom natječajnog postupka).

Zbog velikog broja pritužbi osoba s invaliditetom vezano za zapošljavanje u državnim i javnim službama, POSI uputio je Ministarstvu pravosuđa uprave i uprave (u daljnjem tekstu: MPU) obavijest i preporuku: „*POSI redovito se pritužuju osobe s invaliditetom zbog nejednakih uvjeta u odnosu na ostale kandidate prilikom provođenja natječajnog postupka za zapošljavanje u državnim i javnim službama, uskrate prava na razumnu prilagodbu i redovnu nemogućnost ostvarivanja prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima sukladno Zakonu o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, br. 157/13, 152/14, 39/18 i 32/20). Osobe s invaliditetom koje su se pritužile POSI u većini iskazuju uvjerenje da je zapošljavanje u državnim i javnim službama netransparentno i da se pogoduje unaprijed poznatim kandidatima.*

Odredbom čl. 11. Uredbe o raspisivanju i provedbi javnog natječaja i internog oglasa u državnoj službi (NN, br. 78/17 i 89/19) propisana je obveza državnog tijela osigurati odgovarajuću razumnu prilagodbu, ako je kandidat u prijavi na javni natječaj naveo potrebu za odgovarajućom prilagodbom. Međutim, uočili smo da mnogi poslodavci nisu upoznati s ovom obvezom i samim načinom na koji primijeniti načelo razumne prilagodbe u okviru natječajnog postupka, a osobe s invaliditetom, ako su upoznate s ovim pravom, najčešće se ustručavaju reći da su OSI ili ne žele otvoreno razgovarati o svojem invaliditetu, bojeći se diskriminacije, stigmatizacije ili negativnih komentara okoline. Često navode da dvoje o tome trebaju li napisati u prijavi na javni natječaj ili oglas za zapošljavanje da su OSI zbog straha da će ih poslodavci diskriminirati na osnovi invaliditeta u okviru natječajnog postupka i nepovoljnije tretirati u odnosu na ostale kandidate. Ustručavaju se tražiti ostvarenje prava na razumnu prilagodbu prilikom testiranja zbog mogućih negativnih stavova poslodavaca da zbog invaliditeta ne bi uspješno obavljali posao. Jednaki uvjeti za testiranja koja se redovito provode pri zapošljavanju u državnim i javnim službama (isti datum objave natječajne literature, jednak način testiranja, jednako dozvoljeno vrijeme za rješavanje testa, isti bodovni prag i drugo) ne jamče nužno i osiguravanje ravnopravnog položaja svih kandidata. Bez osiguravanja prilagodbi, kandidati s invaliditetom se natječu za posao u standardiziranom postupku testiranja bez uvažavanja specifičnih teškoća ili ograničenja koja zbog invaliditeta mogu imati u postupku testiranja, zbog čega mogu biti uskraćeni prezentirati ispitnoj komisiji tražena znanja, sposobnosti i vještine. Stoga je potrebno prilagoditi provedbu testiranja u postupcima zapošljavanja, odnosno osigurati razumnu prilagodbu. Okolnost da je kandidatu koji je osoba s invaliditetom osigurana razumna prilagodba prilikom provjere znanja ne smije biti razlogom za davanje nižeg broja bodova ili ocjene.

Kao dobar primjer ističemo Ministarstvo unutarnjih poslova (u daljnjem tekstu: MUP) koje je u tekstu natječaja pozvalo kandidate s invaliditetom da kontaktiraju MUP radi dogovora oko osiguravanja razumne prilagodbe prigodom provjere znanja o čemu smo detaljno pisali u izvješću za 2022. godinu. Pozitivni primjer MUP-a je rezultirao zapošljavanjem većeg broja osoba s invaliditetom. Stoga, preporučujemo MPU na čijim službenim mrežnim stranicama se objavljuju natječaji za zapošljavanje u

državnoj službi predložiti državnim tijelima da u tekstu javnog natječaja za zapošljavanje i/ili oglasa pozovu kandidate kojima je potrebna razumna prilagodba prilikom testiranja i/ili intervjua da im se izravno i pravovremeno obrate, iz svih gore navedenih razloga.

OSI redovito se pritužuju na diskriminatorne stavove komisija za provedbu javnog natječaja i/ili oglasa u postupcima zapošljavanja u državnim i javnim službama. Stavovi komisija u natjecajnim postupcima utječu na ocjenu kandidata koja bi trebala biti što objektivnija, na što smo upozoravali u godišnjim izvješćima o radu prethodnih godina. Često izneseno mišljenje članova komisija odražava negativne stavove prema osobama koje imaju određene zdravstvene teškoće ili invaliditet imputirajući im nesposobnost kao opravdanje uskraćivanja jednakih mogućnosti i prilika za zapošljavanje i rad, nerijetko propitkujući opravdanost želje osobe s invaliditetom za uključivanjem u svijet rada. OSI ističu da ih se tijekom razgovora nastoji obeshrabriti, izravno ili neizravno im se savjetuje da odustanu od daljnjeg natjecanja, govori im se da se „ne bi dobro snašle i uklopile“ upravo zbog invaliditeta, zanemarujući druge karakteristike i sposobnosti koje osoba ima. Pritužuju se i da ih komisije tijekom razgovora ispituju o uvjetima koji nisu navedeni u tekstu natječaja, slijedom čega ih se ocjenjuje nižim brojem bodova za intervju čime im je onemogućeno ostvarivanje prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima. Članovi komisija često smatraju invaliditet zaprekom za rad, iako kandidati koji su OSI udovoljavaju svim formalnim uvjetima natječaja i zadovoljavaju na provedenoj provjeri znanja, sposobnosti i vještina. Zbog predrasude prema invaliditetu često su ocijenjeni manjim brojem bodova u odnosu na druge kandidate. Kroz pritužbe uočavamo da su stavovi komisija u natjecajnim postupcima problem koji žurno treba rješavati, ako želimo zapošljavanje osoba s invaliditetom bez diskriminacije na osnovi invaliditeta. Diskriminacijski stavovi komisija učestalo predstavljaju prepreku OSI za ulazak u svijet rada. Tijekom provođenja natjecajnog postupka neophodno je staviti naglasak na potrebne kompetencije za radno mjesto, a ne na invaliditet. Invaliditet nije zapreka za rad. Sve više poslodavaca u svijetu razvija kulturu pristupačnosti i čini pristupačnost vlastitim „brandom“ unutar tvrtke kako bi promovirali inkluzivno zapošljavanje. Politike inkluzivnog pristupa trebale bi biti pažljivo osmišljene i primjenjivane te široko poznate izvan i unutar tvrtke. Slijedom navedenog, ujedno preporučujemo MPU provoditi u javnom sektoru edukacije o pravima osoba s invaliditetom na zapošljavanje i rad te upozoriti poslodavce da je za članove natjecajnih komisija nužno imenovati osobe koje doista poznaju, poštuju i vjeruju u koncept ljudskih prava, a ne samo prividno.

Hrvatski sabor i javnost putem godišnjih izvješća o radu upozoravamo o pritužbama koje se odnose na kršenje prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima iz čl. 9. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI. Zakonsko pravo prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima je ostalo na razini proklamiranog prava bez stvarne mogućnosti njegovog ostvarenja u praksi. Svaki državljanin ima pravo, pod jednakim uvjetima, sudjelovati u obavljanju javnih poslova i biti primljen u javne službe, ali OSI često sumnjaju u drugačiju praksu, uvjereni da je zapošljavanje netransparentno, zbog čega ne mogu dokazati da im je oduzeto pravo prednosti pri zapošljavanju. Prema sadašnjem zakonskom uređenju pravo prednosti pri zapošljavanju podložno je manipulacijama na štetu osoba s invaliditetom. Postupajući po ovim pritužbama, uočili smo da često nedostaju jasni i ujednačeni kriteriji vrjednovanja u odnosu na radno mjesto, pa stoga i mogućnost da se ispita pritužba u cijelosti. Iako nadležne inspekcije u takvom slučaju zbog nedostatka odgovarajuće zakonske podloge i sadašnjeg, manjkavog zakonskog uređenja ovog prava utvrđuju da je natječaj proveden sukladno zakonskim propisima te da se zbog ostvarenja manjeg broja bodova na testiranju nije ostvario uvjet za priznavanje prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima, činjenica je da intervju kao dio testiranja u praksi ostaje „izvan zakonskog nadzora“. Zakonom ustanovljeno pravo ne može ovisiti o subjektivnoj ocjeni članova natjecajnih komisija, bez ijednog egzaktnog pokazatelja za zauzimanje određenog stava (o tome je svoj stav iznio Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske u presudi, Posl. br.: Gž 1249/2017-0 od 10. srpnja 2019. godine), a najčešće upravo nedostatak egzaktnih pokazatelja koji su bili presudni za izbor kandidata pobuđuju sumnju kod osoba s invaliditetom u pogodovanje unaprijed poznatim kandidatima. Osim toga, navedeno pravo primjenjuje se samo pod jednakim uvjetima, ali se jednaki uvjeti često ne osiguravaju u praksi, zbog uskrate razumne prilagodbe ili izravne diskriminacije na osnovi invaliditeta. Budući da se kandidati s invaliditetom u mnogim slučajevima ne natječu u

ravnopravnim uvjetima, to u konačnici dovodi i do lošijih rezultata testiranja i povlači za sobom nemogućnost ostvarivanja ovog prava. Preporučujemo MPU u suradnji s inspekcijama u području zapošljavanja identificirati prepreke u ostvarivanju prava prednosti pri zapošljavanju pod jednakim uvjetima s ciljem poduzimanja aktivnosti koje će omogućiti da ovo pravo bude doista ostvarivo u praksi i da služi svojoj svrsi; procesi intervjua trebali bi biti strukturirani na način da se doista fokusiraju na stvarnu sposobnost pojedinca da izvrši zadatke vezane uz posao, prema točno određenim područjima procjene koja su bitna za izvršavanje poslova određenog radnog mjesta i jasnim kriterijima vrednovanja kako bi se omogućila maksimalna transparentnost kod zapošljavanja i ista dostupnost svim zainteresiranim građanima pod jednakim uvjetima. Postupak zapošljavanja mora biti usklađen sa zakonskim propisima i proveden na način koji u slučaju sumnje na diskriminaciju na osnovi invaliditeta, uskratno prava prednosti pri zapošljavanju OSI i/ili kršenje drugih prava omogućuje nadležnim inspekcijama i drugim tijelima u potpunosti utvrditi ove okolnosti. U trenutku kada se osoba s invaliditetom prijavila na natječaj za radno mjesto propisi glede ostvarivanja njezinih zakonskih prava na osnovi invaliditeta postaju neizostavnim dijelom natječajnog postupka.

Inicijativa za ovu preporuku proizlazi i iz Općeg komentara br. 8. (2022) o pravu osoba s invaliditetom na rad i zapošljavanje kojim Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom kroz opće primjedbe nastoji pojasniti obveze država iz čl. 27. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom je mišljenja da bi države članice kao poslodavac trebale zauzeti rigorozniji pristup uključivanju, uvesti objektivne standarde za zapošljavanje i promicanju osoba s invaliditetom na temelju zasluga te biti predane povećanju broja osoba s invaliditetom u javnom sektoru. Odbor smatra da je potrebno poduzeti posebne mjere za izgradnju svijesti u javnom sektoru, privlačenje i zapošljavanje osoba s invaliditetom te potporu zaposlenicima javnog sektora s invaliditetom, s ciljem održavanja raznolikosti zajednice i ostvarivanja koristi od proživljenog iskustva osoba s invaliditetom.“

OSI se pritužuju da poslodavci različitim „metodama“ namjerno nastoje uskratiti kandidatima s invaliditetom zakonske uvjete za priznavanje prava prednosti pri zapošljavanju poput nižih ocjena na intervjuima bez egzaktnih pokazatelja na kojima se temelji bodovanje, poništavanja natječaja bez obrazloženja, iako kandidat s invaliditetom koji se pozivao na pravo prednosti pri zapošljavanju udovoljava svim natječajnim uvjetima ili različitim tumačenjima zakonskih odredbi koje uređuju ovo pravo primjerice da se OSI ne može pozivati na pravo prednosti pri zapošljavanju ako je zaposlena.

Primjer iz prakse: Kandidatu s invaliditetom je prilikom razgovora za posao u jednom gradskom uredu članica Povjerenstva za provedbu natječaja rekla da ne može ostvariti pravo prednosti pri zapošljavanju budući da je zaposlen, a da navedeno pravo mogu ostvaruju samo OSI koje su nezaposlene. POSI je povodom ovog slučaja uputio upozorenje Sektoru za upravljanje ljudskim potencijalima da će pogrešno tumačenje i primjena čl. 9. Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom (NN, br. 157/13, 152/14, 39/18 i 32/20) imati za posljedicu kršenje prava osoba s invaliditetom u postupcima zapošljavanja jer Zakon u svojim odredbama ne uvjetuje ostvarivanje ovog prava s trenutnim radnopravnim statusom OSI, odnosno je li u trenutku podnošenja prijave OSI zaposlena ili nezaposlena. Odredbe ovoga članka primjenjuju se na odgovarajući način na postupak popunjavanja slobodnih radnih mjesta i putem internog oglasa. Kako bi se izbjeglo kršenje prava osoba s invaliditetom u natječajnim postupcima, preporučili smo gradskom uredu da osobe zadužene za provedbu natječajnih postupaka i povjerenstava za provedbu natječaja upoznaju s ispravnom uputom o tome pod kojim zakonskim uvjetima osobe s invaliditetom ostvaruju pravo prednosti pri zapošljavanju. Preporuka POSI je uvažena. Prema informacijama od stranaka i izvješćima od nadležnih inspekcija, inspekcije već nakon podnošenja prijave pokreću inspeksijski nadzor i o utvrđenom obavještavaju podnositelje prijave. Iz dostavljenih izvješća vidljivo je da inspekcije u slučaju podnošenja zahtjeva za provedbu nadzora utvrđuju obavlja li se na osnovi propisanih standarda i normativa, u skladu sa zakonom, drugim propisom i općim aktom utvrđivanje potrebe za radnikom, pribavljanje suglasnosti, objava oglasa, odnosno natječaja, izbor kandidata, zasnivanje radnog odnosa i moguću povredu prava prednosti pri zapošljavanju. U praksi se rijetko utvrdi da je povrijeđeno pravo

prednosti te se najčešće utvrdi da se zbog ostvarenja manjeg broja bodova na testiranju, uključujući i intervju, nije ostvario uvjet za priznavanje prava prednosti pri zapošljavanju, budući da se ono primjenjuje samo pod jednakim uvjetima, bez detaljne analize samog intervjua. S obzirom da na provođenje intervjua u državnim i javnim službama ima najviše pritužbi, mišljenja smo da bi se inspekcijski nadzor radi potpunijeg utvrđivanja svih okolnosti trebao detaljnije usmjeriti i na postavljena pitanja tijekom intervjua s fokusom na stručna pitanja bitna za posao za koji se kandidat natječe, način na koja su vrednovani odgovori kandidata, ima li konkretnih pokazatelja za bodovanje te je li bilo nedozvoljenih pitanja usmjerenih na invaliditet kao zapreku za rad.

Primjer iz prakse: Kao pozitivan primjer ističemo postupanje Samostalnog sektora prosvjetne inspekcije, Područne službe prosvjetne inspekcije Osijek i sadržaj izvješća o inspekcijskom nadzoru po prijavi kandidatkinje za radno mjestu učitelja. Kandidatkinja je na pisanoj provjeri znanja postigla maksimalan broj bodova, dok je na intervjuu bodovana sa značajno manjim brojem bodova u odnosu na izabranu kandidatkinju koja je ocijenjena na intervjuu maksimalnim brojem bodova. U inspekcijskom nadzoru inspektor je detaljno analizirao intervju te je među ostalim utvrđeno da su članovi Povjerenstva kod provođenja intervjua odgovore na ista pitanja postavljena pojedinim kandidatima prema istim kriterijima bodovali s različitim brojem bodova, a što je dovelo do neregularnosti i usmenog dijela provjere.

Diskriminacija na osnovi invaliditeta je itekako prisutna tijekom testiranja, a posebice u okviru intervjua. OSI se pritužuju da im se postavljaju pitanja vezano za invaliditet kroz koja im se imputira nesposobnost za rad te se ta pitanja postavljaju uvijek u negativnom kontekstu i imaju ulogu „eliminacijskog kriterija“. Međutim, navode o diskriminaciji od strane članova natječajnih komisija se ne ispituju u okviru inspekcijskog nadzora budući da ne potpadaju pod nadležnost inspekcije.

Budući da se okolnost je li osoba s invaliditetom bila diskriminirana tijekom natjecanja za radno mjesto na osnovi invaliditeta ne utvrđuje tijekom nadzora provedbe postupka zapošljavanja, kandidat koji smatra da je diskriminiran mora tražiti zaštitu svog prava u sudskom postupku. Nezaposlene osobe s invaliditetom u svojim pritužbama navode da nemaju financijskih mogućnosti za pokretanje sudskog postupka i angažiranje odvjetnika, rijetko se odlučuju same pokrenuti postupak bez pravne pomoći, pa na kraju najčešće odustaju od dokazivanja da im je povrijeđeno pravo na jednako postupanje tijekom natječajnog postupka. Često je riječ o osobama koje se duži vremenski period, pa i nekoliko godina, javljaju bezuspješno na natječaje i oglase za zapošljavanje, pa su samim time obeshrabrene i ne vjeruju u pozitivan ishod sudskog postupka.

Diskriminacija i prava osoba s invaliditetom na radnom mjestu

I ove godine se najveći broj pritužbi zbog diskriminacije na osnovi invaliditeta na radnom mjestu odnosio na uskratu prava na razumnu prilagodbu radnog mjesta, uvjeta i organizacije rada. Pravovremeno osiguravanje odgovarajućih prilagodbi osobama s invaliditetom koje imaju poteškoće u odnosu na rad preduvjet je uspješnog izvršavanja radnih zadataka i dugotrajnog ostanka u svijetu rada. Postupajući u slučajevima u kojima su se OSI obraćale zbog diskriminacije na radnom mjestu, u očitovanju POSI-u poslodavci su u pravilu isticali da je riječ o osobi koja ne cijeni što za nju poslodavac čini, problematičnoj i zahtjevnoj, a kao potvrdu toga, između ostaloga, navode da je osigurana razumna prilagodba. POSI u tim slučajevima uvijek iznova upozorava da je razumna prilagodba zakonsko pravo osobe s invaliditetom na radnom mjestu i da ne ovisi o dobroj volji poslodavca, da ona mora biti odgovarajuća da bi bila uspješna u praksi odnosno u funkciji radnog mjesta i prilagođena uvjetima rada koje zahtjeva određeno radno mjesto na kojem je zaposlena osoba s invaliditetom. Kroz rad na ovakvim pritužbama, uočavamo često negativistički odnos poslodavca prema zaposlenoj OSI, uz čestu i emotivnu manipulaciju kroz imputiranje nezahvalnosti, pa OSI nerijetko odustaju od zahtjeva ili se boje zatražiti druge ili dodatne prilagodbe. Uočili smo da je teret priznavanja i ostvarenja prava na razumnu prilagodbu isključivo na osobi s invaliditetom koja tu prilagodbu traži. Naime, ukoliko izostane dobra volja poslodavca da radniku na radnom mjestu osigura potrebne prilagodbe, osoba je primorana zaštitu zatražiti putem suda budući da uskrata predstavlja diskriminaciju na osnovi

invaliditeta, a što podrazumijeva potrebne financijske kapacitete koji su osobama s invaliditetom često nedostatni. Ako osoba nema mogućnosti tužiti, poslodavac ne trpi sankciju, jer je osobi uskratio pravo na razumnu prilagodbu. POSI upozorava da odluka o poštivanju prava iz radnog odnosa uključujući prava na osnovi invaliditeta u odnosu na rad ne smije ovisiti o prosudbi poslodavca o karakteru osobe koja ta prava želi koristiti, već propisanim uvjetima za korištenje određenog prava.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu (NN, br. 151/22) koji se primjenjuje se od 1. siječnja 2023. godine, donio je izmjene i nova zakonska rješenja koji OSI otvaraju nove mogućnosti rada. Odredbom čl. 17.c Zakona o radu propisano je da radnik koji radi u prostoru poslodavca, može radi usklađivanja radnih i obiteljskih obveza te posebnih potreba, predložiti poslodavcu izmjenu ugovora o radu kojim bi se na određeno vrijeme ugovorio rad od kuće, a osobito radi: 1. zaštite zdravlja uslijed dijagnosticirane bolesti ili utvrđenog invaliditeta, 2. trudnoće ili roditeljskih obveza prema djeci do navršene osme godine života, 3. pružanja osobne skrbi koja je, zbog ozbiljnog zdravstvenog razloga, potrebna članu uže obitelji ili je potrebna osobi koja s radnikom živi u istom kućanstvu.

Tijekom 2023. godine bilo je upita koje su se odnosile na negativan odgovor poslodavac povodom zahtjeva za rad od kuće sukladno spomenutim izmjenama i dopunama Zakona o radu, a vezano za mogućnosti koje su tada osobi na raspolaganju. OSI su se prituživale da su njihovi zahtjevi za rad od kuće odbijali uglavnom s obrazloženjem da se takav rad ne može odobriti zbog potreba organizacije rada i unatoč postojanju informatičko komunikacijske tehnologije, ne osvrćući se pritom na potrebe koje proizlaze iz invaliditeta ili s obrazloženjem da bi odobrenje rada od kuće jednoj osobi potaknulo i druge radnike da zatraže rad od kuće. Ako radnik podnese takav prijedlog poslodavac ga može odbiti ako ima opravdani razlog, uzimajući u obzir potrebe radnika i potrebe organizacije rada, u kojem slučaju je radniku obavezan dostaviti pisano obrazloženje u razumnom roku, a najkasnije u roku od 15 dana od zaprimanja prijedloga. OSI postavljale su pitanje što ako poslodavac odbije takav prijedlog, iako bi mu po svim objektivnim kriterijima mogao udovoljiti, može li sudski zahtijevati da mu se omogući takav rad. Radnik ima pravo postaviti takav zahtjev, poslodavac mu je dužan odgovoriti, a u protivnom inspekcija rada može mu putem upravne mjere naložiti da mora dati odgovor radniku. Ovime se završava pravo radnika iz ove odredbe. Radnik prema našem mišljenju ne mogao uspješno tužiti i zahtijevati da poslodavac s njim sklopi ugovor o radu za rad od kuće, jer prisilno sklapanje ugovora o radu bilo bi moguće samo ako bi to bilo izričito propisano zakonom, što ovdje nije slučaj.

Mišljenje:

U slučaju da se radi o poslu koji je bez većih problema moguće obavljati od kuće, mišljenja smo da bi poslodavac trebao izaći u susret radniku. Stoga je preporuka POSI poslodavcima razmotriti zahtjeve osobe s invaliditetom u kontekstu načelu razumne prilagodbe i poduzeti odgovarajuće mjere, uključujući savjetovanje sa stručnjacima za profesionalnu rehabilitaciju, kako bi osobi s invaliditetom omogućio rad od kuće, vodeći računa o potrebama radnika i potrebama radnog mjesta. Za mnoge osobe s invaliditetom rad od kuće puno radno vrijeme ili dio radnog vremena predstavlja razumnu prilagodbu organizacije i uvjeta rada koja im omogućava da poslove svog radnog mjesta izvršavaju ravnopravno u odnosu na ostale zaposlenike uz veće mogućnosti usklađivanja profesionalnih s osobnim potrebama koje proizlaze iz invaliditeta. Pritužbe ukazuju da osobe s invaliditetom teško ostvaruju mogućnost rada od kuće i u slučajevima u kojima narav radnog mjesta to u potpunosti dozvoljava. Potreba usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza je nužno potrebna kada govorimo i o skrbi za članove obitelji koji su osobe s invaliditetom i specifičnostima koje proizlaze iz invaliditeta radnika ili radnice.

Kao i prethodnih godina, POSI-u redovito su se obraćali roditelji koji koriste pravo na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta s teškoćama u razvoju zbog nemogućnosti postizanja dogovora s poslodavcem o rasporedu radnog vremena. Roditelji su se prituživali da im raspored radnog vremena onemogućuje izvršavanje zahtjeva roditeljske skrbi u odnosu na dijete za koje koriste navedeno pravo. Osim toga, prituživali su se da poslodavci podrazumijevaju da rad s polovicom punog radnog vremena podrazumijeva rad od četiri sata dnevno svaki radni dan te su u tim slučajevima

roditelji primorani i dalje, uz korištenje prava na rad s polovicom punog radnog vremena radi njege djeteta, koristiti pravo na godišnji odmor ili bolovanje radi odlaska na liječničke preglede s djetetom, terapije, vježbe i ostalo.

Međutim, na naše traženje Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje dao je mišljenje da niti Zakon o roditeljnim i roditeljskim potporama (NN, br. 152/22) niti prateći Pravilnik o uvjetima i postupku za stjecanje prava zaposlenog roditelja ili samozaposlenog roditelja djeteta s težim smetnjama u razvoju na dopust ili na rad u skraćenom radnom vremenu radi njege djeteta (NN, br. 18/09, 25/09 i 152/22) ne propisuju da je korisnik ovog prava je obavezan odrađivati polovicu punog radnog vremena na način da svaki dan radi četiri sata, odnosno ne propisuje „rad od pola radnog vremena dnevno“ ističući da raspored radnog vremena mora biti u najvećoj mjeri fleksibilan i prilagođen konkretnim okolnostima svakog slučaja kako bi se ispunila stvarna svrha ovog prava, a to je izvršavanje roditeljske skrbi u odnosu na dijete kojemu je potrebna pojačana njega. Prema navedenom mišljenju, ovo pravo je popisano kako bi se omogućilo usklađivanje obiteljskog i poslovnog života na način da se roditelje oslobađa rada u punom radnom vremenu i omogućuje im da uz rad od pola radnog vremena preostalo vrijeme koristi za brigu o djetetu razvojnim teškoćama. Stoga određivanje radnog vremena korisnika ovog prava treba prepustiti dogovoru korisnika i poslodavca te se rad s polovicom punog radnog vremena može organizirati i na način da radnik ne mora raditi svaki dan četiri sata pod uvjetom da sveukupan njegov rad iznosi polovicu punog radnog vremena.

Mišljenje:

Pri određivanju konkretnog radnog vremena potrebno je primarno uzeti u obzir interese djeteta s teškoćama u razvoju i osiguravanje njemu primjerene skrbi, kao i samu svrhu Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama a to je, među ostalim, i usklađenosti obiteljskog i poslovnog života kroz pravo roditelja i njemu izjednačene osobe na vremenske i novčane potpore. Zakonodavac je to dodatno naglasio odredbom čl. 59. st. 5. Zakona o roditeljnim i roditeljskim potporama.

Primjer iz prakse: POSI se obratio državni službenik i zaposlenik Ministarstva financija, Porezne uprave, jednog područni ureda s pritužbom na nemogućnost ostvarenja prava na jednokratnu pomoć zbog nastanka invaliditeta njegove malodobne djece, koja je propisana odredbom čl. 47. st. 1. toč. 2. Kolektivnog ugovora za službenike i namještenike (NN, br. 56/22). Prituženik navodi kako je otac četvero malodobne djece, od kojih dvoje djece na temelju vještačenja ZOSI-a ima utvrđen invaliditet 4. stupnja. Prituženik je u kolovoza 2022. godine predao Područnom uredu zamolbu za isplatu pomoći zbog nastanka invaliditeta kod dvoje malodobne djece s popratnom dokumentacijom, o molbi nije odlučeno sve do svibnja 2023. godine uz obrazloženje da Zajednička komisija za tumačenje odredbi i praćenje primjene Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike (u daljnjem tekstu: Zajednička komisija) nije izdalo tumačenje riječi „invalidnost“. S druge strane, Povjerenstvo za tumačenje kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) donijelo je tumačenje pojma „invalidnosti“ u svrhu primjene odredbe čl. 61. Temeljnog kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama koja je identična predmetnoj odredbi čl. 47. st. 1. toč. 2. Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike. Prema navedenom tumačenju Povjerenstva broj 18/22 od 14. srpnja 2022. godine pravo na jednokratnu pomoć u slučaju nastanka invalidnosti malodobnog djeteta zaposlenik ostvaruje ako je kod malodobnog djeteta utvrđen teži (III. stupanj) ili teški invaliditet (IV. stupanj) prema Listi težine i vrste invaliditeta - oštećenja funkcionalnih sposobnosti Uredbe o metodologijama vještačenja NN, br. 67/17 i 56/18). Pomoć u slučaju nastanka invaliditeta malodobnog djeteta ostvaruje se dostavom nalaza i mišljenja o težini i vrsti invaliditeta - oštećenju funkcionalnih sposobnosti ZOSI-a, odnosno dostavom jednog od pravomoćnih rješenja nadležne službe. Podnositelj je u studenom 2022. godine poslao Zajedničkoj komisiji putem e-pošte navedeno tumačenje te zatražio da se Zajednička komisija sastane i donese svoje tumačenje odredbe čl. 47. st. 1. toč. 2. Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike, kako bi mogao ostvariti pravo na jednokratnu pomoć, no da nije dobio odgovor osim da je e-mail poruka zaprimljena. POSI je povodom pritužbe, a s obzirom na protek vremena od dana

predaje zahtjeva za ostvarenje prava na jednokratnu pomoć (kolovoza 2022.) i zahtjeva za davanje tumačenja odredbe čl. 47. 1. Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike (studenj 2022.), preporučio Zajedničkoj komisiji za tumačenje odredbi i praćenje primjene Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike da žurno sazove sjednicu Zajedničke komisije i davanje tumačenja pojma „invalidnosti“ iz čl. 47. st. 1. Kolektivnog ugovora, analogno tumačenju odredbe čl. 61. Temelnog kolektivnog ugovora za službenike i namještenike u javnim službama koje je donijelo Povjerenstvo (tumačenje 18/22 od 14. srpnja 2022.); te Ministarstvu financija, Porezna uprava, Područni ured, za žurno odlučivanje o zahtjevu podnositelja o priznavanju prava na jednokratnu pomoć za dvoje malodobne djece s utvrđenim najtežim oblikom invaliditeta, sukladno odredbama čl. 47. st. 1. toč. 2. i st. 3. Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike i tumačenju Zajedničke komisije od dana 20. prosinca 2013. br. 5/54). POSI je pritom naglasio da su neovisno o izdavanju tumačenja odredbe čl. 47. st. 1. toč. 2. Kolektivnog ugovora od strane Zajedničke komisije, u trenutku podnošenja zahtjeva podnositelja za ostvarenje prava na jednokratnu pomoć zbog invaliditeta njegovo dvoje malodobne djece, već postojali uvjeti za odlučivanje o zahtjevu. Naime, odredbom čl. 47. st. 3. Kolektivnog ugovora za državne službenike i namještenike propisano je da se nastanak invalidnosti malodobnog djeteta utvrđuje pravomoćnim rješenjem o invalidnosti nadležne službe socijalne skrbi, dok je prijašnji saziv zajedničke komisije dana 20. prosinca 2013. izdalo tumačenje broj 5/54: *„Ako je malodobnom djetetu državnog službenika i namještenika rješenjem centra za socijalnu skrb utvrđeno pravo na osobnu invalidninu, državni službenik, odnosno namještenik ima pravo na pomoć iz članka 54. stavka 1. alineje 2. Kolektivnog ugovora (zbog nastanka teške invalidnosti djeteta). Ako su oba roditelja državni službenici ili namještenici pravo na pomoć zbog nastanka teške invalidnosti djeteta ima svaki od njih.“* S obzirom da su u konkretnom slučaju, malodobna djeca podnositelja, po osnovi čijeg invaliditeta je isti podnio zahtjev za ostvarenje prava na jednokratnu pomoć, imali utvrđen najteži (IV) stupanj funkcionalnog oštećenja, odnosno najteži oblik invaliditeta (teški invaliditet), a na temelju kojeg se sukladno odredbi čl. 50. Zakona o socijalnoj skrbi (NN, br. 18/22, 46/22 i 119/22) ostvaruje pravo na osobnu invalidninu, to se o zahtjevu podnositelja moglo i trebalo odlučiti po podnošenju zahtjeva, ne čekajući tumačenje pojma „invalidnosti“ od strane Zajedničke komisije. Preporuka je upućena i u odnosu na korištenje prihvatljive terminologije, na način da se u umjesto „invalidnosti“ koristi izraz „invaliditet“. Po primitku preporuke POSI, Zajednička komisija je odgovorila da je predložila održavanje žurne sjednice i davanje tumačenja pojma „invalidnosti“ iz čl. 47. st. 1. Kolektivnog ugovora, analogno tumačenju odredbe čl. 61. Temelnog kolektivnog ugovora za, odredba čl. 47. Kolektivnog ugovora uskladi s važećim propisima i terminologijom. Dodatkom III Kolektivnog ugovora (izmijenjena je odredba čl. 47. st. 3. kojom je potom određeno da pravo na pomoć u slučaju nastanka invalidnosti malodobnog djeteta službenik i namještenik ostvaruje ako je kod malodobnog djeteta utvrđen teži (stupanj III) ili teški invaliditet (stupanj IV), a ostvaruje se dostavom jednog od sljedećih pravomoćnih rješenja nadležne službe: rješenje o pravu na doplatku za djecu (HZMO; na temelju čl. 22. Zakona o doplatku za djecu, za dijete s težim ili teškim invaliditetom prema posebnim propisima); rješenje o pravu na dopust radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju (HZZO); rješenje o pravu na rad s polovicom punoga radnog vremena radi njege djeteta s težim smetnjama u razvoju (HZZO; do 8. godine i nakon 8. godine života djeteta); rješenje o pravu na osobnu invalidninu (HZSR); rješenje o pravu na doplatku za pomoć i njegu (HZSR).

Ujedno je podnositelj obavijestio POSDI da je preporuka POSI upućena Zajedničkoj komisiji i njegovom poslodavcu prihvaćena, te mu je isplaćena pomoć za djecu.

Razumna prilagodba prilikom polaganja državnog ispita

POSI-u obratilo se više državnih službenika s invaliditetom s obvezom polaganja državnog ispita radi mogućeg stavljanja ovih kandidata u nepovoljniji položaj na temelju invaliditeta tijekom polaganja ispita u odnosu na ostale kandidate u usporedivoj situaciji. Naime, prema odredbama Pravilnika o polaganju državnog ispita (NN, br. 70/20, 29/21 i 39/22) svi postupci koji se odnose na prijavu na ispit i na obradu prijave, na organizaciju i provedbu ispita, na izdavanje uvjerenja o položenome ispitu

provode se elektroničkim putem, odnosno u Aplikaciji za državni ispit (ADI sustavu). Ministarstvo pravosuđa i uprave na službenim stranicama navodi da će novi sustav polaganja ispita unaprijediti kvalitetu postupka ispitivanja, doprinijeti standardizaciji samog postupka, osigurati kandidatima jednake uvjete polaganja ispita te objektivnu procjenu njihovog znanja, uspostavu transparentnog i objektivnog postupka ispitivanja što će spriječiti moguće rizike pogodovanja. Cijeneći nastojanja Ministarstva da unaprijedi sustav polaganja državnog ispita, POSI ukazao je Ministarstvu na okolnosti koje kandidate s invaliditetom mogu dovesti u neravnopravan položaj u odnosu na kandidate bez invaliditeta prilikom polaganja državnog ispita.

„Odredbe Pravilnika koje se odnose na standardizaciju postupka ispitivanja i jednake uvjete polaganja ispita su naizgled neutralne odredbe zbog kojih bi kandidati s invaliditetom mogli biti stavljeni u nepovoljniji položaj u odnosu na druge kandidate sukladno odredbi čl. 2. st. 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Sukladno čl. 5. Pravilnika, provjera znanja kandidata provodi se na pisanom ispitu koji sadrži zadatke višestrukoga izbora. Zadatke višestrukoga izbora kandidat rješava odabirom (označavanjem) jednog od četiri ponuđena odgovora. Ispit se polaže na računalu u propisanom vremenskom intervalu bez prekida. Na ovaj način postavljeni jednaki uvjeti polaganja državnog ispita i dalje ne jamče da će svi kandidati biti u ravnopravnom položaju. Zbog specifičnih teškoća i konkretnih ograničenja koje kandidat zbog naravi invaliditeta može imati prilikom korištenja aplikacije za državni ispit, čitanja i razumijevanja napisanih zadataka i njihovog rješavanja, kandidat neće biti u ravnopravnom položaju u odnosu na kandidate bez invaliditeta koji nemaju takvih ograničenja. U ovim slučajevima potrebno je primijeniti načelo razumne prilagodbe kako bi se osigurao ravnopravan položaj kandidata s invaliditetom prilikom polaganja ispita. Osiguravanje razumne prilagodbe kandidatu s invaliditetom ne oslobađa kandidata obveze rješavanja svih postavljenih zadataka u svakome području ispitivanja niti podrazumijeva umanjenje očekivanih ishoda ispita, nego samo prilagodbu načina provedbe ispita kako bi kandidat s invaliditetom mogao prezentirati naučeno gradivo...Imajući u vidu navedeno, kandidati s invaliditetom sukladno zakonskim propisima, jednako kao i ostali državni službenici s obvezom polaganja državnog ispita, moraju ostvariti ishode u pojedinim područjima ispitivanja bez sadržajnog ograničavanja, ne dovodeći u pitanje pravo na razumnu prilagodbu, ukoliko im je potrebna zbog specifičnosti u funkcioniranju. Navedeno podrazumijeva prema svakom kandidatu s invaliditetom primijeniti individualizirani pristup, uvažavajući potrebe koje proizlaze iz invaliditeta, s ciljem smanjenja prepreka i prevladavanja individualnih razlika. Oblici prilagodbe mogu uključivati:

- podršku druge osobe poput osobnog asistenta, videće osobe ili tumača znakovnog jezika kako bi se kandidatu s invaliditetom na odgovarajući način predstavio sadržaj napisanih zadataka i kako bi ga pravilno razumio;*
- produljeno vrijeme rješavanja ispita uvažavajući perceptivne, kognitivne, senzoričke, motoričke i koncentracijske snage kandidata za rješavanje zadataka imajući pritom u vidu broj i složenost postavljenih zadataka te samostalnost kandidata (bez potpore ili s potporom druge osobe);*
- samostalno unošenje točnih odgovora, putem druge osobe ili asistivne tehnologije;*
- prilagodbu materijala i primjenu asistivne tehnologije (s obzirom na funkcionalnost i podršku kandidata, asistivna tehnologija podupire pokretljivost, usmenu i pisanu komunikaciju, pristup računalu, prevladavanje prepreka u osoba s oštećenjem vida, prevladavanje prepreka u osoba s oštećenjem sluha i drugo);*
- osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta što podrazumijeva uklanjanje arhitektonskih barijera i/ili osiguravanje potrebnih potpora kao na primjer osiguravati pristupnu rampu s rukohvatom, dizalo, prilagođen sanitarni prostor, prilagoditi prostor u prostoriji u kojoj se održava ispit u smislu uklanjanja mogućih prepreka odnosno učiniti prostor sigurnim. Zbog dodatnog napora i koncentracije koji ulažu osobe s invaliditetom potrebno je uvažavanje znakova umora i omogućiti stanku ukoliko je potrebno, kao i zbog zadovoljavanja fizioloških potreba koje mogu proizlaziti iz invaliditeta.“*

Slijedom navedenog, preporučili smo Ministarstvu pravosuđa i uprave putem službenih mrežnih stranica pozvati sve kandidate koji su osobe s invaliditetom, ako im je potrebna razumna prilagodba

prilikom polaganja ispita, da svoju potrebu iskažu u određenom roku prije termina održavanja ispita na izravni kontakt u MPU, kako bi im se prilagodba pravovremena osigurala i time im se osiguralo polaganje državnog ispita u jednakom položaju u odnosu na ostale kandidate.

MPU prihvatilo je preporuku POSI te je na mrežnim stranicama Ministarstva pod rubrikom Istaknute teme objavljena obavijest i uputa za osiguravanje razumne prilagodbe kandidatima s invaliditetom prilikom polaganja državnog ispita.

Zaposlenost i nezaposlenost osoba s invaliditetom u brojkama

Za potrebe naših godišnjih izvješća službene podatke tražimo od Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ) i Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI). HZZ vodi podatke samo o OSI iz njihovih evidencija. Prijava u evidenciju nezaposlenih HZZ-a nije obvezna, a osoba se može prijaviti kada se odluči za aktivno i sustavno traženje posla. OSI se zapošljavaju ne samo posredstvom HZZ-a, nego i na druge načine (npr. samostalno traženje posla) te u svojim evidencijama HZZ-a nema primjerice osobe koje invaliditet steknu tijekom rada i koje su u radnom odnosu. ZOSI prati ukupan broj zaposlenih OSI upisanih u Očevidnik zaposlenih osoba s invaliditetom koji vodi HZMO. Stoga ukupan broj zaposlenih OSI prema podacima iz Očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom ne može biti identičan podacima HZZ-a iz njihovih evidencija. Prilikom analize ovih podataka, potrebno je imati na umu da je riječ o različitim evidencijama.

Statistički podaci o osobama s invaliditetom iz nadležnosti Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za 2023. godinu (Izvor: HZZ)

Zaposlenost osoba s invaliditetom

Tijekom 2023. godine iz evidencije HZZ-a zaposleno je ukupno 129.214 osoba, od čega 3.645 osoba s invaliditetom. U odnosu na prošlu godinu, kada je zaposleno 3.065 osoba s invaliditetom, to je povećanje za 18,9%. Od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom, 1.823 su muškarci (50,01%), a 1.822 žene s invaliditetom (49,99%). Od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom, 3.503 osoba (96,1%) je zaposleno na temelju zasnivanja radnog odnosa, a 142 osobe (3,9%) na temelju drugih poslovnih aktivnosti (registriranje trgovačkog društva, obrta, ugovor o djelu i dr.). Prema djelatnosti zaposlenja, najviše OSI u 2023. godini zaposleno je u prerađivačkoj industriji (16,5%), zatim u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (13,2%) te u trgovini na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala (10,8%). Gledajući kretanje zaposlenosti i nezaposlenosti osoba s invaliditetom kroz posljednjih deset godina vidljiv je rast broja zaposlenih osoba s invaliditetom do 2017. godine, kada je uslijedio pad. Nakon tri godine pada, na što je svakako utjecala i pandemija korona virusom, broj zaposlenih osoba s invaliditetom u posljednje tri godine ponovno raste.

Broj nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciju HZZ-a je 2023. godine najveći od kada se prati statistika zapošljavanja OSI. Jedan od razloga povećanja su zasigurno i zakonske izmjene i prelazak prava na novčanu naknadu do zaposlenja iz sustava socijalne skrbi u sustav zapošljavanja. Promijenjen je naziv pravo u „novčana pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom“ te su navedenim pravom obuhvaćene osobe koje do tada nisu to pravo mogle koristiti, te je vidljiv porast broja takvih osoba u evidenciju HZZ-a. Drugi razlog povećanja je digitalna razmjena podataka s HZIZ-om, koji vodi Registar osoba s invaliditetom, te sada savjetnici za zapošljavanje osoba s invaliditetom mogu provjeriti je li netko upisan ili nije i tako ažurirati podatke i poseban status u evidenciji HZZ-a.

Najviše zaposlenih je u dobi između 20 i 24 godine, njih 703 (19,3%), slijede osobe u dobi od 25 do 29 godina (613 ili 16,8%) i u dobi od 30 do 34 godine (450 ili 12,3%). Najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom ima završenu srednju školu, njih 2.852 (78,2% od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom), od toga 2.047 (56,2%) zaposlenih OSI ima završenu srednju školu u trajanju do tri godine, a 805 (22,1%) OSI srednju školu u trajanju od četiri ili više godina. Zaposlenih visokoobrazovnih osoba s invaliditetom (završeni prvi stupanj fakulteta, stručni studij, viša škola, završen fakultet, akademija, magisterij ili doktorat) ima ukupno 332 osobe, odnosno 9,1%. Najveći broj OSI zaposlenih

u razdoblju od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine su prije zaposlenja bili u evidenciji HZZ-a do godinu dana - ukupno 2.788 osoba s invaliditetom tj. 76,5% od ukupnog broja zaposlenih OSI. Najbrže su se zapošljavale osobe koje su kraće u evidenciji HZZ-a (do tri mjeseca), njih 1.439 ili 39,5%. Prema vrsti invaliditeta najveći broj zaposlenih osoba s invaliditetom su osobe s kombiniranim teškoćama (899 ili 24,7%), zatim s intelektualnim teškoćama (860 ili 23,6%) i osobe s tjelesnim invaliditetom (717 ili 19,7%). Podaci pokazuju da osobe s invaliditetom, kao i osobe u općoj populaciji, s duljim ostankom u nezaposlenosti, posebice više od dvije godine teže dolaze do posla te dolazi do gubitka već usvojenih znanja i vještina stečenih tijekom školovanja ili rada, što posljedično dovodi do sve veće isključenosti, a time i otežanog ponovnog pristupa tržištu rada.

U 2023. godini, muškarci s invaliditetom su se najčešće zapošljavali u zanimanjima: radnik u održavanju (174), vrtlarski radnik (85) te pomoćni kuhar (75), dok su se žene s invaliditetom najviše zapošljavale na poslovima: čistačice (193), administrativne službenice (136) i pomoćne kuharice (135).

Nezaposlenost osoba s invaliditetom

Na dan 31. prosinca 2023. godine u evidenciji HZZ-a registrirane su ukupno 114.982 nezaposlene osobe. Od tog broja, 11.297 su osobe s invaliditetom, što iznosi 9,8% od ukupne populacije nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciji Zavoda. U 2022. godini bilo je prijavljeno 7.196 osoba s invaliditetom, odnosno 57% manje nego ove godine. Ovo je najveći broj osoba s invaliditetom u evidenciji HZZ-a od kada se zasebno vodi statistika osoba s invaliditetom.

Najviše prijavljenih osoba s invaliditetom je u dobi između 55 do 59 godina 1.559 (13,8%), slijede osobe s invaliditetom u dobi od 50 do 54 godine, njih 1.411 (12,5%) i osobe u dobi od 20 do 24 godina, njih 1.297 (11,5%). Većina nezaposlenih OSI prijavljenih u evidenciji HZZ-a ima završenu srednju školu (7.621 ili 67,5%), od čega je 5.324 (47,1%) OSI završilo srednju školu u trajanju do tri godine, a 2.297 (20,3%) nezaposlenih OSI srednju školu u trajanju od četiri i više godina. Velik broj OSI ima završenu samo osnovnu školu, njih 2.463 (21,8%). Od ukupnog broja nezaposlenih OSI, 582 (5,2%) OSI ima više (285 osoba) ili visoko (297) obrazovanje. U evidenciji HZZ-a najviše je nezaposlenih osoba s višestrukim kombiniranim teškoćama (3.157 ili 27,9%). Slijede osobe s intelektualnim teškoćama, njih 2.045 odnosno 18,1% od ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom i osobe s tjelesnim invaliditetom (1.912 ili 16,9%). Kao i dosadašnjih godina, najveći broj osoba s invaliditetom je dugotrajno nezaposlen (7.434 ili 65,8%), što za posljedicu ima gubitak stečenih znanja i vještina, te uz invaliditet dodatno doprinosi njihovoj nekonkurentnosti na otvorenom tržištu rada. Velik postotak OSI koje su dugotrajno nezaposlene ili imaju faktore otežanog zapošljavanja sve se više udaljavaju od tržišta rada i zahtijevaju pojačanu individualiziranu podršku kako bi se vratili na tržište rada.

Gledajući nezaposlenost osoba s invaliditetom s obzirom na njihovo prethodno radno iskustvo, vidljivo je da 3.057 osoba ili 27,1% osoba s invaliditetom uopće nema radnog iskustva. Nedostatak radnog iskustva osobama s invaliditetom predstavlja još jednu prepreku prilikom njihovog zapošljavanja na otvorenom tržištu rada. Najbrojniju skupinu nezaposlenih OSI po načinu stjecanja invaliditeta čine *ostale osobe s invaliditetom* (npr. osobe s rješenjem o pravu na tuđu pomoć i njegu, rješenjima o pravu iz sustava mirovinskog osiguranja i dr.), njih 6.972 odnosno 61,7% od ukupnog broja nezaposlenih OSI, zatim iza njih dolaze osobe vještačene u sustavu socijalne skrbi do 18. godine života, njih 3.749 odnosno 33,2% od ukupnog broja nezaposlenih OSI. Nakon niza godina kada su u evidenciji prevladavale osobe s intelektualnim teškoćama, vidljiv je porast broja osoba koje su kategorizirani kao *ostale osobe s invaliditetom* što što je vjerojatno posljedica zakonskih izmjena i preuzimanja nadležnosti za pravo na novčanu pomoć za nezaposlene OSI, proširenjem korisnika ovog prava budući da je prijava u evidenciju nezaposlenih uvjet za ostvarivanje ovog prava i uspostavom informatičke razmjene s HZIZ-om koji vodi Registar osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

Provedba mjera aktivne politike zapošljavanja iz nadležnosti HZZ-a temelji se i na relevantnim europskim i hrvatskim strateškim dokumentima te preporukama Vijeća Europske unije. Glavna svrha mjera aktivne politike zapošljavanja je aktivacija radne snage i uključivanje nezaposlenih osoba na tržište rada kao i smanjenje rizika gubitka posla za zaposlene osobe s nedostatkom određenih znanja

i vještina. U cjelini su dostupne i svi potencijalni korisnici mjera dobro su informirani o njima, a čemu svakako pridonose detaljne informacije o svakoj mjeri i načinu korištenja objavljeni na mrežnoj stranici <https://mjere.hzz.hr/>. Poslodavci su zadovoljni jer u cijeloj lepezi mjera mogu naći one koje im odgovaraju. U mjere aktivne politike zapošljavanja u 2023. godini uključeno je ukupno 1.634 osoba s invaliditetom. Od tog broja, 967 su muškarci (59,2%), a 667 su žene (40,8%). Od 1. siječnja 2023. godine u mjere su novouključene 1.121 osoba s invaliditetom, što je 18,9% više nego 2022. kada su uključene 943 osobe. Od tog broja je 650 muškaraca (58%) i 471 žena s invaliditetom (42%). Najviše OSI i u ovoj godini zaposleno je putem mjere Javni rad, njih 330 (29,4% od ukupnog broja novo uključenih OSI u mjere), no to je manje nego prošle godine. U Potporu za zapošljavanje uključeno je ukupno 318 OSI (28,4%), što je 32,5% više nego prošle godine (240 osoba). U Obrazovanje nezaposlenih novo je uključeno 226 osoba s invaliditetom, što je povećanje za 62,6% u odnosu na 2022. godinu (139 osoba). U 2023. godini Potporu za samozapošljavanje koristilo je 35 osoba s invaliditetom, što je za 191,7% više nego prošle godine (12 osoba). Veliki porast je vidljiv i kod broja uključenih u mjeru Osposobljavanje na radnom mjestu i to za 163,6% (u 2022. 44 osobe). Za 1.121 novouključenu osobu s invaliditetom u mjerama aktivne politike zapošljavanja utrošeno je 5.539.832,06 eura, dok je za sve osobe s invaliditetom uključene u 2023., njih 1.634 ukupno utrošeno 8.065.810,60 eura.

Brojke pokazuju da je i tijekom 2023. godine najviše OSI zaposleno putem mjere Javni rad. Javni rad je društveno koristan rad koji se odvija u ograničenom vremenskom razdoblju i nudi sufinanciranje i financiranje zapošljavanja nezaposlenih osoba iz ciljanih skupina. Javni radovi imaju dvostruku ulogu u paleti mjera aktivne politike. Prva njihova specifičnost je u tome što služe podizanju i održavanju određene razine socijalne uključenosti osoba koje su dugotrajno nezaposlene, odnosno koje u dužem periodu nemaju radnog iskustva. Njihova druga zadaća je da „stvaraju“ poslove koji se vjerojatno ne bi otvorili bez ove mjere, odnosno sredstava koja se izdvajaju za njezinu implementaciju, kako bi se spomenutim osobama otvorio prostor za aktivaciju, pri čemu ti poslovi nužno moraju imati karakter opće dobrobiti. Ti poslovi namijenjeni su najugroženijoj skupini nezaposlenih osoba, onima koji su dugoročno nezaposleni i teško zapošljivi. Bez stvaranja tih poslova te osobe vjerojatno ne bi na redovnom tržištu rada dobile priliku za stjecanje radnog iskustva, ni mogućnost za stjecanje određenih prihoda. Podizanje i održavanje aktivacije ove skupine je važno jer s trajanjem nezaposlenosti opada samopouzdanje nezaposlenih osoba, opada njihova motivacija za traženjem posla, ali i rad, i što je najvažnije, opadaju njihove specifične i generičke vještine, uključujući i radne navike, potrebne za efikasno obavljanje posla u slučaju pronalaska adekvatnog zaposlenja. Ovom se mjerom dugotrajno nezaposlenima i teško zapošljivim osobama omogućava da sačuvaju određenu razinu samopouzdanja, motivacije i vještina, dok se situacija na tržištu rada ne promijeni u smjeru otvaranja prilika za posao i njima.

Od 1. travnja 2022. godine HZZ je počeo povoditi obrazovanje putem sustava vaučera. Vaučere mogu koristiti sve nezaposlene i zaposlene osobe s navršenih 15 godina života kojima se dodjelom vaučera osigurava stjecanje potrebnih vještina za razvoj karijere, zapošljavanje ili zadržavanje radnog mjesta. Putem vaučera financiraju se kraći formalni programi obrazovanja stjecanja mikrokvalifikacija ili djelomičnih kvalifikacija. U 2023. godini u obrazovanje putem vaučera uključeno je ukupno 124 OSI, od čega 42 zaposlene osobe, a 82 nezaposlene osobe iz evidencije. Novouključenih od 1. siječnja 2023. je 92, 27 zaposlenih i 65 nezaposlenih osoba. U svrhu aktivacije nezaposlenih osoba iz evidencije HZZ provodi aktivacijski program. Aktivacijski program je dvomjesečni program/mjera aktivne politike zapošljavanja kojoj je cilj osvijestiti vlastite mogućnosti, detektirati prepreke za zapošljavanje te definirati što realniju sliku o sebi i vlastitim mogućnostima zapošljavanja te načinima kako prevladati ograničenja za ulazak na tržište rada. U 2023. godini u aktivacijski program je uključeno 2017 osoba od kojih je 125 osoba s invaliditetom (6,2%).

Zapošljavanje osoba s invaliditetom u 2023. godini prema podacima Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (Izvor: ZOSI)

Podaci o zaposlenim osobama s invaliditetom vode se u Očevidniku zaposlenih osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Očevidnik) kojeg vodi HZMO. HZMO dostavlja ZOSI-u potrebne podatke iz Očevidnika o osobama s invaliditetom na temelju kojih se potom prati obračun i ispunjenje kvotne obveze. Podaci u Očevidniku mijenjaju se tijekom mjeseca, no ZOSI-u se dostavljaju podaci sa stanjem na zadnji dan u mjesecu kao obvezujućim podatkom, sukladno važećim propisima. Na dan 31. prosinca 2023. godine prema podacima ZOSI-a evidentirano je 16.724 zaposlenih osoba s invaliditetom koji podatak pokazuje porast u zapošljavanju od 1.211 osoba s invaliditetom više u odnosu na 31. prosinca 2022. godine (15.513 osoba s invaliditetom).

Tablica 20. Broj zaposlenih osoba s invaliditetom po poslodavcima (stanje u Očevidniku na dan 31. prosinca 2023.)

Poslodavac	Broj zaposlenih OSI
Privatni sektor	9.108
Javni sektor	5.468
Zaštitne radionice	490
Integrativne radionice	422
Poslodavci koji zapošljavaju više od 50% OSI u odnosu na ukupan broj zaposlenih	508
Organizacije civilnog društva	196
NKD C 13-16,31	513
Agencije za privremeno zapošljavanje	19
Ukupno	16.724

Obveznici kvotnog zapošljavanja su poslodavci koji zapošljavaju najmanje 20 radnika, osim predstavništava stranih osoba, stranih diplomatskih i konzularnih predstavništava, integrativnih i zaštitnih radionica, novoosnovanih poslodavaca u vremenu uvođenja u rad te poslodavaca koji pripadaju sektoru proizvodnje, i to tekstila, odjeće, kože, drva i namještaja. Navedeni obveznici dužni su na primjerenom radnom mjestu, u primjerenim radnim uvjetima zaposliti osobe s invaliditetom, i to u visini od 3% u odnosu na ukupan broj zaposlenih na temelju kojih se utvrđuje kvota, neovisno o djelatnosti koju obavljaju. Obveza kvotnog zapošljavanja može se ispuniti na sljedeće načine: zapošljavanjem OSI, korištenjem zamjenske kvote, plaćanjem novčane naknade radi nezapošljavanja OSI, kombinacijom navedenih načina. Na mjesečnoj bazi, ZOSI u prosjeku evidentira 10.029 poslodavca koji su dužni ispunjavati kvotnu obavezu zapošljavanja osoba s invaliditetom, a koji broj ukazuje na znatnije povećanje obveznika kvotnog zapošljavanja u odnosu na prethodne godine. U prosincu 2023. godine ZOSI je evidentirao 9.975 obveznika kvotnog zapošljavanja, od kojih je 2.627 obveznika iz javnog sektora, 7.260 obveznika iz privatnog sektora te 88 obveznika koji su organizacije civilnog društva. Do 31. prosinca 2023. godine zaprimljeno je 2.285 najava ispunjenja kvotne obaveze zamjenskim putem, od kojih je 1.628 najava obrađeno, a 657 najava još nije obrađeno. Od 1.628 obrađenih najava, 1.459 najava je potvrđeno, 169 najava je odbijeno (50 zbog odustanka, preostali zbog dostave dokumentacije izvan propisanog roka ili neispunjenja uvjeta o propisanom omjeru zaposlenih osoba s invaliditetom kod isporučitelja zamjenske kvote). Obveznik kvotnog zapošljavanja koji ne ispuni kvotu zapošljavanjem OSI ili na zamjenski način, dužan je mjesečno, prilikom obračuna plaća, obračunati i uplatiti novčanu naknadu u iznosu od 20% minimalne plaće u RH za svaku OSI koju je bio dužan zaposliti kako bi ispunio propisanu kvotu. Novčana naknada za 2023. godinu iznosila je 140,00 eura. Na ime novčane naknade za nezapošljavanje osoba s invaliditetom u 2023. godini obveznici kvotnog zapošljavanja uplatili su sredstva u ukupnom iznosu od 21.250.913,71 eura. Obveznicima kvotnog zapošljavanja koji na niti jedan način ne ispune svoju kvotnu obavezu

zapošljavanja osoba s invaliditetom, ZOSI utvrđuje obvezu plaćanja i iznos novčane naknade zbog neispunjenja kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom izdavanjem upravnih rješenja. Tijekom 2023. godine upućeno je 279 opomena i izrađen je 1391 zahtjev za prisilnu naplatu obveznicima koji nisu ispunili svoju kvotnu obavezu. Putem FINE naplaćen je iznos od 1.449.832,59 eura.

ZOSI evidentira i poslodavce koji nisu obveznici kvotnog zapošljavanja, a zapošljavaju osobe s invaliditetom. Tijekom 2023. godine povećava se broj poslodavaca koji nisu obveznici, a zapošljavaju osobe s invaliditetom kao i broj zaposlenih osoba s invaliditetom kod takvih poslodavaca.

Tablica 21. Prikaz poslodavaca koji nisu obveznici kvote (manje od 20 zaposlenih), a zapošljavaju osobe s invaliditetom, te poslodavaca obveznika koji zapošljavaju iznad propisane kvote - na dan 31. prosinca 2023.

Mjesec 2023.	Broj poslodavaca koji nisu obveznici kvote, a zapošljavaju OSI	Broj zaposlenih OSI kod poslodavaca koji nisu obveznici kvote	Broj obveznika koji zapošljavaju OSI iznad propisane kvote	Broj zaposlenih OSI preko kvote kod obveznika kvote
Siječanj	2.000	3.275	479	1.366
Veljača	2.030	3.336	506	1.389
Ožujak	2.066	3.379	499	1.385
Travanj	2.103	3.422	512	1.444
Svibanj	2.174	3.543	513	1.478
Lipanj	2.243	3.624	512	1.480
Srpanj	2.312	3.753	517	1.470
Kolovoz	2.345	3.795	501	1.469
Rujan	2.333	3.793	491	1.456
Listopad	2.307	3.781	502	1.513
Studeni	2.308	3.792	502	1.615
Prosinac	2.328	3.814	510	1.668

Tijekom 2023. godine nisu donesene izmjene važećih propisa, no ZOSI bilježi veće promjene u ispunjenju kvotne obaveze. Porast broja zaposlenih osoba s invaliditetom konstantno je prisutan, s druge strane povećava se i broj obveznika kvotnog zapošljavanja. Najveći pomaci u ispunjenju kvoti prisutni su kroz zamjensku kvotu. Svake godine bilježi se značajan rast ugovora kojima se na zamjenski način ispunjava kvotna obaveza. Broj ugovora sklopljenih sa zaštitnim radionicama ne razlikuje se od ranijih godina, no, broj zaštitnih radionica ne raste. Broj ugovora s integrativnim radionicama/radnim jedinicama i pravnim osobama koje zapošljavaju više od polovine OSI u odnosu na ukupan broj zaposlenih u velikom je porastu svake godine, pa tako i kroz 2023. godinu. Osim što raste broj isporučitelja, širi se i vrste ponude usluga i proizvoda.

U 2023. godini ukupno su za zapošljavanje 3.074 osobe s invaliditetom (1.607 muškaraca i 1.467 žena), od čega 2.171 na otvorenom tržištu (1.156 muškaraca i 1.015 žena), te 903 u zaštićenim uvjetima (451 muškarac i 452 žene) isplaćeni poticaji, koje dodjeljuje ZOSI prema 938 poslodavaca (902 na otvorenom tržištu te za ukupno 36 zaštitnih ili integrativnih radionica (šest zaštitnih radionica i 30 integrativnih radionica)), u ukupnom iznosu od 23.998.203,84 eura.

Tablica 22. Broj poslodavaca korisnika poticaja i ukupan broj osoba s invaliditetom za koje su traženi poticaj od 2021. do 2023. godine

Godina	2021.	2022.	2023.
Broj poslodavaca	630	788	938
Broj OSI	2.155	2.603	3.074

Tablica 23. Sredstva isplaćena poslodavcima, po poticajima u 2023. i 2022. godini

Vrsta poticaja	2023.	2022.
Subvencija plaće osobe s invaliditetom	8.327.793,71	6.598.875,41
Sufinanciranje troškova obrazovanja	12.545,06	9.766,31
Sufinanciranje troškova za prilagodbu radnog mjesta	3.748,88	7.525,13
Sufinanciranje troškova za prilagodbu uvjeta rada	147.145,92	73.329,27
Posebna sredstva ZIR – de minimis	1.959.873,51	1.308.885,51
Posebna sredstva - IR	4.967.761,34	3.820.114,74
Posebna sredstva – ZR	2.647.058,75	1.812.758,26
Subvencija u visini uplaćenog doprinosa za obvezno zdravstveno osiguranje	2.797.852,54	1.986.508,37
Potpورا za održivost samozapošljavanja	288.931,44	254.296,90
Novčana nagrada za zapošljavanje izvan kvote	495.940,66	453.608,40
Sufinanciranje troškova prijevoza	1.260.267,69	993.796,03
Sufinanciranje troškova rada stručnog osoblja - ZIR	1.089.284,34	707.604,04
Ukupno	23.998.203,84	18.027.068,36

Vidljivo je, da je u 2023. godini ukupno isplaćeno više sredstava nego u 2022. godini, a razlog tome je što u je u 2023. godini došlo do povećanja broja zahtjeva za gotovo sve vrste poticaja.

U izvješću o radu za 2022. godinu pisali smo o teškoćama s kojima se susretale škole u vezi ispunjavanja obveze kvotnog zapošljavanja na zamjenski način u vezi s čime je krajem 2022. godine POSI uputio preporuku Ministarstvu znanosti i obrazovanja (MZO). U 2023. godini POSI-u obratili su se predstavnici Hrvatskog saveza slijepih i tvtke "Sfera Visia" d.o.o. koja većinski zapošljava osobe s oštećenjem vida navodeći da su realizirali četiri ugovora o poslovnoj suradnji sa školama u Zagrebu, Varaždinu i Varaždinskim toplicama. Tvrtka je isporučila svoje proizvode, a škole su najavile zamjensko ispunjenje kvote ZOSI-a i ispunile sve obveze iz ugovora. Predstavnici Hrvatskog saveza slijepih i tvtke "Sfera Visia" d.o.o. naveli su da su sudjelovali na sastanku u MZO-u na kojem je dogovoreno da škole prema MZO-u upute zahtjev za povrat sredstava za navedeni trošak. Prema njihovim navodima niti jednoj školi nije odgovoreno na zahtjev za povrat sredstava za zamjensko ispunjenje kvote niti su školama refundirana sredstva. Budući da škole nisu zaprimile povratnu informaciju hoće li im MZO retroaktivno doznačiti zatražena sredstva, nisu u mogućnosti realizirati daljnju poslovnu suradnju za koju škole imaju interes, dok se predmetno pitanje ne riješi. Tvrtka "Sfera Visia" d.o.o. učinila je značajan iskorak s obzirom da je tvrtka, osim potpisanih ugovora, dogovorila potencijalnu suradnju s još desetak škola. Nedvojbeno je da škole iskazuju interes za proizvode koje nudi tvrtka "Sfera Visia" d.o.o. Međutim, tvrtka nije mogla krenuti u realizaciju novih ugovora o poslovnoj suradnji, jer je opravdano strahovala da će aktualni problem u vezi povrata sredstava za četiri škole biti pretočen i na ostale potencijalne ugovaratelje u svrhu zamjenskog ispunjenja kvotne obveze. Budući da postoji više načina ispunjavanja obveze kvotnog zapošljavanja i da su škole obveznici, zainteresiranim školama također mora biti omogućeno ispunjenje kvotne obveze na odabrani način, uključujući i zamjenski način, slijedom čega je POSI i u 2023. godini uputio preporuku Ministarstvu znanosti i obrazovanja za uklanjanje prepreka koje koče realizaciju ugovora o poslovnoj suradnji koje zainteresirane škole žele sklopiti s poslovnim subjektima iz čl. 6. Pravilnika o utvrđivanju kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom i poduzeti konkretne aktivnosti koje će omogućiti školama ispunjenje obveza koje proizlaze iz sklopljenih ugovora o poslovnoj suradnji i podmirenje u svezi s time nastalih troškova. MZO odgovorilo je da su u travnju 2023. godine školama prosljedili konkretne upute Sektora za financijske poslove MZO-a vezano za način isplate sredstava s računa državne riznice kako bi škole mogle samostalno podmiriti ugovornu obvezu o poslovnoj suradnji radi kvotnog zapošljavanja.

2.16. PRISTUPAČNOST, STANOVANJE I MOBILNOST

Pristupačnost i mobilnost su područja u kojima su se i tijekom 2023. godine najčešće utvrđivale povrede prava na osnovi invaliditeta po pritužbama, prije svega fizičkih, ali i pravnih osoba. Radilo se o povredama prava koja su zajamčena zakonom i Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, a u većem broju pritužbi utvrđivala se povreda prava u kojima smo utvrdili sumnju na diskriminaciju. Osobe s invaliditetom, udruge osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju, svojim pritužbama ukazuju na brojne prepreke koje i dalje otežavaju kretanje i uključenost osoba s invaliditetom u život zajednice te ravnopravno sudjelovanje u svim životnim aktivnostima. Tijekom 2023. godine povodom takvih pritužbi u više od 230 slučajeva ispitivali smo pritužbe te upućivali preporuke i upozorenja s ciljem uklanjanja prepreka, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, sve kako bi se osobama s invaliditetom osigurala dostupnost sadržaja, proizvoda i usluga, kao i mogućnost nesmetanog kretanja, mobilnosti i pristupačnog stanovanja. Iako postoji svijest o postojanju obveze osiguravanja sadržaja pristupačnim svima, pa tako i osoba s invaliditetom, još uvijek je razmjerno veliki broj slučajeva kada se takve obveze ne ispunjavaju.

U području pristupačnosti i dalje su najčešće pritužbe koje se odnose na nepristupačnost građevina javne i poslovne namjene, javnih površina, stambenih zgrada te pojedinih usluga. Mobilnost osoba s invaliditetom nije osigurana na ravnopravnoj razini s ostalim građanima zbog toga što javni željeznički, pomorski i cestovni prijevoz u RH i dalje nisu u zadovoljavajućoj mjeri dostupni i pristupačni osobama s invaliditetom. Pritužbe iz mnogih sredina, osobito manjih, ukazuju na nepristupačnost vozila u javnom prometu (autobusa, vlakova, plovila), nedostatak prilagođenih kombi vozila, nepristupačnost autobusnih i željezničkih kolodvora, nedostatak parkirališnih mjesta za vozila OSI, kao i na nepropisno parkiranje i zlouporabu znaka pristupačnosti. Značajan problem i dalje predstavlja pristupačno stanovanje – od fizičkih prepreka do predrasuda sustanara i predstavnika suvlasnika, kao i pitanja stambenog zbrinjavanja. I tijekom 2023. godine do izražaja je došlo pitanje načina osiguravanja pristupačnosti stambenih zgrada u kojima žive obitelji koji za člana imaju osobu s invaliditetom. U nemalom broju slučajeva susjedi, ostali suvlasnici, nisu imali želje pomoći u pronalaženju rješenja za osiguravanje pristupačnosti ulaza u zgradu (izvođenje rampi, vrata lakših za otvaranje i sl.), vertikalne komunikacije (ugradnju dizala, podizno-spuštajućih platformi i sl.), a upoznati smo i sa slučajevima kada su otpori za izvođenje elemenata pristupačnosti bili veliki unatoč tome što su na računima zgrade postojala potrebna sredstva na računima pričuve. Nažalost ti i takvi primjeri podsjećaju i ukazuju kako još puno moramo raditi na podizanju opće svijesti našeg društva o potrebama osiguravanja pristupačnosti u fizičkom komunikacijskom i informacijskom smislu.

2.16.1. Pristup dobrima i uslugama

Pristupačnost državnih tijela

Pristupačnost građevina i prostora u kojima djeluju državne ustanove i institucije od iznimne je važnosti za osobe s invaliditetom, kako za one koje kao stranke trebaju podnositi zahtjeve, komunicirati sa službenicima, savjetovati se i obavljati druge radnje vezane za ostvarivanje pojedinih prava, tako i za one koji rade ili se žele zaposliti u državnoj i javnoj službi na ravnopravnoj osnovi s ostalim građanima. Stoga je POSI nastavio i tijekom 2023. godine s praćenjem mjera i aktivnosti koje su poduzete s ciljem osiguravanja elemenata pristupačnosti objekata u kojima se provode usluge od javnog značaja, prije svega usluge iz sustava zdravstvenog i mirovinskog osiguranja, socijalne skrbi i vještačenja. Dalje u tekstu prikazujemo podatke prikupljene tijekom 2023. godine.

Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (u daljnjem tekstu: HZZO) dostavio je izvješće o pristupačnosti svojih prostora, iz kojeg izdvajamo sljedeće: *„...Zavod prilikom rekonstrukcija i održavanja građevina te poslovnih prostora nastoji osigurati sve elemente pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, ako je tehnički moguće izvesti elemente pristupačnosti... ..velik dio građevina i prostora koje Zavod koristi je upisano u Registar zaštićenih kulturnih dobara ili se nalazi*

unutar zaštićene povijesne cjeline gradova te je rješavanje pristupačnosti takvim zgradama i prostorima u skladu sa svim propisima koji se u tim slučajevima primjenjuju, vrlo zahtjevno, često tehnički gotovo nemoguće te financijski neisplativo. Otežavajuću okolnost prilikom rekonstrukcija i održavanja građevina te poslovnih prostora predstavlja i ishođenje potrebnih suglasnosti, sudjelovanje i sufinanciranje ostalih suvlasnika prilikom uređenja i prilagodbe prostora...“

U izvješćem HZZO-a detaljno su opisane aktivnosti provedene tijekom 2023. godine po pojedinim lokacijama u RH. U zgradi Područne službe Krapina, Ispostava Klanjec u 2023. godini su izvedeni radovi na uređenju poslovnog prostora te su osigurani svi elementi pristupačnosti. Tijekom 2023. su u prostorima Područne službe Varaždin izvedeni radovi na uređenju pristupačnog sanitarnog čvora za osobe s invaliditetom. HZZO dalje izvješćuje kako su u tijeku radovi na zgradi Doma zdravlja Glina u kojoj će biti smještena i Ispostava Glina Područne službe u Sisku, a koja je nakon potresa izmještena u dva kontejnera. U tijeku je i provođenje radnji radi preseljenja u Ispostavama Kutina, Crikvenica i Gračac na nove lokacije na kojima će biti osigurani elementi pristupačnosti. U Ispostavi Pula su u tijeku radovi kojima će se omogućiti pristupačnost OSI, a ista je privremeno smještena u prostoru na drugoj lokaciji. U Ispostavi Metković su završeni radovi kojima je cilj bilo osiguranje pristupačnosti te je u tijeku ishođenje uporabne dozvole. Za ispostave Pakrac, Šibenik i Sisak je dovršena izrada dokumentacije za izvođenje radova kojima će se osigurati elemente pristupačnosti te je u 2024. godini planiran postupak nabave radova i njihovo izvođenje, dok je za ispostave Slunj i Nova Gradiška tijekom 2023. godine nastavljen izrada projektne dokumentacije za rekonstrukciju zgrada u kojima se nalaze, a za ispostave Gospić i Makarska je započeta izrada projektne dokumentacije za rekonstrukciju. Za ispostave Pakrac, Nova Gradiška, Slunj, Makarska i Gospić se navodi kako realizacija projekta ovisi o svim suvlasnicima zgrade. Također, u dostavljenim podacima razvidno je da su zbog više bezuspješno provedenih postupaka javne nabave radova tijekom 2023. godine, za ispostave Orahovica, Otočac i Poreč radovi s ciljem osiguranja elemenata pristupačnosti prolongirani za dovršenje u 2024. godini. U odnosu na planirane radove u predstojećem razdoblju, HZZO ističe kako se za Vinkovce, Koprivnicu i Požegu planira izrada projektne dokumentacije za rekonstrukciju zgrade, uz osiguranje elemenata pristupačnosti, dok se u Slatini planira izrada projektne dokumentacije za ugradnju koso podizne platforme na vanjskom stubištu i prilagodba vanjskih pristupnih staza.

Mišljenje:

U zaprimljenom izvješću uočavamo pozitivne pomake u osiguranju pristupačnosti prostora HZZO-a koji se ogledaju kroz znatan broj ispostava u kojima su završeni ili su u tijeku radovi i rekonstrukcije kojima su osigurani elementi pristupačnosti, a za pohvalu su i najave projekata ove vrste za one objekte koji još uvijek nisu pristupačni. Također, kao i prijašnjih godina izražavamo zabrinutost zbog otežavajućih okolnosti poput bezuspješno provedenih postupaka javne nabave, zbog kojih se projekti odgađaju za dulji vremenski period. Za nekoliko najavljenih projekata navodi se kako njihova realizacija ovisi o svim suvlasnicima zgrada, tako da ćemo u predstojećem razdoblju pratiti provedbu najavljenih radnji.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (u daljnjem tekstu: HZMO) u svom izvješću, između ostalog navodi sljedeće: „...HZMO obavlja svoje poslovanje u poslovnim prostorima različitih površina i namjena na području cijele Hrvatske. Rad službi organiziran je u Središnjoj službi u Zagrebu, 5 područnih službi, 14 područnih ureda i 92 ispostave sa sjedištima u gradovima i općinama Republike Hrvatske. Poslovne zgrade u kojima se obavlja djelatnost HZMO-a smještene su vrlo često u neadekvatnim prostorima koji ne zadovoljavaju uvjete modernog poslovanja i u većoj mjeri slabo održavanima zbog nedostatka financijskih sredstava. Obzirom na veliki broj građevina, stručna služba u fazama rješava pristupačnost zgradama u kojima su smješteni poslovni prostori za rad sa strankama, a osnovni princip planiranja je rješavanje arhitektonskih barijera pri adaptaciji i rekonstrukciji pojedinih prostora. Veći broj poslovnih prostora već je u prethodnom razdoblju prilagođen osobama s invaliditetom, a svake godine podižemo standarde. Tijekom 2023. godine na objektu Središnje službe HZMO-a u Zagrebu, A. Mihanovića 3 uklonjena je stara koso podizna platforma koja je učestalo bila izvan funkcije te je ugrađena nova, prilagođena zakonskim propisima, čime je omogućen neometan

pristup osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti. Postojeća prilazna rampa sanirana je i na prilazu u objekt gdje se obavlja djelatnosti Ispostave HZMO-a u Valpovu... ..dok je postupak nabave sanacije prilazne rampe za osobe s invaliditetom za Ispostavu u Otočcu poništen iz razloga što u roku za dostavu ponuda nije pristigla niti jedna ponuda. Posebno se naglašava kako su u 2023. godini započeli radovi na rekonstrukciji poslovne zgrade gdje je smješten Područni ured HZMO-a u Bjelovaru... ..kojim se predvidjela ugradnja dizala kako bi se osigurao pristup osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti do svih etaža koje koristi HZMO, prilagođena šalterska mjesta te ugradnja adekvatnog sanitarnog čvora. Također je sklopljen Ugovor o izvođenju radova na uređenju poslovne zgrade HZMO-a i HZZO-a u Šibeniku... ..koji obuhvaćaju pristupnu rampu do razine prizemlja, zatim dizalo kojim bi se osigurao pristup osobama s invaliditetom do svih etaža objekta te prilagođena šalterska mjesta. U tijeku je poduzimanje aktivnosti za uvođenje izvođača u posao. U 2024. godini planira se izvođenje radova na uređenju poslovnih prostora HZMO-a u Dubrovniku... ..u sklopu kojih je predviđeno izmještanje dvorane za prijem stranaka iz zone druge etaže u zonu prizemlja, također iz razloga lakše pristupačnosti osobama s invaliditetom te osobama smanjene pokretljivosti. U planu nabave za 2024. godinu osigurana su i sredstva za izvođenje radova na objektu Područnog ureda HZMO-a u Gospiću na kojem se planira rekonstrukcija unutar koje bi se kvalitetno riješilo i pitanje pristupa osoba s invaliditetom. Za objekt Područne službe HZMO-a u Splitu nabave za 2024. godinu predviđena su sredstva za izradu projekta te izvođenje radova kojim bi se sanitarni čvorovi u prizemlju predmetne zgrade prilagodili osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti. Za poslovni objekt HZMO-a i HZZO-a u Koprivnici, u 2024. se planira nabava projekta i radova rekonstrukcije kojom bi bilo obuhvaćeno i pitanje pristupa osoba s invaliditetom, a potomje pitanje planira se riješiti i u okviru radova za sanaciju štete nakon potresa i unutarnjeg uređenja poslovne zgrade u Pakracu... ..Za područni ured HZMO-a u Požegi u tijeku je dogovor suvlasnika oko konkretnih aktivnosti u svrhu rješavanja pristupačnosti poslovne zgrade u Požegi... ..S obzirom da je dio objekata HZMO-a registriran kao zaštićeni spomenik kulture te da u nekim zgradama gdje se nalaze poslovni prostori HZMO-a građevinski nije moguće osigurati pristup osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti, HZMO, ovisno o specifičnostima prostora i uvjetima nastoji prilagoditi pojedini objekt, izgradnjom rampe, ugradnjom vertikalne platforme, scalamobilima, ugradnjom dizala i sl... ..HZMO nadalje planira kontinuirano provoditi mjere radi otklanjanja prepreka u poslovnim objektima u svom vlasništvu gdje god je moguće, ovisno o građevinskim karakteristikama poslovnih prostora, njihovom pravnom odnosno zemljišnoknjižnom statusu i u skladu s raspoloživim financijskim sredstvima.“

Mišljenje:

Izmjena koso podizne platforme u Središnjem uredu u Zagrebu, saniranje prilazne rampe u Valpovu, početak radova u Bjelovaru te konačno potpisivanje ugovora o izvođenju radova poslovne zgrade HZMO-a i HZZO-a u Šibeniku, predstavljaju znatne pozitivne pomake na području osiguranja pristupačnosti prostora HZMO-a. Također, pozdravljamo i aktivnosti najavljene za predstojeće razdoblje, uz napomenu kako uočene odgode realizacije projekata ove vrste (npr. Dubrovnik) ukazuju kako je potrebno iznaći rješenja koja će dovesti do ubrzanja osiguranja pristupačnosti i osiguranja ravnopravnog položaja osoba s invaliditetom u odnosu na pristup uslugama HZMO-a.

Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: ZOSI) je dostavio izvješće kojim se navodi da: „...ZOSI obavlja poslove iz svoje nadležnosti u Središnjem uredu u Zagrebu, područnim uredima u Zagrebu, Varaždinu, Osijeku, Rijeci i Splitu, te u izdvojenim mjestima rada u Bjelovaru, Karlovcu, Sisku, Koprivnici, Požegi, Virovitici, Slavonskom Brodu, Vukovaru, Puli, Gospiću, Dubrovniku, Šibeniku i Zadru. Trenutno se IMR Bjelovar i IMR Šibenik nalaze u privremenim prostorima zbog izvođenja radova na uređenju poslovnih zgrada HZMO-a. ZOSI u najvećem broju slučajeva posluje u prostorima koji su dodijeljeni na korištenje od strane Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, ostali prostori se koriste na temelju ugovora.“

Tablica 24. Dostavljena tablica s podacima o pristupačnosti prostora Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom

Područni uredi i izdvojena mjesta	Pristup osobama s invaliditetom
Zagreb, Tvrtkova 5	pristupačno sanitarni čvor nije prilagođen osobama s invaliditetom
Zagreb, Mihanovićeve 3	pristupačno
Karlovac	pristupačno
Bjelovar	nije pristupačno
Sisak	pristupačno sanitarni čvor nije prilagođen osobama s invaliditetom
Varaždin	pristupačno
Koprivnica	pristupačno
Osijek	pristupačno
Vukovar	pristupačno
Požega	nije pristupačno
Virovitica	pristupačno
Slavonski brod	pristupačno
Rijeka	pristupačno
Pula	pristupačno
Gospić	pristupačno
Split	pristupačno
Zadar	pristupačno
Šibenik	nije pristupačno
Dubrovnik	pristupačno
Središnji ured, Radnička cesta 1	pristupačno
Središnji ured, Mihanovićeve 3	pristupačno

Mišljenje:

Uspoređujući prikazane podatke s prethodnom godinom i uzimajući u obzir navode ZOSI-a, uočavamo da se izdvojena mjesta rada Bjelovar i Šibenik nalaze u privremenim prostorima zbog izvođenja radova na uređenju poslovnih zgrada HZMO-a, a prema našim saznanjima i IZM Požega djeluje u objektu u kojem HZMO planira obnovu i rekonstrukciju. S obzirom da iz izvješća HZMO-a prikazanog u ovom poglavlju proizlazi kako se na svim navedenim lokacijama planira ugradnja elemenata pristupačnosti za prostore u kojima djeluje HZMO, mišljenja smo kako se prilikom planiranja i izvođenja tih radova potrebno voditi načelima univerzalnog dizajna i razumne prilagodbe te na svim lokacijama osigurati i pristupačnost svih prostora i sadržaja ZOSI-a za osobe s invaliditetom.

Hrvatski zavod za zapošljavanje (u daljnjem tekstu: HZZ) u izvješću koje nam je dostavio, između ostaloga navodi sljedeće: „... Zavod obavlja poslove iz svoje djelatnosti kroz Središnji ured, 4 područne službe, 18 područnih ureda i 99 ispostava. Svaka područna služba i ured ima ispostave. Zavod sa svojih 99 ispostava, njihovom prisutnošću i djelovanjem na cijelom prostoru Republike Hrvatske ostvaruje svoje temeljne ciljeve i funkcije te na taj način omogućuje dostupnost svojih usluga na cijelom prostoru Republike Hrvatske. Prema podacima dobivenim od strane područnih službi i ureda Zavoda vidljivo je da postoji mjesta za napredak i unaprjeđenje kako bi se osobama s invaliditetom osigurala informacijska, komunikacijska i arhitektonska pristupačnost usluga, što bi svakako još više doprinijelo njihovoj pripremi i integraciji na tržište rada. Od 4 područne službe sa sjedištem u Rijeci, Osijeku, Splitu

i Zagrebu osnovne elemente pristupačnosti osobama s invaliditetom nema jedino područna služba Rijeka, no u 2023. godini su osigurali financijska sredstva za izradu idejnog projekta, građevinskog projekta i troškovnika. Idejni projekt je izrađen. Glavni projekt je izrađen i predan na potvrdu i suglasnost nadležnim javnopravnim tijelima. Troškovnik za građevinske radove, elektroničke i podiznu platformu je izrađen. Za dovršavanje radova prema troškovniku je potrebno 43.000.00 € koja se planiraju osigurati kroz financijska sredstva u proračunu za 2024. godinu. Od 18 područnih ureda Zavoda, njih 15 (83.3%) prilagođeno je ili je djelomično prilagođeno osobama s invaliditetom na način da je ulaz u prostorije pristupačan (ulaz bez barijera- prizemni, najčešće postavljanjem kosina ili izgrađenom rampom). Od 99 ispostava Zavoda, njih 38 (38.4%) ima osiguran prilaz osobama koje se kreću uz pomoć ortopedskih pomagala i osobama smanjene pokretljivosti. Zaključno, od ukupno 121 poslovnih prostora u kojima se pružaju usluge Zavoda (ne računajući Centre za informiranje i savjetovanje o karijeri, u daljnjem tekstu CISOK) u 56 objekta (46.3%) su osigurani osnovni elementi pristupačnosti osobama s invaliditetom prema Pravilniku o osiguravanju pristupačnosti građevina... ..Pristup katovima omogućen je u 8 objekata. Dio poslovnih prostora gdje se pružaju usluge Zavoda za zapošljavanje djeluje samo prizemno i nema katove. Izdvajamo područni ured Šibenik koji posjeduje gusjeničar za tu svrhu dok područna služba Split je u 2023. godini prilagodila lift za lakše korištenje slijepima i slabovidnima. Sanitarni prostor je prilagođen u 7 objekata. Taktilne crte za slijepce i slabovidne osobe postavljene su u prostoru ispostave Petrinja, područnog ureda Sisak. Područni ured Sisak je u planu kroz period od 2024. - 2027. godine osigurati sredstva koja će biti namijenjena kako bi se u svim poslovnim prostorijama samostalno ili u suradnji s najmodavcima izradile podizne platforme, WC za osobe s invaliditetom te taktilne crte vođenja. Kao pozitivan primjer uz Sisak ističemo i područni ured Virovitica i Požega koji imaju u planu za 2024. godinu uređenje prilagodbe sanitarnog čvora, područni ured Dubrovnik ima osigurana planirana sredstva za 2024. godinu za ugradnju rampe, a područni ured Pula je započeo i ima u planu prilagoditi i napraviti pristupačnim dodatni prostor u prizemlju svog objekta. Završetak prve faze uređenja dodatne prostorije je predviđen u 2024. godini. U većini ureda rad je organiziran na način da se usluge osobama s invaliditetom pružaju u prizemlju objekta ili se, ukoliko je to potrebno savjetnici prilagode na način da aktivnosti s osobama s invaliditetom zakazuju i odrađuju u prostorima CISOK-a. partnerskih institucija (npr. Pučka otvorena učilišta, gradovi i dr.). Napominjemo da neke arhitektonske prilagodbe iziskuju velika ulaganja, a također jedan od razloga ne osiguravanja pristupačnosti jest taj da prostorije u kojima Zavod pruža usluge nisu sve u vlasništvu Zavoda, već se pružaju u iznajmljenim prostorima...“.

Mišljenje:

Analizom zaprimljenih podataka uočavamo kako je tijekom 2023. godine došlo do vidljivih pozitivnih pomaka u osiguranju pristupačnosti prostora u kojima djeluje HZZ, kako kroz napredak u projektu kojim se osigurava pristupačnost u područnoj službi Rijeka, tako i kroz znatno povećanje broja pristupačnih ispostava HZZ-a u odnosu na prethodnu godinu. Uzimajući u obzir da je još uvijek više od 60% ispostava nepristupačno, a vodeći računa o tome da i HZZ u svom izvješću naglašava važnost dostupnosti svojih usluga i razgranatosti ispostava na području cijele Republike Hrvatske, ponovo naglašavamo kako je osiguranje pristupačnosti njihovih prostora, sadržaja i usluga osobama s invaliditetom jedan od preduvjeta za uspješnije uključivanje nezaposlenih osoba s invaliditetom na tržište rada.

Hrvatski zavod za socijalni rad (u daljnjem tekstu: HZSR) dostavio je izvješće o pristupačnosti prostora u kojima djeluju područni uredi Zavoda, navodeći između ostalog sljedeće: „...Poslove iz svoga djelokruga, Zavod obavlja u središnjoj ustrojstvenoj jedinici ustrojenoj kao Središnja služba, sa sjedištem u Zagrebu te područnim ustrojstvenim jedinicama ustrojenima kao županijske službe i područni uredi. U RH djeluje 94 područna ureda Zavoda... ..pribavljeni su podaci o pristupačnosti svakog poslovnog prostora u kojem djeluju područni uredi Zavoda, koji su iskazani u tablici koju dostavljamo u privitku... ..Iz pribavljenih podataka proizlazi da su poslovni prostori većim dijelom pristupačni osobama s invaliditetom, s time da se organizacijom rada unutar svakog pojedinog područnog ureda, načinom obavljanja poslova nastoji svakom korisniku sa invaliditetom omogućiti

dostupnost svih prava i usluga iz sustava socijalne skrbi. U odnosu na poslovne prostore u kojima djelatnost obavljaju područni uredi, smatramo važnim istaknuti da Zavod djeluje u ukupno 126 poslovnih prostora, od kojih je 79 poslovnih prostora u zakupu na temelju sklopljenih ugovora o zakupu sa fizičkim ili pravnim osobama ili je riječ o prostorima koji su Zavodu dani na korištenje za potrebe obavljanja djelatnosti. Kako Zavod nije vlasnik tih prostora, u njihovom održavanju ili preinakama vezani je preuzetim obvezama prema vlasnicima prostora pa tako i u dijelu osiguravanja pristupačnosti poslovnih prostora osobama s invaliditetom. U ovom trenutku u tijeku je izgradnja novih poslovnih prostora za PU Đakovo i Imotski koji će u potpunosti biti pristupačni osobama s invaliditetom. Zavod će kod poduzimanja radnji u cilju osiguranja novih poslovnih prostora za obavljanje djelatnosti voditi računa o pristupačnosti tih prostora osobama s invaliditetom.“ Analizom podataka iz tablice koja je dostavljena uz izvješće razvidno je da od 126 prostora u kojima HZSR obavlja svoju djelatnost, njih 31 nema prilagođen ulaz osobama s invaliditetom, tri ima djelomično prilagođen ulaz, dok 92 prostora imaju potpuno prilagođen i pristupačan ulaz osobama s invaliditetom, što je pozitivan pomak u odnosu na 2022. godinu kada je pristupačan ulaz imalo 70 prostora. Zabrinjavajuće je što u čak 58 prostora još uvijek ne postoji pristupačan sanitarni čvor za osobe s invaliditetom.

Pozdravljamo uočene pozitivne pomake u osiguranju pristupačnosti prostora u kojima HZSR obavlja svoju djelatnost kao i projekte na objektima u područnim uredima Đakovo i Imotski kojima će se u potpunosti osigurati pristupačnost osobama s invaliditetom. Također, uzimajući u obzir još uvijek značajan broj nepristupačnih ili djelomično pristupačnih objekata (a za koje je razvidno da je većina u primorskim krajevima RH), ponovno ukazujemo na nužnost ubrzanja postupaka osiguravanja pristupačnosti u preostalim objektima koji nemaju osiguran pristup za osobe s invaliditetom.

Od Ministarstva pravosuđa i uprave zatraženi su podaci i informacije o pristupačnosti objekata sudbene vlasti i pravosudne mreže (upravnih, općinskih, županijskih, prekršajnih i kaznenih sudova), a analiza odgovora i trenutnog stanja prikazana je u ovom Izvješću u poglavlju Pristup pravosuđu.

Zaključak i preporuke:

POSI od 2017. godine kontinuirano prati i prikazuje mjere i aktivnosti koje se poduzimaju s ciljem osiguravanja pristupačnosti u građevinama i poslovnim prostorima u kojima se obavljaju poslovi iz djelokruga javnopravnih tijela. Analizom podataka prikupljenih opisanim izvješćima za 2023. godinu uočavamo znatne pozitivne pomake u osiguranju pristupačnosti u odnosu na prethodne godine, ali i ove godine moramo iskazati zabrinutost što još uvijek postoje brojne prepreke koje osobama s invaliditetom onemogućavaju pristup državnim i javnim ustanovama i institucijama na ravnopravnoj razini s ostalim građanima. Iskustva stečena kroz svakodnevnu komunikaciju sa osobama s invaliditetom potvrđuju kako još uvijek većina građana radi ostvarivanja različitih prava i usluga mora osobno pristupiti u prostore javnih i držanih ustanova i institucija (npr. zbog nedovoljne informatičke pismenosti, želje za izravnim razgovorom ili savjetovanjem sa službenikom i dr.), a već smo spomenuli i neravnopravan položaj OSI koje se žele zaposliti i raditi u državnoj i javnoj službi, ali objekti u kojima bi trebali obavljati svoj posao su nepristupačni. S tim u vezi, podsjećamo kako je propust da se osobama s invaliditetom omogući korištenje javno dostupnih resursa i pristup radnom mjestu jedan od oblika diskriminacije utuživ prema odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije, a RH kao osnivač javnopravnih tijela pred kojima se ostvaruju prava po osnovi invaliditeta može se smatrati izravno odgovorna za ovaj oblik diskriminacije prema OSI. Slijedom navedenog, vodeći se mišljenjem kako upravo državna i javna tijela trebaju biti primjeri dobre prakse u izgradnji pristupačnog okruženja za OSI, preporučujemo ubrzanje brzine prilagodbe, dinamike i realizacije projekata (obnove, rekonstrukcije, izgradnje, preseljenja i dr.) kojima se osigurava arhitektonska, ali i informacijsko-komunikacijska pristupačnost objekata u kojima djeluju državne i javne ustanove i institucije. Naime, kao i prethodnih godina, kao uzroci odgoda i dugotrajnosti projekata kojima se osiguravaju elementi pristupačnosti u objekte državnih i javnih tijela, najčešće se ističu neuspješno provedeni postupci javne nabave, neriješeni imovinsko-pravni odnosi te zaštićenost građevina koje su kulturna dobra/baština. Zbog navedenog, za pojedine objekte se iz godine u godinu odgađa npr. odabir izvođača, početak

radova, a analizirajući izvješća proteklih godina uočavamo kako vrlo često samo izrada projektne dokumentacije za jedan objekt traje i nekoliko godina. Svjesni kompleksnosti ove vrste projekata i uvažavajući sve objektivne okolnosti i izazove prilikom njihove realizacije, mišljenja smo da je moguće učinkovitije korištenje postojećih kapaciteta i dostupnih financijskih sredstava iz svih izvora, sve u svrhu ubrzanja postupaka osiguranja pristupačnosti objekata u kojima djeluju državne i javne ustanove i institucije.

U odnosu na odgode zbog neuspjelih javnih nabava i neriješenih imovinsko-pravnih odnosa, preporučujemo dodatno educiranje stručnog osoblja zaduženog za provođenje javne nabave, s posebnim naglaskom na podizanje razine svijesti o specifičnim zahtjevima pristupačnosti za OSI, uključujući razumijevanje zakonskih obveza, standarda pristupačnosti i potreba OSI u svim fazama projekata rekonstrukcije. Također, preporučujemo izrade jasnih smjernica za provedbu javnih nabava koje uključuju zahtjeve pristupačnosti. Ove smjernice trebaju biti detaljne i praktične, kako bi osigurale dosljednu primjenu pristupačnosti u svim projektima i stalno poboljšavanje procesa koji će omogućiti učinkovito reagiranje na promjene zakonodavstva, nove tehnologije i najbolje prakse u području pristupačnosti. Preporučujemo posebnu pažnju posvetiti transparentnosti i nadzoru postupaka javne nabave kako bi se spriječile nepravilnosti koje posljedično dovode do odgode realizacije projekata. U odnosu na učestala opravdanja da pristupačnost nije osigurana jer je građevina zaštićena (npr. kulturno dobro/baština) te se zbog toga ne mogu primijeniti elementi pristupačnosti ili se vrlo teško dobivaju suglasnosti nadležnih konzervatora, preporučujemo uspostavljanje suradnje svih relevantnih dionika (npr. konzervatori, arhitekti, urbanisti, predstavnici osoba s invaliditetom i dr.) usmjerene na iznalaženje kreativnih i inovativnih primjenjivih rješenja koja istovremeno osiguravaju pristupačnost i poštuju kulturnu baštinu. U slučaju nemogućnosti osiguranja pristupa usluzi državnog i javnog tijela u određenom prostoru, preporučujemo primjenu načela razumne prilagodbe i po potrebi organiziranje pojedinih poslovnih procesa na drugoj, pristupačnoj lokaciji. S obzirom da je za uspješno osiguranje pristupačnosti važno razumijevanje iste od strane okoline (npr. suvlasnici, susjedi, donositelji odluka, službenici, izvođači radova i dr.), preporučujemo provođenje aktivnosti kojima će se širu javnost dodatno osvještavati o važnosti osiguranja pristupačnosti za osobe s invaliditetom, sve kako bi se promicalo razumijevanje i podrška za provedbu projekata kojima se osiguravaju elementi pristupačnosti.

Zaključno, preporučujemo u sve prethodno navedene aktivnosti uključiti i predstavnike osoba s invaliditetom kako bi svojim prijedlozima doprinijeli odabiru elemenata pristupačnosti koji će u potpunosti zadovoljiti potrebe svih osoba, neovisno o vrsti i težini invaliditeta.

Uloga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u osiguranju pristupačnosti

Tijekom 2023. godine nastavili smo provoditi aktivnosti iz djelokruga POSI kojima smo županijama, gradovima i općinama ukazivali na ključnu ulogu u izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom u smislu stvaranja pristupačnog i inkluzivnog okruženja u kojemu će OSI biti ravnopravne s ostalim građanima na području cijele RH. Naime, djelokrug jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (u daljnjem tekstu: JLP(R)S) podrazumijeva obavljanje poslova koji se odnose na uređenje naselja i javnih površina, stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo i promet na svom području, kao i osnivačku ulogu u javnim predškolskim, školskim, zdravstvenim i drugim ustanovama te pravnim osobama. Zbog navedenog, upravo JLP(R)S imaju obvezu, ali i brojne mogućnosti koje su im na raspolaganju za izgradnju okruženja u kojemu neće biti prepreka za uključivanje OSI u svakodnevne životne aktivnosti. Stoga, u prethodnom izvještajnom razdoblju nastavljeno je s upućivanjem prijedloga i preporuka prema JLP(R)S usmjerenih na osiguranje pristupačnosti na njihovom području, a područni uredi POSI u Osijeku, Splitu i Rijeci dodatno su intenzivirali suradnju s pojedinim općinama, gradovima i županijama te povezivanje istih s lokalnim udrugama koje okupljaju OSI. Navedena suradnja posebno je bila izražena kroz pružanje podrške u osmišljavanju i provedbi projekata te donošenju mjera i provođenja aktivnosti važnih za osiguranje pristupačnosti na području pojedine JLP(R)S. Dalje u tekstu prikazujemo neke od aktivnosti provedenih

tijekom 2023. godine iz kojih je razvidno na koji način LPP(R)S mogu doprinijeti osiguranju pristupačnog okruženja za osobe s invaliditetom.

Primjer iz prakse: POSI zaprimio je pritužbu kojom se ukazuje na prepreke koje osobama s invaliditetom otežavaju pristup i ulazak u Gradsku knjižnicu i čitaonicu u Belišću. Pritužbom se, u bitnom, navodi: „...u Belišću je ove godine obnovljena zgrada, tj. Palača Gutmann u kojoj se, između ostalog, sad nalazi i gradska knjižnica. Ulaz u zgradu je nepristupačan za osobe s invaliditetom... knjižnica je smještena u prizemlju, no da bi se došlo do njega, postoji sigurno 20 stepenica...“. Pritužbom i priloženim fotografijama opisuje se kako postoji alternativni ulaz, ali na njega je postavljena „improvizirana daska bez ikakvog rukohvata“ i osobe koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica su na taj način onemogućene sigurnom pristupu knjižnici i čitaonici, odnosno sadržajima koji su dostupni ostalim građanima. S obzirom na zaprimljenu pritužbu, POSI je Gradskoj knjižnici i čitaonici Belišće ukazao na normativni okvir kojim je propisana obveza osiguranja pristupačnosti, istaknute su odredbe antidiskriminacijskih propisa te je preporučeno poduzimanje svih potrebnih radnji kojima će se OSI osigurati pristupačan ulaz u objekt te potpuna pristupačnost svih prostorija u kojima djeluje Gradska knjižnica i čitaonica Belišće. Navedena preporuka dostavljena je na znanje i Gradu Belišću kao osnivaču Knjižnice, a upravo Grad je i dostavio izvješće o aktivnostima koje su poduzete i koje se planiraju poduzeti povodom upućene preporuke. U dostavljenom izvješću Grada Belišća navodi se, između ostalog sljedeće: „Budući da glavnim projektom obnove Palače Gutmann, koja je zaštićeno kulturno dobro, nije predviđena izgradnja posebne rampe kao pristupa palači, dok je za olakšanje kretanja unutar zgrade predviđeno i postavljeno dizalo, Grad Belišće je nakon završetka EU projekta List do lista, industrijska baština Belišća pristupio izradi rješenja kako bi se omogućio lakši pristup osobama s otežanim kretanjem. Odgovarajuća pristupna rampa bit će napravljena u najkraćem mogućem roku o čemu ćemo Vas i pisanim putem pravovremeno obavijestiti, poštujući pristupačnost kao obvezu, a kako bi osobe s invaliditetom mogle nesmetano doći do Gradske knjižnice i čitaonice Belišće, sve u cilju ravnopravnosti i prava na slobodno kretanje.“

Primjer iz prakse: U izvješćima o radu prethodnih godina opisali smo suradnju POSI i Grada Osijeka koja je intenzivirana otvaranjem Područnog ureda POSI u Osijeku 2018. godine. U sklopu navedene suradnje i tijekom 2023. godine su se nastavile provoditi aktivnosti usmjerene na osiguranje pristupačnosti gradskih javnih površina OSI. Naime, na temelju pritužbi, prijedloga i informacija prikupljenih od strane OSI i lokalnih udruga, Gradu Osijeku smo ukazali na konkretne prepreke na javnim površinama, objektima i sadržajima te smo uputili preporuke za njihovo uklanjanje i osiguranje pristupačnosti. U nastavku teksta prikazujemo neka od zaprimljenih obraćanja građana Osijeka:

„...krećem se uz pomoć invalidskih kolica i nevjerojatno mi je kako su nakon završetka radova na križanju Ulice Hrvatske Republike i Županijske ostavili nepristupačan pješački prijelaz ispred Waldingera. Radi se o pješačkom prijelazu na sjevernoj strani Županijske, rubnjak na zapadnoj strani pješačkog je previsok i osoba u kolicima tu ne može preći cestu...“

„...osoba sam s oštećenjem vida i svakodnevno se krećem po središtu grada gdje sam uočio kako je kod pješačkog prijelaza između kazališta i županije napravljen prekid na taktilnoj traci koja vodi do pješačkog. Molim da se to ispravi i napravi na način koji će slijepim osobama omogućiti siguran prijelaz preko ceste...“

„...potpuno sam slijepa osoba i nedavno sam ozlijedio glavu zbog prenisko postavljenog prometnog znaka. Naime, izlazeći iz automobila koji je parkiran na mjestu za osobe s invaliditetom u Ulici Hrv. Republike, ispred Oculusa, hodajući prema nogostupu udario sam glavom u prometni znak koji se nalazi prenisko, uz sam prolaz za nogostup...“

„...živim u širem središtu grada i kao osoba u invalidskim kolicima svakodnevno nailazim na prepreke zbog kojih se ne mogu samostalno i sigurno kretati... ..željela sam vam se pritužiti na pješačke prijelaze kod ljekarne u Kanižličevoj ulici, ali vidim da tamo nešto rade, nadam se da ću sada konačno moći tamo prelaziti cestu, jer živim nekoliko metara od te ljekarne, a ne mogu ići niti u nju, niti u trgovinu i pekaru koje su mi sve u krugu od 50 metara od mog stana...molim vas upozorite Grad da te pješačke prijelaze

na raskrižju koje spaja Kanižlićevu i Ružinu naprave tako da budu pristupačni i sigurni za nas koji se krećemo pomoću invalidskih kolica... ..ujedno, svaki dan se borim sa nogostupom u Ilirskoj ulici, posebno je opasno kada trebam proći preko pješačkog na ulazu u Naselje Vladimira Nazora gdje je nogostup takav da nikako ne mogu proći kolicima, molim vas da se to uredi...“

„...molim Vas potaknite Grad Osijek da poduzmu radnje kojima će se olakšati kretanje nama koji živimo u Podravskoj ulici i koji se krećemo uz pomoć invalidskih kolica... ..nogostupom iz Podravske izaći ne možemo (a ni ući), jer sa zapadne strane su samo stepenice (visoke i strme, bez rampe), a na istočnoj strani je isto tako, pa smo zatočeni, kao u kavezu. Za izlazak iz ulice moramo se kretati cestom, spojiti na Strmu, što je jako opasno. Na raskrižju Podravske i Strme, osim što je uspon, još su uvijek parkirana vozila koja nitko ne kažnjava iako tamo usred raskršća ne bi smjela biti, a zbog njih je nama u kolicima još teže prijeći cestu. Molim Vas pišite Gradu da tamo naprave barem nekakav pješački. Napomenite da ovdje živi više osoba koje se kreću pomoću invalidskih kolica, u ulici se nalazi i dom za starije i nemoćne osobe...“

„...slijepim osobama puno bi značilo kada bi se zvučni semafori postavili u Radićevoj ulici na potezu od Sakuntala parka prema Željezničkom kolodvoru (križanja Radićeve sa Europskom avenijom, Kapucinskom, Školskom kod tržnice, Gundulićevom, Reisnerovom i kod policije). Predlažemo postavljanje zvučne najave na semaforima na raskrižjima Stepinčeva/Vukovarska, Stepinčeva/Gundulićeva, Slavičekova/Gundulićeva, zatim u Donjem gradu kod Dječjeg kazališta te u Petefijevoj, na izlazu u Strossmayerovu ulicu. Također, potrebno je podesiti zvučnu najavu na raskrižju Ulice Hrvatske Republike i Radićeve, prema Gajevom trgu, kao i onu na prijelazu kod Ulice Hrvatske Republike i Slavičekove...“

„Osudujem! Lift za pothodnik opet ne radi, nije ni u struju uključen, prečesto(stalno) se to događa.“

Grad Osijek uvažio je sve preporuke POSI koje su upućene na temelju citiranih obraćanja te prikazujemo odgovore Grada u odnosu na pojedine lokacije:

„...na pješačkom prijelazu u Županijskoj ulici kod kućnog broja 4, na istočnom prilazu izdan je nalog za izvođenje radova produženja postojeće žljebaste taktilne signalizacije kako je to definirano Tehničkim propisima o osiguranju pristupačnosti...“

„...na parkiralištu za osobe s invaliditetom i smanjene pokretljivosti u Ulici Hrvatske Republike ispred kućnog broja 33 izvršiti će se podizanje prometnih znakova koji se odnose na predmetno parkiralište na visinu propisanu Pravilnikom o prometnim znakovima, opremi i signalizaciji na cestama...“

„...trenutno se vrše radovi na rekonstrukciji nogostupa u Ilirskoj ulici, te će istom biti obuhvaćeni prilazi pješačkom prijelazu na križanju Ilirske ulice i Naselja V. Nazora...“

„...nemogućnost pristupa osobama smanjene pokretljivosti Podravskoj ulici utvrđena je tijekom lipnja 2022. godine, no ista zahtjeva radove na građevinskom uređenju dijela nogostupa te zbog zauzetosti kapaciteta nije se uspjela izvršiti ove godine, no nastojati će se u narednom vremenu...“

„...kontaktirana je Športska udruga slijepih „Svjetlost“ kao inicijator zahtjeva za postavljanje zvučnih semafora za slijepe, te je od istih zahtijevano da dostave popis prioriternih križanja kako bi se moglo isto planirati u narednom vremenu...“

„Dizalo kojim se s Trga Ante Starčevića ulazi u osječki pothodnik je u pogonu, udovoljava sve bitne zdravstvene i sigurnosne zahtjeve propisa kojim se uređuje sigurnost dizala, redovito se servisira, a ovlašteni serviser je dostupan za otklanjanje kvarova u vrlo kratkom vremenu. Broj za poziv u slučaju zastoja dizala istaknut je na vidnom mjestu u samom dizalu. Na posljednjem redovnom servisu izvršenom od strane ovlaštenog servisera nisu uočeni nikakvi nedostaci. Od ugradnje dizala bilo je nekoliko kvarova koji su otklonjeni u najkraćem mogućem roku (u istom danu ili najduže za dva dana), ovisno o raspoloživosti dijelova koji su se morali popraviti ili zamijeniti... ..Grad Osijek za potrebe održavanje uređaja u pothodniku osigurao je rad tvrtke koja ima stalno dežurstvo od 6-20h... ..Za potrebe poboljšanja osiguranja pristupačnosti osobama s invaliditetom i ostalim građanima, Grad

Osijek će u predmetnom dizalu istaknuti e-mail adrese i kontakte nadležnog upravnog odjela radi bolje komunikacije s građanima i žurnog rješavanje uočenih nedostataka u dizalu.“

Uzimajući u obzir dodatne obavijesti Grada Osijeka o završetku svih najavljenih radova, na pojedinim lokacijama izvršeni su terenski obilasci u suradnji s udrugama prilikom kojih je utvrđeno kako su opisane prepreke uklonjene te se osigurala pristupačnost u skladu s propisima i upućenim preporukama. Napominjemo kako je Gradu Osijeku upućeno i više preporuka vezano za uređivanje i označavanje parkirališnih mjesta namijenjenih vozilima osoba s invaliditetom, a ti slučajevi detaljnije su prikazani u ovom Izvješću u poglavlju *Cestovni promet*.

Primjer iz prakse: Osim pisanih preporuka i prijedloga kojima se ukazivalo na obvezu osiguravanja pristupačnosti, tijekom 2023. godine provodile su se i aktivnosti kojima se kroz izravnu komunikaciju s JLP(R)S ukazivalo na identificirane prepreke koje OSI otežavaju kretanje javnim površinama i pristup objektima, sadržajima i uslugama javne namjene te su upućivani prijedlozi mjera i aktivnosti kojima se upravo na lokalnoj i regionalnoj razini te prepreke mogu i moraju ukloniti. S tim ciljem održavani su sastanci s predstavnicima pojedinih općina, gradova i županija te su održana edukativna izlaganja i radionice za donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini. Izdvajamo sastanke s predstavnicima Grada Đakova (gradonačelnik i suradnici) i Grada Osijeka (zamjenica gradonačelnika i suradnice) te sudjelovanje na tematskoj sjednici Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije, a na kojoj su uz redovne članove sudjelovali i predstavnici organizacija civilnog društva koje okupljaju OSI, DTUR i članove njihovih obitelji te predstavnici općina, gradova, ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini. Također, kao iznimno važne i uspješne aktivnosti ističemo sudjelovanje na tribini „Iskustva, izazovi i prilike – kako unaprijediti realizaciju prava osoba s invaliditetom“ koja je u organizaciji Udruge roditelja djece s poteškoćama u razvoju Vukovarski leptirići održana u Vukovaru (uz mogućnost online praćenja), te sudjelovanje na Okruglom stolu na temu pristupačnost i mobilnosti za osobe s invaliditetom koji je u organizaciji Udruge osoba s invaliditetom grada Požege i Županije Požeško-slavonske održan u prostorijama HGK u Požegi. Tijekom navedenih događanja u Požegi i Vukovaru savjetnik pravobranitelja održao je izlaganje na temu „Izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom – uloga lokalne zajednice“ te je na taj način prisutne donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini upoznao s najčešćim preprekama s kojima se osobe s invaliditetom susreću u svom svakodnevnom životu i radu na njihovom području, ujedno upozoravajući kako se neosiguravanjem pristupačnosti krše temeljna ljudska prava i diskriminiraju osobe s invaliditetom. Također, prisutnim predstavnicima općina, gradova, županija, ali i ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, upućene su preporuke i predložene konkretne mjere i aktivnosti kojima oni mogu osigurati pristupačnost javnih površina, objekata i svih javnih sadržaja za osobe s invaliditetom. Nakon održanih sastanaka i opisanih događanja uočeni su pozitivni pomaci u iskazanim namjerama i konkretnim aktivnostima usmjerenim na osiguranje pristupačnosti, s obzirom da su se pojedina upravna tijela, djelatnici gradskih i županijskih upravnih odjela, ali i tvrtki u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, intenzivnije počeli obraćati Područnom uredu POSI u Osijeku radi podrške u provedbi tih aktivnosti (npr. infrastrukturni projekti, ugradnje elemenata pristupačnosti, povezivanje s lokalnim udrugama, osnivanja gradskih i županijskih povjerenstava za osobe s invaliditetom i sl.).

Primjer iz prakse: Andrija Lipanović, predsjednik Udruge Vjeruj i Djeluj i aktivist iz Splita, osoba je s invaliditetom koji se kreće uz pomoć invalidskih kolica i koji je u četiri mjeseca prošao 7.000 km po Splitu i okolici kako bi evidentirao što više lokacija na kojima se OSI susreću u preprekama u kretanju splitskim ulicama i kotarima. Lokacije je fotografirao, mapirao i uvezao u knjigu naziva „Bijela knjiga pristupačnosti OSI“, koju je predao splitskom gradskom vijeću s idejom da gradskoj vlasti posluži kao svojevrsan vodič za poboljšanje pristupačnosti javnih površina u Splitu, ali i kao poticaj drugim gradovima i općinama da učine slično. Povodom objave Bijela knjige, u suradnji s udrugom Vjeruj i Djeluj i Županijskom udrugom slijepih Split, Područni ured POSI Split je organizirao okrugli stol na temu pristupačnosti za OSI na koji su pozvani predstavnici gradskih kotareva u Splitu na temu uloge mjesne samouprave u osiguranju pristupačnosti za OSI. Uvodno izlaganje je održala savjetnica pravobranitelja, koja je sudionicima predstavila rad i ovlasti POSI te prezentirala temeljne zahtjeve osiguranja

pristupačnosti za OSI kroz načela univerzalnog dizajna i razumne prilagodbe. Andrija Lipanović, predsjednik udruge Vjeruj i djeluj iz Splita predstavio je Bijelu knjigu prema kojoj je za osiguranje prohodnih koridora za kretanje osoba s koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica na području grada Splita potrebno ugraditi još oko 1.300 ukošenja na nogostupima. U posljednje dvije godine ugrađeno je oko 150 ukošenja na nogostupima, najviše na području gradskog kotara Gripe (oko 50) i gradskog kotara Pujanke. No, zabrinjavajući je podatak da su za nesmetan pristup i kretanje osoba koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica kotarske prostorije pristupačne na samo tri lokacije (GK Grad, GK Neslanovac i GK Spinut). Ivan Tokić, predsjednik Županijske udruge slijepih Split, problematizirao je nedostatke u komunikacijskoj pristupačnosti - nedostatak traka vodilja na području grada Splita, premalom broju zvučnih semafora, problemu gašenja postojećih zvučnih semafora iza 22.00 sata zbog pritužbi građana na buku i sl. Zaključno su predstavnici gradskih kotareva pozvani da u svom djelovanju kroz rad mjesne samouprave, u okviru postojećih financijskih i stvarnih mogućnosti, promišljaju i zagovaraju osiguranje zahtjeva pristupačnosti i univerzalnog dizajna pri uređenju javnih površina na području gradskih kotareva ali i da djeluju kao prenositelji informacijama o potrebama građana s invaliditetom tijelima gradske vlasti.

Primjer iz prakse: POSI svojim preporukama već dugi niz godina kontinuirano potiče osnivanje lokalnih i regionalnih povjerenstava za osobe s invaliditetom koja bi bila radna tijela JLP(R)S i u kojima bi uz predstavnike vlasti i stručnjake po pojedinim područjima, sudjelovali i predstavnici OSI. Oživotvorenjem konvencijskog načela „Ništa o nama bez nas“, kroz rad takvih radnih tijela ostvaruje se poželjna i važna suradnja predstavnika OSI i donositelja odluka u kreiranju javnih politika i aktivnosti na području unapređenja položaja OSI. Povjerenstva koja se bave koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije, u tom smislu mogu biti iznimno vrijedan i koristan alat u ostvarenju spomenutih ciljeva, no njihov učinak i kvaliteta rada ponajprije ovise o posvećenosti zadacima zbog kojih su osnovani i ozbiljnosti njihova djelovanja. Grad Split je jedan od rijetkih gradova u RH koji se odlučio na osnivanje takvog savjetodavnog tijela - Povjerenstva za pristupačnost za osobe s invaliditetom Grada Splita. Povjerenstvo je pri osnivanju u prvom sazivu u listopadu 2021. godine brojilo 24 člana a činili su ga predstavnici gradske lokalne i regionalne vlasti, predstavnica Turističke zajednice Grada Splita, pojedini gradski vijećnici, predstavnici većeg broja udruga za zaštitu prava OSI i savjetnica pravobranitelja. Zbog otežanih uvjeta djelovanja s velikim brojem članova, u prosincu 2022. godine imenovano je Povjerenstvo u novom sazivu od sedam članova, sastavljeno od dogradonačelnika Grada Splita, gradskog vijećnika, četiri predstavnika udruga za zaštitu prava OSI i savjetnica pravobranitelja. Unatoč dobroj namjeri imenovanih članova Povjerenstva i uvjerenju da će Povjerenstvo intenzivno raditi na aktivnostima zbog kojih je osnovano, isto se od njegovog osnivanja tijekom 2023. godine sastalo samo dva puta. Izražavajući nezadovoljstvo zbog neučestalog sazivanja sjednica Povjerenstva, te propusta da se izrade i članovima Povjerenstva dostave zapisnici s održanih sjednica zbog čega nije moguće ostvariti transparentnost rada Povjerenstva te prezentirati zainteresiranoj javnosti i OSI iznesene prijedloge članova Povjerenstva, usvojene zaključke sa sjednica niti je moguće pratiti izvršavanje određenih rokova provedbe, POSI je 16. lipnja 2023. godine uputio preporuku Gradu Splitu i predsjedniku Povjerenstva te je zatraženo očitovanje o više relevantnih pitanja. Unatoč požurnici od 24. srpnja 2023. godine POSI nije zaprimio odgovor predsjednika Povjerenstva na navedenu okolnost niti je u međuvremenu sazvana sjednica Povjerenstva. Uloga Povjerenstva za pristupačnost Grada Splita kao savjetodavnog tijela sa zadatkom iznošenja prijedloga i aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom time ostaje samo kao formalna, bez stvarnog utjecaja na planiranje i provedbu određenih aktivnosti po pitanju osiguranja pristupačnosti, čime se gubi njegova svrha i smisao.

Primjeri iz prakse: U izvješćima o radu za 2021. i 2022. godinu opisali smo pritužbe kojima je lokalna udruga iz Požege ukazala na prepreke koje osobama koje se otežano kreću i koje se kreću uz pomoć ortopedskih pomagala onemogućavaju pristup svim prostorijama i sadržajima Glazbene škole Požega, kao i na neprimjereni izbor elementa pristupačnosti na gradskoj šetnici uz Orjavu. Također, opisali smo i radnje POSI kojima je Gradu Požegi, Požeško-slavonskoj županiji, Hrvatskim cestama i Hrvatskim

vodama ukazano na obvezu osiguranja pristupačnosti te preporučeno iznalaženje rješenja kojim će se osigurati pristupačnost svih prostora i sadržaja u Glazbenoj školi Požega, odnosno osigurati pristupačnost šetnice uz Orljavu. S obzirom da je izvješćima zaprimljenim nakon upućenih preporuka odgovoreno da su iste uvažene, tijekom 2023. godine smo u suradnji s udrugom pratili realizaciju najavljenih aktivnosti usmjerenih na osiguranje pristupačnosti na ovim lokacijama u Požegi. S tim u vezi, ističemo kako smo u listopadu prisustvovali puštanju u rad koso podizne platforme kojom je osigurana pristupačnost svih prostorija Glazbene škole Požega. Važno je istaknuti kako su u odabiru primjerenog elementa pristupačnosti sudjelovali i predstavnici udruge osoba s invaliditetom, a platforma je ugrađena zahvaljujući sredstvima koja su osigurana kroz projekt koji je Grad Požega prijavio na Javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja i sredstvima Grada Požege. Također, krajem 2023. godine upoznati smo i s konačnom realizacijom projekta kojim su uklonjene prepreke na šetnici uz Orljavu te je i na toj važnoj lokaciji za građane Požege osigurana pristupačnost za OSI. Napominjemo kako smo do kraja godine zaprimili pojedinačna obraćanja građana Požege koji su porukama poput „*konačno mogu doći i uživati na koncertu u školi i osjećati se ravnopravan član društva i kao čovjek*“ ili „*hvala vam što po prvi puta mogu sama, bez ovisnosti o drugima otići do svoje prijateljice na kavu, prošetati uz Orljavu i otići u trgovinu*“, još jednom potvrdili koliko je važno osobama s invaliditetom osigurati pristup svim javnim površinama, objektima, sadržajima i uslugama namijenjenim javnosti, jer je osiguranje pristupačnosti preduvjet njihova uključivanja u svakodnevne životne aktivnosti.

Primjer iz prakse: Provodeći aktivnosti iz djelokruga POSI vrlo često se susrećemo s obrazloženjima JLP(R)S kako pristupačnost pojedinog objekta nije osigurana zbog nedostatka financijskih sredstava u proračunu jedinice. Stoga, nakon objave već tradicionalnog Javnog poziva Ministarstva hrvatskih branitelja putem kojega je moguće osigurati financijska sredstva za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima OSI sredstvima Državnog proračuna RH, POSI je obavijestio općine, gradove i županije o istom te je preporučeno da navedeni Javni poziv uzmu u obzir kao jedan od načina osiguranja pristupačnosti na svom području.

Zaključak i preporuke:

Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave trebaju aktivno ulagati u infrastrukturu kako bi osigurale pristupačnost javnih prostora osobama s invaliditetom. To uključuje pristupačne javne površine kao što su nogostupi, pješački prijelazi, trgovi, parkirališta, dječja i sportska igrališta, znamenitosti, turističke atrakcije te sve ostale sadržaje čija pristupačnost je preduvjet za uključivanje osoba s invaliditetom u svakodnevni život zajednice. Također, JLP(R)S moraju osigurati i pristupačnost objekata i zgrada u kojima djeluju općinske, gradske i županijske ustanove, institucije i tvrtke koje pružaju različite usluge ili su važne za ostvarivanje prava građana (npr. upravni odjeli, komunalne tvrtke, vrtići, škole, ljekarne, domovi zdravlja i dr.). Navedeno je važno kako bi osobe s invaliditetom koje sudjeluju kao stranke u različitim postupcima imale ravnopravan položaj kao i ostali građani te kako bi mogli koristiti sve usluge koje su dostupne javnosti i osobama bez invaliditeta. Također, osiguranje pristupačnosti je preduvjet koji je potrebno osigurati kako bi osobe s invaliditetom mogle pod jednakim uvjetima sudjelovati u obavljanju javnih poslova i imati mogućnost i priliku za zapošljavanje i rad u županijskim, gradskim, općinskim službama i ustanovama na ravnopravnoj osnovi s osobama bez invaliditeta.

Na temelju iskustava prikupljenih tijekom 2023. godine možemo zaključiti kako postoje uočljivi pozitivni pomaci, prije svega u prihvaćanju i uvažavanju preporuka koje upućujemo općinama, gradovima i županijama vezano za pristupačnost, ali unatoč navedenom i dalje zaprimamo velik broj pritužbi i uočavamo brojne prepreke koje ukazuju kako je kod donositelja odluka na lokalnoj i područnoj razini i dalje prisutna niska razina svijesti o tome da se neosiguravanjem pristupačnosti krše temeljna ljudska prava OSI. Stoga, svim JLP(R)S ponovo preporučujemo intenzivnije osmišljavanje i provođenje projekata kojima bi se pomoću vlastitih proračunskih sredstava i pomoću sredstava dostupnih putem fondova EU, osigurala pristupačnost javnih površina i objekata javne namjene koji su u njihovom vlasništvu ili kojima upravljaju. Potaknuti brojnim slučajevima u kojima pristupačnost

nije osigurana zbog nepropisano odabranih ili izvedenih elemenata pristupačnosti, preporučujemo jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave da u okviru svoje nadležnosti posebnu pažnju posvete osiguranju poštivanja propisa koji uređuju obvezu osiguranja pristupačnosti i kojima su određeni uvjeti i način osiguranja iste. Naglašavamo kako se poštivanje propisa o pristupačnosti treba osigurati ne samo prilikom izgradnje, nego i prilikom svake sanacije i/ili obnove. Navedeno se očekuje kao nezaobilazni standard te stoga preporučujemo da prilikom ugovaranja radova (izgradnje, obnove, rekonstrukcije) općine, gradovi i županije obvežu izvođače na poštivanje obveza osiguranja pristupačnosti kao obveznog uvjeta. Također, podsjećamo JLP(R)S kako su elemente pristupačnosti na javnim površinama dužni održavati i osiguravati njihovu funkcionalnost, kako bi se njihovom ugradnjom zaista ostvarila pristupačnost, a ne samo formalno zadovoljenje obveze. Nadalje, preporučujemo da se prilikom uređivanja javnih površina, objekata i drugih javnih sadržaja, vodi načelom univerzalnog dizajna, s obzirom da se na taj način, uz uštedu resursa i ekonomsku održivost, ujedno osiguravaju inkluzivnost i sigurnost okruženja te jednake mogućnosti za sve članove društva.

Na temelju pozitivnih iskustava stečenih kroz suradnju sa pojedinim JLP(R)S, od kojih smo neka prikazali u ovom poglavlju, preporučujemo da se prilikom osmišljavanja projekata, rješenja i radova kojima će se osiguravati pristupačnost uspostavi otvorena komunikacija i suradnja s predstavnicima osoba s invaliditetom svih vrsta oštećenja. Ponovo ukazujemo na načelo Konvencije o pravima osoba s invaliditetom „Ništa o nama bez nas“, kojim je propisana obveza uključivanja udruga civilnog društva, posebice osoba s invaliditetom u procese planiranja i odlučivanja o svim pitanjima od njihova interesa. Skrećemo pažnju na ovo načelo prilikom rješavanja problema pristupačnosti objektima javne namjene budući da suradnja, komunikacija i konzultacija tijela lokalne i područne vlasti sa osobama s invaliditetom o ovakvim pitanjima dovodi do odgovarajućih i kvalitetnijih rješenja na obostrano zadovoljstvo i uz manje troškove. Uključivanje predstavnika osoba s invaliditetom može se realizirati kroz sastanke i suradnju s lokalnim udrugama ili kroz osnivanje i aktivno djelovanje lokalnih i regionalnih povjerenstava za osobe s invaliditetom. Na taj način stvara se poveznica između osoba s invaliditetom, lokalnih vlasti i zajednice te se stvaraju preduvjeti za stvaranje pristupačnog i inkluzivnog okruženja u kojemu će osobe s invaliditetom biti ravnopravne s ostalim građanima svakog pojedinog grada, općine i županije.

Zaključno, preporučujemo da se i na lokalnoj razini provode aktivnosti kojima će se donositelje odluka, stručnjake, ali i cjelokupno društvo educirati i podizati razina svijesti o važnosti osiguranja pristupačnosti za osobe s invaliditetom i benefitima primjene univerzalnog dizajna, jer na taj način se može postići razumijevanje i snažnija podrška za provedbu projekata kojima se osiguravaju elementi pristupačnosti, ali i utjecati na očuvanje i pravilnu uporabu elemenata pristupačnosti u lokalnom okruženju. Uvažavanjem upućenih preporuka JLP(R)S mogu stvoriti i održavati nerazdvojnu spregu djelovanja u zaštiti OSI na lokalnoj razini te na konkretan i učinkovit način izgraditi pristupačno i inkluzivno okruženje i odgovoriti na stvarne potrebe osoba s invaliditetom na svom području.

Projekti rješavanja pristupačnosti objekata za osobe s invaliditetom - rezultati javnog poziva Ministarstva hrvatskih branitelja za 2023. godinu

POSI kontinuirano prati načine osiguravanja pristupačnosti na području cijele RH. Stoga, kao i prethodnih godina, od Ministarstva hrvatskih branitelja zatraženi su podaci o rezultatima Javnog poziva za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima OSI provedenog tijekom 2023. godine. MHB u svom odgovoru POSI-u, između ostalog navodi sljedeće: „...Ministarstvo je objavilo Javni poziv za sufinanciranje projekata rješavanja pristupačnosti objektima OSI sredstvima Državnog proračuna RH u 2023. godini na području Republike Hrvatske... koji je bio otvoren od 1. do 30. ožujka 2023. godine. S 18 podnositelja zahtjeva – JLP(R)S koji su odobreni za sufinanciranje sklopljeni su ugovori i isplaćena su financijska sredstva za sufinanciranje 19 projekata prilagodbe objekata javne namjene OSI ukupne vrijednosti 304.636,14 eura.“

Dalje u tekstu prikazujemo tablicu iz koje su razvidni detalji odobrenih projekata za sufinanciranje u 2023. godini, a koju je Ministarstvo dostavilo uz svoj odgovor.

Tablica 25. Prikaz podataka o Projektu rješavanja pristupačnosti objektima osoba s invaliditetom

PROJEKT RJEŠAVANJE PRISTUPAČNOSTI OBJEKTIMA OSOBA S INVALIDITETOM – ODOBRENI PROJEKTI 2023. GODINE				
RBR	Podnositelj zahtjeva	Objekt	Prilagodba	Odobreni iznos
1.	Općina Jasenovac	Zgrada Općine Jasenovac	Dogradnja dizala	15.000,00 €
2.	Općina Bogdanovci	Zgrada Općine Bogdanovci	Izgradnja pristupačnog prilaza zgradi Općine prilagođenog osobama s invaliditetom	15.000,00 €
3.	Grad Slunj	Ljekarna Slunj	Rekonstrukcija stepenica i ugradnja pristupne rampe na ulazu u ljekarnu	15.000,00 €
4.	Općina Vrbanja	Zgrada Općine Vrbanja i policijske postaje	Ugradnja dizala	15.000,00 €
5.	Požeško-slavonska županija	Opća županijska bolnica Požega	Prilagodba sanitarnog čvora osobama smanjene pokretljivosti i s invaliditetom	5.000,00 €
		Osnovna škola "Mladost" Jakšić	Izgradnja i rekonstrukcija 2 pristupne rampe (1 do ulaznog podesta glavnog ulaza škole, 1 do ulaznog podesta školske dvorane)	15.000,00 €
6.	Grad Garešnica	Mrtvačnica Gradskog groblja	Uređenje sanitarnog čvora za OSI i prilagodba pristupa osobama s invaliditetom izgradnjom rampe	13.000,00 €
7.	Grad Solin	Zgrada gradske uprave	Ugradnja dizala i izgradnja rampe u ulaznom prostoru prvog kata i u prizemlju	20.000,00 €
8.	Grad Popovača	Zgrada gradske uprave	Rekonstrukcija ulaza u zgradu i izgradnja pristupne rampe	6.636,14 €
9.	Grad Kutina	Zgrada javne namjene	Izgradnja pristupne rampe	17.000,00 €
10.	Općina Tovarnik	Dječji vrtić "Palčić", Tovarnik	Izgradnja 2 ulazne rampe za osobe s invaliditetom (1 na ulazu u zgradu uz ulično pročelje, 1 za pristup dvorištu iz prostora natkrivene terase)	4.000,00 €
11.	Općina Fužine	Zgrada Općine Fužine	Izgradnja 2 rampe (1 na ulazu u zgradu, 1 za pristup sanitarnom čvoru u prizemlju) i rekonstrukcija sanitarnog čvora za OSI	20.000,00 €
12.	Grad Lepoglava	Zgrada Doma kulture	Izgradnja pristupne rampe	12.000,00 €
13.	Općina Omišalj	Plaža Jadran	Dobava i ugradnja javnog (montažnog) sanitarnog čvora prilagođenog OSI	8.000,00 €
14.	Općina Kloštar Podravski	Javna zgrada društvene namjene, Kloštar Podravski	Ugradnja vertikalno podizne platforme	23.000,00 €
15.	Dubrovačko- neretvanska županija	Dom zdravlja "Dr. Ante Franulović", Vela Luka	Izgradnja pristupne rampe i izgradnja sanitarnog čvora za osobe s invaliditetom	17.000,00 €

16.	Grad Krapina	Pučko otvoreno učilište Krapina	Dogradnja dizala uz postojeću zgradu POU Krapina - Gradske knjižnice Krapina	30.000,00 €
17.	Općina Župa dubrovačka	Plaža Srebreno	Ugradnja ograde na rampi za ulazak u more OSI	4.000,00 €
18.	Grad Osijek	Osnovna škola Franje Krežme	Dogradnja dizala	50.000,00 €

Mišljenje:

Analiza zaprimljenih podataka potvrđuje važnost i značaj koji u osiguranju pristupačnosti ima ovaj Javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja. Naime, unatoč smanjenju ukupnog broja odobrenih projekata i jedinica s kojima su sklopljeni ugovori u odnosu na 2022., tijekom 2023. godine odobreno je približno jednako sredstava kao i prethodne, a uočavamo povećanje broja projekata kojima su odobreni veći iznosi (npr. pet projekata s iznosom sufinanciranja od 20.000 eura ili više) te su istima predviđeni značajniji rekonstrukcijski zahvati (npr. ugradnja/dogradnja dizala unutar osnovne škole, knjižnice i upravnih zgrada jedinica, uređenje sanitarnog čvora, vertikalno podizne platforme, ugradnja rampe i sl.) koji za cilj imaju osiguranje pristupačnosti osobama s invaliditetom. Uzimajući u obzir prikazane podatke te vodeći se iskustvima stečenim kroz komunikaciju sa osobama s invaliditetom koje žive na područjima gdje se proteklih godina na ovaj način osigurala pristupačnost pojedine škole, društvenog doma, doma zdravlja i sl., izražavamo podršku nastavku provođenja ovog Javnog poziva i preporučujemo povećanje sredstava koje će se koristiti u tu svrhu. Također, ponavljamo preporuku jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave da kao nositelji vlasti koji su najbliži svojim građanima, još aktivnije osmišljavaju i prijavljuju svoje projekte na ovaj Javni poziv Ministarstva hrvatskih branitelja te tako doprinesu uklanjanju prepreka i osiguravanju pristupačnog okruženja za osobe s invaliditetom koje žive na njihovom području.

Pristupačnost osobama s invaliditetom građevinama javne i poslovne namjene - podatci građevinske inspekcije državnog inspektorata

Kao i prijašnjih godina zatraženi su podatci o postupanjima iz nadležnosti građevinske inspekcije Državnog inspektorata. U odnosu na pitanje o broju prijava zbog nepristupačnosti sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13) te koliko su od tog broja prijavile same OSI i udruge osoba s invaliditetom, u odgovoru DIRH-a navodi se sljedeće: „... Tijekom 2023. godine građevinska inspekcija zaprimila je tri podneska koje su podnijele osobe s invaliditetom. U svim slučajevima radilo se o prijavama vezano za pristupačnost osobama smanjene pokretljivosti, koje nisu bile u nadležnosti postupanja građevinske inspekcije...“.

U odnosu na pitanje o broju izvršenih intervencija na novim građevinama, kao i na postojećim građevinama, u kojima nisu bili osigurani elementi pristupačnosti za neovisno življenje osoba s invaliditetom, dostavljeni su sljedeći podatci: „...Tijekom 2023. godine građevinska inspekcija obavila je inspeksijske nadzore u svezi pristupačnosti građevina povodom prijave početka građenja u kojima je nadzirana usklađenost građenja s građevinskom dozvolom i elementima pristupačnosti te u nadzorima nisu utvrđene nepravilnosti zbog nepoštivanja odredbi o pristupačnosti. Iz analize podataka građevinske inspekcije razvidno je da sudionici u gradnji tijekom projektiranja i građenja te rekonstrukcije postojećih poštuju propise u svezi pristupačnosti građevina. U slučajevima kada se uoči nepravilnost u glavnom projektu, nadležni inspektor dostavlja prijavu protiv projektanta nadležnoj strukovnoj komori, najčešće komori arhitekata, ali tijekom 2023. nije bilo takvih slučajeva. Građevinska inspekcija je ustrojena u pet Područnih ureda Državnog inspektorata (PU), te su podaci razvrstani sukladno navedenom ustrojstvu. PU Rijeka - 0 nadzora, PU Split - 2 prijave, 7 nadzora, PU Osijek - 0 nadzora, PU Zagreb - 1 prijava, 1 nadzor, PU Varaždin - 0 nadzora, UKUPNO RH - 3 prijave, 8 nadzora.“

Mišljenje:

U odnosu na zaprimljene podatke građevinske inspekcije Državnog inspektorata vidljiv je znatan pad obavljenih nadzora u svezi pristupačnosti građevina povodom prijave početka građenja u kojima je nadzirana usklađenost građenja s građevinskom dozvolom i elementima pristupačnosti, s obzirom da je tijekom 2023. godine izvršeno osam nadzora u odnosu na 2023. godinu kada je izvršeno 33 nadzora. Također, primjetan je i pad broja prijava zbog nepristupačnosti sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, s obzirom na dvije zaprimljene prijave od strane osoba s invaliditetom, dok je tijekom 2022. i 2021. godine bilo je zaprimljeno po tri prijave ove vrste.

Pristupačnost javnih usluga i sadržaja

Nepristupačnost javnih usluga, proizvoda i sadržaja bila je predmet zaprimljenih pritužbi i tijekom 2023. godine. Stoga, dalje u tekstu prikazujemo nekoliko slučajeva u kojima smo postupali povodom pritužbi ove vrste.

Primjer iz prakse: POSI se obratio korisnik usluga Hrvatskog telekoma i otac mlade osobe s invaliditetom, opisujući kako su unatoč ispunjavanju svojih obveza i redovnog plaćanja usluge, već nekoliko tjedana uskraćeni za korištenje usluga. Prema navodima oca, nemogućnost pristupa uslugama Hrvatskog telekoma (telefon, Internet, MaxTV) uvelike otežava svakodnevicu njegova sina koji je osoba s poremećajem iz spektra autizma i čija svakodnevna rutina koja ga smiruje podrazumijeva pristup internetu, glazbenim i sportskim emisijama te programima koje je navikao gledati i slušati po točno ustaljenom rasporedu. Nemogućnost korištenja usluga koje osiguravaju tu rutinu dovode do povećane agresije, nezadovoljstva i frustracije zbog koje se sinovo zdravstveno stanje pogoršava i može dovesti do potrebe za jačim terapijama ili čak hospitalizacijom. Otac u svome podnesku dodatno pojašnjava: „...sin ima 22 godine, 100% invaliditet, dijagnosticiran autizam, ne govori, u mlađim danima je imao epilepsiju i ovisan je o skrbi 24 sata na dan. Od T-coma od dana 08.06.2023. godine smo uskraćeni za usluge telefona, interneta i MaxTV-a, poradi toga sto je jedna fizička osoba, koja vrši renoviranje kuće, presjekla kablove...“ te ističe kako se u više navrata obraćao Hrvatskom Telekomu s opisom problema i životnih okolnosti vezano za sinove teškoće, ali do trenutka obraćanja POSI nije dobio povratnu informaciju kada će opisani problem biti riješen.

POSI je ukazao Hrvatskom telekomu na opisani problem te preporučio preispitivanje navoda iz opisane pritužbe. Uz ukazivanje na specifičnosti koje karakteriziraju poremećaj iz spektra autizma, preporučeno je žurno iznalaženje primjerenog rješenja kojim će se ovoj obitelji omogućiti pristup i korištenje ugovorenih usluga u punom opsegu. Hrvatski telekom je uvažio upućenu preporuku i žurno osigurao alternativno rješenje kojim je ovoj obitelji omogućeno korištenje usluge koja je osigurala pristup telefonu, televiziji i internetu, a stranka je dobila mogućnost ostvarivanja prava na naknadu s obzirom na prekoračenje roka za otklanjanje kvara.

Primjer iz prakse: POSI-u su se obratile OSI koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, ukazujući na medijske objave o tijeku radova na rekonstrukciji toplovoda u osječkom Donjem gradu, posebno u dijelu koji se odnosi na sanaciju javnih površina. U svojim obraćanjima upozoravaju na izjave izvođača radova: „...HEP će provjeriti i sve preostale lokacije prelaska kolnika i iste urediti u skladu s projektom, odnosno, sve vratiti u prvobitno stanje. Tako će bankine ostati na pješačkim prijelazima dok će biciklističke staze dobiti blagi prijelaz...“. U odnosu na prethodno navedeno, OSI su izrazile zabrinutost i bojazan da će na pješačkim prijelazima i nogostupima koji su obuhvaćeni rekonstrukcijom, ostati prepreke zbog kojih će osobama koji se kreću uz pomoć invalidskih kolica ili imaju oštećenje vida, biti onemogućeno kretanje i prelazak kolnika. Uzimajući u obzir navedeno, POSI je uputio tvrtki HEP-a preporuku kojom je upozorio na obvezu osiguranja pristupačnosti javnih površina, s posebnim naglaskom na propise kojim su određeni elementi pristupačnosti za javne površine koje su bile predmet rekonstrukcije. HEP-u je također preporučeno žurno poduzimanje radnji kojima će se osigurati pristupačnost svih površina koje su bile ili će biti predmet predmetnih radova i rekonstrukcije.

Tvrtka HEP-a je dostavila svoje izvješće o poduzetom iz kojeg je razvidno da su preporuke POSI uvažene te da će „Sve bankine na pješačkim prijelazima i na biciklističkim stazama biti uklonjene i ponovo izvedene s blagim prijelazom u skladu s Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13).“ te da će se „...prilikom izvođenja ostalih faza radova na zamjeni spojnog vrelovoda voditi računa da se sve izvodi u skladu s navedenim Pravilnikom...“.

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio pritužbu kojom se ukazuje na nepristupačnost bazena u kompleksu Bizovačkih toplica za osobe koje se kreću pomoću invalidskih kolica. U pritužbi se, između ostalog navodi sljedeće: „...unutarnji i vanjski bazeni u Bizovačkim toplicama nepristupačni za ulazak osobama s invaliditetom, izuzev vanjskog bazena s valovima koji sam po sebi ima blagi spust... ...živim u Osijeku i volio bih imati mogućnost ići u Bizovačke toplice jer sam u vodi veoma slobodan i mogu razgibati gotovo cijelo tijelo, a to mi je i preporuka liječnika... ...nažalost zbog nepristupačnih bazena to ne mogu te mi jedino preostaju prilično udaljene Daruvarske toplice u kojima imaju liftere i pristupačne ulaze u bazene... ...smatram kako bi se manjim tehničkim preinakama i pomoću liftera mogao omogućiti pristup bazenima, ali i ostalim sadržajima poput tuševa i svlačionica te tako omogućiti nama koji živimo blizu Bizovca da ravnopravno s ostalim građanima koristimo usluge Bizovačkih toplica...“.

Uzimajući u obzir navode iz pritužbe, tvrtki Izvor upravljanje d.o.o. koja upravlja kompleksom Lječilišta Bizovačke toplice ukazano na normativni okvir iz kojeg proizlazi obveza osiguranja pristupačnosti za osobe s invaliditetom te je ujedno preporučeno poduzimanje radnji usmjerenih na osiguranje pristupačnosti bazena i ostalih sadržaja na način koji će omogućiti osobama s invaliditetom korištenje istih na ravnopravnoj osnovi s drugima. Navedena tvrtka dostavila je izvješće o poduzetim i planiranim radnjama usmjerenim na osiguranje pristupačnosti bazenskog kompleksa i objekta, a iz kojega je razvidno da će se preporučene radnje provesti u predstojećem periodu. U izvješću se, između ostalog navodi sljedeće: „U 2016. godini završena je izgradnja Lječilišta Bizovačke toplice. Prilikom gradnje novog objekta Lječilište Bizovačke toplice poštivani su svi zakonski i podzakonski akti te se potvrđuje da je novi objekt izgrađen sukladno svim zahtjevima Pravilnika o osiguranju pristupačnosti građevina OSI i smanjene pokretljivosti... pristup termalnim bazenima omogućen je osobama s invaliditetom te na kupalištu imamo lifter za pristup preostalim bazenima... u narednih nekoliko godina u planu je daljnje ulaganje u bazenski kompleks ...po završetku sljedeće faze rekonstrukcije bazenski kompleks će biti u potpunosti prilagođen OSI ...zahtijevane prilagodbe će biti izvršene u narednom periodu...“

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio podnesak koji je putem e-pošte na više različitih adresa uputio otac mlade osobe s invaliditetom koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica. Navedenim podneskom upozorava se na arhitektonske prepreke zbog kojih OSI koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica ili drugih pomagala nemaju omogućen pristup pojedinim sakralnim objektima na području osječke Tvrđe, konkretno Župnoj crkvi sv. Mihaela, arkandela te Samostanskoj crkvi sv. Križa. Naime, u proteklih nekoliko godina nadležnim ustanovama i institucijama u više su navrata upućene preporuke kojima je POSI ukazivao na obvezu osiguranja pristupačnosti sakralnih objekata, između ostalih i ove dvije crkve koje su bile predmet nove pritužbe. S obzirom da je unatoč svim upućenim prijedlozima i preporukama izostao pozitivan pomak u smislu osiguravanja pristupačnosti, tijekom 2023. godine su poduzete nove radnje iz djelokruga POSI. Naime, u izvješćima i odgovorima koje smo zaprimili prethodnih godina detaljno je opisano koje su to radnje koje pojedini subjekti trebaju poduzeti kako bi se ispunile formalne pretpostavke za izvođenje radova kojima će se osigurati pristupačnost ovih sakralnih objekata. Stoga, svim dionicima odgovornim za osiguranje pristupačnosti predmetnih objekata (Đakovačko-osječka nadbiskupija, Grad Osijek, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Osijeku, obje župe, Agencija za obnovu osječke Tvrđe) POSI ponovo je ukazao na prepreke koje osobama s invaliditetom onemogućuju pristup Župnoj crkvi sv. Mihaela, arkandela te Samostanskoj crkvi sv. Križa te je preporučeno uspostavljanje otvorene komunikacije i međusobne suradnje usmjerene na iznalaženje rješenja kojim će se osigurati pristupačnost ova dva objekta, ali i ostalih sakralnih objekata na području njihove nadležnosti. Također, ukazano je na konkretne radnje i aktivnosti koje svaki pojedini primatelj preporuke treba poduzeti kako bi se prepreke konačno

uklonile. Iz izvješća koja smo zaprimili kao odgovor na upućenu preporuku proizlazi kako je ista uvažena te kako su svi dionici poduzeli radnje iz svoje nadležnosti (*predani zahtjevi Konzervatorskom odjelu u Osijeku, uspostavljena komunikacija nadležnih dionika, traže se modeli financiranja*). Ipak, uzimajući u obzir dosadašnja iskustva i dugotrajnost rješavanja ovog problema, POSI će aktivno pratiti provedbu najavljenih aktivnosti.

Zaključak i preporuke:

Na kraju ovog poglavlja moramo ponoviti kako je pristupačnost jedan od osnovnih preduvjeta za provođenje svih aktivnosti svakodnevnog življenja osoba s invaliditetom i njihovog uključivanja u zajednicu, a neosiguravanje pristupačnosti, osim što predstavlja povredu međunarodnih dokumenata i nacionalnih propisa, ukazuje i na omalovažavajući odnos prema osobama s invaliditetom. Primjeri iz prakse prikazani prethodno u tekstu, ali i općenito iskustva stečena provodeći aktivnosti iz djelokruga POSI potvrđuju kako pristupačnost javnih usluga i sadržaja za osobe s invaliditetom još uvijek predstavlja važan izazov koji zahtijeva kontinuirane napore kako bi se osigurala inkluzija i jednakost u pristupu različitim životnim područjima. Unatoč postignutim pozitivnim pomacima, prikazani slučajevi potvrđuju da još uvijek postoje brojne prepreke koje otežavaju svakodnevicu osoba s invaliditetom i koje ukazuju na to da u našoj okolini još uvijek nije dovoljno razvijena razina svijesti društva o tome da nije oštećenje osobe ono što joj onemogućava sudjelovanje u životnim aktivnostima, već su to upravo prepreke u okolini, prepreke koje svi skupa imamo obvezu ukloniti. Stoga, mišljenja smo da je potrebno intenzivnije provoditi aktivnosti kojima će se podizati razina svijesti i senzibilizirati svi dionici u društvu o tome što svatko od nas, kao pojedinac ili kao dio nekog sustava, u svom području djelovanja može učiniti kako bi se osobama s invaliditetom osigurao pristup svim objektima, proizvodima, uslugama i ostalim sadržajima dostupnim javnosti. Naime, opisani primjeri u kojima su preporuke POSI u pravilu bile uvažene te su primatelji istih poduzeli radnje usmjerene na osiguranje pristupačnosti, zapravo potvrđuju i prijašnjih godina izneseno mišljenje kako vrlo često diskriminacija OSI uskraćivanjem razumne prilagodbe i neosiguravanjem pristupačnosti proizlazi iz neznanja onih koji su je dužni osigurati. Kako do takvih slučajeva ne bi dolazilo, preporučujemo provoditi edukativne programe namijenjene javnosti, a posebno donositeljima odluka i djelatnicima, kako u javnom tako i u privatno-poslovnem sektoru, kako bi se podigla svijest o pristupačnosti kao ljudskom pravu i o specifičnostima koje proizlaze iz pojedine vrste i težine invaliditeta zbog kojih je ponekad potrebno osigurati razumnu prilagodbu koja će osobi s invaliditetom osigurati pristup nekom objektu, proizvodu, usluzi ili sadržaju. Također, posebno je važno promovirati primjenu načela univerzalnog dizajna prilikom oblikovanja proizvoda, okruženja, programa i usluga, kako bismo stvorili okruženje u kojemu neće biti prepreka za OSI.

Europska iskaznica za osobe s invaliditetom

Uvođenjem iskaznice pokušava se adresirati problem nemogućnosti osoba s invaliditetom da uživaju slobodu kretanja kao drugi građani EU-a. Tijekom pilot projekta svaka država je samostalno odlučila tko će imati pravo na iskaznicu i koja područja će iskaznica pokrivati. Minimalno se očekivalo da uključuje područja kulture, rekreacije, sporta i prijevoza. Donošenje zajedničke iskaznice EU-a neće imati utjecaj na nacionalnu politiku vještačenja invaliditeta. Na prijedlogu se radi više od 10 godina, a 2014. je EK pokrenula projekt radne grupe zemalja članica koje su bile zainteresirane za uvođenje takve iskaznice. Sloboda kretanja je jedna od četiriju temeljnih sloboda koje imaju građani EU-a. Međutim, za OSI ona je daleko od stvarnosti i postoje brojne teškoće u kretanju kroz EU bilo za potrebe rada, studiranja ili u turističke svrhe. Prepreke stvaraju i razlike u nacionalnim sustavima vještačenja invaliditeta, sustavima socijalne zaštite i naknadama na osnovi invaliditeta. Ukoliko i postoje nacionalni sustavi iskaznica na osnovi invaliditeta, oni se međusobno ne priznaju. Iako uvođenje iskaznice neće utjecati na prenosivost naknada na osnovi invaliditeta niti uskladiti procese vještačenja, pospješit će putovanja OSI i doprinijeti njihovoj vidljivosti. OSI će ujedno dobiti opipljivu povlasticu koja dolazi izravno od EU-a, a posebno će pomoći kao dokaz invaliditeta osobama s nevidljivim invaliditetom. Iako se ne očekuje da iskaznica riješi sve navedene probleme, vjeruje se da je ona prvi

korak. Europski forum osoba s invaliditetom (EDF) zalaže se da se prema nositeljima iskaznice postupa na jednak način kao i prema vlastitim državljanima s invaliditetom. Nadalje, korištenje iskaznice treba ostati dobrovoljno i trebalo bi uključiti sve povlastice i usluge koje se nude vlastitim državljanima s invaliditetom, a ne samo ograničen popis povlastica. Naknade koje su dio sustava socijalne zaštite su puno složenije i vjerojatno neće biti obuhvaćene. Povlastice će ovisiti o partneru koji prihvaća iskaznicu. Organizatori sportskih, kulturnih i rekreativnih događanja koji prihvate iskaznice moći će izabrati koje povlastice žele dati OSI: besplatan ulaz ili nižu cijenu, besplatan audio-vizualni vodič, prilagođene vođene ture i brošure i sl.

EK je objavila prijedlog zakonske regulative 6. rujna 2023. nakon čega se na nacrtu radilo tijekom španjolskog i belgijskog predsjedanja Europskom unijom. S obzirom na to da su za svibanj 2024. godine planirani izbori za Europski parlament, ne može se sa sigurnošću reći kad će regulativa biti usvojena iako se ne može očekivati prije kraja 2024. godine

U ožujku 2023. godine su Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture (MMPI) i Agencija za komercijalnu djelatnost (AKD) potpisali sporazum o projektu izrade iskaznica za osobe s invaliditetom i zaštićene parkirališne karte. Putem iskaznica osobe s invaliditetom moći će lakše ostvarivati svoja prava na području mobilnosti i pristupačnosti, poput prava na povlaštenu cestarinu i olakšice kod registracije automobila, te prava na povlaštenu prijevoz u pomorskom prometu. Iz MMPI-a su istaknuli da je potpisivanje tog sporazuma bilo preduvjet za provedbu projekta u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti, za koji je predviđeno oko dva milijuna eura. Time će se uspostaviti informatički sustav za izradu iskaznica za osobe s invaliditetom (nacionalne i europske) i parkirališne karte. Hrvatska će ovim projektom biti prva zemlja koja će uvesti EU iskaznicu za osobe s invaliditetom izvan pilot projekata, paralelno s donošenjem regulative na razini EU-a.

S obzirom da je POSI u travnju 2022. godine uputio preporuku Ministarstvu zdravlja kao predlagatelju Zakona o registru osoba s invaliditetom i Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture kao nadležnom tijelu kod kojeg se ostvaruju različita prava iz područja mobilnosti, za ponovno razmatranje predloženih rješenja kojima bi se s novim Zakonom o registru osoba s invaliditetom predvidjelo i propisalo donošenje „Pravilnika o europskoj iskaznici za osobe s invaliditetom“. Tom prilikom upozorili smo kako bi se samo na ovaj način omogućilo usklađivanje provedbenog dijela propisa s drugim propisima kojima su regulirana prava osoba s invaliditetom i u konačnici se ne bi dovodilo u pitanje realizacija planiranog projekta. Realizacijom projekta i implementacijom ideje o izdavanju iskaznice u RH ova je preporuka u potpunosti ostvarena.

Sljedeći primjeri pokazuju kolika je važnost postojanja jedinstvene iskaznice kojom bi se dokazivao invaliditet pri ostvarivanju povlastica kao što su povoljnija cijena karte ili oslobođanje obveze čekanja u redu, posebice za osobe s nevidljivim invaliditetom.

Primjer iz prakse: Predsjednica Udruge roditelja OKO zamolila je informacije o politici Koncertne dvorane Vatroslav Lisinski u Zagrebu (u daljnjem tekstu: KDVL) vezanoj uz osiguravanje karata za osobe s invaliditetom i njihovu pratnju u slučaju da je invaliditet vidljiv kao što su primjerice invalidska kolica ili bijeli štap, a kako u slučaju kad invaliditet nije vidljiv, ali osoba ima iskaznicu udruge o 100% invaliditetu. Kako se može vidjeti na mrežnim stranicama Koncertne dvorane, kod pretplate se odobrava 30% popusta za OSI, uključujući osobu u pratnji (uz predočenje preslike rješenja o invaliditetu). Na stranicama se također navodi da „Osobe u invalidskim kolicima imaju besplatan ulazak na sva javna događanja u KDVL (osim ako unutar pojedinog događaja nije navedeno drugačije), dok osoba u njihovoj pratnji plaća 50% cijene odabrane kategorije ulaznice za konkretni događaj.“ Na temelju toga bi se dalo zaključiti da osobe koje nisu u kolicima, pogotovo ako je invaliditet nevidljiv, ne mogu koristiti tu povlasticu. Zatražili smo i zaprimili odgovor iz kojeg proizlazi da osobe koje se kreću uz pomoć kolica imaju besplatan ulaz, a njihova pratnja popust 50%, a ostale osobe s invaliditetom uz predočenje iskaznice popust od 30%. Broj mjesta za osobe u kolicima je u Velikoj dvorani ograničen na devet mjesta, a u Maloj na tri. Uvjeti za popuste razlikuju se ovisno o tome je li KDVL organizator, suorganizator ili se radi o događajima drugih organizatora kojima je dan prostor na

korištenje. Popuste nije moguće ostvariti prilikom online prodaje ulaznica već samo na blagajni. Nisu pojasnili koje kategorije osoba podrazumijevaju pod OSI, niti što podrazumijevaju pod iskaznicom (vjerojatno udruga) niti koje postotke invaliditeta. OSI često ističu da je davanje besplatnih ulaznica OSI odraz karitativnog modela prema osobama s invaliditetom gdje se ulaznice daju kao neka vrsta milosrđa umjesto da se osobe s invaliditetom tretira kao sve druge građane koji mogu sami plaćati cijenu ulaznice dok se popust ili besplatna ulaznica daje njihov pratnji kao oblik prilagodbe. Iskaznica kojom se dokazuje invaliditet bi i u ovom slučaju bila od velike pomoći posebno za osobe s nevidljivim invaliditetom koje nisu članovi udruga.

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila klijentica jedne banke koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica pritužujući se na ponašanje službenice banke u poslovnici koja nije uvažila njezinu prednost kao osobe s invaliditetom na korištenje usluge bez čekanja u redu, odnosno objasnila joj je da se za pružanje potrebne usluge treba naručiti ili čekati red. Na preporuku POSI iz predmetne banke su izrazili žaljenje što osobi s invaliditetom nije uvažena prednost. Navode da se radilo o nenamjernom previdu te su se ispričali za nesporazum koji su obrazložili gužvama zbog konverzije eura. Naveli su da zaposlenici paze da OSI imaju prednost i da budu primljene što je prije moguće. Naveli su kako će banka svim zaposlenicima u poslovnicama uputiti obavijest kojom će ih dodatno osvijestiti o potrebi davanja prednosti OSI. Kako bi ih dodatno senzibilizirali, predložili su da im dostavimo prezentaciju ili dokument koji opisuje predmetnu problematiku koji bi priložili u spomenutu obavijest. Dodatno bi taj materijal uključili i u sadržaj edukacija novih zaposlenika poslovnica banke. Banci su dostavljeni materijali. Smatramo da bi postojanje iskaznice pomoglo da se takve situacije ne događaju iako se u ovom slučaju radilo o invaliditetu koji je jasno vidljiv.

2.16.2. Cestovni prijevoz

Unatoč tome što godinama upozoravamo kako je mobilnost jedan od osnovnih preduvjeta za uključivanje osoba s invaliditetom u svakodnevne životne aktivnosti i u život zajednice, pritužbe koje su tijekom 2023. godine upućene POSI ukazuju da se osobe s invaliditetom i dalje suočavaju s preprekama kao što su nepristupačnost vozila javnog prijevoza i popratne infrastrukture (npr. autobusnih stajališta i kolodvora), zatim s preprekama koje se odnose na parkiranje vozila (npr. nedostatak parkirališnih mjesta ili nepropisno uređena parkirališna mjesta označena za vozila OSI, nepropisno parkiranje na takva mjesta i zlouporaba znaka pristupačnosti/parkirališne karte, uvjeti za ostvarivanje prava parkiranja na ta mjesta), a u većini sredina i dalje je problem nedostupnost pristupačnog i prilagođenog prijevoza za OSI. Moramo istaknuti značajan pozitivan iskorak u osiguranju mobilnosti za OSI promjenama normativnog okvira kojima se pojednostavljuje način ostvarivanja prava i ishođenja povlastica u prometu, što je ujedno i realizacija više godina ponavljanih preporuka POSI u području mobilnosti. U cestovnom prijevozu to znači jednostavnije ostvarivanje prava na korištenje parkirališnih mjesta obilježenih znakom pristupačnosti i prava na oslobađanje od plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta, dok posebno podržavamo i pozdravljamo konačnu promjenu propisanih uvjeta za ostvarivanje prava na oslobađanje od plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom (most, tunel, vijadukt i sl.) za osobni automobil kojim se prevoze osobe s invaliditetom, kao iznimno važne kompenzacijske mjere koja omogućuje stvarnu mobilnost OSI.

Javni prijevoz i prijevoz prilagođenim (kombi) vozilima

Nepristupačnost vozila i infrastrukture javnog prijevoza otežavajuća je okolnost koja uvelike otežava kretanje OSI i njihovo uključivanje u društvo te uzrokuje izoliranost i ovisnost OSI o vlastitom prijevozu (koji si u velikom broju slučajeva ne mogu priuštiti), prijevozu članova obitelji, prijevozu prijatelja i/ili poznanika. Stoga, kao iznimno važna i dalje se ističe usluga prijevoza prilagođenim vozilima za osobe s najtežim invaliditetom koju osiguravaju još uvijek samo pojedini gradovi u RH, dok se u manjim mjestima ovaj oblik prijevoza realizira najčešće preko udruga, a brojne sredine još uvijek nemaju osiguran prijevoz prilagođenim vozilima. Uzimajući u obzir važnost rješavanja ovih izazova za izjednačavanje mogućnosti OSI, POSI je upućivao tijekom 2023. godine brojne prijedloge i preporuke

donositeljima odluka na svim razinama, a posebno ističemo uspostavljenu suradnju s JLP(R)S, udrugama te pojedinim institucijama, usmjerenu na osiguranje pristupačnosti javnog prijevoza i osiguranje mobilnosti OSI.

Primjer iz prakse: POSI u suradnji s Gradskim uredom za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom Grada Zagreba i Zajednicom saveza osoba s invaliditetom Hrvatske - SOIH, 13. studenog 2023. godine organizirao je skup „Grad Zagreb - primjer dobre prakse u osiguravanju javnog prijevoza za osobe s invaliditetom u Hrvatskoj - vizije pristupačnog i financijski učinkovitog prijevoza“. Dio zaključaka okruglog stola je da je za poboljšanje postojećeg prilagođenog javnog prijevoza ključna edukacija vozača, ali i da OSI još uvijek vrlo često moraju biti asertivne i vrlo snalažljive, kako bi dostupne mogućnosti prijevoza iskoristile na željeni način. Tek kada prijevoz postane u potpunosti prilagođen i dostupan, OSI će moći istinski uživati pravo na slobodu kretanja kakvu imaju njihovi (su)građani bez invaliditeta. Kroz izlaganja i raspravu na skupu istaknuti su sljedeći zaključci: Od Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost treba tražiti: (1) sufinanciranje nabavke električnih pomagala/dodataka za prijevoz osoba u invalidskim kolicima, isto kako je sufinancirana energetska učinkovitost stambenih prostora ili električnih automobila (i bicikala do 2018.) iz FZOEU: osiguranje namjenskih sredstava za poticanje aktivne mobilnosti tj. kupnju običnih ili hibridnih (električnih) tricikala; (2) osiguranje namjenskih sredstava za poticanje kupnje dodataka invalidskim kolicima tj. kupnju 3. električnog kotača opremljenim baterijom; (3) osiguranje namjenskih sredstava za kupnju električnih vozila za prijevoz OSI (udruge, fizičke osobe, tvrtke koje se bave javnim prijevozom). Potrebno je obavezati platforme za posredovanje u taxi uslugama (npr. Uber, Bolt i dr.) da: (1) moraju pružati usluge na cijelom teritoriju RH (bez geografskog ograničenja na gusto naseljena područja; (2) moraju omogućiti posebne kategorije vozila i pripadajućih cijena za OSI, i to u tri potkategorije (1. kategorija - regularno vozilo po redovnoj cijeni koje omogućava jednostavno smještanje osobe s invaliditetom i prijevoz kolica u prtljažniku (modele vozila treba definirati s udruženjima; 2. kategorija - prilagođena vozila s mehaničkom kosom rampom i 3. kategorija - prilagođena vozila s hidrauličnom rampom). Nadalje, potrebno je izmijeniti porezne zakone u cilju poreznih rasterećenja OSI, udruga i taxi službi prilikom kupnje opremanja vozila namijenjenih za prijevoz OSI (PDV, homologacija... s očekivanim rezultatom od 30% povoljnijim vozilima). Potrebno je pojednostaviti postupak homologacije nadograđenih vozila za prijevoz osoba s invaliditetom te riješiti nesuglasice vezano za najveću dopuštenu nosivost. Kod homologacije kombija su stavljeni previsoki kriteriji za masu invalidskih kolica i ne oduzima se masa uklonjenih sjedala što posljedično nepotrebno povisuje cijenu nabavke prilagođenih kombija/taksija. To je posljedica neusklađivanja kriterija s modernim standardima u proizvodnji kolica gdje rijetko koja kolica imaju više od 15kg. Potrebno je naglasak na kontrolu nosivosti staviti na vozača, a ne u startu prisiljavati na kupnju teretnih vozila. Grad Zagreb i slična urbana središta trebaju poticati razvoj mikromobilnosti temeljene na novim rješenjima poput Kavalir usluge u Ljubljani. Udruge osoba s invaliditetom trebale bi kontrolirati provedbu Direktive 2001/85/EZ i Uredbe 181/2011. Pitanje autobusnog međunarodnog i međugradskog prijevoza? Pored Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost i Zavod za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom treba dio sredstava koristiti za osiguravanje mobilnost zaposlenih osoba s invaliditetom i osoba s invaliditetom u pre/dokvalifikaciji. Vožnje vezane uz odlazak i povratak s radnog mjesta čine najveći broj ZET-ovih vožnji - čak 25%. Mala poboljšanja u komunikaciji oko vozila taxi službi i pouzdanosti tih podataka mogu bitno poboljšati prijevoz za osobe s invaliditetom pa je potrebo organizirati edukaciju za vozače i upiti prijedloge taxi udruženjima. Grad Zagreb treba s URIHO-m vidjeti u kojoj mjeri URIHO može popuniti neke od potreba onih koji su spremni platiti vožnje - poput turista ili onih koji nemaju prebivalište, budući da imaju svoje kombije. Potrebno je održati sastanak s predstavnicima ZET-a, rukovoditeljima, vozačima i osobama s invaliditetom kako bi se radilo na poboljšanju usluge i dalo doprinos izradi Pravilnika. Poticanje taxi prijevoznika na prilagodbu vozila kroz (su)financiranje unaprijed definiranih vožnji iz sustava javnog prijevoza (outsourcing vožnji iz primjera Barcelone) – na taj način se jamči određeno tržište prilagođenim taksijima što može potaknuti povećanje broja prilagođenih taksija, smanjiti trenutni nedostatak vozila i vozača u javnom prijevozu i smanjiti troškove ponovnog uvođenja noćnih vožnji prilagođenog prijevoza. Na taj način će se i prisiliti

ZET/Grad da utvrde cijenu vožnje po km što je zlatni standard u uslugama prijevoza. Povećati ulaganja u javni prijevoz da bude po principima univerzalnog dizajna – da tramvajske stanice budu u razini tramvaja a ne sa 15+ cm visinske razlike. Na taj način se povećava efikasnost javnog prijevoza kroz drastično skraćivanje vremena potrebnog za ulazak i izlazak osoba s invalidskim kolicima u tramvaj (izlazak vozača do rampe, micanje ljudi koji stoje na sklopljenoj rampi i mjestu gdje se osoba s invaliditetom uparkira jer se rampa mora i zatvoriti). U okviru ulaganja iz programa financiranih sredstvima EU fondova, nastaviti i/ili uspostaviti suradnju s tijelima državne uprave i središtima urbanih područja radi identifikacije konkretnih potreba koje se u obliku horizontalnih aktivnosti mogu ugrađivati u pozive i projekte koji se financiraju sredstvima EU fondova.

Sukladno zaključcima održanog skupa, Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture i Ministarstvu gospodarstva i održivog razvoja upućeni su pozivi za sastanke na kojima bi se raspravile mogućnosti ostvarivanja zaključaka skupa. Do pisanja ovog izvješća sastanci nisu održani, ali će se inicijativa nastaviti. Planira se održavanje sličnih skupova u Splitu i Rijeci, dok je onaj u Osijeku već održan.

Primjer iz prakse: Kroz svakodnevnu komunikaciju s osobama s invaliditetom s područja Osijeka i okolice te kroz suradnju s udrugama, uočili smo moguće diskriminirajuće uvjete koji su propisani za ostvarivanje prava na besplatnu i/ili povlaštenu kartu za gradski javni prijevoz. Izdvajamo neke od pritužbi kojima su osobe s invaliditetom upozorile na navedeno:

„...kada sam došla po kartu u GPP, djelatnica na šalteru mi je rekla da nisam platila članarinu u udruzi, da dođem kada to riješim i da donesem potvrdu udruge...“

„...kada sam došla preuzeti kartu na šalteru su mi rekli da nisam na popisu udruge i da nemam pravo na kartu dok se ne učlanim ili platim članarinu...“

„...ne želim se učlaniti niti u jednu udругu i nije mi jasno zašto kao osoba s najtežim oblikom invaliditeta nemam pravo barem na jeftiniju kartu za javni prijevoz, a neke osobe koje imaju i blaži invaliditet od mene imaju besplatnu kartu samo zato što su članovi udruge...“

Osim kroz citirane pritužbe, diskriminirajući uvjeti utvrđeni su i uvidom u akte i odluke kojima je članstvo u pojedinim udrugama zaista propisano kao uvjet koji osoba s invaliditetom mora ispuniti da bi ostvarila pravo na povlaštenu i/ili besplatnu kartu. Slijedom navedenog POSI se obratio Gradu Osijeku i tvrtki Gradski prijevoz putnika d.o.o., ukazujući na činjenicu da je Ustavom RH propisano kako svatko ima pravo na slobodu uključivanja u udruge i pravo na istupanje iz istih, a istaknute su i odredbe antidiskriminacijskih propisa prema kojima se zaštita i promicanje jednakosti kao najviših vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske, ostvaruju, između ostaloga i stvaranjem pretpostavki za ostvarivanje jednakih mogućnosti i zaštitom od diskriminacije, među ostalim i na osnovu članstva u udrugama. S tim u vezi, pojašnjeno je da nije svaka osoba s invaliditetom ujedno i član neke udruge, niti to mora biti. Posebno je istaknuto kako na području Osijeka i okolice aktivno djeluje znatan broj udruuga koje okupljaju OSI ili provode aktivnosti koje su OSI zanimljive, stoga nije pravedno da se OSI prisiljava na učlanjenje u neku udругu samo zato da bi mogli ostvariti pravo na uslugu i/ili povlasticu koja bi trebala biti dostupna svim građanima, pod jednakim uvjetima. Uzimajući u obzir navedeno, Grad i gradska tvrtka upoznati su s mišljenjem POSI prema kojemu su davanje povlastice i/ili besplatne karte za korištenje javnog gradskog prijevoza samo onim osobama s invaliditetom koji su članovi pojedinih udruuga, odnosno uskrata tog prava drugim osobama s invaliditetom koje ispunjavaju kriterij koji se odnosi na vrstu i težinu invaliditeta, ali nisu članovi određenih udruuga ili su članovi neke druge udruge, osim što je protuustavno, ujedno je i diskriminatorno. Također, istaknuto je da je omogućavanje jeftinijeg ili besplatnog gradskog javnog prijevoza za OSI hvalevrijedna i poželjna mjera lokalne vlasti kojom se osigurava mobilnost i izjednačava mogućnosti za OSI te se upravo zbog toga, kao uvjet, odnosno kriterij za ostvarivanje prava na jeftiniji ili besplatni javni gradski prijevoz može propisati isključivo vrsta i težina invaliditeta, a ne članstvo u pojedinoj udruzi. Slijedom svega navedenog, preporučena je izmjena uvjeta za ostvarivanje prava na jeftiniji i/ili besplatni javni gradski prijevoz za osobe s invaliditetom, odnosno izmjena opisane diskriminatorne prakse, a ujedno je preporučeno da se u osmišljavanju primjerenog rješenja uključi i predstavnike OSI.

Grad Osijek izvijestio je POSI da uvažava upućenu preporuku te da će se pristupiti donošenju odluka i akata kojima će se za ostvarivanje prava, povlastica, olakšica i pogodnosti predviđenih za osobe s invaliditetom kao prihvatljivi kriterij propisati vrsta invaliditeta (npr. tjelesno, osjetilno, intelektualno, mentalno, višestruko) i težina invaliditeta (stupanj oštećenja funkcionalne sposobnosti i/ili postotak oštećenja organizma), a ne činjenica članstva u konkretnoj udruzi. Također, slijedom zamolbe Grada, POSI je pružio savjetodavnu pomoć prilikom pripremanja novih akata i odluka kojima će biti određeni kriteriji i načini dokazivanja ispunjavanja uvjeta koji se odnose na vrstu i težinu invaliditeta, a u predstojećem razdoblju će se pratiti provedba svih najavljenih radnji.

Primjer iz prakse: Udruga osoba s invaliditetom grada Požege i Požeško-slavonske županije, organizirala je uz podršku POSI Okrugli stol na temu pristupačnost i mobilnosti za osobe s invaliditetom. Okrugli stol održan je 15. lipnja 2023. godine u prostorijama HGK u Požegi, a na istom je sudjelovao savjetnik pravobranitelja. Osobe s invaliditetom s područja grada Požege i Požeško-slavonske županije svakodnevno nailaze na prepreke i okolnosti koje im otežavaju i inače otežano kretanje, a samim time i obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti. Brojnost takvih prepreka potaknula je Udrugu osoba s invaliditetom grada Požege i Požeško-slavonske županije da u suradnji s POSI organizira okrugli stol kojim bi se ukazalo na ovaj problem te upozorilo donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini da se neosiguravanjem pristupačnosti i mobilnosti krše temeljna ljudska prava i diskriminiraju OSI. Na okrugli pozvani su predstavnici svih jedinica lokalne i regionalne samouprave s područja Požeško-slavonske županije, predstavnici ustanova i institucija, predstavnici lokalnih udruga te predstavnici lokalnih medija. Savjetnik pravobranitelja održao je izlaganje na temu „Pristupačnost i mobilnost osoba s invaliditetom iz perspektive Pravobranitelja za osobe s invaliditetom – uloga lokalne zajednice“ kojim su okupljeni sudionici upoznati s normativnim okvirom iz kojega proizlazi obveza osiguranja pristupačnosti i mobilnosti za OSI, neovisno o tome gdje žive. Istaknuo je kako su pristupačnost i mobilnost preduvjet uključivanja osoba s invaliditetom u život zajednice, a predstavljajući promjene koje je u društvo unijela Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, kroz primjere iz prakse pobliže je pojasnio načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna – alate pomoću kojih se osiguravaju pristupačnost i mobilnost. Prisutni su upoznati s pritužbama koje POSI najčešće zaprima, a koje se odnose na mobilnost OSI. Poseban naglasak stavljen je na nepristupačnost vozila javnog prijevoza i popratne infrastrukture (stajališta, informacije i dr.) i na prepreke vezane za parkiranje (nedostatak parkirališnih mjesta označenih za vozila osoba s invaliditetom, nepropisno parkiranje na ta mjesta i zlouporabu znaka pristupačnosti).

Primjer iz prakse: POSI je uspostavio suradnju s Osječko-baranjskom županijom, Javnom ustanovom Županijskom razvojnom agencijom OBŽ i Gradom Osijekom te je pružena zajednička podrška Udruzi paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije (UPIT) prilikom organiziranja okruglog stola na temu međumjesnog prijevoza prilagođenog osobama s najtežim invaliditetom. Okrugli stol održan je dana 25. travnja 2023. godine u Kulturnom centru u Osijeku, a na istom je sudjelovao savjetnik pravobranitelja. Na okrugli stol pozvani su predstavnici svih jedinica lokalne samouprave s područja Osječko-baranjske županije (42 grada i općine), predstavnici ustanova i institucija te predstavnici lokalnih medija. Tijekom okruglog stola vodstvo i članovi UPIT-a predstavili su aktivnosti provedene kroz projekt UPIT2Go, s posebnim naglaskom na važnost i značaj usluge prijevoza prilagođenim kombi vozilom za sve one koji zbog težine i vrste invaliditeta nisu u mogućnosti koristiti javni ili privatni prijevoz. Zahvaljujući ovoj usluzi koju UPIT – Osijek pruža već nekoliko godina, brojne osobe s invaliditetom s područja Osječko-baranjske županije konačno mogu sudjelovati u svakodnevnim životnim aktivnostima, a pojedine osobe su zahvaljujući UPIT-u po prvi puta nakon 20 godina bile u mogućnosti "izaći iz kuće" i otići izvan mjesta u kojem žive. Tijekom provedbe projekta uslugu prijevoza koristilo je 65 korisnika koji su s kombijem prešli preko 80.000 kilometara.

Zaključak i preporuke:

U prošlogodišnjem Izvješću o radu, prikazali smo podatke i informacije prikupljene istraživanjem o dostupnosti i pristupačnosti javnog prijevoza za OSI u pojedinim dijelovima RH. Na temelju tih

iskustava tijekom 2023. godine provedene su daljnje aktivnosti usmjerene na povezivanje i poticanje na suradnju svih relevantnih dionika, a prije svega donositelja odluka koji su dužni omogućiti pristup sigurnom i dostupnom prijevoznom sredstvu te omogućiti slobodu kretanja, odnosno kretanja na način i u vrijeme koje OSI sami izaberu, što je jedna od obveza koje proizlaze iz odredbi KPOSI te Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za OSI za razdoblje od 2021. do 2027. godine. S tim u vezi, ovim putem preporučujemo da se potiču i povećaju ulaganja u javni prijevoz čiji će sadržaji biti kreirani sukladno načelu univerzalnog dizajna. Preporučujemo da se prilikom osmišljavanja novih poticajnih programa, ali i prilikom korištenja postojećih, u sklopu horizontalnih aktivnosti, omogući nabavka i opremanje vozila i prometne infrastrukture kako bi ista bila pristupačna osobama s invaliditetom svih vrsta invaliditeta. Uz niskopodne autobuse i pristupačna stajališta, potrebno je omogućiti sufinanciranje nabavki prilagođenih vozila, ali i različitih električnih pomagala/dodataka za invalidska kolica, naprednih informacijskih sustava i aplikacija, ali i drugih sadržaja koji se u suradnji sa predstavnicima OSI mogu identificirati kao potrebni u određenoj sredini.

Preporučujemo omogućiti znatnija porezna rasterećenja za sve koji kupuju vozila prilagođena za prijevoz OSI, a u ovom je poglavlju Izvešća detaljnije opisana i važnost pojednostavljenja postupka homologacije vozila prilagođenih za prijevoz OSI.

Iznimno važnu ulogu u osiguranju mobilnosti OSI imaju JLP(R)S kod kojih smo i tijekom 2023. godine uočili dvije velike razlike u odnosu prema osobama s invaliditetom. Naime, kod brojnih općina, gradova i županija i dalje je prisutan nedostatak senzibiliteta i prepoznavanja važnosti osiguravanja pristupačnog i prilagođenog prijevoza kao temeljnog preduvjeta za uključivanje OSI u život zajednice, dok pozitivni primjeri s kojima smo upoznati potvrđuju kako uz dostupne izvore sredstava (vlastiti proračun, nacionalni i EU fondovi) svaka jedinica može (sama ili u partnerstvu s drugim jedinicama) stvoriti preduvjete za osiguranje mobilnosti OSI koje žive na njezinom području. Stoga, preporučujemo svim JLP(R)S da u suradnji s predstavnicima OSI sa svog područja identificiraju izazove i prepreke koje otežavaju mobilnost te odrede prioritete i načine rješavanja istih. Mišljenja smo da se uz dobru volju, otvorenost za suradnju i uvažavanje potreba svojih građana, proaktivnih i kreativnim pristupom mogu iznaći rješenja kojima će upravo JLP(R)S doprinijeti uklanjanju prepreka i izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom na području cijele RH. Osim kroz kreiranje pristupačnog prometnog okruženja prema načelu univerzalnog dizajna i nabavku prethodno opisane opreme i sadržaja, JLP(R)S mogu i same kroz svoje mjere i programe poticati i pružati podršku onim subjektima koji na njihovom području pružaju uslugu koja omogućava mobilnost OSI (npr. udruge koje imaju prilagođeno kombi vozilo, taksi prijevoznici koji imaju vozila i opremu za prijevoz OSI, auto-škole i dr.), sve kako bi se isti potaknuli na pružanje ove vrste usluge i kako bi se osigurao kontinuitet njihova djelovanja.

Parkirališna mjesta uređena i označena za vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom

Osobe s invaliditetom, članovi njihovih obitelji i roditelji djece s teškoćama, kao i lokalne udruge, nastavili su svojim pritužbama i tijekom 2023. godine upozoravati na nedovoljan broj parkirališnih mjesta uređenih i označenih za vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom, ali i na neprimjereno i nepropisno uređena parkirališna mjesta označena za vozila OSI. Naime, unatoč brojnim preporukama POSI iz proteklih godina, kao i unatoč normativnom okviru koji propisuje minimalan broj parkirališnih mjesta za vozila OSI, kao i jasno propisane elemente pristupačnosti koje moraju ispunjavati takva mjesta, pritužbe koje smo zapimali tijekom 2023. godine ukazuju da je broj parkirališnih mjesta za vozila OSI i dalje značajno manji u odnosu na stvarne potrebe, a zabrinjavajuće je da i dalje zaprimamo pritužbe na neprimjerenu izvedbu takvih mjesta (npr. neravna podloga neprimjerena za kretanje uz pomoć ortopedskih pomagala, šljunak ili tzv. betonske osmice s rupama, previsoki rubnjaci koji onemogućavaju prijelaz na nogostup i sl.). Navedene pritužbe smo ispitivali i na temelju utvrđenog činjeničnog stanja tamo gdje je bilo potrebno upućivali preporuke prema onima koji su dužni osigurati dovoljan broj parkirališnih mjesta za vozila OSI (općine, gradovi, ustanove, poslovni subjekti i dr. na koje su se pritužbe odnosile) i osigurati da ta mjesta budu propisno uređena. Upućenim preporukama je uz ukazivanje na međunarodni i nacionalni normativni okvir koji obvezuje na osiguranje mobilnosti i pristupačnosti, ujedno isticano da je mogućnost korištenja parkirališnih mjesta za OSI jedna od

pretpostavki mobilnosti kao preduvjeta uključivanja OSI u svakodnevne životne aktivnosti. Donositeljima odluka na lokalnoj razini ukazivano je kako velikom broju OSI, posebno onima koje se otežano kreću ili se kreću pomoću pomagala poput štaka, štapova, invalidskih kolica i dr., osobni automobil je jedino prijevozno sredstvo kojim odlaze na radno mjesto, k liječniku ili obavljati razne poslove, čime im je olakšano kretanje i neovisno življenje. Po potrebi je preporučeno uređivanje i označavanje dovoljnog broja parkirališnih mjesta, posebno u blizini sadržaja koji su važni za svakodnevni život građana (npr. bolnice, vrtići, domovi zdravlja, škole, fakulteti, središta naselja, HZZ, CZSS, HZMO, HZZO, Općina, Grad, Županija, groblja i sl.), ali i u blizini različitih vrsta uslužnih djelatnosti kako bi OSI mogle nesmetano ući/izaći iz automobila i obaviti određene poslove. Preporukama je istaknuto da nepostojanje takvoga parkirališnog mjesta ili postojanje neadekvatno uređenog označenog parkirališnog mjesta za OSI znači nemogućnost obavljanja svakodnevnih obveza (odlazaka na posao, kod liječnika, kupovine i sl.), odnosno nemogućnost neovisnog sudjelovanja u svakodnevnom životu zajednice, što predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava.

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio pritužbe studenata s invaliditetom koji su ukazali na nedovoljan broj i nepravilno uređena i označena parkirališna mjesta za vozila kojima se prevoze OSI. Pritužbe su se odnosile na parkirališna mjesta u ulici koja se proteže paralelno uz Pravni i Ekonomski fakultet u Osijeku. U jednoj od pritužbi detaljno je opisan problem s kojim se susreću studenti, ali i zaposlenici s invaliditetom koji svakodnevno dolaze na ova dva fakulteta: „*...student sam Pravnog fakulteta, osoba sam s invaliditetom, cerebralna paraliza, hodam uz pomoć štapa i na fakultet cijele akademske godine putujem autom te parkiram na jedno od dva (ako su u datom trenutku slobodna) označena parkinga. Ti parkinzi nemaju označeno mjesto za širom otvoriti vrata nego su to samo obični parkinzi prebojani u žutu boju i kada je auto parkiran pored mene vrata se u većini slučajeva ne mogu širom otvoriti. Cijele akademske godine to "ignoriram" u nadi da će onaj tko je nadležan to prebojati, međutim kako su ti parkinzi nedavno ponovno obojani na isti način imam potrebu obratiti se Vama. Napominjem da sam ja osoba koja koristi štap i hoda. Samim time ja nekako uspijem izaći bez da vrata otvorim do kraja iako sam nekolicinu puta morao tražiti pomoć od fakultetskih kolega ili slučajnih prolaznika, a u više navrata sam i prilikom izlaska ošteti (ogrebao) svoj i tuđi auto. Za osobu u kolicima ovakav parking ne dolazi u obzir i nema šanse niti u teoriji da osoba u kolicima uspješno izađe iz auta na ovako koncipiranom parkingu. Smatram da su dva parkinga za vozila osoba s invaliditetom ovdje nužna jer su vrlo često oba zauzeta autima koji imaju iskaznice, ali da bi to funkcioniralo jednostavno se nekako mora ostaviti prostor za širom otvoriti vrata.*“ Slijedom navedenog, POSI se obratio se Gradu Osijeku ukazavši na opisani problem, posebno istaknuvši kako neprimjereno uređena parkirališna mjesta na toj lokaciji uvelike otežavaju kretanje i obavljanje svakodnevnih životnih aktivnosti osoba s invaliditetom koje studiraju ili rade na Pravnom ili Ekonomskom fakultetu, ali i drugih osoba koje trebaju parkirati na tom području. Naglašeno je kako zbog još uvijek pretežno nepristupačnog javnog prijevoza, studenti s invaliditetom nailaze na brojne prepreke i izazove u pristupu obrazovanju i ispunjavanju fakultetskih obveza, a jedan od najčešćih načina na koji studenti s invaliditetom, ali i zaposlenici fakulteta prevladavaju opisane prepreke je korištenje vlastita automobila, što ih čini gotovo u potpunosti ovisnima o vlastitom prijevozu te im njihovo vozilo predstavlja jedino prijevozno sredstvo koje im omogućuje ispunjavanje fakultetskih obveza, praćenje nastave, polaganje ispita, socijalni kontakt, dolazak na posao i obavljanje ostalih svakodnevnih aktivnosti na ravnopravnoj osnovi s drugima. Gradu je stoga ukazano na normativni okvir koji uređuje obvezu osiguranja pristupačnosti i mobilnosti za osobe s invaliditetom, uz naglasak kako je poštivanje istog temeljni preduvjet za uključivanje osoba s invaliditetom u život zajednice pa tako i u sustav visokog obrazovanja. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, prvenstveno značaj pristupačno uređenih i označenih parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom u blizini visokoobrazovnih ustanova, kako za studente, tako i za zaposlenike s invaliditetom, POSI je preporučio Gradu Osijeku poduzimanje radnji usmjerenih na otklanjanje opisanih nepravilnosti i žurno uređivanje parkirališnih mjesta na predmetnoj lokaciji sukladno odredbama propisa koji uređuju osiguranje pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom. Također, preporučeno je i razmatranje mogućnosti povećanja broja pristupačnih i označenih parkirališnih mjesta u blizini Pravnog i Ekonomskog fakulteta u Osijeku. Grad Osijek dostavio

je svoje izvješće kojim se navodi da je preporuka POSI uvažena te da će se izvršiti radovi kojima će se zamijeniti postojeća betonska kolnička konstrukcija, postaviti pristupačna podloga te parkirališna mjesta urediti i označiti sukladno propisu. Naknadnom terenskom provjerom utvrđeno je da su radovi izvršeni te je osigurana pristupačnost predmetnih parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom.

Primjer iz prakse: POSI često zaprima upite i pritužbe slične ovom: „*Interesira me kako je moguće da novoizgrađene zgrade, konkretno u Splitu i okolici parkirališna mjesta za OSI jednostavno maknu tj. Prefarbaju ili prodaju fizičkim osobama, iako znamo da po zakonu svaka nova zgrada mora imati određen broj parkirališnih mjesta za OSI. Naime, u zgradi gdje vodim sina u zubara postojalo je jedno mjesto za OSI. Sada ga više nema. U zgradi gdje posjedujem stan parkirno mjesto za OSI je jednostavno građevinska firma koja je izgradila zgradu prefarbala i prodala susjedu koji nije OSI. Krši li se time zakon i što se u konkretnom slučajevima može napraviti?* Na postavljeni upit dostavili smo slijedeći odgovor: „*Način označavanja i broj obveznih pristupačnih parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom regulirani su Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjenje pokretljivosti (NN, br. 153/13). Odredbom čl. 50. ovog Pravilnika je određeno da se na javnom parkiralištu i u javnoj garaži izvodi 5% pristupačnih parkirališnih mjesta u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta, ali ne manje od jednoga. Uz stambenu zgradu s deset i više stanova i stambeno-poslovnu zgradu s deset i više stanova (građevine s manje od deset stanova ne podliježu obvezi iz Pravilnika) izvodi se 5% pristupačnih parkirališnih mjesta u odnosu na ukupni broj parkirališnih mjesta, ali ne manje od jednoga. Projekti stambenih i stambeno-poslovnih građevina i građevina javne i poslovne namjene (uključujući zdravstvene) moraju sadržavati prikaz tehničkih rješenja primjene elemenata pristupačnosti u idejnom, glavnom projektu i izvedbenom projektu građevine, sukladno obvezama iz navedenog Pravilnika, a osobito sadrže i situaciju s oznakom pristupačnih parkirališnih mjesta i drugim propisanim elementima za pristupačnost građevine. Ukoliko idejni ili glavni projekt zadovoljava tehnička rješenja pristupačnosti građevine propisane Pravilnikom (uključujući i propisani broj prilagođenih parkirališnih mjesta) izdaje se građevinska dozvola, odnosno potvrda glavnog projekta. Ukoliko je građevina izgrađena u skladu s građevinskom dozvolom, nakon provedenog tehničkog pregleda za građevinu se izdaje uporabna dozvola. Međutim, prije ili nakon ishoda uporabne dozvole kod stambenih zgrada u privatnom vlasništvu investitor/vlasnik zgrade, najčešće nakon provedbe postupka etažiranja, proda pojedine stanove i parkirališna mjesta privatnim pravnim ili fizičkim osobama, koji kao nositelji prava vlasništva imaju ovlasti raspolagati i koristiti se svojim vlasništvom na način na koji žele, a što uključuje i prenamjenu parkirališnog mjesta koje je označeno kao parkirališno mjesto za osobe s invaliditetom u „regularno“ parkirališno mjesto. Opisana situacija ne predstavlja kršenje propisa jer se ovlast prenamjene izvodi iz isključivog prava vlasništva njegovog nositelja. U Vašem upitu navodite i zgradu u kojoj se nalazi stomatološka ordinacija, a u krugu koje je ranije postojalo parkirno mjesto rezervirano za osobe s invaliditetom i koje je naknadno brisano. Iz Vašeg upita nije razvidno o kojoj se lokaciji radi, te da li se predmetno parkirališno mjesto nalazilo na javnoj površini ili se također radi o površini u privatnom vlasništvu. Ukoliko se radi o javnoj površini, predlažemo da se obratite Gradu Splitu, Upravnom odjelu za komunalne poslove s pritužbom zbog brisanja parkirališnog mjesta za osobe s invaliditetom uz napomenu da se u zgradi nalazi stomatološka ordinacija čiju uslugu koriste i osobe s invaliditetom ili nam se ponovno obratite s točnom adresom i više informacija kako bi POSI uputio službeni upit.“*

Zloupotreba prava na parkiranje vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom na parkirališno mjesto koje je označeno znakom pristupačnosti

Osim nedovoljnog broja i neprimjerene izvedbe parkirališnih mjesta obilježenih za parkiranje vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom, predmet brojnih pritužbi i tijekom 2023. godine bilo je nepropisno parkiranje na parkirališnim mjestima rezerviranim i označenim za parkiranje vozila OSI, odnosno kršenje propisa i zloupotreba prava na korištenje parkirališta obilježenih znakom pristupačnosti. Naime, pravo na parkiranje vozila kojima se prevoze OSI na parkirališno mjesto koje je za tu svrhu posebno obilježeno imaju osobe s invaliditetom s 80 % ili više postotaka tjelesnog oštećenja odnosno OSI kod kojih je utvrđeno tjelesno oštećenje koje ima za posljedicu nesposobnost donjih

ekstremiteta 60 % ili više, kao i vozila udruga OSI. Važno je istaknuti kako se pravo može konzumirati, odnosno vozilo se smije parkirati na obilježena parkirališna mjesta samo kada vozilom upravlja osoba s invaliditetom koja je nositelj prava ili kada se ta osoba nalazi u vozilu. Kao i prijašnjih godina, pritužbe koje smo zapimali ukazuju na nesavjesne vozače koji neovlašteno parkiraju na mjestima obilježenim za vozila OSI, kako na one koji nemaju ispravu na temelju koje bi imali pravo parkiranja, tako i na one koji koriste tuđe isprave i parkiraju svoja vozila na obilježenim mjestima iako se OSI koja je nositelj prava tom prilikom ne služi ili ne prevozi tim vozilom. Opisani način (zlo)uporabe tuđe isprave već je godinama predmet brojnih zaprimljenih pritužbi, stoga smo i u prijašnjim izvješćima opisivali kako je ovu vrstu prekršaja, unatoč učestalosti i negativnom utjecaju koji ima na mobilnost i općenito kvalitetu života osoba s invaliditetom, iznimno teško utvrditi i sankcionirati, budući da onoga tko koristi tuđu ispravu policijski službenik ili komunalni/prometni redar moraju zateći prilikom korištenja vozila, odnosno prilikom ulaska ili izlaska. Pozitivnim i hvalevrijednim pomakom smatramo izmjene normativnog okvira kojima je tijekom 2023. godine, nakon dugogodišnjih preporuka POSI, konačno postroženo sankcioniranje upravo ove vrste prekršaja i zlouporabe isprave koja omogućuje parkiranje na mjesta obilježena za vozila OSI. Osim izravnih pritužbi i prijava policiji u svakom pojedinom slučaju sumnje na prekršaj, kao učinkovit način prevencije i sankcioniranja ove vrste prekršaja pokazale su se ciljane zajedničke akcije policije, gradova i udruga OSI kojima se podiže razina svijesti građana o ovom problemu, ali istovremeno i sankcioniraju prekršitelji. S obzirom da od 2019. godine kontinuirano preporučujemo provođenje ovakvih akcija, tijekom 2023. godine nastavili smo pratiti njihovo provođenje te pružati podršku i sudjelovati u aktivnostima usmjerenim na podizanje razine svijesti cijelog društva o tome koje sve teškoće i izazove za osobe s invaliditetom uzrokuje nesavjesno ponašanje u prometu te u kojoj mjeri nesavjesno i nepropisno parkiranje onemogućava OSI u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Posebno je naglašavano kako mjesto označeno za parkiranje vozila OSI nije povlastica besplatnog parkiranja, već olakšica koja omogućava osobi s invaliditetom mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i uključivanje u društvo.

Primjer iz prakse: Uspostavljena suradnja Područnog ureda POSI Rijeka, Grada Rijeke, PU Primorsko-goranske, Rijeka plus d.o.o. i udruga - Proteklih godina svjedočimo porastu urbanizacije, a time i sve većem broju cestovnih vozila u prometu, izgradnji novih prometnih tokova, a koji često ne prate prostorno planiranje izgradnje i osiguranja površine i objekata za parkiralište cestovnih vozila. Povećanje broja osobnih automobila proizlazi i iz težnje svakog pojedinca za mobilnošću, većoj pokretljivošću, okretnosti i praktičnosti, ali i sigurnosti. Prilikom uređenja uvjeta organizacije i korištenja parkirnih mjesta treba obratiti pozornost i na parkirna mjesta za vozila osoba s invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti. U uvodno navedenim uvjetima cestovnog prometa, osobe s invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti suočavaju se s nedostatkom pristupačnih parkirališnih mjesta, ali i onim parkirališnim mjestima koja nisu izvedena sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti te time ne udovoljavaju svim elementima pristupačnog parkirališnog mjesta za osobe s invaliditetom. POSI je zaprimio tijekom 2023. godine brojne zamolbe osoba s invaliditetom i osoba smanjene pokretljivosti za reagiranjem i ukazivanjem prema gradovima i općinama na potrebu osiguranja većeg broja parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom u pojedinim dijelovima naselja/ulica, a posebno u urbanim sredinama većih gradova, ali i na nepravilno uređena i označena parkirališna mjesta. Obveza je društva izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom sa osobama bez invaliditeta u ostvarivanju pristupačnosti i mobilnosti, neovisnosti u kretanju kao jedne od osnovnih preduvjeta za provođenje svih aktivnosti svakodnevnog življenja osoba s invaliditetom i njihovog uključivanja u zajednicu. Prepoznajući navedenu problematiku, Direkcija za prometno redarstvo Grada Rijeke inicirala je održavanje zajedničkog sastanka s predstavnicima Policijske uprave Primorsko-goranske, Postaje prometne policije Rijeka, koncesionara Rijeka plus d.o.o. i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom. Sastanak je održan s ciljem utvrđivanja poteškoća s kojima se susreću osobe s invaliditetom vezano za temu pristupačnih parkirališnih mjesta na području grada Rijeke i donošenja zaključaka o konkretnim mjerama i aktivnostima koje će se poduzimati.

Provedba edukativnog programa „Sigurnost i kultura u prometu“ u osnovnim školama Grada Rijeke, hvalevrijedan je projekt koji se provodi s ciljem usvajanja i poštivanja prometnih pravila kao oblika preventivnog odgoja djece kako bi postali odgovorni i sigurni sudionici u prometu. Program je pokrenula Direkcija za prometno redarstvo, Odjel gradske uprave za komunalni sustav Grada Rijeke 2021. godine, a namijenjen je učenicima drugih razreda. Poseban naglasak u programu stavljen je i na osobe s invaliditetom kao ravnopravne sudionike u prometu, važnosti izgradnje pristupačnog prijevoza, a time i sigurnog prometnog okruženja za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju.

U odnosu na predmetnu problematiku održan je i sastanak s nadležnim Upravnim odjelom za komunalni sustav i promet Grada Rijeke, Direkcijom za prometno redarstvo Grada Rijeke te koncesionarom Rijeka Plus d.o.o.. Cilj sastanka je bio identificirati nepristupačna parkirališna mjesta za vozila osoba s invaliditetom na području grada Rijeke, uzimajući u obzir njihov smještaj u odnosu na prometnicu i blizine pristupačnih ulaza u građevine te donošenja zaključaka o konkretnim mjerama i aktivnostima koje će se poduzimati u smjeru poboljšanja pristupačnosti parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom iz svoje domene rada. Kao rezultat održanog sastanka izveden je zaključak o potrebi održavanja radnog sastanka početkom 2024. godine na kojem bi, uz sada prisutne stručne službe Grada Rijeke i predstavnika koncesionara Rijeka Plus d.o.o., sudjelovali i predstavnici riječkih udruga koje okupljaju osobe s invaliditetom, predstavnici Povjerenstva za osobe s invaliditetom koje djeluje pri Gradu Rijeci, na temu pristupačnih parkirališnih mjesta za vozila osoba s invaliditetom. Vjerujemo da će predstavnici osoba s invaliditetom koji djeluju kroz Povjerenstvo ukazati na najveće probleme, ali i predložiti kvalitetna i konstruktivna rješenja.

Navedene aktivnosti predstavljaju pozitivan primjer međusobne suradnje organizacija civilnog društva, jedinica lokalne samouprave i institucije POSI, a predmetni sastanci primjer platformi za uspostavljanje aktivne suradnje u uklanjanju prepreka i sprečavanju nastajanja novih. Važno je da su OSI uključene u procese donošenja odluka na svim razinama vlasti upravo zbog poznavanja društvenih, ekonomskih, komunikacijskih, fizičkih prepreka sudjelovanju u društvu. Navedenim se postiže društveno uključivo i sudioničko odlučivanje osoba s invaliditetom u svim pitanjima od njihova interesa. Potreba promicanja i zaštite ljudskih prava svih osoba s invaliditetom, uključujući i one kojima je potrebna veća podrška, započinje već na lokalnoj razini vlasti, koje su najbliže svojim mještanima/građanima i kao takve su u najboljem položaju da razumiju teškoće s kojima se svakodnevno nose osobe s invaliditetom, ali i članovi njihovih obitelji te da učinkovito odgovore na njihove potrebe.

Zaključak i preporuke:

Uzimajući u obzir saznanja i iskustva stečena proteklih godina provođenjem aktivnosti iz djelokruga POSI, možemo zaključiti da su prepreke koje osobama s invaliditetom onemogućavaju parkiranje na parkirališnim mjestima obilježenim za vozila OSI još uvijek brojne i rasprostranjene, a posebno dolaze do izražaja u urbanim sredinama u RH. Stoga, jedinicama lokalne samouprave i pravnim osobama u njihovom vlasništvu, preporučujemo da kroz otvorenu komunikaciju i suradnju s predstavnicima OSI koje žive na njihovom području, identificiraju potrebe u smislu broja i lokacija parkirališnih mjesta obilježenih za vozila osoba s invaliditetom te osiguraju njihovo propisno uređivanje i obilježavanje, kako bi OSI na ravnopravnoj osnovi s drugima mogli uživati temeljna ljudska prava. Naglašavamo kako se prilikom određivanja broja parkirališnih mjesta obilježenih za vozila OSI ne treba ograničavati samo na poštivanje formalno propisanog minimuma broja mjesta, nego je poželjno voditi računa o stvarnim potrebama OSI u svakoj pojedinoj sredini. Osim o broju, lokacijama i načinu uređivanja parkirališnih mjesta, preporučujemo s predstavnicima OSI razmotriti i modele eventualnih povlastica koje će olakšati mobilnost u lokalnoj sredini (npr. mogućnost besplatnog ili povoljnijeg parkiranja, vremenska ograničenja i sl.).

Preporučujemo intenzivnije provođenje aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti cijelog društva o važnosti poštivanja propisa vezanih za pristupačnost i mobilnost, kako kod građana koji

svakodnevno sudjeluju u prometu, tako i kod donositelja odluka na svim razinama (nacionalna, područna i lokalna) koji su odgovorni za stvaranje inkluzivnog i pristupačnog okruženja. S obzirom na pozitivna iskustva iz proteklih godina, ponavljamo preporuke za intenzivnijim provođenjem zajedničkih akcija kojima će udruge, gradovi i policijske uprave uz medijsku podršku zajednički podizati razinu svijesti društva i ukazivati kako mjesto označeno za parkiranje vozila OSI nije povlastica besplatnog parkiranja, kako to mnogi pogrešno smatraju, nego olakšica koja omogućava OSI mobilnost, svakodnevno funkcioniranje i uključivanje u društvo. Iznimno je važno da policijske uprave i lokalne vlasti učestalije provode ciljane akcije usmjerene na sankcioniranje nepropisnog parkiranja na parkirališnim mjestima obilježenim za vozila OSI, a preporučujemo intenzivnije i dosljednije svakodnevno sankcioniranje prekršitelja ove vrste prekršaja i u vrijeme kada se takve akcije ne provode.

Pozdravljamo izmjene propisa kojima je pojednostavljeno ostvarivanje prava i ishođenje isprava koje OSI olakšavaju mobilnost, između ostaloga i parkiranje na obilježena parkirališna mjesta, a hvalevrijedno je i povećanje sankcije za zlouporabu ovog prava, kao i zakonske izmjene koje se odnose na način kontrole. Ipak, niti ove izmjene propisa nisu riješile suštinski problem prava na parkiranje na mjestima označenim za vozila kojima se prevoze OSI, odnosno kriteriji i uvjeti za ostvarivanje ovog prava i dalje su utemeljeni na „postotcima“ tjelesnog oštećenja umjesto na kriteriju koji bi bio povezan sa stvarnim funkcionalnim potrebama OSI za pristupačnim parkirališnim mjestom i koji bi na taj način doprinijeli pravednijem ostvarivanju ovog prava i ispunjavanju njegove svrhe. Ponovo izražavam mišljenje kako bi propisivanje uvjeta kojima će se parkiranje na mjesta obilježena za vozila OSI omogućiti isključivo onim osobama koje zbog vrste i težine invaliditeta zaista trebaju pristupačna parkirališna mjesta, osiguralo pravednije ostvarivanje ovog prava i učinkovita zaštita za njegove nositelje.

Unaprjeđenje sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti

POSI je tijekom 2021. i 2022. godine upoznat s planiranjem i pripremom projekta za Nacionalni program oporavka i otpornosti oznake C1.4. R1-I2 naziva „Unaprjeđenje sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti“. Područje mobilnosti je inače područje u kojem se OSI svake godine najčešće pritužuju na sustavne nedostatke i prepreke.

Tijekom 2023. godine provodio se projekt MOSI - "Unaprjeđenje sustava korištenja prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti", čiji je korisnik Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture, a glavni partner Agencija za komercijalnu djelatnost (AKD). Projektom se uspostavlja kompleksan IT sustav koji će značajno olakšati dodjelu povlastica osobama s invaliditetom u području prometa - Nacionalnu i Europsku iskaznicu te Europsku parkirališnu kartu za osobe s invaliditetom. To će biti nove isprave kojima će se osobama s invaliditetom olakšati pristup brojnim pogodnostima i pravima na povlastice iz područja mobilnosti. Postupak dodjele povlastica u okviru ovog projekta bit će u potpunosti digitaliziran, zahvaljujući postojanju i povezivanju s Registrom osoba s invaliditetom koji se vodi HZJZ, ali i potrebnim bazama podataka kojeg vodi MUP. Plan je da će se prava na izdavanje navedenih isprava dodjeljivati automatski, sukladno zakonskim kriterijima, a isprave će se potom izravno dostavljati na adresu prebivališta korisnika u RH. Na taj način više neće biti potrebe za prikupljanjem potrebne dokumentacije i dolazak na šaltere. Na ovaj način, ovakav sustav povezan sa svim potrebnim državnim registrima, značajno će smanjiti administraciju u postupku dodjele prava, osiguravajući efikasnije i jednostavnije korištenje ovih prava za OSI.

Implementacija ovog projekta ujedno je i ispunjavanje preporuke i upozorenja koje je tijekom 2022. godine POSI uputio nadležnim ministarstvima MMPI i MZ, kako bi se stvorili potrebni preduvjeti za izgradnju sustava automatizacije ostvarivanja prava iz područja mobilnosti. Realizacija projekta, kao i dostava Nacionalne i Europske iskaznice, te Europske parkirališna karta za osobe s invaliditetom, svim nositeljima ovih prava, očekuje se tijekom 2024. godine, a sukladno Zakonu o povlasticama u prometu (NN, br. 133/23) donošenje provedbenih propisa i prilagodba potrebne informacijske infrastrukture očekuje se do 15. svibnja 2024. godine.

Pravo na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta (kod registracije) i pravo na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom (dosadašnja SMART kartica)

POSI je od nadležnog MMPI-a i za izradu ovog Izvješća zatražio i zaprimio podatke o ostvarivanju prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i prava na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom tijekom 2023. godine:

„1. Na dan 26. siječnja 2024. godine sveukupno je aktivno 40.254 korisnika oba prava odnosno 38.971 korisnika ima pravo oslobađanja plaćanja godišnje naknade kod registracije vozila i 17.699 korisnika prava oslobađanje plaćanja cestarina za uporabu autocesta i objekata s naplatom. Po važećim izdanim rješenjima 16.416 korisnika koriste oba prava, 6.702 korisnika je usvojena registracija, a odbijena autocesta, 1.283 korisnika ima besplatnu autocestu i 15.853 korisnika ima izdano besplatnu godišnju naknadu kod registracije vozila. Na dan 17. siječnja 2023. godine sveukupno je bilo aktivno 38.522 korisnika oba prava odnosno 37.174 korisnika ima pravo na oslobađanje plaćanja godišnje naknade kod registracije vozila a 17.030 korisnika ima pravo na besplatnu autocestu - cestarinu za uporabu autocesta i objekata s naplatom. Iz navedenih podataka može se zaključiti kako je do 26. siječnja 2024. godine u odnosu na 17. siječanj 2023. godine zabilježeno povećanje broja korisnika prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade i prava oslobađanja plaćanja cestarina za uporabu autocesta i objekata s naplatom.

2. U razdoblju od 1. siječnja 2023. do 31. prosinca 2023. godine ukupno je podneseno ovom Ministarstvu 4.656 zahtjeva korisnika za ostvarivanje prava na oslobađanje plaćanja godišnje naknade za uporabu javnih cesta i prava na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom - osoba s tjelesnim oštećenjem, usvajanje oba prava 1.779 korisnika, usvajanje registracije odbijanje autoceste izdano 830 korisnika, usvajanje autoceste 32 korisnika te usvajanje registracije 1.485 korisnika.

3. U 2023. godini rješenjem Ministarstva odbijeno je za autocestu radi postotka tjelesnog oštećenja 22 korisnika, odbijanje registracije i autoceste 8 korisnika, odbijanje radi vlasništva 1, odbijanje radi postotka tjelesnog oštećenja kod registracije 9 korisnika i odbačenih 321 zahtjev korisnika radi ne dopunjavanja zahtjeva.

4. Planirano za 2024. godinu - 3.318.070 eura (2023. godina – 3.290.508 eura).

5. Refundacija plaćanja cestarine: 1.532.937,81 euro, a refundacija godišnje naknade: 1.757.569,80 eura. Ukupno: 3.290.507,61 euro

6. Tijekom 2023. godine na naplatnim postajama HAC-a zbog nepravilnog korištenja oduzeto ukupno 4 invalidske SMART kartice a tijekom 2022. godine zbog nepravilnog korištenja oduzeto ukupno 2 invalidske SMART kartice.

7. Tijekom 2022. godine Služba inspekcije sigurnosti cesta i žičara je zaprimila dvije obavijesti o nepravilnom korištenju SMART kartice. Izdan obavezni prekršajni nalog kojim je izrečena novčana kazna u iznosu od 2.000,00 kn te je ista i plaćena a za drugu obavijest je u tijeku postupanje po utvrđenoj nepravilnosti.“

Tijekom 2023., kao i tijekom 2022. godine POSI je zaprimio više upita i osoba s invaliditetom vezano za ostvarivanje prava na oslobađanje od plaćanje cestarine i medijskih najava o skorom uvođenju suvremenog sustava elektroničke naplate cestarine sa slobodnim prolaskom vozila na cijelom području RH. Nastavno na ranije upućene preporuke POSI nadležnom MMPI-u ističemo kako je navedeno pravo propisano i predviđeno kao kompenzacijska mjera iz razloga nepostojanja odgovarajućeg i OSI dostupnog pristupačnoga međugradskog i međuzupanijskog javnog prijevoza. Mnoge OSI, DTUR i njihove obitelji, žive u ruralnim sredinama, što im značajno otežava mogućnost uključivanja u život zajednice. Također, njihov invaliditet uvjetuje povremene odlaske na terapijske i rehabilitacijske postupke u specijalizirane zdravstvene ustanove. Republika Hrvatska je 2007. godine

pristupila KPOSI koja u čl. 5. st. 1., 2. i 3. propisuje: „JEDNAKOST I NEDISKRIMINACIJA – 1. Države stranke prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na temelju zakona. 2. Države stranke će zabraniti bilo kakvu diskriminaciju na osnovi invaliditeta i jamčit će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama. 3. Da bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke će poduzeti sve primjerene korake radi osiguranja provedbe razumne prilagodbe.“ Nadalje, čl. 20. KPOSI propisuje: „OSOBNA POKRETLJIVOST. Budući da se do sada pravo na oslobađanje plaćanja cestarine za uporabu autocesta i objekata s naplatom ostvarivalo samo uz predočenje SMART kartice prilikom fizičke kontrole na naplatnim postajama (sada Nacionalne iskaznice za osobe s invaliditetom) i to isključivo kada osoba s invaliditetom ili fizički upravlja ili je fizički u automobilu, ponovno preporučujemo na vrijeme razmotriti na koji će se način u slučaju uvođenja novog beskontaktnog sustava kontrole naplate cestarine moći nastaviti ostvarivati ovo pravo.

Preporuke:

---

1. Preporučujemo Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture pravovremeno razmotriti na koji će se način u budućnosti kod uvođenja beskontaktnog sustava kontrole naplate cestarine moći u budućnosti nastaviti ostvarivati pravo oslobađanja od plaćanja cestarine kao stvarne kompenzacijske mjere zbog nepostojanja odgovarajućeg pristupačnoga cestovnog javnog prijevoza.
2. Preporučujemo Ministarstvu mora, prometa i infrastrukture razmotriti i unaprijediti planirati djelotvoran način kontrole ostvarivanja prava na oslobađanje od plaćanja cestarine budući da su tijekom 2023. godine evidentirana samo četiri prekršaja nepravilnog korištenja ovog prava kojeg svakodnevno koristi 17.699 korisnika.

2.16.3. Pomorski prijevoz

U pomorskom prometu predviđene su dvije osnovne vrste povlastica za osobe s invaliditetom - besplatni pomorski prijevoz za na državnim trajektnim linijama i povlašteni prijevoz brodskim i brzobrodskim linijama, koji su do stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu (NN, br. 133/23) bile uređene ranije važećim Zakonom o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (NN, br. 19/22) i Zakonom o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu (NN, br. 97/00, 101/00 i 98/19).

Zakonom o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu bilo je uređeno pravo na besplatni pomorski prijevoz na državnim trajektnim linijama za slijedeće kategorije osoba:

- OSI kod kojih je utvrđeno tjelesno oštećenje donjih ekstremiteta 80% ili više, hrvatski ratni vojni invalidi sa 100% tjelesnog oštećenja, osobe kojima je utvrđeno tjelesno oštećenje osjetila vida od 100% i gluhoslijepe osobe sa 100% tjelesnog oštećenja te OSI kojima je utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja, na trajektnim linijama, uključujući i osobno vozilo kojim se navedene osobe prevoze;
- DTUR s prebivalištem na otoku te sva DTUR u razvoju kojima je utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja, bez obzira na mjesto prebivališta i osobno vozilo kojim se ta djeca prevoze, na trajektnim linijama;
- Pratitelj OSI i DTUR u razvoju ostvaruje pravo na besplatni prijevoz, osim kada ostvaruje pravo na besplatan prijevoz u skladu s posebnim propisima.

S druge strane, Zakon o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu (propisivao je pravo na povlasticu u visini od 75% od redovne cijene vozne karte za četiri putovanja godišnje brodom i to za:

- slijepe osobe koje imaju do 10% sposobnosti vida;
- gluhe i gluhoslijepe osobe;
- osobe s mentalnom retardacijom (težom i teškom);
- tjelesno invalidne osobe s oštećenjem organa za kretanje od najmanje 70%;
- kronične bubrežne bolesnike na hemodijalizi;

- osobe koje po posebnim propisima ostvaruju pravo na doplatak za pomoć i njegu druge osobe;
- invalidnu djecu čiji roditelji ostvaruju pravo na dopust do sedme godine djetetova života i na rad s polovicom punog radnog vremena zbog njege djeteta s težim smetnjama u razvoju;
- civilne i vojne invalide rata.

Dana 12. srpnja 2023. godine otvoren je postupak e-Savjetovanja o nacrtu prijedloga Zakona o povlasticama u prometu. Cilj navedenog propisa bio je osiguranje provedbe dijela EU strategije „Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021 - 2030 donesene 2021. godine u području prometa, i to na način da se unaprjeđenjem usluga uz pomoć informacijskih i komunikacijskih tehnologija osobama s invaliditetom koje ostvaruju povlastice u prometu omogući da na jednom mjestu imaju uređena sva prava iz područja mobilnosti, te da navedena prava ostvaruju po pojednostavljenom postupku na temelju jedinstvene isprave.

Prvotni nacrt prijedloga Zakona o povlasticama u prometu izostavio je povlasticu prijevoza brodskim i brzobrodskim linijama u visini od 75% od redovne cijene vozne karte za četiri putovanja godišnje brodom te besplatnu vožnju za pratitelja, koja je bila regulirana Zakonom o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu. Izostavljanje ove povlastice iz Zakona o povlasticama u prometu, uz istovremeni prestanak važenja Zakonom o povlasticama u unutarnjem putničkom, rezultirao bi gubitkom ove povlastice u prijevozu brodskim i brzobrodskim linijama za sve OSI koji su ispunjavali uvjete vrste i stupnja invaliditeta prema naprijed navedenim kriterijima iz Zakona o unutarnjem putničkom prometu. Također, OSI koji su ispunjavali kriterij vrste i težine invaliditeta prema Zakonu o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu, ali ne i prema Zakonu prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (kao npr. kronični bubrežni bolesnici na dijalizi koji nemaju utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja ili OSI koji imaju utvrđeno tjelesno oštećenje na donjim ekstremitetima između 70% i 79%), mogli su povlasticu u visini od 75% od redovne cijene vozne karte za četiri putovanja godišnje koristiti i kod prijevoza za na državnim trajektnim linijama, a koju mogućnost bi izgubili da je bio usvojen prvotni prijedlog Zakon o povlasticama u prometu.

POSI je stoga u postupku e-Savjetovanja o Nacrtu prijedloga Zakona o povlasticama u prometu upozorio na opisane negativne učinke iznesenog nacrtu prijedloga zakona te je predložio da se kroz novo zakonodavno uređenje zadrže sve povlastice za OSI u pomorskom prometu prema ranije propisanim kriterijima vrste i težine invaliditete, uz neophodne terminološke i druge potrebne korekcije.

Prijedlog POSI je prihvaćen te je u čl. 6. Zakona o povlasticama u prometu (NN, br. 133/23) pod naslovom „pomorski putnički prijevoz“ reguliran povlašteni prijevoz brodskim i brzobrodskim linijama u visini od 75% od redovite cijene vozne karte za četiri putovanja godišnje na svim linijama u pomorskom prometu i to za pratitelja i:

- OSI s tjelesnim oštećenjem na donjim ekstremitetima od 70% i 80% te oštećenjem vida od 90% oštećenja organizma kojima nije utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja;
- osobe na trajnoj dijalizi sa 100% tjelesnog oštećenja kojima nije utvrđen III. ili IV. stupanj funkcionalnog oštećenja;
- Ratne vojne invalide, mirnodopske vojne invalide i civilne invalida rata I., II., III. i IV. skupine kojima je svojstvo priznato po zakonu kojim su uređuju prava hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, zakonu kojim se uređuju prava civilnih stradalnika iz Domovinskog rata ili prema zakonu kojim se uređuje zaštita vojnih i civilnih invalida rata.

Pravo na besplatni pomorski prijevoz za osobe s invaliditetom na državnim trajektnim linijama ostalo je i dalje uređeno Zakonom o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (NN, br. 19/22), te nisu mijenjani dotadašnji kriterij vrste i težine invaliditeta za ostvarenje prava na ovu povlasticu (čl. 9. st. 1. Zakona o povlasticama u prometu).

Sukladno novom zakonodavnom uređenju povlastica na temelju invaliditeta u području pomorskog putničkog prijevoza, a koji je na snazi od 15. studenog 2023. godine, osobe s invaliditetom mogu, ovisno o vrsti i težini invaliditeta, ostvariti slijedeće povlastice:

- četiri putovanja godišnje s popustom od 75% od redovite prijevozne cijene vozne karte prema kriterijima iz Zakona o povlasticama u prometu na svim linijama u pomorskom prometu, te besplatnu vožnja za pratitelja kada se osoba s invaliditetom koristi ovom povlasticom, ili
- besplatni prijevoz na svim trajektnim linijama s obvezom javne usluge prema kriterijima iz Zakona o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu (NN, br. 19/22), besplatni prijevoz za pratitelja kada se osoba s invaliditetom i dijete s teškoćama u razvoju koristi ovom povlasticom, te besplatni prijevoz za osobno vozilo kojim se OSI i DTUR prevoze.

Osim uvođenja jedinstvenog zakonodavnog uređenja svih prava po osnovi invaliditeta iz područja mobilnosti (pa tako i u području pomorskog prometa), najvažnija novina Zakona o povlasticama u prometu je i značajno pojednostavljenje načina ostvarenja ovih prava iz područja mobilnosti. Naime, do stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu povlastica besplatnog pomorskog prijevoza za OSI na državnim trajektnim linijama ostvarivala se na temelju Pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom koju je izdavala Agencija za obalni linijski pomorski promet prema podacima o vrsti i težini invaliditeta upisanim u Registar osoba s invaliditetom, dok se povlašteni prijevoz brodskim i brzobrodskim linijama ostvarivao na temelju objave koju je izdavalo nadležno upravno tijelo u županiji, odnosno Gradu Zagrebu, uz predočenje isprava kojim podnositelj zahtjeva dokazuje vrstu i težinu invaliditeta propisanim tada važećem Zakonom o povlasticama u unutarnjem putničkom prometu.

Stupanjem na Zakona o povlasticama u prometu (NN, br. 123/33) 15. studenog 2023., a potom i Pravilnika o Europskoj i Nacionalnoj iskaznici za osobe s invaliditetom (NN, br. 157/23) od 28. prosinca 2023. godine, prava/povlastice za OSI iz područja pomorskog prometa (ali cestovnog i željezničkog prometa), ostvaruju se na temelju jedinstvene isprave - Nacionalne iskaznice za osobe s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Nacionalna iskaznica za OSI).

Ovlast za izdavanje Nacionalne i Europske iskaznice za osobe s invaliditetom, te Europske parkirališne karte za osobe s invaliditetom, prenesena je na temelju Zakona o povlasticama u prometu na Agenciju za komercijalnu djelatnost proizvodno, uslužno i trgovačko d.o.o. (u daljnjem tekstu: AKD), kojem je ujedno dodijeljena ovlast za uspostavu i vođenje Središnjeg registra prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti, odnosno elektroničku bazu podataka o fizičkim osobama koje s osnova invaliditeta ostvaruju prava u području mobilnosti i koji čini sastavni dio Informacijskog sustava povlastica u prometu. Uspostavljeni informacijski sustav povlastica u prometu (u daljnjem tekstu: MOSI), omogućava AKD-u koji njime upravlja, da u svrhu utvrđivanja mjerodavnih činjenica pri dodjeli prava na povlastice u prometu OSI, izravno dohvaća podatke iz mjerodavnih temeljnih registara u kojima se vode autentični podaci o potencijalnim ovlaštenicima prava na povlastice u prometu. Izravan uvid u Registar osoba s invaliditetom HZJZ-a, registre MUP-a (Registar prebivališta i Registar vozila) i korištenje drugih komponenti državne informacijske infrastrukture omogućio je važnu novinu u dodjeli prava po osnovi invaliditeta, a to je mogućnost izdavanja Nacionalne i Europske iskaznice za OSI (i Europske parkirališne karte za OSI) bez potrebe podnošenja zahtjeva od strane korisnika. Prema tome, dodjela prava na povlastice u području mobilnosti odvija se u potpunosti digitalnim putem, bez potrebe obilaženja šaltera i institucija ili dostavljanja dokumentacije od strane potencijalnih nositelja prava, što je OSI bitno ubrzalo i olakšalo postupak ostvarivanja zakonskih prava. Dodatno, sam postupak izrade Nacionalne i Europske iskaznice za OSI (i Europske parkirališne karte za OSI) završava otpremom i dostavom ovih javnih isprava na prijavljenu adresu prebivališta korisnika. Dodjelom prava iz područja mobilnosti na temelju izdavanja Nacionalne i Europske iskaznice za OSI, prestaju važiti dotadašnje isprave kojima su se ostvarivala prava u području prometa, pa tako i Pomorske iskaznice za OSI, koje je do stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu izdavala Agencija za obalni

linijski pomorski promet. Sukladno prijelaznim i završnim odredbama Zakona o povlasticama u prometu, Pomorske iskaznice za OSI važit će do izdavanja Nacionalnih iskaznica za osobe s invaliditetom, a najduže šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu, odnosno do 15. svibnja 2024. godine. Takvo uređenje prijelaznog razdoblja jasno propisuje status dotadašnjih korisnika prava iz područja mobilnosti pa tako i nositelja Pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom. Međutim, prijelazne i završne odredbe Zakona o povlasticama u prometu ne govore ništa o statusu potencijalnih ovlaštenika prava koji prije stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu nisu ishodili Pomorsku iskaznicu za OSI, ali zadovoljavaju uvjet vrste i stupnja invaliditeta prema kriterijima iz Zakona o povlasticama u prometu i Zakonu o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu i upisane su u Registar osoba s invaliditetom.

Smatrajući da je takvim uređenjem prijelaznog razdoblja nastala pravna praznina na štetu određenog broja osoba s invaliditetom, POSI je 30. studenog 2023. godine MMPI-u uputio preporuku slijedeće sadržaja: „...*Iako je jasno navedeno da će dosadašnji korisnici prava iz područja mobilnosti (ovlaštenici SMART kartice, Parkirališne karte za osobe s invaliditetom/Znaka pristupačnosti, Pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom itd.) do izdavanja Nacionalne iskaznice za osobe s invaliditetom i Europske parkirališne karte za osobe s invaliditetom (odnosno najduže šest mjeseci od stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu), moći prava ostvarivati na temelju dosadašnjih spomenutih isprava, prijelazne i završne odredbe Zakona o povlasticama u prometu kao niti predmetna obavijest MMPI-a, ne govore ništa o statusu potencijalnih ovlaštenika prava koji prije stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu nisu ishodili sve ili neku od prethodno važećih isprava ali zadovoljavaju uvjet vrste i stupnja invaliditeta prema kriterijima iz Zakona o povlasticama u prometu i upisane su u ROI. Iz navedenog proizlazi da spomenute kategorije OSI u narednih (najmanje) šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o povlasticama u prometu neće moći ostvariti zakonska prava iz područja mobilnosti iako za to ispunjavaju sve formalne uvjete prema kriterijima važećeg Zakonom o povlasticama u prometu i upisane su u HROI. POSI smatra da je time nastala pravna praznina na štetu većeg broja OSI koje nam se učestalo obraćaju s pritužbom da Hrvatske autoceste, Agencija za obalni linijski pomorski promet, županije i ostala tijela koja su do sada izdavala isprave na temelju kojih su OSI ostvarivale prava iz područja mobilnosti, odbijaju zaprimiti i obrađivati zahtjeve za izdavanje isprava zbog prestanka nadležnosti, te ih upućuju na AKD koji još uvijek nije uspostavio informatizacijski sustav za zaprimanje i obradu zahtjeva za izdavanje novih isprava. Slijedom navedenog, POSI, na temelju čl. 9. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom preporučuje MMPI-u da posebno uredi postupak izdavanja Nacionalne i Europske iskaznice za osobe s invaliditetom, te Europske parkirališne karte za osobe s invaliditetom, za nove ovlaštenike prava, na način da osigura uvjete da se u što kraćem roku uspostavi sustav zaprimanja i obrade takvih zahtjeva od strane AKD-a, te da se takvi zahtjevi prioritetno uzimaju u rješavanje.*“

MMPI je 13. prosinca 2023. godine odgovorio slijedeće: „*Postupak izdavanja iskaznica propisan je kao upravni postupak na temelju kojeg AKD, neposredno, rješavajući po službenoj dužnosti, na temelju službenih podataka dostavljenih iz ROI izdaje javnu ispravu po uspostavi MOSI-a. U svim ostalim slučajevima, postupak izdavanja iskaznica provodi se na zahtjev stranke. O navedenom odlučuje se rješenjem. Protiv rješenja izdanih u upravnim postupcima može se izjaviti žalba MMPI-u u roku od 15 dana od dana dostave rješenja stranci. Dakle, niti u jednom trenutku od stupanja na snagu Zakona nije postojala zakonska prepreka, a niti praznina, da bi stranka podnijela zahtjev. Stoga, osobe koje ispunjavaju sve propisane uvjete prema kriterijima važećeg Zakona i upisane su u ROI (HZJZ) mogu ostvarivati svoja zakonska prava iz važećeg Zakona ako podnesu zahtjev. Na portalu e-Savjetovanja u periodu od 8. do 23. studenog 2023. godine, bili su objavljeni pravilnici kojima se uređuje izdavanje i korištenje iskaznica za osobe s invaliditetom, koji će uskoro ići na objavu u NN. Tim pravilnicima detaljnije je uređen postupak izdavanja iskaznica, po službenoj dužnosti prilikom uspostave Informacijskog sustava povlastica u prometu - MOSI, te u svim ostalim slučajevima, po zahtjevu stranke. U slučaju da izdavatelj isprave ne može dohvatiti podatke putem Državne informacijske infrastruktura - DII sustava, iz temeljnih registara, jer još nije uspostavljen MOSI ili ako isti nije u funkciji, utvrdit će se činjenice bitne za rješavanje ove upravne stvari na temelju uvida u osobnu*

iskaznicu, prometnu dozvolu, informacije o OSI iz ROI-a iz kojih je vidljiv postotak utvrđenog tjelesnog, mentalnog, osjetilnog ili intelektualnog oštećenja ili drugog kriterija propisanim važećim Zakonom na temelju kojih može ostvariti pravo na povlastice u prometu. Ovim pravilnicima propisani su obvezni podaci koji moraju biti navedeni u zahtjevu. Nositelj javne ovlasti AKD d.o.o. na temelju čl. 19. podst. 7. važećeg Zakona, može tiskati vlastite Obrascе zahtjeva, koji nisu službeni obrasci, ali imaju informativni karakter te se mogu objaviti na mrežnim stranicama AKD-a.“

Mišljenje:

Unatoč navedenom odgovoru MMPI-a i dalje smo stava i mišljenja da prijelazno razdoblje nije odgovarajuće uređeno te da je takvim rješenjem nastala pravna praznina na štetu određenog broja OSI. Iako normativno uređenje spomenutih Pravilnika o Nacionalnoj i Europskoj iskaznici za OSI i Pravilnika o Europskoj parkirališnoj karti za OSI, određuju mogućnost podnošenja zahtjeva za izdavanje isprava i navodi obvezne podatke koje takav zahtjev mora sadržavati (ime i prezime nositelja prava, OIB, razlog podnošenja zahtjeva - prvi zahtjev, zamjena ili nadomještanje, podaci o podnositelju zahtjeva ako je različit od nositelja prava - ime i prezime roditelja ili skrbnika, OIB, datum podnošenja zahtjeva i potpis podnositelja zahtjeva), u praksi prema pritužbama koje smo zaprimali, AKD kao nositelj javne ovlasti nije zaprimao podnesene zahtjeve. Štoviše, AKD nije započeo sa zaprimanjem zahtjeva za izdavanje predmetnih isprava sve do zaključenja ovog izvješća, a što je vidljivo iz podataka navedenih na stranici AKD-a u kategoriji „često postavljana pitanja“, gdje se navodi da će se zahtjevi za izdavanje isprava moći podnositi tek od 1. ožujka 2024. godine-

Pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom

Unatoč prethodno opisanim normativnim novinama koje će zaživjeti u praksi tek u narednom izvještajnom razdoblju, ostvarivanje povlastice besplatnog pomorskog prijevoza se tijekom 2023. godine na državnim trajektnim linijama moglo ostvariti isključivo na temelju izdane pomorske iskaznice za OSI, čije je izdavanje bilo u nadležnosti Agencije za obalni linijski pomorski promet.

Od Agencije za obalni linijski promet zaprimili smo podatak da je od dana uvođenja pomorskih iskaznica za OSI do 31. prosinca 2023. izdano ukupno 6.591 Iskaznica za OSI (aktivnih je 6.449 - dio ih je poništen zbog neispravnog rada iskaznice ili zbog gubitka od strane korisnika), a od čega su tijekom 2023. godine izdane 2.292 Iskaznice za OSI. Odbačenih zahtjeva tijekom 2023. godine je bilo 174 od čega su većinom svi zahtjevi krivo podneseni, odnosno roditelj bi preko e-Usluge podnio zahtjev na svoje ime umjesto na ime maloljetnog djeteta. Odbijenih zahtjeva je bilo 308, a radi se o zahtjevima korisnika koji prema podacima ROI-a nisu ostvarivali pravo obzirom na stupanj upisanog invaliditeta. Od utvrđenih zlouporaba Iskaznice za OSI procesuirana je jedna fizička osoba, a prema prijavi pružatelja usluge prijevoza te joj je izdano rješenje o deaktivaciji prava na razdoblje od tri mjeseca. Iskaznica je ponovno aktivirana po proteku navedenog perioda. Agencija za obalni linijski pomorski promet nije imala značajnijih prigovora od strane podnositelja zahtjeva u postupku izdavanja Iskaznica za OSI.

Pristupačnost flote

U odnosu na prethodno izvještajno razdoblje bilježi se povećanje flote **Jadrolinije d.d.**, koja je tijekom 2023. godine nabavila tri nova broda (Unije, Vela Luka i Sveti Duje). Jadrolinija d.d. navodi da će nova plovila biti prilagođena za prijevoz osoba s invaliditetom. Na brodovima Unije i Sveti Duje planira se nabava ugradive sklopive platforme i uređenje posebnog sanitarnog prostora. Novonabavljeni brod Vela Luka već ima ugrađeno dizalo, eskalator i posebni sanitarni čvor za osobe s invaliditetom.

Tablica 26. Stanje pristupačnosti plovila flote Jadrolinija d.d. osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti

Rb.	Ime broda	Ukrcaj/iskrcaj putnika na više od jednog ulaza /izlaza	Ukrcaj putnika pomagalima - eskalatori	Ukrcaj putnika pomagalima - liftovi	Postoje sklopive platforme Hi skalamobii	Posebni sanitarni ¹ prostori
1.	MARKO POLO	DA	NE	DA	DA	DA
2.	BRAČ	DA	DA	NE	DA	DA
3.	SIS	DA	NE	NE	NE	NE
4.	VLADIMIR NAZOR	DA	NE	NE	NE	NE
5.	ZADAR	DA	DA	DA	NE	DA
6.	ILOVIK	DA	NE	NE	NE	DA
7.	BOL	DA	NE	NE	NE	NE
8.	SVETI JURAJ	DA	NE	NE	NE	NE
9.	BRESTOVA	DA	NE	NE	NE	NE
10.	STON	DA	NE	NE	NE	DA
11.	SUPETAR	DA	NE	NE	NE	DA
12.	VALUN	DA	DA	NE	NE	NE
13.	SV. KRŠEVAN	DA	NE	NE	NE	DA
14.	JADRAN	DA	DA	NE	NE	DA
15.	MATE BALOTA	DA	NE	NE	NE	NE
16.	KIJEVO	DA	NE	NE	NE	DA
17.	HANIBAL LUČIĆ	DA	NE	NE	NE	NE
18.	JURAJ DALMATINAC	DA	DA	NE	NE	DA
19.	LASTOVO	DA	NE	NE	NE	NE
20.	HRVAT	DA	DA	NE	NE	DA
21.	PETAR HEKTOROVIĆ	DA	DA	DA	NE	DA
22.	ŠOLTANKA	DA	NE	NE	NE	NE
23.	BIOKOVO	DA	DA	NE	NE	DA
24.	CRES	DA	NE	NE	NE	DA
25.	KORNATI	DA	DA	NE	DA	DA
26.	KRK	DA	DA	NE	DA	DA
27.	BARTOL KAŠIĆ	DA	NE	DA	DA	DA
28.	LAŠLOVO	DA	NE	NE	NE	DA
29.	KORČULA	DA	DA	NE	DA	DA
30.	MUET	DA	DA	NE	DA	DA
31.	PELJEŠČANKA	DA	NE	NE	NE	NE
32.	TIN UJEVIĆ	DA	DA	DA	NE	DA
33.	MARJAN	DA	DA	NE	DA	DA
34.	LOŠINJANKA	DA	NE	NE	NE	NE
35.	FAROS	DA	DA	NE	DA	DA
36.	OTOK PAŠMAN	DA	NE	NE	NE	DA
37.	LOŠINJ	DA	NE	NE	DA	DA
38.	UGLIJAN	DA	NE	NE	DA	DA
39.	PREMUDA	NE	NE	NE	NE	NE
40.	TIJAT	NE	NE	NE	NE	NE
41.	DORA	DA	NE	NE	NE	NE
42.	POSTI RA	DA	NE	NE	NE	NE
43.	DUBRAVKA	DA	NE	NE	NE	NE
44.	NOVAUA	DA	NE	NE	NE	NE
45.	SILBA	NE	NE	NE	NE	NE
46.	OLEA	NE	NE	NE	NE	NE
47.	LARA	DA	NE	NE	NE	NE
48.	KAROLINA	DA	NE	NE	NE	NE
49.	VIDA	DA	NE	NE	NE	NE
50.	JUDITA	DA	NE	NE	NE	NE
51.	ADRIANA	DA	NE	NE	NE	NE
52.	JELENA	DA	NE	NE	NE	DA
53.	KATA	DA	NE	NE	NE	DA
54.	DANICA	DA	NE	NE	NE	DA

Spomenuti novonabavljeni trajekti Jadrolinije d.d. nisu navedeni u gornjoj tablici koja nam je dostavljena, već su u istoj navedena 54 preostala plovila u floti. Kako je vidljivo iz gornje tablice, na 15 plovila je omogućen ukrcaj putnika pomagalima - eskalatorima, samo pet plovila ima ugrađena dizala za ukrcaj putnika, 12 plovila imaju sklopive platforme ili scalamobile, a 29 plovila ima pristupačne sanitarne čvorove za OSI. Od navedena 54 plovila u floti 24 ih je u cijelosti nepristupačno za OSI u smislu da nemaju osigurana nikakva pomagala kod ukrcaja/iskrcaja putnika niti pristupačan sanitarni čvor, dok osam trajekata imaju pristupačan sanitarni čvor ali nemaju osigurana nikakva pomagala za

pristup osoba s invaliditetom palubi, odnosno salonu za putnike. Iz tablice proizlazi da su najpristupačnija plovila za osobe s invaliditetom u floti Jadrolinije d.d. trajekti Marko Polo, Petar Hektorović, Kornati, Krk, Bartol Kašić i Korčula.

Rapska plovidba d.d. nije nabavljala nova plovila u proteklom periodu, a stanje pristupačnosti plovila je nepromijenjeno. Stoga, Rapska plovidba d.d. i dalje obavlja djelatnost s tri trajekta i jednom brodicom i to trajektima Četiri zvonika, Barbat, Sveti Marin i brodicom Maslina. Iz Rapske plovidbe d.d. odgovaraju da je trajekt Četiri zvonika opremljen najkvalitetnijom dostupnom opremom predviđenom za podizanje kvalitete putovanja OSI. Na trajektu se nalazi WC za OSI koji je smješten u salonu putnika, a do palube salona putnika vodi dizalo s platformom za OSI. Trajekt Barbat opremljen je WC-om za OSI koji se nalazi na glavnoj palubi, te mu je pristup olakšan pristupnom rampom. Najstariji trajekt u floti, Sveti Marin nije opremljen dizalom za OSI, ali se WC nalazi na glavnoj palubi te je pristupačan OSI. Na brodici Maslina, s obzirom na male dimenzije plovila i tehničke mogućnosti, član posade svojom asistencijom pruža maksimalnu pomoć putnicima s invaliditetom.

Prioritetni ukrcaj vozila

Jadrolinijin online sustav kupnje i rezervacije karata za prijevoz vozila trajektima na trajektnim linijama (web prodaja, mobilna aplikacija, slanje e-karte elektronskom poštom na osnovu zahtjeva upućenog agenciji Jadrolinije) omogućava da na pojedinim trajektnim linijama kupljena karta za vozilo osigurava ujedno ukrcaj za vozilo za određeno vrijeme polaska. Ovakav način osiguranja ukrcaja za određeno vrijeme polaska od velike je važnosti za putnike s invaliditetom s obzirom da im je dugotrajno čekanje u redu s vozilom po ljetnim vrućinama i gužvama radi osiguranja ukrcaja za određeno vrijeme polaska značajno napornije, a za neke i opasno zbog zdravstvenog stanja. Trajektne linije Jadrolinije s rezervacijom su:

1. Valbiska - Lopar
2. Zadar (Gaženica) - Riva nj - Sestrunj - Zverinac - Molat - Ist
3. Zadar (Gaženica) - Ist - Olib - Silba - Premuda - Mali Lošinj
4. Zadar (Gaženica) - Brbinj (Dugi otok)
5. Zadar (Gaženica) - Bršan - Rava - Mala Rava
6. Šibenik - Zlarin - Obonjan - Kaprije - Žirje
7. Split - Vis
8. Trogir - Drvenik Mali - Drvenik Veli
9. Split - Star Grad (Hvar)
10. Split - Rogač (Šolta)
11. Split - Vela Luka (Korčula) - Ubi i (Lastovo)
12. Sumartin (Brač) - Makarska

Trajektne linije Jadrolinije d.d. bez mogućnosti rezervacije (linije na kojim kupljena karta za određeno vrijeme polaska ne garantira ukrcaj):

1. Valbiska - Merag
2. Brestova - Porozina
3. Prizna - Žigljen
4. Zadar (Gaženica) - Preko
5. Biograd - Tkon
6. Split - Supetar
7. Drvenik - Sućuraj
8. Ploče - Trpanj
9. Orebić - Dominče
10. Prapratno - Sobra
11. Dubrovnik - Koločep - Lopud - Suđurađ

Organizacija reda u lukama u ingerenciji je lučkih uprava. Prioritet ukrcaja vozila kojima se prevoze OSI plovilima Jadrolinije d.d. sustavno je riješen na području Lučke uprave Cres za polaske na linijama

Merag - Valbiska i Porozina - Brestova, te Županijske lučka uprava Splitsko-dalmatinske županije za polaske Supetar - Split, dok ostale lučke uprave funkcioniraju na način da osiguraju prioritetni ukrcaj na zahtjev korisnika. Jadrolinija d.d. je na linijama bez rezervacije mjesta za vozila omogućila direktan ukrcaj na trajekt s OSI iskaznicom bez potrebe prethodnog odlaska u agenciju, kao i kupovinu karte putem web prodaje i mobilne aplikacije uz registraciju OSI iskaznice, dok Rapska plovidba d.d. nema mogućnosti rezervacije karata za određeno vrijeme polaska jer ne postoji odgovarajuća infrastruktura u lukama koja bi omogućila provedbu takve usluge.

POSI je i dalje stava da se osiguravanje prioritetnog ukrcaja vozila kojima se prevoze OSI na trajektnim, može smatrati razumnom mjerom pomoći u lukama putnicima s invaliditetom sukladno Uredbi (EU) Br. 1177/2010 Europskog Parlamenta i Vijeća od 24. studenoga 2010. o pravima putnika kada putuju morem ili unutarnjim plovnim putovima i o izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004. Jadrolinija d.d. kroz sustav podrške putnicima s invaliditetom omogućava da svaka osoba kojoj je potrebna pomoć kod ukrcaja, iskrcaja ili smještaja na brodu može najaviti svoj dolazak najkasnije prije početka ukrcaja na javno objavljene e-pošte adrese agencije Jadrolinije koja je polazna, odnosno dolazna luka broda, ovisno za koju luku je pomoć potrebna. Jadrolinija d.d. nema u planu uvođenje rezervacija niti na jednoj novoj liniji u 2024. godini, dok Rapska plovidba d.d. na svojim linijama nema mogućnosti rezervacije karata za određeno vrijeme polaska jer ne postoji odgovarajuća infrastruktura u lukama koja bi omogućila provedbu takve usluge.

Tijekom 2023. godine linijama koje održava brodar Jadrolinija d.d. prevezeno je ukupno 111.517 putnika i 50.398 vozila koji su ostvarili pravo na besplatni ili povlašteni prijevoz s osnova invaliditeta. Ukupan iznos izdanih prijevoznih karata je 1.521.652,42 eura.

Tablica 27. Broj prevezenih osoba s invaliditetom s pratnjom i vozila kojima se prevoze osobe s invaliditetom

	2021.	2022.	2023.
Jadrolinija d.d. (besplatni i povlašteni pomorski promet)	37.350 OSI + pratnja 17.342 vozila	73.702 OSI + pratnja 33.324 vozila	111.517 OSI + pratnja 50.398 vozila
Rapska plovidba d.d. (besplatni pomorski promet)	1.403 OSI + pratnja 545 vozila	2.985 OSI + pratnja 1.113 vozila	2.995 OSI + pratnja 1.487 vozila

S obzirom na podatke iz 2021. i 2022., pa i ranijim izvješćima, vidljiv je kontinuiran znatan porast broja besplatnih i povlaštenih putovanja u pomorskom prometu tijekom 2023., posebno kod Jadrolinije d.d., i to od uvođenja povlastice besplatnog prijevoza trajektnim linijama koja je u primjeni od 19. prosinca 2019. godine, kada su stupile na snagu izmjene i dopune Zakona o prijevozu u linijskom i povremenom obalnom pomorskom prometu. Navedeno potvrđuje i porast broja izdanih pomorskih iskaznica za osobe s invaliditetom kojih je tijekom 2023. bilo 2.292, što je gotovo trostruko povećanje u odnosu na broj izdanih pomorskih iskaznica od perioda kada su uvedene u travnju 2021., dok su u isključivoj primjeni od 1. listopada 2021. godine. Naime, od listopada 2021. godine povlastica besplatnog prijevoza državnim trajektnim linijama mogla se ostvariti isključivo uz predočenje pomorske iskaznice za osobe s invaliditetom, te je prestala mogućnost ostvarenja ove povlastice na temelju izravnog zahtjeva brodaru uz predočenje dokaza o invaliditetu.

Zbog znatnog povećanja broja korisnika povlastica, porastao je i ukupan iznos iskorištenih prijevoznih karata, pa tako Jadrolinija d.d. bilježi da je naspram 2.177.374,25 kn bruto iznosa besplatnih prijevoznih karata u 2021., tijekom 2022. izdano besplatnih prijevoznih karata u vrijednosti od

6.888.940,19 kn bruto, a u 2023. gotovo dvostruko više u odnosu na godinu ranije i to 1.521.652,42 eura.

Zlouporebe povlastica za osobe s invaliditetom u pomorskom prometu

Za razliku od prijašnjih godina, tijekom 2023. godine Jadrolinija d.d. potvrđuje da je provodila intenzivniju kontrolu korištenja iskaznica za OSI od strane časnika prilikom ukrcaja. Tako je tijekom 2023. godine uočeno 20-ak pokušaja zlouporebe OSI iskaznice (korištenje iskaznice bez prisustva OSI u vozilu). Dodaju, da je svaki slučaj zlouporebe prosljeđen regulatoru - Agenciji za obalni linijski pomorski promet te je u jednom slučaju, gdje je dokazana učestala zlouporeba, poslano rješenje o oduzimanju OSI iskaznice, dok se u ostalim slučajevima, u kojima nakon upozorenja nije bila evidentirana zlouporeba, zadržalo na upozorenjima. Rapska plovidba d.d. također odgovara da se kontrola korištenja predmetne povlastice za OSI, pratnju i vozilo provodi redovito prilikom ukrcaja na brod, no nisu izvijestili o utvrđenim zlouporabama.

Mišljenje:

Smatramo da bi kontrole korištenja javnih isprava na temelju kojih se ostvaruje pravo na besplatni i povlašteni prijevoz trebali biti redovite, a prijava zloupotreba i njihovo sankcioniranje puno oštrije. Iz prakse smo stekli dojam da se kontrole od strana djelatnika brodara provode sporadično, a što rezultira sve češćim i upornijim zlouporabama, što na posljeticu može bitno utjecati na ukupan broj priznatih povlastica za osobe s invaliditetom u pomorskom prometu.

Edukacija osoblja

U odnosu na edukaciju osoblja vezano za pružanje asistencije OSI Jadrolinija d.d. navodi da je intenzivnu edukaciju prodajnog osoblja i časnika zaduženih za ukrcaj provedena tijekom 2022. godine u suradnji s udrugama OSI, a o čemu smo pisali u prošlogodišnjem izvješću. Dodaju da su tijekom 2023. godine na svim brodovima Jadrolinije d.d. osigurali mirni kutak za djecu s autizmom te ga označili odgovarajućim naljepnicama, dok na mrežnoj stranici <https://www.jadrolinija.hr/prava-osoba-s-invaliditetom> pružaju dodatne informacije za putnike s invaliditetom. Iz Rapske plovidbe d.d. obavještavaju da redovno provode osposobljavanje i obuka svih članova posade na brodovima sukladno važećim propisima.

Tijekom 2023. godine niti Jadrolinija d.d. niti Rapska plovidba d.d. nisu zaprimile reklamacije ni pritužbe vezano za pristupačnost plovila ili načina pružanja asistencije kao ni zbog asistencije oko registriranja kartica za osobe s invaliditetom.

Primjeri iz prakse: POSI je tijekom 2023. u području pomorskog prijevoza zaprimio jednu pritužbu koju je uputila slijepa osoba koja se od 2007. godine za pomoć i podršku u kretanju koristi psom pomagačem. Prituženik se naime redovito prevozi katamaranskim linijama Jadrolinije d.d. u pratnji psa pomagača koji je težine oko 30 kilograma. Obratio se zabrinut nakon što je pročitao medijski napis o stupanju na snagu nove odluke Jadrolinije d.d. prema kojoj na katamaranskim linijama nije dopušten prijevoz kućnih ljubimaca težine veće od 8 kg, a da bi mu stupanje na snagu navedene odluke onemogućilo prijevoz katamaranskim linijama u pratnji psa pomagača. Predlaže da se u navedenoj odluci Jadrolinije d.d. izričito navede da se od navedenog pravila izuzmu psi pomagači, koji gotovo beziznimno teže preko 8 kg. Osoba je, kako navodi, prethodno već zaprimio povratni odgovor Jadrolinije d.d. u kojem mu je rečeno da su smatrali da se podrazumijeva da korisnici pasa pomagača s psom imaju pravo pristupa prijevozu katamaranima, ta da stoga nisu smatrali potrebnim to posebno naglašavati u spomenutoj odluci. Iako je čl. 8. Zakona o korištenju psa pomagača (NN, br. 39/19) jasno propisano da korisnik psa pomagača, s psom pomagačem ima pravo korištenja javnog prijevoza bez plaćanja vozne karte za psa pomagača te pravo zadržavanja u prostoru predviđenom za putnike, te da u tom smislu bilo koja odluka prijevoznika ne može derogirati predmetne zakonske odredbe, radi izbjegavanja spornih situacija u praksi koji zbog needuciranosti osoblja mogu nastati prilikom ukrcaja putnika, uputili smo Jadroliniji d.d. preporuku slijedećeg sadržaja: „Iako ovom preporukom niti na koji

način ne sporimo namjeru Jadrolinije d.d. da onemogući prijevoz pasa pomagača katamaranskim linijama, POSI predlaže da se u svrhu bolje informiranosti putnika i prevencije eventualnih nesporazuma ili neugodnih situacija pri ukrcaju putnika s psima pomagačima na katamaranske linije, na mrežnoj stranici i drugim medijima Jadrolinije d.d. na kojima su objavljena pravila za putnike, izričito navede da „korisnik psa pomagača, kandidat za korištenje psa pomagača, vođa psa pomagača, kandidat za vođu psa pomagača, socijalizator psa pomagača i radni instruktor sa psom pomagačem imaju pravo korištenja javnog prijevoza bez plaćanja vozne karte za psa pomagača te pravo zadržavanja u prostoru predviđenom za putnike“, a kako je propisano odredbom čl. 8. st. 1. Zakona o korištenju psa pomagača“. Po primitku preporuke Jadrolinija d.d. je na svojim mrežnim stranicama, u rubrici „najčešća pitanja“, dodala da je „psima pomagačima dozvoljen boravak u svim prostorima za putnike na trajektima, brodovima i katamaranima, bez ikakvih uvjeta“.

Mišljenje i preporuka:

Pomorski prijevoz je područje u kojem protekle godine nismo zaprimali pritužbe građana, a isto potvrđuju Agencija za obalni linijski pomorski promet, Jadrolinija d.d. i Rapska plovidba d.d. koji također nisu zabilježili pritužbe građana zbog nepristupačnosti plovila ili načina pružanja asistencija osobama s invaliditetom pri ukrcaju, iskrcaju ili tijekom putovanja. Kraj 2023. godine obilježila je značajna normativna reforma u području povlastica u prijevozu za OSI, uključujući i pomorski prijevoz, koja će znatno pojednostavniti i olakšati OSI i DTUR postupak priznanja i ostvarivanja zakonskih prava iz područja mobilnosti. POSI pozdravlja navedeni iskorak, a puni učinak novina uvedenih Zakonom o povlasticama u prometu biti će vidljivi kroz narednu 2024. godinu. Unatoč unapređenju sustava ostvarivanja povlastica u svim vrstama prijevoza, pa tako i pomorskom, ne smije se smetnuti s uma da se ostvarenje konvencijskih zahtjeva i prava OSI na neovisan život u zajednici u području prijevoza se ne ostvaruje samo priznanjem prava na povlastice već prvenstveno osiguranjem pristupačnosti plovila te infrastrukture u putničkim lukama. Unatoč manjim iskoracima u osiguranju pristupačnosti Jadrolinijine flote, i dalje zabrinjava podatak da je čak 35 plovila najvećeg državnog brodarar u cijelosti nepristupačnosti za OSI. Preporuka POSI je i da brodari provode sustavne kontrole korištenja povlastica kako bi se sankcionirale postojeće i spriječile buduće zlouporabe prava.

2.16.4. Željeznički prijevoz

Tijekom 2023. godine nastavljeno je s praćenjem provedbi mjera i aktivnosti započelih prošlih godina s ciljem osiguranja pristupačnijeg željezničkog prijevoza osobama s invaliditetom. Uvjeti i način osiguranja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada osoba s invaliditetom u građevinama javne željezničke infrastrukture i željezničke prometne namjene propisani su Zakonom o gradnji (NN, br. 153/13, 20/17, 39/19 i 125/19), Pravilnikom o osiguranju pristupačnosti osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13) i EU uredbama (Uredbom o tehničkim specifikacijama za interoperabilnost: Uredbom Komisije (EU) br. 1300/2014 od 18. studenoga 2014. o tehničkoj specifikaciji za interoperabilnost u vezi s pristupačnošću željezničkog sustava EU osobama s invaliditetom i osobama s ograničenom pokretljivošću i Uredbom Komisije (EU) 2019/772 od 16. svibnja 2019. o izmjeni Uredbe (EU) br. 1300/2014 u pogledu inventara imovine s ciljem identificiranja zapreka pristupačnosti, pružanja informacija korisnicima te nadzora i ocjene napretka u pogledu pristupačnosti).

Od tvrtke HŽ Putnički prijevoz d.o.o. (u daljnjem tekstu: HŽPP) zatraženi su i zaprimljeni podatci o prijevozu osoba s invaliditetom i pratitelja osoba s invaliditetom za 2023. godinu.

Tijekom 2023. HŽPP je imao niz aktivnosti vezanih uz poboljšanje fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti. HAKOM i FER uključili su HŽPP u aktivnosti u sklopu projekta „Pristupačnost 2023.“ u području usmjerenom prema osobama s invaliditetom i osobama sa smanjenom pokretljivošću kao posebno ranjivim skupinama korisnika željezničkog putničkog prijevoza. U aktivnosti je bila uključena i HŽ Infrastruktura (u daljnjem tekstu: HŽINFRA). Cilj projekta

je povećanje samostalnosti i uključenosti OSI i podizanje svijest o OSI u društvu te poboljšanje digitalne i fizičke pristupačnosti u željezničkom prijevozu. FER je pripremio anketu za zaposlenike HŽPP-a i HŽI-a (radi se o zaposlenicima koji prilikom obavljanja radnih zadataka dolaze u kontakt s osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću, odnosno vlakopratno osoblje i blagajnici), a anketa je provedena u listopadu 2023. godine. Cilj ankete bio je prikupiti informacije od zaposlenika HŽPP-a i HŽI-a vezano uz pružanje pomoći OSI. Na temelju analize ankete zaključeno je da je potrebno provesti edukaciju zaposlenika HŽPP-a te je dogovoreno da edukacija počne u lipnju 2024. godine. Izvršni radnici HŽPP-a imaju organizirane redovne edukacije četiri puta godišnje koje uključuju i teme vezane uz OSI. U edukacije se planira uključiti komunikacija s edukatorima (uključivanje suradnika s invaliditetom). Uz to HŽPP je u srpnju 2023. donio novu Uputu o postupcima kod prijevoza osoba s invaliditetom i osoba sa smanjenom pokretljivošću.

HŽPP trenutno u svom voznom parku ima 58 pristupačnih niskopodnih vlakova koji su opremljeni rampom za ukrcaj osoba u invalidskim kolicima i koji prometuju prugama u RH. Uz to HŽPP ima tri vagona za prijevoz OSI (uz napomenu da ovi vagoni nemaju rampu). Veći kolodvori raspolažu pokretnim podiznim platformama koje se nalaze u: Zagreb GK, Vinkovci, Osijek, Slavonski Brod, Koprivnica, Varaždin, Rijeka, Split, Split predgrađe i Sisak. Tijekom 2023. godine prevezeno je 6.766 osoba s invaliditetom i 1.493 pratitelja osoba s invaliditetom (ukupno 8.259).

U 2023. zaprimljeno je 110 zahtjeva za pomoć osobama s invaliditetom te im je osigurana pomoć pri ulasku/izlasku i za vrijeme putovanja, od čega 18 u međunarodnom i 92 u regionalnom prometu.

Edukacija izvršnih radnika obavljena je sukladno Planu i programu redovitog poučavanja izvršnih radnika HŽPP-a. U 2024. će također sukladno Planu i programu redovitog poučavanja biti obavljena edukacija izvršnih radnika HŽPP-a. Uz to sukladno planovima HŽPP-a u 2024. bit će nabavljena još četiri elektromotorna niskopodna vlaka za regionalni prijevoz.

Dana 7. studenog 2023. godine na snagu je stupio Zakon o povlasticama u prometu (NN, br. 133/23) u sklopu kojega je donesen i pripadajući pravilnik, ali tijekom 2023. godine nije provedena potpuna implementacija informacijskog sustava povlastica u prometu, budući da je za to određen rok od šest mjeseci od donošenja navedenog Zakona. Sukladno navedenom uz uspostavu Središnjeg registra koji predstavlja jedinstvenu, sveobuhvatnu i cjelovitu, metodološki standardiziranu i kontinuirano ažuriranu evidenciju prava osoba s invaliditetom u području mobilnosti, sve osobe s invaliditetom koje ostvaruju jedno od četiri prava iz područja mobilnosti dobit će Nacionalnu i Europsku iskaznicu za osobe s invaliditetom od Agencija za komercijalnu djelatnost (AKD) koja obavlja stručno-tehničke poslove izrade i održavanja informacijskog sustava povlastica u prometu, Središnjeg registra i poslove prikupljanja i obrade podataka povezane s izdanim ispravama. Uz podršku AKD-a i partnera koji održavaju prodajni sustav, HŽPP planira poduzeti potrebne aktivnosti na prodajnom sustavu vezane uz korištenje navedene Nacionalne iskaznice. U međuvremenu je Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture donijelo naputak o postupanju u prijelaznom razdoblju i o tome obavijestilo upravne odjele u županijama i Gradu Zagrebu koji se bave navedenom problematikom da i nadalje nastave s izdavanjem potvrda i objava na postojećim obrascima sukladno dosadašnjim procedurama i praksi do implementacije informacijskog sustava povlastica u prometu.

Od tvrtke HŽINFRA kao upravitelja željezničke infrastrukture odgovornog za upravljanje, održavanje i obnovu željezničke infrastrukture i sudjelovanje u razvoju željezničke infrastrukture određenom u okviru opće politike razvoja i financiranja željezničke infrastrukture RH zatraženi su odgovori na pitanja koja su zaprimljena s dodatnim informacijama o njihovim djelatnostima tijekom 2023. godine:

1. Jesu li i kakvi pomaci učinjeni tijekom 2024. godine radi poboljšanja fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti željezničkih kolodvora i stajališta u skladu s Uredbom Komisije EU 1300/2014?

Pomaci koji su učinjeni tijekom 2023. godine radi poboljšanja fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti željezničkih kolodvora i postaja provedeni su u skladu s Uredbom 1300/2014,

Provedbenom uredbom Komisije (EU) 2019/772, Provedbenom uredbom Komisije (EU) 2022/721, Provedbenom uredbom Komisije (EU) 2023/62 Provedbenom uredbom komisije (EU) 2023/1694 o tehničkim specifikacijama za interoperabilnost u vezi s pristupačnošću željezničkog sustava Unije osobama s invaliditetom i osobama s ograničenom pokretljivošću.

Tijekom 2023. godine u sklopu poslovanja HŽINFRA je provodila projekte sufinancirane sredstvima EU na izradi studijske i projektne dokumentacije, te izvođenja radova. Izvedba radova obavljena je po dionicama: Dugo Selo-Križevci, Križevci-Koprivnica-DG, Zaprešić-Zabok, Vinkovci-Vukovar, Hrvatski Leskovac-Karlovac; te izrada dokumentacije za dionice: Dugo Selo-Novska, Škrlevo-Rijeka-Jurdani, Okučani-Vinkovci, Oštarije-Škrlevo, Karlovac-Oštarije, Hrvatski Leskovac - Zagreb GK i Čvor Zagreb.

U sklopu investicijskih radova provodili su se i projekti: završena izgradnja stajališta Sesevetska Sopnica, rekonstrukcija stajališta Dujmovača, rekonstrukcija kolodvora Laslovo-Korođ, kolodvora Vrbovsko, Gomirje i Ogulin. U sklopu izgradnje željezničkog stajališta Sesevetska Sopnica na pruzi MI 02 Zagreb GK-Dugo Selo, izgrađen je otočni peron, popločen betonskim opločnicima. Na udaljenosti 2.40 m od osi kolosijeka, paralelno sa rubom perona, označena je vodoravna signalizacija, u vidu žute trake upozorenja širine 100 mm i uz nju taktilna crta upozorenja za slabovidne osobe, širine 400 mm. Pristup na perone osiguran je izgradnjom novog pothodnika sa stubištima i tri dizala za osobe smanjene pokretljivosti sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevinama osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13). Radovi su završeni tijekom 2023. godine. U sklopu izvođenja radova na pothodniku za pristup na peron u kolodvoru Laslovo-Korođ na pruzi L208 Vinkovci-Osijek montirana je pokretna platforma za osobe smanjene pokretljivosti. Isto tako u sklopu radova parkirališta i pješačke staze izvedeni su upušteni rubnjaci s rampama također za pristup osobama smanjene pokretljivosti kao i taktilni opločnici na peronu za slabovidne i slijepo osobe. Rješavani su rukohvati. Radovi su u tijeku.

U sklopu projekta Obnove dionice Savski Marof-Zagreb Zk omogućena je pristupačnost osobama s invaliditetom u stajalištu Kustošija, vršeni su radovi u kolodvoru Zagreb Zapadni, te su izvođeni radovi pristupačnosti zgrade u kolodvoru Zaprešić. U sklopu projekta Križevci-Koprivnica-DG izvođeni su radovi izgradnje novih službenih mjesta i rekonstrukcije postojećih radi izgradnje drugog kolosijeka: Majurec, Vojakovački Kloštar, Carevdar, Sokolovac, Peteranec i Novo Drnje. Tijekom 2023. godine završena je izgradnja stajališta Dujmovača na pruzi M604 Oštarije-Knin-Split prema Uredbama o tehničkoj specifikaciji za interoperabilnost u vezi s pristupačnošću željezničkog sustava Unije osobama s invaliditetom i osobama s ograničenom pokretljivošću, te je sukladno tome stajalište opremljeno: rampama za pristup osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti i taktilnim crtama upozorenja za slabovidne osobe. Tijekom 2023. izvedeni su građevinski radovi na stajalištima Solin Širina i Sv. Kajo na pruzi M604 Oštarije-Knin-Split tehnička dokumentacija izrađena je sukladno Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (NN, br. 78/13), te će sukladno tome stajališta biti opremljena: rampama za pristup osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti i taktilnim crtama upozorenja za slabovidne osobe. U sklopu obnove dionice Ogulin-Moravice izvođeni su radovi u kolodvoru Vrbovsko obnovljeni su I., II. i IV. Kolosijek, ugrađeno šest komada novih skretnica, uređena površina (niski peron) između I. i II. kolosijeka s pristupnim rampama koje su prilagođene pristupu osobama s invaliditetom, predprostor kolodvorske zgrade, priključne ceste, parkiralište i utovarne rampe. U kolodvoru Gomirje: obnovljeni su I. i II. kolosijek, ugrađeno 5 komada novih skretnica, uređena površina (niski peroni) između I. i II. kolosijeka i II. i III. kolosijeka s pristupnim rampama koje su prilagođene pristupu osobama i u kolodvoru Ogulinski Hreljin: obnovljen je II. kolosijek, ugrađene 2 nove skretnice, izveden peron ispred I. kolosijeka i izvedena uređena površina (niski peron) između I. i II. kolosijeka s pristupnim rampama koje su prilagođene pristupu osobama s invaliditetom. Izvedeni su radovi na pruzi M502-2 V.Gorica-Sisak-Novska, na dionici Sunja-Hrvatska Dubica uređenje tri kolodvora Šaš, Živaja i Hrvatska Dubica izgradnjom uređenih površina i uređenje dva stajališta Staza i Papići izgradnjom perona i rampama za pristup osobama smanjene pokretljivosti.

Za Projekt Prilagodba graničnih prijelaza Schengen pravnoj stečevini za 6 kolodvora Erdut, Tovarnik, Slavonski Šamac, Volinja, Matković i Drenovci. Izrađena je dokumentacija za četiri kolodvora Tovarnik,

Slavonski Šamac, Matković i Drenovci. Dokumentacija za kolodvore Volinja i Erdut je u izradi. U tijeku su radovi na kolodvoru Slavonski Šamac. U tijeku je ugovaranje radova za kolodvora Metković i Drenovci. U pripremi je postupak nabave za ugovaranje radova na kolodvoru Tovarnik.

2. Koliko je osoba s invaliditetom tijekom 2023. godine zatražilo pomoć pri ulasku (silasku s vlaka) i tijekom putovanja vlakom te da li im je pomoć osigurana?

U 2023. godini 279 osoba je tražilo pomoć i svim osobama je pružena pomoć pri ulasku/silasku s vlaka, osim u Slavanskom Brodu jer osoba nije na vrijeme ispostavila Zahtjev, a time nije bilo moguća dostava adekvatnog vagona, u stajalištu Ilova u četiri slučaja i u Daruvaru dva slučaja jer u tim službenim mjestima nemamo osoblja.

- kolodvor Zagreb GK - 145x	- kolodvor Zaprešić - 2x
- kolodvor Sesevete - 1x	- kolodvor Jastrebarsko - 1x
- kolodvor Karlovac - 1x	- kolodvor Zabok - 1x
- kolodvor Banova Jaruga - 2x osobe	- kolodvor Dugo Selo - 1x
- kolodvor Sisak 1 osoba - 11x na relaciji Sisak-Volinja, pomoć pružena u kolodvoru Volinja od strane kolodvorskog osoblja- prometnika vlakova	- kolodvor Bizovac - 25x
- stajalište Ilova - traženo 4x, nismo u mogućnosti pružiti uslugu jer našeg osoblja u stajalištu nema	- kolodvor Slavonski Brod - 4x
- kolodvor Daruvar - traženo 2x, nismo u mogućnosti pružiti uslugu jer našeg osoblja u nezaposjednutom kolodvoru nema - uslugu pomoći po traženju HŽINFRA izvršio koncesionar supstitucije prijevoza - autobusni prijevoznik Čazmatrans.	- kolodvor Osijek - 2x
	- kolodvor Vinkovci - 8x
	- kolodvor Vukovar - 1x
	- kolodvor Strizivojna-Vrpolje - 1x
	- kolodvor Split - 33x
	- kolodvor Rijeka - 5x
	- kolodvor Bjelovar - 2x
	- kolodvor Varaždin - 1x
	- kolodvor Vrbovec - 4x
	- kolodvor Koprivnica - 25x

3. Jesu li tijekom 2023. godine provedeni oblici edukacija i/ili osposobljavanja djelatnika za pristupanje i ophođenje osobama s različitim vrstama tjelesnog oštećenja?

Uputa o postupcima kod prijevoza osoba s posebnim potrebama uvrštena je u Okvirni plan i program poučavanja izvršnih radnika HŽINFRA za 2023. godinu i obavljeno je poučavanje svih izvršnih radnika u Područnim radnim jedinicama prometa Centar, Istok, Jug, Sjever i Zapad prema planu i programu.

4. Koje su planirane aktivnosti za 2023. vezano za gore navedenu problematiku?

Planirane aktivnosti za 2024. god. za pristupačnost željezničkim kolodvorima i stajališta i nesmetano korištenje osobama smanjene pokretljivosti su daljnji nastavak provedbe navedenih EU projekata, zatim prema Prijedlogu Plana investicija HŽINFRA za 2024. godinu projekti uređenja kolodvora i stajališta, ovisno o postupcima ugovaranja i dinamici radova u tijeku:

1. Daljnje izvedba radova na pruzi R202 Varaždin-Dalj na dionici Pitomača-Koprivnica.
2. Daljnje izvođenje radova na kolodvorima Erdut, Tovarnik, Slavonski Šamac, Volinja, Matković i Drenovci sa osiguranjem pristupa za osobe smanjene pokretljivosti, te prilagodba sanitarnih čvorova, prilaza blagajnama.
3. Izgradnja željezničkog stajališta Sesevska Sela na pruzi M1 02 Zagreb GK-Dugo Selo.
4. Predviđena izgradnja stajališta Rudine na pruzi M604 Oštarije-Knin-Split.
5. Daljnja izrada dokumentacije za uređenje stajališta Split HBZ.

HŽINFRA zajedno sa HŽPP, HKOM-om i Fakultetom elektrotehnike i računarstva iz Zagreba sudjeluje u projektu „Pristupačnost 2022“, koji ima za cilj podizanje svijesti u društvu i pristupačnosti korisničkih usluga osobama s invaliditetom. U tijeku je postavljanje obavijesnih ploča većih dimenzija koje će se postaviti u sva službena mjesta u kojim postojeće ploče ne zadovoljavaju dimenzijama tako da će se sve potrebne obavijesti za putovanje i za pomoć osobama smanjene pokretljivosti i osobama s invaliditetom kod ulaska/silaska iz vlaka nalaziti u svim službenim mjestima.

POSI je sudjelovao u radu radne skupine prilikom izrade novog Zakona o povlasticama u prometu koji stupio na snagu 15. studenog 2023. godine. Navedenim zakonom, uz povlastice u putničkom željezničkom i putničkom pomorskom prometu uređuju se povlastice i u cestovnom prometu. Jedna od značajnih novina za osobe s invaliditetom je da se ovim Zakonom uvode Nacionalna i Europska iskaznica za osobe s invaliditetom te se dodatno uređuje izdavanje Parkirališne karte za osobe s invaliditetom.

Primjer iz prakse: POSI je zaprimio predstavku D.G. iz Zagreba, koja je majka djeteta s teškoćama u razvoju koje se kreće uz pomoć invalidskih kolica. Osim toga roditelji D.G. su također OSI koje imaju smanjene mogućnosti samostalnog kretanja. U predmetnoj predstavi opisuje se stvarna nemogućnost korištenja dizala na stajalištu u Vrapču koje je već duže vremena izvan svoje funkcije zbog čega oni, kao uostalom i drugi stanovnici tog dijela Zagreba, praktično ne mogu doći do željezničkog stajališta, odnosno nesmetano i sigurno preći na drugu stranu prema Španskom i/ili Malešnici. U podnesenoj predstavi stranka navodi kako se prethodno bezuspješno o ovom pitanju već obraćala Gradu Zagrebu, nadležnoj gradskoj četvrti, kao i tvrtki HŽ infrastruktura d.o.o. Slijedom opisanih postupanja stječe se dojam kako se odgovornost za popravak i osiguravanje mogućnosti korištenja ovog dizala prebacuje između Grada Zagreba, gradske četvrti i HŽ tvrtke. Zbog toga smo zatražili i preporučili HŽ Infrastrukturi d.o.o. i Gradu Zagrebu poduzimanje žurnih radnji kako bi se stanovnicima ovog dijela Zagreba omogućilo bolje i nesmetano korištenje željezničkog putničkog prijevoza, ali i komunikacija između gradskih naselja. Također, preporučili smo da se prilikom planiranja poduzimanja mogućih poboljšanja, kao i prilikom poduzimanja radnji na poboljšanjima stanja infrastrukture i organizacije rada ovog željezničkog stajališta, dužna pažnja posveti osiguravanju fizičke, informacijske i komunikacijske pristupačnosti koja će moći olakšati i omogućiti bolje korištenje svim putnicima, pa tako i putnicima s invaliditetom, odnosno putnicima sa smanjenom pokretljivošću. Nakon višemjesečnog čekanja (od siječnja 2023. godine) zbog potrebe provedbe postupka javne nabave, medijske pozornosti i upornosti HRT - Radio Sljemena, nadležnost za održavanje dizala na predmetnom pothodniku je prenesena s HŽ-a na Grad Zagreb, a dizalo je početkom 2024. godine stavljeno u funkciju i dano na korištenje građanima ovog dijela Zagreba.

Primjer iz prakse: POSI se obratila osoba s invaliditetom koja detaljno izlaže pojedinosti svog lošeg iskustva putovanja HŽ-om, ukazujući na konkretne propuste HŽ infrastruktura d.o.o. i HŽ Putnički prijevoz d.o.o., društva čije se nadležnosti prilikom putovanja putnika i prilikom korištenja željezničkog prijevoza međusobno isprepliću. POSI je slučaj prijavio HAKOM-u i zatražio očitovanje navodeći kako Konvencija o pravima osoba s invaliditetom u odredbama čl. 9. PRISTUPAČNOST propisuje: „1. *Države stranke ove Konvencije poduzet će odgovarajuće mjere osiguravanja pristupačnosti osobama s invaliditetom, izgradnjom okruženja, prijevozom, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave, kao i drugim uslugama i prostorima otvorenim i namijenjenim javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima, na ravnopravnoj osnovi, kako bi osobama s invaliditetom osigurale život neovisan o tuđoj pomoći i potpuno sudjelovanje u svim područjima života. Ove će se mjere, koje će uključivati identifikaciju i uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti, primjenjivati, među ostalim, na: (a) građevine, ceste, prijevoz i druge zatvorene i otvorene prostore, uključujući škole, stambene zgrade, zdravstvene ustanove i radna mjesta, (b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektroničke usluge i službe hitnih intervencija.*“. U predmetnoj predstavi osim što se ukazuje na konkretne propuste, predložena su i dostupna moguća rješenja koja je POSI predložio razmotriti, sve to u cilju osiguravanja boljih uvjeta i veće kvaliteta putovanja OSI željeznicom na području RH. Zaključno, istaknuto je kako s obzirom da su putovanja OSI najčešće putovanja na osnovi prethodne najave, sigurni smo kako postoje učinkovitiji načini za pripremu i realizaciju njihovog putovanja kod djelokruga oba HŽ društva, jer putnik ne mora biti detaljno upoznat s podjelom nadležnosti i/ili poslova društava koja su odgovorna za odvijanje i kvalitetu odvijanja željezničkog prijevoza u RH.

POSI je zaprimio izvješće HAKOM-a o provedenom postupku vezano za predmetni slučaj i načine pružanja pomoći u vlakovima osobama s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću. U predmetnom

izvješću se navodi kako HAKOM aktivno prati stanje u željezničkom prijevozu, te u okviru svojih nadležnosti i ovlasti proaktivno potiče željezničkog putničkog prijevoznika na što kvalitetnije organiziranje prijevoza i pružanje kvalitetnije prijevozne usluge putnika. S obzirom na deklarativan ton zaprimljenog izvješća niti stranka niti POSI nisu bili u potpunosti zadovoljni učinjenim.

Sudjelovanje na događanjima

U Zagrebu je 14. lipnja 2023. godine održana druga međunarodna konferencija pod nazivom „Pristupačna budućnost“ s ciljem poticanja socijalne i digitalne uključenosti osoba s invaliditetom. Ove godine HAKOM - Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti je konferenciju organizirala u suradnji s Poslovnim dnevnikom te je u sklopu konferencije organizirano i završno događanje projekta „Iskustvo zlata vrijedi“. Navedeni projekt Poslovni dnevnik provodi od 2013. godine u suradnji s glavnim partnerom ZOSI, Udrugom Zamisli te pod pokroviteljstvom MROSP-a, kroz koji projekt se studentima s invaliditetom osigurava praksu u hrvatskim tvrtkama. Poseban naglasak na ovoj konferenciji stavljen je na interese korisnika željezničkih usluga koji su osobe s invaliditetom, a probleme s kojima se susreću osobe s invaliditetom u mobilnosti te korištenju željezničkih usluga slikovito su svojim iskustvima opisale same osobe s invaliditetom u okviru sesije konferencije pod nazivom „Razmjena iskustava i planova između sudionika radi veće pristupačnosti elektroničkih komunikacijskih usluga i željezničkog prijevoza putnika“. Zamjenik pravobranitelja uvodno se obratio sudionicima konferencije istaknuvši važnost osiguravanja pristupačnosti okruženja OSI, kako u fizičkom, tako i digitalnom smislu. U radu POSI, pristupačnost je svake godine među najčešćim razlozima zbog kojih nam se obraćaju OSI, članovi njihovih obitelji, udruge, ali sve češće institucije i drugi osviješteni građani, ukazujući na probleme nepristupačnosti. Zbog svega toga vrlo je važno voditi računa o „prozoru u svijet“ koji ne omogućava samo promatranje i praćenje, nego upravo softverske inovacije i asistivne tehnologije danas u vrlo digitaliziranom životu omogućavaju i olakšavaju sudjelovanje u životu, a što treba i mora biti omogućeno u svim područjima. Uz zamjenika a konferenciji je prisustvovala i savjetnica pravobranitelja.

Preporuke:

---

1. Preporučujemo HŽ tvrtkama, HŽ infrastruktura d.o.o. i HŽ Putnički prijevoz d.o.o., djelatvornije koordinirati međusobne aktivnosti, rad i suradnju prilikom pružanja pomoći putnicima s invaliditetom i putnicima smanjene pokretljivosti, posebno u slučajevima najave putovanja putnika s invaliditetom.
2. Preporučujemo HAKOM-u nastaviti poduzimanje aktivnosti u okvirima dodijeljenih nadležnosti i ovlasti u proaktivnom poticanju željezničkog putničkog prijevoznika na što kvalitetnije organiziranje prijevoza i pružanje kvalitetnije prijevozne usluge putnicima.

2.16.5. Zračni prijevoz

Zračne luke u Republici Hrvatskoj (Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb, Zračna luka Sveti Jeronim Split, Zračna luka Zadar, Zračna luka Ruđer Bošković - Dubrovnik, Zračna luka Rijeka, Zračna luka Pula, Zračna luka Osijek i Zračna luka Brač), većinom su prilagođene kretanju i boravku osoba s invaliditetom, imaju odgovarajući broj prilagođenih sanitarnih čvorova za osobe s invaliditetom kao i mjesta rezervirana za parkiranje vozila osoba s invaliditetom. U odnosu na prethodno izvještajno razdoblje, tijekom 2023. godine većina zračnih luka nije provodila dodatne prilagodbe za poboljšanje pristupačnosti u smislu uklanjanja arhitektonskih ili drugih prepreka navodeći da za istim nije postojala potreba.

Zračna luka Sveti Jeronim Split, nakon što je u srpnju 2019. godine pustila u rad dograđeni dio putničkog terminala s novim parkiralištem i autobusnim kolodvorom nije utvrdila potrebu za poboljšanje pristupačnosti navodeći da su svi objekti izgrađeni na način da u potpunosti zadovoljavaju pristupačnost za OSI. Također i Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb, nakon što je u ožujku 2017. godine otvorila za promet novoizgrađeni putnički terminal koji je u potpunosti prilagođen za pristup i potrebe OSI sukladno važećim propisima, nema planova niti utvrđenih prioriteta za prilagođavanje. U Zračnoj

Luci Osijek je za jesen 2024. godine planirana rekonstrukcija s prilagodbom putničke zgrade *schengenskoj* pravnoj stečevini. Za predstojeće radove izrađen je glavni projekt rekonstrukcije putničke zgrade te je projektom predviđeno osiguravanje pristupa putničkoj zgradi i kretanje putničkom zgradom za OSI. U Zračnoj luci Zadar planovi proširenja terminala odgođeni su za studeni 2024. godine.

Unatoč tome što su putnički terminali zračnih luka gotovo u potpunosti arhitektonski prilagođeni nesmetanom kretanju OSI, i dalje se ukazuje potreba za unapređenjem pristupačnosti, u pravilu nabavkom dodatne opreme:

Zračna luka Rijeka

„Nabavljena je nova stolica za prijenos i ukrcaj OSI u zrakoplov s najvišim standardima i udobnošću za navedene osobe. U skoroj budućnosti planira se i nabava Ambulantnog liftera (Ambulift) kojim bi se direktno vršio ukrcaj osoba s invaliditetom u zrakoplov bez potrebe fizičkog nošenja od strane djelatnika Zračne luke Rijeka d.o.o. (isto se nalazi u planu nabave za 2024. godinu). Trenutno se stoga ulazak/izlazak osoba s invaliditetom vrši na način da ih se do /od stepenica gura u invalidskim kolicima, a zatim navedenom posebno dizajniranom stolicom osobno prenosi u/iz zrakoplova“

Zračna luka Pula

„Što se tiče nekih dijelova zračne luke koji nisu u potpunosti pristupačni navodimo primjer "Lost and Found" službe tj., nalazni ured (izgubljene/zaboravljene stvari u putničkom terminalu), gdje je pult postavljen previsoko jer je predviđeno za tzv. „mobilne“ putnike i nikako ga ne mogu koristiti osobe s motoričkim smetnjama koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica. Podrazumijeva se da sva oprema koja se nalazi unutar zračne luke i koja je namijenjena pružanju usluga javnim korisnicima mora biti dostupna, upotrebljiva svima, pa ćemo taj problem gledati riješiti u budućem razdoblju. Drugi problem koji nam se „provlači“ već nekoliko godina je u prostoru međunarodnog odlaska. Radi se o terasi koja je dostupna samo putem stepeništa, koja ujedno ima i funkciju prostora za pušenje. Naručena je prenamjena prostora u ugostiteljski objekt za koji će biti osigurana i pristupačnost za osobe s invaliditetom. Iako je isto bilo najavljeno za početak 2023. godine, u tijeku je izrada projekta ali zbog nedostatka financijskih sredstava projekt će se realizirati u nekom kasnijem razdoblju.“

Zračna luka Ruđer Bošković - Dubrovnik

„U 2023. godini nismo vršili dodatne prilagodbe u pogledu uklanjanja arhitektonskih i drugih barijera, ali smo izvršili nabavu specijaliziranih invalidskih kolica namijenjenih kretanju u putničkom zrakoplovu s ciljem podizanja kvalitete naše usluge.“

Većina zračnih luka također navodi da provodi redovnu edukaciju i osposobljavanje djelatnika za komunikaciju i pružanja usluga osobama s različitim vrstama oštećenja. Zračna luka Rijeka odgovara da *„ulaže značajna sredstva u edukaciji svojih zaposlenika i isti se redovito osposobljavaju između ostalog i za pružanje prve pomoći, kao i ponašanje prema putnicima s „posebnim potrebama“. Sve informacije se pružaju OSI na način da se svakome pristupa individualno i posebnom pažnjom“.*

Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb takvo osposobljavanje zaposlenika obavlja inicijalno po zasnivanju radnog odnosa te kontinuirano provodi edukacije obnove znanja (svake dvije godine) za sve zaposlenike na radnim mjestima koji pružaju usluge putnicima koji su OSI ili osobe smanjene pokretljivosti. Zračna luka Sveti Jeronim Split obuku za zaposlenike provodi kontinuirano i obnavlja svake tri godine, a sastoji se od teorijske nastave, praktičnih vježbi i osposobljavanja na radnom mjestu sukladno programu Školskog centra Zračne luke Sveti Jeronim Split koji je odobren i nadziran od strane Agencije za civilno zrakoplovstvo. U Zračnoj luci Brač obuka/certificiranje osoblja zračne luke u poslovima prihvata i otpreme putnika podrazumijeva i modul PRM, odnosno postupanje s putnicima invaliditetom, a obnova je svake tri godine kao i u Zračnoj luci Osijek.

Zračna luka Pula na upit o načinu pružanja pomoći i podrške putnicima s invaliditetom odgovara da: *„Već prije dolaska u Zračnu luku Pula, putnici“ s posebnim potrebama“ mogu na našim web stranicama pročitati/dobiti adekvatnu pomoć i započeli svoje putovanje na što je moguće ugodniji način. Svjesni*

da obveza pružanja besplatne pomoći na zračnoj luci (odlazak, dolazak i tranzit), uključuje pravo da svakoj osobi čija je pokretljivost smanjena, zbog bilo kojeg tjelesnog invaliditeta (osjetilnog ili lokomotornog, trajnog ili privremenog), mentalnog invaliditeta ili bilo kojeg drugog invaliditeta, ili zbog dobi, a čije stanje zahtijeva odgovarajuću pozornost i prilagodbu, pružamo uslugu kako bi se zadovoljile njihove specifične potrebe. Pomoć u našoj zračnoj luci pruža osoblje Zračne luke Pula, koje dolazi po osobu na posebno postavljeno javljalište, unutar i izvan zračne luke. Osoblje, po potrebi, također pomaže OSI u operacijama prijave na let, sve do izlaza za ukrcaj gdje imaju na raspolaganju pratnju pri kretanju, a u slučaju većih distanci invalidskim kolicima ide se do autobusa za stajanku s rampom, ukoliko putnik vlastita želi predati na šalteru za registraciju. U slučaju da se radi ukrcajanje/iskrcavanje u zrakoplov pomoću stepenica koristimo ambulift vozilo. Što se tiče same edukacije naših djelatnika o ophođenju s gostima koji su OSI, vrlo blisko surađujemo s Društvom osoba s tjelesnim invaliditetom južne Istre koji u partnerstvu s Udrugom obiteljskog smještaja Istre i Turističkom zajednicom grada Pule, kao pridruženim partnerom, provode projekt „ACCESS“ - turizam za sve. Izuzetno smo zadovoljni njihovim pristupom jer edukaciju provode same OSI, osobe s motoričkim oštećenjima, intelektualnim teškoćama, slabovidne osobe te osobe oštećena sluha, koje su, u principu, eksperti na tom području i najbolje mogu prenijeti svoja iskustva, tako da naši djelatnici dobivaju znanja i kompetencije iz prve ruke za pristup i ophođenje s gostima koji su osobe s invaliditetom. Vjerujemo da je podizanje svijesti i jačanje razumijevanja, jedan od razloga zbog kojeg nismo imali pritužbe u vezi s pristupačnosti sadržaja Zračne luke Pula i načina pružanja usluge putnicima „s posebnim potrebama“.

Od osam zračnih luka, samo Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb navodi da je tijekom 2023. godine zaprimila prigovore vezano uz usluge pružanja asistencije i pristupačnosti sadržaja zračne luke OSI. Kako se navodi u odgovoru, bez detaljnijeg pojašnjenja, tri prigovora odnosila su se na neprofesionalno ponašanje zaposlenika tvrtki Havaš zemaljske usluge d.o.o. tijekom registracije za let PRM osobe i pratnje (dva prigovora) i Securitas (jedan prigovor) tijekom zaštitnog pregleda putnika prije odlaska na let, te jedan prigovor koji se odnosio na primjenu procedure asistencije PRM putniku u dolasku na Zračnu luku Franjo Tuđman Zagreb. Sedam prigovora se odnosilo na politiku cijena parkirališta zračne luke za OSI na komercijalnim parkiralištima zračne luke te je na isti odgovoreno da je cijena parkiranja za vozila jednaka, a sve korisnike parkirališta budući da vozila u posjedu i/ili vlasništvu OSI nisu izuzeta od naplate usluge parkiranja niti imaju mogućnost plaćanja povlaštene cijene, odnosno cijene s popustom za tu kategoriju posjetitelja/putnika zračne luke. Za razliku od Zračne luke Franjo Tuđman Zagreb, Zračna luka Rijeka i Zračna luka Sveti Jeronim Split OSI osiguravaju besplatno parkiralište na posebno označenim parkirališnim mjestima za osobe s invaliditetom uz predočene parkirališne karte za osobe s invaliditetom.

Organizacija pristupačnog shuttle prijevoza u organizaciji zračne luke odnosno osiguranju pristupačnosti gradskog/međugradskog javnog prijevoza do/od zračne luke i dalje ostaje kao jedan od ključnih problema za OSI u zračnom prijevozu, na što smo upozoravali i u ranijim izvješćima. Iako tijekom 2023. godine nismo zaprimili konkretne pritužbe vezano za nepristupačan shuttle prijevoz vidljivo je da problem i dalje postoji.

Tablica 28. Pregled pristupačnosti prijevoza od/do zračnih luka u Republici Hrvatskoj

	Zračna luka	Pristupačan shuttle prijevoz	Pristupačan javni gradski/međugradski prijevoz
1.	Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb	Ne	Da
2.	Zračna luka Sveti Jeronim Split	Ne	Da
3.	Zračna luka Brač	Nema organiziran shuttle prijevoz	Nema javnog prijevoza do zračne luke

4.	Zračna luka Ruđer Bošković - Dubrovnik	Da, na zahtjev	Nema izravne linije, tri linije prometuju preko/pored zračne luke, niti jedan autobus nije pristupačan za OSI
5.	Zračna luka Osijek	Nema organiziran shuttle prijevoz	Nema javnog prijevoza do zračne luke
6.	Zračna luka Rijeka	Ne	Nema javnog prijevoza do zračne luke
7.	Zračna luka Pula	Ne	Nema javnog prijevoza do zračne luke
8.	Zračna luka Zadar	Ne	Niti jedan autobus nije pristupačan za OSI

Prema navedenom, Zračna luka Osijek, Zračna luka Pula i Zračna luka Brač nemaju uopće organizirani shuttle prijevoz, do/od Zračne luke Zadar, Zračne luke Franjo Tuđman Zagreb, Zračne luke Rijeka i Zračne luke Sveti Jeronim Split postoji usluga shuttle prijevoza ali isti nije pristupačan za OSI. Od/do područja Zračne luke Franjo Tuđman Zagreb i Zračne luke Sveti Jeronim Split redoviti shuttle prijevoz putnika obavlja ista tvrtka Pleso prijevoz d.o.o. autobusima i kombi vozilima, no vozni park nije prilagođen za prijevoz osoba koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, pa se ukrcaj/iskrcaj putnika s invaliditetom obavlja uz asistenciju osoblja. Jednaka je situacija i kod shuttle prijevoza na relaciji Rijeka - Zračna luka Rijeka. Na posebno postavljeni upit tvrtki Pleso prijevoz d.o.o. o planovima uvođenja novih pristupačnih vozila za osobe s invaliditetom nismo zaprimili odgovor do zaključenja ovog izvješća.

Nijedna od spomenutih zračnih luka ne navodi da je do sada razmatrala mogućnost uvođenja prilagođenog prijevoza od/do zračne luke niti razmatrala mogućnost ugovaranja ove usluge s vanjskim ponuditeljem prilagođenim kombi vozilima, bilo na zahtjev putnika s invaliditetom ili kao stalnu liniju.

Tako Zračna luka Ruđer Bošković - Dubrovnik i dalje ostaje jedina zračna luka koja ima osiguran pristupačan shuttle prijevoz budući da pružatelj usluga prijevoza na zahtjev osigurava prijevoz s prilagođenim vozilom. Navode i da za sada nije razmatrana mogućnost uvođenja iste kao stalne linije jer nije iskazan interes korisnika usluga. Navode i da je poslovni subjekt Platanus koji obavlja organizirani shuttle prijevoz započeo obnovu voznog parka te u svojim redovnim linijama također koristi nova dva prilagođena vozila (autobus i kombi vozilo) koja su namijenjena za prijevoz osoba sa invaliditetom. Ova vozila su opremljena s rampama za invalidska kolica i drugom potrebnom opremom kako bi u potpunosti osigurali siguran i udoban prijevoz putnicima s invaliditetom i ista će tijekom cijele godine biti na raspolaganju putnicima koji trebaju prilagođeni prijevoz.

U pogledu pristupačnog javnog gradskog/međugradskog prijevoza do/od zračne luke, vidljivo je da do pojedinih zračnih luka uopće ne prometuju redovne linije javnog prijevoza (Zračne luke Brač, Zračne luke Osijek, Zračne luke Rijeka i Zračne luke Pula).

Do/od Zračne luke Franjo Tuđman Zagreb, Zračne luke Sveti Jeronim Split, Zračne luke Ruđer Bošković - Dubrovnik i Zračne luke Zadar osigurane su redovne neizravne međugradske autobusne linije, no pristupačni autobusi prometuju samo do/od Zračne luke Franjo Tuđman Zagreb i Zračne luke Sveti Jeronim Split dok do/od Zračne luke Ruđer Bošković - Dubrovnik i Zračne luke Zadar prometuju međugradski autobusi koji nisu svi prilagođeni za prijevoz osoba s invaliditetom. Liburnija d.o.o. koja obavlja uslugu javnog autobusnog prijevoza u Zadru navodi da imaju osiguranu liniju Poluotok (centar) - autobusni kolodvor - TL Gaženica-ZL i obratno, na kojoj su svi autobusi opremljeni klima uređajima, displejima, a većina njih i pristupnom rampom i prostorom za osobe s invaliditetom i invalidska kolica. „U slučaju da naš autobus nema rampu za invalide, naši vozači će pomoći osobi s invaliditetom te joj osigurati ulazak u autobus, vožnju kao i izlazak iz istog, budući da su autobusi niskopodni ili se mogu dodatno spustiti prema tlu tako da visinska barijera na ulasku u autobus bude minimalna.“

Iz tvrtke Libertas - Dubrovnik d.o.o. odgovaraju da „...tri linije prometuju pored/preko zračne luke i to linija broj 11 (Dubrovnik - Molunat - Dubrovnik), linija broj 27 (Dubrovnik - Vitaljina - Dubrovnik) i linija broj 38 (Dubrovnik - Gruda - Dubrovnik). Na liniji broj 11, a kojoj je zračna luka usputno stajalište u oba smjera prometuje klimatizirano vozilo prilagođeno za prijevoz osoba s otežanom pokretljivošću (Iveco Crossway LE). Istaknuli su da imaju preko 100 autobusa u svom voznom parku, 40-tak linija, da se autobusi u turnusima rotiraju po linijama što je nužno zbog prometno-tehničkih razloga, a nisu sva vozila prilagođena za prijevoz osoba s otežanom pokretljivošću pa je moguće da u navedenim rotacijama na predmetne linije dospije i vozilo drugačijih karakteristika. Nadalje, Libertas Dubrovnik krenuo je s procesom implementacije zvučne i vizualne najave stanica unutar sustava javnog prijevoza, a usluga je prvotno uvedena o vozila koja prometuju na gradskoj liniji. Zvučna i vizualna najava na hrvatskom i engleskom jeziku umnogome olakšava korištenje javnog prijevoza slijepim i slabovidnim te gluhim i nagluhi osobama, a u nadolazećem razdoblju isti sustav biti će postepeno uveden i u ostala vozila koja će biti raspoređena unutar sustava prijevoza.“

ZET d.o.o. odgovara da je u ožujku 2017. godine uspostavio autobusnu liniju 290 koja prometuje na relaciji Zagreb (Kvaternikov trg - Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb - Velika Gorica sa stajalištem ispred zgrade terminala, a na liniju se disponiraju klimatizirani niskopodni zglobni autobusi opremljeni rampama, čime su prilagođeni prijevozu osoba s invaliditetom, posebice osoba koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica. Isto tako, za slijepce i slabovidne osobe u svim vozilima nalaze se zvučne najave stanica kao i izvan vozila zvučna najava naziva linije.

Povezanost grada Splita i Zračne luke Sveti Jeronim Split odvija se na tri linije javnog autobusnog prijevoza i to linija broj 2 (Split - Zračna luka Sveti Jeronim Split - Split), linija broj 37 (Split - Zračna luka Sveti Jeronim Split -Trogir) i linija broj 38 (Split - Zračna luka Sveti Jeronim Split - Split). Kako navodi splitski Promet d.o.o. „Svi autobusi koji prometuju na navedenim linijama prilagođeni su za prijevoz osoba s invaliditetom, na način da imaju ugrađenu rampu za olakšani ulaz invalidskih kolica, a u samom autobusu imaju prostor za smještaj kolica koja koriste osobe s invaliditetom. Svi autobusi su niskoulazni, klimatizirani i imaju ugrađen sustav glasovne najave autobusnih stajališta.“

Iz navedenog proizlazi da od osam zračnih luka u Republici Hrvatskoj samo Zračna luka Ruđer Bošković - Dubrovnik ima pristupačan shuttle prijevoz za osobe s invaliditetom, a da do samo dvije zračne luke (Zračna luka Franjo Tuđman Zagreb i Zračna luka Sveti Jeronim Split) prometuju redovne autobusne linije koje su pristupačne za osobe s invaliditetom.

Iako većina zračnih luka odgovara da za sada nisu razmatrali mogućnost organizacije prilagođenog prijevoza od/do zračne luke, Zračna luka Pula ističe sljedeći problem: „Lokalni prijevoznici koje bi mogli uzeti u obzir za suradnju i dalje ne posjeduju resurse, pojednostavljeno rečeno, nemaju prilagođena vozila ili rade s vrlo ograničenim kapacitetom. Budu li se stvorile financijske mogućnosti, Zračna luka Pula upustila bi se u investiciju nabavke transportnog vozila, koje bi zadovoljilo naše putnike s posebnim potrebama.“

Mišljenje i preporuke:

Zračni prijevoz i dalje ostaje infrastrukturno najpristupačniji oblik prijevoza za osobe s invaliditetom u RH. Putnički terminali u gotovo svim zračnim lukama su prilagođeni osobama koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica, ulazak/izlazak u zrakoplove se u većini zračnih luka osigurava uz pomoć tzv. Ambuliftova, osigurani su pristupačni sanitarni čvorovi, većina zračnih luka ima osigurane trake vodilje za slijepce i slabovidne osobe, osigurana parkirališna mjesta za OSI, a osigurana je i redovna i kontinuirana edukacija djelatnika zračnih luka o komunikaciji i načinu postupanja prema osobama s različitim vrstama invaliditeta. Problem prijevoza putnika s invaliditetom do/od zračnih luka shuttle prijevozom ili redovnim javnim autobusnim linijama i dalje ostaje najveći izazov u zračnom prijevozu. Zračne luke koje iskazuju namjeru za osiguranjem pristupačnog shuttle prijevoza za putnike s

invaliditetom, ukazuju na problem nedostatka lokalnih prijevoznika koji bi dolazili u obzir za suradnju jer ne raspolažu prilagođenim vozilima. S obzirom da je turizam jedna od važnih gospodarskih grana u RH, da se veliki broj turista koji dolaze u RH iz inozemstva koristi zračnim prijevozom, kao i na činjenicu da OSI čine najbrojniju manjinsku kategoriju turista, osiguranje pristupačnog javnog prijevoza od/do zračnih luka pokazuje se neophodnim za unapređenje turističke ponude za ovu kategoriju gostiju. POSI smatra da ovo pitanje zahtijeva snažniji angažman svih relevantnih dionika, od zračnih luka, jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, ali i Ministarstva turizma i sporta i Ministarstva mora, prometa i infrastrukture.

2.16.6. Pristupačan turizam

POSI je nastavio tijekom 2023. godine provoditi aktivnosti kojima se ukazivalo na prepreke zbog kojih osobama s invaliditetom turistički sadržaji nisu dostupni, a nastavljeno je i s upućivanjem preporuka i prijedloga kreatorima i pružateljima turističkih proizvoda i usluga o mjerama i aktivnostima koje je potrebno provoditi radi uklanjanja postojećih prepreka.

Godinama upozoravamo kako turisti s invaliditetom na prve prepreke nailaze već prilikom pokušaja pronalaska smještaja, odnosno planiranja svog putovanja i boravka na nekoj destinaciji. Naime, nepostojanje informacija o razini pristupačnosti smještajnog objekta i pristupačnosti ostalih sadržaja na željenoj destinaciji, a ponekad i pogrešne ili nepotpune informacije, odnosno oglašavanje nekog objekta pristupačnim iako to u stvarnosti nije tako, uvelike otežavaju planiranje putovanja OSI. Sljedeća prepreka ogleda se u nedovoljnom broju u potpunosti pristupačnih smještajnih objekata koji su na raspolaganju OSI, jer unatoč manjim pozitivnim pomacima, većinu smještajnih objekata još uvijek karakteriziraju prepreke u prostoru koje onemogućavaju kretanje invalidskim kolicima, npr. visoki pragovi, stepenice, nepostojanje dizala ili pristupačne kosine, nepristupačan krevet, neadekvatne površine za kretanje, nepostojanje pristupačno uređenoga parkirališnog mjesta i slično. Tamo gdje pristupačan smještaj postoji, najčešće se radi o skupljim hotelskim objektima, dok je u potpunosti pristupačan privatni ili jeftiniji hotelski/motelski smještaj po prihvatljivim cijenama još uvijek iznimno teško, a u nekim dijelovima RH i gotovo nemoguće pronaći. Kada turist s invaliditetom i uspije pronaći pristupačan smještajni objekt, sljedeći izazov je pronalazak dostupnog pristupačnog prijevoza, kako onog kojim će doći do destinacije, tako i javnog prijevoza na samoj destinaciji. Također, u većini turističkih odredišta i dalje postoje brojne fizičke barijere koje onemogućavaju uživanje u svim turističkim sadržajima i uslugama koji su dostupni turistima bez invaliditeta, a izdvajamo npr. nemogućnost ulaska u more i/ili bazen, nemogućnost kretanja plažom, javnim površinama, otežan prilaz znamenitostima, nepristupačni objekti ugostiteljske i trgovačke namjene, nepristupačni javni sanitarni čvorovi i dr. Posebno je zabrinjavajuće da i dalje vrlo često turisti s invaliditetom nailaze na elemente pristupačnosti kojima se formalno ispunjava obveza osiguranja pristupačnosti, međutim u stvarnosti nisu primjenjivi (npr. nisu univerzalno rješenje za osobe svih vrsta oštećenja) ili se zbog neodržavanja često nalaze u kvaru i nisu na raspolaganju za korištenje. Takve pritužbe najčešće se odnose na korištenje koso podiznih platformi, na zaključane pristupačne sanitarne čvorove, nepristupačno izgrađena parkirališna mjesta za OSI i slično. Osobe s oštećenjem vida, sluha te roditelji DTUR pritužuju se da su i dalje iznimno rijetke prilagodbe prostora i sadržaja koje bi omogućile uživanje u turističkoj ponudi svima, neovisno o vrsti oštećenja koje imaju. Takve prilagodbe bile bi npr. natpisi na Brailleovom pismu, taktilni indikatori, glasovni vodiči, reljefni prikazi i različiti interaktivni sadržaji, a za ravnopravni položaj OSI kao turista svakako je potrebna bolja educiranost pružatelja usluga u turizmu i turističkih djelatnika o specifičnosti i potrebama koje proizlaze iz invaliditeta.

Provođenjem aktivnosti iz djelokruga POSI uočavamo određene pozitivne pomake u odnosu na prethodno opisane prepreke s kojima se suočavaju turisti s invaliditetom, ali zaprimljene pritužbe ukazuju na to da pružatelji turističkih usluga, posebice oni koji pružaju usluge smještaja, još uvijek imaju predrasude i stereotipe zbog kojih zanemaruju potencijal turizma pristupačnog i osobama s invaliditetom. Činjenica je da su OSI najveća manjinska skupina turista na svijetu, a iskustva i istraživanja potvrđuju da su turisti s invaliditetom u pravilu „vjerni“ gosti koji se često vraćaju na destinacije na kojima budu zadovoljni uslugom, često putuju „izvan sezone“ i ostvaruju više noćenja.

Sve navedeno trebalo bi biti poticaj pružateljima turističkih usluga da svoju ponudu učine pristupačnom i dostupnom turistima s invaliditetom, pogotovo stoga što se u većini slučajeva, primjenom načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna, pristupačnost može postići već uz manje preinake i zahvate kojima turistička ponuda postaje atraktivnija i privlačnija ne samo za turiste s invaliditetom, nego i za druge kategorije gostiju, od prosječnog turista, obitelji s malom djecom u dječjim kolicima, obitelji s više djece, starijih osoba, osoba koje imaju privremene fizičke teškoće pa u konačnici do gostiju koji koriste invalidska kolica ili druga ortopedska pomagala.

U odnosu na opisane pritužbe i prepreke, tijekom 2023. godine upućivane su preporuke pružateljima turističkih usluga i donositeljima odluka na nacionalnoj, područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini, praćena je provedba mjera i aktivnosti predloženih prethodnih godina, a nastavljena je i intenzivna suradnja te pružanje podrške i sudjelovanje u brojnim inicijativama i projektima kojima se podizala razina društvene svijesti, ali prije svega dionika koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude, o tome da je osiguranje pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga OSI važan preduvjet za izjednačavanje mogućnosti i njihovo ravnopravno sudjelovanje u svakodnevnim životnim aktivnostima, ali ujedno i prilika za razvoj turizma i cijelog društva. Dalje u tekstu prikazujemo neke od aktivnosti iz djelokruga POSI koje su se provodile u proteklom izvještajnom razdoblju.

Primjer iz prakse: U odnosu na identificirane i na početku ovog poglavlja opisane prepreke, a nastavno na preporuke upućene u prošlogodišnjem Izvješću o radu POSI, u svibnju 2023. godine obratili smo se izravno Hrvatskoj turističkoj zajednici i turističko-informativnim centrima u RH, ukazujući na važnost osiguranja dostupnosti informacija o pristupačnosti turističke destinacije. Hrvatsku turističku zajednicu smo upoznali s pritužbama OSI kojima se upozorava na manjak informacija o pristupačnosti na mrežnim stranicama HTZ-a, ali i na većini mrežnih stranica područnih i lokalnih turističkih zajednica. Također, naglasili smo kako nepostojanje ove vrste informacija znači i gubitak potencijalno velikog broja gostiju, jer za turista s invaliditetom uz turističku privlačnost i ekonomske mogućnosti, presudnu odluku o odabiru turističke destinacije čini njezina pristupačnost, a najvažniji alat za pristup tim informacijama su upravo mrežne stranice putem kojih se danas najčešće svi informiramo o pojedinoj destinaciji. Dostupnost informacija o pristupačnosti turističkog odredišta uvelike utječe na odluku turista s invaliditetom o posjeti destinaciji, s obzirom da na taj način turisti s invaliditetom dobiju relevantan uvid u pristupačnost pojedinog turističkog odredišta, od smještaja, lokalnog prijevoza, zanimljivih turističkih atrakcija, restorana, mogućnosti najma opreme itd. Također, dostupnost takvih informacija može biti poticaj kreatorima turističkih ponuda u cijeloj RH da svoje proizvode i usluge učine pristupačnijim OSI te na taj način doprinesu povećanju konkurentnosti RH kao turističke destinacije. Slijedom navedenog, Hrvatskoj turističkoj zajednici je preporučeno provođenje aktivnosti kojima će se osigurati da na mrežnim stranicama turističkih zajednica budu u što većoj mjeri dostupne informacije o pristupačnosti turističke ponude svake pojedine destinacije. Preporučeno je korištenje postojećih baza podataka koje pojedine turističke zajednice imaju, ažuriranje istih i nadopunjavanje podacima koji se mogu prikupiti kroz komunikaciju s pružateljima turističkih usluga, lokalnim udrugama, stručnjacima i sl. Naglašeno je kako bi se na taj način, osim osiguranja dostupnosti informacija koje su od presudne važnosti za turista s invaliditetom, ujedno utjecalo i na senzibilitet turističkih pružatelja usluga u pogledu promicanja pristupačnosti turizma. Nadalje, istaknuto je da informacije o pristupačnosti moraju biti pouzdane, točne, s naznakom tko ili koja organizacija je izvor informacija te ažurirane, s jasnom naznakom npr. na koju se sezonu/godinu podaci odnose i kada su podaci posljednji put ažurirani. Na taj način turistima s invaliditetom se pruža relevantan uvid u stvarnu pristupačnost pojedinog turističkog odredišta i sprječavaju neugodna iznenađenja prilikom dolaska na destinaciju. Preporučeno je da mrežne stranice pružaju informacije o dostupnosti pristupačnih turističkih sadržaja i usluga, da sadrže jasne naznake dostupnih turističkih objekata s preporukom korištenja međunarodnih simbola radi lakšeg razumijevanja. Tipične informacije mogu uključivati na primjer, pristupačnost lokalnog gradskog/prigradskog prijevoza ili pristupačnost javnih plaža. Preporučeno je u tu svrhu koristiti i sve javno dostupne i provjerene materijale koji sadrže informacije o pristupačnosti, a izrađeni su kroz npr. projekte koji su provodeni u tu svrhu. Također, ukazano je na važnost da informacije namijenjene općoj javnosti, pa tako i one o pristupačnosti turističke destinacije,

budu objavljene na mrežnim stranicama u formatima i obliku koji je pristupačan OSI svih vrsta oštećenja, odnosno da se vodi računa o mogućnosti prilagodbe formata, kontrasta, boje i drugih važnih elemenata. Zaključno, HTZ-u je predloženo da preporuku POSI o potrebi ažuriranja mrežnih stranica u navođenjima pristupačnih smještaja, usluga, plaža, atrakcija i drugih sadržaja, proslijedi svim turističkim zajednicama i turističko-informativnim centrima u RH, odnosno predstavništvima i ispostavama HTZ-a na globalnoj razini.

Hrvatska turistička zajednica uvažila je upućene preporuke te ih prosljedila regionalnim turističkim zajednicama, s naputkom da iste prosljede svim turističkim zajednicama na svom području, kao i svim turističko-informativnim centrima u RH. Daljnjim praćenjem provedbe preporučenih radnji uočili smo određene pozitivne pomake (npr. dostupan pregled pristupačnosti plaža na mrežnim stranicama HTZ-a), ali također je uočeno kako još uvijek brojne lokalne i regionalne turističke zajednice nemaju objavljene podatke o pristupačnosti turističke ponude na svom području, a kod pojedinih su objavljeni podaci i informacije zastarjeli te ih je potrebno ažurirati u skladu sa stvarnim stanjem na terenu.

Primjer iz prakse: Grad Split je početkom siječnja 2023. godine uputio u postupak e-Savjetovanja nacrt prijedloga Plana upravljanja pomorskim dobrom na području grada Splita za 2023. godinu, kojim se utvrđuje sadržaj redovnog upravljanja pomorskim dobrom, sredstva za upravljanje pomorskim dobrom, popis djelatnosti koje se mogu obavljati na pomorskom dobru na području Grada Splita kao i mikrolokacije za obavljanje propisanih djelatnosti. POSI se uključio u postupak e-Savjetovanja iz razloga što je Split dalmatinski grad s velikim brojem plaža, a osiguranje pristupačnosti svih javnih sadržaja za OSI, pa tako i sadržaja na pomorskom dobru uključujući i plaže, obveza je koja proizlazi iz međunarodnih dokumenata koje je RH potpisala i ratificirala, kao i obveza koju propisuju nacionalni zakoni i propisi. Navedeno ne podrazumijeva samo osiguranje pristupačnosti na pomorskom dobru i plažama koje su kategorizirane kao plaže za OSI, već ostvarenju maksimalne razine pristupačnosti svih javnih sadržaja koji se nalaze na pomorskom dobru. Osim osiguranja pristupačnog ulaza u more, neophodno je osigurati i pristupačan pristup od javne prometne površine do plaže, uključujući i postojanje obližnjih parkirališnih mjesta za osobe s invaliditetom, a svakako se dodatno valorizira i pristupačnost drugih sadržaja kao što su pristupačan WC, tuš, kabina za presvlačenje i svi drugi sadržaji koje na plažama koriste i dostupni su osobama bez invaliditeta. Podrazumijeva ujedno i pristupačnost kioska i drugih jednostavnih građevina koje se planiraju postavljati na pomorskom dobru radi pružanja ugostiteljskih usluga i trgovine. Ugradnja elemenata pristupačnosti na pojedinu plažu ne čini tu plažu rezerviranom isključivo za OSI, već ona može i treba biti podjednako na uporabi svima. Ugradnja posebnih elemenata pristupačnosti omogućava OSI savladavanje arhitektonskih prepreka kako bi mogli na ravnopravan način koristiti plažu i uživati u moru kao i ostali građani. Dakle, ugradnja rampi i liftera na plažama nije kategoriziranje takvih plaža kao „zasebnih“ plaža namijenjenih samo toj kategoriji stanovnika, već otklanjanje diskriminacije u korištenju javnih sadržaja. Prema tome, označavanje pojedinih plaža kao pristupačnih treba služiti samo kao obavijest OSI da na toj plaži ima osiguran pristup moru i ostalim sadržajima, pa stoga valja govoriti o plažama pristupačnim za osobe s invaliditetom, a ne o plažama za osobe s invaliditetom. U Splitu postoji realna potreba za većim brojem plaža na kojima su osigurani elementi pristupačnosti, a koje će biti na uporabi ne samo lokalnom stanovništvu već i turistima s invaliditetom. Posebno stoga što se za narednu ljetnu sezonu najavljuje zatvaranje cijelog područja Žnjana na kojem se nalazi jedina u cijelosti pristupačna i dostupna plaža za OSI na području Splita, dok je drugoj prilagođenoj plaži na Benama ograničen pristup osobnim motornim vozilima za OSI (izuzev za osobe s tjelesnim oštećenjem na donjim ekstremitetima od 80% i više). Navedeni resursi su apsolutno nedostadni za grad veličine Splita koji je ujedno turističko središte koje među ostalim posjećuju i u kojem svake godine boravi i značajan broj gostiju s invaliditetom.

Zbog svega navedenog, POSI je predložio da se kod donošenja i provedbe Plana upravljanja pomorskim dobrom na području grada Splita za 2023. godinu posebna pažnja posveti sljedećem:

- održavanju i popravku postojeće infrastrukture na postojećim plažama na Žnjanu i Benama koje su prilagođene za osobe s invaliditetom, te nabavi nove opreme na tim plažama - suncobrana, klupa i sunčališta za osobe s invaliditetom, svlačionice sa sjedalicom i vješalicom;

- ukoliko se zbog najavljenih radova na području Žnjana tijekom 2023. godine planira zatvaranje postojeće plaže prilagođene za OSI, predlaže se osigurati drugo odgovarajuće kupalište prilagođeno za OSI s jednakim ili većim standardom osiguranja pristupačnosti;
- da se na plažama prilagođenim za OSI osigura dovoljan broj educiranih asistenata na plažama;
- da se kod nabavke nove opreme na javnim plažama vodi posebno računa o pristupačnosti (da se primjerice kod nabave novih WC kabina osiguraju i WC kabine pristupačne za OSI, protuklizne podloge na tuševima, rukohvati i sl.);
- da se prilikom izdavanja koncesijskih odobrenja, tamo gdje je to primjenjivo, posebno valorizira osiguranje pristupačnosti sadržaja za koje se izdaje koncesijsko odobrenje, te vodi računa da se planiranim sadržajima unapređuju/ugrađuju/ne narušavaju postojeći elementi pristupačnosti u korištenju sadržaja
- da se kod poboljšanja postojećih i uvođenja novih elemenata pristupačnosti na plažama koje se nalaze na pomorskom dobru na području grada Splita konzultiraju predstavnici relevantnih lokalnih udruga radi davanja mišljenja i prijedloga.

Gradonačelnik Grada Splita je 31. svibnja 2023. godine donio Plan upravljanja pomorskim dobrom na području Grada Splita za 2023. godinu, no prijedlozi POSI nisu prihvaćeni, odnosno predmetni Plan ne spominje izriekom pitanje osiguranja pristupačnosti javnih sadržaja na pomorskom dobru za osobe s invaliditetom niti se planirana ulaganja u pomorsko dobro u pogledu građevinskih radova, nabave nove/održavanje postojeće opreme odnose izriekom na postojeće dvije plaže odnosno nove koje su pristupačne za osobe s invaliditetom.

Primjer iz prakse: Uzimajući u obzir interes gostiju s invaliditetom koji su nam se obratili i vodeći se saznanjima prema kojima se grad Šibenik proteklih nekoliko godina sve bolje pozicionira na nacionalnoj i globalnoj mapi poželjnih turističkih destinacija, čemu svakako u prilog idu šibensko more, plaže i brojne kulturne i baštinske ljepote, a nastavno na preporuke upućivane prethodnih godina, od Grada Šibenika smo zatražili izvješće o mjerama i aktivnostima kojima se osigurava pristupačnost javnih površina, objekata, znamenitosti i općenito turističkih sadržaja na području Šibenika. Grad Šibenik dostavio je iscrpno izvješće u kojemu se navodi kako Šibenik s godinama bilježi i povećanje pristupačne turističke ponude, čemu je bitno doprinijela revitalizacija i uređenje šibenskih tvrđava u kojoj se vodilo računa o prilagodbi sadržaja osobama s teškoćama u kretanju i osobama s osjetilnim oštećenjem. Najsnažniji zamah kulturno turističkoj ponudi Šibenika pridonijela je Javna ustanova Tvrđava kulture Šibenik koja upravlja trima revitaliziranim šibenskim tvrđavama, Tvrđavom sv. Mihovila, Tvrđavom Barone i Tvrđavom sv. Ivana, te Kućom umjetnosti Arsen, a od lipnja 2023. godine i Hrvatskim centrom koralja Zlarin, koji su sve objekti pristupačni osobama s invaliditetom. U zaprimljenom izvješću opisano je kako se pristup za osobe s invaliditetom tvrđavi sv. Mihovila, na kojoj se tijekom ljetne turističke sezone održavaju brojne kulturno zabavne, nalazi sa sjeverne strane tvrđave. Omogućuje pristupanje platou pod tvrđavom preko pristupnog puta od Vatrogasnog doma. Od platoa je posjetiteljima s teškoćama u kretanju omogućen prilaz dizalu kojim se dolazi na podzemnu razinu tvrđave (info pult i cisterne) i na gornju razinu - ljetnu pozornicu. Na tvrđavi je taktilna mapa lokacije za slijepce i slabovidne, svima je uz prethodnu najavu dolaska moguć ulazak na plato Mihovila i pratnja do pozornice. Pristup za osobe s teškoćama u kretanju na tvrđavu Barone moguć je na gotovo sve razine. Od najnižeg platoa omogućen je prilaz na gornju razinu putem rampe na istočnoj strani tvrđave. OSI-ma je dostupno i vodstvo po gornjoj razini tvrđave gdje se nalaze AR. Tvrđava sv. Ivana, otvorena nakon revitalizacije u lipnju 2022. godine, također je većim dijelom pristupačna na način da su tzv. Kliješta, sjeverni dio tvrđave i Kampus potpuno dostupni. Pristup južnom dijelu tvrđave tzv. Zvijezdi omogućuje rampa koja se može penjati/spuštati stepenicama. U edukativnom kampusu koji je smješten u tzv. Kliještima, opremljen je interaktivnim učionicama, prezentacijskim prostorijama i spavaonicama, također je prilagođen OSI (kreveti, dizalo, sanitarni čvor). Kuća umjetnosti Arsen, bivše kino Odeon koje je pretvoreno u polivalentnu dvoranu namijenjenu održavanju kino i kazališnih predstava, glazbenih događanja, scenskih izvedbi te konferencija i manjih kongresa, također je u cijelosti pristupačna za OSI (rampa, sanitarni čvor). Nadalje, Grad ističe kako je 1. lipnja 2023. godine na otoku Zlarinu otvoren je

Hrvatski centar Koralja, važan kulturno turistički sadržaj u kojem je na inovativan i zanimljiv način ispričana je priča o višestoljetnoj tradiciji koraljarstva na tom otoku u šibenskom arhipelagu. Budući da je pristup Centru moguć samo preko stepenaste ulice, a cijeli otok je pod konzervatorskom zaštitom, Grad Šibenik je osigurao nabavu pomagala električnog gusjeničara kao pomoć za svladavanje stepenica osobama koje se kreću iz pomoć invalidskih kolica. Nakon ulaska u Centar, unutar njim dizalom omogućen je pristup svim sadržajima Centra. Također, u sklopu projekta *Civitas Sacra* uređen je i otvoren Interpretacijski centar katedrale sv. Jakova unutar srednjovjekovne palače *Galbiani*, četveroetažnog prostora u samom srcu starog grada Šibenika, Interpretacijski centar '*Civitas Sacra - Sveti grad*' na jednom mjestu sažima bogatu povijest šibenske biskupije. U prizemlju Interpretacijskog centra nalazi se i multimedijalna dvorana sv. Mihovila za skupove i konferencije sa 100 sjedećih mjesta. Opremljena je prema najvišim standardima a ujedno je omogućen pristupom za osobe s invaliditetom. Grad Šibenik ujedno se uključio u provođenje edukacija za djelatnike u turizmu o načinu pružanja usluga osobama s invaliditetom. U sklopu projekta Tourism4All financiranog iz programa Interreg Italy-Croatia u trajanju od 30 mjeseci Turistička zajednica grada Šibenika educirala je djelatnike o načinu pružanja usluga OSI. Vodeći partner na projektu je bila regija Molise (Italija), a ostali partneri su regija Veneto, JU Rera iz Splitsko-dalmatinske županije, Grad Zadar, Concerto Pordenone, Regionalni institut za obrazovanje i studije iz Italije, Kamping udruženje Hrvatske, Dela 2000 Italija, Odos Italija, regija Puglia, Grad Buje, Visoka škola Aspira i LAG Brač. Ukupan budžet projekta je bio 2.596.808 eura. Cilj projekta je razvoj i promicanje prekogranične mreže dostupnih turističkih odredišta s prirodnom i kulturnom baštinom kroz promicanje socijalne uključenosti i promicanje turističkih usluga za osobe u nepovoljnom položaju. Kao dodatne aktivnosti i rezultati projekta koje je ostvarila TZ grada Šibenika ističemo skulpturu grada Šibenika izlivenu u bronci s legendom tiskanom na Brailleovom pismu, mobilni turistički audio vodič na hrvatskom, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku, unaprijeđeni sadržaji na turističkoj kartici Šibenik Card, ugovorena suradnja s lokalnom udrugom po pitanju besplatnog prijevoza osoba s invaliditetom specijaliziranim kombijem, kao i korištenje pomagala za osobe s invaliditetom po potrebi. Na temelju opisanog izvješća možemo zaključiti kako je Šibenik odličan primjer koji potvrđuje kako se proaktivnim promišljanjem i suradnjom s predstavnicima osoba s invaliditetom, uz pomoć dostupnih sredstava (npr. EU fondova) i otvorenost prema inovacijama, može razvijati kulturni turizam i očuvati kulturno povijesna baština i znamenitosti, uz omogućavanje pristupačnosti za osobe s invaliditetom.

Podizanje razine svijesti o pristupačnom turizmu

Tijekom 2023. godine nastavili smo s kontinuiranim provođenjem aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti svih relevantnih dionika u turizmu o važnosti osiguranja pristupačnosti turističke ponude te potencijalu koji se nalazi u turističkim proizvodima i uslugama koji su pristupačni OSI. Cilj tih aktivnosti bio je poticanje i motiviranje donositelja odluka, turističkih djelatnika, poduzetnika i stručnjaka u različitim područjima, da svatko u svom području djelovanja doprinese osiguranju pristupačnosti cjelokupne turističke ponude. Uzimajući važnost i značaj ove vrste aktivnosti, a posebno povratne informacije i pozitivne rezultate koji su uslijedili nakon njihova provođenja, dalje u tekstu navodimo neke od primjera koji mogu poslužiti kao smjernice i primjeri dobre prakse.

Uspješna suradnja POSI i Ministarstva turizma i sporta koja je uspostavljena proteklih godina, nastavljena je i tijekom 2023. godine zajedničkim aktivnostima i organiziranjem događanja kojima su se aktualizirale različite teme važne za osiguranje pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga. Tijekom pet radionica koje su tijekom 2023. godine održane u Šibeniku, Makarskoj, Zagrebu, Slavanskom Brodu i Poreču, naglasak je stavljen na pristupačnost plaža, nacionalnih parkova i parkova prirode te su s tim u vezi predstavljeni primjeri dobre prakse, ali i izazovi koje je potrebno prevladati kako bi se podigla razina pristupačnosti. Također, kroz navedene radionice pružene su edukacije o vještinama potrebnim za komunikaciju s gostima s invaliditetom, predstavljeni su konkretni primjeri arhitektonskih rješenja koji mogu biti putokaz i smjernica svim arhitektima, građevinskim stručnjacima i investitorima koji kreiraju turističke sadržaje, a poseban naglasak stavljen je i na nove mogućnosti koje proizlaze iz digitalnih rješenja kojima se može dodatno osigurati pristupačnost turističke ponude.

Nakon provedenih radionica, 21. studenog 2023. godine u Zagrebu zajednički je organizirana konferencija „Pristupačni turizam – održivi turizam“. S obzirom da je ovom konferencijom zaključen višegodišnji ciklus događanja koje su Ministarstva turizma i sporta i POSI zajednički organizirali, tijekom konferencije predstavljeni su rezultati ove uspješne suradnje. Istaknuto je kako su od prosinca 2021. do studenog 2023. godine održane tri konferencije u Zagrebu te deset regionalnih radionica u cijeloj Hrvatskoj (Osijek, Split, Opatija, Dubrovnik, Pula, Šibenik, Makarska, Zagreb, Slavonski Brod i Poreč), a sva događanja mogla su se istovremeno pratiti i putem online prijenosa uživo te su snimke istih dostupne i danas na mrežnim stranicama Ministarstva turizma i sporta (poveznica: <https://www.youtube.com/@turizamzasve/streams>). Održane radionice i konferencije poslužile su kako bi se što je moguće većem broju dionika uključenih u kreiranje turističke ponude ukazalo na prepreke s kojima se osobe s invaliditetom susreću kao turisti te kako bi se predstavili učinkoviti i ekonomski prihvatljivi načini uklanjanja tih prepreka primjenom načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna. Tijekom svih događanja naglašavao se potencijal i benefiti turizma obogaćenog ponudom koja je pristupačna za OSI, a prikazivanjem primjera dobre prakse u svim lokalnim sredinama željelo se pružatelje turističkih usluga i druge kreatore turističke ponude (npr. lokalne i područne vlasti) potaknuti i motivirati na korištenje dostupnih poticajnih mjera kako bi proširili i obogatili svoju turističku ponudu na način da OSI može birati destinaciju po vlastitoj želji te da na toj destinaciji može imati pristup svim proizvodima, uslugama i sadržajima kao i turisti bez invaliditeta. Svi koji su sudjelovali na radionicama imali su se priliku educirati o specifičnostima koje proizlaze iz pojedine vrste invaliditeta te naučiti pravilne načine ophođenja i komunikacije s osobama s različitim vrstama invaliditeta. Detaljnije informacije o svim provedenim aktivnostima te korisni materijali (prezentacije, brošure, priručnici, snimke i dr.) javno su objavljeni na mrežnim stranicama Ministarstva turizma i sporta:

<https://mint.gov.hr/turizam-za-sve/pristupacni-turizam/23043>

<https://mint.gov.hr/turizam-za-sve/pristupacni-turizam/radionice-2022/23393>

<https://mint.gov.hr/turizam-za-sve/pristupacni-turizam/radionice-2023/23392>

<https://mint.gov.hr/turizam-za-sve/pristupacni-turizam/vijesti-dogadjanja-najave/23351>

Kao i prethodnih godina, nakon svake održane radionice zaprimali smo obraćanja sudionika koji su potaknuti onim što su saznali postavljali dodatne upite i zamolbe za pomoć i podršku POSI u provođenju konkretnih radnji usmjerenih na poboljšanje pristupačnosti turističke ponude, što je dokaz pozitivnog utjecaja i konkretnih pozitivnih pomaka koji su uslijedili kao rezultat opisane suradnje Ministarstva turizma i sporta i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom.

Osim suradnje s nadležnim Ministarstvom, tijekom 2023. godine POSI je nastavio s pružanjem podrške i sudjelovanjem u provedbi projekata usmjerenih na osiguranje pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom. U nastavku prikazujemo neke od provedenih aktivnosti ove vrste.

9. Forum obiteljskog smještaja Istarske županije - 25. ožujka 2023. godine u Balama je održan 9. Regionalni Forum obiteljskog smještaja Istarske županije za pružatelje usluga smještaja u domaćinstvu iz Istarske županije. Forum obiteljskog smještaja je edukativni program za pružatelje usluga smještaja u domaćinstvu iz Istarske županije. Svrha Forumu je pružanje aktualnih informacija za pomoć u pripremi turističke sezone i uvida u trendove na turističkom tržištu te novitete u ponudi i potražnji. Također, služi kao platforma za razvoj suradnje i razmjenu iskustava među i pružateljima usluga smještaja u domaćinstvu. Forumom su bile obuhvaćene različite teme od važnosti u sektoru ugostiteljstva i turizma, sa ciljem unaprjeđenja kvalitete smještajnih i uslužnih kapaciteta. Na 9. Forumu obiteljskog smještaja Istarske županije, savjetnica pravobranitelja održala je predavanje na temu „Održivost pristupačnog turizma“ kao aktivnost poticanja i jačanja pristupačnosti turističke ponude.

Pučko otvoreno učilište Osijek kao nositelj te Ugostiteljsko-turistička škola Osijek, turistička agencija „Ora-tours“ i Inkluzivna kuća „Zvono“ iz Belišća kao projektni partneri, provodili su tijekom 2022. i 2023. godine projekt Inklutour. POSI je uputio pismo podrške kojim je podržao samu provedbu projekta

te svima koji imaju mogućnost sudjelovati u projektnim aktivnostima ili pružiti podršku provedbi istih preporučio otvorenost prema projektnim partnerima te uspostavljanje aktivne suradnje koja će doprinijeti uspješnijoj provedbi projekta. Projektna aktivnosti provodile su se na području Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije te su u njih uz preko 130 osoba s invaliditetom bili uključeni i brojni stručnjaci, udruge iz navedenih županija, kao i brojni predavači i mentori, ali i poslodavci te pružatelji usluga u turizmu. Osim pisma podrške, POSI je aktivno sudjelovao u osmišljavanju i provođenju pojedinih projektnih aktivnosti. Izdvajamo dvodnevni seminar za pružatelje usluga u turizmu, na temu „Pristupačni i inkluzivni turizam“ koji se održavao u ožujku 2023. godine u Karancu u Baranji, a jedno od predavanja za sudionike održao je savjetnik pravobranitelja. Seminar je organiziran s ciljem podizanja razine svijesti pružatelja usluga u turizmu o ulozi koju imaju u stvaranju inkluzivnog okruženja i osiguranju jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom, kako za one koji kao turisti žele posjetiti neku destinaciju, u ovom slučaju Slavoniju i Baranju, tako i za one osobe s invaliditetom koji su u potrazi za zaposlenjem u turističkom sektoru. Savjetnik pravobranitelja održao je predavanje kojim su okupljeni pružatelji usluga u turizmu (desetak vlasnika i voditelja turističkih i ugostiteljskih objekata s područja Slavonije i Baranje), ali i predstavnici ostalih dionika koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude upoznati s obvezom osiguranja pristupačnosti turističkih usluga, s posebnim osvrtom na izazove i prepreke na koje osobe s invaliditetom nailaze kao turisti. Projekt je završen u studenom 2023. godine, a na završnoj konferenciji održanoj 7. studenog 2023. godine u Osijeku sudjelovao je savjetnik pravobranitelja. Tijekom završne konferencije projektni partneri detaljno su opisali provedene aktivnosti te su predstavljeni rezultati projekta, od kojih izdvajamo brojne edukativne radionice, programe, seminare i materijale koji će poslužiti uspješnijem zapošljavanju osoba s invaliditetom u turističkom sektoru, a posebno su vrijedne promotivnih aktivnosti (festivali, sajmovi, radionice, seminari, okrugli stolovi, predavanja i konferencije) kojima se promovirala inkluzije osoba s invaliditetom, između ostaloga i osiguranjem pristupačne turističke ponude. Također, u sklopu projekta izrađena je mobilna aplikacija „DIGITALNI – BAR CODE ITINERER“, namijenjena osobama s invaliditetom kojima pruža pregled svih najvažnijih turističkih atrakcija u gradu Osijeku s detaljnim opisom, ali i informacijama o pristupačnosti određenih lokaliteta, muzeja ili kazališta.

U Rovinju održana konferencija na temu Turizam dostupan svima - Otvoreno učilište Diopter 28. rujna 2023. god. u Specijalnoj bolnici za ortopediju i rehabilitaciju „Martin Horvat“ u Rovinju, organiziralo je u suradnji s partnerima u projektu konferenciju u sklopu koje je bio i održan panel na temu pristupačnog turizma, perspektive razvoja i primjera dobre prakse. Konferencija se organizirala kao trodnevno događanje u periodu od 27. do 29. rujna tijekom koje je predstavljeno novo zanimanje - Animator u turizmu, posebno namijenjeno osobama s invaliditetom. Ujedno su održane i radionice o karijernom savjetovanju za osobe s invaliditetom, pružajući praktične primjere za uspješan karijerni razvoj. Podršku u provedbi predmetnih aktivnosti u sklopu projekta pružio je i POSI izlaganjem na temu „Pristupačnost, razumna prilagodba i univerzalni dizajn“.

POSI pružao je podršku pojedinim projektnim partnerima u provedbi projekta „Turizam dostupan svima“, koji se provodio na području Istarske, Vukovarsko-srijemske i Brodsko-posavske županije. Podrška je podrazumijevala pomoć u osmišljavanju i provedbi pojedinih aktivnosti te povezivanje s lokalnim udrugama, osobama s invaliditetom i stručnjacima radi njihova sudjelovanja u projektnim aktivnostima. Također, savjetnici pravobranitelja u Rijeci i Osijeku aktivno su sudjelovali na događanjima kojima se u sklopu projekta utjecalo na podizanje razine pristupačnosti turističke ponude za osobe s invaliditetom.

Praćenje provedbe preporuka upućenih prethodnih godina

Uzimajući u obzir preporuke POSI upućene proteklih godina te prijedloge Odbora za turizam Hrvatskog sabora upućene 2015. godine, nastavili smo pratiti implementaciju predloženih mjera i aktivnosti. Stoga, od Ministarstva turizma i sporta zatražili smo podatke o mjerama i aktivnostima koje su se provodile s ciljem osiguravanja pristupačnosti turističke ponude osobama s invaliditetom. Dalje u tekstu prikazujemo upućena pitanja i dijelove odgovora.

1. Koliki je broj kategoriziranih objekata vrste: Hotel baština (heritage), Difuzni hotel, Hotel, Aparthotel, Turističko naselje, Turistički apartmani i Integralni hotel (udruženi), za koje je na temelju odredbi čl. 46. Pravilnika o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine Hoteli (NN, br. 56/16 i 120/19) utvrđen posebni standard pod nazivom „ZA OSOBE S INVALIDITETOM“? Molimo i podatak koliki je ukupni broj kategoriziranih objekata te vrste (neovisno o tome da li imaju utvrđen ovaj posebni standard).

Unatoč mogućnosti ishođenja posebnog standarda pod nazivom „ZA OSOBE S INVALIDITETOM“, iz odgovora Ministarstva turizma i sporta proizlazi kako od 979 kategoriziranih objekata vrste: Hotel baština, Difuzni hotel, Hotel, Aparthotel, Turističko naselje, Turistički apartmani i Integralni hotel, još uvijek „...niti jedan hotel nema oznaku posebnog standarda „Za osobe s invaliditetom“.

2. Molimo informaciju da li Ministarstvo turizma i sporta ili neko drugo tijelo (npr. Hrvatska turistička zajednica) prikuplja, obrađuje i javno objavljuje podatke o broju pristupačnih hotela, plaža i drugih turističkih objekata i usluga za osobe s invaliditetom, odnosno podatke o pristupačnosti turističke ponude (objekti, usluge, sadržaji) na pojedinoj destinaciji? Ako postoji ovakav način prikupljanja i javne objave ovih podataka i informacija molimo poveznicu na mrežne stranice putem koje su isti dostupni.

Ministarstvo u odgovoru navodi sljedeće: „Hrvatska turistička zajednica je u 2023. godini sklopila poslovnu suradnju s Hrvatskom udrugom paraplegičara i tetraplegičara (HUPT) te je sufinancirala provedbu projekta: „Mapiranje plaža za osobe s invaliditetom na Jadranu“. Projektom su obuhvaćene i mapirane plaže duž Jadranske obale koje su prilagođene ili djelomično prilagođene za osobe s invaliditetom. U vodiču su plaže potkrijepljene i fotografijama kao i opisom elemenata pristupačnosti. Brošuru je moguće preuzeti na web stranici Hrvatske turističke zajednice: <https://www.htz.hr/hr-HRypromo-materiiali/brosure>. U 2024. godini HTZ nastavlja poslovnu suradnju s HUPT-om. Projektom se žele obići plaže na kojima su utvrđeni nedostaci te obilazak novih postavljenih liftera. Također, planiran je obilazak i održavanje sastanaka s upraviteljima plaža, privatnim iznajmljivačima, hotelijerima i voditeljima ostalih ugostiteljskih objekata kako bi ih se motiviralo na prilagodbu i otklanjanje arhitektonskih barijera s ciljem kako bi osobama s invaliditetom boravak u destinacijama bio što ugodniji.“

3. U odnosu na održane zajedničke regionalne radionice i konferenciju namijenjenu svim akterima turističkog sektora s ciljem jačanja svijesti o pristupačnom turizmu i njegovim potencijalima, molimo informacije o ukupnom broju sudionika navedenih događanja. Pri tome molimo dostavu podataka o ukupnom broju sudionika te podataka o broju predstavnika iz privatnog sektora (iznajmljivači, vlasnici, djelatnici smještajnih i ugostiteljskih objekata i dr.).

Ministarstvo u odgovoru opisuje kako su radionice organizirane u suradnji s POSI tijekom 2023. godine održane u Šibeniku, Makarskoj, Zagrebu, Slavonskom Brodu i Poreču, a u studenom 2023. je održana konferencija u Zagrebu. U odnosu na tražene podatke dalje se navodi: „...radionice i konferencija su provedene po hibridnom modelu u cilju uključivanja što većeg broja sudionika te je tako ukupno prisustvovalo 494 sudionika, od čega 324 online te je ukupno bilo 44 sudionika iz privatnog sektora. U diseminaciju informacija i poziva bile su uključene i strukovne udruge: Udruga poduzetnika u hotelijerstvu Hrvatske, Nacionalna udruga obiteljskih i malih hotela, Udruga hrvatskih putničkih agencija, Kamping udruženje Hrvatske kao i Hrvatska gospodarska komora i Hrvatska obrtnička komora koje okupljaju/predstavljaju poslodavce u turizmu. Pozvani su bili svi dionici turističkog sektora, od poduzetnika, turističkih zajednica, razvojnih agencija, jedinica lokalne i područne samouprave do srednjih strukovnih škola. Ističemo kako je u Zagrebu organizirana radionica pod nazivom Turizam - pristupačan svima koja je bila prvenstveno namijenjena arhitektima i građevinskim stručnjacima te je posebno ostvarena suradnja s Hrvatskom komorom arhitekata, Hrvatskom komorom inženjera građevinarstva, Udruženjem hrvatskih arhitekata i Društvom arhitekata Zagreba. Radionicu su podržali i predstavnici Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine RH, dionici akademskog sektora kao i realnog i civilnog sektora. Poseban naglasak je bio na temi pristupačnosti u edukaciji te propisima koji su ključni za provođenje i kontrolu kvalitete projekata“.

4. Koje poticajne mjere i aktivnosti je Ministarstvo turizma i sporta tijekom 2023. godine osiguralo i/ili provodilo s ciljem povećanja razine pristupačnosti turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom te s ciljem educiranja svih dionika u turizmu o načinu komunikacije i ophođenja prema osobama s invaliditetom? Molimo i podatak o tome u kojoj mjeri su navedeni poticaji i potpore korišteni (omjer osiguranih i utrošenih sredstava, kao i broj korisnika).

Kao i u protekle dvije godine Ministarstvo je i na ovo pitanje dostavilo iscrpan odgovor iz kojega izdvajamo sljedeće: „*Za Poziv „Poboljšanje pristupa ranjivih skupina tržištu rada u sektoru turizma i ugostiteljstva 11“ ukupne vrijednosti 3.670.449,27 EUR projekti su s provedbom završili 31. prosinca 2023. godine, kada je završilo programsko razdoblje. Ukupno utrošena sredstva za provedbu mjere vezane uz osposobljavanje osoba s invaliditetom za rad u turizmu u 2023. godini... ..iznose 1.339.205,90 EUR. Ukupan broj osoba s invaliditetom koje su prošle program osposobljavanja za rad u turizmu u periodu od početka razdoblja provedbe projekata (ožujak 2022. godine) do kraja razdoblja provedbe (prosinac 2023. godine) iznosi 881, dok ostvarena vrijednost pokazatelja sudionici s invaliditetom samo za 2023. godinu iznosi 711. Cilj poziva je bio povećati zapošljivost ranjivih skupina (osoba s invaliditetom). Kroz razvoj i provedbu programa osposobljavanja i usavršavanja ciljna skupina osobe s invaliditetom stekla je stručna znanja za rad u sektoru turizma i ugostiteljstva. U sklopu Nacionalnog plana oporavka i otpornosti bio je Poziv na dodjelu bespovratnih sredstava Regionalna diversifikacija i specijalizacija hrvatskog turizma kroz ulaganja u razvoj turističkih proizvoda visoke dodane vrijednosti. U Uputama za prijavitelje, kao jedan od uvjeta prihvatljivosti projekta bila je i usklađenost projekta s horizontalnim EU i nacionalnim politikama o održivom razvoju, zaštiti okoliša, gospodarenju otpadom i zaštiti prirode te politikama ravnopravnosti spolova, nediskriminaciji i pristupačnosti za osobe s invaliditetom... ..Nadalje, u poglavlju Pristupačnost za osobe s invaliditetom bilo je propisano da projekt treba ispuniti minimalne zakonske uvjete u pogledu promicanja pristupačnosti za osobe s invaliditetom da bi se smatrao neutralnim. Također, projekt može doprinijeti promicanju pristupačnosti osoba s invaliditetom. Prijavitelji su mogli na razini projektnih prijedloga osmisliti aktivnosti pri promicanju pristupačnosti osoba s invaliditetom koje osiguravaju poboljšanu dostupnost za osobe s invaliditetom povrh zakonskih zahtjeva. U Kriterijima za dodjelu, kroz sve tri grupe projekata (Infrastruktura u funkciji razvoja lječilišnog i wellness turizma, Infrastruktura aktivnog turizma i Posjetiteljska infrastruktura), u skupini kriterija „Društvena održivost“ bodove su ostvarili projektni prijedlozi koji su utvrdili barem jednu specifičnu aktivnost koja doprinosi promicanju pristupačnosti za osobe s invaliditetom... ..Napominjemo kako će u narednom razdoblju i dalje sredstva ulagati namjenski u razvoj javne turističke infrastrukture i gdje će god biti primjenjivo, koristit će se, između ostaloga, kriteriji odabira vezani uz razumnu prilagodbu i promicanje pristupačnosti za osobe s invaliditetom. Pozivom za dodjelu bespovratnih sredstava Jačanje održivosti te poticanje zelene i digitalne tranzicije poduzetnika u sektoru turizma koji se provodi u sklopu NPOO, a u nadležnosti je Ministarstva turizma i sporta... ..u cilju postizanja većeg broja bodova kod ocjenjivanja projektnih prijedloga, Prijavitelji su bili pozvani doprinijeti promicanju pristupačnosti osoba s invaliditetom na način da osmisle aktivnosti za navedenu svrhu. Kao primjer navedene su sljedeće aktivnosti: korištenje načela univerzalnog dizajna, radna mjesta prilagođena osobama s invaliditetom, Brailleovo pismo za slijepe osobe, zvukovna rješenja za slijepe osobe, znakovni jezik za gluhe osobe, educirani prevoditelji za gluhoslijepe osobe koji poznaju sve oblike komunikacije koju koriste gluhoslijepe osobe (taktilni znakovni jezik, pisanje na dlanu i si.), edukacija zaposlenika za ophođenje s osobama s invaliditetom, tekstovi jednostavni za čitanje i razumijevanje za osobe s intelektualnim teškoćama, dostupnost informacijsko-komunikacijske tehnologije za osobe s invaliditetom, itd. Također, bodove je bilo moguće ostvariti ukoliko se planiralo zapošljavanje osoba s invaliditetom, kao i dodatne bodove za usavršavanje radnika s invaliditetom... ..Kroz program potpora male vrijednosti Konkurentnost turističkog gospodarstva 2023., namijenjen subjektima malog gospodarstva koji imaju registriran ugostiteljski objekt iz skupine Restorani ili pružaju agencijske usluge, imali smo prihvatljive sljedeće troškovničke stavke vezane za osobe sa invaliditetom: ugostiteljska oprema prilagođena za djelatnike sa invaliditetom, oprema i/ili program (softver) za beskontaktnu naplatu, on-line naručivanje i sl., uključujući i moguću opremu i/ili program za osobe sa invaliditetom, oprema i/ili program (softver) koji*

doprinosi digitalnoj tranziciji agencijskih usluga, kroz on-line aplikacije i prezentacije, virtualnu stvarnost, programe i opremu za adekvatno vođenje i informiranje turista, uključujući i moguću opremu za osobe sa invaliditetom. S obzirom da su navedene prihvatljive stavke bile dio cijelog troškovnika pojedinog projekata, nije se vodila zasebna evidencija realiziranih troškovničkih stavki vezanih za osobe sa invaliditetom. Također treba napomenuti da člankom 5. stavkom 1. točkom 2. Zakona o turističkoj pristojbi (NN, br. 52/19, 32/20 i 42/20) je propisano da turističku pristojbu ne plaćaju osobe s invaliditetom većim od 70% i jedan pratitelj.“

5. Molimo dostaviti informacije o provedenom Javnom natječaju za sufinanciranje projekata udruga u 2023. godini na koji su se mogle prijaviti i udruge čije je djelovanje vezano uz izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom (izvor/izvori financiranja, dodijeljena sredstva, broj prijavitelja, broj odobrenih projekata informacije o realizaciji i dr.).

Ministarstvo je odgovorilo sljedeće: „U 2023. godini Javni natječaj za sufinanciranje projekata udruga u turizmu bio je podijeljen na dva programska područja te su na taj način, kroz drugo programsko područje (PP2) ciljano bili sufinancirani projekti razvijanja svijesti o pristupačnom turizmu. Prihvatljivi prijavitelji bile su strukovne udruge u turizmu i/ili ugostiteljstvu te udruge čije djelovanje je vezano uz izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom. Sredstva u PP2 bila su namijenjena sufinanciranju projekata koji doprinose uključivanju osoba s invaliditetom na tržište rada u turizmu, poticanju poslodavaca i turističkih zajednica u turizmu na razvoj pristupačnog turizma kroz aktivnosti kako slijedi:

- programi usavršavanja i osposobljavanja djelatnika u turizmu, prvenstveno onih koji dolaze u neposredan kontakt s osobama s invaliditetom na temu brige o gostu s invaliditetom; - programi osposobljavanja i usavršavanja osoba s invaliditetom za rad u turizmu i ugostiteljstvu; - seminari, radionice i drugi oblici stjecanja novih kompetencija, znanja i vještina na temu izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom; - radionice za opću javnost na teme sukladno ciljevima Natječaja. Ukupna vrijednost Javnog natječaja bila je 628.489,36 €. Na Javni natječaj je bilo pristiglo ukupno 41 prijava, od toga po programskom području PP2 - 19 prijava od kojih je bilo ugovoreno 12 projekata u vrijednosti 242.213,24 €. Također, u PP1 (poticanja na razvoj karijere u turizmu) bio je ugovoren projekt s udrugom u turizmu koja je provodila projekt osposobljavanja osoba s invaliditetom za rad u ugostiteljstvu u vrijednosti 26.600,00 € te je iz državnog proračuna po ovom javnom natječaju za jačanje pristupačnosti turizma bilo izdvojeno ukupno 268.813,24 €.“

Zaključak i preporuke:

Analizom detaljnog izvješća Ministarstva turizma i sporta razvidno je kako turistički sektor ima na raspolaganju brojne mjere i mogućnosti koje kreatori turističke ponude mogu koristiti u svrhu osiguravanja pristupačnosti i dostupnosti svih turističkih proizvoda i usluga osobama s invaliditetom, stoga možemo ocijeniti kako su u proteklom razdoblju stvoreni dobri preduvjeti za uklanjanje prepreka koje i dalje u znatnoj mjeri onemogućavaju osobama s invaliditetom ravnopravan pristup turističkoj ponudi u Republici Hrvatskoj. Također, dovodeći u vezu dostavljene podatke i informacije sa iskustvima i saznanjima stečenim provodeći aktivnosti iz djelokruga POSI, može se zaključiti da oni dionici koji se upoznaju s benefitima i potencijalom pristupačnog turizma i konkretnim načinima stvaranja pristupačne turističke ponude, u najvećoj mjeri i poduzimaju konkretne aktivnosti za osiguranje iste (npr. prijave na projekte za osiguranje pristupačnosti, organiziranje vlastitih edukativnih radionica, suradnja s lokalnim udrugama osoba s invaliditetom, educiranje djelatnika, nabavka opreme, uređivanje prostora i sl.).

Slijedom navedenog, ujedno vodeći računa o tome da je diskriminacija neosiguravanjem pristupačnosti i uskraćivanjem razumne prilagodbe najčešće uzrokovana nedostatnom educiranošću, niskom razinom svijesti o preprekama na koje osobe s invaliditetom nailaze kao turisti te predrasudama kako uklanjanje tih prepreka i osiguranje pristupačnosti podrazumijeva velike financijske izdatke, ovim putem preporučujemo nastavak provođenja aktivnosti usmjerenih na podizanje razine svijesti, educiranje dionika u turizmu i uklanjanje predrasuda i stereotipa koji su uzrok prepreka na koje turisti s

invaliditetom nailaze prilikom putovanja. Naime, iznimno je važno nastaviti s aktivnosti kojima će se sve one koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude osvještavati o tome kako je pristupačan turizam širok pojam koji uz pristupačne i točne informacije o destinaciji podrazumijeva pristupačnost smještajnih kapaciteta, kao i pristupačnost svih drugih sadržaja koji su uključeni u turističku ponudu (znamenitosti, plaže, kupališta, sportski, rekreacijski, kulturni i umjetnički objekti i sadržaji, javne površine, objekti javne namjene, trgovački i ugostiteljski sadržaji, prijevoz i ostalo).

Iskustva stečena kroz suradnju sa Ministarstvom turizma i sporta, kao i iskustva stečena kroz sudjelovanje u brojnim projektima u sklopu kojih su se provodile aktivnosti usmjerene na podizanje razine svijesti o ovoj temi, pokazuju kako niti tijekom 2023. godine, unatoč hvalevrijednim naporima Ministarstva, ali i svih drugih organizatora sličnih događanja, nije zabilježeno značajnije povećanje broja vlasnika i djelatnika iz privatnog turističkog i ugostiteljskog sektora koji bi se odazvali pozivu na ovu vrstu događanja. Naime, smatramo iznimno vrijednim i pozitivnim što se iz godine u godinu na radionice, seminare, panel rasprave i konferencije koje se organiziraju s ciljem podizanja razine svijesti o ovoj temi odaziva sve veći i veći broj predstavnika različitih (npr. obrazovnih) ustanova i institucija, razvojnih agencija, turističkih zajednica i strukovnih udruga, ali za još značajnije pozitivne pomake nužno je za ovu temu snažnije zainteresirati upravo privatni, odnosno poslovni sektor u turizmu. Stoga, svjesni kompleksnosti i izazova prisutnih kod pripreme aktivnosti i događanja ove vrste, ponovno preporučujemo osmisliti načine kojima će se upravo privatni iznajmljivači, voditelji i djelatnici turističkih i ugostiteljskih objekata, dodatno motivirati i animirati za sudjelovanje na istima. Značaj njihova odaziva ogleda se u činjenici da, unatoč manjem broju predstavnika privatnog sektora koji je sudjelovao na edukacijskim radionicama i drugim aktivnostima, kroz daljnju komunikaciju s onima koji su sudjelovali na tim događanjima saznali smo kako su upravo zahvaljujući informacijama koje su dobili, poduzeli konkretne radnje usmjerene na osiguranje pristupačnosti svoje turističke ponude.

Također, uzimajući u obzir brojne poticajne mjere koje su na raspolaganju turističkom sektoru, preporučujemo intenzivnije promoviranje istih kako bi se svi dionici koji sudjeluju u stvaranju turističke ponude potaknuli i motivirali na korištenje raspoloživih mjera i potpora, između ostaloga i u svrhu povećanja razine pristupačnosti turističke ponude.

POSI kontinuirano, svim donositeljima odluka, na svim razinama i u svim životnim područjima, ukazuje na važnost uključivanja osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka koje utječu na živote građana. Navedeno se odnosi i na odluke koje utječu na razinu pristupačnosti turističke ponude, posebno odluke koje donose lokalne i područne vlasti. Pritužbe koje smo zaprimali, negativni, ali i pozitivni primjeri od kojih smo neke prikazali u ovom poglavlju, potvrđuju da prilikom donošenja odluka koje utječu na živote građana – pa tako i odluka o npr. načinu uređenja plaža, javnih površina, znamenitosti, objekata javne namjene, odluka o javnom prijevozu i općenito odluka koje se odnose na turističku ponudu destinacije – treba uključiti i predstavnike osoba s invaliditetom te kroz participiranje građana u odlučivanju, partnerstvu između lokalnih vlasti, organizacija civilnog društva i stručnjaka izabrati ona rješenja koja će odgovarati potrebama građana i turista s invaliditetom. Samo kroz zajedničku suradnju svih zainteresiranih dionika na nekom području i međusobnom razmjenom znanja i iskustva može se doći do obostrano zadovoljavajućih rješenja, budući da su osobe s invaliditetom odnosno njihovi predstavnici najbolji poznavaoци svojih potreba, ali i specifičnosti koje proizlaze iz invaliditeta i potreba za primjerenom prilagodbom, a stručnjaci i nositelji vlasti su upućeni u raspoložive mogućnosti, postojeće resurse te druge relevantne činjenice. Zbog navedenog, ovim putem kao putokaz i smjernicu svim dionicima u turizmu ističemo hvalevrijednu uspostavljenu suradnju HTZ-a i HUPT-a koja je rezultirala mapiranjem plaža za osobe s invaliditetom na Jadranu, opisom elemenata pristupačnosti na istima i javno dostupnim dokumentom koji osobe s invaliditetom mogu koristiti prilikom planiranja putovanja. Također, podržavamo i najavu nastavka suradnje usmjerenu na uklanjanje identificiranih barijera i osiguranje potpune pristupačnosti plaža kako bi osobe s invaliditetom bile ravnopravne s ostalim turistima. Uzimajući u obzir navedeno, preporučujemo svima koji sudjeluju u osmišljavanju, stvaranju i pružanju turističke ponude, da u sve aktivnosti kojima odabiru rješenja za osiguranje pristupačnosti, uz relevantne stručnjake uključe i

osobe s invaliditetom (svih vrsta oštećenja). Naime, upravo njihova iskustva i prijedlozi mogu na najbolji način ukazati na prepreke koje treba ukloniti, ali i na učinkovite i ekonomski prihvatljive načine uklanjanja tih prepreka primjenom načela razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna.

Zaključno, preporučujemo da se elementi pristupačnosti (npr. rampe, dizala, platforme, signalizacija, info materijali i dr.) koji su postavljeni radi osiguranja pristupa turističkim sadržajima (npr. plažama, javnim površinama, znamenitostima u dr.), redovno održavaju i provjeravaju kako bi se osigurala njihova funkcionalnost, a poželjno je svake godine predsezonske aktivnosti usmjeriti na analizu stanja i potreba te poboljšanje pristupačnosti svih turističkih sadržaja.

2.16.7. Digitalna pristupačnost

Digitalna pristupačnost danas označava suštinsku pristupačnost mrežnih stranica i mobilnih aplikacija.

U RH načela digitalne pristupačnosti ugrađena su u Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora (NN, br. 17/19; u daljnjem tekstu: Zakon o pristupačnosti). Obveznici primjene Zakona o pristupačnosti su tijela državne uprave, druga državna tijela, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga javna tijela definirana zakonskim okvirom kojim se uređuje javna nabava, kao i udruženja koje su osnovala neka od navedenih tijela ukoliko su takva udruženja uspostavljena u posebnu svrhu zadovoljavanja potreba od općeg interesa i nemaju neki industrijski ili trgovački značaj. Sukladno navedenom zakonu tijela javnog sektora dužna su prilagoditi svoje digitalne sadržaje, kako bi se stvorilo uključivo društvo, koje svima daje jednake mogućnosti za primanje, slanje i korištenje informacija u digitalnom okruženju. Tijelo nadležno za praćenje usklađenosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora u RH sa zahtjevima pristupačnosti, kao i nadzor nad provedbom Zakona o pristupačnosti, odnosno za sudjelovanje u provedbi mjera i aktivnosti osposobljavanja i promicanja te izvješćivanju Europske komisije u suradnji sa Središnjim državnim uredom za razvoj digitalnog društva Vlade RH i drugim tijelima je Povjerenik za informiranje. Zbog toga Povjerenik za informiranje otvorio je info-telefon za digitalnu pristupačnost, koji je dostupan na broju 01 2099 120 svake srijede i petka od 13,00 do 15,00 sati. U navedenom terminu info-telefon namijenjen je isključivo za upite tijela javnog sektora i korisnika o načinu ispunjavanja zakonskih obveza, sukladno Zakonu o pristupačnosti.

Tijekom 2023. godine u RH nije bilo značajnijih promjena u području digitalne pristupačnosti.

U radu POSI kao posebna skupina unutar heterogene skupine osoba s invaliditetom u kontekstu digitalne pristupačnosti posebno su prepoznate žene i djevojke s invaliditetom koje su često u većoj mjeri izložene socijalnim rizicima i siromaštvu, a sagledavajući invaliditet u odnosu na rodni aspekt, bivaju u većoj mjeri isključene i u odnosu na pristupačnost digitalnom svijetu. Socijalna isključenost usko je povezana s invaliditetom, a uz rastuću rodnu nejednakost, pristupačnost digitalnom svijetu predstavlja veliki izazov. Uz invaliditet kod žena, digitalni rodni raskorak jest izraženiji. Neophodna su nastojanja usmjerena prema ublažavanju rodno uvjetovanih nejednakosti, pritom uzimajući u obzir i invaliditet žena i djevojaka, kako bi se prije svega omogućila digitalna pristupačnost, a potom osobno obogaćivanje digitalnim vještinama i sposobnostima koje će ženama i djevojkama pomoći da iskoriste dobrobiti tehnologije i u odnosu na invaliditet kao i u odnosu na društvene i ekonomske aspekte. U prepoznavanju potencijala pristupačnosti i digitalne naobrazbe, važno je osvijestiti „zamke“ digitalnog svijeta, kojima su u znatnoj mjeri izložene žene i djevojčice, a dodatno ranjive u odnosu na invaliditet i razvojnu teškoću. Prevenciju digitalnog nasilja treba započeti na razini pojedinca i obitelji, a zatim škola te čitave društvene zajednice. Činjenicom da se oblik vršnjačkog nasilja prelio i na digitalni svijet, neophodne su preventivne edukacije posebno usmjerene na prepoznavanje digitalnog nasilja te pravodobne i učinkovite reakcije. Kao što je i ranije istaknuto, uz rod pridružena dodatna teškoća, vidljiva potreba za podrškom i pomoći, ističu razlike te vode k viktimizaciji i izolaciji djevojčica i žena s invaliditetom. Prvi korak ka uključivanju u digitalni svijet, treba započeti već u dječjoj dobi, bez etiketiranje djevojčica kao manje sposobnih posebice u odnosu na njihovu razvojnu poteškoću. Veliku ulogu u navedenom imaju obitelji kao i učitelji, profesori odgojno-obrazovnih sustava koji utiru put

djevojčicama k digitalnim sadržajima kao svojevrsnim alatima u postizanju neovisnosti i samostalnosti te boljoj kvaliteti života. Ključno je osnažiti djevojčice i žene da teže k rodnoj jednakosti i digitalnoj dostupnosti te im otkriti da se uložnim trudom i radom uživaju povoljne posljedice digitalnog obrazovanja.

Zajednička suradnja u promicanju rodne digitalne ravnopravnosti koristi svima, od žena ponaosob do koristi lokalne zajednice, a zatim i potencijala koje nose u vidu tehnoloških naprednijih ideja, inovativnih teza, inicijativa i rješenja na dobrobit čitavog društva. Stoga je važno razvijati poticajne osobine digitalnih sadržaja i alata te ih usmjeriti za razvoj sposobnosti i vještina žena i djevojaka, što posljedično djeluje na jačanje građanske svijesti – spoznaje prava, vrijednosti i rodne ravnopravnosti.

Utjecaj umjetne inteligencije na prava osoba s invaliditetom

Švedski savez osoba s invaliditetom u suradnji s Europskim forumom osoba s invaliditetom organizirao je 31. ožujka 2023. godine hibridnu konferenciju o pravima osoba s invaliditetom, pristupačnosti i umjetnoj inteligenciji. Cilj konferencije bio je istaknuti ravnopravnost i prava na osnovi invaliditeta u zakonodavstvu koje se donosi na razini EU-a s posebnim naglaskom na rizike i prilike koje za osobe s invaliditetom predstavlja korištenje umjetne inteligencije. Umjetna inteligencija ima potencijal doprinijeti neovisnom životu OSI ukoliko se poduzmu sve potrebne mjere da se spriječi diskriminacija. Budući da se umjetna inteligencija razvija brže od zakonske regulative i da njezino korištenje donosi jednake rizike isključivanja i diskriminacije na osnovi invaliditeta kao i u fizičkom prostoru, potrebno je zagovaračke aktivnosti usmjeriti na zaštitu prava OSI u tom segment. Razgovaralo se kako osigurati zaštitu ljudskih prava uključujući i prava OSI u Europskom zakonu o umjetnoj inteligenciji kao i kako osigurati odgovarajuće alate za provedbu zakonodavstva. Iznesen je zaključak da će OSI vjerojatno imati više benefita od drugih ukoliko razvoj tehnologije pokreće želja za dobrobiti ljudi, a ne profit. Hitno je potrebno donijeti zakon kako nove tehnologije ne bi produbile diskriminaciju i isključenost.

EU priprema prvi skup pravila za upravljanje prilikama i prijetnjama koje donosi umjetna inteligencija, s naglaskom na izgradnji povjerenja u umjetnu inteligenciju, uključujući rješavanje mogućeg učinka na pojedince, društvo i gospodarstvo, pružajući pritom okruženje u kojem europski istraživači, programeri i poduzeća mogu napredovati. EK želi povećati privatna i javna ulaganja u tehnologije umjetne inteligencije na 20 milijardi eura godišnje. Umjetna inteligencija se definira kao “sposobnost nekog uređaja da oponaša ljudske aktivnosti poput zaključivanja, učenja, planiranja i kreativnosti”. Umjetna inteligencija smatra se ključnom za digitalnu transformaciju društva i postala je prioritet EU-a. Europski parlament još je 2019. donio Rezoluciju Europskog parlamenta od 12. veljače 2019. o sveobuhvatnoj europskoj industrijskoj politici o umjetnoj inteligenciji i robotici (2018/2088(INI)).

Poboljšanja za građane - Umjetna inteligencija mogla bi donijeti građanima poboljšanu zdravstvenu skrb, sigurnije automobile i druge prometne sustave, prilagođene, jeftinije i dugotrajnije proizvode i usluge. Njome se može olakšati pristup informacijama, obrazovanju i osposobljavanju, što je posebno važno zbog potrebe za učenjem na daljinu. Umjetna inteligencija može učiniti radna mjesta sigurnijima jer se za opasne aktivnosti mogu upotrebljavati roboti, te može otvoriti nova radna mjesta koja će nastati zbog razvoja industrije temeljene na umjetnoj inteligenciji.

Poboljšanja za poduzeća - Umjetna inteligencija može omogućiti razvoj nove generacije proizvoda i usluga za poduzeća, među ostalim u sektorima u kojima europska poduzeća već imaju jak položaj: zeleno i kružno gospodarstvo, strojevi, poljoprivreda, zdravstvo, moda, turizam. Može omogućiti jednostavnije i optimizirane prodajne putove, poboljšati održavanje strojeva, povećati proizvodnju i kvalitetu, poboljšati korisničke usluge i uštedjeti energiju.

Poboljšanja u javnim službama - Umjetna inteligencija koja se upotrebljava u javnim uslugama može smanjiti troškove i ponuditi nove mogućnosti u javnom prijevozu, obrazovanju, energiji i gospodarstvu otpadom te poboljšati održivost proizvoda. Stoga bi umjetna inteligencija mogla pridonijeti postizanju ciljeva Zelenog plana.

Jačanje demokracije - Kontrola na temelju podataka, sprečavanje dezinformacija i kibernetičkih napada te osiguravanje pristupa kvalitetnim informacijama mogu ojačati demokraciju. Uz to, mogu poduprijeti raznolikost i otvorenost, primjerice ublažavanjem predrasuda pri donošenju odluka o zapošljavanju i upotrebom analitičkih podataka.

Umjetna inteligencija, zaštita i sigurnost - Predviđa se veća upotreba umjetne inteligencije kod sprečavanja kriminala i u kaznenopravnom sustavu, jer se masovni skupovi podataka mogu brže obrađivati, rizik od bijega zatvorenika točnije procijeniti kriminal ili čak teroristički napadi predvidjeti i spriječiti. Internetske platforme već upotrebljavaju umjetnu inteligenciju za otkrivanje nezakonitog i neprimjerenog ponašanja na internetu i reagiranje na njega.

Prijetnje i izazovi umjetne inteligencije - Sve veće oslanjanje na sustave umjetne inteligencije također predstavlja potencijalne rizike. Nedovoljna uporaba umjetne inteligencije smatra se velikom prijetnjom: propuštene prilike za EU mogle bi značiti lošu provedbu velikih programa, kao što je Zeleni plan, gubitak konkurentne prednosti u odnosu na druge regije, gospodarsku stagnaciju i manje mogućnosti za građane. Do nedovoljne upotrebe moglo bi doći zbog nepovjerenja javnosti i poduzeća u umjetnu inteligenciju, slabe infrastrukture, nedostatka inicijative, niskih ulaganja ili, s obzirom na to da strojno učenje umjetne inteligencije ovisi o podacima, zbog rascjepkanih digitalnih tržišta. Prekomjerno korištenje isto može biti problematično: ulaganje u aplikacije umjetne inteligencije koje se pokazuju beskorisnima ili primjena na zadatke za koje nije prikladna, primjerice za objašnjavanje složenih društvenih pitanja.

Prijetnje temeljnim pravima i demokraciji - Rezultati umjetne inteligencije ovise o tome kako je osmišljena i koje podatke upotrebljava. I dizajn i podaci mogu biti namjerno ili nenamjerno pristrani. Na primjer, neki važni aspekti možda nisu programirani u algoritam ili se mogu programirati tako da odražavaju i ponavljaju strukturne predrasude. Nadalje, upotreba brojeva za složenu društvenu stvarnost mogla bi dovesti do toga da umjetnu inteligenciju smatramo činjeničnom i preciznom i kada to nije („*mathwashing*“). Ako se ne koristi na odgovarajući način, umjetna inteligencija može dovesti do odluka pri zapošljavanju ili otpuštanju, davanju zajmova ili čak u kaznenim postupcima na koje utječu etnička pripadnost, spol, dob.

Umjetna inteligencija mogla bi ozbiljno utjecati na privatnost i zaštitu podataka. Može se, na primjer, upotrebljavati u opremi za prepoznavanje lica ili za internetsko praćenje i profiliranje pojedinaca. Osim toga, umjetna inteligencija omogućuje dobivanje novih podataka uz pomoć prikupljanja različitih informacija koje je osoba dala, što može dovesti do rezultata koje ta osoba ne očekuje.

Utjecaj na radna mjesta - Očekuje se da će se zbog primjene umjetne inteligencije ukinuti veliki broj radnih mjesta. No umjetna inteligencija također treba stvoriti i poboljšati radna mjesta, obrazovanje i osposobljavanje, te će ono imati ključnu ulogu u sprečavanju dugotrajne nezaposlenosti i osiguravanju kvalificirane radne snage.

Zaključak:

U procjeni etičnosti umjetne inteligencije često nisu uključene osobe s invaliditetom tako da se zajednica osoba s invaliditetom treba više nametnuti i postati dio rasprava.

Aktivnosti i sudjelovanja na događanjima

„DigitALL: Inovacija i tehnologija za rodnu ravnopravnost“, obilježavanje Međunarodnog dana žena Ujedinjenih naroda 2023. - POSI i Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) obilježili su 8. ožujka - Međunarodni dan žena, događanjem u Zagrebu s raspravom o temi koju je predložila organizacija UN Women „Uključivanje žena u tehnologiju, poticanje učenja i unaprjeđivanja njihovih digitalnih vještina te prepoznavanja potencijala digitalne naobrazbe, a time i potencijala društvene i ekonomske dobrobiti“, predstavlja put na kojemu žene nalaze brojne prepreke, a on biva naročito izazovan u slučaju postojanja invaliditeta žene, djevojčica i djevojaka s teškoćama u razvoju.

U Zagrebu je 14. lipnja 2023. godine održana druga međunarodna konferencija pod nazivom „Pristupačna budućnost“ s ciljem poticanja socijalne i digitalne uključenosti osoba s invaliditetom. HAKOM - Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti je konferenciju organizirala u suradnji s Poslovnim dnevnikom te je u sklopu konferencije organizirano i završno događanje projekta „Iskustvo zlata vrijedi“. Navedeni projekt Poslovni dnevnik provodi od 2013. godine u suradnji s glavnim partnerom Zavodom za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI), Udrugom Zamisli te pod pokroviteljstvom MROSP-a, kroz koji projekt se studentima s invaliditetom osigurava praksu u hrvatskim tvrtkama. HAKOM u okviru nadležnosti utvrđenih Zakonom o elektroničkim sustavno promiče i osigurava pristupačnost korisnicima usluga koji su osobe s invaliditetom da ostvare najveće pogodnosti u pogledu izbora cijene i kakvoće usluga. Osiguranje preduvjeta i poduzimanje aktivnosti u svrhu uključenosti i promicanju uključenosti osoba s invaliditetom u digitalnom društvu od izuzetne je važnosti, a HAKOM zaštitu temelji na suradnji s akademskom zajednicom i civilnim društvom s ciljem ostvarivanja što veće pristupačnosti osoba s invaliditetom u digitalnom društvu i osvještavanja pristupačnosti od najranije dobi. Prioritet HAKOM-a je stvoriti okvir za pristupačnije elektroničke komunikacije što uključuje i usluge operatora te razvoj i primjenu aplikativnih rješenja koja olakšavaju i poboljšavaju svakodnevni život osoba s invaliditetom. Intenzivnu i kontinuiranu suradnju u razvoju aplikacija imaju i s Fakultetom elektrotehnike i računarstva u Zagrebu te naravno udrugama osoba s invaliditetom. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici Međunarodne Telekomunikacijske Unije (ITU), Tijela europskih regulatora za elektroničke komunikacije (BEREC), predstavnici europskih regulatornih tijela, profesori Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, profesori Fakulteta prometnih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, stručnjaci za tehnologiju i standardizaciju, predstavnici ministarstava, predstavnici udruga za osobe s invaliditetom i operatori tržišta elektroničkih komunikacijskih usluga. Zamjenik pravobranitelja uvodno se obratio sudionicima konferencije istaknuvši važnost osiguravanja pristupačnosti okruženja osobama s invaliditetom, kako u fizičkom, tako i digitalnom smislu.

Potpore za zelena i digitalna radna mjesta - Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja dodjeljivao je tijekom 2023. potpore za zelena i digitalna radna mjesta. Cilj mjere je poticanje zapošljavanja osoba u nepovoljnom/izrazito nepovoljnom položaju te zapošljavanje osoba s invaliditetom sufinanciranjem troška bruto i iznosa plaće poslodavcima. Potpore su se dodjeljivale gospodarskim subjektima čija se djelatnost može smatrati okolišno održivom u skladu s Uredbom (EU) 2020/852 o uspostavi okvira za olakšavanje održivih ulaganja, i to ako znatno doprinosi jednom od okolišnih ciljeva: (1) Ublažavanje klimatskih promjena, (2) Prilagodba klimatskim promjenama, (3) Održiva uporaba i zaštita vodnih i morskih resursa, (4) Prijelaz na kružno gospodarstvo, (5) Sprečavanje i kontrola onečišćenja, (6) Zaštita i obnova bioraznolikosti i ekosustava ne šteti bitno niti jednom okolišnom cilju. Potpora se dodjeljivala svim gospodarskim subjektima, neovisno o djelatnosti koju gospodarski subjekt obavljaju. Iako ne postoji klasifikacija radnih mjesta koja su digitalna u smislu standardne klasifikacije, digitalnim radnim mjestima mogu se smatrati radna mjesta i poslovi za čije obavljanje osoba mora posjedovati visoko specijalizirane, napredne IKT vještine, odnosno posjedovati znanja u sljedećim područjima: IKT programiranje, razvoj aplikacija, digitalna poslovna analiza, digitalni marketing i kreiranja sadržaja, digitalni dizajn i vizualizacija podataka, upravljanje digitalnim proizvodima, podatkovna znanost, dizajn korisničkog iskustva, robotika, razvoj algoritama i/ili proizvoda koji koriste umjetnu inteligenciju/strojno učenje, rješenja za internet stvari (senzori, pametni kućanski uređaji) i dr. Ciljane skupine su, među ostalim, bili i osobe s invaliditetom prijavljene u evidenciji nezaposlenih osoba koju vodi HZZ. HZZ je dodjeljivao mjesečni paušalni iznos potpore, neovisno o stvarnom trošku poslodavca, sukladno razini obrazovanja i mogućnosti korištenja porezne olakšice za sufinanciranu osobu.

2.16.8. Pristupačno stanovanje

Dok je pravo na dom, kroz dugu ljudsku povijest promatrano kao sigurno utočište, u modernim društvima predstavlja prostor koji kolokvijalno zovemo „krov nad glavom“ unutar kojega se odvija sveukupan život pojedinaca i obitelji. Puno razumijevanje slojevitosti ovog pitanja koje za mnoge prerasta u problem moguće je postići jedino ako ga sagledavamo iz pozicije onih kojima su prostor za stanovanje, pa tako i dom, nedostupni.

Republika Hrvatska još nije donijela nacionalni strateški dokument koji bi uredio područje stanovanja kao temeljnog ljudskog prava i čimbenikom smanjenja društvenih nejednakosti, niti je uredila pitanje socijalnog stanovanja kao segmenta opće stambene politike. Usmjerenost dosadašnjih mjera stambene politike prvenstveno na kupnju, odnosno najam stanova, osobe s invaliditetom stavlja u diskriminirajući položaj. U sadašnjim okolnostima za mali broj zaposlenih kreditno sposobnih osoba s invaliditetom kupnja stana se čini nedostižnom, a kategorija zaštićenog najma u domeni je socijalne politike i nadovezuje se na određene socijalne kriterije.

POSI godinama zagovara donošenje Zakona o socijalnom stanovanju, budući da su osobe s invaliditetom u smislu mogućnosti ostvarivanja prava na dom posebno ugrožena kategorija građana. U svjetlu politike deinstitucionalizacije osoba s invaliditetom nedostatak raspoloživog stambenog fonda čini se kao izravna prepreka ostvarivanju prava na život u zajednici za ogroman broj osoba s invaliditetom. Kada govorimo o osobama s invaliditetom pitanje stanovanja dodatno je uvjetovano potrebama koje proizlaze iz invaliditeta, stoga u planiranju strateških dokumenata o stanovanju treba dodatno razmotriti aspekt osiguravanja pristupačnog stanovanja.

Pojedine jedinice lokalne samouprave koje su aktivnije u provedbi stambene politike, u pravilu dodatnim bodovima vrednuju zdravstvene teškoće, odnosno invaliditet, a tempo dodjele stambenih prostora ovisi o broju raspoloživih, ali i pristupačnih stambenih jedinica.

POSI je u protekloj godini zaprimio više podnesaka koji su se odnosili na nemogućnost osiguranja pristupačnog stanovanja, a najbrojnije su bile zamolbe za pomoć pri dodjeli odgovarajućeg stana. Unatoč razumijevanju pojedinih gradova/općina pa i interesu i spremnosti za rješavanje stambenih problema sugrađana s invaliditetom, u svojim odgovorima najčešće navode da ne raspolažu s odgovarajućim prostorima u njihovom vlasništvu, a ukoliko takvi prostori i postoje na njihovom području, isti su u vlasništvu države, a o tome govori sljedeći primjer.

Primjer iz prakse: POSI-u se za pomoć obratila mlada žena s invaliditetom koja se kreće u invalidskim kolicima, onkološki je bolesnik, a živi u kući sestre i njezine obitelji nedaleko Križevaca u skućenim i neprimjerenim uvjetima. Navodi da u Križevcima postoji pristupačan stan u prizemlju koji je godinama prazan te da se obraćala Gradu Križevcima zamolbom da joj se isti dodjeli na korištenje. Budući da navedeni nije u vlasništvu Grada već u vlasništvu države, upućena je preporuka da se obrate nadležnom Ministarstvu prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine, zahtjevom da im ustupe predmetni stan na korištenje kako bi ga mogli dodijeliti u najam osobi s invaliditetom. Grad je postupio sukladno našoj preporuci, a kako nisu zaprimili odgovor, POSI je zatražio od Ministarstva očitovanje o postupanju povodom navedene zamolbe Grada, ali do pisanja ovog izvješća nismo zaprimili zatraženo očitovanje.

Poseban problem imaju brojni građani koji zbog bolesti, invaliditeta ili visoke životne dobi žive u vlastitim stanovima u kojima su gotovo zatočnici zbog potpune nepristupačnosti tih stanova. Kako se radi o privatnom vlasništvu, svaku prilagodbu stana, prilaza i ulaza u stan treba financirati vlasnik samostalno, ali za ovu kategoriju vlastito financiranje u najvećem broju slučajeva je nemoguće.

Primjer iz prakse: Takav je bio i slučaj osobe s invaliditetom iz Splita, koja je nakon amputacije noge živjela sama u stambenoj zgradi s nepristupačnim ulazom. Posljednje tri i pol godine provodio je u krevetu te nije izašao iz kuće osim kada bi po njega dolazila hitna pomoć ili sanitet radi odlaska u bolnicu. Kao predstavnik suvlasnika stambene zgrade u kojoj je živio preko deset godina nastojao se izboriti za ugradnju betonskog ukošenja na stubištu pred ulazom u zgradu, a za što nije uspio dobiti dozvolu od Grada budući da bi ugradnja rampe zahtijevala zahvaćanje manjeg dijela javne površine. Za

ugradnju koso podizne platforme na istom stubištu nije imao financijskih sredstava budući da ista košta oko 15.000 eura. Po saznanju o ovom slučaju iz medija, POSI je ostvario kontakt i suradnju s predstavnicima Upravnog odjela za hrvatske branitelje, civilnu zaštitu i ljudska prava Grada Splita, Ministarstvom hrvatskih branitelja, kao i Udrugom dragovoljaca HOS-a, čiji je bio član, a što je rezultiralo udruženim djelovanjem više dionika i spremnosti da se ugradi koso podizna platforma za savladavanje visinske razlike. Međutim, postupci su obustavljeni nakon što je osoba preminula.

Ako je izgradnja betonske rampe nemoguća zbog nekih tehničkih, prostornih ili nekih drugih imovinsko-pravnih, odnosno vlasničkih pitanja, postoje i drugi dostupni oblici osiguranja pristupačnosti poput podiznih rampi ili platformi koja su također tehnički zadovoljavajuća rješenja u takvim situacijama, a za njihovo postavljanje nije potrebno ishodište dozvole ili posebnih odobrenja. Međutim, nabava i ugradnja takvih rampi je financijski zahtjevna te upravo iz tog razloga već godinama preporučujemo razmatranje osnivanja zaklade/fonda koji bi bili financirani iz različitih izvora (npr. Državnog proračuna RH, proračuna jedinica lokalne i područne samouprave, donacija, dotacija i sl.), a iz kojih bi se tako osigurana financijska sredstva koristila za financiranje ili sufinanciranje potrebnih prilagodbi nepristupačnih stanova u privatnom vlasništvu. Traženje financijske pomoći za nabavku pomagala kroz različite humanitarne akcije je očito potrebno i dobrodošlo, no takav pristup i takva rješenja ne smiju biti jedina moguća, već je potrebno osigurati sustavan pristup ovoj problematici u kojoj se danas nalazi nemali broj osoba s invaliditetom, ali također i osoba starije životne dobi.

Postupajući prema zaprimljenim pritužbama i zamolbama osoba s invaliditetom na temu osiguravanja pristupačnog stanovanja, situacija u većim gradovima se u posljednjih godina znatno pogoršala zbog drastičnog smanjenja stambenog fonda, a o razlozima smo detaljno pisali u izvješću za 2022. godinu. Ovaj problem je osobito izražen u Rijeci i Zagrebu iz kojih sredina zaprimamo i najveći broj ovih pritužbi.

Kad govorimo o mogućnostima stambenog zbrinjavanja, Rijeka je u nedostatku cjelovitih rješenja zadržala nužni smještaj. Danas taj nužni smještaj za mnoge nažalost postaje trajno rješenje, te ondje žive beskućnici, osobe izvan tržišta rada, teško zapošljive osobe, osobe s mentalnim oštećenjima, hrvatski ratni vojni invalidi, osobe s invaliditetom, obitelji s djecom s teškoćama u razvoju, ovisnici o alkoholu i drogama, osobe kojima se nije mogla osigurati institucionalna skrb. Uvjeti za nužni smještaj su da su korisnik i članovi njegova kućanstva korisnici prava na zajamčenu minimalnu naknadu na temelju rješenja nadležnog tijela za socijalnu skrb, da nemaju stan u najmu ili stan ili kuću u vlasništvu ili suvlasništvu na području RH, ne koriste stan u vlasništvu jedinice lokalne samouprave bez valjane pravne osnove, nisu ili nisu bili vlasnici stana otkupljenog prema Zakonu kojim se uređuje prodaja stanova na kojima postoji stanarsko pravo ili da je korisnik beskućnik, ovisno o njegovom zdravstvenom stanju i dobi.

Tijekom 2023. godine proveli smo obilazak nužnog smještaja s ciljem ostvarivanja uvida u poštivanje prava OSI, uvjeta stanovanja OSI i DTUR, te su obavljeni individualni razgovori s korisnicima i održan je sastanak s voditeljima nužnog smještaja i predstavnicama Grada Rijeke. Nužni smještaj proteže se na tri lokacije gdje živi ukupno 420 osoba. Grad Rijeka ulaže u poboljšanje uvjeta stanovanja, a sredstvima iz europskih projekata izgrađen je novi objekt u kojem se nalazi dnevni boravak zamišljen kao mjesto za druženje, konzultaciju, pružanje psihosocijalne podrške i druge oblike stručne pomoći. Stječe se dojam da je nužni smještaj postao getoiziran oblik naselja gdje su problemi svakodnevnica, a incidenti učestali. U nedostatku sustavnog rješenja, ovakav oblik stambenog zbrinjavanja osigurava se i u slučajevima vrlo specifičnih oblika invaliditeta ili razvojnih teškoća djece, kao što je to u sljedećem slučaju samohrane majke dvanaestogodišnjeg sina s poremećajem iz spektra autizma.

Primjer iz prakse: Riječ je o korištenju jedne prostorije u kojoj majka i sin spavaju u zajedničkom krevetu, a zbog skučenosti prostorije nije moguće smjestiti još jedan krevet. Sagledavajući sve rizične faktore koji utječu na opstojnost ove obitelji, preporučeno je žurno postupanje nadležnog Hrvatskog zavoda za socijalni rad i Grada Rijeke u iznalaženju rješenja za primjereno stambeno zbrinjavanje majke i djeteta. Zaprimljenim izvješćima obavješteni smo o poduzetim radnjama iz nadležnosti Hrvatskog zavoda za socijalni rad, a Grad je upoznao majku s mogućnošću ostvarivanja prava na subvenciju troškova

stanovanja i podnošenju prijave na Javni poziv za dodjelu stanova u najam u vlasništvu jedinice lokalne samouprave. Grad je iskazao spremnost za dodjelu drugog primjerenijeg prostora u okviru nužnog smještaja na korištenje u cilju zaštite i sigurnosti ove obitelji. Oslobođenjem drugog prostora na lokaciji nužnog smještaja, majka i dijete su zbrinuti.

Predstavnici Grada Rijeke napominju da je stanova u vlasništvu grada dostupnih za najam vrlo malo jer je većina slobodnih stanova postala državno vlasništvo. Trenutno je u tijeku natječaj za dodjelu gradskih stanova u najam koji je raspisan nakon punih sedam godina.

Grad Zagreb je polazeći od pretpostavke da je socijalno stanovanje glavni čimbenik socijalne politike, a suočen s brojnim nepovoljnim objektivnim okolnostima (drastično smanjenje stambenog fonda, stambeno zbrinjavanje stradalih u potresu te raseljenih građana Ukrajine) potaknuo procese usmjerene k promišljanju ostvarivih načina socijalnog i/priuštivog stanovanja. Stoga su u svrhu prikupljanja dobrih praksi u suradnji s *Javnim stanovanjskim skladom Mestne općine Ljubljana* kao partnerom u razdoblju od 1. siječnja do 30. lipnja 2023 provodio projekt „Unapređenje modela socijalnog stanovanja u Gradu Zagrebu“ („*Improving social housing model in the City of Zagreb*“ (Akronim ISHOD), sufinanciran na temelju natječaja Europske komisije, Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA), u okviru programa *Citizens, Equality, Rights and Values Programme* (CERV). Cilj projekta je razmjena iskustava *Javnog stanovanjskog sklada Mestne općine Ljubljana* i Grada Zagreba o modelima socijalnog stanovanja. Socijalno stanovanje važan je dio pristupačnog stambenog rješenja i sredstvo za pružanje pristupačnog stana onima kojima stanovanje nije dostupno putem tržišta. Primjeri dobre prakse prikupljeni tijekom trajanja projekta bili su dobra podloga za donošenje nove Odluke o najmu stanova.

POSI je tijekom javnog savjetovanja o Nacrtu odluke o najmu stanova Grada Zagreba uputio primjedbe i prijedloge na one odredbe koje bi moguće u nepovoljan položaj dovele osobe s invaliditetom, a radi se o osobama čiji prihodi prelaze propisane prihodovne cenzuse. Upozorili smo da bi prema Nacrtu odluke OSI s prihodom čiji iznos isključuje mogućnost dodjele stana u najam, a koji imaju s Gradom sklopljeni ugovor o najmu imalo za posljedicu gubitak stana, a u većini slučajeva se radi o stanovima prilagođenima za stanovanje i kretanje OSI. S obzirom da je Nacrtom odluke bilo definirano da se iznimno stan u najam može dati umirovljenicima u samačkim ili dvočlanim kućanstvima koji prelaze propisane prihodovne cenzuse, predložili smo da se takva mogućnost iznimno predvidi i za osobe s invaliditetom III. i IV. stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti, odnosno osobama s težim i teškim invaliditetom. Važno je istaknuti da je Grad Zagreb prijedloge POSI usvojio.

Mišljenja smo kako nova Odluka o najmu stanova Grada Zagreba sadrži pravednija i životnija rješenja, te obuhvaća stambeno zbrinjavanje ne samo na temelju socioekonomskog statusa, nego i osoba nižih i srednjih prihoda po priuštivim cijenama, čime stanovanje prestaje biti isključivo socijalna kategorija. Pozitivnim smatramo i snižavanje broja godina prijavljenog prebivališta u Zagrebu s 10 godina na tri godine, ali i ukidanje odredbe prema kojoj je vlasništvo bilo kakvog stambenog prostora bilo kada i bez obzira na činjenicu i okolnosti gubitka istoga predstavljalo apsolutnu zapreku za dodjelu stana u najam. Ova značajna izmjena nova je prilika i nada za brojne OSI koje su spletom nepovoljnih životnih okolnosti izgubili nekretninu u kojoj su živjele, a koje su nam se obraćale nakon što su im višekratno odbijani zahtjevi za dodjelu stana u najam iz navedenog razloga. Odluka donosi još jednu značajnu novinu, a to je mogućnost dodjele stana i osobi koja kao članove svoga kućanstva može navesti i osobe s kojima prethodno nije činio kućanstvo i s kojima nije u bračnoj ili izvanbračnoj vezi te rodbinskim odnosima. Takav tip grupnog stanovanja predstavlja priliku i za OSI da solidarno dijele troškove stanovanja, organiziraju život prema vlastitom izboru, osiguraju zajedničku podršku i sl. Zbog navedenog, smatramo da Odluka otvara mogućnost razvoja dugoročnog i održivog modela socijalne i priuštive stanogradnje s povoljnijim učincima na gospodarski i socijalni razvoj Grada.

Zaključak i preporuke:

Zbog nepristupačnosti brojnih stambenih zgrada, veliki broj građana, posebno nepokretnih ili teško pokretnih osoba, živi i nalazi se u uvjetima koji često sličie kućnom pritvoru jer bez pomoći drugih osoba

nisu u mogućnosti često godinama izići iz vlastitog doma. Posebno su izazovne situacije za samačka kućanstva. Stoga se kao imperativ nameće potreba osiguravanja sustavnog pristupa ovom problemu koji danas pogađa veliki broj osoba s invaliditetom, ali također i osoba starije životne dobi. Pitanja pristupačnog i uopće pitanje dostupnog stanovanja mora biti sastavni dio razvojnih strategija Republike Hrvatske i promišljene stambene politike. Cjelovit strateški okvir stambene politike u okviru kojeg svakako treba definirati, a socijalno stanovanje ne smije uz ostale ranjive kategorije zanemariti potrebe osoba s invaliditetom, s težištem na osiguranju priuštivosti, dostupnosti i pristupačnosti stambenih prostora.

Poticanje i razvoj prakse najma stanova te osiguranje fizički pristupačnih stanova također bi trebalo biti sastavnim dijelom Strategije socijalnog stanovanja uz pravno uređenje najma stanova na način da se najmodavcima i najmoprincipima jamči sigurnost i bolja zaštita. S obzirom da je inače stambeno zbrinjavanje u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, potrebno je planirati financijska sredstva te iznalaziti različite mogućnosti i izvore sredstava za potrebe gradnje priuštivih i dostupnih stanova poštujući pri tome uvijek načela univerzalnog dizajna – pristupačnih za sve osobe.

2.17. RIZIČNE SITUACIJE I HUMANITARNA KRIZNA STANJA

2.17.1. Sigurnost i zaštita osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama

Odredbe čl. 11. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom propisuju da će države potpisnice u skladu sa svojim obvezama proisteklim iz međunarodnog prava, uključujući međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo koje obuhvaća ljudska prava, poduzeti sve potrebne mjere za osiguranje zaštite i sigurnosti osoba s invaliditetom u rizičnim situacijama, uključujući situacije oružanog sukoba, humanitarnih kriza i prirodne katastrofe.

Temeljni propis koji u RH uređuje područje zaštite i spašavanja jest Zakon o sustavu civilne zaštite (NN, br. 82/15, 118/18, 31/20, 20/21 i 114/22). Provedbeni podzakonski akt koji proizlazi iz ovog Zakona je Pravilnik o nositeljima, sadržaju i postupcima izrade planskih dokumenata u civilnoj zaštiti te načinu informiranja javnosti o postupku njihovog donošenja (NN, br. 66/21), a provedbeni plan je Državni plan djelovanja civilne zaštite, koji uzima u obzir i potrebe OSI i nužnost prilagodbe postupaka OSI. Navedenim Pravilnikom je određeno na koji način i što sve moraju sadržavati planovi djelovanja JLP(R)S-a kako bi se na odgovarajući način između ostalog pružila zaštita i osigurala sigurnost OSI. Konkretno, odredba čl. 25. određuje da planovi djelovanja civilne zaštite jedinica područnih (regionalnih) samouprava obvezno sadrže razradu zadovoljavanja potreba skupina ili kategorija OSI, dok planovi djelovanja civilne zaštite lokalnih samouprava moraju sadržavati osiguranje specifičnih potreba svake OSI.

Za osobe s invaliditetom strateški važan dokument je i Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine (donesen 23. prosinca 2021.) koji sadržava u točki 4. Opis prioriteta politike u srednjoročnom razdoblju i time prepoznaje potrebu osiguranja zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama Naime, provedbom Posebnog cilja 6: Poboľšanje pristupačnosti sadržaja javnog života i jačanje sigurnosti u kriznim situacijama, implementira se KPOSI u pogledu općih načela te u pogledu pristupačnosti informacijske i komunikacijske tehnologije i sustava, sudjelovanja u rekreaciji, razonodi, sportu i turizmu, kao i osiguranju zaštite i sigurnosti OSI u rizičnim situacijama.

U organizaciji Ravnateljstva civilne zaštite u sklopu projekta SEE ME - „Sigurni i jednaki u hitnim situacijama“, 15. lipnja 2023. u Rijeci je održana demonstracijska vježba s ciljem implementacije lekcija naučenih kroz projekt o postupanju žurnih službi prema osobama s invaliditetom u hitnim situacijama.

Tema vježbe je bilo zajedničko djelovanje operativnih snaga sustava civilne zaštite iz Crne Gore, Slovenije i Hrvatske s prilagodbom postupaka pripreme za rizične situacije osobama s invaliditetom te postupaka tijekom rizičnih situacija, uz obvezu nediskriminatornog postupanja prema osobama s invaliditetom u svim fazama zaštite i spašavanja, u svrhu njihove poboljšane zaštite i sigurnosti u kriznim situacijama. Prema scenariju vježbe, „*Primorsko-goransku županiju pogodio je potres jačine 6,4 po Richteru, koji je imao velike posljedice u gradovima Rijeka, Klana i Čavle. Prema nepotvrđenim informacijama bilo je 37 poginulih, 77 nestalih i 195 ozlijeđenih osoba. Aktivirane su sve relevantne operativne snage sustava civilne zaštite iz Republike Hrvatske i poslone u pogođena područja. Ovom vježbom uvježbavano je spašavanje osoba s različitim vrstama invaliditeta nakon potresa, njihova evakuacija nakon požara izazvanog potresom i pružanje psihosocijalne pomoći nakon evakuacije. Tijekom demonstracijske vježbe korištene su nove tehnologije i aplikacije - bespilotna letjelica te NICS mobilna aplikacija u svrhu lociranja i spašavanja osoba na terenu.*“ Uz djelatnike Ravnateljstva civilne zaštite u vježbi su sudjelovali projektni partneri iz Uprave za zaštitu in reševanje Republike Slovenije i Direktorata za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, djelatnici žurnih službi iz Hrvatske, Slovenije i Crne Gore, postrojba civilne zaštite Grada Rijeke te djelatnici i korisnici Centra za rehabilitaciju Rijeka - Podružnica Pulac. U vježbi su demonstrirani postupci spašavanja osoba s invaliditetom na temelju usvojenog znanja na obuci održanoj u Divuljama i implementacija Smjernica za postupanje s osobama s invaliditetom u hitnim situacijama izrađenih kroz projekt SEE ME.

Usporedno s vježbom provedena je medijska kampanja podizanja svijesti o osobama s invaliditetom. Na Jadranskom trgu u Rijeci bio je postavljen štand s promotivnim materijalom vezanim uz predmetni projekt te su predstavljene brošure i priručnici izrađeni u okviru projekta SEE ME (dostupno na mrežnoj stranici Ravnateljstva civilne zaštite:

[https://civilna-zastita.gov.hr/?id=7387&pregled=1&datum=Fri%20Nov%202023%2009:05:10%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://civilna-zastita.gov.hr/?id=7387&pregled=1&datum=Fri%20Nov%202023%2009:05:10%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme))

MUP, Ravnateljstvo civilne zaštite, izvijestili su nas kako je u tijeku i izrada promidžbenih filmova, nekoliko kraćih i jedan dulji (sa sadržajima koje su projektom izradile kolege iz Slovenije).

Projekt SEE ME - „Sigurni i jednaki u hitnim situacijama“ s ciljem izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom u hitnim situacijama započeo je 1. ožujka 2022. i traje 18 mjeseci. Projekt je vrijedan 367.815,39 eura (uz sufinanciranje EK od 85%), a provodi ga Ravnateljstvo civilne zaštite MUP RH, uz partnere Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore i Uprava Republike Slovenije za zaštitu in reševanje. Jedna od aktivnosti projekta bila je analiza specifičnih potreba i nedostataka u postupanju s osobama s invaliditetom u hitnim situacijama te analiza trenutnih praksi postupanja s osobama s invaliditetom u hitnim situacijama na razini EU-a. Sve informacije, rezultati analiza, najbolje prakse, prijedlozi i preporuke evaluirani su u Smjernicama za postupanje prema osobama s invaliditetom. Preporuke navedene u Smjernicama prezentirane su putem tri različita modela primjene: GIS karte na kojima će postojati prikaz lokacija građana s invaliditetom kako bi se žurnim službama omogućilo pružanje učinkovite pomoći osobama s invaliditetom te upute za postupanje prema vrsti invaliditeta, razvoj pilot programa obuke za hitne intervencije sukladno procedurama navedenim u Smjernicama te protokoli koji omogućavaju uključivanje OSI u aktivnosti prevencije i planiranja u sustavu civilne zaštite na lokalnoj/regionalnoj razini kao pomoć lokalnoj razini pri izradi planskih dokumenata. Svi navedeni modeli prikazani su u današnjoj demonstracijskoj vježbi. POSI sudjelovao je u pojedinim provedbenim fazama projekta 2022. i 2023. godine.

Za stvarno povećanje sigurnosti osoba s invaliditetom u situacijama prirodnih katastrofa, drugim nepogodama i izvanrednim situacijama, kojima smo mogli svjedočiti i prošlih godina (pandemija, potres, zbrinjavanje raseljenih osoba), potrebno je kontinuirano podizati svijest svih građana, kao i samih osoba s invaliditetom o načinima reagiranja, uključujući pritom i samopomoć te što bolje definirati protokole, nadležnosti i odgovornosti, zaštitu i načine evakuacija osoba s invaliditetom. Iz tih razloga osobe s invaliditetom i njihove organizacije treba prepoznati kao korisne i važne partnere u postupcima osmišljavanja i izrade planova prilagođenih njihovim specifičnim potrebama.

Preporuke:

---

1. Preporučujemo Ravnateljstvu civilne zaštite i Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo uspostavljanje međusobnih kontakata radi omogućavanja korištenja podataka Registra osoba s invaliditetom jedinstvenom operativno-komunikacijskom centru broja 112 (odnosno svih 20 županijskih centara) u cilju osiguravanja mogućnosti pristupanja i dostupnosti postojećih podataka za postupanja hitnih službi na terenu.
2. Preporučujemo Ravnateljstvu civilne zaštite da se u suradnji s Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo i Agencijom za zaštitu osobnih podataka omogući odgovornim osobama sustava zaštite i spašavanja način pristupa određenim i potrebnim postojećim podacima Registra osoba s invaliditetom kako bi civilne zaštite jedinica lokalnih samouprave mogle izraditi realne i ostvarive planove osiguravanja specifičnih potreba svake OSI na svom području u slučajevima izvanrednih situacija.
3. S obzirom na to da su osobe s invaliditetom u kontekstu izvanrednih situacija ranjiva skupina društva koja zahtijeva posebnu brigu i pristup, i nadalje u sljedećem razdoblju preporučujemo nastaviti posebnu pozornost usmjeravati na dodatnu edukaciju pripadnika operativnih snaga sustava civilne zaštite i pripadnika drugih hitnih službi. U suradnji s organizacijama OSI treba nastaviti s planiranjem i organiziranjem različitih oblika edukacija na temu postupanja s OSI različitih vrsta invaliditeta.

2.17.2. Osobe pod privremenom i međunarodnom zaštitom, migranti i izbjeglice

POSI je 2023. godine sudjelovao u radu više tijela koja se bave problematikom osoba pod međunarodnom i privremenom zaštitom, migranata i izbjeglica. Prikaz tih aktivnosti nalazi se u nastavku. Nije bilo postupanja u pojedinačnim predmetima niti smo imali saznanja o osobama s invaliditetom koje se možebitno nalaze u tim grupama.

Na poziv UNHCR-a Hrvatska savjetnica pravobranitelja sudjelovala je na savjetovanju o Strategiji UNHCR-a za Hrvatsku od 2024. do 2026. Uz predstavnice ostalih pravobraniteljskih institucija, sudjelovali su i predstavnici civilnog društva i više ministarstava. Među strateškim prioritetima UNHCR-a Hrvatska u dvogodišnjem razdoblju je pružanje psihosocijalne i pravne podrške izbjeglim osobama sa specifičnim potrebama. Od izazova koji utječu na prihvata izbjeglica i azilanata u RH istaknuta je situacija na tržištu rada, troškovi života, ulazak RH u Schengen, ali i utjecaj klimatskih promjena. Tražitelji azila u RH u prošloj godini bili su najviše iz Iraka, Ruske Federacije, Afganistana, Burundija, Turske, Kube i Sirije. Tražitelji azila i izbjeglice se u RH uglavnom ne zadržavaju nego je vide kao prolaznu stanicu kroz koju pokušavaju doći u druge zemlje. Jedan od razloga je i to što se u RH odobrava mali broj azila (samo oko 20%).

Vezano uz OSI savjetnica pravobranitelja je naglasila da će njihov broj među azilantima i izbjeglicama biti mali jer će zbog invaliditeta imati velikih teškoća u napuštanju rizičnih područja tako da je intervencije potrebno usmjeriti u osiguravanje podrške u kriznim i humanitarnim situacijama kako OSI ne bi bile ostavljene. U RH je od napada Rusije na Ukrajinu i tamošnjeg rata zabilježeno preko 22.000 osobe iz Ukrajine koje su dobile status privremene zaštite u RH. Udruga Ukrajinki u Hrvatskoj Svoja usmjerila je svoje napore na osnaživanje svojih sunarodnjakinja i na podršku u pronalasku zaposlenja.

Savjetnica pravobranitelja sudjelovala je na sastancima Koordinacije za azil koju vodi Hrvatski pravni centar (HPC). U 2023. prvi sastanak Koordinacije za azil koji HPC organizirao u okviru projekta „Pristup teritoriju i sustavu azila u Hrvatskoj -pravna podrška i podizanje kapaciteta“, kao provedbeni partner i uz financijsku potporu UNHCR-a, održan je 1. lipnja 2023. u prostorijama Hrvatskog crvenog križa. Predsjednica i pravnice HPC-a predstavile su rad HPC-a na izvještaju o sustavu azila izrađenog u okviru UNHCR projekta i preporukama proizašlim iz projekta „Komplementarni putovi za pristup međunarodnoj zaštiti u Jugoistočnoj Europi - COMP4SEE“, koji je financiran sredstvima Fonda za azil, migracije i integraciju Europske unije (AMIF) te koji HPC provodi od siječnja 2022. godine. Već dugi niz

godina Nacionalni izvještaj o sustavu azila dio je projektnih aktivnosti u sklopu projekta „Pristup teritoriju i sustavu azila u Hrvatskoj - pravna podrška i podizanje kapaciteta“, a donosi godišnji pregled stanja u sustavu azila u RH s kratkim pregledom događanja i na EU razini. Izvještaj sadrži niz statističkih podataka o kretanjima u nacionalnom sustavu međunarodne zaštite, od ove godine i privremene zaštite, koji su ustupljeni od strane nadležnih tijela upravo za pisanje izvještaja te je stoga iznimno dragocjen izvor podataka za sve dionike sustava i opću javnost. Razgovaralo se o problemima i izazovima u postupku spajanja obitelji osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom, s kojima se susreću osobe u postupku, ali i Hrvatski pravni centar (HPC) i druga tijela prilikom pružanja pomoći. Slijedom toga, najavljene su daljnje aktivnosti i suradnja s nadležnim tijelima u cilju unaprjeđenja i pojednostavljenja postupka spajanja obitelji. Savjetnica pravobranitelja je pozvala prisutne da jave POSI-u ukoliko se susretnu s osobom s invaliditetom podsjetivši da se ne radi samo o osobama s vidljivim invaliditetom, senzoričkim i tjelesnim, već i osobama s mentalnim i intelektualnim invaliditetom kao i posljedicama raznih kroničnih bolesti.

Tema drugog sastanka Koordinacije održanog 29. studenog 2023. bila je „Zaštita djece bez pratnje iz recentne prakse aktera u sustavu azila“, a održan je povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta. Na sastanku su sudjelovali predstavnici međunarodnih organizacija i društava, Hrvatski Crveni križ i drugi. O temi su, uz predstavnicu Programa zaštite djece bez pratnje i ranjivih skupina u HPC-u, izlagali predstavnici Prihvatilišta za tražitelje međunarodne zaštite u Kutini, Hrvatskog zavoda za socijalni rad, Područnog ureda Novi Zagreb, Centra za pružanje usluga u zajednici, MROSP-a i Centra za pružanje usluga u zajednici Zagreb. Uvodničari su predstavili aktualnosti vezane uz dolazak, prihvata i smještaj djece bez pratnje te iznijeli probleme i izazove s kojima se susreću u radu. Razgovaralo se o prijedlozima za poboljšanje u sustavu prihvata, smještaja i rada s djecom bez pratnje.

Savjetnica pravobranitelja sudjelovala je na edukaciji o polivokalnom pristupu u osmišljavanju i provedbi politika i mjera koju je organizirao Centar za mirovne studije (CMS). Navedeni pristup podrazumijeva da se perspektivu izbjeglica i drugih migranata uvaži te učini sastavnim dijelom procesa osmišljavanja i provedbe politika i mjera uz istovremeno stvaranje dijaloga i suradnje. Savjetnica pravobranitelja za osobe s invaliditetom podijelila je iskustva o uključivanju OSI u procese odlučivanja u skladu s načelom Konvencije o pravima osoba s invaliditetom „Ništa o nama bez nas“.

Sudjelovali smo na završnoj online konferenciji projekta „Uključi me lokalno“ koji su provodili Centar za mirovne studije i Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek. U sklopu konferencije održan je okrugli stol o međunarodnoj i privremenoj zaštiti u EU kroz hrvatski kontekst. Razgovaralo se o praksama prisutnim u RH prema osobama u pokretu, tražiteljima zaštite i osobama kojima je odobrena zaštita, o uočenim dobrim praksama i teškoćama te prijedlozima rješenja i preporuka kao i novom razvoju događaja vezano za pregovore o Paktu te mogućih posljedica na migracije u regiji. U razgovoru su sudjelovali Pučki pravobranitelj, Institut za etnologiju i folkloristiku, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek te Centar za mirovne studije. Nakon okruglog stola predstavljene su aktivnosti i rezultati projekta „Uključi me lokalno“, kao i budući koraci i aktivnosti koje se planiraju kako bi se nastavili dobri rezultati projekta i prisustva u lokalnim zajednicama. Ovaj dvogodišnji projekt financijski je podržavalo MROSP, putem kojeg se pružala podršku i različite aktivnosti izbjeglicama - osobama pod međunarodnom i privremenom zaštitom i lokalnim zajednicama u Zagrebu i Osijeku.

2.17.3. Utjecaj klimatskih promjena na osobe s invaliditetom

Mjere za borbu protiv klimatskih promjena imat će različiti utjecaj na pojedine zemlje članice i pojedine kategorije građana. Na OSI utjecat će ne samo posljedice klimatskih promjena već i mjere koje se poduzimaju za njihovo suzbijanje. Tijela za ravnopravnost trebaju se pripremiti za zagovaranje prava osoba u nepovoljnijem položaju u novonastaloj situaciji. S tim ciljem je mreža Equinet 26. rujna 2023. godine organizirala okrugli stol o utjecaju klimatskih promjena na osobe u nepovoljnijem položaju. Okrugli stol je pratila savjetnica pravobranitelja.

Plan Fit for 55 predviđa ekonomiju s nultom emisijom ugljika u EU. Kako bi se ostvario taj cilj, predviđene su izrazito ambiciozne mjere u paketu Europski zeleni plan. Plan donosi obvezujuće nacionalne ciljeve redukcije emisija ugljika koji su različiti za svaku pojedinu zemlju. Te će mjere utjecati na ravnopravnost. Postoji potreba za socijalnom pravdom prilikom njihova provođenja. S tim ciljem osnovan je Socijalni fond za klimu kako bi kompenzirao utjecaj mjera redukcije emisije ugljika. Države članice će moći izravno financirati kućanstva i industrije najviše pogođene mjerama. Također, države članice morat će izraditi socijalne planove za klimu i važno je da u tome sudjeluju organizacije civilnog društva koje imaju iskustva u zagovaranju ravnopravnost kao i tijela za ravnopravnost koja trebaju izgraditi kapacitete za tu ulogu. Više o Socijalnom fondu za klimu se možete pronaći na: <https://www.jutarnji.hr/planet/osniva-se-socijalni-fond-za-klimu-ekonomski-ranjivom-stanovnistvu-trebao-bi-pomoci-prijeci-na-obnovljivu-energiju-15199684>

Equinet je unutar svoje mreže proveo i istraživanje o tome koliko su tijela za ravnopravnost spremna za rad na utjecaju mjera za borbu protiv klimatskih promjena na skupine u nepovoljnom položaju kako bi se suzbila njihova diskriminacija. Istraživanje je pokazalo da se samo tri tijela bave socio-ekonomskom nejednakošću. Industrije koje ovise o fosilnim gorivima trebat će proći velike promjene. Tijela za ravnopravnost daju prioritet stanovanju, ali ne i poljoprivredi i hrani koja će isto biti zahvaćena klimatskim promjenama. Trebat će steći stručna znanja kako bi se pokrenule javne rasprave i utjecalo na politike. Većina tijela za ravnopravnost nije svjesna uloge koja ih čeka vezano uz Zeleni plan i utjecaj borbe protiv klimatskih promjena na ravnopravnost nije prioritet. Trošak nejednakosti prirodnih katastrofa, ali i mjera za borbu protiv klimatskih promjena nejednako se odražava na spol. Primjerice, održive pelene povećavaju opterećenost žena i time povećavaju njihovu neravnopravnost.

Potrebno je podizanje razine svijesti o Zelenom planu i mjerama koje on predviđa, upozoravanje na rizike. Zeleni plan je složen zakon koji se svakodnevno mijenja. Socijalni fond za klimu je vrlo važan. Zemlja treba donijeti mjere kako bi dobila subvencije iz Fonda. Potrebno se povezati s grupama koje su diskriminirane. To su uloge tijela za ravnopravnost kao i mainstreaming ravnopravnosti prilikom razrade politika za gradnju, energetski i industrijski sektor. Potrebno je proširiti nadležnost na siromaštvo kao diskriminacijsku osnovu. Dolazit će do diskriminacije zbog klimatskih promjena i mjera Zelenog plana.

EU treba balansirati između konkurentnosti ekonomije, socijalne pravde i očuvanja klime. Ulažu se veliki novčani iznosi u program suzbijanja klimatskih promjena. Potrebna je promjena sustava i strukture gospodarstva, a ne samo površinske promjene. Rok za izradu socijalnih planova je do 2026. Nacionalni planovi za energetiku su povezani s tim mjerama. Potrebno je osigurati socijalno pravednu ekološku tranziciju. Ribarstvo i poljoprivreda nisu bili područja rada za tijela za ravnopravnost a sada će i u njima dolaziti do diskriminacije i neravnopravnost. Povezanost invaliditeta i Zelenog plana često nije očita. Problem je u nepoznavanju Zelenog plana. Kako bi postali svjesni kako njegove mjere dovode do diskriminacije na osnovi invaliditeta potrebno se dobro upoznati s njegovim odredbama, a radi se o vrlo složenom zakonskom dokumentu. Stoga je potrebno povećanje kapaciteta tijela za ravnopravnost.

Utjecaj mjera na suzbijanje klimatskih promjena na osobe s invaliditetom - Poznato je da postoji velika povezanost između ranjivosti i siromaštva. Nema pristupačnih mjera u situacijama rizika, otežan je pristup informacijama. Osobe s invaliditetom imaju niska primanja, a veću potreba za energijom za napajanje opreme. Organizacije civilnog društva uključene su u zagovaraju za pravednu tranziciju, ali nedostaje im kapaciteta i bave se svakodnevnim preživljavanjem. Ne bave se dovoljno pitanjem klimatskih promjena. Politike o kojima se raspravlja su složene i teško ih je pratiti pa se potrebno educirati. Zabrana plastičnih slamki negativno je utjecala na osobe s invaliditetom. Stvorit će se nove prepreke. Pristupačnost u situacijama prirodnih katastrofa nije osigurana, nema pristupa informacija za osobe s intelektualnim teškoćama vezano uz odlaganje smeća. Otežana je mobilnost, nedostaju pristupačne alternative, a potrebno je osigurati dodatna sredstva za renovaciju i pristupačnost bez puno administrativnih prepreka. Human Rights Watch proveo je istraživanje o utjecaju toplinski valova na osobe s invaliditetom u Španjolskoj. Kategorije koje najmanje doprinose klimatskim promjenama

najviše su pogođene, a imaju najmanje sredstava da se bore protiv neželjenih učinaka. Mjere koje se primjenjuju ne uzimaju u obzir osobe u lošem položaju. Time je uloga tijela za ravnopravnost još važnija i ona se moraju pripremiti za nju.

2.18. NEOVISNO ŽIVLJENJE I ŽIVOT U ZAJEDNICI

Proces deinstitucionalizacije i transformacije ustanova za smještaj

Proces transformacije domova socijalne skrbi za smještaj osoba s invaliditetom i njihovo usmjeravanje na usluge organiziranog stanovanja započeo je još 2010. godine, a do danas je polučio prilično slabe rezultate. Broj smještenih osoba kroz godine se ne smanjuje, a zabrinjava da se ne smanjuje niti broj zahtjeva za smještaj. Evidentna je i činjenica da sustav socijalne skrbi nije odgovorio na potrebe velikog broja osoba koje nemaju podršku obitelji, niti na potrebe smještenih osoba koje se nakon godina provedenih u ustanovi žele vratiti se u vlastiti dom i obitelj.

Institucionalno zbrinjavanje osoba s invaliditetom osim što se protivi ljudskoj prirodi i ljudskim pravima, nedvojbeno predstavlja diskriminaciju, jer osoba samo zbog invaliditeta i u nedostatku druge podrške mora prihvatiti život u instituciji. O negativnim posljedicama života u ustanovama zdravstva i socijalne skrbi, te implikacijama institucionalizacije na čovjeka i njegov život, postoje istraživanja i publikacije koje o tome detaljno govore (Daleko od očiju, Ljudska prava u psihijatrijskim bolnicama i ustanovama socijalne skrbi u Hrvatskoj; *Mental Disability Advocacy Center* (Centar za zastupanje prava osoba s mentalnim teškoćama), Udruga za društvenu afirmaciju osoba s duševnim smetnjama (SJAJ); „Kad jednom uđeš, više nikad ne iziđeš“, Deinstitucionalizacija osoba s intelektualnim ili mentalnim invaliditetom u Hrvatskoj, Human Rights Watch, 2010.). Smještaj u instituciju zbog invaliditeta (intelektualnog, tjelesnog, senzornog ili mentalnog oštećenja), smještaj koji nije samostalno i slobodno izabran, nego je osobi nametnut radi nedostatka drugog izbora, predstavlja kršenje ljudskih prava. O tome govore svi dokumenti koje smo kao država potpisali, a prvenstveno obvezujuća Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.

Kako bismo ispunili obveze ratificiranih dokumenata, RH se još 2010. godine formalno obvezala na provedbu procesa deinstitucionalizacije i transformacije ustanova za dugotrajni smještaj. Intenzivnim aktivnostima realizacije prvog Plana transformacije i deinstitucionalizacije, prihvaćeni su individualni planovi pet domova za dugotrajni smještaj, koji su se opredijelili za pružanje usluga u zajednici (Ozalj, Osijek, Turnić, Stančić, CZR Zagreb, pri čemu samo jedna ustanova više uopće ne pruža uslugu dugotrajnog smještaja (Centar Ozalj).

Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. - 2027. godine definira Posebni cilj 4: Deinstitucionalizacija i prevencija institucionalizacije osoba s invaliditetom, te mjere za provedbu tog cilja, s planiranim rokom provedbe do 2027. godine. Zadani ciljevi su prema našem mišljenju skromni: broj osoba s invaliditetom korisnika usluge dugotrajnog smještaja treba se s početnih 5.733 smanjiti na 5.033. Isto tako se planira povećati broj korisnika socijalnih usluga: broj osoba s invaliditetom korisnika izvaninstitucijskih usluga će se s početnih 8.333, do 2027. godine povećati na 9.433.

Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. - 2027. godine u analizi postojećeg stanja prikazuje odnos izvaninstitucijskih i institucijskih usluga za kategoriju djece s teškoćama u razvoju i osoba s tjelesnim, intelektualnim i senzoričkim oštećenjima, iz koje je vidljivo da je taj odnos nešto povoljniji u korist izvaninstitucijskih usluga, osim kod osoba s invaliditetom s mentalnim oštećenjima (psihičkim smetnjama), kod kojih prevladava institucijska skrb. Očito je da za osobe s mentalnim oštećenjima trebamo dodatno razviti prikladne usluge, osigurati stambene jedinice za pružanje podrške (organizirano stanovanje), a domove za smještaj ubrzano transformirati.

Prema objavljenim podacima MRMSOSP-a o primijenjenim pravima socijalne skrbi u RH, u 2022. godini u sustavu socijalne skrbi je 6.882 korisnika prava na smještaj, i to 3.238 odraslih osoba s tjelesnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem i 3.644 odrasle osobe s mentalnim oštećenjima.

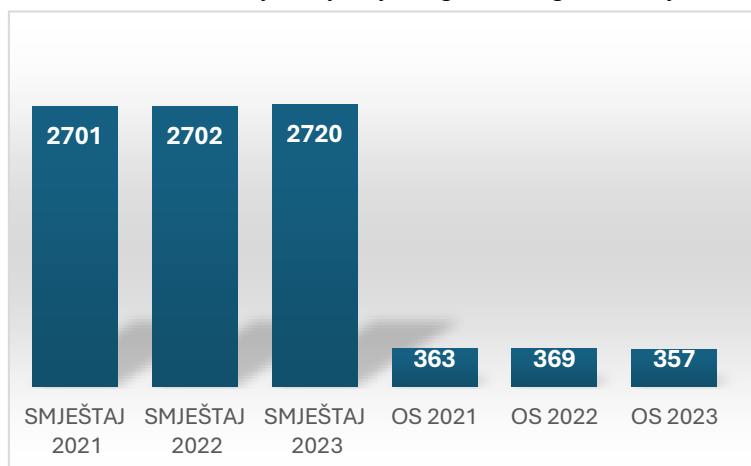
Tablica 29. Broj odraslih osoba na dugotrajnom smještaju za razdoblje od 1. siječnja do 31. prosinca 2023. godine

Odrasle osobe s tjelesnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjem	Ukupan broj: 3.238
Državni dom	1.587
Nedržavni dom	627
Udruga vjerska zajednica i druga pravna osoba/fizička osoba	190
Udomiteljska obitelj	834
Ukupno odrasle osobe s mentalnim oštećenjem (psihički bolesna odrasla osoba)	3.739
Državni dom	1.898
Nedržavni dom	830
Udruga vjerska zajednica i druga pravna osoba/fizička osoba	242
Udomiteljska obitelj	769
Ukupno odrasle osobe na dugotrajnom smještaju	6.977

S obzirom da je za skrb o osobama s invaliditetom desetljećima razvijan sustav institucionalne skrbi, za očekivati je da će u restrukturiranju ovog sustava biti teškoća.

POSI je želio ostvariti uvid u sve izazove vezane uz proces transformacije i deinstitutionalizacije, te je od domova socijalne skrbi, centara za rehabilitaciju i centara za usluge u zajednici zatražio podatke o tijeku procesa transformacije ustanova, procesu izrade individualnih planova deinstitutionalizacije i transformacije (vremenski okvir izrade/prihvatanje individualnog plana), podatke o djelatnosti i programima za koje se ustanova opredijelile, kao i izazovima u tom procesu iz perspektive ustanove. Istovremeno smo zatražili i podatke o broju korisnika – odraslih osoba s invaliditetom i uslugama koje se pružaju u ustanovi, kao i o broju korisnika koji su iz ustanove otpušteni zbog oporavka i/ili premještaja. Podaci su zatraženi od 31-og doma socijalne skrbi, a zaprimljeni od njih 27. Prema dobivenim odgovorima vidimo da je 11 domova do 2020. provelo određenu transformaciju, uvelo dodatne usluge i nastojalo smanjiti broj korisnika na smještaju, a jednako toliko je trenutno u procesu izrade individualnog plana transformacije ili prihvatanja plana od strane nadležnog MROSP-a. Ovaj se proces trenutno odvija uz tehničku pomoć Svjetske banke. Samo je jedna ustanova (Centar usluga u zajednici Ozalj) u potpunosti napustila pružanje usluge smještaja.

Grafikon 10. Omjer smještaja i organiziranog stanovanja

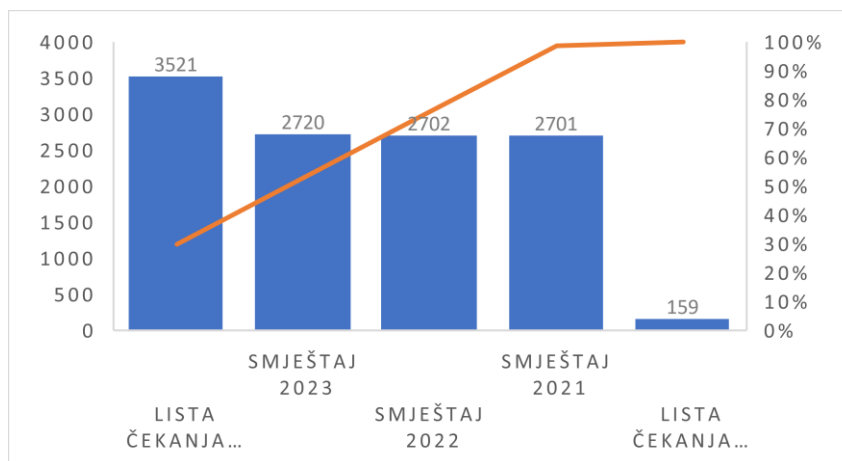

Učinak procesa transformacije nije rezultirao značajnim smanjenjem broja smještenih korisnika – ustanove su se uglavnom opredijelile za nastavak pružanja usluge stacionarnog smještaja, uz određeni broj korisnika za koje se osiguravaju stambene jedinice u sklopu organiziranog stanovanja, vrlo često u okviru same ustanove.

Iz dobivenih podataka je vidljivo da je od 27 ustanova u 2023. godini na smještaju preko 2.700 osoba, dok je u organiziranom stanovanju u okviru istih ustanova svega 357 korisnika. U prosjeku, svega 14% od ukupnog broja smještenih korisnika u tim domovima koristi uslugu organiziranog stanovanja.

Zanimljiva je i činjenica da ispitani domovi bilježe daleko veći pritisak na uslugu smještaja, a značajno manje na uslugu organiziranog stanovanja. Obzirom da je usluga organiziranog stanovanja daleko kvalitetniji oblik skrbi temeljen na principima neovisnog življenja, pitanje je da li je manja lista čekanja posljedica činjenice da pružatelja ove usluge ionako nema dovoljno pa se smještaj niti ne traži ili je razlog nešto drugo. Prema podacima domova, unazad tri godine konstantan je broj korisnika smještaja kao i organiziranog stanovanja, međutim lista čekanja za smještaj u ustanovu u ukupnom broju premašuje i broj ukupno smještenih korisnika.

Grafikon 11. Omjer smještaja i organiziranog stanovanja osoba s invaliditetom

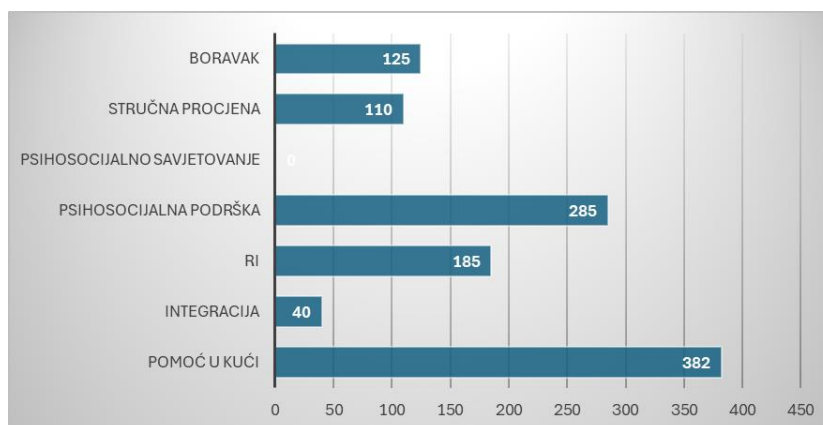

Nažalost, zbog slabe rasprostranjenosti odnosno nedostupnosti drugih socijalnih usluga, još uvijek je najveći pritisak upravo na uslugu smještaja. Statistički podaci MROSP-a za 2022. godinu pokazuju broj nerealiziranih zahtjeva za pojedini oblik smještaja izvan vlastite obitelji.

Ustanove su tijekom dosadašnjeg procesa transformacije razvijale i neke usluge usmjerene na građane u potrebi u lokalnoj zajednici. Ono što za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju treba razvijati su programi boravka, stručne psihosocijalne podrške u obitelji, pomoći i njege u kući i sve oblike asistencije, jer jedino raznovrsnost, a time i individualizirani odabir usluga svakoj osobi daje veću mogućnost osamostaljivanja. Opredjeljenje transformiranih ustanova vidljivi su iz grafikona - ispitani domovi u najvećem broju osiguravaju uslugu pomoći u kući s dostavom obroka, što je u ruralnim sredinama značajna usluga starijim osobama i osobama s invaliditetom

Pohvalna je i snažna usmjerenost nekih domova na pružanje stručnih socijalnih usluga (rana intervencija, psihosocijalna podrška u obitelji i kod pružatelja usluge, pravo na integraciju i dr.), čime su postali značajan faktor u ostvarivanju mogućnosti na neovisno življenje djece i odraslih osoba s invaliditetom na tom području. Činjenica je da domovi socijalne skrbi imaju profesionalne i druge kapacitete za drugačiju ulogu u svojoj sredini. **Nekadašnje ustanove transformirane u centre za pružanje usluga u zajednici potencijalno su nezamjenjiv resurs za osiguranje kvalitetnih mobilnih usluga, što je vidljivo na primjeru ispitanih domova.**

Grafikon 12. Podaci o uslugama koje pružaju ustanove socijalne skrbi

Za gotovo 4.000 osoba na listi čekanja za smještaj u ustanovu, od ključnog je značaja mogućnost dobivanja nekih usluga u vlastitom domu, kako bi izbjegli dugotrajni smještaj. Stoga je i dalje potrebno razvijati inkluzivne usluge, i pri tom prije svega mislimo da su to usluge koje se ostvaruju u obimu i na način koji polazi od osobe i njezinih potreba. Prateći proces deinstitutionalizacije proteklih godina uočavamo da je najveća prepreka da se ovaj proces odvija očekivanom dinamikom nedostatak potrebnih usluga u zajednici kojima bi se zadovoljile kompleksne potrebe osoba s invaliditetom u krugu vlastite obitelji, osigurala zadovoljavajuća kvaliteta života i poštivanje temeljnih ljudskih prava uz mogućnost odabira onih oblika skrbi koji odgovaraju njihovim individualnim potrebama. Stoga je potrebno i na državnoj i na lokalnoj razini vlasti razviti sustavne pretpostavke za razvoj usluga u zajednici i njihovu dostupnost svakom pojedincu u potrebi, na način i u mjeri koji će osigurati pravo na neovisno življenje.

Usluge svakako trebaju i svima koji desetljećima žive u domovima socijalne skrbi, a to se prema svim brojkama, u najvećoj mjeri odnosi na osobe s duševnim smetnjama.

Otpuštanje iz ustanove/praksa domova socijalne skrbi

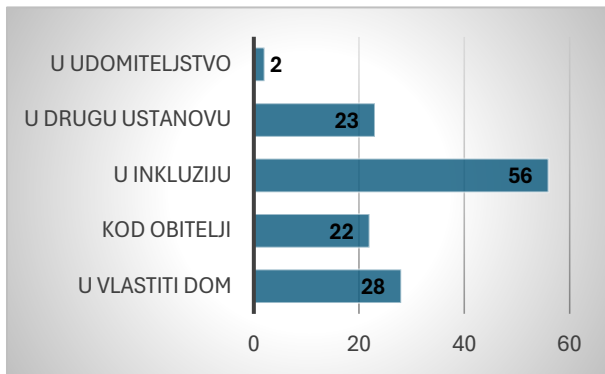
Formalno opredjeljenje Republike Hrvatske i dosadašnja provedba procesa deinstitutionalizacije ne osjećaju tisuće osoba s invaliditetom koje su u instituciju smještene jer za njih nije bilo drugačije podrške i koje iz institucija nikada neće izaći, jer su terapijski i rehabilitacijski postupci u domovima očigledno neučinkoviti. Nikoga nismo izliječili. Nikoga nismo oporavili. Čak i oni oporavljeni nemaju šanse za izlazak iz institucije jer nitko za odluku o povratku u vlastitu obitelj ne želi preuzeti odgovornost.

O „začaranom“ krugu područnih ureda HZSR-a - psihijatra - skrbnika - suda detaljnije smo govorili u nekoliko ranijih izvješća. Na razini jedne osobe (Alena, Damira, Ivane... i mnogih drugih) koji žele napustiti instituciju, u sustavu im se poručuje, ali da je prethodno „samo“ potrebno da psihijatar „napiše da može van“, pa da mu sud treba „vrati poslovnu sposobnost u dijelu odlučivanja o smještaju“, da skrbnik treba ocijeniti da je to u njegovom interesu i da Zavod za socijalni rad treba donijeti rješenje o prestanku smještaja. Niti jednoj osobi koja nam se pritužila da je zatočena u domu još se nije dogodio sretan kraj, svi do jednoga još uvijek su u instituciji, protiv svoje volje.

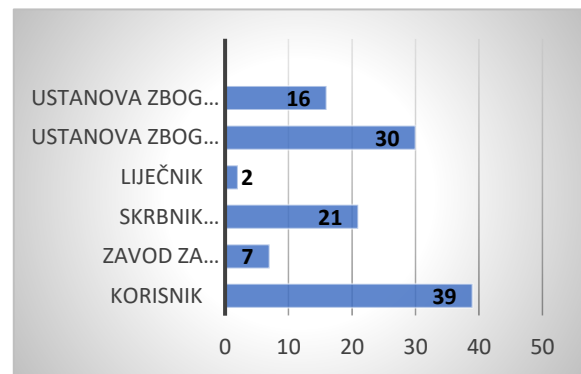
Prema podacima 27 domova, ukupno je u posljednje tri godine iz dugotrajnog smještaja otpuštena 191 osoba, dok je iz organiziranog stanovanja u druge oblike skrbi ili vlastitu obitelj otpušten 51 korisnik.

Najveći broj korisnika (56) napustio je ustanovu zbog daljnjeg smještaja u organiziranom stanovanju, čime su institucionalnu uslugu smještaja zamijenili izvaninstitucijskom. Petina korisnika premještena je u drugu instituciju ili udomiteljstvo (25). Gotovo jednaki broj korisnika vratio se u vlastitu ili širu obitelj.

Grafikon 13. Razlozi otpusta

Grafikon 14. Inicijativa za otpust

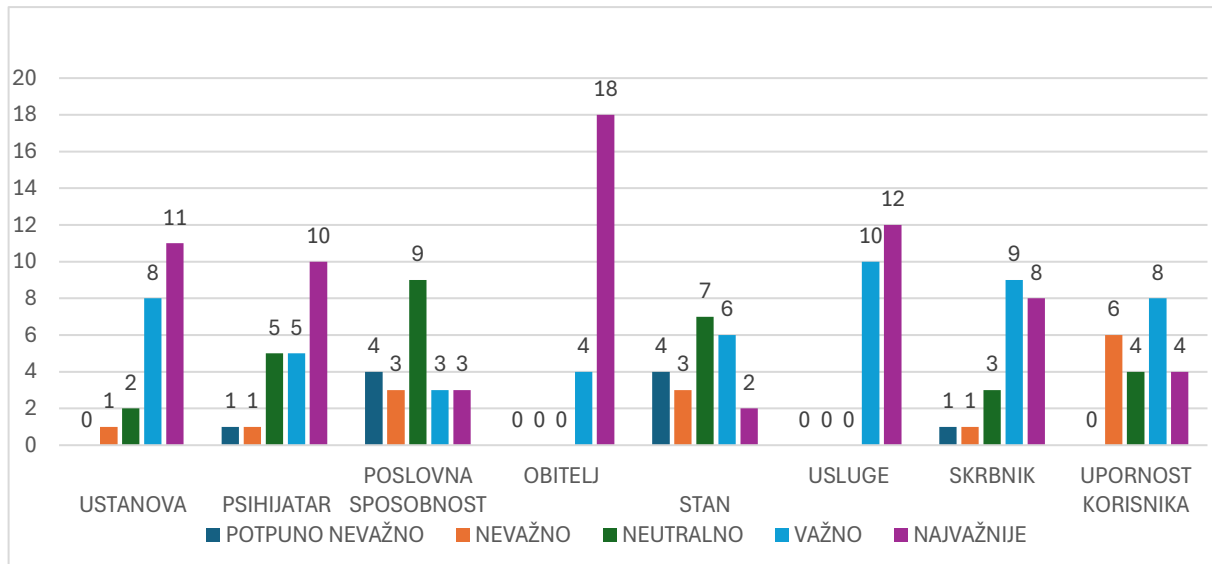

U drugu instituciju ili udomiteljstvo otpuštaju se u pravilu korisnici zbog promjena u psihofizičkom statusu korisnika na koje ustanova ne može odgovoriti, te se u takvom slučaju odlučuje o drugom primjerenijem smještaju.

Inicijativu za promjenu oblika skrbi ili odlaskom iz ustanove najčešće pokreće sam korisnik ili član njegove obitelji, a zatim ustanova koja predlaže drugi oblik smještaja zbog promijenjenog psihofizičkog statusa korisnika. Očekivano, najrjeđe je poticaj za drugi oblik skrbi predložio liječnik odnosno Zavod za socijalni rad, koji još uvijek preferiraju institucionalno zbrinjavanje.

Međutim, kada govorimo o stavovima o otpustu korisnika, prema mišljenju stručnjaka doma socijalne skrbi, uspješnom ishodu otpusta korisnika iz ustanove u najvećoj mjeri pridonosi činjenica da ima podršku vlastite obitelji. Drugi značajan preduvjet uspješne deinstitucionalizacije korisnika je postojanje primjerenih socijalnih usluga, odnosno 22 ustanove odredile su obitelj i primjerene usluge kao najvažniji preduvjet uspješnog izlaska iz institucije. Upornost i nastojanje korisnika da napusti smještaj 10 ustanova označilo je kao nevažno ili potpuno nevažno, a visoko na listi važnosti nije ni posjedovanje vlastitog stana ili kuće za život.

Grafikon 15. Stavovi domova o otpustu korisnika

Visoko na ljestvici također je i mišljenje psihijatra odnosno skrbnika, ali i pozitivno mišljenje ustanove o funkcioniranju korisnika. Ovi podaci nedvojbeno govore da je podrška obitelji u praksi jedina garancija izlaska korisnika iz ustanove, kao što je zamor obitelji vrlo učestali razlog smještaja.

Jasno je da se sustav socijalne skrbi u zaštiti temeljnih ljudskih prava ne može oslanjati isključivo na obiteljsku podršku. Pitanje dostupnosti različitih usluga ključno je područje procesa

deinstitucionalizacije. Bez usluga nema podrške, bez podrške osoba s invaliditetom nema drugog izbora osim smještaja u ustanovu. Formalni pristanak na smještaj ne znači i stvarni izbor, a pod takvim okolnostima smještanje u instituciju predstavlja kršenje ljudskih prava.

U komentarima domova vezano uz procese deinstitucionalizacije i poštivanja ljudskih prava njihovih korisnika, domovi navode da je ključno razvijati mobilne usluge podrške ne samo korisniku nego i obitelji koja o korisniku skrbi. U svojim preporukama domovi socijalne skrbi naglašavaju da se u procesu razvoja usluga i deinstitucionalizacije nedovoljno uključuju i drugi sustavi i resursi u zajednici. Također se naglašava i značaj podrške jedinica lokalne i regionalne samouprave u reintegraciji osoba s invaliditetom u zajednicu, kao i međusobna koordinacija nadležnih ministarstava i suradnja svih dionika - sustava zdravstva, socijalne skrbi, zapošljavanja, obrazovanja, stručnih usluga i dr.

Isto tako, ističe se važnost razvijanja mobilnih usluga u domu korisnika koji je vlasnik ili suvlasnik nekretnine u kojoj živi, obzirom da je za razvoj usluge organiziranog stanovanja značajna prepreka upravo u pronalaženju odgovarajuće nekretnine za pružanje usluge. Nema razumnog razloga da se usluga organiziranog stanovanja i planirana razina podrške ne osigurava korisniku izravno u njegovoj nekretnini i njegovom domu. Za lakši otpust korisnika iz ustanove svakako će pridonijeti i nova sustavna usluga osobne asistencije.

Na razini pojedine ustanove ističe se značaj pozitivnog stava djelatnika ustanove o ovom procesu, te dobra priprema korisnika i njihovih obitelji za izlazak korisnika iz ustanove, a posebno se naglašava potreba konkretne, izravne pomoći resornog Ministarstva u planiranju i provedbi transformacije.

Na operativnoj razini ustanove trebaju konkretnu pomoć i podršku nadležnog Ministarstva za provedbu EU projekata i transformaciju u izvaninstitucionalne pružatelje socijalnih usluga. Resorno Ministarstvo, jedino je pozvano i odgovorno ustrajati na dovršetku procesa transformacije ustanova za smještaj u centre za pružanje usluga u zajednici, osigurati usluge za podršku osobama s invaliditetom da mogu živjeti u svojem domu ili u organiziranom stanovanju, te odustati od smještaja kao preferiranog oblika skrbi za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju.

Poštivanje ljudskih prava u instituciji

Smještaj u instituciju čovjeku oduzima mogućnost slobode izbora, kretanja, individualnost i samu svrhu života. Uvjete smještaja POSI procjenjuje sukladno čl. 12. Zakona o pravobraniteljstvu za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07) kroz utvrđene elemente povrede prava na osobni izbor, slobodu kretanja, pravo na pritužbu, uključenost u život zajednice, plan oporavka, brige o zdravlju, te zanemarivanje i zlostavljanje. Prošle, kao i svih ranijih godina, ostvarujemo uvid u stanje ljudskih prava i uvjete smještaja u stacionarima domova socijalne skrbi, jedinicama organiziranog stanovanja u okviru ustanova, kao i nedržavnih pružatelja usluge organiziranog stanovanja.

Na temelju dobivenih uvida jasno se zaključuje da pružatelji usluge organiziranog stanovanja u daleko većoj mjeri osiguravaju principe neovisnog življenja i omogućavaju svojim korisnicima uživanje temeljnih ljudskih prava, čak i u organiziranom stanovanju u okviru ustanove. U ustanovama domskog tipa uočeno je naglašeno institucionalni pristup korisnicima, manjak aktivnosti slobodnog vremena i kvalitetnih produktivnih aktivnosti, potpuni izostanak uključenosti u zajednicu, te površni pristup pitanju prava na učinkovitu pritužbu.

Mjere prisile se primjenjuju kao kazna za neprihvatljivo ponašanje, u prekomjernom trajanju i opsegu fiksacije. Postoji sumnja i da se neke mjere prisile propuštaju evidentirati.

Radne aktivnosti uglavnom obuhvaćaju poslove održavanja okoliša i zajedničkih prostora doma, za što korisnici dobivaju nagradu, a za koju velika većina korisnika smatra da je niska i nemotivirajuća. Međutim, korisnici se odazivaju na takve poslove zbog manjka novčanih sredstava za osobne potrebe.

Aktivnosti slobodnog vremena, uključenost u život zajednice - uglavnom se ne poduzimaju prikladne mjere kako bi se korisnici uključili u život zajednice, odnosno kako bi ih se potaknulo da koriste sadržaje izvan same institucije. Ukoliko se bave npr. igranjem šaha - ne uključuje ih se u lokalni šahovski klub, ne

koriste mjesne knjižnice, ne uključuju se u lokalne udruge i sl. Ovome doprinosi i činjenica da su ustanove stacionirane uglavnom u pasivnim krajevima, izvan urbane sredine, koje niti ne nude širi spektar sadržaja. Stoga se većina aktivnosti odvija unutar institucije, ne organiziraju se aktivnosti u zajednici s ciljem smanjenja stigmatizacije osoba s psiho-socijalnim teškoćama, a organizirani izleti izvan doma su rijetki i mogućnost sudjelovanja ima manji broj korisnika ustanove, oni koji to „zasluže“ i slično.

Smatramo da je potrebno pomno istražiti i njegovati sve sposobnosti i talente korisnika, poticati ih na učenje novih znanja i vještina, kojima se u što većoj mjeri utječe na oblikovanje i unapređivanje osobnog života. Važno je osmisliti aktivnosti koje su za korisnike interesantne i poticajne i koje imaju svrhu koja je za korisnike motivirajuća. Cjelokupni stručni rad i programske aktivnosti potrebno je usmjeriti na ostvarivanje visokog stupnja socijalne inkluzije. Potrebno je korisnike u što većoj mjeri prema njihovim željama i interesima uključiti u aktivnosti u lokalnoj zajednici, a preporučamo i intenzivniju uključenost ustanove u događanja u široj lokalnoj zajednici, kako bi se doprinijelo vidljivosti korisnika i njihovoj destigmatizaciji te kako bi se njima pružio osjećaj zadovoljstva.

Pravo na slobodu od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja i pravo na učinkovitu pritužbu u najvećoj mjeri slabo se ostvaruju. Mnogi korisnici su nam rekli kako na pritužbe koje iznose stručnom timu nitko ne reagira i ništa se ne mijenja, pa se niti ne pritužuju. Naglašavamo da korisnici moraju imati pravo pouzdati se u to da će njihova pritužba biti shvaćena ozbiljno te da će se po njoj postupati s ciljem da se uzrok nezadovoljstva otkloni ili barem nastoji otkloniti. Svakako je potrebno u razumnom roku obavijestiti korisnika o poduzetom povodom njegove pritužbe.

Briga o zdravlju provodi se uglavnom kroz kontrolne preglede, a stanje mentalnog zdravlja korisnika prati se posjetom liječnika psihijatra domu. Korisnici navode kako su pregledi kod liječnika rijetki i traju svega nekoliko minuta, što je prema njihovom mišljenju nedovoljno da bi taj kontrolni pregled i određena terapija imali pozitivan učinak na njihovo zdravstveno stanje. Ovako kratko vrijeme pregleda ne ostavlja im dovoljno vremena za smisleni razgovor s liječnikom. Neki korisnici pritužili su se kako im propisana terapija lijekovima značajno otežava svakodnevno funkcioniranje, na način da su fizički usporeni, otežanog kretanja, usporenog mišljenja i govora, previše spavaju, umorni su. Navode da se njihovi prijedlozi za korekcijom terapije kako bi se umanjili njezini neželjeni učinci, ne uvažavaju.

Vezano uz psihijatrijsku terapiju, mišljenja smo kako korisnik ima pravo sudjelovati u izradi plana vlastitog liječenja te biti upoznat s učincima terapije i moći slobodno izraziti svoje neslaganje s istom, ukoliko ona uzrokuje teško snošljive nuspojave ili u značajnoj mjeri onemogućavaju njegovo normalno funkcioniranje. Ovakva praksa ne odnosi se samo na psihijatrijsko liječenje smještenih korisnika, nego je općenito pitanje učinkovitosti psihijatrijskih metoda liječenja, usmjerenih isključivo na medikamentoznu terapiju.

Plan oporavka/individualni plan - Prilikom obilazaka domova uočeno je da individualni planovi uglavnom nisu izrađeni ili su općeniti, nespecificirani, te nisu usmjereni na oporavak korisnika odnosno promjenu oblika skrbi. Aktivnosti koje se nude u instituciji uglavnom su nesvrhovite. Psihosocijalne rehabilitacijske aktivnosti usmjerene su na prilagodbu korisnika na život u ustanovi, a ne oporavku, odnosno pripremi za izlazak iz institucije. Stručni rad s korisnikom trebao bi unaprijediti njegovo zdravlje, interese, potaknuti motivaciju i osobnu odgovornost za postizanje realnih životnih ciljeva.

Zaključno, gotovo bez iznimke, u svim domovima za dugotrajni smještaj uočljivo je odsustvo smislenih aktivnosti baziranih na osobnim ciljevima i interesima korisnika.

Poštivanje ljudskih prava u organiziranom stanovanju

Obilasci stambenih jedinica organiziranog stanovanja u većini slučajeva daju značajno pozitivniju i drugačiju sliku uvjeta života i poštivanja ljudskih prava u odnosu na klasični institucionalni smještaj.

Prilikom posjeta stambenim jedinicama korisnici slobodno iznose svoja iskustva tijekom boravka u organiziranom stanovanju, i to o svim aspektima svoga života - načinu raspolaganja novcem, radnom angažmanu, provođenju slobodnog vremena, te svojim osobnim životnim planovima i očekivanjima. Korisnici samostalno i slobodno iznose svoje želje i planove za nastavak samostalnog života, kao i

eventualnim partnerskim vezama. Neki korisnici izražavaju želju za zaposlenjem na otvorenom tržištu rada. Osim iskazanih osobnih ciljeva, korisnici su svjesni svojih realnih mogućnosti i ograničenja u ostvarenju nekih svojih ciljeva, te razumiju osobna ograničenja i širi kontekst životnih okolnosti. U organizaciji podrške i skrbi za korisnike prisutni su izraziti elementi filozofije neovisnog življenja u svakodnevnom životu, poticanje samostalnosti i osobne odgovornosti; korisnici ističu da su aktivni učesnici događanja u gradu i okolici prema svojim željama, odlaze na izlete, izlaze na kavu i sl., što se odnosi čak i na manje funkcionalne korisnike kojima je potreban visoki stupanj podrške u kretanju. U kontekstu troškova života i inflatornih kretanja, posljednjih godina pružatelji usluge organiziranog stanovanja imaju sve manje kapaciteta za osiguravanje još kvalitetnije usluge i provedbu principa neovisnog življenja. Sredstvima kojima raspolažu mogu osigurati sve manje osoblja/asistenata, a time i pružiti manje individualne podrške u provedbi osobnih ciljeva korisnika. Stoga izražavamo veliku zabrinutost da bi zbog manjka odgovarajuće financijske podrške za organizirano stanovanje, ono moglo poprimati sve više institucionalnih obilježja, čime bi se izgubila temeljna svrha i sadržaj ove usluge.

Redefiniranje usluge organiziranog stanovanja

U izvješću POSI za 2022. opisali smo probleme vezane uz cijenu usluge organiziranog stanovanja, na koje ukazuju nedržavni pružatelji usluge organiziranog stanovanja. Već tada smo naveli da, iako se donošenjem novog Pravilnika o mjerilima za pružanje socijalnih usluga (NN, br. 110/22), Pravilnika o metodologiji za utvrđivanje cijena socijalnih usluga (NN, br. 120/23) i Odluke o cijenama socijalnih usluga od 1. siječnja 2023. godine očekivalo osiguranje jednakosti i transparentnosti u financiranju usluga za sve pružatelje usluga u mreži, to je nažalost izostalo, a jednakost u položaju pružatelja samo je prividna. O navedenome, Savez udruga pružatelja usluge organiziranog stanovanja cjelovito je u više navrata obavještavao POSI te u bitnome ističu sljedeće:

„...Uspostava jedinstvene cijene jedini je način da se osigura transparentnost korištenja sredstava poreznih obveznika, ali i EU sredstava. Međutim, moramo istaknuti da se navedena cijena (u konačnici cijeli interval u odnosu na organizirano stanovanje uz sveobuhvatnu podršku) značajno razlikuje od realnog troška koje ministarstvo pokriva za državne pružatelje ove usluge.

Naime, navedena cijena za državne pružatelje usluge organiziranog stanovanja (1.130,00 eura), sukladno osnovici i koeficijentima koje određuje kolektivni ugovor za njihove radnike, ne pokriva niti trošak rada radnika. Naime, sukladno Pravilniku za pružanje sveobuhvatne podrške za pet ljudi u jednom stanu potrebno je pet asistenata, 0,25 zastupnika, 0,125 voditelja, 0,05 socijalnog radnika, 0,05 voditelja računovodstva i 0,05 računovodstvenog referenta. S predloženom cijenom od 1.130,00 eura po korisniku jednostavno nije moguće pokriti troškove ove usluge za stan u kojem živi prosječno 5 korisnika. Samo trošak osoblja (uz minimalnu plaću) za 5 ljudi u jednom stanu uz sveobuhvatnu podršku iznosi 1.038,79 eura po korisniku što uz cijenu od 1.130,00 eura po osobi ostavlja nešto manje od 92,00 eura za troškove života osobe i neizravne troškove usluge.

Stvarni trošak usluge nedržavnih pružatelja usluge organiziranog stanovanja obuhvaća i drugi bitni segment pružanja ove usluge: primjerice, pružanje usluge u iznajmljenoj nekretnini za koju plaćaju najam koji također podmiruju iz iznosa glavarine, a cijena najma stanova različita je ovisno u kojem području Republike Hrvatske se pruža usluga.

Dakle, sasvim je jasno da se postavljena cijena (i za državne i nedržavne pružatelje usluge) značajno razlikuje od realnog troška ove usluge. Međutim, državnim pružateljima razliku između postavljene cijene i realnog troška u potpunosti pokriva njihov osnivač (ministarstvo), poput plaća zaposlenicima u organiziranom stanovanju, materijalnih troškova i kapitalnih investicija, dok u odnosu na nedržavne pružatelje za istu uslugu istoj populaciji ministarstvo očigledno smatra kako je iznos postavljene cijene dostatan.

Intervali koje je ministarstvo postavilo nedržavnim pružateljima značajno se razlikuju od realnog troška ove usluge, stoga nedržavni pružatelj ne može ispuniti obvezujuće odredbe Zakona o minimalnoj plaći, Zakona o radu i navedenog Pravilnika o mjerilima za pružanje socijalnih usluga.

Postavljanje intervala cijena socijalnih usluga je smisleno samo ukoliko je donja granica intervala onaj minimum koji je potreban da bi pružatelj usluge mogao pružati navedenu. U odnosu na sveobuhvatnu podršku potrebno je ili promijeniti intervale kako bili odraz realnog troška (koji je za ovu uslugu oko 1.600,00 eura), ili kao i državnim pružateljima usluga, ministarstvo treba pokriti razliku između postavljene cijene i realnog troška“.

POSI je u preporuci nadležnom MROSP-u naglasio da deklarativno opredjeljenje za deinstitutionalizaciju treba biti vidljivo u stvarnoj podršci pružateljima izvaninstitutionalnih usluga, logističkoj i materijalnoj, kako bi se osigurala kvalitetna i održiva usluga za sve korisnike i to neovisno da li uslugu pružaju državni ili nedržavni pružatelji usluga u mreži. Preporučeno je da uskladi predložene cijene troškova sa stvarnim i realnim troškovima usluge, te ujedno u ugovorima predvidi indeksne klauzule, a sve kako bi se osigurala održivost usluge organiziranog stanovanja koja predstavlja jedan od najvažnijih načina za osiguranje konvencijskih načela življenja u zajednici osoba s invaliditetom.

U studenom 2023. godine je kod POSI održan sastanak s predstavnicima MROSP-a i Saveza pružatelja usluge organiziranog stanovanja na kojemu je ponovno raspravljano o položaju nedržavnih pružatelja usluge organiziranog stanovanja, te potrebi da se razmotri odnos cijene usluge organiziranog stanovanja i sadržaja usluge, koja se u realitetu Republike Hrvatske jedina približila standardima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom za ostvarivanje prava na neovisno življenje.

Aktivnosti na ovu temu nastavile su se i kroz održani Okrugli stol „Usluga organiziranog stanovanja za osobe s intelektualnim teškoćama: budućnost i izazovi“, u organizaciji Saveza pružatelja usluge organiziranog stanovanja, na kojem su definirani prijedlozi za redefiniranje ove usluge, te za izmjene i dopune Pravilnika o mjerilima za pružanje usluge organiziranog stanovanja za osobe s invaliditetom, koje u narednom razdoblju nadležno MROSP treba ozbiljno razmotriti:

- potrebno je promijeniti naziv usluge organiziranog stanovanja, pri čemu naglasak treba biti na sveobuhvatnoj podršci za neovisan život u zajednici, a ne isključivo na podršci u stanovanju;
- podjela ove usluge na četiri razine u Pravilniku o mjerilima pružatelja socijalnih usluga i Pravilniku o metodologiji za određivanje cijena socijalnih usluga nema zakonskog uporišta, nije životna niti provediva u praksi, stoga treba postaviti jedinstven interval cijene usluge, a cijenu utvrditi vodeći računa o sadržaju usluge, realnim troškovima te usporedbom s cijenama srodnih socijalnih usluga (osobna asistencija, psihosocijalna podrška), a od kojih se ova usluga i sastoji;
- mjerila koja trebaju zadovoljiti prostori i oprema trebaju odgovarati uvjetima i zahtjevima normalnoga života prosječne osobe koja živi u vlastitoj nekretnini (ili nekretnini svoje obitelji) - sadašnja mjerila su previše normirana, neživotna (npr. traže se isprave o pregledu, ispitivanju i provjeri ispravnosti bijele tehnike) i ne omogućuju pravo korisnika na izbor mjesta stanovanja;
- mjerila potrebnog broja asistenata u važećem Pravilniku su prenisko postavljena za pružanje individualizirane podrške korisnicima, što nije opravdano niti smisleno imajući u vidu svrhu i cilj usluge organiziranog stanovanja. Predlaže se, za uslugu organiziranog stanovanja za odrasle osobe s invaliditetom, broj asistenata odrediti u odnosu na korisnika kojem se usluga pruža, a ne u odnosu na stambenu jedinicu.

Zaključak:

Usluga organiziranog stanovanja trenutno je u RH jedina usluga koja u najvećoj mogućoj mjeri odražava konvencijske principe u podršci osobama s invaliditetom, te u ostvarivanju njihovog prava na neovisno življenje.

Kao sustavna podrška, pokazala se kao najkvalitetniji oblik zaštite za osobe s invaliditetom koju imamo, stoga postoji i nedvojbeno odgovornost resornog MROSP-a da se ova usluga podrži kroz zakonsko redefiniranje usluge, ali i financijskim instrumentima.

Nejednaki položaj korisnika i sudjelovanje u cijeni usluge organiziranog stanovanja

Druga dimenzija nejednakosti državnih i nedržavnih pružatelja usluge prikazana je u pritužbi brata i skrbnika osobe koja rješenjem Hrvatskog zavoda za socijalni rad ostvaruje uslugu organiziranog stanovanja od licenciranog nedržavnog pružatelja usluge, čija je cijena usluge definirana na 1.130 eura na temelju ugovora s nadležnim Ministarstvom. Sestra sukladno rješenju o smještaju dužna je svim svojim prihodima (ostvaruje obiteljsku mirovinu od nešto više od 1.000 eura) sudjelovati u plaćanju ukupne cijene smještaja. Participacija korisnika u cijeni smještaja kod državnih pružatelja određuje se u odnosu na „glavarinu“ koju određuje osnivač ustanove (Ministarstvo, op.a.), te bi sestra pritužitelja, kada bi bila smještena kod državnog pružatelja, participirala iz vlastite mirovine iznosom do 480 eura. Ovo je rezultat odluke nadležnog Ministarstva o odgodi primjene Odluke o cijenama socijalnih usluga, pa se kod državnih pružatelja još uvijek primjenjuju cijene usluge definirane „prije više desetljeća“, kako to navodi pritužitelj.

Iako je intencija Odluke o cijenama socijalnih usluga bila ujednačavanje cijene istovjetnih socijalnih usluga svih pružatelja socijalnih usluga koji usluge pružaju u mreži, određene prema jedinstvenoj metodologiji za izračun cijena socijalnih usluga, odgodom primjene istih, dovodi jednu kategoriju OSI u nepovoljniji položaj, jer su u odnosu na druge korisnike oštećeni za znatan iznos prihoda i imovine.

Više pružatelja usluge organiziranog stanovanja i korisnika ove usluge, ukazalo nam je na još jedan aspekt odredbe o participaciji korisnika u cijeni usluge smještaja, a odnosi se na korisnike organiziranog stanovanja koji se žele i imaju priliku zaposliti. Zakon o socijalnoj skrbi (NN, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23 i 156/23) propisuje da se pružanjem usluge organiziranog stanovanja korisnicima osiguravaju osnovne životne potrebe ali i socijalne, radne, kulturne, obrazovne, rekreacijske i druge potrebe radi uspostavljanja i održavanja njihovih socijalnih uloga, izjednačavanja njihovih mogućnosti, poboljšanja kvalitete života, poticanja aktivnog i samostalnog življenja te socijalnog uključivanja. Zakonska obaveza sudjelovanja korisnika u plaćanju cijene usluge svim svojim prihodima ima u takvim slučajevima odvratajući efekt, jer stjecanjem prihoda od rada korisnik istovremeno bez njega i ostaje. Ove odredbe su protivne svrsi i cilju ove usluge kao i načelima socijalne inkluzije OSI. Napominjemo da radni angažman odnosno zaposlenje korisnika usluge organiziranog stanovanja najčešće nije ni moguć bez stručne podrške, odnosno zapošljavanje i rad suštinski predstavljaju dio rehabilitacijskog procesa.

MROSP je odgovorio da preporuka POSI zahtijeva šire izmjene zakonodavnog okvira te da će kroz naredno razdoblje i u budućim izmjenama Zakona o socijalnoj skrbi voditi računa o iznesenim problemima te razmotriti mogućnost uvažavanja preporuke POSI, a sve s ciljem daljnjeg razvoja i osiguravanja aktivnog sudjelovanja osoba s invaliditetom u svim područjima života zajednice.

Izlazak iz doma/povratak u zajednicu

POSI godinama zaprima zamolbe i pritužbe smještenih korisnika koji traže povratak u vlastitu obitelj i izlazak iz ustanove. Uglavnom se radi o osobama s mentalnim oštećenjima koji nemaju podršku obitelji ili su smješteni na traženje člana obitelji, pa se izostanak obiteljske podrške pokazuje se najznačajnijim rizikom za smještaj u instituciju. Kroz ispitne postupke gotovo redovito utvrđujemo da se radi o povredi prava na život u zajednici te da neodobranje zahtjeva za povratak u vlastiti dom nema zakonsko uporište.

„... Znam da je život težak u današnje vrijeme jer svatko gleda samo sebe a drugog ne vidi...što se tiče privikavanja za samostalni život to je izmišljeno... u domu je život težak... tu se nagledam svašta... zato ja još dok imam 48 godina želim živjet kao čovjek u svom stanu dok sam živ barem imam na to pravo jer ovo je demokratska država... mene zanima zašto mi centar za socijalnu skrb brani živjet u mom stanu.“

„... imam kuću u kojoj sam živio i osobnu invalidninu... kad mi je bilo loše odveli su me u bolnicu, a onda u dom... ne znam zašto sam tu niti do kad ću biti tu... ovdje u domu mi je užasno...“

Najčešće se nepoduzimanje radnji povodom zahtjeva korisnika od područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad pravdaju nepostojanjem potrebnih usluga za podršku, kao i činjenicom da je korisnik lišen poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o liječenju i smještaju u adekvatnu ustanovu.

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila skrbnica štíćenice koja je smještena u domu za odrasle osobe, a koja ne želi više živjeti u instituciji. O svojoj želji obavijestila je HZSR prije dvije godine, ali o njezinom zahtjevu nije donesena nikakva odluka. Skrbnica štíćenicu podržava u njezinom nastojanju te je mišljenja kako su se stekli nužni preduvjeti za njezin izlazak iz institucije, ukoliko bi se realizirala kupovina stana od novca koji se nalazi na njezinom računu, o čemu je zatražila potrebno prethodno odobrenje za kupnju nekretnine od HZSR-a, koji je odugovlačio s donošenjem odluke, a potom usmeno odbio dati istu suglasnost. Skrbnica štíćenice pribavila je i mišljenje liječnika obiteljske medicine u kojem stoji kako bi se štíćenici moglo omogućiti da samostalno živi, uz obvezne kontrole psihijatra i liječnika obiteljske medicine. U izvješću institucije u kojoj se nalazi u bitnome se navodi kako korisnica osobno vodi brigu o redovitom uzimanju terapije i ni u kojem smislu ne pruža otpor. Mirna je i suradljiva, vješto koristi komunikacijske vještine te je svojim ponašanjem pokazala visoku razinu osobne odgovornosti; samostalno obavlja aktivnosti osobne higijene i održava higijenu prostora; novcem od džeparca raspolaže samostalno. U zadnjem nalazu liječnika psihijatra navodi se kako se pacijentica dobro osjeća, dok se u ranijim nalazima navodi kako je utvrđeno da kod imenovane nema znakova psihoze, ima kritičan stav prema poremećaju, svojoj skrbnici; zadržava želju za nastavak života izvan ustanove. On ne može sa sigurnošću isključiti pogoršanje zdravstvenog stanja u slučaju promjene životne okoline štíćenice. Unatoč svim ispunjenim preduvjetima, HZSR je stava kako štíćenica mora ostati u ustanovi dok vještak u postupku vraćanja poslovne sposobnosti ne ocijeni drugačije, jer HZSR ne može, a niti skrbnica ne bi trebala preuzeti takvu odgovornost na sebe.

Iz navedenog primjera vidljiva je jedna od osnovnih zapreka provedbe procesa deinstitucionalizacije, a to je odgovornost za dobrobit štíćenika, koja je prvenstveno na njegovom skrbniku i na HZSR-u i koja se tumači isključivo u smislu njegove sigurnosti. Prema takvom stavu, štíćenik je najsigurniji u instituciji, te zbog straha od odgovornosti, u HZSR-u nisu skloni razmatrati mogućnost izlaska štíćenika iz institucije, već u slučaju takve želje predlaže pokretanje postupka preispitivanja poslovne sposobnosti, prenoseći tako odgovornost na sud, odnosno sudskog vještaka. Ovaj stav je duboko pogrešan, jer osobe pod skrbništvom primarno trebaju pomoć i podršku, a vraćanjem poslovne sposobnosti zapravo ostaju prepušteni sami sebi jer nema više obveze pružanja podrške, čime potencijalna opasnost od ugrožavanja dobrobiti osobe raste. Teško je očekivati da će osoba, koja je provela godine u instituciji, živjeti po strogim pravilima institucije, u strukturi gdje nije bila u poziciji da mora donositi odluke i brinuti o niti jednom segmentu života, odjednom moći u svemu funkcionirati izvan te institucije, a bez podrške sustava. S druge strane, sud na temelju mišljenja vještaka u pravilu ne vraća poslovnu sposobnost u dijelu odlučivanja o smještaju onim osobama koje su u instituciju već smještene. Kako u tim sudskim postupcima štíćenici nisu adekvatno zastupani, zbog pasivnosti posebnih skrbnika, koji se također neće usuditi dati podršku štíćeniku za vraćanjem poslovne sposobnosti u ovom dijelu, šanse štíćenika za izlaskom iz institucije su minimalne.

Sudska odluka o lišenju poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju ne može se izjednačiti s obvezom boravka u ustanovi. Osoba lišena poslovne sposobnosti u dijelu odlučivanja o smještaju ima pravo živjeti izvan ustanove, a ukoliko skrbnik prihvati želje i osobne stavove štíćenika te procijeni da nisu u suprotnosti s njegovom dobrobiti.

U našem konkretnom slučaju iz dokumentacije u koju smo proveli uvid ne proizlazi da bi izlazak štíćenice iz institucije bio protivan njezinoj dobrobiti. Nerealno je očekivati da bi bilo koji stručnjak mogao sa sigurnošću jamčiti da kod štíćenice promjenom životnih okolnosti neće doći do pogoršanja zdravstvenog stanja. Znači li to da niti jedna osoba koja je smještena u instituciju više nikada neće dobiti šansu da iz nje izađe i da živi na slobodi? Je li opravdano da zbog straha od odgovornosti osobama koje

su lišene poslovne sposobnosti uskraćujemo temeljna ljudska prava – pravo na slobodu, na autonomiju, da odaberu gdje će i s kim živjeti? Njima je uskraćeno pravo na šansu da pokušaju živjeti samostalno, uz podršku. Pa ako osoba i ne uspije živjeti izvan institucije, odnosno ukoliko dođe do ugrožavanja njezine dobrobiti, povratak u instituciju ostaje kao mogućnost.

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila stranka lišena poslovne sposobnosti i smještena u instituciju, koja želi sklopiti brak i živjeti u stanu kojeg je vlasnica u 2/3 dijela. Radi realizacije svoje želje nije u mogućnosti kontaktirati skrbnicu jer nema njezin telefonski broj, niti mogućnost komunikacije na neki drugi način, a nije upoznata niti u kojem je opsegu lišena poslovne sposobnosti. U izvješću POSI skrbnica se očitovala kako se radi sklapanja braka sa štičenicom HZSR-a obratio njezin partner, a kako ona nema članova obitelji koji bi preuzeli skrb o njoj te je stoga skrb izvan vlastite obitelji jedini način zaštite prava i interesa štičenice. POSI je preporučio HZSR-u i skrbnici poduzeti sve mjere kako bi se pritužiteljici omogućio izlazak iz institucije te život u vlastitom stanu u kojem je živjela prije smještaja u instituciju. Potrebno joj je osigurati podršku životu u zajednici. HZSR je u svom očitovanju na preporuku naveo kako je za štičenicu pokrenut postupak preispitivanja poslovne sposobnosti, čime se kao i u prethodnom primjeru, teret odgovornost za odluku o izlasku iz institucije želi prebaciti sudu i vještaku. Posljedično, vraćanjem poslovne sposobnosti stranka ostaje bez odgovarajuće pomoći i podrške koja bi joj mogla biti potrebna.

Zanemarivanje zahtjeva štićenika za izlaskom iz institucije od strane skrbnika i HZSR-a jedan je od problema na koje se štičenicu učestalo pritužuju POSI. HZSR o ovim zahtjevima ne odlučuje donošenjem odluke u obliku upravnog akta na koju bi štićenik imao mogućnost ulaganja žalbe i/ili drugih pravnih lijekova, ostavljajući ih tako bez pravne zaštite kod zanemarivanja njihovih zahtjeva. Pravo korisnika institucije da o njegovom zahtjevu za puštanjem na slobodu odluku donese sud izražen je u komentaru čl. 14. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, takav stav zauzeo je i Europski sud za ljudska prava (primjerice u predmetu Stanev protiv Bugarske), a na isto je hrvatskim vlastima ukazao i Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) prilikom zadnje posjete Hrvatskoj 2022. godine. Na nedostupnost i nedostatnost pravne zaštite korisnika institucije POSI je već upozorio nadležno Ministarstvo.

Osobe s invaliditetom radi svog oštećenja trebaju pomoć i podršku, u različitim aspektima života, kako bi uspješno funkcionirali i živjeli u zajednici. Kada ne bi trebali nikakav vid podrške, ne bismo ih niti smatrali osobama s invaliditetom. Stoga je kod odlučivanja o njihovim pravima i mogućnostima potrebno usmjeriti se na njihove preostale mogućnosti i na procjenu vrste i obima podrške koja im je potrebna umjesto na njihove nedostatke koji ih onemogućavaju u samostalnom sudjelovanju u životu zajednice. Ovo su temeljni principi socijalnog modela poimanja invaliditeta i prava svake OSI zajamčena Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom.

Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, u čl. 14. nalaže se državama članicama da „*osiguraju da osobe s invaliditetom na jednaki način kao i drugi uživaju pravo na osobnu slobodu i sigurnost te da ne budu nezakonito ili arbitrarno lišene slobode, da svako lišavanje slobode bude u skladu sa zakonom, te da postojanje invaliditeta ni u kojem slučaju ne bude opravdanje za lišavanje slobode.*“ U Smjernicama o čl. 14. KPOSI koje je Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom usvojio u rujnu 2015. godine, se navodi kako je prisilno zadržavanje osoba s invaliditetom na temelju opasnosti ili prijetnje koju predstavljaju, navodne potrebe za njegovom ili liječenjem, ili drugih razloga vezanih za oštećenja ili zdravstvenu dijagnozu je u suprotnosti s pravom na slobodu i predstavlja proizvoljno lišavanje slobode.

POSI je također zaprimio više pritužbi i podnesaka OSI koje još uvijek žive u vlastitom domu, ali bez odgovarajućih usluga podrške koje su im potrebne. Najteža je situacija u ruralnim sredinama, koje osim nedovoljnog broja pružatelja socijalnih usluga, nemaju odgovarajuću infrastrukturu u području mobilnosti, prilagođena sredstva javnog prijevoza potrebna njima i njihovim pomagačima. U takvom slučaju OSI ovisne su o obitelji, zbog čega mogu biti izložene zanemarivanju, gubitku osobne autonomije i prava osobnog izbora i neovisnosti o čemu govori sljedeći podnesak OSI:

„...trebao bih informaciju kako pokrenuti postupak za neovisno življenje, tj. kako ja kao osoba s invaliditetom imam jednake mogućnosti za sudjelovanje u zajednici i životu kao ostali građani RH (EU). Koje mogućnosti na području Grada Zagreba za stanovanje mogu zatražiti? Postoji li mogućnost otkupa stanova koji su primjereni za osobe s invaliditetom u elektromotornim kolicima? Da budem oslobođen bilo kakve nametnute ovisnosti o obitelji ili prijateljima da imam izbor te da preuzmem jasnu kontrolu nad odlukama koje utječu na moj život. Volio bih samostalno donositi odluke, a ne da netko drugi donosi odluke koje utječu na moj život. Konkretno, treba mi točna uputa kome se obratiti za točnu informaciju. Također bih Vas zamolio da mi date smjernice kako zaštititi svoja osobna prava kao osoba s invaliditetom koja funkcionira u društvu te da svojom neovisnošću mogu osloboditi bilo čije nametnute volje u sociološkom i društvenom smislu.“

Pravo na neovisan život u zajednici podrazumijeva i neovisnost od članova obitelji. U RH se veliki postotak skrbi i podrške osobi s invaliditetom ostvaruje kroz neformalnu i besplatnu skrb i podršku koju pružaju članovi obitelji. Time se na obitelj stavlja veliki financijski, organizacijski i emocionalni teret pod kojim obitelji često pucaju, a osoba s invaliditetom se umjesto kao dostojanstveno i neovisno ljudsko biće osjeća kao teret. Tek kad se obitelj slomi pod pritiskom skrbi i prisiljena je svog člana smjestiti u ustanovu, država će za njegovu skrb izdvajati povećani iznos.

Mišljenja smo da samo takva sveobuhvatna i fleksibilna podrška ukoliko je dostupna, može omogućiti da se oživotvori odredba Konvencije na izbor mjesta gdje će i s kim će živjeti na ravnopravnoj osnovi s drugima.

U procesu razvoja usluga u zajednici naglašena je uloga sustava socijalne skrbi i središnje države, ali ne smijemo zaboraviti da pravo svake osobe na život u zajednici i razvoj usluga ne smije ostati pitanje samo jednog sustava i jedne razine vlasti. Svoju ulogu u razvoju usluga u zajednici trebaju preuzeti i drugi sustavi i institucije, ali i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

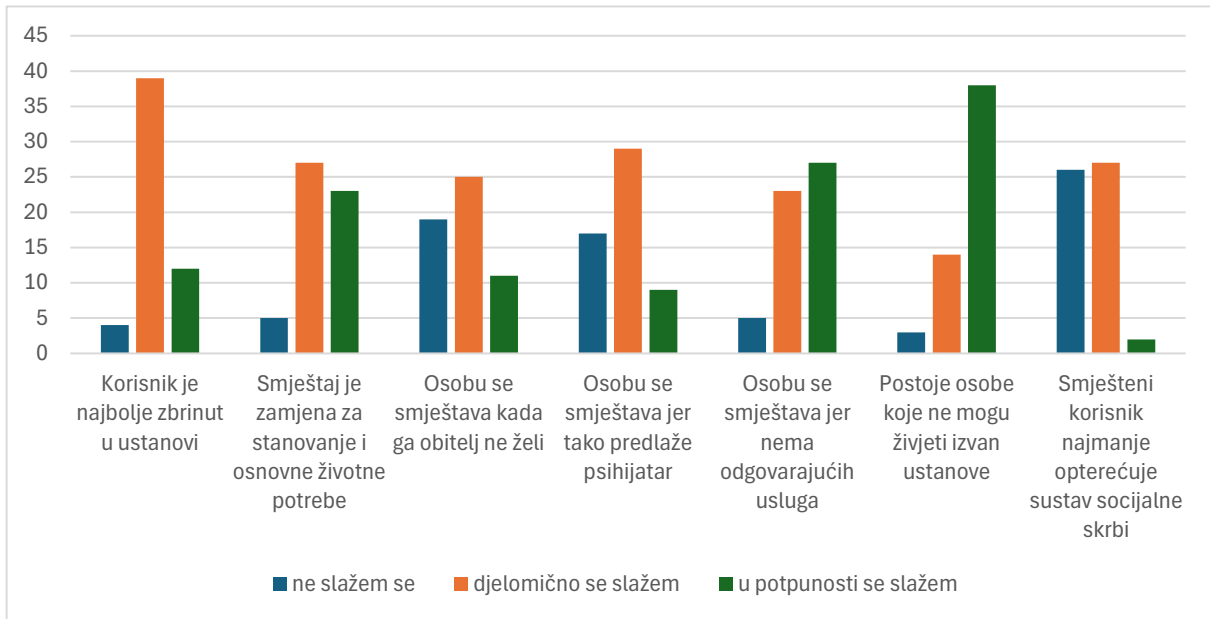
Stavovi o deinstitucionalizaciji i otpustu iz ustanova

POSI je o svim izazovima vezanim uz ovo pitanje želio ispitati stavove stručnjaka praktičara HZSR-a, onih koji u svakodnevnom radu odlučuju o najprimjerenijim oblicima skrbi za svakog pojedinog korisnika, te se u donošenju odluka suočavaju s različitim preprekama.

Zatražili smo od svih županijskih službi i svih područnih ureda ispunjavanje *google* ankete sa zamolbom da je ispuni što veći broj socijalnih radnika koji rade na poslovima zaštite odraslih osoba s invaliditetom i time iskažu svoje stavove i vlastitu praksu u odlukama vezanima za uslugu dugotrajnog smještaja osoba s invaliditetom, a posebno osoba s duševnim smetnjama. Nažalost, našoj zamolbi odazvalo se svega 55 stručnjaka HZSR-a, stoga i dobivene rezultate svakako treba uzeti s određenom rezervom. Nismo zaprimili povratnu informaciju o razlozima slabog odaziva, ali s obzirom na svojevrsni otpor djelatnika u sustavu poslovima vezanima uz invaliditet, moguće je povezati ih s nezainteresiranošću zaposlenika za ovu temu.

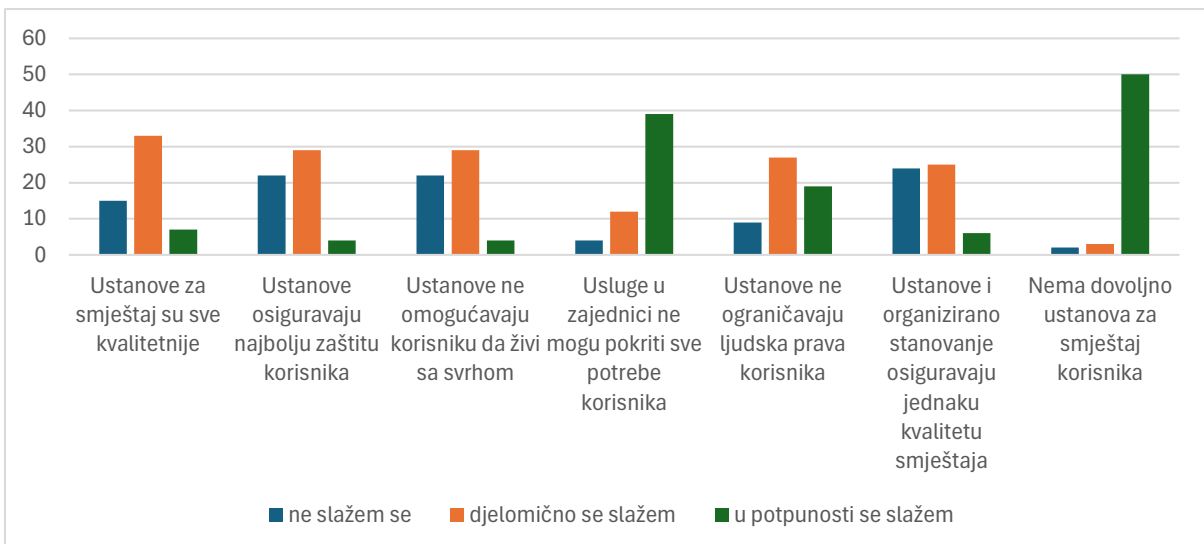
Djelatnicima smo postavili pitanja vezano uz stavove o smještaju kao preferiranoj socijalnoj usluzi za osobe s duševnim smetnjama, ulozi različitih dionika u odlukama o smještaju ili izlasku iz ustanove, posebno o ulozi resornog Ministarstva u procesu deinstitucionalizacije, kao i njegovom stavu o eventualnom otpuštanju korisnika iz ustanove.

Grafikon 16. Stavovi o razlozima smještanja osoba s duševnim smetnjama u institucije

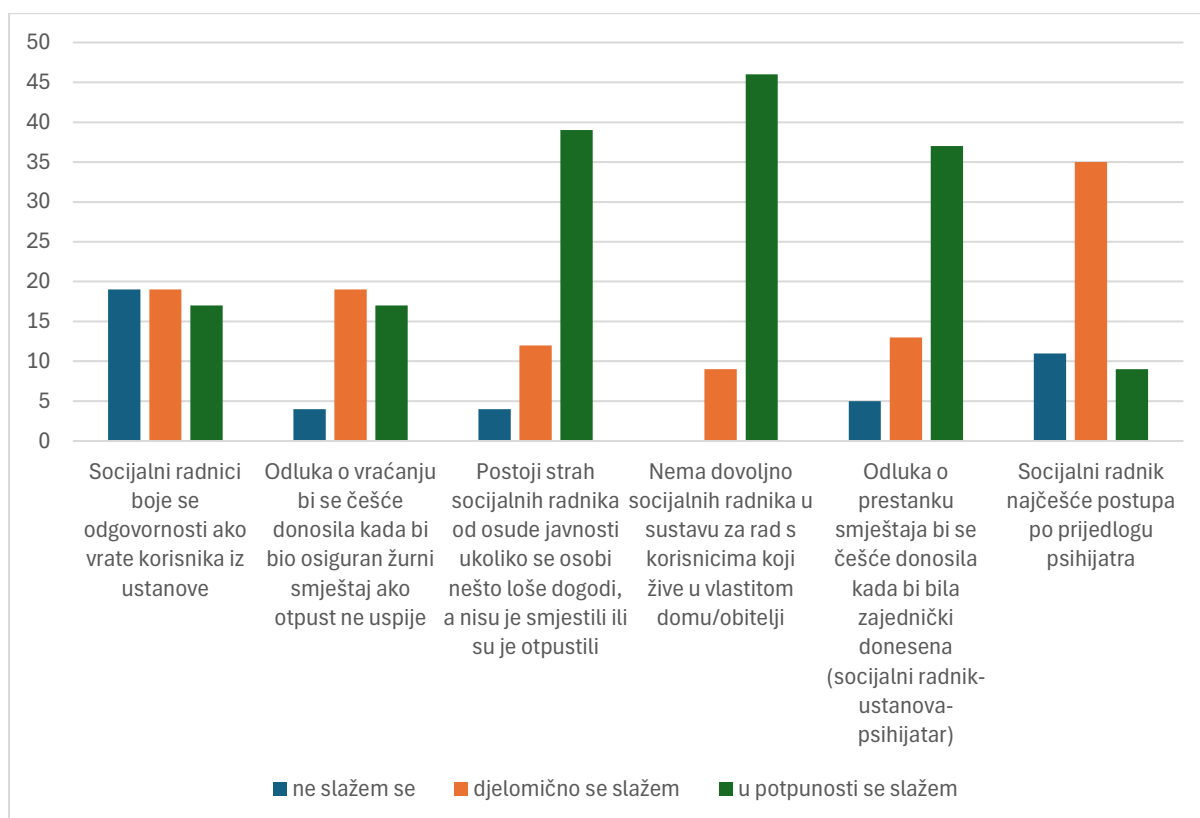
Najveći broj suglasja vidljiv je u tezi da je korisnik najbolje zbrinut u ustanovi, te da postoje osobe koje ne mogu živjeti izvan ustanove zbog svojih psihofizičkih obilježja. Ovome svakako treba dodati i visoko zastupljen stav da se osobe s duševnim smetnjama smještaju jer za njih nisu razvijene odgovarajuće usluge za podršku. Uz visoko izraženo neslaganje da se smještajem osigurava najbolja zaštita korisnika, gotovo svi ispitanici navode da nema dovoljno ustanova za smještaj, ali i da usluge u zajednici ne mogu pokriti sve potrebe korisnika. Stavovi o kvaliteti smještaja, ulozi ustanova u osiguravanju ispunjenog i kvalitetnog življenja upućuju na prihvaćanje institucionalnog smještaja kao prihvatljivog oblika skrbi, iako se samo nešto više od 80% djelatnika se u potpunosti ili djelomično slaže da ustanove ograničavaju ljudska prava korisnika.

Grafikon 17. Stavovi o smještaju kao obliku skrbi za osobu s duševnim smetnjama

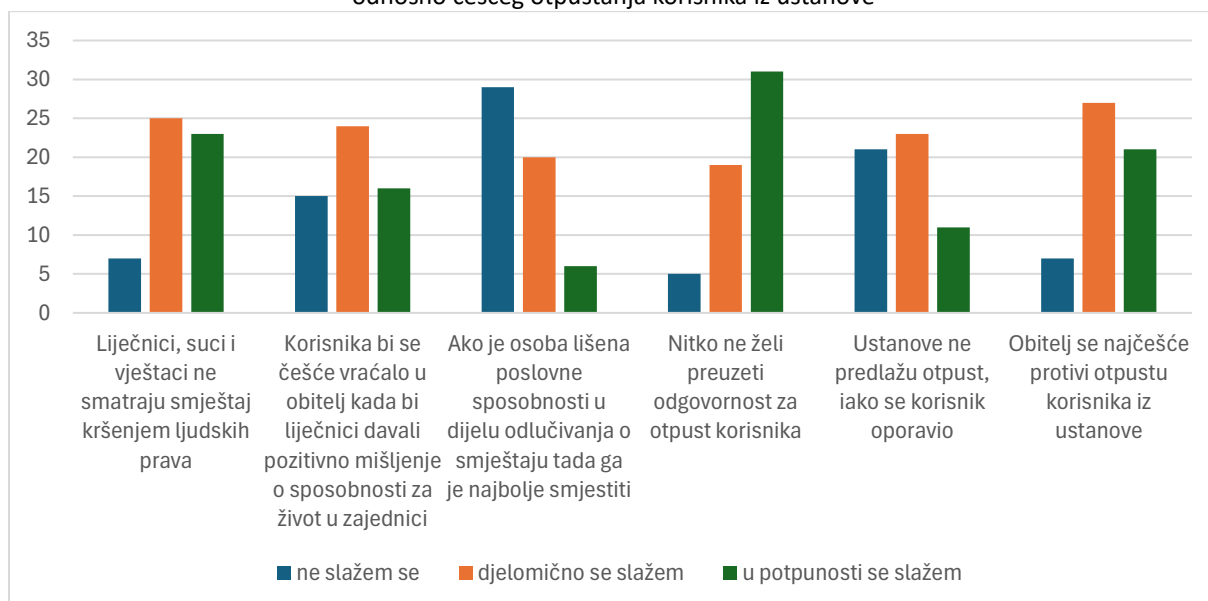
Iz ovih podataka zaključujemo da djelatnici socijalne skrbi u stvari ne gledaju negativno na korištenje smještaja kao oblika skrbi za osobe s duševnim smetnjama, ocjenjuju ustanove za smještaj sve kvalitetnijima, samo četiri ispitanika u potpunosti se slaže da ustanove ne osiguravaju svrhoviti život, a svi ostali se s tim ne slažu ili se samo djelomično slažu, te istovremeno velika većina djelatnika se u potpunosti ili djelomično slaže da ustanove ne ograničavaju ljudska prava korisnika.

Grafikon 18. Mišljenja o ulozi zaposlenika u sustavu socijalne skrbi u smanjenju broja smještenih osoba, odnosno povratku korisnika iz ustanove

U ocjeni uloge zaposlenika područnih ureda ističe se gotovo potpuno suglasje sa stavom da u sustavu nema dovoljno socijalnih radnika za podršku korisnicima koji žive u vlastitoj obitelji, kao i da postoji strah od osude javnosti ukoliko se nešto loše dogodi korisniku s duševnim smetnjama kojeg nisu smjestili ili su ga otpustili iz ustanove. Iako su gotovo podijeljeni stavovi o strahu od odgovornosti socijalnih radnika koji bi odlučili vratiti korisnika u zajednicu, 90% ispitanika slaže se ili djelomično se slaže sa tezom da bi se odluka o prestanku smještaja lakše donosila kada bi je zajednički donijeli ustanova - socijalni radnik - psihijatar.

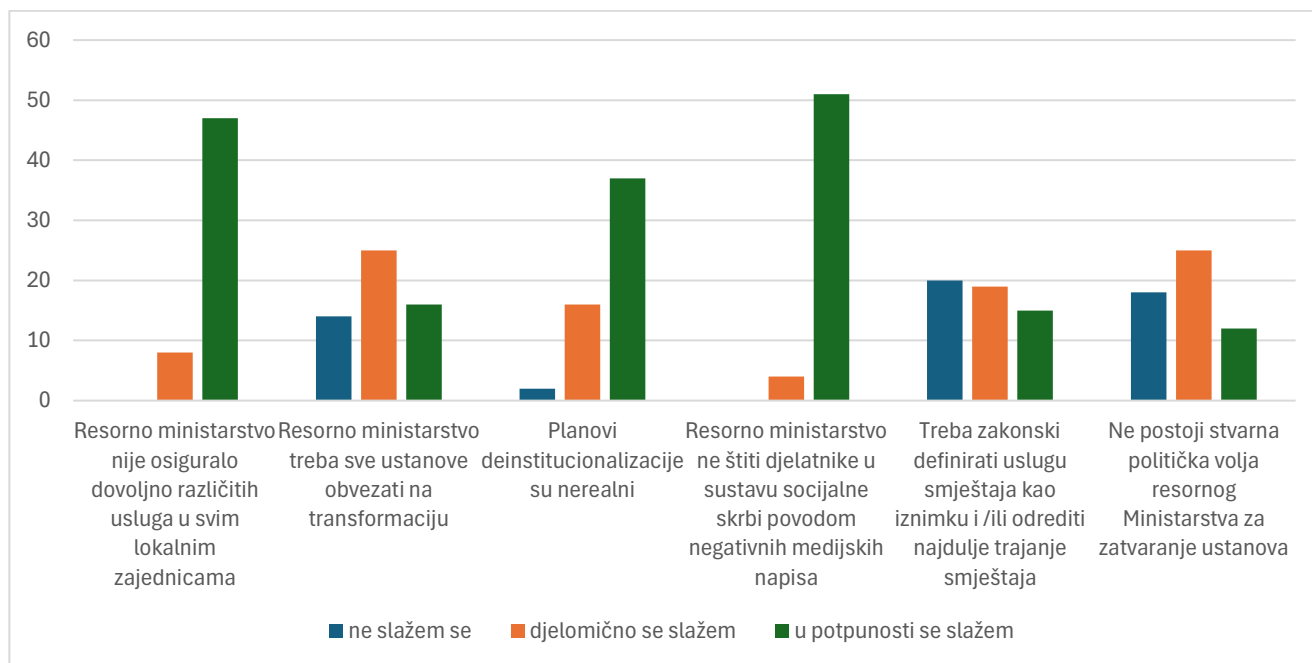
Grafikon 19. Mišljenja o ulozi različitih dionika u smanjenju potreba za smještajem, odnosno češćeg otpuštanja korisnika iz ustanove

Što se tiče stava da smještaj predstavlja kršenje ljudskih prava, gotovo 90% ispitanika je stava da suci, liječnici i vještaci ne smatraju da je smještaj kršenje ljudskih prava. Isto tako, dvije trećine ispitanika se slaže da bi se korisnike češće vraćalo iz institucije kada bi liječnici davali pozitivno mišljenje o sposobnosti korisnika da živi u zajednici. Ovo potvrđuje naš stav da je sve dionike koji sudjeluju u postupcima i odlukama vezano uz smještanje osoba s duševnim smetnjama potrebno dodatno educirati o socijalnom modelu poimanja invaliditeta i pravima svake osobe s invaliditetom zajamčenih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom (detaljnije o tome u poglavlju Izlazak iz doma/povratak u zajednicu). Kada ocjenjuju ulogu ustanova, samo 11 ispitanika se u potpunosti slaže da ustanove uglavnom ne predlažu otpust iako se korisnik oporavio, ostali su o tome podijeljenih stavova. Vidljivo je iz podataka da se obitelj korisnika najčešće protivi povratku korisnika iz ustanove, svega 7 ispitanika se s ovom tezom ne slaže. Indikativno je da se 29 ispitanika uopće ne slaže s tezom da je osobe lišene poslovne sposobnosti u dijelu smještaja najbolje i smjestiti, a gotovo jednaki broj ispitanika se s navedenim u potpunosti ili djelomično slaže. Povezanost otpusta iz ustanove i činjenice lišenja poslovne sposobnosti u odlukama o prekidu smještaja opisivali smo u više godišnjih izvješća, a u praksi POSI ove su činjenice gotovo povezane. O tome smo uvjereni kada u najvećem broju postupaka po zahtjevu štíćenika za izlazak iz ustanove, stručni radnici Zavoda ne utvrđuju ispunjenost pretpostavki za otpust, nego pokreću postupke za vraćanje poslovne sposobnosti u dijelu odluke o smještaju.

U ocjeni ispitanika uloge nadležnog Ministarstva jasno dominira stav da resorno Ministarstvo nije osiguralo dovoljno usluga u svim lokalnim zajednicama, da su planovi deinstitucionalizacije nerealni. 37 ispitanika smatra da ne postoji stvarna politička volja za zatvaranje ustanova, što se nadovezuje i na stav više od 40 ispitanika koji smatraju da bi Ministarstvo trebalo ustanove obvezati na transformaciju. U odnosu na položaj zaposlenika Područnih ureda Ministarstvo uopće ne štiti djelatnike u sustavu povodom negativnih medijskih napisa, što je povezano s gotovo unisonim stavom (51) ispitanika da se boje odgovornosti i negativnih medijskih napisa. Iz ovih podataka je jasno da bi pozitivan stav Ministarstva i podijeljena odgovornost pogodovala značajnije češćim odlukama o prekidu smještaja. Polovica ispitanika u potpunosti ili djelomično podržava i dodatne zakonske izmjene u definiranju smještaja kao iznimke.

Grafikon 20. Mišljenja o ulozi nadležnog Ministarstva u smanjenju broja smještenih osoba

Zaključak:

Pozivamo sva nadležna ministarstva (MROSP, MZ i MZO) i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, da se usmjere na stvaranje politika univerzalnih ljudskih prava te da se pitanja vezana uz invaliditet ugrade u sastavni dio njihovih strateških ciljeva održivoga razvoja, kako to zahtijeva Konvencija.

Prvi korak na putu stvaranja potrebnih promjena je svijest o tome da je smještaj posljednja opcija za svakog čovjeka, da se boravkom u instituciji ne osigurava oporavak, a prvenstveno da smještaj protivno volji osobe predstavlja diskriminaciju.

Na razini ustanova, resorno Ministarstvo treba osigurati konkretnu i operativnu stručnu podršku domovima socijalne skrbi koji su u procesu transformacije, kako bi se individualni planovi uskladili s potrebama njihovih korisnika i zajednice u kojoj djeluju.

Resornom Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike preporučujemo da izbjegne sve poznate i očekivane rizike transformacije ustanova kojima smo svjedočili ranijih godinama kada je proces transformacije ustanova zastao (nakon 2017. godini), u smislu otpora zaposlenika, otpora korisnika i dr. Predlažemo ponovo konzultirati Zajedničke europske smjernice za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici, Europske stručne skupine za prijelaz s institucionalne skrbi na usluge podrške za život u zajednici iz studenog 2012. godine.

Osigurati da ustanove socijalne skrbi u potpunosti apsorbiraju sva raspoloživa sredstva Europskog socijalnog fonda namijenjenih provedbi procesa deinstitutionalizacije i razvoja socijalnih usluga za osobe s invaliditetom, radi osiguravanja provedbe čl. 19. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom.

2.19. PRIMJERENI ŽIVOTNI STANDARD I SOCIJALNA ZAŠTITA

U području pristupa socijalnoj zaštiti je 2023. godina bila obilježena donošenjem značajnih zakona za osobe s invaliditetom, Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku.

Zakon o osobnoj asistenciji

POSI je u procesu donošenja ovog Zakona intenzivno komunicirao s MROSP-om, sudjelovao u radnoj skupini za donošenje Pravilnika o radu komisije za procjenu potreba za osobnim asistentom te se snažno zalagao da ovi propisi budu u najvećoj mogućoj mjeri temeljeni na načelima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, individualnog pristupa i na socijalnom modelu utemeljenom pristupu invaliditetu. Zakon je u procesu donošenja bio kontinuirano komuniciran s organizacijama osoba s invaliditetom, a veliki broj primjedbi na prvi Nacrt prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji je prihvaćen. Nakon objave Nacrta prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji (u daljnjem tekstu: ZOA), POSI je iznio svoje mišljenje i prijedloge detaljno, a u nekim bitnim odredbama predložio je sljedeće:

Osnovni elementi usluge osobne asistencije (u daljnjem tekstu: OA) je da ju moraju kontrolirati osobe s invaliditetom, koje imaju mogućnost prilagodbe svoje usluge, odnosno, osmisлити uslugu i odlučiti od koga, kako, kada, gdje i na koji se način će se usluga pružati te davanja uputa i usmjeravanja pružatelja usluga; usluga treba omogućiti spontano sudjelovanje u zajednici koje se temelji na samoodređenju; osobe s invaliditetom mogu slobodno birati stupanj osobne kontrole nad pružanjem usluga u skladu sa svojim okolnostima i preferencijama.

Kod definiranja kriterija za određivanje satnice OA predložili smo da se ona maksimalno individualizira te da se sukladno socijalnom modelu invaliditeta u procjeni potreba uzimaju u obzir uz vrstu i stupanj invaliditeta i osobne potrebe i obiteljske i životne okolnosti bodovane u određenim stupnjevima. Smatramo u potpunosti racionalnim i nužnim osigurati u iznimnim slučajevima uslugu i 24 sata dnevno za osobu čija vrsta i težina invaliditeta, kao i okolišne okolnosti to zahtijevaju. Lista za procjenu potreba treba biti standardizirani obrazac, koji će sadržavati ključne odrednice za odluku o vrsti i opsegu usluge. Isto tako ne smije se razlikovati opseg podrške ovisno o vrsti invaliditeta.

U tom smislu u čl. 32. Prijedloga ZOA uočili smo nejednak položaj osoba s intelektualnim teškoćama, koje neovisno o tome žive li same ili u obitelji, ne mogu ostvariti više od 88 sati tjedno podrške OA (do četiri sata dnevno). S obzirom da ove osobe u pravilu ne mogu ostvariti pravo na status roditelja/njegovatelja, smatramo da se ovdje radi o jednoj obespravljenosti kategoriji osoba s invaliditetom koja je zbog nemogućnosti dobivanja podrške prisiljena živjeti izvan obitelji, izvan svojeg doma i poznatog okruženja. Oni su, kao što se može jasno vidjeti, dvostruko zaklinuti:

1. prema Zakonu o socijalnoj skrbi ne mogu ostvariti pravo na njegovatelja u obitelji,
2. prema ZOA ne dobivaju dovoljno sati potpore asistenta, zbog čega je očigledno da se za tu kategoriju osoba niti ne predviđa ostanak u vlastitom domu što je protivno pravu na neovisno življenje, odnosno življenju uz podršku u zajednici.

Ostvarivanjem prava na status roditelja/njegovatelja u RH je više od 5.000 osoba dobilo mogućnost živjeti u svojem domu i poznatoj sredini, imaju izbor različitih aktivnosti, neki od njih mogu raditi, studirati i biti aktivan član zajednice, ovisno o svojim sposobnostima. Osobe s nevidljivim invaliditetom (intelektualna i mentalna oštećenja) takvu mogućnost nemaju zbog zakonskih ograničenja, a limitirana satnica za dobivanje osobnog asistenta nije dostatna podrška koja im je potrebna te su zbog nejednakih kriterija diskriminirani u ostvarivanju prava na život u zajednici.

Stoga se zalažemo da se opseg podrške osobnog asistenta planira primjenjujući jedinstvene kriterije težine invaliditeta (treći i četvrti stupanj), kao i na temelju stvarnih i realnih potreba. S obzirom da usluga osobnog asistenta predstavlja preduvjet ostvarivanja temeljnih ljudskih prava - prava na autonomiju, dostojanstvo, aktivan život sukladno njihovim sposobnostima (rad, školovanje, sudjelovanje u kulturnim i sportskim aktivnostima i sl.), potrebno je ostvarivanje ovog prava svih kategorija osoba s najtežim invaliditetom urediti na principijelan način, prema težini invaliditeta i njihovim stvarnim potrebama, a pogotovo vodeći računa da ogromna populacija osoba s invaliditetom koja nema priznati status njegovatelja u budućnosti ovisi isključivo o usluzi osobnog asistenta.

Odredbe o sudjelovanju korisnika u cijeni usluge, kako je bilo predloženo u prvom čitanju, predlagali smo u potpunosti odbaciti. Stavljanje OSI u kontekst siromaštva i socijalne deprivacije treba napustiti, a termini „osnovne životne potrebe“, „trostruki iznos zajamčene minimalne naknade“, „koja ne služi...za podmirenje osnovnih životnih potreba“ stavljaju uslugu OA u kontekst socijalne potpore. Usluga OA omogućit će osobama s invaliditetom da u manjoj mjeri budu ovisne (o društvu/obitelji), a s druge strane omogućiti da postanu aktivni, obrazovani i zaposleni pa prema tome financiranje ove usluge treba gledati kao ulaganje u ljudske resurse na koje do sada nismo u dovoljno mjeri (ili uopće) računali.

Velike prijepeke u Nacrtu prijedloga ZOA izazvale su odredbe koje se odnose na koliziju prava na OA i drugih prava, a posebno istodobnog korištenja prava na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja. U tom smislu smo predložili da se usluga OA za poslove koji ne uključuju njegu, sukladno individualnim potrebama, omogući u opsegu od najmanje dva, a najviše četiri sata dnevno uvažavajući da se status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja odobrava za njegu osoba s najtežim stupnjevima invaliditeta, što ne isključuje potrebu za podrškom osobnog asistenta u dijelu mobilnosti i kretanja, sudjelovanja u različitim socijalnim aktivnostima i dr. S druge strane treba prihvatiti i činjenicu da zakonsko ograničenje može biti uvjetovano financijskim okvirom usluge OA - pravo na status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja omogućava OSI život u obitelji i time izbjegavanje institucionalizacije, što je interes i ostalih OSI koji nemaju mogućnost za ostvarivanje prava na status.

Kolizija je definirana i u odnosu na uslugu pomoći u kući. Sadržaj usluge OA u jednom dijelu istovjetan je i sadržaju usluge pomoći u kući (obavljanje kućanskih poslova koje korisnik nije u mogućnosti samostalno obaviti ili koje umjesto korisnika nisu u mogućnosti obaviti članovi kućanstva, organiziranje prehrane i hranjenje, održavanje osobne higijene), stoga je moguće istodobno korištenje i jednog i drugog prava, pri čemu se usluga OA ostvaruje u satnici koja je umanjena za broj sati priznatog prava na pomoć u kući. Kao i u slučaju kolizije sa statusom njegovatelja, odbačen je i ovaj prijedlog, s obrazloženjem da OSI ima izbor između usluge pomoći u kući i osobnog asistenta.

Što se tiče prijedloga da OA ostvare i maloljetnici, treba uzeti u obzir da je osnovno načelo usluge OA pravo na samoodređenje, a to je pravo da samostalno kreira uslugu i usmjerava njezinu provedbu, što kod maloljetnog djeteta nije moguće postići. Asistent maloljetnom djetetu u svojoj biti je podrška roditelju koji dijete njeguje, stoga je takav oblik usluge potrebno tek razviti i ugraditi u sustav, prvenstveno uslugu odmor od skrbi, kao što je to najavljeno i Nacionalnom planom razvoja socijalnih usluga za razdoblje od 2021. do 2027. godine: „Usluga odmor od skrbi (short break, respite care) namijenjena je obiteljima koje skrbe o osobi ovisnoj o njihovoj podršci zbog tjelesnog, mentalnog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja te privremenih ili trajnih promjena u zdravstvenom stanju. Izravnu podršku u obitelji ili izvan nje, pruža asistent vođen teorijskim i praktičnim znanjima stručnog tima (profili stručnjaka; socijalni radnik, zdravstveni radnik, rehabilitator, radni terapeut, psiholog). Podrška se pruža sukladno procijenjenim individualnim potrebama svake obitelji i njenog člana. Djeluje na prevenciju institucionalizacije i omogućava postizanje ravnoteže obiteljskog života.“ Iz navedenog proizlazi ključna razlika između ova dva oblika podrške - stručni profil asistenta usluge odmor od skrbi i stručno planiranje i procjena individualnih potreba obitelji, za razliku od osobnog asistenta koji obavlja isključivo one poslove čiju potrebu iskaže sam korisnik.

Zakon o osobnoj asistenciji (NN, br. 71/23) stupio je na snagu 1. srpnja 2023. godine, a za punu primjenu Zakona trebalo je donijeti više podzakonskih propisa, koji su stupili na snagu već 23. kolovoza - Pravilnik o sastavu i načinu rada Komisije za procjenu potrebe korisnika za uslugom osobne asistencije, Pravilnik o standardima kvalitete za pružanje usluge osobne asistencije, te Pravilnik o mjerilima za pružanje usluge osobne asistencije, utvrđivanju cijene, sadržaju obrasca za podnošenje prijave na javni poziv te načinu i uvjetima sklapanja ugovora (svi su objavljenima u NN, br. 96/23). Donošenjem svih normativnih akata stvoreni su preduvjeti za licenciranje pružatelja usluga osobne asistencije i sklapanje ugovora s nadležnim MROSP-om.

MROSP je vezano uz ostvarivanje prava na OA poduzimalo niz aktivnosti kako bi se osigurala nesmetana primjena svih zakonskih i podzakonskih akata – izrada korisničkog priručnika za komisije za procjenu potreba korisnika osobne asistencije, održano je više edukacija a članovima komisija i organizacijama civilnog društva – potencijalnim pružateljima usluge, zavodima za socijalni rad dostavljena je uputa da se zahtjevi za uslugom osobne asistencije trebaju zaprimati, jer su svi zakonski i podzakonski akti doneseni. Dana 17. listopada objavljen je javni poziv za podnošenje ponuda za pružanje usluge osobne asistencije u Republici Hrvatskoj i to za uslugu osobne asistencije, videćeg pratitelja, komunikacijskog posrednika za gluhoslijepe i gluhe osobe.

Čini se da je osim sporadičnih teškoća, implementacija ovog Zakona protekla zadovoljavajuće, na što ukazuje relativno mali broj pritužbi osoba s invaliditetom i organizacija civilnog društva. Ipak, postoje područja u kojima možemo očekivati potencijalne probleme:

- premaleni broj pružatelja ili nejednaka regionalna rasprostranjenost - prema Registru pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi proizlazi da je licencirano svega 53 pružatelja usluge osobne asistencije, nadležno Ministarstvo objavljuje druge podatke; očigledno je potrebno Registar učiniti preglednijim i ažurnijim, kako bi i Zavod i potencijalni korisnici lakše dobili podatak o potencijalnom pružatelju usluge;
- nadalje, potrebno je žurno urediti pitanje edukacije za osobnog asistenta, odnosno formalnog osposobljavanja osobnog asistenta, odnosno definirati program osposobljavanja radi podizanja kvalitete pružanja ove usluge;
- naziru se teškoće u osiguravanju dovoljnog broja zaposlenika - osobnih asistenata; potencijalni radnici unaprijed žele znati kolika će im biti plaća, ali plaće određuje poslodavac - pružatelj usluge. Ministar je Odlukom o cijeni usluge osobne asistencije iz listopada 2023. godine odredio cijene usluge osobne asistencije: za osobnog asistenta i videćeg pratitelja 11,00 eura, komunikacijskog posrednika za gluhe 12,50 eura, a za gluhoslijepe 13,50 eura. To je cijena određena za pružatelja usluge, ali nije jednoznačno definirana cijena sata usluge osobne asistencije i poseban trošak organizacije usluge pružatelju.

U javnoj raspravi predložili smo razmotriti formiranje uvećane različite cijene sata za osobnog asistenta koji obavlja specifične aktivnosti koje iziskuju dodatna znanja i vještine unutar ove usluge, što bi imalo motivirajući učinak na zapošljavanje osobnih asistenata u kontekstu nedostatka radne snage i opće potplaćenosti osobnih asistenata.

Zakon o inkluzivnom dodatku

Povodom donošenja Nacrta prijedloga Zakona o inkluzivnom dodatku u javnu raspravu inzistirali smo da se dodatno poradi na izbjegavanju nejednakog pristupa po pojedinim dobnim skupinama, prema vrstama i stupnjevima oštećenja ili drugim obilježjima, odnosno da se razine potpore odrede prema jednakim i pravednim kriterijima. POSI je u javnu raspravu uputilo detaljan prijedlog za svaku vrstu invaliditeta, pri čemu smo predložili razine inkluzivne potpore odrediti prema dobi: za djecu 0-7 godina, djecu nakon sedam godina do punoljetnosti i za odrasle osobe. Smatrali smo dvojbenim da se nastupom punoljetnosti težina invaliditeta i postojanje dodatnih oštećenja pa niti realne potrebe odraslih osoba s invaliditetom ne uzimaju u obzir, odnosno da se dosadašnja razina potpore mijenja (na nižu razinu). Nakon punoljetnosti osoba će imati jednaku potrebu za potporom, jednake (a možda i veće) prepreke i teškoće, što bi trebalo vrednovati kod određivanja razine potrebe, a ne ih stavljati u neravnotežan položaj obzirom na dob. Prijedlog u tom smislu nije prihvaćen.

Naročito su prijedlogom u nepovoljnom položaju bile osobe s mentalnim oštećenjima, za koje prema Nacrtu prijedloga nije bilo predviđeno ostvarivanje najviše razine potpore čak niti kada im je utvrđen u najteži stupanj invaliditeta. Osobe s psihičkim bolestima u društvu su u najvećoj mjeri izložene stigmatizaciji, izoliranosti i isključenosti, najveći broj osoba s teškim psihičkim bolestima nije u svijetu rada, nema odgovarajućih materijalnih sredstava kojima bi si osigurali psihoterapijske i druge tretmane ili si osigurali druge oblike podrške. Stoga smo predložili da osobe sa mentalnim oštećenjem četvrtog stupnja oštećenja funkcionalnih sposobnosti ukoliko imaju i dodatne teškoće ostvare pravo na prvu razinu inkluzivnog dodatka, principijelno kao što je to i kod osoba s drugim vrstama invaliditeta. Prijedlog POSI-a je prihvaćen.

Predložili smo da se odredba koja definira razine potpore u uskladi s kriterijima iz nalaza i mišljenja Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, odnosno propisom kojima se uređuje vještačenje i metodologija vještačenja. Prijedlog razina potpore u određenoj mjeri je bio nedosljedan, koristila se terminologija djelomično neusklađena s Listom težine i vrste oštećenja funkcionalnih sposobnosti (koriste se termini oštećenje -teškoće - dodatne teškoće - komorbiditet). Prijedlog POSI bio je da se za višu razinu potpore ispuni isključivo kriterij dodatnih oštećenja iz Liste oštećenja funkcionalnih sposobnosti, kako bi se kasnije u primjeni propisa u praksi izbjeglo neujednačeno postupanje i neujednačeno tumačenje dodatnih oštećenja.

Prema principu ujednačenih kriterija nismo vidjeli opravdanje da se za različiti stupanj oštećenja bilo koje vrste oštećenja dobiva ista razina potpore, kao što je to npr. kod osoba s oštećenja vida i sluha koji su stavljeni u istu razinu potpore neovisno o tome da li imaju 3. i 4. stupanj oštećenja funkcionalnih sposobnosti. Osobe s različitim stupnjem oštećenja funkcionalnih sposobnosti trebaju različite razine podrške, stoga bi im trebala pripadati i različita razina inkluzivnog dodatka.

Prijedlozi POSI su djelomično prihvaćeni. Na žalost, nije prihvaćen prijedlog da korisnici organiziranog stanovanja i smještaja također ostvare pravo na inkluzivni dodatak. POSI ima uvid u način pružanja ove usluge, te zamjećuje da je materijalni status korisnika loš, odnosno da cijena usluge omogućava stručnu podršku i osnovnu egzistenciju korisnika, a sve ostale individualne potrebe korisnika gotovo da ne mogu biti zadovoljene (pristup sadržajima slobodnog vremena, kulturnim, sportskim i drugim aktivnostima i sl.). Bez odgovarajuće financijske podrške ne može se očekivati ostvarivanje sadržaja usluge organiziranog stanovanja, a time niti njezine svrhe.

Kao potpisnici Konvencije o pravima osoba s invaliditetom imamo obavezu ovu uslugu širiti i unapređivati. Iz tog razloga u cilju ostvarenja obavezujućih politika u odnosu na ostvarivanje prava iz čl. 19. Konvencije, predložili smo omogućiti ostvarivanje prava na inkluzivni dodatak i osobama u

organiziranom stanovanju (koje po svojoj definiciji i suštini i zakonskoj odrednici nije smještaj). Potrebno je razmotriti razliku između smještaja, organiziranog stanovanja i udomiteljstva, te definirati odnos naknade i navedenih usluga na principijelan način, vodeći računa da pravo na kvalitetno puno i učinkovito sudjelovanje u životu zajednice, pa i inkluzivni dodatak trebaju ostvarivati i korisnici izvaninstitucijskih usluga. Kao varijantu, predložili smo definirati određeni postotak inkluzivnog dodatka koji pripada osobi na smještaju i organiziranom stanovanju.

Stoga smo i nakon završetka postupka e-Savjetovanja uputili preporuku MROSP-u da se novčana pomoć za nezaposlene osobe s invaliditetom zadrži u postojećem Zakonu o tržištu rada (NN, br. 118/18, 32/20, 18/22 i 156/23), odnosno da se kroz Zakon o inkluzivnom dodatku ne objedinjuje s drugim postojećim pravima po osnovi invaliditeta s obzirom na svrhu i namjenu navedene naknade. Tome u prilog ide činjenica da se niti jedan kriterij ostvarivanja prava na inkluzivni dodatak u Nacrtu prijedloga Zakona o inkluzivnom dodatku ne odnosi na ne/zaposlenost ili radnu sposobnost. Nezaposlene osobe s invaliditetom posebno su ranjiva skupina osoba kojima ova naknada predstavlja jedini prihod i sredstva za uzdržavanje, poznato je da zbog invaliditeta spadaju u skupinu teže zapošljivih osoba kojima ova naknada omogućava makar i neznatna sredstva za zadovoljavanje minimalnih životnih potreba, te smatramo da kao takva treba ostati pravo OSI na temelju nezaposlenosti. Osim toga, veliki broj osoba s invaliditetom korisnika ove naknade zbog najmanjeg stupnja invaliditeta (npr. prvog stupanj težine oštećenja funkcionalne sposobnosti) nije moglo ostvariti pravo na niti jednu drugu novčanu naknadu po kriteriju težine invaliditeta u sustavu socijalne skrbi, te postoji opravdana bojazan da veliki broj osoba niti sada neće biti obuhvaćeno kriterijima predviđenima za ostvarivanje inkluzivnog dodatka.

Ponovno naglašavamo da je prvenstveni stav POSI da se korisnici usluge organiziranog stanovanja u svim segmentima priznanja prava i usluga iz sustava socijalne skrbi izjednače s osobama s invaliditetom koje žive u svojim obiteljima (uključujući pravo na inkluzivni dodatak i detaljnije definiranje usluge OA/podržke za neovisni život u zajednici unutar usluge organiziranog stanovanja) i na takvim prijedlozima ćemo i nadalje ustrajati. No, ukoliko se zadrži postojeće uređenje, smatramo neprihvatljivim da se novim Zakonom o inkluzivnom dodatku dodatno pogoršava položaj korisnika usluge organiziranog stanovanja.

MROSP je odgovorilo da sva prava koja se objedinjuju u pravo na inkluzivni dodatak imaju isti temelj po kojem se ostvaruju a to je vrsta i težina invaliditeta-oštećenja funkcionalnih sposobnosti, te da će i dalje za nezaposlene osobe s invaliditetom osiguravati odgovarajuću podršku za uključivanje na tržište rada. Dalje se navodi: *„Naglasak će biti na uključivanju u mjere aktivne politike zapošljavanja s ciljem jačanja njihove zapošljivosti i stjecanja znanja i vještina traženih na tržištu rada. Stoga će i u narednom razdoblju uvjeti i kriteriji za uključivanje OSI u mjere aktivne politike zapošljavanja biti znatno povoljniji u odnosu na ostale skupine nezaposlenih osoba. Navedeno je i u skladu s Nacionalnim planom za izjednačavanje mogućnosti za OSI od 2021.-2027. godine, u okviru kojega je upravo unapređenje sustava zapošljavanja OSI prepoznato kao poseban cilj, a ključne mjere za ostvarenje navedenog cilja su kvalitetna priprema osoba s invaliditetom za zapošljavanje te nastavak provedbe aktivne politike zapošljavanja.*

Pritužbe na rad Hrvatskog zavoda za socijalni rad i jačanje sustava socijalne skrbi

Socijalna zaštita i pristup pravima iz socijalne skrbi je područje u kojem zaprimamo najviše upita i pritužbi osoba s invaliditetom i članova obitelji. To je sustav u kojem OSI ostvaruju značajna novčana prava i usluge čije ostvarivanje utječe na kvalitetu njihova života i podmirivanje osnovnih životnih potreba. Građani su se obraćali podnescima i telefonski, s pitanjima o načinu ostvarivanja nekog prava, postupku i trajanju, zakonskim uvjetima i ograničenjima, a jedan dio se odnosi na pritužbe na postupanje stručnih radnika područnih ureda, kao i način vještačenja i nalaze ZOSI-a. Najveći broj pritužbi odnosi se na dugotrajnost postupaka za ostvarivanje prava. Provedbom ispitnog postupka u pravilu uočavamo opravdanost pritužbi, pri čemu gotovo u pravilu na dugotrajnost postupaka utječe čekanje nalaza i mišljenja i drugostupanjskih postupaka kod nadležnog Ministarstva., a gotovo polovica

obraćanja ukazuje na neopravdano trajanje postupaka. Nadalje, u odnosu na ranije godine, u manjoj mjeri uočavamo propuste područnih ureda u smislu primjene materijalnog prava i odobravanja pripadajućih prava iz socijalne skrbi, te u takvim slučajevima stranke upućujemo na korištenje pravnih lijekova.

Informiranje i pružanje savjetodavne pomoći OSI o načinu ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i odgovaranje na upite stranaka dio je ovlasti POSI, ali porast broja takvih upita i pritužbi u velikoj mjeri oduzima značajne kapacitete POSI. POSI bi trebao djelovati tek kada su sva druga sredstva iscrpljena, a za upite o pravima iz socijalne skrbi nadležan je Hrvatski zavod za socijalni rad, odnosno njegovi područni uredi. Međutim, stranke o kontaktima s nadležnim institucijama učestalo navode „...zovem vas, jer mi se tamo nitko ne javlja...“; „...šaljem meilove i zovem telefonom, ali odgovora nema...“; „...oni mi daju samo šturu odgovore...“.

Pojačani interes za informacijama o naknadama na temelju invaliditeta nastupio je već i samom najavom donošenja Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku. Posebno smo uočili interes za ostvarivanje inkluzivnog dodatka osoba s invaliditetom koje do sada nisu ostvarivale prava iz socijalne skrbi - korisnici doplatka za tuđu njegu i pomoć prema propisima iz mirovinskog osiguranja, branitelja i zaposlenim osobama s utvrđenim postotkom tjelesnog oštećenja. Intenzitet zahtjeva za savjetima i informacijama prema POSI prisutan je i u područnim uredima Hrvatskog zavoda za socijalni rad, o čemu nas informiraju u službenim kontaktima djelatnici Zavoda.

Entuzijazam svih dionika uključenih u pripremu i donošenje Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku (osobe s invaliditetom, organizacije civilnog društva, nadležno ministarstvo) nisu dijelili socijalni radnici u pojedinim područnim uredima HZSR. Po najavi donošenja Zakona o inkluzivnom dodatku zaprimili smo i predstavke nekoliko područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad, podržane od strane Hrvatske komore socijalnih radnika i Hrvatske udruge socijalnih radnika, kako bi se „naknada na temelju zdravstvenog stanja i invaliditeta trebala ostvarivati u nekom drugom sustavu“. Kao razlog nezadovoljstva zaposlenika HZSR navode potkapacitiranost sustava socijalne skrbi, nedovoljan broj stručnih radnika, nezainteresiranosti stručnjaka za rad u sustavu socijalne skrbi, pa i otpor samih OSI koji se navodno protive svojevrsnoj stigmi i negativnoj konotaciji sustava socijalne skrbi u okviru kojega ostvaruju prava isključivo zbog zdravstvenog stanja i invaliditeta. Objektivna je činjenica da sustav socijalne skrbi s postojećim brojem radnika do kraja 2024. godine treba provesti oko 150.000 postupaka za priznavanje prava na inkluzivni dodatak, te oko 13.000 postupaka za odobravanje osobnog asistenta, kako je to navedeno u projekcijama i ocjeni stanja za donošenje ova dva zakonska akta. S druge strane, očit je nedostatak uvida potencijalnih korisnika u objektivne okolnosti sustava socijalne skrbi i kritičko sagledavanje njegovih ograničenja. Samo tako se može objasniti da je u postupku e-Savjetovanja na Nacrtu prijedloga Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku upućeno 12 prijedloga organizacija civilnog društva i pojedinaca, da se u uz prekršajne sankcije dodaju i „kaznene odredbe za Zavod u slučaju da ne donesu rješenje u propisanom roku i/ili za ZOSI ako ne donesu nalaz i mišljenje u razumnom roku“.

OSI trebaju kvalitetne i sveobuhvatne informacije - o pravima, o postupku, o uslugama i sl., kao i pravodobno ostvarivanje prava. Rad sa OSI i DTUR podrazumijeva intenzivan stručni rad ne samo s ovim korisnicima, nego i njihovim obiteljima, skrbnicima i užim i širim okruženjem. Kako bi sustav socijalne skrbi mogao ispuniti svoju ulogu, potrebno je posvetiti pažnju uvjetima rada u ustanovama socijalne skrbi. Osobe s invaliditetom u sustavu socijalne skrbi trebaju se osjećati dobrodošlo, a Republika Hrvatska nema neku drugu instituciju u kojoj bi jedna osjetljiva skupina građana dobivala podršku u prevladavanju životnih teškoća.

Zaključak:

Još tijekom javne rasprave za donošenje Zakona o osobnoj asistenciji naglasili smo da uloga današnjih područnih ureda HZSR-a (nekadašnjih centara za socijalnu skrb) u smislu provedbe ovog Zakona treba

osim administrativno-upravne imati naglašenu stručnu ulogu, posebno u dijelu procjene potreba za uslugom OA, ali i kasnijeg praćenja provedbe, te osnaživanja korisnika za upravljanje uslugom. Predložili smo da se osigura dodatno kapacitiranje centra za socijalnu skrb potrebnim stručnim radnicima, ali i da se unutarnjim preustrojem osigura njihovo zaduživanje isključivo za rad s osobama s invaliditetom, što bi olakšalo kvalitetniju provedbu ovih Zakona, održavanje edukacija i jačanje stručnih kompetencija, lakše uspostave suradnje s pružateljima usluge OA, bez čega se ne može očekivati niti kvalitetna provedba ovog Zakona. Sveobuhvatnu stručnu uslugu klijentima sustava socijalne skrbi nemoguće je pružiti bez dovoljnog broja djelatnika i drugim resursima (prostor, vozila i dr.). Na ovo upućuju strukovne udruge i sindikati zaposlenika u socijalnoj skrbi, te smatramo da njihove apele nadležno Ministarstvo treba razmotriti, provesti analizu potreba i poduzeti sve potrebne mjere za jačanje kapaciteta zavoda za socijalni rad.

Hrvatski zavod za socijalni rad ima veliki broj javnih ovlasti, ovlašten je baviti se najdelikatnijim pitanjima građana u najvećoj potrebi. Kako bi se potrebe korisnika mogle zadovoljiti sukladno svim načelima socijalne skrbi, pravilima profesije, u najboljem interesu korisnika, potrebna je promjena odnosa nadležnog Ministarstva – prvenstveno osiguravanjem dovoljnog broja stručnih radnika. Posebno je potrebno percipirati da osim zakonskih ovlasti, zavodi imaju u obvezi i provedbu različitih stručnih poslova koji se odnose na preventivni rad u zajednici, koji poslovi također trebaju biti odgovarajuće normirani Pravilnikom o minimalnim uvjetima centara za socijalnu skrb, kako bi stručnjaci ovih ustanova mogli zadovoljiti velika očekivanja osoba s invaliditetom od ovog sustava.

2.20. JEDINSTVENO TIJELO VJEŠTAČENJA

Značajne zakonodavne promjene u 2023. godini postavili su na Zavod za vještačenje profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, Sektor vještačenja (u daljnjem tekstu: ZOSI) brojne probleme koji su iziskivali brza rješenja, dodatne napore i prilagodbe. Donošenje dva najvažnija zakona za OSI, Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku, kao i ranije izmjene Zakona o socijalnoj skrbi u 2022., generiralo je nagli porast zahtjeva za vještačenjem upućenih iz područnih ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad, a u postupcima priznavanja prava na osobnog asistenta i prava na inkluzivni dodatak. Kad govorimo o ova dva, za OSI i DTUR u razvoju, značajna prava, važno je naglasiti da su osnovni kriteriji za priznavanje usluge osobne asistencije i odgovarajuće razine inkluzivnog dodatka propisani zakonima, a to je utvrđeni stupanj težine invaliditeta, oštećenja funkcionalnih sposobnosti i Barthelov indeks (ako se radi o osobama s tjelesnim oštećenjem). Važno je naglasiti da sve osobe koje su vještačene prije 2015. godine (kad je osnovan ZOSI), a koje nemaju utvrđene propisane kriterije (stupanj težine invaliditeta, oštećenja funkcionalnih sposobnosti) moraju biti upućene na vještačenje radi utvrđivanja bitnih činjenica i zakonskih pretpostavki o kojima ovisi ostvarivanje odgovarajuće razine inkluzivnog dodatka, odnosno osnove za utvrđivanje prava na osobnu asistenciju. Pritisak na područne urede Hrvatskog zavoda za socijalni rad prelijeva se na područne urede ZOSI-a gdje se gomilaju neriješeni predmeti vještačenja - zaostali još od 2022. godine, odnosno od trenutka donošenja Zakona o socijalnoj skrbi iz 2022. I tada je povećani broj zahtjeva za vještačenje bio potaknut ukidanjem određenih ograničenja za ostvarivanje osobne invalidnine, pa je puno veći broj osoba s invaliditetom mogao ostvariti pravo na osobnu invalidninu (na primjer – na vještačenje je upućen neočekivano veliki broj korisnika domova za stare i nemoćne). U ZOSI-u usluga vještačenja provodi se u Sektoru za vještačenje u dva stupnja.

Statistički podaci

Na početku 2023. godine ukupni neriješeni ostatak iz prethodnog razdoblja bio je 32.002 (31.811 + 322 HRVI-a), a na kraju godine zaostatak neriješenih predmeta je 55.891 (55.618 + 273 HRVI-a). Usporedba s brojem neriješenih predmeta vještačenja u prethodnoj godini kada je na početku 2022. godine ukupni broj neriješenih predmeta iz prethodnog perioda bio je 15.637 (15.321 + 316 HRVI-a), a na kraju godine 36.943. Objektivno gledajući, na tako nagli porast broja zahtjeva te neriješenih predmeta (od oko 50%) ZOSI uz postojeće kapacitete nije mogao pravovremeno odgovoriti na takvo povećanje zahtjeva za

vještačenje. Posljedično, u 2023. godini od svih pritužbi koje se odnose na rad Sektora za vještačenje, najveći broj odnosio se na dugotrajnost postupka vještačenja. Tijekom 2023. godine ukupno je zaprimljeno 143.874 zahtjeva (142.160 + 1714 HRVI-a), a riješeno je ukupno 120.116 (118.353 + 1763 HRVI-a). Usporedbom s godinom ranije - ZOSI je 2022. godine zaprimio 126.450 (124.595 + 1.855 HRVI-a) zahtjeva za vještačenjem, a tijekom iste godine riješeno je njih 104.951.

Tablica 30. Pregled broja vještačenja po godinama

Godina	Zaostatak iz prethodnog razdoblja	Zaprimljeno	Riješeno	Neriješeno
2022	15.637	126.450	104.951	36.943
2023	32.002	143.874	120.116	55.891

Vještačenje u prvom stupnju

Vještačenje u prvom stupnju provodi se u područnim uredima Zagreb, Osijek, Rijeka, Split i Varaždin, te u 13 izdvojenih mjesta rada.

Tablica 31. Prikaz broja predmeta vještačenja prema područnim uredima i izdvojenim mjestima rada

Područni ured	Zagreb	Osijek	Rijeka	Split	Varaždin
Izdvojeno mjesto rada	Bjelovar Sisak Karlovac	Požega Slavonski Brod Vukovar Virovitica	Gospić Pula	Zadar Dubrovnik Šibenik	Koprivnica
Udio zaprimljenih zahtjeva za vještačenjem (%)	38,7%	18,8%	9,5%	22%	11%
Udio riješenih zahtjeva (%)	36%	20%	10%	23%	11%
Broj zaprimljenih zahtjeva	55.541 (HVO 32; RS HRVI 174) Ukupno 55.747	26.398 (HVO 19; RS HRVI 625) Ukupno 27.042	13.612 (HVO 5; RS HRVI 125) Ukupno 13.742	30.989 (HVO 31; RS HRVI 630) Ukupno 31.650	15.620 (HVO 1; RS HRVI 72) Ukupno 15.693
Broj riješenih zahtjeva	42.417 (HVO 48; RS HRVI 305) Ukupno 42.770	23.922 (HVO 14; RS HRVI 611) Ukupno 24.547	12.034 (HVO 0; RS HRVI 121) Ukupno 12.155	26.870 (HVO 32; RS HRVI 557) Ukupno 27.459	13.110 (HVO 3; RSHRVI 72) Ukupno 13.185
Ostatak (neriješeni zahtjevi)	28.323 (HVO 48; RS HRVI 0) Ukupno 28.371	6.744 (HVO 10; RS HRVI 73) Ukupno 6.827	4.805 (HVO 6; RS HRVI 4) Ukupno 4.815	8.460 (HVO 5; RS HRVI 111) Ukupno 8.576	7.286 (HVO 1; RS HRVI 15) Ukupno 7.302

Udio zaprimljenih zahtjeva je najveći u područnom uredu Zagreb što je razumljivo s obzirom da na području nadležnosti istoga koji obuhvaća izdvojena mjesta rada u Sisku, Bjelovar i Karlovcu živi najveći broj građana pa i osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Tablica 32. Broj predmeta vještačenja prema naručitelju usluge

Naručitelj usluge	Broj zaprimljenih predmeta	Udio %	Broj riješenih predmeta	Udio %
HZMO (+radna sposobnost hrvatskih branitelja i pripadnika HVO-a)	57.073 (HVO 88; RS HRVI 1.626) Ukupno 58.787	40,8%	48.735 (HVO 97; RS HRVI 1.666) Ukupno 50.498	42%
HZZO	9.660	6,7%	9.544	8%
HZSR	72.977	50,8%	57.996	48,3%
JLR(P)S (zdravstvena zaštita i odgoda upisa u školu)	2.450	1,7%	2.078	1,7%
Ukupno	143.874	100	120.116	100

Tablica 33. Stanje HRVI predmeta u 2023.godine na razini Zavoda

Status/Stanje	Ukupno	HZMO (RS)	HZMO (HVO)
Zaprimljeno	1.714	1.626	88
Riješeno	1.763	1.666	97

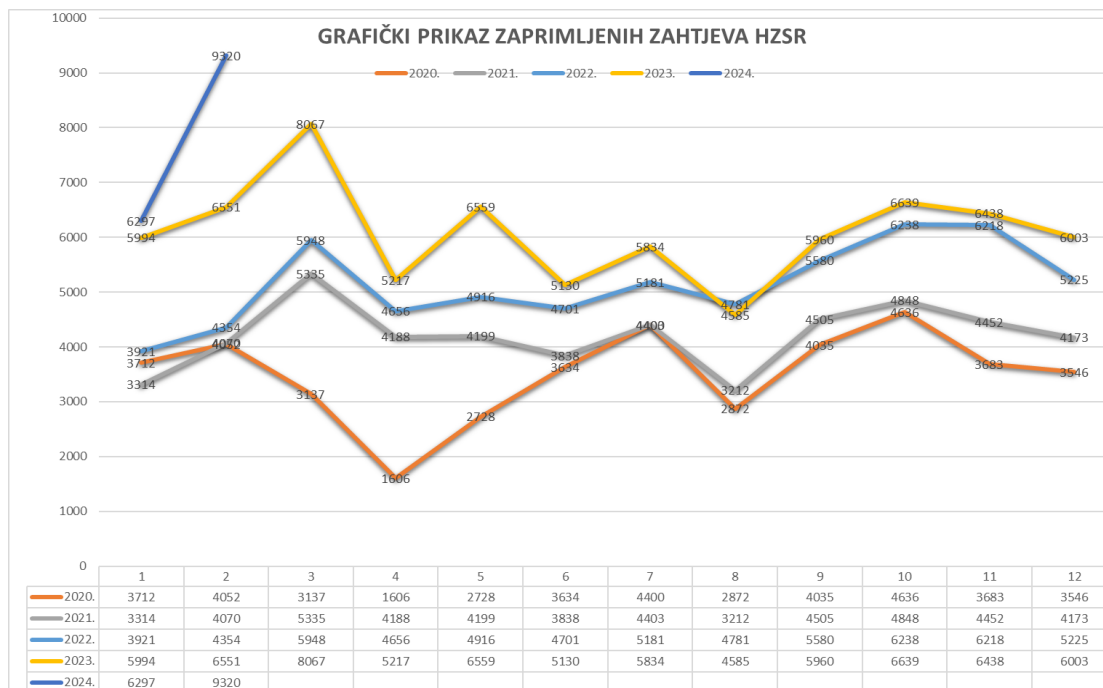
U 2023. godini je zaprimljeno 17.424 više zahtjeva za vještačenje nego 2022. godine. Ovo povećanje izravna je posljedica zakonodavnih promjena 2022. i 2023. godine u sustavu socijalne skrbi što je vidljivo iz sljedeće tabele i grafikona u kojima je prikazan broj i konstantan trend rasta broja zahtjeva iz područja socijalne skrbi od 2020., a i prva dva mjeseca 2024. godine zabilježen je upravo drastičan porast broja zahtjeva za vještačenje.

Tablica 34. Broj zaprimljenih zahtjeva za vještačenje od 2020. do 2024. godine

TREND PORASTA ZAHTEJVA IZ SOCIJALE										
					Zakon o socijalnoj skrbi 09.02.2022.		Zakon o osobnoj asistenciji 01.07.2023.		Zakon o inkluzivnom dodatku 01.01.2024.	
MJESEC	2020.		2021.		2022.		2023.		2024.	
	ZAPRIMLJENI	ZAVRŠENI	ZAPRIMLJENI	ZAVRŠENI	ZAPRIMLJENI	ZAVRŠENI	ZAPRIMLJENI	ZAVRŠENI	ZAPRIMLJENI	ZAVRŠENI
1.	3712	4054	3314	4876	3921	3661	5994	4952	6297	6001
2.	4052	4065	4070	4729	4354	3962	6551	4844	9320	6159
3.	3137	3513	5335	4839	5948	4078	8067	5901		
4.	1606	2593	4188	4104	4656	3543	5217	4429		
5.	2728	3318	4199	3224	4916	3513	6559	4896		
6.	3634	3654	3838	4289	4701	3939	5130	4418		
7.	4400	4376	4403	3677	5181	3729	5834	4532		
8.	2872	3213	3212	3202	4781	3371	4585	3731		
9.	4035	4294	4505	4180	5580	4619	5960	5007		
10.	4636	4791	4848	4040	6238	4208	6639	5518		
11.	3683	4976	4452	3988	6218	4578	6438	5229		
12.	3546	5067	4173	3702	5225	4422	6003	4539		
UKUPNO	42041	47914	50537	48850	61719	47623	72977	57996		

Grafikon 21. Podaci o broju zaprimljenih zahtjeva kod Hrvatskog zavoda za socijalni rad

Vještačenje u drugom stupnju

U drugom stupnju vještačenje se provodi u Središnjem uredu, u žalbenom postupku i u postupku revizije (vojni i civilni invalidi rata), a viši vještaci aktivno sudjeluju u sudskim postupcima, očituju se, po zahtjevima suda, na mišljenje sudskih vještaka, sudjeluju u edukacijama, izmjeni Uredba o metodologijama vještačenja, izradi Uputa za postupanje u postupcima vještačenja, participiraju u međuresornoj suradnji i poslovima koordinacije sa sustavima za koje se vrše usluge vještačenja.

Tablica 35. Stanje predmeta u Središnjem uredu za 2023. godini

Status/Stanje	Ukupno	HZMO	HZZO	MRMOSP	MZ
Zaprimljeno	5.386	2.389	128	2.841	28
Riješeno	5.535	2.461	129	2.917	28

Tablica 36. Stanje HRVI predmeta u Središnjem uredu u 2023. godini

Status/Stanje	Ukupno	HZMO (RS)	HVO	MHB
Zaprimljeno	351	294	53	4
Riješeno	337	291	43	3

U postupku revizije (vojni i civilni invalidi rata) zaprimljena su tri predmeta i svi su riješeni. Ukupni ostatak neriješenih predmeta u drugom stupnju vještačenja na kraju godine iznosi 271 predmet, a od čega su 52 HRVI predmeta.

Tablica 37. Mišljenje revizije o pravilnosti nalaza i mišljenja vijeća vještaka u drugostupanjskom postupku

Pravilno	Nepravilno	Pravilno - uz dopunu	Nepravilno - drugi razlozi
106	23	49	21

Trajanje postupka vještačenja

Tablica 38. Prosječno trajanje postupka vještačenja po mjestima rada i područjima (u danima/d i mjesecima/mj)

	HZMO RS bolovanja	HZMO RS izvan radnog odnosa	HZMO obiteljska mirovina	HZMO RS kontrolni pregled	HZMO doplatak za djecu	HZMO tjelesno oštećenje	HZZO SRV Dopust radi njege	JLR(P)S ZZ Odgoda upisa	HZSR Socijalna prava
SU ZAGREB (II. stupanj)	20 d	1 mj	20 d	1 mj	-	1 mj	-	20 d	1 mj
Zagreb	11 mj	11 mj	4 mj	9 mj	13 mj	11 mj	2 mj	7 mj	16 mj
Karlovac	11 mj	11 mj	5 mj	5 mj	9 mj	12 mj	2 mj	-	14 mj
Bjelovar	11 mj	9 mj	1 mj	5 mj	9 mj	10 mj	-	12 mj	16 mj
Sisak	11 mj	11 mj	1 mj	5 mj	14 mj	11 mj	2 mj	12 mj	16 mj
Inozemne	-	4 mj	4 mj	-	-	-	-	-	-
Varaždin	11 mj	11 mj	1 mj	11 mj	5 mj	11 mj	1 mj	1 mj	11 mj
Koprivnica	7 mj	7 mj	2 mj	9 mj	2 mj	9 mj	1 mj	1 mj	9mj
Osijek	2-3 mj	6 mj	2-3 mj	7 mj	1-2 mj	6 mj	0-1 mj	0-1 mj	6 mj
Požega	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj	1 mj
Sl. Brod	2 mj	4 mj	1 mj	8 mj	2 mj	7 mj	1 mj	1 mj	2-3 mj
Vukovar	2 mj	4 mj	2 mj	4 mj	2 mj	4 mj	1 mj	1 mj	4 mj
Virovitica	-	-	-	-	2 mj	6 mj	1 mj	1 mj	8 mj
Rijeka	5 mj	4 mj	1 mj	1 mj	4 mj	3 mj	1 mj		6 mj
Pula	7 mj	7 mj	2 mj	1 mj	4 mj	6 mj	1 mj	1 mj	7 mj
Gospić	3 mj	4 mj	2 mj	1 mj	4 mj	4 mj	1 mj	-	3 mj
Split	5 mj	5 mj	2 mj	5 mj	1 mj	6 mj	1 mj	1 mj	6 mj
Dubrovnik	4 mj	4 mj	2 mj	4 mj	1 mj	4 mj	1 mj	1 mj	3 mj
Šibenik	5 mj	5 mj	3 mj	5 mj	4 mj	5 mj	Unutar mjesec dana	Unutar mjesec dana	7 mj
Zadar	8 mj	8 mj	2 mj	6 mj	6 mj	8 mj	2 mj	1 mj	8 mj

Zbog već ranije navedenih objektivnih okolnosti, ZOSI uz sve napore koje ulaže nije mogao utjecati na skraćivanje vremena postupaka vještačenja. Prosječno vrijeme trajanja vještačenja produljeno je gotovo u svim područnim uredima, a u Područnom uredu Zagreb prosječno trajanje vještačenja je u 2023. godini bilo 16 mjeseci što u odnosu na 2022. kada je prosječno vrijeme postupka vještačenja bilo 10 mjeseci predstavlja prolongiranje postupka vještačenja za šest mjeseci. Premda je izmjena Uredbe o metodologijama vještačenja u 2023. godini (NN, br. 96/23) prema kojoj se vještačenje obavlja samo uvidom u medicinsku i drugu dokumentaciju (uz neposredan pregled osobe koja se vještači samo iznimno) trebala bitno skratiti vrijeme vještačenja, očekivani ishod izostao je upravo zbog iznimnog povećanja broja zahtjeva u 2023. godini.

Broj vještaka i kvalifikacijska struktura, edukacije i uvjeti rada u 2023. godini

Ukupan broj vještaka je na kraju 2023. godine bio 195 (113 vještaka u stalnom radnom odnosu i 82 vještaka angažiranih na ugovor o djelu), od čega je vještaka specijalista 118 (49 u stalnom radnom odnosu i 69 angažiranih na ugovor o djelu), a stručnih savjetnika 77 (64 u stalnom radnom odnosu i 13 angažiranih na ugovor o djelu). Prateći broj vještaka u posljednjih pet godina, iz godine u godinu bilježi se smanjenje, osobito smanjenje broja liječnika s specijalista stalno zaposlenih, dok s druge strane bilježimo konstantan rast broja predmeta vještačenja.

Tablica 39. Trend smanjenja vještaka specijalista (dr. med.)

Godina	Ugovor o radu		Ugovor o djelu		Ugovor o radu /Ugovor o djelu	
	Početak	Kraj	Početak	Kraj	Zbroj	
2020.	61	60	128	133	189	193
2021.	58	54	132	100	190	154
2022.	53	49	100	67	153	116
2023.	59	49	69	69	128	118

Kvalifikacijska struktura vještaka specijalista (zaposlenici i ugovor o djelu) u prvostupanjskim postupcima vještačenja zadovoljava i zastupljene su sve specijalizacije. U Središnjem uredu zastupljene su specijalizacije: medicina rada, psihijatar, internista, neurolog, anesteziolog, školska medicina, pedijatar. Od vještaka stručnih savjetnika po područnim uredima i u Središnjem uredu zastupljeni su: socijalni radnici, psiholozi, rehabilitatori, logopedi, defektolozi i pedagozi, te je u svim postupcima vještačenja osiguran rad u vijećima prema naravi navedenih oštećenja i bolesnih stanja osoba upućenih na vještačenje.

Edukacija

Tijekom 2023. godine kontinuirano su se provodile edukacije i mentoriranja za sve nove vještake koji ulaze u sustav vještačenja, što se provodilo kroz neposredan rad jedan vještak – jedan mentor, te je uključivalo kontrolu izrade nalaza i mišljenja. Edukacija novih vještaka provodi se u nadležnom područnom uredu pod nadzorom, vođenjem i usmjeravanjem rukovoditelja, te u Središnjem uredu za više vještake. U 2023. godine održane su tri radionice Sektora za vještačenje pod nazivom Ujednačavanje kriterija vještačenja, a učesnici su vještaci iz svih područnih ureda i izdvojenih mjesta rada Zavoda.

Uvjeti rada

Radni prostori ZOSI-a smješteni su uglavnom u prostorijama HZMO-a i nisu dostatni za pojačane potrebe vještačenja, a neki nisu niti dovoljno pristupačni OSI. Prostori Područnog ureda Zagreb smješteni u Područnom uredu HZMO-a neadekvatni su što nepovoljno utječe na dinamiku vještačenja i svakako bi trebalo osigurati primjerenije prostorne uvjete što bi doprinijelo unapređenju samog postupka. Ostali prostori se koriste na temelju ugovora i većinom udovoljavaju potrebama ZOSI-a, kako veličinom tako i pristupačnošću za osobe s invaliditetom.

Izdvojena mjesta rada Bjelovar i Šibenik su tijekom 2023. godine preseljeni u privremene prostore koji ne udovoljavaju potrebama ZOSI-a i nisu pristupačni OSI, a zbog izvođenja radova na uređenju poslovnih zgrada HZMO-a.

Osiguravanje stručnog liječničkog kadra i tijekom 2023. godine ostao je najsloženiji proces i predstavljao najveći rizik. Posljedica je to generalnog nedostatka liječnika specijalista u RH i nedovoljne zainteresiranosti liječnika specijalista za rad u ZOSI-u i problem je s kojim će se ZOSI sretati i u predstojećem razdoblju. Radi zadovoljenja potrebe za vještačenjem, skraćivanja vremena vještačenja i protočnosti sustava, potrebno je zaposliti više od 70 vještaka specijalista u punom radnom vremenu.

Nedostatak liječničkog kadra tijekom 2023., kao i ranijih godina, rješavan je:

- pojačanim angažmanom liječnika angažiranjem na ugovor o djelu, koliko je to omogućavao postojeći radni prostor. Vještaci na ugovor o djelu su u 2023. odradili 45% zahtjeva za vještačenje;
- prekovremenim radom za vještake i stručne referente u prvom stupnju.

Izmjenama i dopuna Uredba o metodologijama vještačenja potiče se približavanje metodologija vještačenja i ostvarivanja cilja jedinstvenog tijela vještačenja, a to je da se postupak vještačenja provodi po jedinstvenoj metodologiji u okviru jedinstvenog tijela vještačenja s konačnom svrhom da korisnik na temelju jednog nalaza i mišljenja može ostvariti prava u različitim sustavima. Budući da zakonska regulativa koja osigurava ostvarivanje prava u raznim sustavima još uvijek nije usklađena s Uredbom o metodologijama vještačenja, kroz Uredbu je u postupcima vještačenja funkcionalne sposobnosti omogućeno sustavima koji su nadležni za priznavanje prava iz socijalne skrbi, zdravstvenog i mirovinskog osiguranja, da razmjenjuju nalaze i mišljenja, kako se ne bi istu osobu upućivalo više puta na vještačenje. Međutim, takva se mogućnost ne koristi dovoljno često. Da bi se konačni cilj – jedan nalaz i mišljenje koji će vrijediti za sve sustave mogao implementirati u praksi ključno je usklađivanje međuresornih propisa.

Suradnja s HZJZ-om je zadovoljavajuća, a osigurana je i informatička razmjena podataka s Registrom osoba s invaliditetom. Svi nalazi i mišljenja nalaze se u aplikaciji MIA u kojoj je osigurana i funkcionalnost za preuzimanje zahtjeva i medicinske dokumentacije u elektroničkom obliku, kao i dostava nalaza i mišljenja tijelu koje je zatražilo vještačenje i osigurava prava korisnika. Tijekom 2023. godine nastavilo se dograđivati MIA aplikaciju u smislu podizanja funkcionalnosti, a krajem godine omogućen je i pristup OIB sustavu.

Zaključak:

Zakonodavne promjene u 2022. i 2023. godini koje su značajno utjecale na položaj i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju je ZOSI, Sektor vještačenja, stavilo pred brojne izazove i objektivno stvorilo teškoće funkcioniranja ovog značajnog segmenta u ZOSI-u. Naime, porast broja predmeta vještačenja u 2022. bio je izravna posljedica izmjena Zakona o socijalnoj skrbi. ZOSI je tako početak 2023. dočekao s „nasljeđem“ velikog broj neriješenih predmeta iz 2022. godine te se dodatno suočio s naglim i enormnim priljevom zahtjeva za vještačenjem uslijed donošenja dva važna i značajna zakona za OSI: Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku. Naime, oba navedena zakona obvezuju Hrvatski zavod za socijalni rad da upućuje na vještačenje i osobe s invaliditetom koje su svoja trajna prava ostvarili na temelju vještačenja prije osnivanja ZOSI-a iz razloga što prema tadašnjim nalazima vještačenja nisu bile utvrđene bitne činjenice kao zakonom propisani kriteriji o kojima ovisi ostvarivanje konkretnih prava na naknade i usluge.

Dugotrajnost postupka vještačenja koja od trenutka upućivanja na vještačenje do trenutka izdavanja nalaza i mišljenja mogu trajati i do 16 mjeseci u pojedinim područnim uredima poput zagrebačkog, proteklih je godina bila predmetom pritužbi POSI-u od strane osoba s invaliditetom i njihovih obitelji, a isti problem ostaje i u 2023. godini.

Izmjenom i dopunom Uredbe o metodologijama vještačenja prema kojoj nije obavezan osobni pregled vještačenje osobe, trebalo se značajno skratiti vrijeme samog postupka, ali zbog povećanja broja predmeta vještačenja za oko 50% u odnosu na godinu ranije nije postignuta željena svrha.

Iako je u 2023. godini suradnja ZOSI-a, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike i Ministarstva zdravstva, bila bolja, potrebno je nadalje takvu suradnju unapređivati, u smislu osiguravanja prioriteta vještačenja za područje ostvarivanja prava na temelju Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o inkluzivnom dodatku. Napominjemo da je Zakon o inkluzivnom dodatku u prijelaznim i završnim odredbama propisao rok od godinu dana tj. do 31. prosinca 2024. godine unutar kojega se prava na naknade ostvarene na osnovi invaliditeta trebaju prevesti na inkluzivni dodatak. Isto tako, postupak vještačenja kao i sadržaj nalaza i mišljenja treba predstavljati cjelovit i objektivan

dokument koji će sadržavati sve one činjenice na temelju kojih nadležna tijela mogu priznavati određena prava osnovnom invaliditeta te međusobno razmjenjivati nalaze.

2.21. MIROVINSKO OSIGURANJE

Najčešća obraćanja POSI-u u području mirovinskog osiguranja odnosila su se na upite vezano uz zakonske uvjete te procedure za ostvarivanje prava iz mirovinskog osiguranja, a osobito prava na temelju smanjenja radne sposobnosti kao posljedica ozljede ili oboljenja, besplatne pravne pomoći ne ispunjavaju svoju svrhu u ovom području.

U nastavku prikazujemo statističke podatke zaprimljene od Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, Središnja služba (dalje u tekstu: HZMO-a) prema podacima iz prosinca 2023. godine, a vezano za osobe s invaliditetom i mirovinska primanja: „1. Na dan 31.12.2023. evidentirano je 56.806 korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti koji nisu osiguranici (mirovinski faktor 0,8). Prosječna mirovina tih korisnika iznosi 342,54 eura. Na dan 31.12.2023. evidentirano je:

- 2.377 korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti nastale zbog bolesti ili ozljede izvan rada, koja se isplaćuje osiguraniku za vrijeme zaposlenja, odnosno obavljanja samostalne djelatnosti (mirovinski faktor 0,5) s prosječnom mirovinom od 172,42 eura,

- 107 korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti, koja se isplaćuje osiguraniku za vrijeme zaposlenja, odnosno obavljanja samostalne djelatnosti - kumulirani uzrok invalidnosti nastao poslije 18. prosinca 2002. (mirovinski faktor 0,3334-0,4999 i 0,5001-0,6666) s prosječnom mirovinom od 263,33 eura,

- 336 korisnika invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad, odnosno zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti, uzrokovane ozljedom na radu ili profesionalnom bolešću, koja se isplaćuje osiguraniku za vrijeme zaposlenja ili obavljanja samostalne djelatnosti (mirovinski faktor 0,6667) s prosječnom mirovinom od 366,73 eura i

- 1.154 korisnika invalidske mirovine, prijašnjih korisnika prava na raspoređivanje, odnosno zaposlenje na drugom poslu za vrijeme zaposlenja (mirovinski faktor 0,1667) s prosječnom mirovinom od 63,78 eura.

2. Na dan 31.12.2023. evidentirana su 32.802 korisnika invalidske mirovine zbog opće nesposobnosti za rad, odnosno zbog potpunog gubitka radne sposobnosti (mirovinski faktor 1,0). Njihova prosječna mirovina iznosi 411,17 eura.

3. Ukupan broj svih korisnika invalidske mirovine prema ZOMO-u na dan 31.12.2023. iznosio je ukupno 88.800 s prosječnom neto mirovinom u iznosu od 374,48 eura.“

Nasuprot tome, prema izravno zaprimljenim podacima HZMO-a na dan 31.12.2023. evidentirana su ukupno 629.943 korisnika starosnih mirovina koji su pravo na mirovinu ostvarili prema ZOMO-u s prosječnom mirovinom od 486,58 eura.

Ranijih smo godina već ukazivali na konstantan pad mirovina u odnosu na prosječnu plaću u RH, odnosno na činjenicu da je udio prosječnih neto mirovina u odnosu na neto prosječne plaće u RH ispod 40%, a taj trend pratimo posljednjih nekoliko godina. Iako je u 2023. godini zabilježeno najveće povećanje mirovine (za 15,60%) taj se udio nije bitnije mijenjao i iznosio je 37,1% .

U 2020. godini se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (336,74 eura) povećala za 3,16%, dok se prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenome u pravnim osobama RH (898 eura) povećala za 4,78%. Udio mirovine u neto plaći u RH iznosio je 37,5%.

U 2021. godini se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (345,80 eura) povećala za 2,69%,

dok se prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenome u pravnim osobama RH (946 eura) povećala za 5,35 %. Udio mirovine u neto plaći u RH iznosio je 36,6%.

U 2022. godini se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (366,84 eura) povećala za 6,09%, dok se prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenome u pravnim osobama RH (1.016 eura) povećala za 7,40 %. Udio mirovine u neto plaći u RH iznosio je 36,1%.

U 2023. godini se prosječna neto mirovina ostvarena prema ZOMO-u (424,05 eura) povećala za 15,60%, dok se prosječna mjesečna isplaćena (neto) plaća po zaposlenome u pravnim osobama RH za razdoblje od siječnja do studenoga 2023. (1.144 eura) povećala za 12,60 %. Međutim, udio mirovine u neto plaći u RH iznosio je 37,1%.

Naglašavamo da su prethodno navedeni podaci pribavljeni izravno od Središnje službe HZMO-a. Također napominjemo da je HZMO prilikom dostave zatraženih podataka naveo da se podaci o prosječnoj mjesečnoj isplaćenoj (neto) plaći po zaposlenome u pravnim osobama u RH odnose na razdoblje od siječnja do studenog 2023. godine, jer još nisu dostupni službeni podaci o prosječnoj neto plaći u RH za cijelu 2023. godinu, koje objavljuje Državni zavod za statistiku. Također u HZMO-u napominju: „ ... da se podaci o postotnom povećanju prosječne mjesečne isplaćene (neto) plaće po zaposlenome u pravnim osobama u RH za godine 2018. do 2022. razlikuju u decimalama od podataka koje je Zavod dostavio u očitovanjima iz prethodnih godina i to iz razloga što je Državni zavod za statistiku do 2023. plaće iskazivao u kunama, a sada su iskazane u eurima i iznos je zaokružen na dvije decimale pa se stavljanjem tog podatka o plaći iz tekuće godine u omjer s podatkom o plaći za prethodnu godinu, postotno povećanje neznatno razlikuje.“

Ističemo da ukoliko se ovakav negativan trend nastavi, to može dovesti do većeg osiromašenja umirovljenika, među kojima je najveći broj onih s niskim mirovinskim primanjima.

Izmjenama i dopunama ZOMO-a omogućeno je članu obitelji (bračnom/izvanbračnom drugu/razvedenom bračnom drugu s dosuđenim pravom na uzdržavanje/životnom partneru ili neformalnom životnom partneru), da uz korištenje starosne, prijevremene starosne ili invalidske mirovine, može ostvariti i pravo na dio obiteljske mirovine ako ispunjava zakonske uvjete iznos dijela obiteljske mirovine određuje se u visini od 27% od obiteljske mirovine za jednog člana obitelji, a propisuje se najniži i najviši iznos. Također, sve obiteljske mirovine ostvarene, odnosno određene prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (NN, br. od 157/13 do 119/22) od 1. siječnja 2023. godine povećane su 10% (mirovinski faktor za jednog člana obitelji povećava se s 0,7 na 0,77, za dva člana s 0,8 na 0,88, za tri člana s 0,9 na 1,0 i za četiri i više članova obitelji s 1,0 na 1,1).

Statistički podaci tijekom 2023. godine:

„1. Tijekom 2023. godine podneseno je 35.666 zahtjeva za ocjenu radne sposobnosti (priznanje prava na osnovi smanjenja radne sposobnosti uz preostalu radnu sposobnost, djelomični gubitak radne sposobnosti i potpuni gubitak radne sposobnosti (čl. 39. ZOMO-a). Od navedenog broja bilo je 18.825 odnosno 47,22% zahtjeva za čije rješavanje nije bilo potrebno provesti vještačenje radne sposobnosti.

2. Podneseno je 25.812 zahtjeva za priznanje prava na naknadu zbog tjelesnog oštećenja.

3. Tijekom 2023. godine, na temelju zahtjeva za ocjenu radne sposobnosti podnesenih u 2023. godini, doneseno je 19.088 rješenja, odnosno 17.707 rješenja u prvom stupnju, a 1.381 u drugom stupnju. Uz navedeno u 2023. riješeno je i 10.018 ranije podnesenih zahtjeva.

4. U 2023. doneseno je 12.220 rješenja povodom zahtjeva za priznanje prava na naknadu zbog tjelesnog oštećenja koji su podneseni u 2023. godini. Ukupno je u 2023. riješeno 18.607 zahtjeva za priznanje prava na naknadu zbog tjelesnog oštećenja.

5. Tijekom 2023. podneseno je 1.850 žalbi na prvostupanjsko rješenje o pravu iz mirovinskog osiguranja na temelju smanjenja radne sposobnosti, djelomičnog ili potpunog gubitka radne sposobnosti, te 1.109 žalbi na prvostupanjsko rješenje o pravu na naknadu zbog tjelesnog oštećenja.

7. Prosječno vrijeme trajanja dijela postupka u predmetima ocjene radne sposobnosti radi ostvarivanja prava na invalidsku mirovinu od upućivanja nadležnom Zavodu za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (dalje u tekstu: ZOSI) do zaprimanja nalaza i mišljenja ZOSI-ja u Zavodu-u, u 2023. godini je u prvom stupnju bilo 141,5 dana, a u drugom stupnju 31,2 dana,

U postupcima pokrenutima radi ostvarivanja prava na naknadu zbog tjelesnog oštećenja, trajanje dijela postupka od otpreme ZOSI-u do zaprimanja nalaza i mišljenja ZOSI-a u Zavodu, u 2023. godini je u prvom stupnju bilo 119,6 dana, a u drugom stupnju 29,5 dana.

U odnosu na pravo na invalidsku mirovinu, koje se ostvaruje primjenom EU Uredbi i međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju, prosječno je u prvom stupnju bilo 114,7 dana, a u drugom stupnju 42,0 dana.“

Profesionalna rehabilitacija

Premda je pravo na profesionalnu rehabilitaciju propisano člancima 44. do 55. ZOMO-a kao skup mjera i aktivnosti, koje se provode radi osposobljavanja invalida rada za rad uz očuvanje njegove preostale radne sposobnosti, ovo se pravo i dalje rijetko koristi u mirovinskom osiguranju. Prema navodima HZMO-a tijekom 2023. godine niti jednoj osiguranoj osobi nije priznato pravo na profesionalnu rehabilitaciju u skladu navedenim odredbama ZOMO-a.

Pravo na rad s polovicom punog radnog vremena

Iako je odredbom čl. 99. st. 3. ZOMO-a proširen krug korisnika mirovina koji uz mirovinu mogu nastaviti raditi s polovicom punog radnog vremena, posljednjim izmjenama ZOMO-a nije prihvaćen prijedlog POSI da se ovim pravom obuhvate i osobe s djelomičnom nesposobnošću za rad (koji su u profesionalnoj mirovini). Stoga primatelji mirovina ostvarenih na temelju profesionalne nesposobnosti ne mogu uz mirovinu nastaviti raditi s polovicom punog radnog vremena iako je to pravo priznato svim drugim osiguranicima uključujući i HRVI-je, kako bi im se omogućilo da ostanu u svijetu rada i poboljšaju svoj materijalni status.

Slijedom navedenog ističemo podatke HZMO-a vezano za korisnike mirovina koji su nastavili s radom:

„1. Broj korisnika koji su nastavili s radom te primaju mirovinu: Na dan 31.12.2023. evidentirano je 27.236 korisnika starosnih, prijevremenih starosnih i obiteljskih mirovina ostvarenih prema ZOMO-u, Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba (u daljnjem tekstu: Zakon o DVO, PS i OSO) i Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji (u daljnjem tekstu: ZOHBDR) koji rade i primaju mirovinu.

2. Skupina osiguranika kojoj pripadaju, odnosno mirovine koje ostvaruju: Od 27.236 korisnika mirovina koji rade, korisnika starosne mirovine ostvarene prema ZOMO-u bilo je 16.808 (61,71%), korisnika prijevremene starosne mirovine ostvarene prema ZOMO-u bilo je 6.045 (22,19%), korisnika obiteljske mirovine ostvarene prema ZOMO-u bilo je 1.101 (4,04%), korisnika mirovina ostvarenih prema Zakonu o DVO, PS i OSO bilo je 1.938 (7,12%) i korisnika mirovina ostvarenih prema ZOHBDR-u bilo je 1.344 (4,93%).

U našim ranijim izvješćima o radu POSI, pa i prethodne godine ukazivali smo da su osobama s invaliditetom s profesionalnom nesposobnošću za rad (zbog djelomične nesposobnosti a rad) zakonskim izmjenama smanjena određena prava. Naime, zakinute su i za 20% pripadajuće mirovine s navršavanjem dobi za ostvarivanje starosne mirovine (65 godina života i 15 godina staža osiguranja), jer je zakonodavac propisao dodatni uvjet od navršene jedne godine mirovinskog staža o čemu mnoge OSI nisu bile informirane. Navedeno ograničenje (smanjenje prava) nije postojalo samim donošenjem ZOMO-a koji se primjenjuje od 1. siječnja 2014. godine, već je naknadno uvedeno u čl. 100. st. 7. ZOMO-a kojim je propisano da OSI koje imaju djelomičnu nesposobnost za rad (ranije profesionalnu

nesposobnost za rad) kao dodatan uvjet za ostvarivanje prava na starosnu mirovinu trebaju navršiti barem jednu godinu staža osiguranja. Time su OSI stavljene u neravnopravan položaj prema ostalim osobama koje ispunjavaju uvjete za starosnu mirovinu čime su smanjena njihova dotadašnja prava, a da pritom nisu stvoreni uvjeti da se te osobe uključe u tržište rada kako bi stekle godinu dana staža osiguranja jer se radi o osobama koje su izvan sustava rada upravo zbog ograničenja nastalih kao posljedica invaliditeta i oštećenja zdravlja. Time se ne poštuju odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, konkretno čl. 28. koji propisuje da se dostignuta razina prava neće smanjivati te da će se osigurati ravnopravan pristup osobama s invaliditetom programima i beneficijama vezanim za mirovine.

Nadalje, korisnicima invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ili djelomičnog gubitka radne sposobnosti moguće je priznati pravo na starosnu ili prijevremenu starosnu mirovinu (i posljedično mogućnost ponovnog određivanja mirovine, sada starosne - ujedno povoljnije) „ako nastave raditi na drugom poslu prema preostaloj, odnosno smanjenoj radnoj sposobnosti ili naknadno stupe u osiguranje (po osnovi rada) i po toj osnovi navrše najmanje jednu godinu staža osiguranja“ (čl. 100. st. 9. ZOMO-a). S druge strane, korisnicima starosnih mirovina, osim navedene mogućnosti propisane čl. 100. st. 1.-7. ZOMO-a (izračun nove mirovine povodom ostvarenja najmanje jedne godine staža osiguranja iz radnog odnosa) omogućeno je prema čl. 100. st. 8. ZOMO-a i ostvarivanje nove mirovine i ako „ostvare najmanje jednu godinu staža osiguranja po osnovi drugog dohotka za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi“. Dakle, naspram korisnika starosne, prijevremene starosne mirovine ili starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika kojima se prema izričitoj zakonskoj odredbi čl. 100. st. 8. ZOMO-a može odrediti nova mirovina i po osnovi drugog dohotka za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi (i ako su ispunjeni uvjeti godina života i mirovinskog staža), takva mogućnost prema odredbi čl. 100. st. 9. ZOMO-a nije predviđena za korisnike invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ili zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti. Za potonju kategoriju osiguranika mogućnost ponovnog određivanja mirovine predviđa se isključivo u slučaju da „nastave raditi na drugom poslu ili naknadno stupe u osiguranje i po toj osnovi navrše najmanje jednu godinu staža osiguranja“, ali samo drugi dohodak nije dovoljan temelj za ostvarivanje prava na mirovinu po osnovi rizika starosti.

Stoga, zakonskim rješenjem sadržanim u čl. 100. st. 9. ZOMO-a prema kojem staž osiguranja ostvaren na temelju drugog dohotka za koji su uplaćeni doprinosi prema (čl. 17. ZOMO-a) nije izjednačen po učinku sa stažem osiguranja ostvarenog iz radnog odnosa odnosno drugih osnova iz čl. 9. i 10. ZOMO-a, dovodi korisnike invalidskih mirovina zbog profesionalne nesposobnosti za rad i djelomičnog gubitka radne sposobnosti u neravnopravan položaj u odnosu na korisnike starosne mirovine, prijevremene mirovine i starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika. Slijedom odredbe čl. 100. st. 9. ZOMO-a korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad (ili zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti), koji su nakon ostvarivanja prava na invalidsku mirovinu radili i ostvarili tzv. drugi dohodak prema propisima o porezu na dohodak i za to vrijeme prema čl. 17. ZOMO-a bili obvezno osigurani u mirovinskom osiguranju, plaćali također doprinose za mirovinsko osiguranje, te u tom svojstvu navršili najmanje jednu godinu staža osiguranja, navršavanjem dobi za starosnu mirovinu lišeni su prava na ostvarivanje starosne mirovine iz toga osiguranja, upravo zbog činjenice što nisu bili u radnom odnosu, već su navedeni staž osiguranja navršili u tzv. „atipičnim“ oblicima rada.

Polazeći od činjenice da su osiguranici s profesionalnom nesposobnosti za rad/djelomičnim gubitkom radne sposobnosti zbog smanjenja radne sposobnosti u nepovoljnom položaju na tržištu rada i teže zapošljivi, a uz ostvarenje niskih mirovinskih primanja po osnovi invalidske mirovine, postojeće zakonsko ograničenje ih postavlja u dodatno otegotni položaj što je suprotno zahtjevu socijalne pravde iz čl. 3. Ustava RH i obveze države da posebnu skrb posvećuje zaštiti osoba s invaliditetom - predložili smo 2022. godine izmjenu čl. 100. st. 9. ZOMO. na način da im se na jednaki način kao i korisnicima starosnih mirovina prizna godina dana staža osiguranja po osnovi drugog dohotka a ne isključivo na temelju radnog odnosa.

Kao što smo to već i na početku naveli POSI je zaprimio određeni broj pritužbi koje su se odnosile na požurivanje postupka koji su započeti pred prvostupanjskim, kao i drugostupanjskim tijelom HZMO-a.

Ranije smo već ukazivali na problem neusklađenosti Zakona o mirovinskom osiguranju i Zakona o zdravstvenom osiguranju o čemu svjedoči sljedeći primjer:

Primjer iz prakse: POSI-u se obratila skrbnica osobe s invaliditetom koji je stradao nesretnim slučajem i koja nam se pritužila na navedeni problem, navodeći: „*Obraćam Vam se kao zadnjoj nadi jer sam uvjerena da će te jedino Vi moći dignuti glas i zahtijevati ispravak zakonskog apsurdna i nepravde za sve koji se mogu naći u našoj situaciji i u budućnosti jer vidim da se u prošlosti nitko nije pobrinuo za ovo... Sukladno Zakonu o obveznom zdravstvenom osiguranje (u daljnjem tekstu: ZOZO), ZOMO-u i Zakonu o obrtu - osoba nakon dugogodišnjeg neprekidnog bolovanja (uzrok eksplozija benzina, opekline do 80% tijela 2. i 3. stupnja, smrtnost u takvim slučajevima preko 80%) s utvrđenim tjelesnim oštećenjem, 90% 3. stupanj i potpunim gubitkom radne sposobnosti ostaje uskraćen od naknade za bolovanje od dana 23. veljače, dok HZMO želi staviti datum isplate mirovine od dana pravomoćnosti rješenja: 9. svibnja 2023. godine sukladno ZOMO-u - dan kada mu se i priznaje zatvaranje obrta, ne prije. Time se stvara rupa od nekoliko mjeseci bez naknade, bez mirovine i od strane porezne dugovanja plaćanja mirovinskog i zdravstvenog osiguranja za taj period pošto je kao "u radnom odnosu" jer je bolovanje zatvoreno po ZOZO-u datumom vještačenja – osoba s invaliditetom, bez primanja, obrtnik, samozaposlen, bez radnika i naravno bez ikakvih prihoda. Nakon priznavanja mirovine od 23. veljače 2023. postaje obveznik plaćanja doprinosa od 23. veljače do 9. svibnja 2023. godine samo radi neusklađenosti Zakona te za isto vrijeme prima i invalidsku mirovinu. Detaljno obrazloženje navedene situacije iz zahtjeva za promjenom datuma prestanka obrta glasi: „Dana 19.05.2023. doneseno je rješenje, „ ... o danu prestanka obrta 09.05.2023. na osnovi HZMO Rješenja o pravu na invalidsku mirovinu sa danom izvršnosti 09.05.2023., sukladno uvjetima propisanim člankom 46. st.3. Zakona o obrtu. Na izdano Rješenje o danu zatvaranja obrta imali smo pravo na žalbu u roku od 15 dana. Žalba nije mogla biti podnesena sve do izdanog naknadnog Rješenja o danu početka isplate mirovine, izdanog 10.07.2023. od strane HZMO-a kada je već izgubljeno pravo na žalbu navedenog rješenja te iz tog razloga podnosimo zahtjev u naslovu...Kako postoji neusklađenost između Zakona o zdravstvenom osiguranju, Zakona o mirovinskom osiguranju i Zakona o obrtu, bili smo primorani prije svega obratiti se HZMO-u radi priznavanja prava na invalidsku mirovinu sljedećeg dana od dana obustave naknade plaće od strane HZZO-a, a to je 23. veljače 2023. godine. Postupak je bio dug i zaprimljeno je rješenje nakon gotovo dva mjeseca od našeg zahtjeva, s priznatim pravom na invalidsku mirovinu od dana 23. veljače 2023. godine. Međutim, zdravstveno osiguranje kao umirovljeniku mu se priznaje od 10. svibnja 2023. jer je po njihovom bio u radnom odnosu sve do 9. svibnja 2023. godine tj. do dana zatvaranja obrta. Iz razloga što je HZZO ukinuo naknadu plaće od 23. veljače 2023. znači da je moj štitićenik ponovno trebao raditi sve do 09.05.2023. te plaćati doprinose za zdravstveno i mirovinsko za taj period. Kako može jedna osoba nakon teške nesreće (eksplozija benzina, opekline do 80% tijela od toga trećeg stupnja 70% sa mogućnosti preživljavanja oko 10%) i dugotrajnog bolovanja, kome je Zavod za vještačenje ustanovio potpunu nesposobnost za rad te invalidnost od 90% trećeg stupnja vratiti se u radni odnos, privređivati i plaćati doprinose? Neizvedivo. Osim toga, sve da i prešutno plati dugovanje doprinosa i u teoriji bude vraćen u radni odnos, jer u praksi je nemoguće za takvu vrstu invalida, zar samim time se ne bi po zakonima o mirovinskom ukinula invalidska mirovina, pošto je ponovno radno aktivan kao obrtnik pa makar samo do 09.05.2023. a ustanovljen je potpuni gubitak radne sposobnosti? Da ne spominjemo da mu se računa radni staž samo do 27.01.2023. što znači da doprinosi za mirovinsko u tom razdoblju od tri mjeseca i 12 dana nisu priznati (detalji u rješenju o datumu invalidske mirovine). Dakle HZZO prestaje, po njihovom zakonu čl. 48. sa naknadom za bolovanje od dana 23.02.2023., HZMO nakon našeg zahtjeva za ažuriranjem podataka i promjenom članka po kojoj osnovi računati dan početka invalidske mirovine, priznaje pravo na invalidsku od dana 23.02.2023. no ostaje još otvoreno pitanje o datumu zatvaranja obrta. Unatoč čl. 46. st. 3. Zakona o obrtu, radi se o iznimnom slučaju jer u Zakonu o obrtu čl. 46. nedostaje stavka koja bi precizirala priznavanje prava na zatvaranje obrta na dan početka isplate invalidske mirovine jer ona nije uvijek dan prava na invalidsku, niti je dan pravomoćnosti rješenja o pravu na invalidsku mirovinu.*

U protivnom postaje obveznik plaćanja doprinosa 23.02 - 09.05. 2023. samo radi neusklađenosti zakona te za isto vrijeme prima i invalidsku mirovinu.“

Iako smo i ranijih godina zaprimali slične pritužbe, navedena pritužba je prva u kojoj je pritužitelj, tj. njegov štitićenik vlasnik obrta te smo od nadležnog MROSP-a zatražili i zaprimili očitovanje. U odgovoru se navodi da je poslodavac dužan isplaćivati plaću za svo vrijeme dok je osoba u osiguranju, odnosno prijavljen kao osiguranik, odnosno u radnom odnosu. Kao što je to i sama stranka navela, liječnik objavljuje s bolovanja, zato jer tako određuje čl. 48. st. 1. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju (NN, br. 80/13, 137/13, 98/19 i 33/23). Inače je praksa HZMO-a da za navedeno razdoblje ne isplaćuje mirovinu jer je imenovani bio u radnom odnosu, prijavljen na osiguranje. U konkretnom slučaju ishod postupka bio je povoljan za stranku jer je HZMO uskladio datum početka isplate mirovine s datumom nesposobnosti za rad (invalidnosti). Pritužiteljica je uočila problem koji nastaje u vremenskom razdoblju od dana donošenja Nalaza i mišljenja tijela vještačenja o invaliditetu, a to je da do donošenja pravomoćnog rješenja od strane HZMO-a osoba mora biti prijavljena kao osiguranik, najčešće biva na bolovanju, te po našem mišljenju HZZO ne bi trebao ukidati navedeno bolovanje unatrag, gdje je sve to vrijeme do pravomoćnosti rješenja osoba u radnom odnosu, odnosno prijavljena kao osiguranik. Problem nastaje kada HZMO ne donese rješenje u zakonskom roku od 60 dana jer se tada postavlja pitanje plaćanja naknade plaće (u ovom slučaju sama je stranka osoba s invaliditetom kao samostalni poslodavac uplaćivala za sebe doprinose). Sukladno članku 95. Zakona o radu (NN, br. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22 i 64/23) s obzirom da radnik, odnosno osiguranik, ne snosi krivnju za nastale okolnosti teret naknade plaće za navedeno razdoblje pada na teret poslodavca koji je dužan evidentirati radno-pravni status, ujedno se od poslodavca za navedeno razdoblje potražuje naknadu plaće, te osobe s invaliditetom ipak nisu bile oštećene, već poslodavac. Međutim, u ovom je slučaju specifičan problem jer je osiguranik jedini zaposlenik i vlasnik obrta, odnosno poslodavac koji je oštećen.

Iako smo po ovom pitanju istaknuli naše prijedloge u postupku izmjena i dopuna Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju u studenom 2022. godine, ali isti nisu uvaženi te smatramo potrebnim ovo pitanje u budućnosti svakako stručno raspraviti kroz zajedničku koordinaciju s Ministarstvom zdravstva i Ministarstvom rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

Zaključak i preporuke:

Tijekom 2023. godine nije bilo izmjena i dopuna Zakona o mirovinskom osiguranju. Općenito govoreći o umirovljenicima, uključujući i osobe s invaliditetom bilo da se radi o primateljima invalidskih mirovina na temelju opće nesposobnosti za rad, odnosno djelomičnog gubitka radne sposobnosti, ili primateljima obiteljske mirovine, osnovni je problem umanjivanje postotka udjela prosječne mirovine u prosječnoj plaći u Republici Hrvatskoj. Navedeni omjer je najniži u Europskoj uniji, što prevedeno znači da su prosječne mirovine u Hrvatskoj najniže u cijeloj EU. Prema procjenama Eurostata, gotovo trećini naših sugrađana u mirovini živi u opasnosti od siromaštva. Stanje je nešto bolje bilo u 2023. godini i to kroz povećanje iznosa obiteljske mirovine, kao i iznosa najniže mirovine.

Kad govorimo o kategoriji osoba s invaliditetom primateljima invalidskih mirovina zbog djelomične nesposobnosti čiji je položaj nepovoljniji u odnosu na druge kategorije umirovljenika na što smo ukazivali i proteklih godina, ali je njihov položaj i u 2023. godini ostao nepromijenjen. Osim što su njihove mirovine znatno niže od ostalih mirovina i što su teško zapošljivi na puno radno vrijeme zbog invaliditeta, niti u 2023. godini nije prihvaćen ranije istaknuti prijedlog POSI da im se omogući zasnivanje radnog odnosa s polovicom radnog vremena, uz primanje njihove pune mirovine kako je to dano drugim kategorijama osiguranika (uključujući HRVI-je). Nije prihvaćen niti prijedlog da im se omogućiti da dodatni uvjet jedne godine staža osiguranja mogu ostvariti ne samo po osnovi radnog odnosa, već i po osnovi drugog dohotka (iz netipičnih poslova) za koji su u cijelosti uplaćeni doprinosi, kao što je to primjenjivo kod korisnika starosne mirovine, prijevremene starosne mirovine ili starosne mirovine za dugogodišnjeg osiguranika kod izračuna nove (povoljnije) mirovine. U praksi i dalje nije zaživjelo priznavanje prava na profesionalnu rehabilitaciju za osposobljavanje invalida rada za rad uz očuvanje preostale radne sposobnosti. Također, postoji i dalje problem neusklađenosti Zakona o

mirovinskom osiguranju i Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju (ujedno u određenim prilikama i Zakona o obrtu), kod datuma odlaska (početka primanja invalidske mirovine) u invalidsku mirovinu osoba s invaliditetom koje su prije toga bile na bolovanju (koristile institut privremene nesposobnosti za rad). U takvim situacijama često ostaje nepokriveno razdoblje osiguranja kada Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje unatrag zatvara bolovanje osobi s invaliditetom, koji tada pada na teret poslodavca, a koji ne snosi krivnju zbog navedenu neusklađenost zakonskih odredbi iz područja zdravstvenog i mirovinskog osiguranja.

2.22. SURADNJA S ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA

Intenzivna suradnja s organizacijama civilnog društva koje okupljaju osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju, roditelje i članove njihove obitelji, kao i s onima koje programski djeluju u korist OSI i DTUR, predstavljala je i tijekom 2023. godine jedno od prioritetnijih područja u djelovanju POSI. Naime, organizacije civilnog društva (savezi, udruge, inicijative...) su nezaobilazni partner kojeg prepoznajemo kao organizirani glas OSI koji ima nemjerljivu važnost za poboljšanje kvalitete života i zaštitu prava OSI i DTUR. Naime, upravo organizacije civilnog društva su u brojnim sredinama jedini pružatelji socijalnih, ali i drugih usluga podrške osobama s invaliditetom (npr. osobna asistencija, pomoć u kući, smještaj, prijevoz, besplatna pravna pomoć, različiti oblici podrške DTUR i njihovim obiteljima i dr.), a aktivnosti i sadržaji (sport, rekreacija, kultura, umjetnost, zabava) koje udruge organiziraju često su jedini oblici uključivanja OSI i DTUR u društveni život zajednice. Osiguranje različitih oblika podrške, unatoč brojnim izazovima s kojima se susreću u svom svakodnevnom radu, na sebe su u najvećoj mjeri preuzele upravo organizacije civilnog društva te na taj način osigurale brojnim OSI podršku bez koje bi mnogi od njih teško živjeti. Osim uloge u osiguranju podrške i usluga, udruge imaju ključnu i nezamjenjivu ulogu u senzibiliziranju i podizanju razine svijesti čitavog društva o izazovima s kojima se susreću OSI i DTUR, a iznimno je važno da donositelji odluka prepoznaju i uvažavaju ulogu udruga u svladavanju tih izazova.

Uzimajući u obzir značaj uloge organizacija civilnog društva, tijekom 2023. godine provodili smo brojne aktivnosti usmjerene na jačanje suradnje i pružanje aktivne podrške njihovu radu. Navedeno je podrazumijevalo kontinuiranu otvorenu komunikaciju s članovima i predstavnicima udruga koje okupljaju osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju i članove njihove obitelji, kao i s onima koje programski djeluju u korist OSI i DTUR. Na taj način udruge su predstavljale svoje aktivnosti i projekte koje provode te su imale priliku upozoriti na teškoće i prepreke s kojima se susreću u svom djelovanju, kao i na probleme s kojima se susreću njihovi članovi u svakodnevnom životu i radu. Također, POSI je i u 2023. godini nastavio s pružanjem pomoći i podrške u osmišljavanju, prijavljivanju i provedbi brojnih projekata kojima su udruge na međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj lokalnoj razini provodile aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja OSI i DTUR. Posebno važnim smatramo zajedničko zagovaranje i uključivanje udruga u procese donošenja odluka, stoga je i tijekom proteklog izvještajnog razdoblja nastavljeno povezivanje udruga s donositeljima odluka, a nositeljima vlasti kontinuirano se ukazivalo na važnost uloge civilnog društva u kreiranju politika i nužnost uključivanja predstavnika osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka i mjera koje se tiču osoba s invaliditetom.

Sudjelovanje predstavnika osoba s invaliditetom u kreiranju javnih politika

Nastavno na preporuke upućivane proteklih nekoliko godina, tijekom 2023. godine nastavili smo s organizacijama civilnog društva zajednički provoditi aktivnosti usmjerene na poticanje donositelja odluka da u većoj mjeri uvažavaju prijedloge upućene od strane udruga koje predstavljaju glas osoba s invaliditetom te da upravo u predstavnicima OSI prepoznaju partnere koji će pomoći u identificiranju problema i prepreka koje otežavaju svakodnevnicu OSI, ali i rješavanju tih problema i uklanjanju prepreka u svakoj lokalnoj sredini. Dalje u tekstu prikazujemo neke od aktivnosti ove vrste koje smo provodili u proteklom izvještajnom razdoblju.

Pulska udruga Zelena Istra, Udruga roditelja djece s poteškoćama u razvoju Vukovarski leptirići, Udruga žena Vukovar, Društvo osoba s tjelesnim invaliditetom južne Istre, Škola za odgoj i obrazovanje – Pula, Gimnazija Pula te Sveučilište Akureyri, zajednički provode projekt „Za(VRT)imo za inkluziju zajedno!“, u sklopu kojega su se tijekom 2023. godine provodile aktivnosti usmjerene na omogućavanje građanske participacije i sudioničke demokracije, kao preduvjeta za dugoročno poboljšanje uvjeta i kvalitete života te postizanje ravnopravnosti i inkluzije DTUR, njihovih roditelja i OSI u društvu. Važnost projekta prepoznao je i POSI te je projektnim partnerima pružena podrška u provedbi istog, a savjetnici pravobranitelja sudjelovali su u aktivnostima kojima se donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini pokušalo osvijestiti o njihovoj ulozi u osiguravanju jednakih mogućnosti za DTUR i OSI. S tim ciljem, savjetnici pravobranitelja sudjelovali su na tribinama „Iskustva, izazovi i prilike – kako unaprijediti realizaciju prava osoba s invaliditetom“ održanim u Puli i Vukovaru tijekom listopada 2023. godine, putem kojih je predstavnicima lokalnih i regionalnih vlasti, ali i ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, ukazano na važnost, ali i na konkretne načine i modele uključivanja osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka i kreiranja lokalnih politika. Između ostaloga, ponovljene su preporuke o donošenju lokalnih i regionalnih strateških dokumenata, a posebno je ukazano na benefite osnivanja i stvaranja preduvjeta za rad lokalnih i regionalnih povjerenstava za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, kao tijela koja bi predstavljala i zastupala interese osoba s invaliditetom koje žive na pojedinom području. Nakon održanih tribina POSI je nastavio suradnju s udrugama te je pružena podrška u daljnjim zagovaračkim aktivnostima usmjerenim na osnivanje lokalnih i regionalnih povjerenstava.

Kako se otvaranjem područnih ureda POSI proteklih nekoliko godina dodatno intenzivirala suradnja i svakodnevna komunikacija s udrugama s područja na kojemu djeluju područni uredi, tako su se i tijekom 2023. godine kontinuirano održavali pojedinačni sastanci sa predstavnicima tih udruga (npr. Udruga obitelji djece s autizmom „Dar“ iz Osijeka, Udruga Brod iz Slavonskog Broda, Udruga SOS Virovitica, Udruga osoba s invaliditetom grada Požege i Županije Požeško-slavonske, Športska udruga slijepih Svjetlost Osijek, Udruga paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije, Osječki centar za inkluziju, Centar za inkluzivnu podršku Slavonski Brod, društva multiple skleroze iz svih županija Slavonije, Baranje i Srijema, Udruga SOS Virovitica, Udruga za djecu s teškoćama u razvoju Zvončići, Udruga osoba s invaliditetom Karlovačke županije, Društvo osoba s tjelesnim invaliditetom južne Istre, Društvo za istraživanje i potporu (DiP), Zelena Istra, Društvo distrofičara Istre, Udruga za mlade i studente s invaliditetom Primorsko-goranske županije „Znam“ i dr.). Održavanjem ovih sastanaka imali smo se priliku detaljnije upoznati s aktivnostima i projektima koje udruge provode, sa izazovima s kojima se susreću u svom djelovanju i preprekama s kojima se susreću njihovi članovi u svakodnevnom životu, te ujedno iznijeti prijedloge za daljnju suradnju i pružanje podrške u radu. Saznanja stečena kroz provođenje ovih aktivnosti korištena su prilikom daljnjih postupanja iz djelokruga POSI usmjerenih na prijedloge, preporuke i upozorenja nositeljima vlasti na svim razinama.

Na nužnost uključivanja lokalnih udruga u procese donošenja odluka koje se tiču OSI ukazivano je i prilikom izravne komunikacije s predstavnicima (gradonačelnici, njihovi zamjenici i suradnici) lokalnih i regionalnih vlasti, pisanim preporukama, ali i putem radnih sastanaka. Izdvajamo sastanke sa predstavnicima Grada Karlovca u travnju 2023. godine, Grada Rijeke u studenom 2023. godine, Grada Đakova i Grada Osijeka tijekom rujna 2023. godine, a zahvaljujući inicijativi Vukovarsko-srijemske županije omogućeno je sudjelovanje na tematskoj sjednici Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije održanoj 6. prosinca 2023. godine, na kojoj su uz redovne članove sudjelovali i predstavnici organizacija civilnog društva koje okupljaju osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju i članove njihovih obitelji te predstavnici općina, gradova, ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini. Konkretnije informacije o preporukama i prijedlozima upućenim tijekom navedenih sastanaka i događanja mogu se pronaći u poglavljima ovog Izvješća koja se bave pojedinim životnim područjem na koje se te preporuke i prijedlozi odnose (npr. *Zapošljavanje i rad, Pristup dobrima i uslugama, Cestovni prijevoz, Sport, Podizanje razine svijesti i dr.*), a ovdje ističemo kako je lokalnim i regionalnim nositeljima vlasti posebno ukazano na nužnost otvorene komunikacije i suradnje s organizacijama civilnog društva, kako zbog prepoznavanja potreba građana s invaliditetom i djece s

teškoćama u razvoju na njihovom području, tako i zbog pružanja podrške i potpore u radu i provedbi aktivnosti udruga koje djeluju na njihovom području.

Kao jedan od značajnijih pozitivnih rezultata prethodno opisanih aktivnosti ističemo iskazanu spremnost većine lokalnih i regionalnih donositelja odluka za uvažavanjem prijedloga i preporuka iznesenih tijekom održanih sastanaka. S obzirom da je većina jedinica prisutnih na sastanku (npr. Grad Osijek, Grad Pula, Vukovarsko-srijemska županija) najavila osnivanje lokalnih i regionalnih povjerenstava za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, u predstojećem razdoblju pratit će se konkretna realizacija najavljenog.

Tijekom 2023. godine doneseno je nekoliko iznimno značajnih propisa kojima su uređeni uvjeti i način ostvarivanja prava i usluga za OSI u različitim životnim područjima (npr. socijalna zaštita, promet). Prema našim saznanjima osobe s invaliditetom su putem predstavnika reprezentativnih organizacija, saveza, udruga i inicijativa, bile zastupljene u radnim skupinama te su sudjelovale u brojnim aktivnostima i raspravama koje su prethodile donošenju tih propisa. Također, brojne udruge i savezi obraćali su se tijekom 2023. godine POSI pritužujući se na pojedine odredbe nacрта i prijedloga navedenih propisa te iznoseći prijedloge njihovih izmjena. Sve navedeno uzeto je u obzir prilikom pripremanja prijedloga i preporuka koje je POSI upućivao donositeljima svakog pojedinog propisa, a konkretnije informacije o navedenom mogu se pronaći u poglavljima ovog Izvješća koja se odnose na svako pojedino područje.

Zaključak i preporuke:

Iskustva stečena kroz provođenje opisanih aktivnosti potvrđuju da je za unaprjeđivanje položaja osoba s invaliditetom ključno društveno uključivo i sudioničko odlučivanje osoba s invaliditetom u svim pitanjima od njihova interesa. Iznimno je važno da su osobe s invaliditetom uključene u procese donošenja odluka na svim razinama vlasti, upravo zbog poznavanja društvenih, ekonomskih, komunikacijskih i fizičkih prepreka sudjelovanju u društvu. Isključivanje OSI iz procesa donošenja odluka – kako prilikom donošenja strateških dokumenata, tako i prilikom donošenja nacionalnih propisa ili općih akata na regionalnoj i lokalnoj razini, ali i prilikom osmišljavanja različitih projekata – dovodi do stvaranja okruženja s brojnim preprekama za osobe s invaliditetom i time produbljuju njihovu isključenost iz zajednice. Čl. 4. st. 3. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom propisana je obveza država članica da „u razvoju i primjeni zakona i politika u provedbi Konvencije i u drugim procesima donošenja odluka koje se odnose na osobe s invaliditetom, savjetuju se i aktivno uključe osobe s invaliditetom, kao i djecu s teškoćama u razvoju, putem svojih predstavnika organizacija.“ Citirana obveza odnosi na sve razine vlasti, nacionalnu, regionalne i lokalne, uključujući i međunarodnu razinu vlasti ukoliko u svojim politikama i programima izravno i/ili neizravno utječu na prava OSI i DTUR. Navedena uključenost podrazumijeva konzultacije s OSI iz različitih područja života, od odgoja i obrazovanja, zapošljavanja i rada, zdravstva, kulture, sporta, pristupačnosti, mobilnosti i svih drugih životnih područja, sve s ciljem kreiranja odgovarajućih programa i politika koji će prepoznati i afirmirati ljudska prava OSI. Učinkovito provođenje konvencijskog načela „Ništa o nama bez nas“ moguće je samo uz uključivanje OSI u procese donošenja odluka, a posebno je važno istaknuti kako to uključivanje ne smije biti samo deklaratorne prirode, nego je potrebno uvažavati znanje, iskustva i prijedloge koji se temelje na stvarnom poznavanju svakodnevnih potreba OSI, DTUR i članova njihovih obitelji.

Slijedom svega navedenog, posebno vodeći računa o pozitivnim iskustvima iz onih sredina koje su uvažavajući preporuke POSI upućene proteklih nekoliko godina, ovim putem još jednom svim općinama, gradovima i županijama, preporučujemo uspostavljanje otvorenije komunikacije s lokalnim udrugama koje svojim djelovanjem pomažu osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju u uključivanju u svakodnevni život zajednice.

Podsjećamo, iskustva POSI potvrđuju da upravo one lokalne sredine u kojima postoji aktivan civilni sektor i suradnja udruga s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, su sredine u kojima se primjetno podiže razina kvalitete življenja osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. Stoga, općinama,

gradovima i županijama ponavljamo preporuku o nužnosti intenzivnije suradnje s lokalnim udrugama i pružanje konkretne podrške koja se neće ograničiti samo na (su)financiranje projekata, nego i na aktivna partnerstva kroz koja će se osmisлити i realizirati mjere i aktivnosti kojima će se osigurati kontinuitet njihova djelovanja i opstojnost udruga u razdobljima između pojedinih projekata putem kojih se u pravilu financiraju.

Također, preporučujemo jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave da u dogovoru sa lokalnim udrugama osmisle i realiziraju primjerena rješenja kojima će se omogućiti sudjelovanje njihovih predstavnika u procesima donošenja odluka važnih za OSI. Navedeno se može realizirati uspostavljanjem tijela (npr. Povjerenstva) koje bi se bavilo koordiniranjem, poticanjem i praćenjem provođenja mjera i aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja OSI i identificiranjem njihovih potreba na području pojedinog grada, općine i županije, uz uvjet da se u to tijelo imenuju predstavnici OSI i relevantni stručnjaci iz različitih područja. Važno je osigurati potrebne preduvjete za rad opisanog tijela te ga uključiti u planiranja i rasprave o donošenju mjera i odluka koje se tiču lokalne i regionalne razine. Osim osnivanjem povjerenstva, participacija osoba s invaliditetom može se omogućiti i transparentnošću te osiguranjem pristupa osoba s invaliditetom javnim raspravama i svim onim događanjima koja prethode donošenju pojedinih odluka.

Uvažavanjem ovih preporuka općine, gradovi i županije svoju vrlo često samo deklarativnu opredijeljenost za prava OSI i DTUR prenijeli bi u konkretne postupke kojima bi ispunili obveze koje proizlaze iz odredbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom te ujedno pokazali uvažavanje osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana.

Svim donositeljima odluka, od nacionalne, preko područne (regionalne) i lokalne razine, preporučujemo uređivanje normativnog okvira i osmišljavanje primjenjivog modela kojim će se omogućiti sustavno financiranje nužno za osiguranje kontinuiranog rada udruga koje okupljaju OSI, DTUR i njihove obitelji. Navedeno je nužno kako bi se osigurala opstojnost i djelovanje udruga, ne samo radi pružanja usluga koje su od životne važnosti za OSI, nego i za očuvanje i razvoj zagovaračke uloge te općenito uloge koju udruge imaju u podizanju kvalitete života OSI i DTUR.

Podrška i preporuke za pružanje potpore organizacijama civilnog društva

POSI je i tijekom 2023. godine pružao pomoć i podršku brojnim projektima i aktivnostima koje su organizacije civilnog društva provodile s ciljem poboljšanja položaja osoba s invaliditetom. Dalje u tekstu prikazujemo neke od tih aktivnosti.

Udruga paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije (u daljnjem tekstu: UPIT) uputila je svim jedinicama lokalne samouprave u Osječko-baranjskoj županiji početkom travnja 2023. godine poziv za sudjelovanje na okruglom stolu na temu pristupačnog i prilagođenog prijevoza za osobe s invaliditetom. Iskustva stečena postupanjima iz djelokruga POSI ukazuju da se osobe s invaliditetom u Slavoniji i Baranji i dalje suočavaju s brojnim preprekama i otežavajućim okolnostima koje im dodatno otežavaju i inače otežano kretanje, a kao jedna od značajnijih prepreka ističe se nepostojanje ili nedovoljna dostupnost usluga javnog prijevoza prilagođenog i dostupnog osobama s invaliditetom. Upravo zbog navedenog, moramo istaknuti UPIT kao pozitivan primjer organizacije koja uz okupljanje osoba s invaliditetom i aktivno zagovaranje usmjereno na zaštitu prava osoba s invaliditetom u svim životnim područjima, ujedno već dugi niz godina pruža brojne usluge podrške, između ostaloga i uslugu prijevoza prilagođenim kombi vozilom. Zahvaljujući ovoj usluzi koju UPIT pruža već nekoliko godina, brojne osobe s invaliditetom s područja Osječko-baranjske županije konačno mogu sudjelovati u svakodnevnim životnim aktivnostima, a pojedine osobe su zahvaljujući UPIT-u po prvi puta nakon 20 godina bile u mogućnosti "izaći iz kuće" i otići izvan mjesta u kojem žive. Osim s pozitivnim iskustvima korisnika koji koriste usluge prijevoza kombijem UPIT-a, upoznati smo i sa brojnim izazovima koji su doveli u pitanje nastavak pružanja usluge prijevoza, dok brojna obraćanja građana POSI ukazuju na potrebu za proširenjem opsega pružanja iste. Uzimajući u obzir navedeno, POSI je pružio podršku u organizaciji okruglog stola te je svim općinama i gradovima na području Osječko-baranjske županije upućena preporuka kojom je ukazano na važnost ove teme za građane koji žive na njihovom području,

a ujedno je svim jedinicama preporučeno da se odazovu pozivu te svojim sudjelovanjem doprinesu jačanju suradnje svih lokalnih dionika i iznalaženju rješenja kojima će se osobama s invaliditetom omogućiti pristup sigurnom i dostupnom prijevoznom sredstvu. Pismo podrške, ali i aktivnu potporu u organizaciji okruglog stola pružila je i Osječko-baranjska županija.

Udruga obitelji djece s autizmom „DAR“ iz Osijeka (u daljnjem tekstu: Udruga „DAR“) obratila se u svibnju 2023. godine POSI ukazujući na izazove i prepreke koje dovode u pitanje opstojnost i daljnje djelovanje same udruge. Detaljno opisujući detalje ugovora o korištenju gradskog prostora, a koji su trebali potpisati radi daljnjeg korištenja istog, iskazali su zabrinutost zbog pojedinih odredbi i uvjeta koje Udruga „DAR“ ne bi mogla ispuniti, što bi dovelo do gubitka prostora nužnog za rad i djelovanje Udruge. POSI je upoznat s činjenicom kako su u proteklih deset godina upravo članovi Udruge, uz pomoć brojnih ljudi dobre volje, partnerskih udruga i donatora, predmetni prostor obnovili i uredili tako da je od ruševnog, derutnog i neupotrebljivog objekta stvoren komforan, ugodan i funkcionalan prostor u kojemu se svakodnevno okupljaju djeca i mlade osobe s poremećajem iz spektra autizma, kao i članovi njihovih obitelji. Također, provodeći aktivnosti iz djelokruga POSI upoznati smo sa istaknutom ulogom Udruge „DAR“ u osiguranju podrške i zagovaranju prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, a posebno je značajna njihova uloga u senzibiliziranju i podizanju razine svijesti društva i lokalne zajednice o problemima s kojima se susreću osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju. Stoga, uzimajući u obzir sve okolnosti vezano za predmetni prostor, POSI je uputio pismo podrške daljnjem djelovanju rad Udruge „DAR“ i izrazio namjeru za nastavkom aktivne suradnje usmjerene na poboljšanje položaja osoba s poremećajima iz spektra autizma, kako na lokalnoj, tako i na razini cijele Republike Hrvatske. Također, Gradu Osijeku je ukazano na važnost i ulogu Udruge „DAR“ te je preporučeno uspostavljanje otvorene komunikacije sa predstavnicima Udruge i iznalaženje primjerenog rješenja kojim će se omogućiti nastavak korištenja objekta i prostora, na način koji neće ugroziti njihovu opstojnost i daljnje djelovanje. Preporuka je uvažena.

Društva distrofičara Istre iz Pule je 22. svibnja 2023. godine u Dnevnom boravku Društvenog centra Rojc u Puli, održalo okrugli stol kao završnu aktivnost trogodišnjeg programa „Integracijom do socijalne uključenosti oboljelih od mišićne distrofije“, financiranog od strane Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Predstavljena je trogodišnja provedba programa kojim su se osiguravale veoma važne socijalne usluge prijevoza, pomoći u kući, psihološke pomoći te terapijskog jahanja. Programom su socijalne usluge putem mobilnih timova učinili dostupnim osobama s invaliditetom iz područja koja su udaljena od sjedišta udruge i nalaze se u nepristupačnim mjestima te se željelo unaprijediti uvjete koji će zadovoljiti potrebe osoba oboljelih od mišićne distrofije s područja Istarske županije te time pozitivno utjecati na njihovu kvalitetu života. Predstavljen je rad Centra podrške 521 kao inovativne socijalne usluge informiranja i savjetovanja, pomaganja, organiziranja različitih aktivnosti i psihosocijalne podrške. Podršku u provedbi projekta udruge pružio je i POSI predstavljanjem same institucije s naglaskom na Područnom uredu Rijeka, nadležnim i za područje Istarske županije.

Humanitarna udruga Čujem, vjerujem, vidim, koja se svake godine javlja na javne pozive MZO-a za financiranje projekata za prilagodbu i izradu udžbenika/literature za slijepe i slabovidne učenike i studente, obratila nam se sa zamolbom za pomoć u osiguravanju potrebnih pdf formata udžbenika kako bi iste prilagodili učenicima s oštećenjem vida. Istaknuli su da postoji dogovor sa Školskom knjigom da jedino Centar Vinko Bek ne mora financirati pdf format odobrenih udžbenika, a što MZO negira. Njima Školska knjiga naplaćuje pdf format. Svjesni situacije da unatoč velikom trudu Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek iz Zagreba te svih udruga koje prilagođavaju udžbenike, godinama zaprimamo informacije kako od samog Centra Vinko Bek tako i roditelja da učenici s oštećenjem vida i nadalje nemaju pravovremeno s početkom školske godine kao i ostali učenici osigurane udžbenike te su zbog toga u nepovoljnijem položaju. Stoga smo zatražili izvješće od MZO i Školske knjige o opravdanosti naplaćivanja pdf formata knjiga te ponovno uputili preporuku da se iznađe kvalitetno rješenje da se učenicima s oštećenjem vida pravovremeno osiguraju prilagođeni udžbenici. Nažalost, kao niti proteklih godina, odgovor MZO nismo zaprimili.

Udruga osoba s invaliditetom Grada Požege i Županije Požeško-slavonske zamolila je za podršku u organiziranju okruglog stola kojim se željelo aktualizirati temu pristupačnosti javnih površina, ustanova, institucija i ostalih građevina, kao i pitanje pristupačnog prijevoza za osobe s invaliditetom na području Požeško-slavonske županije. Uzimajući u obzir važnost ove teme, kao i ključnu ulogu koju upravo općine, gradovi i županije imaju u osiguranju pristupačnosti i mobilnosti, POSI je podržao organizaciju i održavanje okruglog stola te uputio pismo podrške u kojemu je svima koji budu pozvani na navedeni okrugli stol, posebno predstavnicima lokalnih i regionalnih vlasti te predstavnicima ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, kao i predstavnicima medija, preporučeno da se odazovu pozivu te svojim sudjelovanjem doprinesu jačanju suradnje svih lokalnih dionika i iznalaženju rješenja kojima će se osobama s invaliditetom omogućiti pristupačnost i mobilnost, na ravnopravnoj razini s ostalim građanima.

Sudjelovanje u aktivnostima i događanjima

Suradnja s organizacijama civilnog društva ogledala se i kroz sudjelovanja na brojnim aktivnostima i događanjima koja su organizirale udruge osoba s invaliditetom, stoga u nastavku teksta ističemo neka od tih događanja.

Hrvatski savez gluhih i nagluhih zajedno s partnerskim institucijama iz Francuske, Španjolske i Cipra provodi Erasmus+ projekt „Open up“. U prostorima Kuće Europe, 21. veljače 2023. predstavili su rezultate projekta koji se bližio kraju. Cilj projekta bio je osnažiti sve kadrove u obrazovnom sustavu kako bi krajnjim korisnicima pružili podršku i uključili ih u obrazovni sustav na ravnopravan način kroz razdoblje od 24 mjeseca. Predstavljanje rezultata pratio je zamjenik pravobranitelja.

U ožujku 2023. godine savjetnica pravobranitelja održala je radionice na kojoj je predstavila rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom samozastupnicima koji koriste uslugu poludnevnog boravka u podružnicama Centra za rehabilitaciju Zagreb na lokacijama Orlovac, Zaprešić i Ilica. Radionice su se organizirale na inicijativu Udruge za samozastupanje koja je uočila da većina samozastupnika slabo poznaje rad javnih institucija koje su tu da im služe u zaštiti njihovih ljudskih i socijalnih prava.

Dana 2. travnja 2023. godine u Osijeku je u organizaciji Udruge obitelji djece s autizmom „DAR“ obilježen Svjetski dan svjesnosti o autizmu. Obilježavanje je organizirano na Trgu Ante Starčevića u Osijeku, a svojim prisustvom ga je podržao savjetnik pravobranitelja.

Dana 12. travnja 2023. godine u Osijeku održana je završna konferencija projekta MI-MODE: Mitigacijski model u kriznim situacijama kao odgovor na potrebe lokalne zajednice. Konferenciju je organizirao Centar za poduzetništvo Osijek kao nositelj projekta. Konferenciji je prisustvovao savjetnik pravobranitelja.

Udruga paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije (UPIT) je organizirala okrugli stol na temu međumjesnog prijevoza prilagođenog osobama s najtežim invaliditetom. Okrugli stol održan je dana 25. travnja 2023. godine u Kulturnom centru u Osijeku, a na istom je aktivno sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

U organizaciji Udruge za podršku žrtvama i svjedocima dana 18. svibnja 2023. godine u Velikoj vijećnici Osječko-baranjske županije održan je okrugli stol na temu „Aktivnim starenjem kao kvalitetnim načinom življenja“. Na okruglom stolu je prisustvovala stručna suradnica pravobranitelja.

Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež organizirala je 18. svibnja 2023. u prostorima Tribine Grada Zagreba predstavljanje aktivnosti u okviru STOP programa – alternativni program prema djeci u sukobu sa zakonom u razdoblju od 2012.-2023. Navedeni program provodili su u suradnji s policijom, socijalnom skrbi i nizom lokalnih nevladinih organizacija između ostalih i onima koje skrbe o osobama s invaliditetom.

Završna konferencija programa „U ringu života“ i „Kvalitetan život slijepih u lokalnoj zajednici 2“ - Hrvatski savez slijepih i Udruga slijepih Zagreb održali su u Zagrebu zajedničku završnu konferenciju trogodišnjih programa „U ringu života“ i „Kvalitetan život slijepih u lokalnoj zajednici 2“ koji su

financirani od strane Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Na konferenciji sudionicima se obratio i zamjenik pravobranitelja.

Udruga osoba s invaliditetom grada Požege i Požeško-slavonske županije organizirala je Okrugli stol na temu pristupačnost i mobilnosti za osobe s invaliditetom. Okrugli stol održan je 15. lipnja u prostorijama HGK u Požegi te je na događanju sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske - SOIH u okviru Erasmus+ projekta „Kreni na zeleno...“ organizirala je 19. lipnja Online edukacija „Kreći se zeleno“ o zelenim modovima prijevoza koji za svoj cilj ima stvaranje podrške prelasku na čistiju, zeleniju i pametniju mobilnost, u skladu s ciljevima Europskog zelenog plana. Predavanje s izlaganjem održao je zamjenik pravobranitelja.

Savez Roma u Republici Hrvatskoj "Kali Sara" u Zagrebu je održao 12. srpnja sastanak s POSI vezano za provedbu projekta REGARD - Remembering Genocide Against Roma Discrimination“ u koji su uključili podatke i informacije prikupljene tijekom sastanka i intervju s zamjenikom pravobranitelja.

Kršćanska humanitarna udruga "Putevi milosti" organizirala je za svoje članove, zainteresirane osobe s invaliditetom, djelatnike i volontere, edukativnu radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 25. srpnja 2023. godine u prostorijama Udruge u Osijeku, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Udruga osoba s invaliditetom Križevci (UIK), Križevci organizirala je 7. rujna, na blagdan sv. Marka Križevčanina, 20. Susret osoba s invaliditetom "Križevci 2023." s ciljem druženja i skretanja pozornost javnosti, tijelima javne vlasti, poslodavcima, kao i svim stručnim osobama, na potrebu podizanja razine svijesti, izmjene negativne slike o osobama s invaliditetom i na obveze poštivanja njihovog dostojanstva i ljudskih prava.

Centar za razvoj vrijednosti organizirao je dana 28. rujna 2023. online panel raspravu na temu „Moje pravo na obrazovanje“. Cilj rasprave je bio napraviti presjek visokog obrazovanja u kontekstu dostupnosti osobama s invaliditetom. Sudionici su osim samih studenata s invaliditetom bili predstavnici udruge te Sveučilišta u Zagrebu.

Organizacija za društveni razvoj DKolektiv organizirala je 11. listopada 2023. događanje „Radius V i perspektive za razvoj volonterstva“ u prostorima Društvenog ateljea i Volonterskog centra Osijek, a na događanju je prisustvovala stručna suradnica pravobranitelja.

Predstavnici udruge Zvono iz Belišća i članovi Kluba samozastupnika posjetili su u Zagrebu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom 12. prosinca 2023. godine. Zamjenica pravobranitelja predstavila im je rad Pravobranitelja, a članovi udruge govorili su o svojim iskustvima korištenja brojnih usluga podrške koje pruža usluga Zvono.

Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar organizirala je povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom i Međunarodnog dana volontera jubilarni 10. VUFIS – Vukovarski festival igre i smijeha, kojemu je prisustvovala stručna suradnica pravobranitelja.

Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije organiziralo je obilježavanje Svjetskog dan multiple skleroze. Aktivnosti obilježavanja provedene su na više lokacija u gradu Osijeku, a svojim prisustvom podržao ih je savjetnik pravobranitelja.

Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije organiziralo je za svoje članove, djelatnike, volontere i osobne asistente, radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 16. svibnja 2023. godine u prostorijama Društva u Vukovaru, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar organizirala je premijerno prikazivanje filma „Savršeni svijet“. Na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Povodom Europskog dana gluhosljepoće koji se obilježava 22. listopada Hrvatski Savez gluhoslijepih osoba DODIR organizirao je tribinu pod naslovom: „Zdravstvo po mjeri gluhoslijepih osoba“. Tribina je održana 23. listopada u prostorijama Knjižnice i čitaonice Bogdan Ogrizović u Zagrebu. Govornici i stručnjaci iz različitih područja raspravljali su o zakonodavnom okviru i primjerima iz prakse, a kao inovacija predstavljena je Zdravstvena putovnica za osobe s gluhosljepoćom, koja sadržava sve potrebne informacije o osobi s invaliditetom kako bi medicinsko osoblje moglo što kvalitetnije pristupiti osobi s osjetilnim oštećenjem i pružiti joj primjerenu zdravstvenu skrb te je upoznati s njezinim zdravstvenim stanjem. Također, na tribini su prikazani su video materijali koji su napravljeni povodom situacija koje se u praksi događaju, a koji mogu pomoći u osiguranju dostupnosti primjerene zdravstvene zaštite osoba s gluhosljepoćom. Na tribini je sudjelovala savjetnica pravobranitelja.

Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj (HR PSOR) održao je u Zagrebu 9. studenog 15. Konferencija o održivom razvoju na kojoj su sudjelovali domaći i strani stručnjaci govoreći o dosegima i očekivanjima u području održivog razvoja te trendovima koji se očekuju u budućem razdoblju. Ova je konferencija događaja koji kontinuirano usmjerava pažnju poslovnih subjekata, ali i pažnju građana, na važnost održivog pristupa poslovanju i izgradnji održivih zajednica. Na konferenciji kao mentor polaznicima sudjelovao je zamjenik pravobranitelja.

U Slavonskom Brodu održana je 14. studenog konferencija predstavljanja projekta „Pritisak za pristup“ koji je podržan kroz Fond za aktivno građanstvo sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Prijavitelj i korisnik ovog projekta je Društvo multiple skleroze Brodsko-posavske županije, a partneri su bili: (1) Udruga osoba s invaliditetom Slavonski Brod „Loco-Moto“, (2) Policijska uprava brodsko- posavska, (3) POSI, (4) Društvo oboljelih od multiple skleroze Sisačko-moslavačke županije i (5) Udruga Artepunkt Skandinavia. U realizaciji aktivnosti projekta aktivno je sudjelovao zamjenik pravobranitelja.

U prostorima Poduzetničkog centra Krapinsko-zagorske županije u Krapini dana 30. studenoga 2023. je održana završna konferencija projekta „Koalicija za ranu intervenciju u djetinjstvu – osnaženi nastavljamo“. Konferenciju su organizirali Hrvatska udruga za ranu intervenciju i Krapinsko- zagorska županija kao završetak zajedničkog 15-mjesečnog projekta. Konferenciji je prisustvovala savjetnica pravobranitelja.

Udruga za autizam - Zagreb (UAZ) održala je u Zagrebu 27. prosinca završnu konferenciju projekta „NAŠ PLAVI SVIJET - Osnivanje naše treće životne zajednice osoba iz spektra autizma“. Cilj projekta bilo je unapređenje infrastrukture za pružanje socijalnih usluga u zajednici sa svrhom provođenja procesa deinstitucionalizacije u vidu adaptacije nekorištene zgrade područne osnovne škole u selu Gornji Vukšinci i njezinu prenamjena u prostor buduće životne zajednice osoba s autizmom. Budući smještaj osam korisnika ove životne zajednice u prirodnom okolišu u neposrednoj blizini šume, potoka i ribnjaka, sa svom opremom i namještajem prilagođenima osobama s poremećajima iz spektra autizma, sigurno će biti početak još jedne lijepe priče o osnivanju nove životne zajednice u Gornjem Vukšincu.

2.23. SUDJELOVANJE U KULTURI, REKREACIJI, RAZONODI I SPORTU

2.23.1. Kultura

POSI je i tijekom 2023. godine zaprimio pritužbe osoba s invaliditetom na nepristupačnost kulturnih objekata i sadržaja. Riječ je o preprekama koje ugrožavaju slobodu pristupa prostoru od kulturnoga značaja, a sadržajno prepreke osjetilne i kognitivne prirode ograničavaju ili ometaju konzumaciju kulturnih sadržaja posjetitelja s kognitivnim, vidnim ili slušnim teškoćama. Posjetitelje kulturnih mjesta i događanja treba sagledavati i sa stajališta pristupačnosti i uključenosti, uvažavajući različitost potreba svih ljudi, s posebnom pozornošću na OSI i DTUR.

Arhitektonska nepristupačnost onemogućava osobama s invaliditetom da bez prepreka pristupe prostorima sa sadržajima kulture, a svojom nepristupačnošću da aktivno, uključivo i dostupno, na jednakoj razini s osobama bez invaliditeta, ostvare svoja prava u odnosu na različite aspekte sudjelovanja u umjetničkim i kulturnim programima. Ključno je i izravno stvaranje umjetnosti od strane osoba s invaliditetom kao protagonista. Ipak, društvo se još uvijek temelji na konceptu sposobnosti, razlici funkcioniranja organizma od „uobičajenog normalnog“ i posredno dovodi do stigme i izolacije OSI u ovome području. Navedeno predstavlja ozbiljnu prepreku umjetnicima i publici s invaliditetom u pristupu kulturnom životu. Osobe s invaliditetom moraju biti u mogućnosti pridonijeti kulturnom razvoju, a ne ih vezati isključivo za zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb.

KPOSI u dijelu „*Sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, rasonodi i športu*“, čl. 30. propisuje da se države stranke obvezuju na omogućavanje sudjelovanja OSI i DTUR u kulturnom životu na ravnopravnoj osnovi s drugima. U tom cilju dužni smo poduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi osigurali da OSI uživaju pristup kulturnim materijalima u svim dostupnim oblicima, televizijskim programima, filmovima, kazalištu i drugim kulturnim aktivnostima, mjestima kulturnih događanja ili usluga, kao što su kazališta, muzeji, kino dvorane, knjižnice i turističke usluge te, koliko je to moguće, spomenicima i mjestima od nacionalnoga kulturnog značenja. No, ujedno su i nacionalnim zakonodavstvom propisani uvjeti i načini osiguranja nesmetanog pristupa i uživanja u kulturi osobama s invaliditetom i osobama smanjene pokretljivosti. Ono se odnosi na građevine kulturne namjene kao što su sveučilišne knjižnice, kongresni centri, muzeji, galerije, izložbeni prostor površine 300 m² i više, kina, kazališta i koncertne dvorane, sa 100 i više mjesta u gledalištu i sl.

Kao društvo (pre)često zanemarujemo činjenicu da i OSI i DTUR imaju interese i potrebe za uživanjem u sportu, rekreaciji, kulturi, umjetnosti kao i osobe bez invaliditeta, a posebno se zaboravlja obveza cijeloga društva da se uklone prepreke koje ih u tome onemogućavaju. Neprilagođenost prostora u kojima se održavaju različiti kulturni sadržaji kao što su predstave, radionice, izložbe i druge aktivnosti u kulturi te izostanak potrebnih potpora, onemogućavaju OSI i DTUR sudjelovanje u kulturnim aktivnostima i da time kao pojedinci budu u potpunosti uključeni u društvo.

Kultura je neizostavni dio razvoja svake osobe pa tako i osoba s invaliditetom. Osiguravanjem pristupa kulturnih sadržaja i programa osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju potičemo slobodu njihovog kreativnog stvaralaštva, doprinosimo kvaliteti njihovog života, jednakosti i bogatstvu društva.

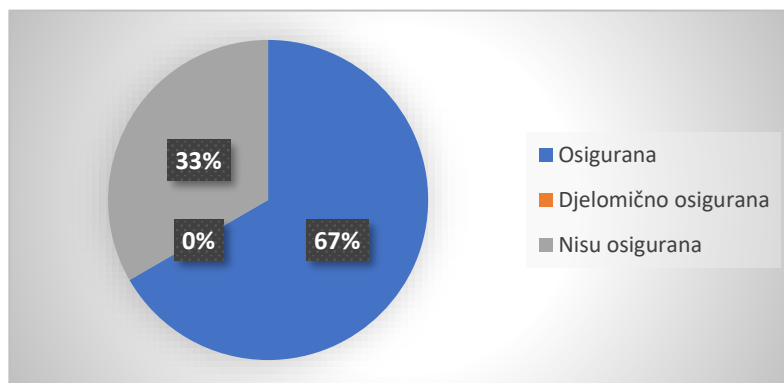
Kako bi kulturno iskustvo zaista bilo pristupačno svima, treba uzeti u obzir sve karike pristupačnosti od arhitektonske pristupačnosti do informacijsko-komunikacijske i sadržajne pristupačnosti osobama s invaliditetom. Stoga je nužno da oni koji rade u području kulture budu svjesni zahtjeva koje pravo sudjelovanja u kulturnom životu postavlja pred njih, a sve kako bi kultura uistinu postala iskustvo za sve. Prevladavanje arhitektonskih, kognitivnih i osjetilnih barijera u području kulture ključni su preduvjeti da bi mjesta od kulturnih značaja i događaja bila u potpunosti pristupačna svim osobama na jednakopravnoj osnovi.

U cilju identifikacije postojećih prepreka i promicanju napretka pristupačnosti kulturnih objekata i sadržaja u vlasništvu jedinica lokalnih samouprava, POSI u oformljenom obliku upitnika, proveo je istraživanje o pristupačnosti kulturnih ustanova osnivača gradova Pule, Rijeke, Gospića i Karlovca

uzimajući u obzir elemente arhitektonske pristupačnosti te informacijsko-komunikacijske i sadržajne pristupačnosti. Navedenim gradovima dostavljena je tablica s 12 kategorija o pristupačnosti za svaku pojedinu kulturnu ustanovu: (1) osigurana parkirališna mjesta za OSI, (2) prilaz objektu pristupačan za osobe koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica (rampa, vertikalno podizna platforma ili koso podizna sklopiva platforma), (3) elementi pristupačnosti za svladavanje visinskih razlika unutar objekta (rampa, vertikalno podizna platforma ili koso podizna sklopiva platforma), (4) prilaz objektu i komunikacija između prostorija pristupačna osobama s oštećenjem vida (taktilne crte vođenja, dizalo s reljefno prepoznatljivim brojevima etaža i druge informacije na Braille pismu, (5) vizualno-svjetlosna i zvučna najava katova), (6) sanitarni čvor prilagođen OSI, (7) pristupačna mjesta u gledalištu, (8) pristupačnost scene OSI kao stvarateljima kulturnog sadržaja, (9) kulturni sadržaji pristupačni osobama s oštećenjem vida (putem audio deskripcija, Braille pisma, taktalnog reljefa,...), (10) kulturni sadržaji pristupačni osobama s oštećenjem sluha (znakovni jezik, titlovi,...), (11) prezentiranje kulturnih sadržaja na pristupačan način (Easy to read), (12) pristupačnost informacija mrežne stranice te educiranost osoblja o primjerenim načinima pružanja podrške i komunikacije s OSI.

Na temelju dostavljenih podataka od strane grada Karlovca koji se odnose na ukupno šest kulturnih ustanova (Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ Karlovac, Muzeji grada Karlovca/Galerija Vjekoslav Kras, Muzeji grada Karlovca/Muzej Domovinskog rata Turanj, Muzeji grada Karlovca/Stari grad Dubovac, Gradsko kazalište „Zorin dom“, Kino Edison, multimedijски centar za kulturno turističke sadržaje) izdvajamo podatak o osiguranim pristupačnim parkirališnim mjestima u neposrednoj blizini kulturnih ustanova.

Grafikon 22. Osigurana parkirališna mjesta za osobe s invaliditetom na području grada Karlovca

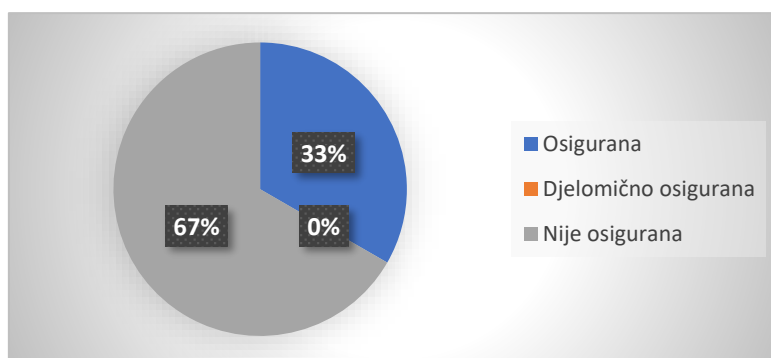

Na prikazanom grafikonu vidljivo je kako 67% kulturnih ustanova kojima je osnivač grad Karlovac ima osigurana parkirališna mjesta za osobe s invaliditetom u neposrednoj blizini kulturnih ustanova, dok ih njih 33% nema uopće osigurana.

Grad Pula dostavio je podatke o pristupačnosti za ukupno šest kulturnih ustanova (Pula film festival, Istarsko narodno kazalište-Gradsko kazalište Pula, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Knjižnica Veruda, Čitaonica kluba umirovljenika, Dječja knjižnica). Kada govorimo o prilazu objektu i komunikaciji između prostorija koja je pristupačna osobama s oštećenjem vida, niti jedna kulturna ustanova osnivača grada Pule nije osigurala pristupačnost u ovoj kategoriji.

Grad Gospić dostavio je podatke o pristupačnosti za tri kulturne ustanove čiji je osnivač (Kulturno informativni centar Gospić, Muzej Like Gospić, Pučko otvoreno učilište „Dr. Ante Starčević“). Prema zaprimljenim podacima kulturne ustanove grada Gospića najmanje su pristupačne u odnosu na kulturne ustanove ostalih gradova.

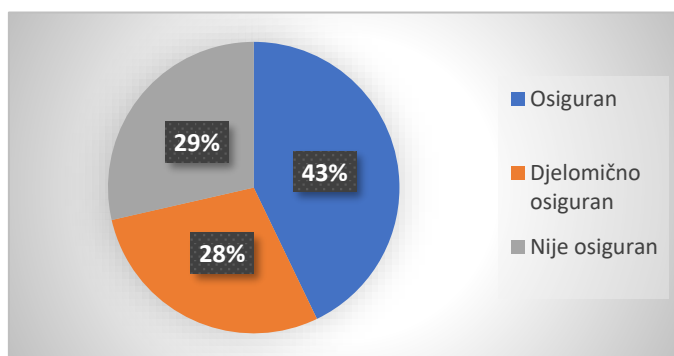
Grafikon 23. Educiranost osoblja o primjerenim načinima pružanja podrške i komunikacije s osobama s invaliditetom

Kulturno informativni centar Gospić je jedina kulturna ustanova kojoj je osnivač grad Gospić, a koja ima educirano osoblje o primjerenima načinima komunikacije s osobama s invaliditetom.

Na temelju dostavljenih podataka od strane grada Rijeke koji se odnose na ukupnu sedam kulturnih ustanova (HNK Ivana pl. Zajca, Gradsko kazalište lutaka, Art-kino (kinodvorana Art-kino Croatia i Art-kino dječja kuća), Hrvatski kulturni dom na Sušaku, Gradska knjižnica Rijeka, Muzej Grada Rijeke, Muzej moderne i suvremene umjetnosti), nakon Karlovca, kulturne ustanove u Rijeci su najviše pristupačne osobama s invaliditetom, iako uvijek postoji prostor za napredak.

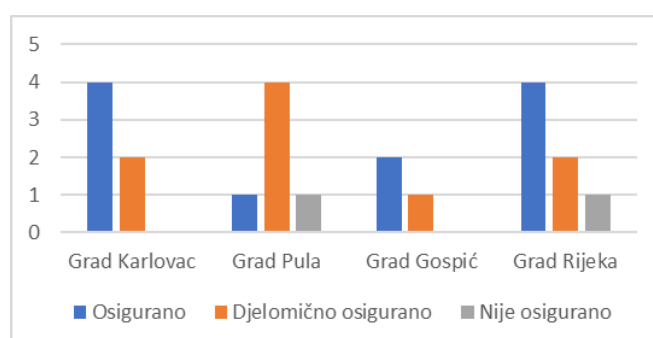
Grafikon 24. Postojanje sanitarnog čvora prilagođenog osobama s invaliditetom

Sanitarni čvor prilagođen osobama s invaliditetom osiguran je u potpunosti u 43% kulturnih ustanova čiji je osnivač grad Rijeka.

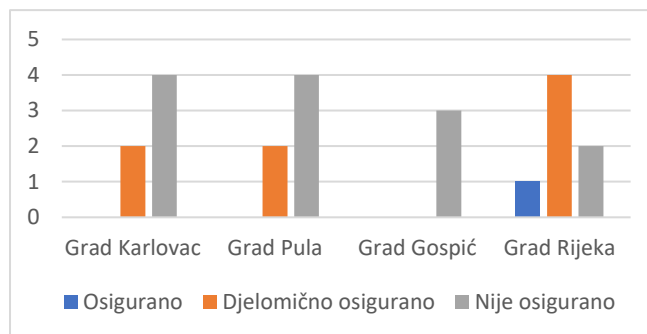
Pristupačnost informacija mrežnih stranice je pozitivan primjer pristupačnosti u sva četiri grada jer polovica svih ustanova u svakom pojedinom gradu osigurala je u potpunosti ili djelomično pristupačnu mrežnu stranicu, dok pristupačnu mrežnu stranicu za osobe s invaliditetom nemaju samo dvije kulturne ustanove od njih ukupno dvadeset i dvije.

Grafikon 25. Pristupačnost informacija mrežnih stranica

Kulturni sadržaji pristupačni osobama s oštećenjem vida su negativan primjer osiguravanja pristupačnosti jer ih je u potpunosti osigurala samo jedna kulturna ustanova i to u gradu Rijeci, a njih čak 13 uopće nije osiguralo kulturni sadržaj pristupačnim putem audio deskripcija, Braille pisma ili taktilnog reljefa.

Grafikon 26. Kulturni sadržaji pristupačni osobama s oštećenjem vida (putem audio deskripcija, Braille pisma, taktilnog reljefa i dr.)

Preporuke i mišljenje:

Mišljenja smo da je sa stajališta jedinica lokalnih samouprava kao osnivača kulturnih ustanova, nužno identificirati barijere i promjene koje je potrebno učiniti u korist kulturnih ustanova, muzeja, knjižnica, kazališta, izložbi te ujedno intervencijom obuke osoblja na temu pristupačnosti, ciljano djelovati na uklanjanju fizičkih, senzornih i kognitivnih barijera.

1. Preporučujemo identifikacijom predmetnih barijera i prepreka na koje osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju nailaze u području kulture, poduzeti radnje i aktivnosti usmjerene na njihovo uklanjanje. Navedenim aktivnostima smanjujemo čimbenike utjecaja na nejednakost, isključenje i marginalizaciju u pristupu i sudjelovanju u kulturi.

2. Preporučujemo u osiguranju pristupačnosti, arhitektonske i sadržajne, koristiti svojevrsne alate pomoću kojih se predmetna pristupačnost ostvaruje - alate razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna. Važnost njihova korištenja dolazi do izražaja u osiguranju pristupačnosti usluga u kulturi koje se pružaju u objektima starije gradnje, a koji su često kategorizirani i zaštićeni kao nepokretna kulturna dobra.

3. Zemlja s bogatim kulturnim naslijeđem kao što je RH, treba ukloniti prepreke koje još uvijek sprječavaju da se mnoga kulturna mjesta smatraju inkluzivnima. Štoviše, uzimajući u obzir povezanost područja kulture s pristupačnim turizmom, mogućnost iskorištavanja kulturne ponude mjesta, s neovisnim pristupom muzejima, galerijama, i kulturnim znamenitostima od nacionalnog interesa izravno utječe na razvoj pristupačnog turizma. Preporučujemo jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave te državnim tijelima da zajednički koordiniraju aktivnosti uklanjanja prepreka u kulturi i umjetnosti kao šire politike i zajedničkih planova djelovanja. Poboljšanje pristupačnosti, arhitektonske i sadržajne, u području kulture i umjetnosti važno je ne samo kako bi se zadovoljile društvene potrebe, već i odgovorilo na potrebe pristupačnog turizma.

Aktivnosti uklanjanja postojećih prepreka sudjelovanju osoba s invaliditetom

Brojni su projekti i programi organizacija civilnog društva, ustanova, institucija itd. koje su izuzetno aktivne u uklanjanju prepreka, arhitektonske i sadržajne nepristupačnosti koje OSI i DTUR omogućuju pristup kulturi. Kao primjer ističe se riječka udruga Filmaktiv koja zajedno s partnerima Udrugom gluhih i nagluhih Primorsko-goranske županije te Udrugom slijepih Primorsko-goranske županije je provodila tijekom 2023. godine projekt Kultura svima. Projekt u trajanju od 18 mjeseci obuhvatio je analizu, istraživanje i promicanje inkluzivnih kulturnih praksi u suradnji s Inkluzivnim kulturnim vijećem mladih „Kultura svima“ te pregled prostora kulturnih institucija u Rijeci s ciljem procjene razine inkluzivnosti te poticaja na njeno povećanje. Na završnoj konferenciji prikazana je prezentacija rezultata analize te

Tablica 40. Pregled odobrenih programa po predlagatelju za 2023. godinu

Naziv predlagatelja	Naziv programa	Odobreno
CENTAR ZA SOCIJALNU INKLUZIJU ŠIBENIK	Suhozidna priča inkluzije	13.600,00 EUR / 102.469,20 HRK
Domino	Slušam Queer	5.000,00 EUR / 37.672,50 HRK
Dramski studio slijepih i slabovidnih "Novi život"	Hoću čuti viđeno	12.000,00 EUR / 90.414,00 HRK
Društvo tjelesnih invalida	Kultura jednakih mogućnosti	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Hrvatski savez slijepih	ZFF ukljuČUJE	6.000,00 EUR / 45.207,00 HRK
Istra film	INKLUZIVNO KINO	6.000,00 EUR / 45.207,00 HRK
Kazališna družina "Boom!teatar"	Boom mogućnosti 3	7.000,00 EUR / 52.741,50 HRK
Kazališna družina "Smješko"	Gostovanje UO KD "Smješko" u centrima i udrugama za rehabilitaciju djece i mladih	6.500,00 EUR / 48.974,25 HRK
Knjiga u centru	Zabavom na disleksiju	28.000,00 EUR / 210.966,00 HRK
KREATIVNA MREŽA	TO SAM JAI!	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Lutkarsko kazalište "Za bregom", Zagreb	Lutkarska inkluzivna radionica / LIR djece i mladih s teškoćama u razvoju	6.000,00 EUR / 45.207,00 HRK
Savez gluhih i nagluhih grada Zagreba	Znakovni jezik na kazališnoj sceni	7.000,00 EUR / 52.741,50 HRK
SVIMA	SUGFEST – Senzorički ugođen glazbeni festival	22.000,00 EUR / 165.759,00 HRK
TEATAR POCO LOCO	PRIČA MI SE PRIČA - prilagodba dječjih predstava za slijepe i slabovidne osobe	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Udruga "Žuta minuta"	Čitateljski klub „Preobražaj“ u Gradskoj knjižnici i čitaonici Pula	7.000,00 EUR / 52.741,50 HRK
Udruga Filmaktiv	Film svima 2023	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Udruga gluhih i nagluhih Nova Gradiška	Medijima do kulture	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Udruga Kozličići	Malo papirnato kazalište iliti kamišibaj – izvedbe i radionice za djecu s teškoćama u razvoju	4.700,00 EUR / 35.412,15 HRK
Udruga Metamedij	U istom filmu, korak do kulture	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Udruga osoba s intelektualnim teškoćama Vretenac, Slatina	Simboli srca - putovanje kroz kulturu i tehnologiju	10.000,00 EUR / 75.345,00 HRK
Udruga roditelja, djece i osoba s poteškoćama šireg autističnog spektra "Mali princ"	Mali princ u svijetu lutkarstva	5.500,00 EUR / 41.439,75 HRK
Udruga za inkluziju i promicanje kvalitete življenja djece i mladih s teškoćama Frenđofon	Frenđofonske pričaonice	7.000,00 EUR / 52.741,50 HRK
Udruga za promicanje stvaralaštva Art studio	Kulturing 3.0 – Kulturom do novih mogućnosti	10.000,00 EUR / 75.345,00 HRK
Udruga za promicanje stvaralaštva i jednakih mogućnosti Alternator	Uključi me kulturno 2023.	10.000,00 EUR / 75.345,00 HRK
Udruga za razvoj 'uradi-sam' kulture - Radiona	InkluLAB3: Taktalna sensorika, vizualna komunikacija i interdisciplinarnе STEAM prakse	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Udruga za sindrom Down	"I MI SLIKAMO" - interdisciplinarnе radionice za djecu i mlade sa sindromom Down	11.000,00 EUR / 82.879,50 HRK
Udruga Zaželi	Osluškujući hrvatsku književnosti	10.000,00 EUR / 75.345,00 HRK
Umjetnička organizacija Punctum	Do slušanja	8.000,00 EUR / 60.276,00 HRK
UMJETNIČKA ORGANIZACIJA STRIPAONICA	"STRIPONAUTI"	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
YELO-za interdisciplinarni umjetnički proces	ČITATA - interaktivno-mobilna platforma prilagođena djeci s teškoćama u razvoju	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
Zaklada Čujem, vjerujem, vidim	Čujem, vjerujem, vidim	15.000,00 EUR / 113.017,50 HRK
UKUPNO:		352.300,00 EUR / 2.654.404,35 HRK

Sudjelovanje na događanjima vezano uz kulturne sadržaje

Film svima turneja inkluzivnih filmova - Film svima turneja projekt je riječke udruge Filmaktiv koji se provodi kroz dugogodišnji inkluzivni program Film svima u 2023. godini. Film svima turneja teži senzibilizaciji za potrebe ranjivih društvenih skupina te poticanja solidarnosti i inkluzivnosti na široj društvenoj razini. Film svima ima priliku prikazati inkluzivne filmove dostupne gluhim i nagluhim te slijepim i slabovidnim osobama diljem Hrvatske. Tako je turneja započela u Puli na prvom ovogodišnjem izdanju programa Kino Katarina te u Međimurju u Kreativno edukativnom centru Murai, a posljednje gostovanje bilo je u Kući Klajn u Klanjcu u čijem Ljetnom kinu Martin su prikazani inkluzivni filmovi za gluhe i nagluhe te slijepe i slabovidne osobe. Uz projekcije koje su bile besplatne, održane su i edukacije inkluzivnih kulturnih praksi i hrvatskog znakovnog jezika.

Izložba: Sloboda mog uma. Avangardne umjetnice iz Kolekcije Marinko Sudac - U sklopu Noći muzeja 2023., u petak, 27. siječnja 2023., u pristupačnom prostoru zaprešičke Vršilnice, otvorena je izložba Sloboda mog uma. Avangardne umjetnice iz Kolekcije Marinko Sudac. Izložba prikazuje raznolike kreativne prakse umjetnica 20. stoljeća iz regije i šire.

Promocija knjige „Tlo pod nogama“ autorice Melise Osmanović - U prostorijama Udruge osoba s mišićnom distrofijom Primorsko-goranske županije održana je promocija knjige „Tlo pod nogama“, autobiografija Melise Osmanović, dopredsjednice Društva distrofičara Istre. „Tlo pod nogama“ je prva knjiga autorice Melise Osmanović u kojoj progovara o suočavanju i životu s invaliditetom, stereotipima i predrasudama na koje nailazi i prihvaćanju različitog sebe nakon što je oboljela od mišićne distrofije.

Dokumentarni film „Savršeni svijet“ - Dana 16. svibnja 2023. godine u Hotelu Lav u Vukovaru, povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar organizirala je premijerno prikazivanje filma „Savršeni svijet“. Film „Savršeni svijet“ govori o osobama s intelektualnim teškoćama, odraslim ljudima kojima je potrebno okruženje u kojemu se osjećaju sigurno, prihvaćeno, vrijedno i voljeno. Premijernim prikazivanjem filma upravo na Nacionalni dan osoba s intelektualnim teškoćama željelo se podići razinu svijesti javnosti i cjelokupnog društva o tome da su ove osobe ravnopravni članovi zajednice i da imaju pravo sudjelovati u svim životnim aktivnostima, kao i svi ostali građani.

21. festival jednakih mogućnosti - Ovaj međunarodni festival u Zagrebu, kojeg je po 21. organiziralo Društvo tjelesnih invalida Zagreb, predstavlja osobe s invaliditetom koje zajedno s drugim umjetnicima nastupaju u glazbeno-scenskom i likovnom programu te u edukacijsko-rekreacijskim i sportskim igrama. Svrha održavanja festivala je javno predstavljanje stvaralačkih mogućnosti izvođača programa, šireći pri tome poruku kako i osobe s invaliditetom trebaju uživati ista prava i obveze kao i svi drugi građani.

Konferencija „Korak do kulture“ - U organizaciji udruge Metamedij iz Pule 6. lipnja 2023. u dvorani Gradske knjižnice i čitaonice Pula organizirana je konferencija o pravu na kulturu i potrebama u kulturi osoba s invaliditetom te djece i mladih s teškoćama u razvoju, održana je u sklopu projekta „U istom filmu - korak dalje“ kojeg provodi pulska udruga Metamedij u partnerstvu sa Kinom Valli i Školom za odgoj i obrazovanje – Pula, te Centrima za odgoj i obrazovanje Čakovec i Krapinske toplice. Konferencija je uključivala izlaganja stručnjaka, predstavljanje primjera dobre prakse i sociološkog istraživanja potreba osoba s invaliditetom te djece i mladih s teškoćama u razvoju, kao i panel raspravu. Ovom je konferencijom ujedno pružen uvid u postojeće i predstojeće lokalne i nacionalne kulturne politike te zakonodavni okvir. Na konferenciji je predavanje održao zamjenik pravobranitelja.

„Svijet mojim očima 2“ - U prostorijama Narodne čitaonice Gradske knjižnice Rijeka, 6. lipnja 2023., otvorena je samostalna izložba fotografija i crteža Dominika Tošića korisnika Centra za rehabilitaciju Rijeka. Uključivanjem djece i mladih s teškoćama u razvoju u umjetničke aktivnosti, značajno doprinosimo razvoju njihovih vještina, kreativnosti, osobnosti, a naposljetku i uključenosti u društvo. Organizator izložbe je Centar za rehabilitaciju Rijeka, a ovakvim oblikovanjem aktivnosti od umjetničkog izričaja doprinosi se i inkluziji mladih i djece s teškoćama u razvoju u život zajednice.

Dan održivosti“ - Projektom obilježavanja „Dana održivosti“ Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku 6. lipnja 2023. godine okupila je brojne umjetnike, znanstvenike, praktičare, studente, zainteresirane građane, medije i stručnjake iz različitih područja djelovanja kako bi nizom predavanja, radionica, prikaza, koncerata i aktivnostima drugih formi i oblika iskazali svoja viđenja održivosti i moguće napretke te na taj način osvijestili javnost što je to održivost i koja sva područja obuhvaća. Uz održano predavanje na temu pristupačnosti, savjetnik pravobranitelja sudjelovao je i u panel raspravi tijekom koje su stručnjaci iz različitih životnih područja (akademska zajednica, sport, kultura i umjetnost, poduzetništvo) razmijenili iskustva i mišljenja o tome kako kultura i umjetnost mogu doprinijeti ostvarivanju ciljeva održivog razvoja.

Povodom obilježavanja Međunarodnog tjedna gluhih i nagluhih osoba i Međunarodnog dana znakovnih jezika u Rijeci je, 23. rujna u sklopu 8. izdanja Film svima, u Dječjoj kući prikazan animirani film Tonka će sutra - prilagođen gluhim i nagluhim te slijepim i slabovidnim osobama.

Izložba „(Ne)vidljive slike“ - Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ obilježilo je trideset godina rada svog Odjela integracije. Tim povodom, 9. listopada 2023. u Kulturnom centru Osijek svečano je otvorena izložba „(Ne)vidljive slike“, kao jedno od događanja kojim se obilježila ta značajna obljetnica. Izložbom se ujedno obilježio i Međunarodni dan bijelog štapa. Nakon svečanog otvorenja izložbe prisutni su mogli pogledati, dodirnuti i uživati u plošnim likovnim radovima koje su izradili slijepi polaznici likovnih programa koji su uključeni u program integracije. Izložbom se željelo ukazati na potrebu uklanjanja predrasuda kako likovnost i umjetnost ne idu zajedno s oštećenjem vida te podsjetiti kako ljudska potreba za stvaranjem nadilazi sva ograničenja. Kroz izložena djela omogućeno je svakom djetetu da ostvari umjetnika u sebi i da se kreativno izrazi kako bi pokazalo svoj doživljaj svijeta koji je neponovljiv, čudesan i neopterećen nepotrebnim detaljima.

3. međunarodna umjetnička i znanstvena konferencija „Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju“ - Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, zajedno sa suorganizatorima i partnerima, organizirala je 3. međunarodnu umjetničku i znanstvenu konferenciju u prostorima Akademije i Kineziološkog fakulteta u Osijeku na temu „Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju“. Središnja tema ovogodišnje konferencije bila je „Umjetnost, kultura, sport i slobodno vrijeme osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju“, a sve aktivnosti bile su podijeljene prema podtemama konferencije: Umjetnost kao izražajno sredstvo, Umjetnost kao terapija, Umjetnost kao oslobađanje ili kao prostor osobne slobode, Kultura življenja osoba s invaliditetom, Kulturne politike i osobe s invaliditetom, Kultura provođenja slobodnog vremena, Kulturne institucije i osobe s invaliditetom, Pravo osoba s invaliditetom na slobodno vrijeme, Pravo na participaciju u umjetnosti i kulturi osoba s invaliditetom, Pravni aspekti umjetnosti, kulture, sporta i slobodnog vremena u kontekstu osoba s invaliditetom, Sport osoba s invaliditetom. Tijekom trajanja konferencije u prostorima Akademije bila je postavljena izložba „Tišina na sedmercu“ Hrvatskog športskog muzeja, u suradnji s Hrvatskim sportskim savezom gluhih.

Svečana akademija Dramskog studija slijepih i slabovidnih „Novi život“ - Dramski studij slijepih i slabovidnih „Novi život“ obilježio je 11. prosinca 2023. u Kazalištu Vidra, 75. godina svojeg postojanja, tričetvrt stoljeća svoje ljubavi prema kazalištu, stvaralaštvu i igri koja kako sami kažu „Novi život znači“. Svojim vjernim pratiteljima i publici upriličili su svečano prenošenje svojih svijetlih trenutaka i postignuća kroz ulomke iz predstava, poeziju te prisjećanja na bogatu povijest svojeg kazališta.

Kazališna predstava „Down, by Law“ - Progovaranje o invaliditetu i njegovim izazovima kroz kulturne sadržaje iznimno je važno za senzibilizaciju društva prema osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju kao i za promicanje većeg stupnja društvene svijesti o ovoj društvenoj skupini. Navedeno je i bio povod da POSI podrži inicijativu Udruge za sindrom Down 21 iz Splita u organizaciji gostovanja višestruko nagrađivane kazališne predstave „Down, by Law“ u Splitu. „Down, by Law“ je autobiografska monodrama redateljice Mile Čuljak u izvedbi prvakinje drame HNK Ivan pl. Zajc Rijeka Jelene Lopatić, nastala je u koprodukciji HNK Ivana pl. Zajca i Umjetničke organizacije Koautorska inicijativa OOUR, pisana iz vlastitog iskustva majke dječaka Borisa koji ima Down sindrom. Mila Čuljak kroz tekst progovara o raznim situacijama kroz koje su prolazili Boris, njegovi roditelji, bake i djedovi, rodbina i prijatelji. Dotiče se raznih problema pa i predrasuda s kojima se suočavaju roditelji djece sa sindromom Down ali i općenito roditelji djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Priča se dotiče i društvenog aktivizma koji skreće pažnju na status roditelja, razne administrativne teškoće, i općenito se bavi senzibilizacijom društva i javnosti na ove teme.

2.23.2. Sport

Važnost sporta za osobe s invaliditetom ogleda se prije svega u iznimno pozitivnim učincima koje sport i rekreacija imaju na poboljšanje kvalitete života. Naime, kroz sport se otkrivaju, aktiviraju i razvijaju talenti svake osobe, a osim pozitivnog utjecaja na tjelesno stanje i fizičko zdravlje (npr. stjecanje i održavanje kondicije, razvoj motoričkih sposobnosti i rehabilitacijski učinci), sportske aktivnosti pozitivno utječu i na psihosocijalni razvoj djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom (npr. stjecanje i jačanje samopouzdanja, socijalizacija, pobuđivanje emocija, stjecanje različitih vještina i dr.). Također, bavljenje sportom podrazumijeva kontinuirani rad i ulaganje vlastitog vremena, truda i energije, ali i ostvarivanje određenih rezultata na temelju vlastitog rada i stečenih vještina. Sve navedeno, uz vrednovanje uloženog truda, rada i ostvarenih rezultata od strane okoline, uvelike doprinosi socijalizaciji, te se zbog toga na sport može i treba gledati kao na jedan od kvalitetnijih načina uključivanja osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u svakodnevne životne aktivnosti i osiguranja njihova ravnopravnog položaja u društvu.

Novi zakon o sportu

Novi Zakon o sportu (NN, br. 141/22) stupio je na snagu 1. siječnja 2023. godine. Od važnih novina ovog opsežnog zakona, za osobe s invaliditetom treba istaknuti propisivanje državnih priznanja izbornicima i trenerima kao trajne novčane mjesečne naknade izborniku u ekipnim sportovima i treneru u pojedinačnim sportovima koji su zaslužni za osvajanje medalje, odnosno prvog, drugog ili trećeg mjesta sportaša ili ekipe na paraolimpijskim igrama ili olimpijskim igrama gluhih, kao državno priznanje za poseban doprinos ugledu Republike Hrvatske, a po uzoru na prava koja već imaju sportaši - osvajači medalja na olimpijskim igrama, paraolimpijskim igrama ili olimpijskim igrama gluhih. Također su se izjednačila prava osvajača medalja na svjetskim prvenstvima u paraolimpijskim sportovima i disciplinama te olimpijskim sportovima i disciplinama gluhih s osvajačima medalja na svjetskim prvenstvima u olimpijskim sportovima i disciplinama. Za vrhunске sportaše (I., II. i III. kategorija) uvedena je nacionalna stipendija.

Uzimajući u obzir opisanu važnost sporta, POSI donositeljima odluka kontinuirano upućuje preporuke o mjerama i aktivnostima koje je potrebno donositi i provoditi kako bi se omogućilo intenzivnije uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u sport i rekreaciju. S ciljem praćenja provedbe preporučenih radnji tijekom 2023. godine o njima je od Ministarstva turizma i sporta zatraženo izvješće. Kao i prijašnjih godina, MINTS je dostavilo detaljan odgovor te u nastavku prikazujemo upućena pitanja i ističemo najznačajnije dijelove odgovora.

1. Koje mjere i aktivnosti je Ministarstvo turizma i sporta tijekom 2023. godine poduzimalo s ciljem uključivanja DTUR i OSI u rekreacijske i sportske aktivnosti i događanja?

„Ministarstvo turizma i sporta svake godine raspisuje natječaj za sufinanciranje sportskih programa poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja i natječaj za sufinanciranje sportskih programa obuke neplivača „Hrvatska pliva“... ..temeljem jednog od kriterija ocjenjivanja, udruge koje u svoj program uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom ostvaruju pravo na dodatne bodove te samim time imaju veću mogućnost dobivanja financijskih sredstava... ..Ministarstvo turizma i sporta u 2023. godini je putem Natječaja za sufinanciranje poticanja lokalnog sporta i sportskih natjecanja sufinanciralo 160 sportskih udruga/programa s uključenih više od 3.600 korisnika/sudionika programa, djece i mladih s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Također, Ministarstvo je sufinanciralo 35 sportskih udruga koje su provodile sportske programe obuke neplivača „Hrvatska pliva“ s uključenih više od 420 korisnika/sudionika programa, djece i mladih s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom.“

2. Na koji način Ministarstvo pruža podršku udrugama i klubovima koji provode rekreacijske i sportske aktivnosti u koje su uključena djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom?

„...Zakon o sportu... ..propisuje kako se parasportski savezi i druge udruge čija je djelatnost od značaja za promicanje sporta osoba s invaliditetom udružuju u Hrvatski paraolimpijski odbor (HPO) sukladno

statutu HPO-a, a sportski savezi gluhih osoba i druge udruge čija je djelatnost od značaja za promicanje sporta gluhih osoba u Hrvatski sportski savez gluhih (HSSG), sukladno statutu HSSG-a... ...HPO-u, odnosno HSSG-u povjerava se javna ovlast provedbe kategorizacije sportaša i donošenje rješenja o kategorizaciji sportaša. Kriterij za utvrđivanje kategorije sportaša je sportski rezultat, poredak odnosno plasman, rang-lista ili norma ostvarena na nacionalnom i međunarodnom natjecanju te sudjelovanje u nacionalnoj ekipi na međunarodnom natjecanju, a koje za pojedini sport donose Hrvatski paraolimpijski odbor i Hrvatski sportski savez gluhih. Čl. 68. Zakona definirane su javne potrebe u sportu na državnoj razini, dok se sredstva osiguravaju sukladno čl. 69. Zakona, osiguravaju u Državnom proračunu RH... ...Između ostaloga, na navedeni način se financiraju programi koji se odnose na djelovanje Hrvatskog olimpijskog odbora, HPO-a, HSSG-a, Hrvatskog školskog sportskog saveza i Hrvatskog akademskog sportskog saveza i to za vrhunski sport, zdravstveno usmjerenu tjelesnu aktivnost, školski i akademski sport, parasport i sport gluhih te sportske aktivnosti djece i mladih. Sukladno prethodno navedenim zakonskim odredbama, Ministarstvo turizma i sporta sufinancira Programe javnih potreba u sportu državne razine koje provode HPO i HSSG. Članovi HPO-a su 15 nacionalnih sportskih saveza, 11 županijskih sportskih saveza i 10 gradskih sportskih saveza osoba s invaliditetom. HPO je zadužen za provođenje programa kroz nekoliko odvojenih cjelina od kojih su posebno značajne: redovni programi (provođenje redovnih programskih aktivnosti u sportu osoba s invaliditetom), razvojni programi te posebne programske aktivnosti. Za programe javnih potreba u sportu državne razine koje provodi HPO u 2023. g. odobrena su proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 3.850.368,15 eura. Članovi HSSG-a su 12 punopravnih sportskih saveza (16 županijskih saveza i 3 saveza po sportovima), 60 klubova, a okuplja ukupno 498 sportaša. HSSG provodi programe kroz programske skupine koje se mogu podijeliti na zajedničke programske aktivnosti Saveza te sportske programe (redovni programi, razvojni programi za gluhu djecu i mlade, nastupi na međunarodnim natjecanjima, edukacija gluhih polaznika za trenere, pripreme gluhih sportaša, organizacija natjecanja u RH). Za programe javnih potreba u sportu državne razine koje provodi HSSG u 2023. g. odobrena su proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 618.017,88 eura. Osim kroz Programe javnih potreba u sportu državne razine koje provode HPO i HSSG, Ministarstvo turizma i sporta putem Programa javnih potreba u sportu državne razine koji provodi Hrvatski školski sportski savez u skladu s mjerom 2.3.4. Integrirati osobe s invaliditetom u sustav školskog i akademskog sporta, Nacionalnog programa športa 2019.-2026., u sportske programe uključuje i djecu s invaliditetom te se organizira Državno prvenstvo školskih sportskih društava za učenike s intelektualnim teškoćama u razvoju na kojem pravo nastupa imaju svi centri za odgoj djece s intelektualnim teškoćama odnosno sve škole koje imaju odjeljenja učenika s intelektualnim teškoćama u razvoju. U školskoj godini 2023/2024., u 2023. g. je na završnici Državnog prvenstva školskih sportskih društava za učenike s intelektualnim teškoćama u razvoju sudjelovalo 58 škola/centara s ukupno 353 učenika za što su odobrena proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 72.000,00 eura. U 2023. g., Hrvatski školski sportski savez pokrenuo je pilot projekt pod nazivom "Univerzalna sportska škola za djecu s teškoćama" s ciljem jačanja inkluzije u školskom sportu i uključivanjem djece s teškoćama u programirani način tjelesnog vježbanja sukladno potrebama i mogućnostima djece. Pilot projekt je proveden u devet škola u kojem je sudjelovalo 200-tinjak djece s teškoćama. Za navedeni projekt osigurana su proračunska sredstva u ukupnom iznosu od 14.598,00 eura."

3. Na koji način Ministarstvo potiče i podupire osiguranje pristupačnosti sportskih građevina i objekata (dvorana, igrališta, bazena i dr.), odnosno općenito sportske infrastrukture kako bi ista bila u potpunosti pristupačna osobama s invaliditetom svih vrsta oštećenja?

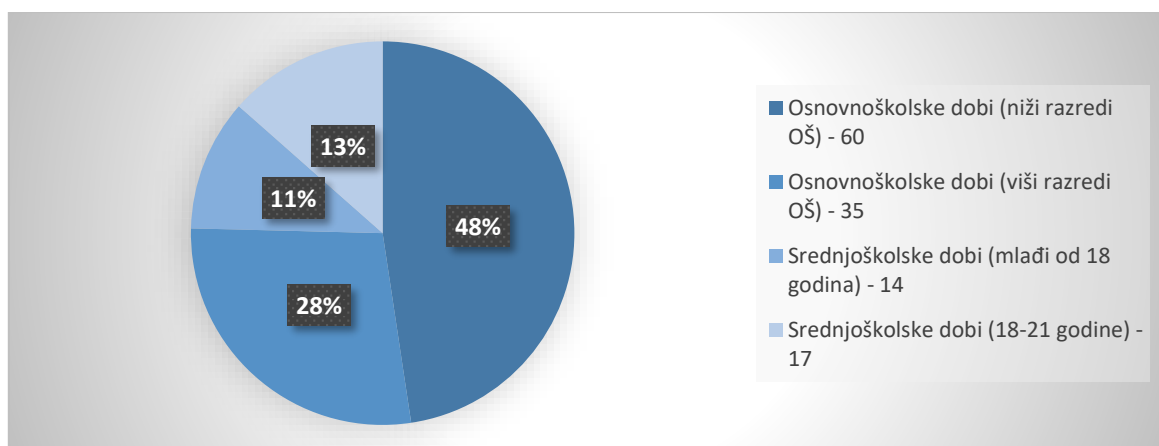
„Ministarstvo turizma i sporta od 2019. g. provodi javne pozive/natječaje za sufinanciranje izgradnje, građevinskog zahvata i opremanja sportskih građevina. U većini se sufinanciraju građevinski zahvati u smislu rekonstrukcije postojeće građevine iz razloga nedostatnih sredstava JLPRS-a za izgradnjom novih. Naime, sredstva se dodjeljuju JLPRS-ima koji su vlasnici nominiranih sportskih građevina. Na nekim od postojećih sportskih građevina rekonstrukcija u smislu prilagodbe osobama s invaliditetom nije uvijek moguća, no nastoji se pješačke komunikacije dimenzionirati da omogućе nesmetan pristup osobama s invaliditetom. U kriterijima bodovanja po više spomenutim javnim pozivima/natječajima jasno je definirana pristupačnost osobama s invaliditetom, a dodjeljivanje većeg broja bodova

gradirano je u smislu od jedne aktivnosti koja doprinosi promicanju pristupačnosti za osobe s invaliditetom na više. Ministarstvo je u 2023. godini provelo Natječaj za sufinanciranje izgradnje, građevinskog zahvata i oprema sportskih građevina i kroz isti sufinancirana je izgradnja 26 vanjskih igrališta koja su prilagođena za osobe s invaliditetom (i dodatno opremljena spravama za osobe s invaliditetom). Prilikom rekonstrukcije prijavljenih sportskih građevina izgrađene su rampe, prilagođen je prostor na tribinama, ograda i sl. maksimalno koliko je projektom bilo moguće, a s obzirom da se radi o sportskim građevinama izgrađenim prije više desetaka godina (ukupno 61 sportska građevina). Također, napominjemo kako Ministarstvo turizma i sporta svake godine u svom proračunu osigurava sredstva za subvenciju školarina osvajačima medalja na olimpijskim igrama, paraolimpijskim igrama i olimpijskim igrama gluhih te za dodjelu subvencija školarina za bivše i sadašnje vrhunske sportaše, za trajnu mjesečnu novčanu naknadu i za novčane nagrade za vrhunska sportska postignuća. U 2023. godini putem Natječaja za dodjelu stipendije za školarinu, dodijeljene su četiri stipendije za školarinu za sportaše s invaliditetom (dva parasportaša i dva gluha sportaša). Pravo na trajnu mjesečnu novčanu naknadu ostvarilo je devet parasportaša i pet trenera iz parasporta te 51 gluhi sportaš i dva trenera iz sporta gluhih. Sportaši paraolimpijci i gluhi sportaši ostvarili su pravo na Državnu nagradu za vrhunska sportska postignuća, deset nagrada u parasportovima i pet nagrada u sportovima gluhih. Nagrađeno je 18 parasportaša i 40 djelatnih stručnih sportskih osoba koji rade u parasportu te 36 gluhih sportaša i 8 djelatnih stručnih sportskih osoba koji rade u sportu gluhih. Ukupan iznos isplaćenih nagrada u parasportu je 310.020,93 eura, a u sportu gluhih 392.825,45 eura.“

Anketa o uključivanju djece u parasport

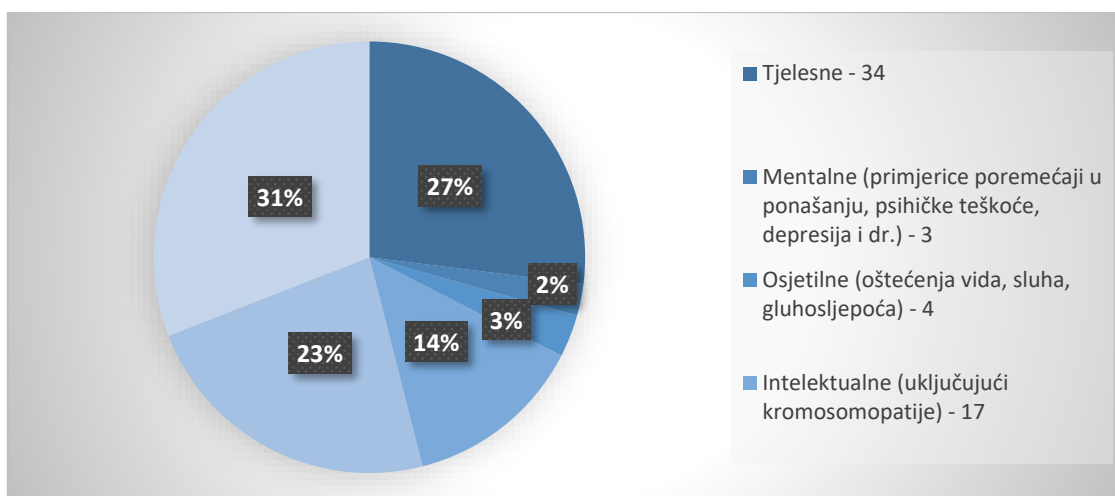
Tijekom 2023. godine Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i Pravobranitelj za djecu provodili su zajedničku aktivnost s ciljem detaljnijeg upoznavanja s iskustvima i preprekama na koje nailaze djeca s teškoćama u razvoju i njihovi roditelji u ostvarivanju prava djece na sudjelovanje u sportskim aktivnostima. Kako bismo se mogli ciljano zalagati za uklanjanje tih prepreka i osiguranje neometanog uključivanje DTUR u sport, pravobraniteljske institucije izradile su anketu za roditelje DTUR na temu „Uključivanje djece u parasport“. U anketi, koja im je dostavljena putem organizacija civilnog društva, sudjelovalo je 126 roditelja djece s teškoćama u razvoju. Najviše odgovora zaprimljeno je iz Primorsko-goranske županije (23), zatim Grada Zagreba (17), Zadarske županije (13), Osječko-baranjske i Istarske (11), Splitsko-dalmatinske (10), Zagrebačke i Šibensko-kninske (8), Dubrovačko-neretvanske (6), Sisačko-moslavačke i Vukovarsko srijemske (3), Krapinsko-zagorske, Karlovačke i Međimurske županije (2), dok su anketu u najmanjem broju (1) ispunili stanovnici Varaždinske, Koprivničko-križevačke, Bjelovarsko-bilogorske, Ličko-senjske, Virovitičko-podravske, Požeško-slavonske i Brodsko-posavske županije. U odnosu na opće podatke o dobi djece na koju se anketa odnosi, najviše ih je bilo u nižim razredima osnovne škole (60), dok ih je najmanje u srednjoškolskoj dobi, mlađih od 18 godina (14).

Grafikon 27. Dob djece s teškoćama u razvoju na koju se odnosi provedena anketa

Najviše djece na koju se anketa odnosi ima višestruke teškoće (39). Prema vrsti teškoća, slijede tjelesna oštećenja (34) i poremećaj iz spektra autizma (29), dok je u anketi sudjelovalo najmanje roditelja djece s utvrđenim samo mentalnim (3) i osjetilnim oštećenjem (4).

Grafikon 28. Vrste teškoća djece na koju se odnosi provedena anketa

Nadalje, u odnosu na oblik školovanja, anketa se najviše odnosila na djecu koja pohađaju redovan sustav odgoja i obrazovanja (89) i to u redovnom razredu, posebnom razrednom odjelu, ili kroz program djelomične integracije. Jedan dio djece ispitanika pohađa program odgoja i obrazovanja u ustanovi socijalne skrbi (22), a najmanji udio djece ispitanika se školuje u školskoj ustanovi s posebnim programom odgoja i obrazovanja (15). Najveći dio djece s teškoćama u razvoju prema prikupljenim podacima pohađa nastavu TZK kroz program odgoja i obrazovanja i to uz potrebnu prilagodbu (49), dok znatan broj ispitanika pohađa redovni program TZK (47). Pojedina djeca su trajno tijekom cijele školske godine oslobođena dijela aktivnosti (7), dok ih je šest tijekom čitave školske godine oslobođeno svih aktivnosti TZK. U manjem broju su od nastave TZK oslobođeni privremeno svih aktivnosti (4) ili dijela aktivnosti (3). Anketa pokazuje da većina djece uopće nije uključena u izvannastavni klupski sport i to njih 66, dok ih je 50 uključeno u neki oblik izvannastavne sportske aktivnosti. Iz ostalih odgovora roditelja saznaje se da neka djeca idu na individualne vježbe i treninge ili to tek planiraju, kao i da su uključena u druge aktivnosti (primjerice DVD, kreativni rad). Upitani za razloge nesudjelovanja u klupskom sportu, najveći broj roditelja (40) ističe njegovu nedostupnost. U odnosu na tu opciju prednjače odgovori iz Primorsko-goranske županije (8), a slijede odgovori roditelja iz Istarske (7), po pet iz Dubrovačko neretvanske i Zadarske županije, po četiri iz Osječko baranjske i Šibensko kninske županije, dva iz Zagrebačke te po jedan iz Splitsko-dalmatinske, Karlovačke, Bjelovarsko-bilogorske, Sisačko-moslavačke i Krapinsko-zagorske. Dio roditelja ističe nezainteresiranost djece s teškoćama u razvoju za bavljenje sportom (9), dok neki ukazuju i na rizike sudjelovanja djece u sportskim aktivnostima, s obzirom na djetetove specifične poteškoće i dijagnoze. I među roditeljima čija djeca ne sudjeluju u sportu, kao i onima čija su uključena, ima onih koji kao problem ističu nedostatak informacija o mogućnostima uključivanja djece s teškoćama u razvoju u sport (17). Većina roditelja (85) nije zadovoljna propisima i praksom, te smatraju da oni ne zadovoljavaju stvarne potrebe zaštite prava DTUR na bavljenje rekreativnim i sportskim aktivnostima. Da propisi i praksa zadovoljavaju potrebe djece smatra 25 roditelja, dok odgovor na to pitanje ne zna njih 16. Općenito odgovori roditelja ukazuju na potrebu financijskih poticaja sportskim klubovima, a neki predlažu i omogućavanje benefita klubovima koji će u svoje članstvo uključivati i raditi s djecom s teškoćama u razvoju. Rješenje problema nedostupnosti sportskih sadržaja djeci s teškoćama u razvoju roditelji vide u zapošljavanju stručnog kadra i njihovom educiranju o važnosti uključivanja osoba s teškoćama u sportske i rekreativne aktivnosti. Po tom pitanju očekuju aktivnosti Ministarstva znanosti i obrazovanja, dok Ministarstvo turizma i sporta te jedinice lokalne samouprave vide kao tijela koja bi mogla osigurati dodatna sredstva i prostor za sportske aktivnosti DTUR, a kako njihova prava ne bi ovisila o projektima udruga s često

nesigurnim izvorima financiranja i kratkoročnim projektima. Također, roditelji vide potrebu u poticanju osnivanja klubova za djecu s teškoćama u razvoju, ne samo u gradovima, već i u manjim sredinama, kao i formiranja malih skupina za bavljenje sportom DTUR. Osim financiranja klubova (ulaganje u prostor i stručni kadar), neki roditelji smatraju da bi djeci valjalo omogućiti besplatno treniranje, ali i organiziranje prijevoza na treninge, jer su njihove obitelji ionako financijski iscrpljene plaćanjem različitih terapija i vježbi, pogotovo kada su na njih primorani putovati izvan mjesta stanovanja.

Odgovori roditelja iz ankete: Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u parasport

„Neovisno o bilo kojoj dijagnozi smatram kako svako dijete treba dobiti priliku za baviti se aktivnostima koje žele i u skladu s mogućnostima. Mišljenja sam kako bi trebalo educirati trenere, kineziologe te možda napraviti grupe baš za takvu djecu. Dosta je marginaliziranja i ograničavanja djece u aspektima rekreacije i sportskih aktivnosti. Ako su ograničeni u kretanju, u pokretima, u funkcionalnosti ne znači da su manje vrijedni ili da se nešto ne može. Treba imati samo malo više volje, razumijevanja, strpljenja i empatije. I takva djeca su ljudska bića i željni su emocionalnog i fizičkog kontakta.“

„Bilo bi u redu da klubovi omoguće besplatno treniranje (ili da Ministarstvo financira). Mi plaćamo toliko raznih terapija da potrošimo više nego što imamo i bez plaćanja članarine sportskim klubovima, a djeca, objektivno, neće imati neku sportsku karijeru niti će igrati u prvoj postavi. Imamo dvoje visoko neurorizične djece i npr. samo za logopedsku terapiju trošimo cca 240 eura mjesečno. Općenito, potrebno je i u manjim sredinama omogućiti bavljenje parasportom. Ovako, osim što je ograničena sama ponuda sportova, djeca su prisiljena, ako žele trenirati, trenirati i natjecati se sa zdravom djecom, što nije ni fer prema njima niti, naravno, djeluje poticajno, već baš suprotno.“

„Lokalna zajednica ne podupire naš karate klub. Imamo minimalne uvijete u malom prostoru. Treneri su sami morali osvježiti prostor, stara je zgrada, sanitarni čvorovi u derutnom stanju. Nemamo adekvatno grijanje niti poštene svlačionice. Naš klub od grada dobiva minimalnu naknadu. Nažalost drugi klubovi dobivaju poprilične iznose. Za djecu s teškoćama u klubu treniranje je besplatno. Pokušali smo tražili od grada bilo kakvu pomoć ali ništa. Nema sluha.“

I ova anketa potvrđuje sumnju da neka djeca s teškoćama u razvoju, iako bi mogla sudjelovati u sportskim aktivnostima sukladno svom zdravstvenom stanju i mogućnostima (a što potvrđuje činjenica da bez ograničenja sudjeluju u nastavi TZK), ipak ne sudjeluju u sportu. Uzimajući u obzir činjenicu da je kretanje temeljna ljudska potreba, baš kao i igra u dječjoj dobi, zabrinjavajuća je spoznaja da se događaju situacije da DTUR zbog neznanja, nerazumijevanja, a moguće i zabluda ne sudjeluju u sportskim aktivnostima čak niti u okviru nastave TZK. Anketa potvrđuje potrebu dodatne senzibilizacije i edukacije nastavnika TZK, a potvrđuje i važnost dosadašnjih inicijativa i preporuka Pravobranitelja za djecu o tome da se u okviru sustava odgoja i obrazovanja djeci od najranije dobi osigura stručno vodstvo kineziologa u tjelesnim aktivnostima tijekom predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i u nastavi TZK u nižim razredima osnovne škole.

Odgovori roditelja iz ankete: Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u parasport

„Za početak da se uključe na tjelesni odgoj u školskom sustavu s djecom urednog razvoja (odgovor na upit na koji način bi se mogla unaprijediti zaštita prava DTUR na sudjelovanje u sportskim i rekreativnim aktivnostima).“

„Trebalo bi napraviti kvalitetne edukacije učitelja možda uz prezentaciju općih aktivnosti/vježbica koje djeca određenih skupina mogu raditi, (za niže razrede osnovne škole govorim) jer nisu školovani za rad sa djecom sa teškoćama. Na taj način bi se i učiteljima otklonio prvenstveno strah koji vjerujem da imaju da ne naprave djetetu na žao te je lakše ostaviti dijete da je na sigurnome i ne sudjeluje. Isto tako bi valjalo, ukoliko ne postoji već, napraviti besplatnu platformu na kojoj se učitelji/nastavnici mogu raspitati o određenoj dijagnozi te mogućnosti uključivanja takve djece u program sporta/TZK.“

„Potrebno je educirati nastavnike tjelesnog odgoja da imaju više sluha za djecu s teškoćama. Imale smo situaciju u srednjoj da je profesorica tjelesnog prisiljavala kćerku na neke vježbe unatoč preporuci neurokirurga s precizno navedenim aktivnostima koje mora izbjegavati. A nije moje dijete sigurno bilo prvo s teškoćama u njenom radnom vijeku, a bila je pred mirovinom.“

Upitani o tome na koji način vide što bi dalje trebale i mogle učiniti pravobraniteljske institucije, u zaštiti prava i interesa djece s teškoćama u razvoju na bavljenje sportom, roditelji ističu da bi pravobraniteljske institucije mogle poraditi na dostupnosti informacija, poticati edukacije na ovu temu, s ciljem senzibilizacije javnosti i stručnjaka za konkretnu problematiku, a sve s ciljem uključivanja DTUR u školski i klupski sport.

Odgovori roditelja iz ankete: Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u parasport

„Problem naše današnjice je taj što naša djeca koja imaju bilo kakvu poteškoću u svom razvoju jako su izložena izrugivanjima, neshvaćenosti da nekom treba duže vremena za neku radnju i da ne može biti koncentriran koliko bi možda trebalo. A na našu djecu to itekako utječe. Sve što se uspije napraviti za našu dječicu je veliki plus. Srdačan pozdrav.“

„Nažalost nemamo educirane ni doktore, fizijatere, manjak želje za učenjem o rijetkim bolestima tako da iskreno sve je jako kompleksno, roditelji su prepušteni sami sebi, a daleko od toga da bi svaki grad trebao imati aktivnosti prilagođene za rad sa djecom koja ne smiju biti uključena u redovne sportove. Ali puno je važnije da djeca imaju fizikalne terapije (prilagođene i da se doktori educiraju) i sl. a ne da roditelji sami plaćaju privatno jer iscrpi sve ... pogotovo nama koji smo na krajnjem jugu države.“

„Trebalo bi u prvom školama objasniti način rada sa djecom koja imaju teškoće u razvoju. Kod nas je slučaj da ponekad ima dosta nerazumijevanja i svi odmah reagiraju na način da mu se "prijeti pozvati ćemo ti roditelje a jako dobro znaju da je to okidač". Ili ako se i desi neka scena, kao nije bio izazvan, a nije tako. Prvenstveno u školi provode dosta vremena i sve učitelje i profesore bi trebalo educirati da djeca nisu zločesta nego imaju određenih poteškoća i okidača, koji su njima, nažalost, nevidljivi jer su needucirani.“

„U svim sportovima i klubovima uključivat ih na treninge, rekreacijske a ne da samo budu pripreme za razna natjecanja. Ima djece i urednog razvoja koja žele se igrati trenirati ali nisu toliko dobri da bi se natjecali, ali uglavnom se svodi tko će ići na natjecanja i razne turnire i onda se gubi volja pojedinog djeteta za treningom jer shvati da nije dovoljno dobro i bude na kraju frustrirano. Svima treba omogućiti bavljenje sportom.“

„Definitivno više radionica na temu različitosti, uključivanje i djece i roditelja i skrbnika i nastavnika i ostale populacije u radionice i aktivnosti u svrhu bolje socijalizacije svima. Mislim da smo izgubili empatiju prema svima, a najviše prema potrebitima. Svi smo mi od krvi i mesa i tražimo ljudsku toplinu, dodir, kontakt, razgovor, emancipaciju, solidarnost.“

„Osigurati kadar u smislu i školovanja kadra i osigurati dostupnost na način da svaka županija grad i veća sredina ima putem udruga ili škola takvu mogućnost da djeca imaju neke sportove. Sve se svede na inicijativu pojedinca, najviše roditelja.“

„Imati zakonske mehanizme kažnjavanja onih koji krše prava osoba s invaliditetom. NE smije se dogoditi da sve ovisi o dobroj volji pojedinaca. Ili lošoj :(Pojačati sustav kontrole nad ustanovama gdje takvi ljudi dolaze ili borave.“

„Trebalo bi omogućiti termine na športskim centrima, tj. više dostupnih besplatnih ili po nižim cijenama termina i trenera koji su voljni raditi u mješovitim skupinama djece, urednom razvoju i djece s TUR.“

„Utjecati da se poveća kvota za upis studenata na studije rehabilitatora, pedagogije, logopedije, radne terapije. Iako bi sva djeca a posebno ona sa teškoćama mogla u raznim ustanovama imati stručnu pomoć.“

Informacije i poticaje koje smo dobili kroz ovu anketu poslužit će za daljnje aktivnosti i inicijative te upućivanje preporuka nadležnim ministarstvima (MZO, MTS, MZ), službama (JLP(R)S, HZJZ) i krovnim sportskim udruženjima (HPO, HŠSS i HSSG).

Osim pisanih preporuka i prijedloga koji su do sada upućivani i koji će se u predstojećem razdoblju uputiti donositeljima odluka na svim razinama, tijekom 2023. godine provodile su se i aktivnosti kojima se kroz izravnu komunikaciju s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave ukazivalo na identificirane prepreke koje otežavaju, između ostaloga i uključivanje DTUR i OSI u sportske aktivnosti te su upućivani prijedlozi mjera i aktivnosti kojima se upravo na lokalnoj razini mogu ukloniti te prepreke. S tim ciljem održavani su sastanci s predstavnicima pojedinih općina, gradova i županija te su održana edukativna izlaganja i radionice za donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini. Izdvajamo sastanke s predstavnicima Grada Đakova (gradonačelnik i suradnici) i Grada Osijeka (zamjenica gradonačelnika i suradnice) 25. i 26. rujna 2023. godine, izlaganje savjetnika pravobranitelja iza osobe s invaliditetom na tribini „Iskustva, izazovi i prilike – kako unaprijediti realizaciju prava osoba s invaliditetom“ koja je održana 20. listopada 2023. godine u Vukovaru (uz mogućnost online praćenja putem platforme Zoom) te sudjelovanje na tematskoj sjednici Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije održanoj 6. prosinca 2023. godine, na kojoj su uz redovne članove sudjelovali i predstavnici organizacija civilnog društva koje okupljaju OSI, DTUR i članove njihovih obitelji te predstavnici općina, gradova, ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, a za koje je savjetnik pravobranitelja održao izlaganje na temu „Izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom – uloga lokalne zajednice“. Navedeni sastanci i događanja poslužili su kako bi se donositelje odluka na lokalnoj i područnoj razini upoznalo s pritužbama i obraćanjima kojima OSI i lokalne udruge ukazuju na probleme i prepreke s kojima se susreću u svom svakodnevnom životu i radu na području Slavonije, Baranje i Srijema. U odnosu na sport, upućene su preporuke te su predložene konkretne mjere i aktivnosti kojima upravo općine, gradovi i županije mogu omogućiti intenzivnije uključivanje DTUR i OSI u sportske i rekreativne aktivnosti u sredini u kojoj žive.

Zaključak i preporuke:

Analizom zaprimljenih podataka Ministarstva turizma i sporta, u odnosu na 2022. godinu, razvidno je povećanje broja sportskih udruga i programa koji su sufinancirani putem natječaja Ministarstva, kao i povećanje broja sudionika i korisnika programa, odnosno djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom uključenih u sportske aktivnosti u sklopu tih programa. Također, razvidno je znatno povećanje odobrenih proračunskih sredstava za programe javnih potreba koje provodi Hrvatski paraolimpijski odbor te povećanje broja dodijeljenih stipendija za školarinu za sportaše s invaliditetom, kao i korisnika mjesečnih novčanih nagrada koje se dodjeljuju parasportašima i/ili trenerima iz parasporta. U 2023. godini evidentiran je i porast broja sportaša s invaliditetom koju su ostvarili pravo na Državnu nagradu za vrhunska sportska postignuća. Zaključno, kao i u prošlogodišnjem Izvješću ističemo praksu Ministarstva turizma i sporta da u svojim natječajima za sufinanciranje različitih programa dodatno boduje prijavitelje i programe koji uključuju djecu i mlade s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom. Navedeno smatramo pozitivnim primjerom dobre prakse koji može biti smjernica i drugim javnim tijelima na svim razinama (nacionalnoj, područnoj i lokalnoj).

Posebno naglašavamo da odgovori i iskustva stečena provođenjem opisanog anketnog istraživanja među roditeljima djece s teškoćama u razvoju potvrđuju kako unatoč tome što već nekoliko godina bilježimo porast financijskih sredstava koja se izdvajaju u ove svrhe, još uvijek postoje brojne prepreke koje otežavaju uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u sportske aktivnosti. Također, analizirajući odgovore i komentare roditelja možemo zaključiti kako se njihovi prijedlozi i apeli u velikoj mjeri podudaraju sa preporukama koje je POSI uputio u prošlogodišnjem izvješću, ali i sa

prijedlozima koji se kontinuirano upućuju donositeljima odluka na nacionalnoj, područnoj i lokalnoj razini, stoga neke od njih ponavljamo i ovim putem.

1. Preporučujemo svima koji kroz svoje programe sufinanciraju projekte i programe u sportu, da dodatnim bodovanjem motiviraju prijavitelje na osmišljavanje i provođenje aktivnosti kojima će se omogućiti intenzivnije uključivanje osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u sportske i rekreativne aktivnosti.

2. Kroz svakodnevnu komunikaciju s udrugama i sportskim klubovima te roditeljima djece s teškoćama u razvoju, upoznati smo s pozitivnim utjecajem inkluzivnih programa i projekata kojima se osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju uključuju u rekreativne i sportske aktivnosti zajedno s djecom i osobama bez invaliditeta. Takvi oblici inkluzivnog rada pozitivno utječu na socijalizaciju i uključivanje, djeca motiviraju jedni druge, a ujedno se podiže razina svijesti djece koja na taj način uče o različitostima kao o bogatstvu. Također, takvim programima omogućuje se uključivanje DTUR i OSI u rekreativne i sportske aktivnosti i u onim krajevima u kojima nema udruga i klubova koji okupljaju isključivo DTUR ili OSI. Stoga, donositeljima odluka na nacionalnoj, područnoj i lokalnoj razini preporučujemo osmišljavanje takvih programa, ali i pružanje podrške i osiguranje benefita klubovima, udrugama i drugim organizacijama koje takve programe provode ili planiraju provoditi. Podrška može podrazumijevati pokrivanje troška naknade za rad stručnog kadra osposobljenog za rad s DTUR i OSI, poticanje i omogućavanje edukacije i usavršavanja stručnog kadra, osiguranje potrebnih termina u sportskim objektima, ali i druge oblike podrške za koje se pojavi potreba.

3. Jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave imaju veliku ulogu u stvaranju preduvjeta za uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u sportske aktivnosti, kako kroz provođenje u prve dvije točke preporučenih radnji, tako i kroz osiguranje pristupačnosti i mobilnosti za sve građane na svom području. Naime, nepristupačnost sportskih objekata te nedostupnost prilagođenog prijevoza za OSI predstavljaju prepreku uključivanja OSI u sva područja života, pa tako i u sport. Stoga, općinama, gradovima, županijama i pravnim osobama u njihovu vlasništvu, preporučujemo intenzivnije korištenje mjera i sredstava koja su na raspolaganju (npr. natječaji Ministarstva turizma i sporta, EU fondovi, natječaj Ministarstva hrvatskih branitelja i dr.) za izgradnju, građevinske zahvate i opremanja sportskih građevina, nabavku prilagođenih vozila i potrebnih pomagala i rekvizita, sve kako bi se uklonile prepreke zbog kojih osobe s invaliditetom ne mogu pristupiti i koristiti dvorane, igrališta, bazene i dr. sportske sadržaje.

4. Uzimajući u obzir važnost korištenja sredstava koje su na raspolaganju za prethodno navedene svrhe, preporučujemo intenzivnije promoviranje svih poticajnih mjera (natječaja, programa, javnih poziva) koje će u predstojećem razdoblju osigurati Ministarstvo turizma i sporta, kao i poticanje prihvatljivih prijavitelja na korištenje istih te pružanje podrške u provedbi istih.

5. Provedeno i ovdje opisano anketno istraživanje potvrđuje kako još uvijek postoje brojne predrasude i stereotipi zbog kojih djeca s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom nisu u dovoljnoj mjeri uključeni u sportske i rekreativne aktivnosti. Stoga, iznimno je važno osmišljavati i provoditi aktivnosti kojima će se svim dionicima u sportu, ali i općenito cijelom društvu, podizati razina svijesti o važnosti i brojnim benefitima uključivanja DTUR i OSI u sportske i rekreativne aktivnosti. Primjećujemo kako su roditelji djece s teškoćama u razvoju sve svjesniji činjenice da sport pozitivno utječe na psihofizički razvoj djece, za njihov osobni razvoj, samoostvarenje i uključivanje u društvo, ali problem i prepreku predstavljaju još uvijek iznimno raširene predrasude okoline te nestručnost kadra u sportskim klubovima i obrazovnim ustanovama. Stoga, preporučujemo provođenje edukacija sportskih, ali i obrazovnih djelatnika, usmjerenih na senzibilizaciju i stručno osposobljavanje, koje će doprinijeti da se DTUR osigura mogućnost bavljenja sportskim aktivnostima od najranije životne dobi, kako kroz sustav odgoja i obrazovanja, tako i kroz klupske aktivnosti u kojima će sudjelovati u svoje slobodno vrijeme.

Sudjelovanje na događanjima

Proglašenje najboljih parasportaša za 2022. godinu - U Zagrebu je 30. siječnja 2023. godine održana svečanost Hrvatskog paraolimpijskog odbora (HPO) i proglašenje najuspješnijih parasportaša u 2022. godini. Prošla je 2022. godina za hrvatske parasportaše bila izuzetno uspješna. Oni su nastupili na ukupno 82 međunarodna natjecanja u 19 sportova. Također, nastupili su i na 14 svjetskih prvenstava, osam europskih prvenstava, 11 svjetskih kupova, te jednom europskom kupu. Na međunarodnim natjecanjima hrvatski parasportaši su u 2022. osvojili ukupno 269 medalja od toga 98 zlatnih, 76 srebrnih i 95 brončanih. Svjetski prvak na 100 m leđno Dino Sinovčić i osvajačica srebra na Svjetskom prvenstvu u para stolnom tenisu Anđela Mužinić Vincetić proglašeni su najboljim hrvatskim parasportašima za 2022. godinu po izboru Hrvatskog paraolimpijskog odbora. Nagradu za najuspješniju ekipu osvojila je muška reprezentacija u para sportskom ribolovu (Zlatko Poparić, Željko Kljaić, Ivica Bonino Hasan, Mensur Rošić, Nikola Geček) koja je na 23. svjetskom prvenstvu u lovu ribe udicom na plovak, koje je održano u Mađarskoj, osvojila zlatnu medalju. Dobitnik nagrade za najuspješnijeg stručnog djelatnika u 2022. je Slobodan Glavčić, trener svjetskog prvaka Dine Sinovčića. Podijeljena su i priznanja za najuspješnije sportaše u neparaolimpijskim sportovima, a dobili su ih Zlatko Poparić (para sportski ribolov) i Ruža Markešić (kuglanje). Najuspješniji mladi parasportaši u 2022. godini su Massimo Iveta (paraatletika), Ana Marija Kovač (paraplivanje), Stipe Barić (parakarate), Rudi Antolić (para obaranje ruke). Priznanje „Milka Milinković“ dodjeljuje se ove godine po peti put u spomen na slavnu paraolimpijku, a kao priznanje za dugogodišnji rad na razvoju sporta osoba s invaliditetom. Za 2022. godinu dobitnik nagrade je Zvonimir Brozić, bivši odbojkaš, a danas predsjednik Atletskog kluba Srce za osobe s invaliditetom. Posebno priznanja za „izuzetan doprinos medijskoj promociji parasporta“ dobile su Sportske novosti.

Izabrani najuspješniji sportaši i sportski kolektivi Osječko-baranjske županije u 2022. godini - Dana 24. veljače 2023. godine u Dvorani Gradski vrt u Osijeku održano je svečano proglašenje najuspješnijih sportaša i sportskih kolektiva grada Osijeka i Osječko-baranjske županije u 2022. godini. Na svečanosti uručjenja nagrada prisustvovao je savjetnik pravobranitelja. Tradicionalni izbor najuspješnijih sportaša i sportskih kolektiva Osijeka i Osječko-baranjske županije održan je 65. put, a i ove godine organizirali su ga zajednički Zajednica športskih udruga grada Osijeka, Športska zajednica Osječko-baranjske županije i Glas Slavonije. Ovogodišnji izbor obuhvatio je 12 kategorija nagrada i priznanja, a svoje mjesto među najboljima svojim talentom, zalaganjem i sportskim uspjesima zaslužili su i sportaši s invaliditetom te sportski kolektivi u kojima se natječu osobe s invaliditetom. Priznanje za najuspješnijeg sportaša parasporta/sporta gluhih u 2022. godini uručeno je Dušku Božiću (Športska udruga slijepih „Svjetlost“) koji je nagradu zaslužio zlatom (mix tandem), srebrom (član momčadi) te dvjema bronzama (pojedinačno i kombinacija) na Europskom prvenstvu u kuglanju za slijepce i slabovidne te prvim mjesto na Prvenstvu Hrvatske u kuglanju za slijepce i slabovidne (kat. b3). Za najuspješniji sportski kolektiv parasporta/sporta gluhih proglašen je Stolnoteniski klub „Slavonac“ zahvaljujući osvojenom drugom mjestu na Ekipnom prvenstvu Hrvatske te sedam medalja u pojedinačnoj i konkurenciji parova na državnim prvenstvima. Tijekom svečanosti uručjenja brojnim sportašima i sportskim djelatnicima obratili su se predstavnici Grada, Županije i nadležnog Ministarstva podsjetivši kako je Osječko-baranjska županija osvojila titulu Europske regije sporta za 2024. godinu te su najavili kako će se u predstojećem razdoblju pripremiti i provoditi niz velikih projekata i infrastrukturnih zahvata te zajedničkih ulaganja u sportske kolektive i infrastrukturu. POSI će pratiti provedbu najavljenih projekata te po potrebi upućivati preporuke i pružati podršku kako bi sva sportska infrastruktura i općenito sportsko-rekreativni sadržaji bili pristupačni osobama s invaliditetom te omogućavali uključivanje što većeg broja djece s teškoćama i osoba s invaliditetom u sport i rekreaciju.

Otkrivene ploče splitskim paraolimpijcima i osvajačima medalja na Olimpijskim igrama gluhih na Stazi slave splitskog sporta - Dana 16. svibnja 2023. na Zapadnoj obali u Splitu savjetnica pravobranitelja sudjelovala je na prigodnoj svečanosti otkrivanja ploča splitskim paraolimpijcima i osvajačima medalja na Olimpijskim igrama gluhih na Stazi slave splitskog sporta. Navedeni događaj simbolizira izjednačavanje splitskih olimpijaca sa olimpijcima bez invaliditeta i kojim se iskazuje podrška splitskom

parasportu i sportu gluhih. Povodom ove važne prigode za sportaše ali i sve osobe s invaliditetom u gradu Splitu, POSI je izdao medijsko priopćenje kojim je istaknuto sljedeće: „Split je grad olimpijskih pobjednika a Staza slave splitskog sporta simbolični je podsjetnik na iznimna postignuća splitskih sportaša. Od postavljanja Staze splitskog sporta na Zapadnoj obali u travnju 2013.godine, olimpijci s invaliditetom bili su nepravedno izostavljeni te među 76 postavljenih brončanih ploča nijedna nije nosila ime nekog od olimpijaca s invaliditetom. Postavljanje ploča splitskim olimpijcima s invaliditetom u svrhu njihovog izjednačavanja s olimpijskim pobjednicima ustrajno smo zagovarali duže vrijeme, smatrajući ga važnim kako zbog odavanja zasluženog priznanja za trud, rad i uspjeh splitskih olimpijskih pobjednika s invaliditetom tako i zbog slanja poruke o prihvaćanju i jednakosti osoba s invaliditetom u sportu i društvu općenito. Stoga POSI pozdravlja organizaciju današnje svečanosti kojom se nakon deset godina nepravedne zapostavljenosti splitskih olimpijaca s invaliditetom, zakonska izjednačenost u statusu sportaša s invaliditetom konačno ostvaruje i na simboličkoj razini. Postavljene ploče služit će građanima i posjetiteljima Splita kao trajni podsjetnik na vrhunske sportske rezultate splitskih olimpijaca s invaliditetom ali i na važnost ostvarivanja ravnopravnosti osoba s invaliditetom kako u sportu tako i u svim područjima života.“

Svijet je ove godine po jubilarni deseti put trčao na Wings for Life World Run za sve one koji ne mogu. U Zadru, je među šest i pol tisuća natjecatelja u izvrsnoj atmosferi trčalo i desetak članova tima Pravobranitelja za osobe s invaliditetom – POSI Team 2023.

Run for MS 2023. - U Zagrebu, na Jarunu 21. svibnja 2023. godine u organizaciji Društva distrofičara Zagreb (DDZ) i Savez društava distrofičara Hrvatske (SDDH) te uz potporu Turističke zajednice Grada Zagreba i podršku platforme „Trči sa srcem“ u okviru Kampanje obilježavanja 21. svibnja - Nacionalnog dana osoba oboljelih od neuromuskularnih bolesti, održana je četvrtu atletska utrka „Run for MD 2023.“

UNICEF-ova humanitarna utrka Mliječna staza 2023. odvijale se i ove godine na tisućama staza diljem Hrvatske tijekom 10 dana, od 15. do 24. rujna 2023. godine. Uz pomoć mobilne aplikacije sudionici su hodanjem, trčanjem, vožnjom na biciklu, rolanjem ili u kolicima te svojim porukama podrške i donacijama pomogli poboljšanju brige za mentalno zdravlje djece i mladih u Hrvatskoj. Na utrci je sudjelovao zamjenik pravobranitelja.

Osječko-baranjska županija Europska regija sporta - Dana 28. prosinca 2023. godine, savjetnik pravobranitelja prisustvovao je svečanosti najave Europske regije sporta u organizaciji Športske zajednice Osječko-baranjske županije.

2.24. MEĐUNARODNA SURADNJA

Na području međunarodne suradnje, 2023. godinu je obilježio nastavak sudjelovanja predstavnika POSI u aktivnostima koje su organizirane u Europskoj mreži tijela za jednakost (Equinet), Europskoj mreži nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) i aktivnosti na razini regionalne međunarodne suradnje tijela za jednakost jugoistočne Europe. Sudjelovali smo u brojnim međunarodnim aktivnostima i događanjima koja se i dalje uz fizičko sudjelovanje odvijaju i u online ili hibridnom obliku.

Aktivnosti u sklopu članstva u Equinet-u

POSI je postao u rujnu 2015. godine punopravni član Europske mreže tijela za jednakost (Equinet). Mreža se danas sastoji od ukupno 49 institucija i organizacija za suzbijanje diskriminacije prema različitim osnovama iz 37 europskih država. Članstvo u Mreži obuhvaća brojne aktivnosti usmjerene na izgradnju kapaciteta njezinih članica kroz međusobnu razmjenu iskustava. Rad u Mreži odvija se kroz radne grupe, seminare, klastere te razmjenu i prikupljanje informacija o radu i načinu rješavanja slučajeva diskriminacije. Djelatnici POSI sudjeluju u radu radne skupine zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse, radnoj skupini za prava na području jednakosti, radnoj skupini za oblikovanje politika te klastera vezanog uz invaliditet, i klastera za prikupljanje i istraživanje. U nastavku donosimo kratak prikaz rada i aktivnosti unutar Mreže.

Kako digitalne sadržaje učiniti pristupačnima osobama s invaliditetom - Europska mreža tijela za jednakost (Equinet) organizirala je edukaciju na temu: „Inkluzivni dizajn u komunikaciji - poboljšanje pristupačnosti informacija koje pružaju tijela za jednakost“. Dvodnevna edukacija za djelatnike i predstavnike europskih tijela za jednakost održana je putem online platforme Zoom 17. i 19. siječnja 2023. godine, a na edukaciji je sudjelovao savjetnik pravobranitelja. Tijela za jednakost javne su organizacije koje provode aktivnosti usmjerene na sprječavanje diskriminacije i osiguravanje jednakosti i ravnopravnosti svih društvenih skupina, a članstvo u Equinet-u podrazumijeva, između ostaloga i aktivnosti kojima se jačaju kapaciteti članica. Upravo s tim ciljem organizirana je edukacija kojom se željelo osigurati da informacije koje pružaju tijela za jednakost budu dizajnirane inkluzivnim pristupom, kako bi bile dostupne što većem broju ljudi, odnosno kako bi i OSI neovisno o vrsti oštećenja tim informacijama mogle pristupiti i lako ih obraditi. Tijekom prvog dana edukacije stručnjaci iz Europskog foruma za osobe s invaliditetom podijelili su svoja znanja i praktična iskustva o tome kako digitalne materijale učiniti pristupačnim OSI. Uz teoretski dio sudionici su kroz praktične vježbe upoznati s načinima kako različite oblike dokumenata (npr. Word, PDF, PPT prezentacije) kreirati tako da budu pristupačni OSI te kompatibilni s asistivnom tehnologijom (npr. čitačima teksta) koju OSI koriste. S obzirom na važnost osiguranja pristupačnosti digitalnih sadržaja i informacija, ne samo onih koje pružaju tijela za jednakost, nego i svih ostalih digitalnih sadržaja, principe inkluzivnog dizajna trebaju primjenjivati svi, a korisne informacije i alati dostupni su putem sljedećih poveznica. Informacije o edukaciji i prezentacija o kreiranju pristupačnih digitalnih sadržaja u kojoj se nalaze konkretni savjeti i poveznice za korisne i praktične web alate za osiguranje i provjeru pristupačnosti su dostupni i online: <https://equineteurope.org/training-inclusive-design-in-communication-improving-the-accessibility-of-equality-bodies-outputs/> i <https://www.w3.org/WAI/standards-guidelines/>. Drugi dan edukacije stručnjaci iz partnerskih organizacija (Inclusion Europe, Povjerenik za prava osoba s invaliditetom iz Malte) predstavili su načine i alate pomoću kojih se stvaraju lako razumljivi materijali (*easy-to-read* materijali). Lako razumljivi materijali (*easy-to-read*) su iznimno važni kako bi i osobe s intelektualnim teškoćama, ali i osobe koje iz različitih razloga imaju teškoće s razumijevanjem i čitanjem mogle ostvariti svoje pravo na pristup informacijama. Zahvaljujući lako razumljivim materijalima osobe s intelektualnim teškoćama lakše se uključuju u život zajednice, prije svega zbog toga što im informacije koje na taj način dobiju pomažu u donošenju vlastitih odluka i izbora. Tijekom edukacije polaznici su dobili niz praktičnih savjeta i primjera iz prakse pomoću kojih će u svom daljnjem radu moći stvarati lako razumljive materijale, a o značaju i važnosti pružanja informacija na ovaj način posvjedočile su pojedine osobe s intelektualnim teškoćama. Također, ukazano je na alate koji se mogu koristiti prilikom stvaranja lako razumljivih sadržaja, a posebno su zanimljivi i korisni *Europski standardi za izradu informacija lakih za čitanje i razumijevanje* kojima se može pristupiti putem poveznice: <https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read-standards-guidelines/>. Stečena znanja i vještine, kao i alati pruženi tijekom edukacije pomoći će tijelima za jednakost da informacije o načinu ostvarivanja i zaštite prava, informacije o zaštiti od diskriminacije i općenito korisne informacije za zaštitu temeljnih ljudskih prava budu jasne, pristupačne i dostupne svim osobama s invaliditetom, neovisno o vrsti oštećenja.

Kako i zašto je potrebno povećati digitalnu vidljivost europskih tijela za jednakost - Dana 29. ožujka 2023. godine održan je sastanak radne skupine Equinet-a zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse. Sastanak je održan putem videokonferencije i web platforme Zoom, a POSI na sastanku su kao članovi radne skupine predstavljali savjetnici pravobranitelja. Jedna od aktivnosti ove radne skupine tijekom 2022. godine (lipanj/srpanj) bio je edukacijski trening „Prisutnost tijela za jednakost na internetu“ koji je poslužio članovima radne skupine kako bi ojačali stručne kapacitete i stekli nova znanja koja će doprinijeti učinkovitijem podizanju razine svijesti društva o važnosti jednakosti, pomoći u suzbijanju diskriminacije te doprinijeti učinkovitijoj zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava. Nastavno na navedenu edukaciju, 29. ožujka 2023. godine članovi radne skupine održali su sastanak tijekom kojega su iznijeli svoja iskustva o tome na koji način su stečene vještine i znanja doprinijele poboljšanju digitalne vidljivosti njihovih organizacija. Posebno su zanimljivi bili primjeri organizacija koje su nakon održane edukacije pristupile potpunom redizajnu ili izradi novih web stranica (npr. tijela za jednakost

u Sloveniji, Austriji i Latviji) s ciljem poboljšanja digitalne vidljivosti tijela za jednakost na način koji će osigurati da informacije o načinu ostvarivanja i zaštite prava, informacije o zaštiti od diskriminacije i općenito korisne informacije za zaštitu temeljnih ljudskih prava budu jasne, pristupačne i dostupne svim građanima i organizacijama. Također, tijekom sastanka je provedena rasprava i razmjena iskustava tijekom koje su izneseni primjeri dobre prakse, ali i izazovi s kojima se tijela za jednakost susreću prilikom osmišljavanja i kreiranja web stranica i društvenih mreža, kako u tehničkom, tako i u sadržajnom smislu.

Jačanje odnosa i suradnje tijela za jednakost i medija od iznimne je važnosti za zaštitu prava osoba s invaliditetom i suzbijanje diskriminacije - Od 23. do 25. svibnja 2023. godine u Zagrebu su održane aktivnosti radne skupine Equinet-a, zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse. Prvi dan održan je sastanak članova radne skupine, a druga dva dana provodio se edukacijski trening „Unaprjeđenje odnosa tijela za jednakost i medija“. Na aktivnostima su kao članovi radne skupine sudjelovali dvoje savjetnika pravobranitelja. Članovi radne skupine razmijenili su iskustva vezano uz borbu protiv dezinformacija koje vrlo često dovode do kršenja i otežanog ostvarivanja prava, a često i budu uzrok diskriminacije pojedinih skupina u društvu, pa tako i osoba s invaliditetom. Edukacijski trening „Unaprjeđenje odnosa tijela za jednakost i medija“ poslužio je članovima radne skupine kako bi unaprijedili stručna znanja i vještine važne za suradnju i komunikaciju s medijima, s obzirom da su svakodnevna komunikacija i suradnja s medijima iznimno važni u promicanju jednakosti i borbi protiv diskriminacije. Jačanje kapaciteta djelatnika tijela za jednakost iz cijele Europe koristit će se upravo putem medija i kroz suradnju s medijima u cilju podizanja razine svijesti društva o važnosti osiguranja jednakih mogućnosti za sve građane, a kako bi se suzbila diskriminacija i doprinijelo učinkovitijoj zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava.

Seminar intersektorska i višestruka diskriminacija u istraživanju - U Bruxellesu je 16. i 17. listopada 2023. održan drugi po redu sastanak radne grupe Equinet-a pod nazivom „*Research and Data Collection*“ te seminar pod nazivom „*Intersectional and Multiple Discrimination in Research*“. Cilj seminara o intersektorskoj i višestrukoj diskriminaciji u istraživanju imao je za cilj povećati kapacitete i znanja predstavnika tijela za jednakost za razvoj metoda prikupljanja i mjerenja podataka o intersektorskoj i višestrukoj diskriminaciji predavanjima sveučilišnih profesora no i razmjenom i raspravom o dobrim praksama tijela za jednakost, udruga kao i izazovima i prilikama za njihovo prevladavanje. Krajnji cilj je uvođenje intersektorskog pristupa u javnu i političku raspravu prilikom zagovaranja za ljudska prava. Tijela za jednakost trebaju prikupljati i analizirati podatke iz intersektorske perspektive i promicati ovaj pristup drugim relevantnim tijelima. Međutim, praznine u podacima predstavljaju značajne prepreke u djelotvornom pristupu intersektorskoj i višestrukoj diskriminaciji. Na sastanku i seminaru je sudjelovala savjetnica pravobranitelja koja je članica radne skupine za istraživanja i prikupljanje podataka za jednakost.

Dana 28. studenog 2023. godine, putem videokonferencije je održan redovni sastanak radne skupine Equinet-a, zadužene za razvoj komunikacijske strategije i prakse. Na sastanku je kao član radne skupine sudjelovao savjetnik pravobranitelja. Tijekom sastanka članovi radne skupine izmijenili su iskustva iz svojih organizacija iznoseći najveće izazove, uspjehe i primjere dobre prakse u proteklom razdoblju. Poseban naglasak stavljen je na primjere dobre prakse i pozitivne rezultate koji su rezultat korištenja informacija, vještina, znanja i iskustava stečenih kroz aktivnosti ove radne skupine. S tim u vezi, savjetnik pravobranitelja prisutne je upoznao s detaljima i rezultatima pojedinih aktivnosti i projekata u kojima sudjeluje POSI, a primjeri dobre prakse iz drugih država poslužit će kao poticaj za pokretanje sličnih inicijativa i u Republici Hrvatskoj (npr. različite kampanje za podizanje razine svijesti o alatima koje svaki građanin ima u borbi protiv diskriminacije).

Kako tijela za jednakost mogu podržati proces deinstitucionalizacije? Mreža Equinet organizirala je 16. studenog 2023. u Bruxellesu radionicu čiji je cilj bio kapacitirati stručnjake tijela za jednakost za bolje razumijevanje i podržavanje procesa deinstitucionalizacije. Savjetnica pravobranitelja na radionici je prezentirala iskustva Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u procesu deinstitucionalizacije u RH. Na radionici je upozoreno na korištenje fondova EU-a za održavanje institucija, a opći je zaključak da je

usprkos svim strateškim dokumentima proces deinstitutionalizacije u Europskoj uniji zastao. Iz fondacije Validity upozorili su da bi Europska unija kao najveći donator zemljama trećeg svijeta model institucija mogla proširiti i u te zemlje.

Inicijative tijela EU-a, UN-ovog Odbora za prava osoba s invaliditetom i EDF-a - Dana 17. studenog 2023. godine održan je sastanak klastera za osobe s invaliditetom unutar mreže Equinet na kojem je sudjelovala savjetnica pravobranitelja. Na sastanku su predstavljene aktivnosti vezane uz prava OSI u EU. Predstavnica Europskog foruma osoba s invaliditetom Marine Uldry govorila je o planiranim aktivnostima EDF-a za 2024. i posebice o kampanji za sudjelovanje OSI na predstojećim izborima za Europski parlament. FRA provodi istraživanje vezano uz nasilje nad OSI u ustanovama i tome kako uključiti temeljna prava u proces raspodjele fondova EU-a kao i ulogu nacionalnih institucija i tijela za jednakost u ciklusu financiranja. UN-ov Odbor za prava osoba s invaliditetom radi na općem komentaru čl. 11, vezano uz deinstitutionalizaciju i zaustavljanje prisilnih postupanja u području mentalnog zdravlja kao i pravima osoba s invaliditetom u post-2030 razvojnoj agendi. Komisija izrađuje smjernice za deinstitutionalizaciju s primjerima dobre prakse. Smjernice za deinstitutionalizaciju izradio je i UN, a EK izrađuje smjernice o razumnoj prilagodbi za poslodavce. EDF je objavio manifest vezan za izbore za Europski parlament. Osnovna načela za koje se zalažu je da se zajamči sudjelovanje OSI u političkom i javnom životu EU-a, EU treba biti unija jednakosti s KPOSI kao kompasom, postati socijalna Europa i prihvatiti pristupačnost. Sve osobe trebaju imati pravo na sudjelovanje na izborima i kandidiranje. EDF će provoditi zagovaranje za nove institucije: Opću upravu za jednakost i temeljna prava u EK pod vodstvom Povjerenika za ravnopravnost. Zalagat će se i za osnivanje Odbora za osobe s invaliditetom u parlamentu EU-a, Konfiguracije za jednakost u Vijeću kao i za osnivanje nove Europske agencije za pristupačnost. Očekuje se pokretanje Europske iskaznice za osobe s invaliditetom koja će osigurati međusobno priznavanje statusa OSI među zemljama članicama, a moći će ju zatražiti i građani trećih zemalja koji imaju prebivalište u EU. Jedan od prioriteta EDF-a je zaštita OSI kao putnika, posebno ukoliko dođe do oštećenja opreme tijekom prijevoza. Zalažu se i za uspostavu Jamstva za zapošljavanje i stjecanje vještina za OSI po uzoru na Shemu za Jamstvo za mlade koja osigurava financijsku podršku za zapošljavanje mladih. Od Komisije će se tražiti da osigura dodatno financiranje za OSI za pristup tržištu rada, pristup razumnoj prilagodbi i asistivnoj tehnologiji. Radi se i na aktivnostima zagovaranja za zabranu prisilne sterilizacije te osiguravanju podrške za Ukrajinke unutar i izvan Ukrajine. EDF predlaže da se donese zakonodavstvo koje će jamčiti dostupnost i pristupačnost asistivnih tehnologija za OSI. Zalaže se da se osigura da sljedeći proračun EU-a u potpunosti podržava neovisno življenje OSI i osigura uključivanje pitanja OSI u Zelenu i Digitalnu tranziciju. Priprema se drugi pregled EU-a od strane UN-ovog Odbora za osobe s invaliditetom. EDF provodi evaluaciju Strategije EU-a za prava OSI i zagovaranje budućih aktivnosti. Objavili su Izvješća o ljudskim pravima i poslovnoj sposobnosti i prisilnim postupanjima (čl. 12 i 14). Izradit će preporuke za Vijeće i države članice. Tijekom izborne kampanje posvetit će se zaštiti kandidata od nasilja i uznemiravanja, posebno marginaliziranih kandidata kao što su osobe s invaliditetom, a posebice žene. Equinet također priprema publikaciju o govoru mržnje tijekom izbora. EDF će objaviti Manifest o ženama s invaliditetom s fokusom na osnaživanje i žene kao vođe s ključnim zahtjevima i konkretnim preporukama.

Vezano uz praćenje zakona EU-a i politika koje utječu na OSI spomenuta je Regulatorna o zaštiti odraslih. Mjere zaštite za odrasle predviđaju skrbništvo što je zabrinjavajuće, kao i članak o smještanju osoba u ustanove što je prijedlog Opće uprave za pravosuđe. Problem je u tome što se ne spominje odlučivanje uz podršku. EK ne smije davati prijedloge koji nisu u skladu s KPOSI. Ne možemo ignorirati postojeće stanje, ali naglasak treba staviti na odlučivanje uz podršku. Radi se i na Direktivi o tijelima za jednakost, nasilje nad ženama, prava žrtava, podizanje razine svijesti o umjetnoj inteligenciji i pravima osoba s invaliditetom. Vijeće Europe nastavlja rad vezan uz prisilna postupanja. Odbor za bioetiku radi na nacrtu smjernica za autonomiju u području mentalnog zdravlja za koja se očekuje da neće podržavati prisilna postupanja. Neke zemlje postaju svjesne da protokol neće biti potreban.

U sklopu rada u radnoj grupi Equinet-a Oblikovanje politika odgovali smo na upitnik o tome kako dajemo preporuke. Na temelju tog upitnika izrađen je priručnik s preporukama kako bi tijela za

jednakost moga unaprijediti svoj rad u području davanja preporuka i praćenja njihove provedbe kako bi se unaprijedio zakonodavni i *policy* okvir.

Mjere za borbu protiv klimatskih promjena imat će različiti utjecaj na pojedine zemlje članice i pojedine kategorije građana - Na OSI utjecat će ne samo posljedice klimatskih promjena već i mjere koje se poduzimaju za njihovo suzbijanje. Tijela za ravnopravnost trebaju se pripremiti za zagovaranje prava osoba u nepovoljnijem položaju u novonastaloj situaciji. S tim ciljem je mreža Equinet 26. rujna 2023. organizirala okrugli stol o utjecaju klimatskih promjena na osobe u nepovoljnijem položaju. Okrugli stol je pratila savjetnica pravobranitelja, a više o samoj temi može se naći u dijelu o Utjecaju klimatskih promjena na osobe s invaliditetom.

Equinet je prosljedio zamolbu platforme za osobe s invaliditetom pri Europskoj komisiji za dostavom informacija o pozitivnim praksama u području neovisnog življenja koje će biti uključene u Smjernice koje će zemljama članicama preporučiti poboljšanja neovisnog življenja i uključenosti u zajednicu kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo da žive u pristupačnom stanovanju u zajednici uz podršku ili da nastave živjeti u svom domu (uključujući i modele osobne asistencije). Svrha te inicijative je da podrži zajedničku posvećenost EU-a i njegovih država članica prema provođenju prava na neovisni život kao i pomoći zemljama članicama da ubrzaju prijelaz s institucionalnih oblika skrbi na život u zajednici uz osiguranu podršku. Smjernice će dati praktične primjere obećavajućih praksi u nacionalnim kontekstima kojima se premošćuju izazovi u tom području, razvijaju uvjeti za neovisno življenje i provodi proces deinstitutionalizacije s posebnim fokusom na korištenje fondova EU-a. POSI je upitnik prosljedio većem broju udruga za koje znamo da provode socijalne usluge kojima se pruža podrška neovisnom životu u zajednici. Upitnik su ispunile udruga UPIT iz Osijeka, udruga Srce iz Sv. Ivana Zeline, Centar za pružanje usluga u zajednici Ozalj, Centar Ja kao i Ti, Centar Stančić, Centar za rehabilitaciju Zagreb, udruga Ludruga, Centar Novi Jelkovec, Ustanova Mali dom.

Suradnja s drugim tijelima za jednakost

U sklopu suradnje uspostavljene kroz provođenje aktivnosti Equineta, POSI je zaprimio zamolbu slovenskog Zagovornika načela jednakosti za podršku u provedbi projekta „Suočavanje s diskriminacijom“. U sklopu navedenog projekta slovensko tijelo za jednakost pripremalo je aktivnosti usmjerene na edukaciju zaposlenika u javnom sektoru. Edukacijom se željelo podići razinu svijesti državnih i javnih službenika o razumijevanju i prepoznavanju diskriminacije te osnažiti njihove kapacitete radi pravilnog postupanja s ciljem suzbijanja diskriminacije. S obzirom da je slovenska institucija upoznata s pozitivnim povratnim reakcijama nakon uspješno provedenih aktivnosti ove vrste koje je POSI provodio na području RH, zamolili su da predstavimo aktivnosti i mogućnost korištenja pojedinih video materijala u edukacijske svrhe na području Slovenije. POSI je odgovorio pozitivno te su slovenskoj instituciji predstavljena iskustva vezano za pripremu i uporabu video materijala „Pristupačnost kao ljudsko pravo“ koji je nastao u suradnji 8. Centra znanja i POSI, a koji su korišteni upravo u svrhu podizanja razine svijesti društva o obvezi osiguranja pristupačnosti za OSI. Pojašnjeno je kako su se ovi video materijali pokazali kao odličan alat kojim se ukazuje na prepreke na koje OSI svakodnevno nailaze te što je to što svaki pojedinac, u svom području djelovanja, može učiniti kako bi se te prepreke uklonile i kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo ravnopravno sudjelovanje u svim životnim aktivnostima.

Uz navedeno, predstavljene su i ostale aktivnosti koje su se pokazale uspješne, kao npr. suradnja POSI, MUP-a i organizacija civilnog društva prilikom koje je snimljen edukativni video „Kako ostvariti primjereni kontakt s osobama s invaliditetom“, namijenjen senzibilizaciji policijskih službenika i službenika, ali i informiranja šire javnosti kako bi se upoznali s načinima ostvarivanja primjerenog kontakta prema OSI. Predstavljene su također i edukacijske radionice kojima djelatnici POSI kontinuirano podižu razinu svijesti službenika različitih ustanova i institucija o njihovoj ulozi u izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom.

Sudjelovanje u radu Europske mreže nezavisnih tijela za ljudska prava (ENNHRI)

U sklopu članstva u mreži ENNHRI pratili smo 29. studenog webinar o iskustvima tih tijela u praćenju usklađenosti s KPOSI tijekom korištenja EU fondova. Webinar su pratili zamjenik i savjetnica pravobranitelja. Cilj webinara bio je povećati znanje o ulozi koju nacionalna tijela za ljudska prava imaju u praćenju i doprinosu da korištenje sredstava iz fondova EU-a bude usklađeno s KPOSI kao i razmijeniti iskustva među tijelima vezano uz praćenje usklađenosti. Agencija za temeljna prava EU-a provela je istraživanje o ulozi nacionalnih tijela. Rezultate istraživanja na webinaru je predstavio Robert Jan Uhl. Iskustva iz prakse podijelile su predstavnice nacionalnih tijela iz Latvije, Cipra i Poljske. Jedan od zaključaka je da je mehanizam za pritužbe nedovoljno neovisan i nema znanja o temeljnim pravima, a odgovori Komisije ovise o stajalištu o pojedinim pitanjima. NTLJP bi mogla savjetovati države članice o uvrštavanju temeljnih prava u kriterije za izbor projekata koji će se financirati iz fondova.

Dana 6. rujna savjetnica pravobranitelja sudjelovala je na online sastanku radne grupe ENNHRI-a vezano uz pristupačnost bankarskih usluga. Na sastanku se razgovaralo i o borbi protiv nasilja nad ženama s invaliditetom i zalaganju da se na razini EU-a zabrani prisilna sterilizacija žena s invaliditetom. POSI je dao svoj prilog newsletteru koji se izrađuje u sklopu grupe gdje članovi dijele svoje aktivnosti i rad s drugim članovima. Tako smo opisali rad na donošenju Zakona o osobnoj asistenciji te edukacije za pravosudne dužnosnike i savjetnike. Na sastanku 7. srpnja predstavica EDF-a predstavila je aktivnosti EU-a na uvođenju europske iskaznice za osobe s invaliditetom. Primjer je to kako nam članstvo u ovoj grupi omogućava da pratimo i budemo ažurno informirani o svim važnim inicijativama na području prava osoba s invaliditetom u EU i šire.

Upiti međunarodnih organizacija i tijela

Na upit saveza društva slijepih i slabovidnih Slovenije dostavili smo informacije o definicijama senzornih invaliditeta u hrvatskom zakonodavstvu.

Belgijsko tijelo za ravnopravnost izrađuje priručnik o invaliditetu za državne službenike pa smo s njima preko Zoom-a podijelili iskustva u provedbi edukacije za pravosudne dužnosnike i službenike i razgovarali o tome kako povećati osviještenost o pravima osoba s invaliditetom među svim djelatnicima javne i državne uprave. U sklopu članstva u Equinet-u česta je razmjena iskustava među članovima na način da Equinet prosljedi molbu za praksom u drugim zemljama jednog tijela svim članovima Mreže. Na taj način je i POSI dobio iskustva drugih država članica o tome kako je uređeno priznavanje prava OSI u slučaju preseljenja u druge države članice. Odgovorili smo na upite Ombudsmana Latvije o postojanju odnosno nepostojanju sankcija za kršenje odredbi o pristupačnosti izgrađenog okoliša. Odgovorili smo i na upit Ombudsmana Litve o načinu na koji se financira POSI i kako se određuje i raspoređuje proračun. Švedskom ombudsmanu dostavili smo informacije o načinu na kojem je u hrvatskom zakonodavstvu uređeno pitanje pasa pomagača i terapijskih pasa.

Ombudsmanu Latvije smo na njihovu molbu dostavili video koji je izradio POSI kako bi ga mogli prevesti i koristiti u kampanjama za ostvarivanje neovisnog života u zajednici za osobe s invaliditetom u Latviji. Video na latvijskom može se naći na sljedećoj poveznici: <https://www.tiesibsargs.lv/news/video-par-tiesibam-dzivot-sabiedriba-deinstitucionalizacijas-procesu/>.

POSI je aktivno bio uključen u donošenje zakona na razini EU-a kroz davanje mišljenja i komentara predstavnicima ministarstava u radnim grupama unutar Vijeća EU-a i Europske komisije. MROSP je zamolilo komentar na Nacrt zaključaka Vijeća o prijelazu sustava skrbi tijekom života prema holističkim modelima koji su usmjereni na osobu i koji se temelje na zajednici o kojima će se raspravljati na radnoj skupini za socijalna pitanja. POSI je kontaktirao EDF i dostavio njihova mišljenja koja odražavaju stajalište POSI. U suradnji s Europskim forumom osoba s invaliditetom dali smo svoj doprinos izradi Direktive o nasilju u obitelji i nasilju nad ženama dostavljanjem komentara Upravi za europske poslove, međunarodnu i pravosudnu suradnju i sprječavanje korupcije pri Ministarstvu pravosuđa i uprave koji predstavljaju RH u radnoj skupini COPEN koja izrađuje prijedlog ove direktive.

Rad u European Agency for Special Needs and Inclusive Education

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (dalje: Europska agencija) je neovisna organizacija koja djeluje kao platforma za suradnju svojih 31 država članica u području inkluzivnog obrazovanja. Cilj joj je poboljšati obrazovnu politiku i praksu za učenike s invaliditetom i posebnim obrazovnim potrebama. RH je također aktivna članica navedene Europske agencije. Članica predstavničkog tijela Europske agencije je voditeljica Službe za standard, darovite i djecu s teškoćama, Sektora za darovite i djecu s teškoćama te informacijsku potporu sustavu odgoja i obrazovanje, Uprave za potporu i unaprjeđenje sustava odgoja i obrazovanja Ministarstva znanosti i obrazovanje. Savjetnica pravobranitelja za osobe s invaliditetom je njezina zamjena. Aktivno surađuju međusobno i s predstavnicima Europske agencije u okviru njihovih aktivnosti te prisustvuje sastancima članova Predstavničkog tijela. Osim njih, imenovana je i nacionalna koordinatorica, voditeljica Odjela za studentsko predstavljanje i neizravne potpore studentima u Sektoru za upravljanje visokim učilištima i studentskim standardom Uprave za visoko obrazovanje Ministarstva znanosti i obrazovanja.

U nastavku se nalaze neke od publikacija koje je Europska agencija izradila u suradnji i koordinaciji zemalja članica te publikacije i izvješća drugih mreža i institucija u Europskoj uniji vezanih uz inkluzivno obrazovanje:

<https://www.european-agency.org/activities/data>

<https://www.european-agency.org/activities/voices-action-including-voices-learners-and-their-families-educational-decision-making>

Na sljedećoj poveznici se mogu pronaći i publikacije Europske agencije na hrvatskom jeziku:

<https://www.european-agency.org/Hrvatski/publications>

U razdoblju od 22. do 25. svibnja 2023. u Beogradu je održan sastanak članova Predstavničkog tijela European Agency for Special Needs and Inclusive Education (dalje: Europske agencije) te sastanak nacionalnih koordinatora zemalja članica. Sastanak se održava dva puta godišnje. Članovi Predstavničkog tijela upoznati su s aktivnostima koje su poduzete u okviru određenih projekata Europske agencije od posljednjeg sastanka u studenom 2022. (npr. *Country System Mapping, Learning from COVID-19 Pandemic - Building Resilience through Inclusive Education Systems*) te su se usuglasili oko određenih budućih aktivnosti između ostalog javnog poziva za novog direktora Europske agencije, povećanja proračuna Europske agencije i sl. Nacionalni koordinatori su razmijenili iskustva od posljednjeg sastanka te istaknuli da je potrebno jasnije definirati njihovu ulogu u djelovanju Europske agencije. Na sastanku su sudjelovali i predstavnici učenika, roditelja i učitelja iz zemalja koje su uključene u projekt *Voices into Action* cilj kojeg je aktivno uključivanje učenika, roditelja i učitelja u osmišljavanje politike obrazovanja i utjecaja na promjene. Kako bi se navedena ideja razvijala održane su radionice u okviru kojih su prisutni upoznati s modelom profesorice Laure Lundy s Queen's University Belfast poznat kao *The Lundy Model* - više o tome na klikom na poveznicu <https://www.qub.ac.uk/Research/case-studies/childrens-participation-lundy-model.html>. Održane su i tematske radionice s ciljem razmjene iskustava na teme: Osmišljavanje postupka procjene potreba; Razvoj stručne podrške redovnim školama; Primjena univerzalnog dizajna u redovitim školama; Praćenje i vrednovanje inkluzivnog obrazovanja.

Sastanak članova predstavničkog tijela i upravnog odbora European Agency for Special Needs and Inclusive Education - Od 7. do 9. studenoga 2023. u Bruxellesu je održan sastanak članova predstavničkog tijela i upravnog odbora Europske agencije. U okviru sastanka predstavnika zemalja članica se raspravljalo o aktivnostima koje su završene u 2023. godini, izboru novog direktora Europske agencije te prihvaćanje programa i proračuna Europske agencije za 2024. godinu, statuta Europske agencije. Raspravljalo se i o mogućem budućem modelu učlanjivanja novih zemalja pa i izvan EU te utjecaju Brexita na sudjelovanje u radu Europske agencije. Započela je i provedba aktivnosti *Thematic Country Cluster Activities* u šest tematskih grupa. Hrvatska je u grupi sa Srbijom, Maltom, Irskom i

Velikom Britanijom– zemlje koje imaju visoki stupanj centralizacije sustava obrazovanja. Tema grupe je Praćenje i evaluacija pravičnosti, različitosti i inkluzije. Tijekom ovog sastanka razgovaralo se o tome što je ustvari i kako definirati praćenje i evaluaciju, koji su bitni elementi evaluacije te na koje prioritete će se grupa nadalje usmjeriti. Osim razmjene iskustava, primjera dobre prakse te time i međusobne stručne podrške i učenja krajnji cilj je izrada vodiča, letaka i sl.

Posjete drugim institucijama

Tijekom boravka u Stockholmu zbog prisustvovanja Konferenciji „Podaci za jednakost kao alat za suzbijanje diskriminacije“ savjetnica pravobranitelja posjetila je i školu za učenike s oštećenjem sluha Manillaskolan. Tijekom posjeta savjetnica se upoznala s prostorima i radom škole. Manillaskolan je jedna od pet osnovnih škola s posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja za učenike s oštećenjima sluha (gluhi i nagluhi učenici) na području Švedske koja je dvojezična. Ono što izdvaja Manillaskolan je to što njihovi učenici imaju nastavu i na švedskom znakovnom jeziku i na pisanom švedskom jeziku (čitanje i pisanje). To se naziva dvojezična nastava u okruženju znakovnog jezika. Dvojezična nastava znači da su švedski znakovni jezik i švedski jezik zajednički jezici za sve učenike u Manillaskolan i učenici uče i švedski znakovni jezik i švedski istodobno u cijeloj nastavi u školi. U navedenoj školi učenici se školuju od predškole do završetka 10 razreda nakon čega se uključuju u srednje škole za učenike s oštećenjima sluha ili redovne škole te kasnije na fakultete na kojima im se osigurava potpora prevoditelja znakovnih jezika koji su zaposlenici sveučilišta. Svi učenici imaju mogućnost školovanja i u redovnim školama najbliže mjestu stanovanja u kojima im se osigurava potpora, ali roditelji se često odlučuju na ovaj oblik školovanja za svoju djecu. U Manillaskolan se posljednjih godina smanjuje broj učenika zbog sve češće ugradnje umjetne pužnice kod djece s oštećenjem sluha. U Manillaskolan ističu da ovdje učenici imaju priliku razvijati svoja dva ili više jezika, svoje znanje i samopoštovanje u jedinstvenom i bogatom okruženju znakovnog jezika. Učenici mogu razgovarati sa svim odraslim osobama u školi, tj. učiteljima, zdravstvenim radnicima učenika, izvanškolskim osobljem i upravom škole budući svi zaposlenici moraju poznavati znakovni jezik. Svatko može sudjelovati u društvenoj interakciji, osjećati pripadnost i razvijati se kao pojedinci. Za razliku od redovnih osnovnih škola koje financiraju općine, Manillaskolan je financirana od strane države.

Prijevoz osoba s invaliditetom u Ljubljani

Zamjenica i savjetnice pravobranitelja susrele su se 20. rujna 2023. s predstavnicama Gradskog ureda za zdravstvo i socijalnu skrb Općine Ljubljane te zamjenikom direktora Ljubljanskog putničkog prometa gospodinom Rokom Viharom kako bi se upoznale s načinom na koji je u Ljubljani organiziran prijevoz kao i pružanje socijalnih usluga za osobe s invaliditetom. U Sloveniji je pružanje socijalnih usluga za osobe s invaliditetom centralizirano i definirano nacionalnim zakonodavstvom – o čemu se više može pronaći na sljedeće dvije poveznice: <https://www.gov.si/podrocja/socialna-varnost/varstvo-oseb-s-posebnimi-potrebami>. Na mrežnoj stranici Općine Ljubljana prikazane su aktivnosti za poboljšanje pristupačnosti grada za OSI pod poveznicom "Grad dostupan svima". Općina Ljubljana pruža dodatne socijalne usluge za osobe s invaliditetom kroz financiranje programa socijalne zaštite nevladinih udruga putem redovitih javnih natječaja. Također pomažu organizacijama koje pružaju usluge/programe za osobe s invaliditetom ili inovativne projekte koji uključuju osobe s invaliditetom (općinske i državne javne ustanove i nevladine organizacije) ustupanjem prostora.

Zamjenica i savjetnice pravobranitelja posjetile su 20. rujna i Družbu študentov invalidov Slovenije (Društvo studenata s invaliditetom Slovenije) i razmijenile iskustva s predsjednikom Amirom Alibabićom i predstavnicima Društva o potporama koje su u Sloveniji osigurane za studente s invaliditetom.

Studijski posjeti Pravobranitelju za osobe s invaliditetom

Studijska posjeta HREIT-a - Pučki pravobranitelj organizirao je 13. siječnja 2023. godine u Zagrebu sastanak povodom studijske posjete predstavnika Institucije za ljudska prava i jednakost Turske (HREIT) u cilju razmjene dobrih praksi i rasprava o izazovima s kojima se institucije za zaštitu ljudskih

prava susreću u svom radu. *Human Rights and Equality Institution of Turkey (Hrei of Turkey)* je institucija za ljudska prava i jednakost pridružena Ministarstvu pravosuđa Republike Turske, s posebnim javnopravnim statusom te administrativnom i financijskom autonomijom koja je utvrđena na temelju međunarodnog prava posebnim Zakonom br. 6701. Ova institucija sastavljena je od Predsjedništva i Odbora koji se sastoji od jedanaest izabranih članova. Odbor obavlja svoje dužnosti i ovlasti sa samostalnošću u radu i na vlastitu odgovornost. Gosti iz Turske su poseban interes pokazali za upoznavanje s radom i djelovanjem institucija posebnih pravobranitelja u RH – Pravobraniteljem za djecu, Pravobraniteljicom za ravnopravnost spolova i Pravobraniteljem za osobe s invaliditetom. S ciljem predstavljanja institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom na sastanku je sudjelovao i rad institucije predstavio zamjenik pravobranitelja. Vezano za izlaganje o radu POSI gosti iz Turske pokazali su poseban interes za teme iz područja obrazovanja osoba s invaliditetom, a općenito o radu posebnih pravobranitelja vezano uz razloge i opravdanost glasanja o izvješćima o radu posebnih pravobranitelja koja se podnose Hrvatskom saboru.

Posjet delegacije Pučkog pravobranitelja Republike Turske - U okviru studijskog posjeta RH i u sklopu projekta EU-a za osnaživanje uloge pravobraniteljskih institucija u zaštiti i promociji ljudskih prava s ciljem razmjene znanja i primjera dobrih praksi ured Pravobranitelja za osobe s invaliditetom posjetili su 3. ožujka 2023. godine predstavnici delegacije Pučkog pravobranitelja Republike Turske. Sedmeročlanu tursku delegaciju predvodio je jedan od zamjenika pučkog pravobranitelja Sadettin Kalkan. U ime POSI na sastanku su sudjelovali zamjenici pravobranitelja. U svojim izlaganjima zamjenici su predstavili instituciju, način i oblike rada, djelokrug, ovlasti te institucionalni i pravni okvir zaštite prava OSI i DTUR. Zamjenik turskog pučkog pravobranitelja predstavio je nadležnosti i način rada njihove institucije te istaknuo da njihova institucija ima jednog pravobranitelja i ukupno pet zamjenika, od kojih je svaki zadužen za zaštitu ljudskih prava u pojedinom području, među kojima je posebno područje prava OSI. Pučki pravobranitelj Republike Turske postupi isključivo prema zaprimljenim pritužbama na javnu upravu na državnoj i lokalnoj razini, dok je za pritužbe na postupanja u privatnom sektoru nadležna druga institucija, Institucija za ljudska prava i jednakost Turske (HREIT). Gošće i gosta iz Turske posebno su zanimala teme vezane uz načine suradnje institucije s organizacijama civilnog društva, najčešća područja i razlozi obraćanja OSI za zaštitu svojih prava, kao i način izvještavanja Odbora Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom o stanju prava OSI.

Studijski posjet Komisije za sprječavanje i zaštitu od diskriminacije Sjeverne Makedonije - zamjenica i savjetnica pravobranitelja razmijenile su 14. studenog 2023. godine u Zagrebu iskustva s predstavnicima Komisije za sprječavanje i zaštitu od diskriminacije Sjeverne Makedonije. Komisija je neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije na 19 osnova, uključujući i invaliditet. Osnovana je 2020. godine nakon što je Sjeverna Makedonija donijela Zakon o sprječavanju i zaštiti od diskriminacije. Komisiju čini sedam članova koje bira parlament. Nadležnost Komisije je informiranje i podizanje svijesti o diskriminaciji, poduzimanje radnji za sprječavanje diskriminacije i postupanja u svrhu zaštite od diskriminacije u zaprimljenim ili po službenoj dužnosti pokrenutim predmetima. Goste iz Sjeverne Makedonije posebno su zanimala presude u slučajevima diskriminacije na osnovi invaliditeta kao i proces deinstitucionalizacije u RH. Važna su im i iskustva koja je POSI imao u procesu pristupanja EU kao i način prikupljanja podataka. Spomenuli su predmet u kojem su po službenoj dužnosti tužili Državnu izbornu komisiju u čijoj je nadležnosti organizacija i provođenje izbora zbog toga što su za biračka mjesta odredili lokacije koje nisu pristupačne osobama s invaliditetom. Sjeverna Makedonija je Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom potpisala 2011., a od izazova koje treba svladati u njezinoj provedbi članovi Komisije spomenuli su neosiguravanje asistenata u nastavi tijekom srednjoškolskog obrazovanja koje je u Sjevernoj Makedoniji obavezno kao i osnovnoškolsko.

Međunarodne konferencije i drugi skupovi

Regionalna konzultativna radionica s predstavnicima nadzornih mehanizama - zamjenik pravobranitelja sudjelovao je 18. siječnja 2023. godine na online regionalnoj konzultacijskoj radionici koju je organizirao Institut za temeljna i ljudska prava Ludwig Boltzmann (*eng. Ludwig*

Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights) iz Austrije. Tema radionice je bila „Poboljšanje prava okrivljenika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim teškoćama: EU prekogranični transferi, pritvor i alternativni alati“. Na radionici su se razmatrale situacije u kojima se nalaze pritvorenici s intelektualnim i/ili psihosocijalnim teškoćama što je i dalje s dobrim razlogom predmet zabrinutosti svih država članica EU. Kao jedan od unaprijed postavljenih ciljeva ove radionice bio je i podizanje razine svijesti o međunarodnim standardima i praksama te poticanju razmjene i suradnje između nadzornih mehanizama o izazovima, kao i strategijama za unapređenje prava osoba s intelektualnim i psihosocijalnim teškoćama diljem EU. Tijekom radionice više je puta istaknuto kako ključnu ulogu u osnaživanju prava pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim teškoćama imaju postojeći nadzorni mehanizmi. Radionica je okupila 45 predstavnike država članica EU koji djeluju u okviru nacionalnih preventivnih mehanizama, kao i predstavnika tijela za praćenje provedbe KPOSI. Ovaj je događaj dio projekta koji financira EU kroz program „PRAVDA ZA SVE: Jačanje prava optuženika i pritvorenika s intelektualnim i/ili psihosocijalnim poteškoćama. Prekogranični transferi, pritvor i alternative u EU-u“ kojeg provodi Institut za temeljna i ljudska prava Ludwig Boltzmann iz Austrije u suradnji s partnerima diljem Europske unije, uključujući Bugarski helsinški odbor (Bugarska), Sveučilište primijenjenih znanosti i umjetnosti Dortmund (Njemačka), Antigona (Italija), Mental Health Perspectives (Litva) i Mirovni institut (Slovenija).

U okviru regionalnog projekta „Podrška nacionalnim institucijama za ljudska prava u praćenju ljudskih prava i vladavine prava“, čiji nositelj je Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA), a koji je financiran od strane EEA and Norway Grants Fund for Regional Cooperation, 2022-2024., u organizaciji Pučkog pravobranitelja održana je 6. veljače 2024. virtualna rasprava na temu „Izvešća Europske komisije o vladavini prava: Vladavina prava i ljudska prava u Republici Hrvatskoj“. Izvešća Europske komisije o vladavini prava obuhvaća četiri stupa – nacionalne pravosudne sustave, okvire za borbu protiv korupcije, medijski pluralizam i druge institucijske sustave provjere i ravnoteže. Tijekom rasprava ukazano je na veliki značaj izvješća u kontekstu zaštite ljudskih prava, a istaknuti su i najvažniji uočeni aktualni trendovi u državama članicama Europske unije. U dijelu rasprave poseban naglasak je stavljen na ponovnu uspostavu mehanizma praćenja preporuka Pučkog pravobranitelja. U ime POSI događaj je pratio zamjenik pravobranitelja. Više o Izvješću o vladavini prava za 2023. Europske komisije možete pronaći na:

https://croatia.representation.ec.europa.eu/news/izvjesce-o-vladavini-prava-za-2023-napredak-u-pogledu-65-preporuka-ali-potrebne-su-daljnje-mjere-2023-07-05_hr

U organizaciji Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova 7. veljače 2023. godine održana je Kick-off konferencija u okviru EU projekta „Podizanje svijesti o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju nad djevojčicama i ženama te stvaranje sigurnijeg online okruženja (bE-SAFE)“. Na Konferenciji je predstavljen istoimeni EU projekt („*Raising awareness about gender-based cyber violence and advocating for safer online environment for women and girls - CERV-2022-DAPHNE-101096462-bE-SAFE*“), sufinanciran sredstvima Europske komisije na temelju CERV (Citizens, Equality, Rights and Values) programa. O iskustvima partnerskih organizacija o rodno uvjetovanom kibernetičkom nasilju govorile su predstavnice CIG - Komisije za građanstvo i ravnopravnost spolova iz Portugala, PpDM - Portugalske platforme za prava žena, LEM Espana - organizacije za zaštitu ženskih prava iz Španjolske, kao i predstavnice partnera iz Hrvatske: IDIZ- Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu, CESI - Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, te Domine - organizacije za promicanje ženskih prava. Na konferenciji je naglašeno kako se ne radi o novom obliku nasilja već o nasilju koje je prisutno u društvu cijelo vrijeme, a zasnovano je na patrijarhalnom pristupu i dodijeljenim rodnim ulogama muškaraca i žena, te se samo tehnološkim razvitkom i razvojem digitalizacije prenijelo na internetske platforme. Online nasilje je produžetak offline nasilja i njegova nadogradnja s ozbiljnim posljedicama za samu žrtvu, najčešće ženu. Predstavnici partnerskih organizacija iz Španjolske i Portugala kao i iz Hrvatske podijelile su iskustva o rodno uvjetovanom nasilju koje se počelo odvijati i intenzivirati na digitalnoj razini, raspravljalo se o zakonodavnoj razini te oblicima podrške za žrtvu nasilja. U ime POSI konferenciji je prisustvovala savjetnica pravobranitelja.

Konferencija o pravima osoba s invaliditetom, pristupačnosti i umjetnoj inteligenciji u organizaciji Švedskog saveza osoba s invaliditetom u suradnji s Europskim forumom osoba s invaliditetom održana je 31. ožujka 2023. u Švedskoj i preko internetske platforme Zoom. Cilj konferencije bio je istaknuti ravnopravnost i prava na osnovi invaliditeta u zakonodavstvu koje se donosi na razini EU-a s posebnim naglaskom na rizike i prilike koje za osobe s invaliditetom predstavlja korištenje umjetne inteligencije. Više o temi može se naći u poglavlju o umjetnoj inteligenciji.

U organizaciji Pravobranitelja za ravnopravnost Kraljevine Švedske organizirana je 12. svibnja 2023. u Stockholmu konferencija pod nazivom „*Equality Data as a Tool for Combating Discrimination*“. Cjelodnevna konferencija organizirana je za predstavnike institucija/tijela za jednakost (zaštitu od diskriminacije), organizacija civilnog društva, akademske zajednice te kreatora politika u državama članicama Europske unije kako bi zajednički s različitih aspekata svojih nadležnosti raspravljali o značaju podataka o jednakosti (equality data) u sprječavanju diskriminacije u društvu. Svrha Konferencije je bila potaknuti dijalog i raspravu o tome što su podaci o jednakosti, kako se mogu koristiti u borbi protiv diskriminacije te promicanju jednakih prava i mogućnosti za sve. Osim toga Konferencija se fokusirala i na to kakav doprinos podaci o jednakost mogu dati pojedincu u dobivanju pravne zaštite. Tijekom Konferencije, švedski pravobranitelj za ravnopravnost predstavio je rezultate prvog godišnjeg izvješća o stanju diskriminacije u Švedskoj. Nadalje će Švedska svake godine kroz godišnja izvješća prikazivati stanje diskriminacije u Švedskoj. Konferenciji je prisustvovala savjetnica pravobranitelja.

U Zagrebu je 14. lipnja 2023. godine održana druga međunarodna konferencija pod nazivom „Pristupačna budućnost“ s ciljem poticanja socijalne i digitalne uključenosti osoba s invaliditetom. Ove godine HAKOM je konferenciju organizirala u suradnji s Poslovnim dnevnikom te je u sklopu konferencije organizirano i završno događanje projekta „Iskustvo zlata vrijedi“. Navedeni projekt Poslovni dnevnik provodi od 2013. godine u suradnji s glavnim partnerom Zavodom za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI), Udrugom Zamisli te pod pokroviteljstvom Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, kroz koji projekt se studentima s invaliditetom osigurava praksu u hrvatskim tvrtkama.

Edukacija Nezavisnog mehanizma za promociju, zaštitu i praćenje primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori - U Bijelom Polju u Crnoj Gori, 29. i 30. lipnja 2023. godine, u organizaciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore održana je edukacija za članice i članove budućeg Nezavisnog nadzornog mehanizma za promociju, zaštitu i praćenje primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u Crnoj Gori. Naime, institucija Zaštitnika uspostavila je 2023. godine potpuno novi, nezavisni mehanizam za praćenje i promociju KPOSI u Crnoj Gori, kojeg čine izabrani predstavnici deset nevladinih organizacija i predstavnici institucije Zaštitnika. Cjelokupna edukacija održana je s ciljem jačanja kapaciteta, proširenja znanja i stjecanje dodatnih iskustava članova o samoj KPOSI, kao i modelima i instrumentima praćenja primjene Konvencije. Edukaciju su vodili i zajedno proveli zamjenik pravobranitelja za osobe s invaliditetom RH, Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG) i Miroslava - Mima Ivanović, izvršna direktorica Inicijative mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke). Tijekom dvodnevne edukacije dvadesetak sudionika i sudionika razmatralo je teme o važnosti praćenja ostvarivanja prava (i interesa) osoba s invaliditetom; iskustvima RH u implementaciji Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i praćenju njezine provedbe; prepoznavanju invaliditeta kao pravnog i društvenog fenomena; diskriminaciji osoba s invaliditetom u društvu (međunarodno i nacionalno pravo i praksa).

Zamjenik pravobranitelja sudjelovao je na Regionalnoj konferenciji „Ombudsmanske institucije u vremenu krize“ koja se u organizaciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Misije Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u Crnoj Gori održavala 28. i 29. rujna 2023. godine u Podgorici. Ovom je konferencijom obilježeno 20 godina postojanja i rada institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, s fokusom konferencije na o međunarodne i europske standarde, zakonodavstva i prakse država sudionika, te na odnose prema tijelima vlasti u kriznim situacijama. Na konferenciji je sudjelovalo više od 100 sudionika, među kojima su bili predstavnici 12 institucija za jednakost i zaštitu

Ljudskih prava iz država jugoistočne Europe (Crne Gore, Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova, Sjeverne Makedonije i Srbije), predstavnici međunarodnih organizacija, te predstavnici mnogih državnih tijela Crne Gore uključujući predstavnike različitih sudskih tijela, odvjetništva, zakonodavne i izvršne vlasti, diplomatskog zbora, akademske zajednice i lokalne samouprave Grada Podgorice. Tijekom šest podržanih panel rasprava uz interaktivno uključivanje sudionika, iznošena su mišljenja i iskustva iz radu u kriznim vremenima. Zaključeno je kako danas zaista živimo u vremenu brojnih i kontinuiranih kriznih stanja u kojima se zaštita i poštivanje ljudskih prava mora nastaviti osnaživati. U svom uvodnom obraćanju zamjenik pravobranitelja čestitao je zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore Siniši Bjeloviću i njegovom cjelokupnom timu na 20 godina izuzetno značajnog i kvalitetnog rada ove institucije o čemu svjedoče brojni rezultati istraživanja i anketa u kojima su građani Crne Gore upravo ovu instituciju prepoznali kao državnu instituciju kojoj se najviše vjeruje. Također, zamjenik pravobranitelja je tijekom panela Međunarodni i europski standardi za institucije za zaštitu ljudskih prava govorio o važnosti uvažavanja i postupanja sukladno preporukama pravobranitelja kojima se na taj način sigurno postupa prema zahtjevima građana.

Kuća ljudskih prava Zagreb organizirala je 7. listopada 2023. godine online konferenciju "Preporuke međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava - implementacija u Hrvatskoj" na temu praćenja provedbe preporuka 3. Ciklusa UN-ovog Univerzalnog periodičnog pregleda (UPR) i provedbe preporuka drugih međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava na temu govora mržnje. U okviru konferencije održane su dvije panel rasprave koje je pratilo stotinjak sudionika među kojima su bili predstavnici državnih tijela, pravobraniteljskih institucija, organizacija civilnog društva, akademske zajednice i predstavnici diplomatskih predstavništva akreditiranih u RH te pri UN-u u Genevi. Konferencija je prepoznata kao prilika za pregled dosad poduzetih aktivnosti u pogledu provedbe Univerzalnog periodičnog pregleda (UPR-a) i u susret očekivanom međuzvješču UN-ovom Vijeću za ljudska prava. Tako je prvi panel bio usmjeren na preporuke upućene RH u okviru trećeg ciklusa UPR-a te praćenje njihove provedbe u svjetlu među-izvještavanja prema UPR-ovom mehanizmu. Univerzalni periodični pregled koncipiran je kao ciklični proces koji se ponavlja svakih pet godina, a tijekom tog razdoblja država bi trebala učiniti sve što može kako bi do sljedećeg pregleda ispunila preuzete preporuke u praksi. Ishod tog procesa je dokument koji uključuje listu svih preporuka danih svakoj državi nad kojom se provodi pregled i očitovanje te države na svaku od dobivenih preporuka, koje države mogu prihvatiti ili primiti na znanje. S obzirom na to da su države obavezne izjasniti se po pitanju svake preporuke, one su odgovorne i za dalju provedbu prihvaćenih preporuka čime se nastoji ostvariti kontinuirani nacionalni i međunarodni nadzor nad njihovom provedbom. Pregled stanja za svaku državu članicu sastoji se od tri stadija: pripreme za pregled i izvještavanje o dosadašnjoj provedbi preporuka, pregleda stanja ljudskih prava u državi s usvajanjem izvješća o pregledu te provedbe preporuka i srednjoročnog izvještavanja. Više informacija o preporukama i odgovorima Republike Hrvatske možete pronaći na poveznici: <https://mvep.gov.hr/informacije-za-gradjane-244593/ugovori-dokumenti-i-obraci/dokumenti/univerzalni-periodicni-pregled-ljudskih-prava/27170>. U fokusu drugog panela bila je provedba specifičnih preporuka međunarodnih tijela za zaštitu ljudskih prava koje se odnose na regulaciju i praćenje govora mržnje u Hrvatskoj. O govoru mržnje ponekad se može čuti kako takav govor nije problematičan, već kako predstavlja samo još jedan oblik slobode izražavanja. Međutim, ovo obrazloženje nije utemeljeno jer govor mržnje predstavlja jedan od rijetkih oblika govora koji nije zaštićen načelom slobode izražavanja i ne treba biti toleriran u javnom prostoru. Štoviše, govor mržnje u javnom prostoru treba aktivno suzbijati kašnjanjem onih koji ga šire, ali i edukacijom usmjerenom na proizvođače medijskog sadržaja i medijskih publika, kao i suradnjom između regulatornih tijela, organizacija civilnog društva te samih medijskih nakladnika i moderatora sadržaja. Govor mržnje danas se pojavljuje na ulici, na sportskim događanjima i posebno u sadržajima društvenih medija. U ime POSI konferenciju je pratio zamjenik pravobranitelja.

U organizaciji Povjerenika za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije i Organizacije za europsku sigurnost i suradnju - OSCE misije u Srbiji, 16. studenog 2023. godine održana je u Beogradu 7.

Regionalna konferencija institucija za ravnopravnost Jugoistočne Europe s temom „Diskriminacija osoba starije životne dobi - ageism“. Na konferenciji su sudjelovali predstavnici pravobraniteljskih institucija, tijela za ravnopravnost i predstavnici organizacija civilnog društva iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Sjeverne Makedonije, Slovenije i Srbije, kako bi raspravljali o zaštiti osoba starije životne dobi i jačanju njihovih prava na zaštitu od diskriminacije te istovremeno kako bi ukazali na probleme s kojima se susreću u svakodnevnom životu u svojim zemljama. Tijekom konferencije tema rasprava na panelima bile su i druge diskriminirane skupine u društvu. Zamjenik pravobranitelja sudjelovao je na panel raspravi na temu „Višestruka diskriminacija - dob i druge osobne karakteristike“, predstavljajući teme vezane za zastupljenost OSI u RH, načine praćenja broja OSI i korištenju podataka za oblikovanje javnih politika, pravnom okviru za suzbijanje diskriminacije, povezanosti invaliditeta i starije životne dobi, izloženosti pojedinih skupina OSI višestrukoj diskriminaciji i mogućim mjerama njezinog sprečavanja. U svom izlaganju kao primjere OSI u riziku od višestruke diskriminacije naveo je žene i djevojke s invaliditetom, žene i djevojke s invaliditetom koje su ujedno žrtve nasilja u obitelji, OSI starije životne dobi, mlade s invaliditetom, OSI kao pripadnike nacionalnih manjina te OSI pripadnici LGBTQ+ zajednice. Također, istaknuo je kako je prema popisu stanovništva iz 2021. godine 22,45% stanovnika RH u dobi je od 65 i više godina, te kako je stopa rizika od siromaštva za starije osobe tijekom 2022. godine iznosila 32,4%, pri čemu za žene 37%, a za starije osobe u jednočlanom kućanstvu čak 55,3%. S obzirom kako je tijekom 2022. godine došlo do velikih općih poskupljenja hrane i energenata, to je posebno teško pogodilo najsiromašnije starije osobe. U zaključku svog izlaganja zamjenik pravobranitelja iznio je i informaciju kako je u stavku 59. Općeg komentara br. 3 Odbora UN-a za prava osoba s invaliditetom još u 2016. godine, siromaštvo prepoznato kao pogoršavajući čimbenik i rezultat višestruke diskriminacije.

Pučki pravobranitelj je u suradnji s Kućom ljudskih prava Zagreb i Human Rights Film Festivalom u prostorima Kulturno informativnog centra KIC, 8. prosinca 2023., organizirao edukaciju o primjeni Povelje Europske Unije o temeljnim pravima i diskusiju o izazovima u zaštiti ljudskih prava. Edukacija je organizirana u okviru projekta „*Supporting National Human Rights Institutions in monitoring fundamental rights and the fundamental rights aspects of the rule of law financiranog iz EEA and Norway Grants Fund for Regional Cooperation, 2022-2024.*“ Edukacija je okupila zainteresirane sudionike predstavnike institucija i civilnog društva koje promoviraju i štite ljudska prava. Osim predavanja suca Ustavnog suda RH dr.sc. Gorana Selaneca koji je ukazao na doseg i okvire primjene Povelje te njezin sadržaj raspravljalo se i o važnosti i ključnim izazovima u zaštiti ljudskih prava. Edukaciji je prisustvovala i savjetnica pravobranitelja.

2.25. PODRUČNI UREDI

Opći strateški cilj institucije Pravobranitelja za osobe s invaliditetom od njezina osnivanja je zaštita ljudskih prava osoba s invaliditetom podjednako u svim područjima Republike Hrvatske, a među važnijim alatima u ostvarivanju tog cilja je djelovanje područnih ureda pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Osijeku, Splitu i Rijeci.

Područni ured Osijek nadležan je za područje Slavonije, Baranje i Srijema, odnosno za područja Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske i Vukovarsko-srijemske županije, na kojima živi više od 117.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Područni ured Split nadležan je za područje četiriju dalmatinskih županija, odnosno za područje Zadarske, Šibensko-kninske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije na kojima živi nešto manje od 120.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Područni ured Rijeka nadležan je za područja Primorsko-goranske, Istarske, Ličko-senjske i Karlovačke županije na kojima živi 85.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju.

Istekom 2023. godine navršeno je punih pet godina od otvaranja prvog područnog ureda (Osijek), a nakon što je u srpnju 2021. započeo s radom Područni ured Rijeka, posljednji od tri otvorena područna

ureda, 2023. je druga godina u kojoj sva tri područna ureda POSI rade u punom kapacitetu te u kojoj je nastavljen porast broja obraćanja POSI s područja nadležnosti područnih ureda u odnosu na razdoblje prije otvaranja istih.

Sve veći broj obraćanja građana, njihove povratne reakcije, kao i iskustva stečena tijekom 2023. godine, potvrđuju značaj fizičke prisutnosti i dostupnosti područnih ureda u cijeloj RH, a prije svega se ističe iznimna važnost rada na terenu i aktivnosti kojima POSI surađuje s udrugama, ustanovama i institucijama te aktivnim sudjelovanjem na događanjima i suradnjom s lokalnim medijima podiže razinu svijesti o pravima osoba s invaliditetom, kako kod samih OSI, tako i kod cijelog društva. Naime, upravo u onim županijama u kojima se područni uredi fizički nalaze, i tijekom 2023. godine je uočeno povećanje broja obraćanja, a kao i prethodnih godina znatno povećanje broja obraćanja primjetno je u onim županijama u kojima je tijekom 2023. godine bilo najviše „terenskih“ aktivnosti. Navedeno potvrđuje da prepoznatljivost i vidljivost POSI dovode do bolje informiranosti građana o pravima osoba s invaliditetom te podiže razinu svijesti o tome što je diskriminacija i kako se protiv nje boriti, što je jedan od osnovnih preduvjeta za uspješnije ostvarivanje prava na temelju invaliditeta i osiguranje zaštite tih prava te sprječavanje diskriminacije prema osobama s invaliditetom.

Savjetodavna pomoć i pritužbe po područjima djelovanja područnih ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom

Iskustva prikupljena u radu Područnih ureda POSI ukazuju kako područni uredi doprinose izgradnji odnosa, komunikaciji i okupljanju OSI i roditelja DTUR, ali i prepoznaju teškoća na koje nailaze uzimajući u obzir posebnosti svake lokalne i regionalne zajednice.

Snaga područnih ureda prepoznaje se u zaštiti prava i interesa svakoga pojedinca (OSI, DTUR), mogućnosti izravnog obraćanja i njihovom prisutnošću u zajednici, pružajući savjetovanje, neposredne informacije o pravima i administrativnu pomoć, što neizravno vodi prema jačanju povjerenja javnosti u lokalne i regionalne službe i poboljšanju pružanja usluga. Važna je podrška koju područni uredi daju u savjetovanju i informiranju OSI, posebice u vrijeme donošenja nekih od ključnih zakona za OSI i DTUR, kao na primjer Zakona o osobnoj asistenciji i/ili Zakona o povlasticama u prometu. Stvarajući pozitivne prakse područnih ureda koji žele i znaju učinkovito odgovoriti na potrebe OSI i DTUR na području svoje zajednice, stvara se i održava nerazdvojna sprega zajedničkog djelovanja u unaprjeđivanju njihova položaja na lokalnoj, regionalnoj, a potom i nacionalnoj razini. Kao i prethodnih godina, najčešća obraćanja područnim uredima odnosila su se na upite o pravima koja osobe mogu ostvariti na temelju invaliditeta te na pritužbe o otežanom ostvarivanju tih prava zbog različitih prepreka.

Smatramo važnim da POSI bude dostupan svima, kako u urbanim tako i u ruralnim dijelovima RH, da pristup uslugama i informacijama bude jednostavan, brz i učinkovit način, bilo kroz alate mrežne stranice, telefonskim putem ili direktnim kontaktom. Izdvajamo obraćanja pojedinih stranaka nakon savjetovanja i drugih postupanja iz djelokruga POSI provedenih u područnim uredima:

„...iskreno zahvaljujem na brzom odgovoru i želim da mi pomognete. Promptnost i istinski interes koji ste pokazali prilikom rješavanja moje situacije (na koje dosad od strane drugih pojedinaca i institucija nisam naišla) daje mi nadu u njezin pozitivan ishod te iste izrazito cijenim...“ Područni ured Osijek

„...Hvala Vam još jednom na svemu, toliko ste mi pomogli da Vam ne mogu dovoljno zahvaliti. Da nije bilo Vas ne znam kako bih sve ovo prošla. Vraćate vjeru u institucije i dok je ljudi poput Vas vjerujem da još ima nade za sve nas i ovo naše bolesno društvo. Neka Vam je u životu sretno i dobro...“ Područni ured Osijek

„Poštovana, od srca Vam zahvaljujem na Vašem trudu i toliko detaljnom i obuhvatnom popisu prava. Hvala Vam što ste odvojili svoje vrijeme i, još jednom, od srca Vam zahvaljujem na pomoći. Hvala Vam, hvala, HVALA!“ Područni ured Rijeka

„Hvala Vam na vremenu koje ste izdvojile, pruženoj podršci, jasnoći i smjernicama za postupanje. Vaš profesionalan i kvalitetan pristup mi je koristio. Iznutra hvala od srca prvo da ste me htjeli čuti i da ste me čuli.“ Područni ured Rijeka

„Najljepše Vam se zahvaljujemo na svemu, na svakoj podršci/odazivu i na velikoj razlici koju ste napravili za našeg dječaka i drugu djecu s teškoćama u razvoju u našem gradu.“ Područni ured Split

„Puno hvala na razgovoru . Puno ste mi pomogli da mami i sebi razjasnimo neke situacije i kako dalje s obiteljskim problemima. Područni ured Split

„Ovim putem Vam se želim zahvaliti na aktivnostima koje ste poduzeli te zainteresiranosti za naše probleme. Želim Vam mnogo uspjeha u budućem radu te da i drugim osobama s specifičnim teškoćama budete podrška.“ Područni ured Split

Intenzivno obraćanje OSI područnim uredima i traženje informacija te savjetovanja o načinu priznavanja pojedinih prava i usluga, čine zajedničko iskustvo svih područnih ureda u 2023. godini. Građani koji su se obraćali područnim uredima iskazali su velik interes i nedoumice o načinu ostvarivanja prava u svim životnim područjima, a najveći broj savjetovanja odnosio se na pružanje informacija o uvjetima i načinu ostvarivanja prava, povlastica i usluga propisanih novim zakonskim propisima kojima se želi unaprijediti položaj OSI u našem društvu i poboljšati kvaliteta njihova života (prava iz sustava socijalne skrbi, usluga osobne asistencije, inkluzivni dodatak, povlastice u prometu).

Pritužbe koje su zaprimane u područnim uredima te postupanja iz djelokruga POSI koja su provedena povodom istih, kao i preporuke te prijedlozi izmjena propisa koji su utemeljeni na iskustvima i saznanjima stečenim kroz rad područnih ureda, opisani su u poglavljima ovog Izvješća koja obrađuju pojedina područja rada.

Suradnja s udrugama, ustanovama, institucijama i medijima

Za osiguranje ravnopravnog položaja osoba s invaliditetom u društvu iznimno je važna suradnja svih nadležnih institucija s predstavnicima OSI. S obzirom da se život OSI, kao i život svih građana, događa na lokalnoj razini te su teškoće na koje nailaze OSI u svakodnevnom životu u određenoj mjeri uvjetovane specifičnostima sredine u kojoj žive, aktivnosti područnih ureda i tijekom 2023. godine bile su usmjerene na povezivanje između OSI, civilnog društva i donositelja odluka na lokalnoj i regionalnoj razini koji mogu sustavno rješavati probleme OSI. Također, područni uredi kontinuirano su tijekom godine poticali i usmjeravali sve dionike na lokalnoj razini (npr. općine, gradove, županije, ustanove, institucije) da u što većoj mjeri donose mjere i provode aktivnosti iz svoje nadležnosti kojima će se osigurati ravnopravan položaj i izjednačiti mogućnosti OSI u svim sredinama RH.

Suradnja s udrugama

Udruge koje okupljaju OSI, DTUR i članove njihovih obitelji, kao i udruge koje programski djeluju u korist OSI i DTUR, pokretačka su snaga i nezaobilazni partner institucije POSI. Uvažavajući važnost uloge organizacija civilnog društva, aktivnosti područnih ureda i tijekom 2023. godine bile su u velikoj mjeri usmjerene na jačanje prethodno uspostavljene suradnje s predstavnicima i članovima udruga te na pružanje aktivne podrške njihovom radu i zagovaranju usmjerenom na poboljšanje položaja OSI u lokalnoj zajednici.

Pozitivne povratne informacije, iskustva iz prethodnih godina te prije svega izniman interes samih OSI, razlog su što se tijekom 2023. godine intenziviralo zajedničko organiziranje radionica za članove, djelatnike i volontere udruga. Radionice su održavane kontinuirano tijekom cijele godine u svim županijama koje svojim radom pokrivaju područni uredi te su na taj način OSI, članovi njihovih obitelji i osobe koje im svakodnevno pružaju podršku upoznate s nadležnostima, djelokrugom i načinom rada POSI te ulogom u zaštiti prava OSI. Djelatnici područnih ureda predstavljali su karakteristične primjere iz prakse zahvaljujući kojima će sudionici radionica moći prepoznati situacije u kojima se mogu obratiti POSI te koje su aktivnosti koje se mogu poduzeti povodom njihovih obraćanja. Također, tijekom radionica OSI su dobile savjete i odgovore na pitanja o tome kako ostvariti osobnu invalidninu, koje su

mogućnosti kada se dobije negativno rješenje, kome se žaliti na nepravilnosti tijekom vještačenja, što donose novi propisi i kako će se ostvarivati inkluzivni dodatak i osobna asistencija, koja su prava OSI koja traži posao i kako ih ostvariti, je li uskraćivanje razumne prilagodbe radnog mjesta diskriminacija OSI, kako osigurati pristupačnost nogostupa, pješačkih prijelaza i javnih objekata u svojoj sredini, kako se boriti protiv zlouporabe znaka pristupačnosti/parkirališne karte, kako požuriti postupak ostvarivanja prava na temelju invaliditeta, kako će se prema novim propisima ostvarivati povlastice u prometu i brojne druge odgovore i savjete pomoću kojih će uspješnije ostvariti i zaštititi prava koja imaju kao OSI.

Suradnja s udrugama podrazumijevala je i svakodnevnu komunikaciju djelatnika područnih ureda te radne sastanke tijekom kojih su predstavnici udruga predstavljali svoje aktivnosti i projekte koje provode te su imali priliku upozoriti na teškoće i prepreke s kojima se susreću u svom djelovanju, kao i na probleme s kojima se susreću njihovi članovi u svakodnevnom životu i radu. Također, područni uredi pružali su pomoć i podršku u osmišljavanju, prijavljivanju i provedbi brojnih projekata kojima su udruge na lokalnoj razini provodile aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja OSI, a i tijekom 2023. godine nastavljeno je povezivanje lokalnih udruga s nositeljima lokalne i regionalne vlasti kojima se kontinuirano ukazivalo na važnost uloge civilnog društva u kreiranju politika i nužnost uvažavanja prijedloga udruga prilikom donošenja odluka i mjera koje se tiču OSI.

Suradnja s jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave te ustanovama, institucijama i medijima koji djeluju na lokalnoj razini

Prethodno opisana kontinuirana prisutnost na terenu i otvorena komunikacija djelatnika područnih ureda s građanima i udrugama omogućila je jasno identificiranje prepreka i teškoća s kojima se osobe s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju i njihove obitelji susreću u svakodnevnom životu. Saznanja i iskustva stečena na taj način korištena su prilikom osmišljavanja i upućivanja preporuka i prijedloga POSI za donošenjem i izmjenama propisa, kako na lokalnoj i regionalnoj, tako i na nacionalnoj razini, a područni uredi posebno su se usmjerili na neposrednu komunikaciju i suradnju s predstavnicima JLP(R)S te područnim organizacijama, institucija i ustanova koje odlučuju o pravima OSI, kako bi njihove odluke i način djelovanja usmjerili prema bržem i kvalitetnijem rješavanju identificiranih problema.

Upravo s tim ciljem djelatnici područnih ureda tijekom 2023. godine kontinuirano su održavali sastanke s predstavnicima općina, gradova i županija s područja nadležnosti područnih ureda, a nastavljena je i praksa održavanja radnih sastanaka s predstavnicima ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini, a koje su od iznimnog značaja za živote OSI (npr. Centar za profesionalnu rehabilitaciju, HZZ, policija, pružatelji socijalnih usluga, odgojno-obrazovne ustanove i dr.). Također, područni uredi sudjelovali su na brojnim događanjima (konferencije, okrugli stolovi, panel rasprave, fokus grupe i dr.) na kojima su se okupljali stručnjaci različitih profila, predstavnici udruga, ustanova, institucija, poslodavci te nositelji lokalne i regionalne vlasti. Navedeni sastanci i događanja poslužili su kako bi se donositeljima odluka na regionalnoj i lokalnoj razini ukazalo na probleme s kojima se suočavaju osobe s invaliditetom, djeca s teškoćama u razvoju i njihove obitelji na njihovom području te kako bi se ujedno predložile konkretne mjere i aktivnosti kojima upravo lokalne i regionalne vlasti te pojedine ustanove mogu ukloniti te probleme (npr. pristupačnost, prijevoz, dostupnost usluga, zapošljavanje i dr.). Također, djelatnici područnih ureda predstavljali su primjere dobre prakse iz drugih sredina koji mogu poslužiti kao smjernice u osmišljavanju i provođenju mjera i aktivnosti usmjerenih na izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom i na području svake pojedine jedinice.

Područni uredi nastavili su tijekom 2023. godine s aktivnim pružanjem podrške u osmišljavanju i provedbi različitih projekata, mjera i aktivnosti usmjerenih na uklanjanje prepreka na koje nailaze OSI u svakodnevnom životu, sve s ciljem uključivanja OSI u sva područja življenja na ravnopravnoj osnovi s drugima. Osim za podršku u pripremi i provedbi projekata, JLP(R)S i pravne osobe kojima su iste osnivači (npr. komunalne tvrtke, pružatelji usluga, ustanove i dr.) obraćali su se područnim uredima POSI sa zamolbama za pomoć i podršku prilikom izrade općih akata, donošenja odluka i općenito rješavanja pitanja od interesa za osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju i njihove obitelji.

Uz navedeno, djelatnici područnih ureda kontinuirano su provodili edukativne radionice kojima se djelatnike ustanova i institucija (npr. pravosudni i obrazovni djelatnici) upoznavalo s temeljnim promjenama koje je u naše društvo unijela KPOSI. Ove radionice imale su za cilj potaknuti sve dionike u društvu na promišljanje kako svatko u svom okruženju može doprinijeti uklanjanju prepreka i problema s kojima se OSI susreću u svakodnevnom životu. Poseban naglasak stavljen je na educiranje i podizanje razine svijesti srednjoškolaca i studenata koji će kroz obavljanje svojih budućih zanimanja izravno utjecati na živote i ostvarivanja prava osoba s invaliditetom.

Sve navedene aktivnosti provodile su se kontinuirano tijekom cijele godine, a djelatnici iz sva tri područna ureda sudjelovali su na 148 (PU Osijek 59, PU Split 43 i PU Rijeka 46) događanja (konferencije, javne tribine, seminari, radionice, okrugli stolovi, panel rasprave, stručni skupovi, sastanci i dr.), koja su za cilj imala unaprjeđivanje položaja osoba s invaliditetom u društvu. Također, proveden je i 31 (PU Osijek 16, PU Split 1 i PU Rijeka 14) obilazak prostorija u kojima borave, rade ili su smještene osobe s invaliditetom, radi uvida u način ostvarivanja brige o njima.

Važna aktivnost u radu područnih ureda jest i suradnja s predstavnicima nacionalnih i lokalnih medija, koja se tijekom 2023. godine realizirala kroz 162 (PU Osijek 82, PU Split 30 i PU Rijeka 50) pojavljivanja (izjava, reagiranja, priopćenja, intervjua i gostovanja u emisijama) u medijima putem kojih su se aktualizirale teme od značaja za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju. Ovaj oblik suradnje iznimno je značajan jer su se na taj način aktualizirale teme od značaja za osobe s invaliditetom te se ujedno utjecalo na senzibiliziranje društva i podizanje razine svijesti javnosti o problemima i teškoćama s kojima se osobe s invaliditetom susreću te se ukazivalo na mogućnosti osoba s invaliditetom kao ravnopravnih građana svake lokalne zajednice.

Kontinuirano povećanje broja zamolbi za provođenjem u ovom poglavlju opisanih aktivnosti i sve učestalija neposredna komunikacija i suradnja ove vrste potvrđuje kako je lokalna zajednica prepoznala područne urede POSI kao važnog partnera čija iskustva i široka znanja o pravima OSI na svim područjima života i djelovanja mogu doprinijeti uspješnijoj provedbi projekata i općenito lokalnih politika usmjerenih na poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom.

Više informacija o svemu prethodno navedenom, uz detaljnije opise preporuka, događanja, projekata i konkretnih aktivnosti može se pronaći u ovom Izvješću u poglavljima o područjima na koja se aktivnosti, projekti i događanja odnose (npr. *poglavlja Suradnja s organizacijama civilnog društva, Pristup dobrima i uslugama, Zapošljavanje i rad, Cestovni prijevoz, Pristupačan turizam, Podizanje razine svijesti, Edukacije o specifičnostima* i dr.).

Zaključak:

Važnost područnih ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom potvrđuje se svake godine iznova, a 2023. godine tri područna ureda su drugu godinu zaredom djelovala u punom sastavu. Svakom novom godinom rada područni uredi u sve većoj mjeri prepoznati su kao mjesta na kojima se osobe s invaliditetom mogu pouzdano i sveobuhvatno savjetovati o načinu ostvarivanja prava koja im pripadaju na temelju invaliditeta, ali i kao mjesta na kojima mogu očekivati pomoć i zaštitu u slučaju kršenja ljudskih prava i diskriminacije. Pozitivne povratne reakcije osoba s invaliditetom, roditelja djece s teškoćama u razvoju i predstavnika udruga na rad i djelovanje područnih ureda u okviru zakonskih ovlasti Pravobranitelja, ali i sve veća zainteresiranost za suradnju od strane lokalnih ustanova i institucija, dokaz su da je prisutnost područnih ureda u lokalnim sredinama od velike važnosti u zaštiti i promicanju prava i interesa osoba s invaliditetom i djecom s teškoćama u razvoju.

Područni uredi potvrđuju se kao mjesto na kojem osobe s invaliditetom i roditelji djece s teškoćama u razvoju mogu dobiti jasnu i sveobuhvatnu informaciju o pravima po osnovi invaliditeta iz različitih područja života i rada, što dodanu vrijednost ima posebice u okolnostima reformskih promjena u sustavima zaštite prava i interesa OSI i DTUR, koje su u 2023. godini obilježene stupanjem na snagu Zakona o osobnoj asistenciji i Zakona o povlasticama u prometu. Područni uredi u lokalnim sredinama bitno pridonose povezivanju osoba s invaliditetom i civilnog društva sa JLP(R)S, te ustanovama i

institucijama koje mogu sustavno rješavati probleme osoba s invaliditetom te time vidljivo pridonose većoj kvaliteti življenja osoba s invaliditetom u područjima u kojima imaju aktivnu ulogu.

2.26. RAD 5. SAZIVA STRUČNOG SAVJETA PRAVOBRANITELJICE ZA OSOBE S INVALIDITETOM

Prema javnom pozivu iz prosinca 2021. godine, 8. veljače 2022. godine je izabran i započeo sa svojim radom 5. saziv Stručnog savjeta pravobraniteljice za osobe s invaliditetom. Članovi (15 članica/članova i njihovih 15 zamjena) su osobe s invaliditetom, predstavnici organizacija, saveza, udruga i inicijativa osoba s invaliditetom i roditelja djece s teškoćama u razvoju, te predstavnici akademskih ustanova, izabrani na mandat od dvije godine (od 1. siječnja 2022. do 31. prosinca 2023. godine). U ovom sazivu članovi su s bili područja cijele Republike Hrvatske, iz Zagreba, Zaprješića, Osijeka, Vukovara, Slavonskog Broda, Splita i Dubrovnika, odnosno Zagrebačke, Osječko-baranjske, Vukovarsko-srijemske, Brodsko-posavske, Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije te Grada Zagreba.

U organizaciji rada Stručnog savjeta tijekom 2022. i 2023. godine sudjelovali su pravobraniteljica i njezini zamjenici. Poslove tajnika Stručnog savjeta obavljao je zamjenik pravobraniteljice, a prema potrebi i ovisno o temi u rad su bili uključivani i na sastanke pozivani savjetnici pravobraniteljice, predstavnici Agencije za mobilnost i programe Europske unije, Ministarstva rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, Centra za rehabilitaciju Zagreb, članovi Povjerenstva Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, predstavnicu Europskoga gospodarskog i socijalnog odbora, a na jednom sastanku gostovao je i Povjerenik za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije sa suradnicama. Ukupno je održano pet plenarnih sastanaka u punom i užem sastavu i šest konzultacija, na kojima je raspravljano o različitim temama važnim za osobe s invaliditetom i djecu s teškoćama u razvoju.

I ovim putem koristimo priliku zahvaliti svim članicama i članovima, svim zamjenicama i zamjenicima, predstavnicima institucija koji su sudjelovali u radu i prisustvovali sastancima Stručnog savjeta, na doprinosu, uloženom trudu i vremenu, koji je bio od velike važnosti i koristi u radu POSI.

2.27. PRAĆENJE PROVEDBE NACIONALNOG PLANA IZJEDNAČAVANJA MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM OD 2021.DO 2027.

Najznačajniji nacionalni strateški dokument kojim se planiraju mjere za provedbu KPOSI je Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. godine (NN, br. 143/21). Kao neovisno tijelo za praćenje provedbe KPOSI, POSI prati i provedbu Nacionalnog plana.

Kako nas je obavijestilo MROSP kao nositelj izrade Nacionalnog plana, sukladno obvezama koje proizlaze iz Plana uspostavljena je mreža koordinatora – osoba za praćenje i izvještavanje o provedbi Nacionalnog plana imenovanih od strane središnjih tijela državne uprave i regionalnih koordinatora. Radi učinkovite koordinacije poslova strateškog planiranja i poticanja regionalnog razvoja za područja JLP(R)S mrežu čini 13 predstavnika središnjih tijela državne uprave i 21 regionalni koordinatorski predstavnik (županijske razvojne agencije). Upoznati smo također da je MROSP organiziralo savjetodavne radionice kako bi se predstavnicima lokalne i područne samouprave, predstavnicima pružatelja socijalnih usluga, organizacijama civilnog društva i ostalim dionicima važnim za provedbu ovog strateškog dokumenta pružile smjernice i korisni alati za djelotvornu provedbu i praćenje Nacionalnog plana, s posebnim naglaskom na smjernice za razvoj vlastitih mjera u okviru lokalnih i regionalnih planova razvoja. Slijedom navedenog, od 21 regionalne razvojne agencije zatražili smo informacije o tome je li imenovan regionalni koordinatorski predstavnik za područje svake pojedine županije kao i koje su mjere poduzete vezano uz provedbu mjera iz Nacionalnog plana. Također postavili smo pitanja: (1) u koje strateške dokumente će biti ili je već uključena razrada mjera iz Nacionalnog plana; (2) jesu li među članovima radnih skupina

za izradu tih strateških dokumenata predstavnici udruga osoba s invaliditetom; (3) koji su izazovi u provedbi i praćenju provedbe Nacionalnog plana na regionalnoj i lokalnim razinama; te (4) koja bi im vrsta podrške i smjernica bila korisna u boljem provođenju te uloge?

Odgovore smo zaprimili od svih županijskih razvojnih agencija, odnosno njih 22 (21 županijske razvojne agencije i Razvojne agencije Zagreb za koordinaciju i poticanje regionalnog razvoja). U nastavku dajemo sažeti pregled zaprimljenih odgovora kao i zapažanja vezana uz njih.

Razvojna agencija Primorsko-goranske županije (u daljnjem tekstu: RA PGŽ) opisala je ulogu koju imaju razvojne agencije: RA PGŽ ima ulogu regionalnog koordinatora i pritom obavlja razne aktivnosti. Temeljne aktivnosti RRA PGŽ odnose se na izradu strateških i razvojnih dokumenata za područje PGŽ te jedinica lokalne samouprave, kao i pružanje stručne pomoći u pripremi i provedbi programa potpore javnopravnim tijelima i javnim ustanovama s područja PGŽ kojima su osnivači RH ili PGŽ, te pripremu i provedbu razvojnih projekata od interesa za regionalni razvoj, posebno projekata sufinanciranih sredstvima iz strukturnih i investicijskih fondova Europske unije.

Strateški dokumenti

Kao odgovor na pitanje o tome u koje strateške dokumente će biti ili je već uključena razrada mjera iz Nacionalnog plana, sve regionalne agencije navele su planove razvoja županija kao temeljni strateški dokument. Pojedine županijske razvojne agencije navele su i druge strateške dokumente na županijskoj razini koje također obuhvaćaju mjere vezane za unaprjeđivanje prava OSI. U Krapinsko-zagorskoj županiji (u daljnjem tekstu KZŽ) mjere vezane za OSI razrađene su i u Strategiji razvoja ljudskih potencijala KZŽ 2021.-2027., Strategiji razvoja civilnog društva KZŽ za razdoblje 2023.-2027. te će biti sadržane i u Regionalnoj strategiji za mlade i sektor mladih KZŽ, koja je u procesu izrade. Takvim pristupom se promiče svijest da se o OSI treba voditi računa u svim područjima života i djelovanja. Razvojna agencija Zagrebačke županije (u daljnjem tekstu: RAZŽ) navela je kako je u Strategiji sporta Zagrebačke županije do 2030. predviđeno nekoliko mjera koji doprinose Nacionalnom planu kao što su prilagodba sportskih sadržaja i terena OSI. Razvoj sportskih aktivnosti za OSI i DTUR naglasilo je više županija. RAZŽ navodi i mjere iz lokalnih, gradskih i općinskih strategija. U Istarskoj županiji mjere za OSI uključene su u Plan za zdravlje i socijalno blagostanje građana Istarske županije 2021.-2024. Razvojna agencija Šibensko-kninska županija ističe da Teritorijalna strategija razvoja otoka kroz mjere i aktivnosti podrške procesu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije, doprinosi jačanje podrške osnivanju udruga čije je djelovanje vezano uz pružanje socijalnih usluga te prilagodbe kulturnih sadržaja osobama s invaliditetom.

U Planu razvoja Grada Zagreba mjere vezane uz OSI uključena su u gotova sva područja, a ne samo područja zdravstva i socijalne skrbi. U okviru Osnovne analize, u dijelovima u kojima su istaknuti razvojni problemi i potrebe, među ostalim i OSI, od područja zdravstva i socijalne skrbi pa sve do sporta i kulture, problem OSI posebno je razrađen u okviru posebnog cilja 3 - Jačanje tržišta rada razradom aktivnosti u okviru mjere Uključivanje socijalno osjetljivih i marginaliziranih skupina i osoba u nepovoljnom položaju na tržište rada. Također, problem OSI je sadržan i u slijedećim posebnim ciljevima: Posebni cilj 4 - Podrška održivom, otpornom i konkurentnom turizmu i Posebni cilj 6 - Unaprjeđenje kvalitete i dostupnosti odgoja i obrazovanja, 6.2. - Jačanje visokoškolskog obrazovanja i znanosti, razvoj infrastrukturnog sadržaja po mjeri studenata te poticanje cjeloživotnog obrazovanja, Posebni cilj 7 - Unaprjeđenje kvalitete i dostupnosti zdravstvenih i socijalnih usluga te poticanje na zdrav i aktivan način života, 7.1. Unaprjeđenje zdravstvenog sustava, 7.2. Jačanje socijalne uključenosti i unaprjeđenje standarda usluga socijalne skrbi, 7.3. Unaprjeđenje sportske infrastrukture i jačanje sportske kulture, Posebni cilj 8 - Osnajivanje kulture i kreativnog stvaralaštva, 8.1. Poticanje razvoja kulture i umjetničkog stvaralaštva.

Posebno ističemo Grad Zagreb i Dubrovačko-neretvansku županiju koji za OSI imaju i zasebnu strategiju: Zagrebačka strategiju izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom u razdoblju od 2022. do 2025. godine i Strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom Dubrovačko-neretvanske županije za period od 2019. do 2023.

Neke županije usvojile su županijske planove razvoje prije nego je 23. prosinca 2021. godine usvojena Odluka o donošenju Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine i Akcijskog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2024. godine (NN, br. 143/21). Tako na primjer Razvojna agencija Brodsko-posavske županije navodi da je u skladu s tom odlukom koja je slijedila nakon usvajanja Plana razvoja Brodsko-posavske županije za razdoblje 2021. do 2027. godine potrebno provesti provjeru usklađenosti županijskog strateškog dokumenta s navedenom odlukom. S tim u vezi naveli su kako bi smanjenje administrativnog opterećenja u proceduralnim postupcima, kao i smanjenje procedura potrebnih za usklađivanje strateških dokumenata bila korisna smjernica u boljem provođenju te uloge.

U svim županijama od posebnog je značaja izrada županijskih socijalnih planova. Kako bi se pružila podrška JLP(R)S u njihovoj izradi i osnažilo stručnjake za socijalno planiranje, provedbu i praćenje županijskih socijalnih planova, u sklopu Programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2021.-2027.“ raspisan je ograničeni (trajni) poziv na dostavu projektnih prijedloga (bespovratna sredstva) iz Europskog socijalnog fonda. U okviru ovog Poziva financirat će se pružanje podrške županijama u izradi županijskih socijalnih planova, čije se usvajanje očekuje tijekom 2024. godine, temeljenog na analizi kapaciteta, dostupnosti pružatelja usluga, analizi potreba i specifičnim ciljevima razvoja socijalnih usluga, s posebnim naglaskom na usluge za skupine u većem riziku od socijalne isključenosti. Također želi se unaprijediti znanja djelatnika u županijama i savjetu za socijalnu skrb vezano uz socijalno planiranje, provedbu i praćenje županijskih socijalnih planova. Ovu inicijativu ocjenjujemo kao izrazito važnu i dobro osmišljenu te se nadamo da će njezini rezultati u praksi doprinijeti mapiranju potreba i u skladu s njima razvijanju odgovarajuće široke lepeze prijeko potrebnih usluga u daleko većoj mjeri nego što to pokazuju sadašnji razvojni planovi u kojima se također prepoznaje važnost razvoja socijalnih usluga međutim uz brojne nedostatnosti koje ćemo opisati u daljnjem tekstu.

Mjere

Analizom navedenih mjera kojima se u pojedinim prvenstveno Planovima razvoja provodi Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom zamjećujemo da se u više županija posebna pozornost posvećuje uključivanju OSI u sportske aktivnosti kroz njihovu prilagodbu kao i prilagodbu sportskih terena i objekata. Kako socijalne usluge imaju najveću važnost za OSI, njihov razvoj se citira u gotovo svim planovima razvoja. Međutim, već i sam način na koji se pristupilo razradi tih mjera pobuđuje zabrinutost. Tako na primjer u sklopu mjere Povećanje dostupnosti postojećih i razvoja novih zdravstvenih i socijalnih usluga Plana razvoja KZŽ navodi se ono što županija financira vezano uz OSI, a ne mjere kojima će se razviti nove zdravstvene i socijalne usluge. U mnogim županijama se ciljevi vezani uz OSI provode na sličan način financiranjem programa i projekata udruga OSI prepuštajući tako da inicijativa dođe od njih i da one odluče koji će se to aktivnosti provoditi, bez strateškog vođenja sa županijske razine: KZŽ aktivno se zalaže te konkretno djeluje u smjeru unaprjeđenja okruženja za OSI kroz provođenje niza aktivnosti kao što su sufinanciranje rada i programa udruga OSI, sufinanciranje osobnog asistenta u školama, sufinanciranje ugradnje dizala i uklanjanja drugih arhitektonskih prepreka u školama, zdravstvenim ustanovama i drugim javnim institucijama. Slično se navodi i za Vukovarsko-srijemsku i Ličko-senjsku županiju. Vukovarsko-srijemska županija osim putem javnih natječaja (primjerice za financiranje programa i projekata udruga koje provode terapijsko jahanje za djecu i OSI), daje financijsku potporu udrugama putem izravne dodjela sredstava.

Iz proračunskih sredstava Ličko-senjske županije dodjeljuju se potpore udrugama civilnog društva među kojima se nalaze i udruge roditelja DTUR što pridonosi deinstitucionalizaciji. Na ovaj način izgleda da se svaka potpora udrugama OSI opisuje kao doprinos deinstitucionalizaciji.

Stječe se dojam da u većini županija čak i kad se govori o planiranju i izričito navode mjere koje za cilj imaju razvoj socijalnih usluga, nema vizije što bi te usluge bile (najčešće se spominju pomoć u kući, dnevni boravak i prijevoz). O mapiranju potreba govori se samo u sklopu izrade Socijalnog plana Zadarske županije iako se očekuje da će zahvaljujući izričitom navođenju mapiranja kao projektne

aktivnosti prilikom prijave na natječaj za financiranje izrade planova sredstvima Europskog socijalnog fonda plus ta nužna aktivnost biti provedena i u drugim županijama. Primijetili smo da se i dalje planira „izgradnja zgrade za ranjive skupine“ u Planu razvoja Zagrebačke županije, razvoj institucijskih i izvaninstitucijskih usluga u Planu razvoja Primorsko-goranske županije uz unaprjeđenje postojećih i uvođenje novih izvaninstitucijskih usluga i podrške u zajednici za osobe s invaliditetom. Potrebno je dodatno istražiti hoće li planirana izgradnja Centra za rehabilitaciju Dugopolje koja se navodi u Planu razvoja Dalmatinsko-splitske županije zapravo dovesti do izgradnje još jedne ustanove u kojoj će OSI živjeti segregirano i nametnutim načinom života budući da se navodi kako su u Centru planirana 92 kreveta za korisnike, od kojih će 20 biti u odvojenom objektu, a ostatak u trima međusobno povezanim zgradama stacionara. Na vanjskom terenu, koji ima više od 14 tisuća kvadratnih metara, izgradit će se i prostor za terapiju uz konje i pse, kao i povrtnjaci.

I jedan od prioriteta u okviru posebnog cilja Razvoj i unaprjeđenje sustava zdravstva i socijalne skrbi u Planu razvoja Osječko-baranjske županije naveden je kao jačanje kapaciteta ustanova i stambenih jedinica za život OSI, djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i djecu s poremećajima u ponašanju.

Kao pozitivan primjer navođenja konkretnih socijalnih usluga koje je potrebno razviti navodimo odgovor Agencija za regionalni razvoj Virovitičko-podravske županije, Mjera 4.4. Proširenje kapaciteta za smještaj starijih osoba, OSI te drugih ugroženih skupina. Indikativne aktivnosti: osiguranje infrastrukture i kapaciteta za formiranje stambene zajednice za OSI za neovisan život uz podršku, uspostava mobilnog stručnog tima podrške za djecu i mlade s teškoćama u razvoju i OSI za ruralna područja te osiguranje prijevoza za OSI na ruralnom području. Upravo je razvoj mobilnih timova podrške ono što nismo zamijetili u ostalim planovima. Istarska županija navodi mjeru koja za cilj ima kreiranje, razvoj i pružanje socijalnih usluga u zajednici - povećanje licenciranih pružatelja socijalnih usluga: usluga pomoć u kući, usluga smještaja/boravka za starije. U Planu razvoja Sisačko-moslavačke županije također se navodi veća lepeza usluga u sklopu mjere Razvoj socijalnih usluga: usluga asistencije OSI s punim radnim vremenom, razvoj primjerenih usluga dugotrajne intenzivne skrbi u vlastitom domu (primjerice zapošljavanjem njegovatelja/dadilje za starije, razvoj usluge odmor od skrbi (*short break, respite care*) namijenjenoj obiteljima koje skrbe o osobi ovisnoj o njihovoj podršci zbog tjelesnog, mentalnog, intelektualnog ili osjetilnog oštećenja te privremenih ili trajnih promjena u zdravstvenom stanju. Jačat će se kapaciteti pružatelja socijalnih usluga za održivi razvoj socijalnih usluga te promicati socijalno uključivanje ranjivih skupina kojima prijeti rizik od socijalne isključenosti i siromaštva. Ističemo i mjere u Planu razvoja Međimurske županije: Razvoj novih usluga Centra za pomoć u kući u skladu s potrebama ciljanih skupina (uključujući OSI).

Uključivanje osoba s invaliditetom

Splitsko-dalmatinska županija ima Povjerenstvo za osobe s invaliditetom čija je zadaća poticati i koordinirati sve aktivnosti na području Splitsko-dalmatinske županije koje za cilj imaju promicanje prava OSI te savjetodavnim radom pomagati Županijskoj skupštini i drugim tijelima u provedbi nacionalnih strategija na lokalnoj i regionalnoj razini. Sredstva za rad Povjerenstva osiguravaju se u proračunu Splitsko-dalmatinske županije. Vrlo aktivno Povjerenstvo za osobe s invaliditetom ima i Grad Zagreb.

Zagorska razvojna agencija Krapinsko-zagorske županije izvijestila je da je na poticaj Krapinsko-zagorske županije 2011. godine 10 udruga OSI s područja županije potpisalo Sporazum o suradnji i partnerstvu s ciljem jačanja suradnje među udrugama i ostvarivanja i promicanja prava OSI, zajedničkog istupanja, iniciranja i predlaganja mjera, te konkuriranja na domaćim i inozemnim natječajima. Time čine Koordinaciju udruga osoba s invaliditetom. Od tada se redovito održavaju zajednički sastanci na kojima se raspravlja o problematici OSI te iskustvima u radu s OSI. Pokazalo se kako jedino integrirani multidisciplinarni pristup daje učinkovite rezultate, stoga je naglasak na razvoju suradnje svih dionika koji se na području Krapinsko-zagorske županije bave problematikom osoba s invaliditetom, a u konačnom cilju poboljšanja kvalitete života osoba s invaliditetom.

U Savjet za socijalnu skrb Istarske i Zagrebačke županije imenovani su predstavnici udruge/udruga OSI. U odgovoru Razvojne agencije Zadarske županije navodi se da u Savjetu za socijalnu skrb Zadarske županije nema predstavnika udruga OSI, iako su navedene brojne institucije koje skrbe za OSI. Naime, iako su neke udruge bile pozvane tijekom procesa izrade Plana razvoja nisu se odazvale na sudjelovanje. To svakako otvara i pitanje kapaciteta udruga OSI za sudjelovanje u takvim procesima posebice kad se za njih ne osigurava dodatno financiranje. Jake i etablirane udruge uključene su u donošenje strateških dokumenata u kojima se onda i može zamijetiti poseban doprinos koji su dale: tako Plan razvoja Međimurske županije na poticaj Međimurske udruge za ranu intervenciju sadrži mjeru za uspostavu sveobuhvatnog modela rane intervencije. U Krapinsko-zagrebačkoj županiji vidljiv je angažman Udruge za multiplu sklerozu, u Zagrebačkoj Udruge Srce, u Ličko-senjskoj županiji Udruga Pčelice, a u Karlovačkoj Saveza osoba s invaliditetom Karlovačke-županije. Zanimljivo je da se financiranje usluge rane intervencije navodi kao mjera u Planu razvoja Zadarske županije koja ima Kabinet za ranu intervenciju čiju je predstavnik također bio uključen u radnu skupinu za izradu Plana razvoja. Među članovima Partnerskog vijeća Brodsko-posavske, Karlovačke, Koprivničko-križevačke i Požeško-slavonske županije uključeni su i predstavnici udruga OSI, ali ne u radnu skupinu za izradu i praćenje provedbe Plana razvoja. U Bjelovarsko-bilogorskoj županiji bili su kontaktirani u sklopu prikupljanja podataka tijekom analize potreba. U Varaždinskoj županiji sudjelovali su u sklopu tematske radne skupine za zdravstvo i socijalnu skrb, a u Osječko-baranjskoj županiji Udruga osoba s invaliditetom Zvono sudjelovala je u području Demografija, zdravstvo i socijalna uključenost, što ponovno naglašava potrebu da se pitanja OSI uključe i u sva druga životna područja, a ne samo područje zdravstva i socijalne skrbi što je odraz medicinskog modela pristupa osobama s invaliditetom. Stoga posebno pohvaljujemo što se u strategije koje se ne tiču specifično osoba s invaliditetom kroz uključivanje predstavnika OSI razvijaju i mjere u tim područjima. U sastavu Stručnog povjerenstva za izradu Strategije razvoja sporta Zagrebačke županije do 2030. godine imenovan je predsjednik Parasportskog saveza Zagrebačke županije. Lokalno partnerstvo za zapošljavanje Sisačko-moslavačke županije broji 32 člana zaduženih za izradu i provedbu Strategije razvoja ljudskih potencijala Sisačko-moslavačke županije 2021.-2027. među kojima su i dvije udruge osoba s invaliditetom (Udruga osoba s invaliditetom Kutina i Udruga osoba s invaliditetom Sisačko-moslavačke županije). Navedene mjere pokazuje također da postoji svijest o neprilagođenosti prijevoza pa primjerice Istarska županija sufinancira linijski i posebni prijevoz.

Izazovi u praćenju i prijedlozi za unaprjeđenje

Među navedenim prijedlozima posebno se ističe potreba za osvještavanjem donositelja odluka, ali i cjelokupne javnosti kroz kampanje kao i izrada smjernica i uputa kojima bi se ujednačila provedba, njezino praćenje i prikupljanje podataka.

Izazovi u provedbi su i nedostatan broj javnih poziva za sufinanciranjem projekata čiji cilj su isključivo ispunjenje mjera i aktivnosti iz Nacionalnog plana, a koji bi se financirali iz državnog proračuna. Uključivanjem aktivnosti za podršku OSI u projekte kroz zadovoljavanje horizontalnih načela, je nešto čime se samo u manjoj mjeri pridonosi poboljšanju života OSI, ali se ne rješavaju problemi, poput nedovoljno razvijene infrastrukture za kretanje u javnim zgradama i na javnim površinama.

„Iako je resorno Ministarstvo provelo stručnu radionicu u Splitu sredinom 2022. godine za sve dionike u dalmatinskim županijama, nakon nje je ostalo poprilično nejasno koji su sljedeći koraci po pitanju okvira za praćenje, izvještavanje i vrednovanje Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom. Poražavajuća činjenica je da nitko od predstavnika 20 gradova i općina Šibensko-kninske županije nije prisustvovao navedenoj radionici, posebice većih gradova gdje su ta pitanja za osobe s invaliditetom dodatno izražena (ista situacija s nedolaskom predstavnika JLS-ova je bila i kod ostalih županija). Pored mnogih tema o kojima se raspravljalo po završetku službenog izlaganja prezentacija, poseban naglasak je stavljen na problem nedostatka stručnog kadra (socijalni radnici, pedagozi, logopedi, psihijatri, psiholozi itd.) i baš tu je prijeko potrebno promptno reagirati, npr. davanjem stipendija učenicima koji se odluče za studiranje tih deficitarnih struka. A stipendije upravo

daju općine, gradovi, županije koji nisu bili na sastanku i vrlo vjerojatno ne znaju što nas sve očekuje kroz 10-20 godina kad sadašnji kadar ode u mirovinu.“

„Preporuke su da se uvedu dodatne oblatorne edukacije i kampanje promicanja aktivne implementacije Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Opet je najveći izazov osviještenost donositelja odluka.“

„Svi dionici javnog i civilnog društva trebali bi biti upoznati s Nacionalnim planom kako bi se aktivno uključili u provedbu istoga. Kroz nacionalnu kampanju i suradnju s ministarstvima POSI bi mogao Nacionalni plan približiti građanima i dionicima koji bi trebali aktivno sudjelovati u provedbi Plana. Smjernice prema regionalnim koordinatorima, za provedbu kampanje, bi trebale ići s uputama o konkretnim aktivnostima, kako bi se na području svih županija i Grada Zagreba provodile iste aktivnosti koje će onda biti prepoznate od ostalih dionika.“

„Donositelji politika na regionalnoj i lokalnoj razini probleme OSI u zajednici vide najčešće kroz pristupačnost građevinama za osobe s invaliditetom. Kada se i pristupi rješavanju ove problematike, ide se samo na razinu zakonskog minimuma koji se mora primijeniti. Na kraju, opet je najveći izazov osviještenost donositelja politika o tome kako osobe s invaliditetom doživljavaju okolinu u kojoj žive i koliko su sami donositelji politika spremni da u okviru svojim proračuna izdvoje financijska sredstva za potpunu primjenu Nacionalnog plana.“

„Predlaže se izrada uputa ili smjernica u svrhu osiguranja ujednačenog pristupa, primjeni odredbi zakonodavnog okvira i načela sustava strateškog planiranja koje će se primjenjivati tijekom izrade izvješća o provedbi Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. pritom vodeći računa o metodologiji izrade strateških dokumenata na lokalnog i regionalnoj razini i provedbi mogućih usporedbi i prikupljanja podataka. U skladu s time, po potrebi redefinirati sadržaj izvješća te obvezna poglavlja godišnjeg izvješća o provedbi.“

„Što se izvještavanja tiče, kvalitativni pokazatelji iz Nacionalnog plana izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godini odnose se pretežito na pokazatelje koji su mjerljivi na državnoj razini i nisu prilagođeni s onim što rade županije, odnosno regionalni koordinatori. Teško je doći do informacija što rade udruge civilnog društva koje se bave osobama s invaliditetom, čija je uloga ključna u ostvarivanju svih ciljeva iz Nacionalnog plana.“

„Evidencije i načini klasificiranja invaliditeta se vode na drugačiji način na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini (previše je uopćenih podataka koje je jako teško razlučiti kada treba odlučiti o nekom pravu ili usluzi), nepostojanje sustavnog praćenja projekata, aktivnosti koji doprinose njihovom boljem položaju u zajednici - infrastrukturnih projekata, soft projekata, kampanja podizanja svijesti.“

„Nužno je uvesti metode monitoringa i vrednovanja provedbe mjera iz Nacionalnog plana. Jedan od gorućih problema koji se pojavljuje prilikom izlaska na „teren“ u našim JLS-ovima je taj što projektanti prilikom projektiranja novih infrastrukturnih ulaganja, ili pak „brownfield“ investicija, ne uvažavaju sve postojeće i zakonom oblatorne planove i pravilnike za bolju zaštitu prava i interesa osoba s invaliditetom (Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, Tehnički propis o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti, Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom). Ono što se često događa je da takvi objekti i građevine nakon faze gradnje dobivaju pozitivne ocjene i prolaze tehničke preglede te uredno ishoduju uporabne dozvole. Tu bi se svakako trebale uvesti češće kontrole i rigorozne kazne za projektante i investitore koji uporno odbijaju postupiti po već navedenim planovima/pravilnicima (npr. oformljavanje stručnih timova/partnerskih vijeća koji bi pratili i uvjetovali provođenje predloženih mjera iz Nacionalnog plana za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2021. do 2027. godine kao i provedbu i implementaciju navedenih zakonskih akata).“

„Izazovi vezani uz potrebu uključivanja većeg broja predstavnika organizacija/udruga osoba s invaliditetom u navedene procese te njihovu daljnju edukaciju, organiziranjem radionica i kontinuiranim pružanjem stručne i savjetodavne podrške.“

„Najveći izazov u provedbi i praćenju provedbe predstavlja dostupnost i kvaliteta podataka na temelju kojih je moguće donijeti pouzdanu prosudbu o napretku implementacije Nacionalnog plana. S tim je povezana nedostupna ili vrlo ograničena tehnička infrastruktura u smislu određene razine digitalizacije (npr. digitalne baze podataka) koja bi uvelike utjecala na uklanjanje prepreka kao što su manjak podataka, kašnjenja u dostavljanju podataka i nedovoljna iskoristivost dostupnih podataka.“

„Izazovi su prikupljanje podataka od strane upravnih tijela i jedinica lokalne samouprave te drugih dionika.“

„Integracija i standardizacija uključivanja različitih mjera kojima se nastoji podići kvaliteta života osoba s invaliditetom u različitim područjima integrirana je i u druge posebne ciljeve, mjere, programe, aktivnosti i projekte te često nije moguće izdvojiti točan trošak i rezultat ovih mjera. Primjerice, u projektu unaprjeđenja mobilnosti i prometne pristupačnosti urbanom području predviđen je okvir sigurnog hodanja, semaforizirana raskrižja sa zvučnim signalizatorima, parkirna mjesta i pristupne rampe za osobe s invaliditetom kao dio cjelokupne prometne rekonstrukcije područja. Trošak i pokazatelji integrirani su u jednu cjelinu i nije moguće izvesti točan trošak ulaganja i ishode, odnosno učinke ovih mjera.“

„Praćenje provedbe zahtjeva dodatan angažman kapaciteta regionalnih koordinatora te se predlaže u tom dijelu podrška po uzoru na podršku koju Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU pruža za rad otočnih koordinatora kako je to uređeno Sporazumom o financiranju rada otočnog koordinatora između ovih tijela.“

„Potrebno je provesti dodatne „tailor made“ mjere na području edukacije koje bi ublažile nedostatnost specifičnih znanja i vještina u okviru praćenja i izvještavanja. U tom smislu bio bi koristan i razvoj seta alata i praktičnih smjernica za praćenje i izvještavanje.“

Zaključak:

S obzirom na prijedloge za poboljšanje aktivnosti praćenja i izvještavanja o provedbi Nacionalnog plana koje su u upitniku istaknule županijske razvojne agencije, uputit ćemo preporuku nadležnom Ministarstvu rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike, u kojima ćemo prenijeti prikupljene prijedloge i zatražiti odgovor o mogućnostima njihove realizacije. Zatražit ćemo i izvještaje o provedbi i provesti njihovu analizu. Posebno planiramo u budućnosti pratiti donošenje županijskih socijalnih planova.

2.28. PODIZANJE RAZINE SVIJESTI

POSI se zalaže da sve osobe s invaliditetom budu vidljive u javnom prostoru na način kojim se uvažava njihovo ljudsko dostojanstvo i u skladu s načelima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u čl. 8. koji pojašnjava kako bi izvještavanje o OSI trebalo izgledati:

Članak 8.

PODIZANJE SVIJESTI

1. Države stranke se obvezuju usvojiti žurne, učinkovite i primjerene mjere u svrhu:

- (a) podizanja razine svijesti u svim segmentima društva, uključujući i razinu obitelji, u svezi s osobama s invaliditetom, kao i promicanja poštivanja njihovih prava i dostojanstva,
- (b) borbe protiv stereotipa, predrasuda i štetnih postupaka prema osobama s invaliditetom na svim područjima života, uključujući one utemeljene na spolu i dobi,
- (c) promicanja svijesti o sposobnostima i doprinosu osoba s invaliditetom.

2. Mjere za postizanje navedenih ciljeva uključuju:

- (a) Pokretanje i provođenje djelotvornih kampanja podizanja svijesti javnosti s ciljem:
- (i) senzibiliziranja javnosti za prava osoba s invaliditetom,
  - (ii) promicanja pozitivne percepcije osoba s invaliditetom i većeg stupnja društvene svijesti o osobama s invaliditetom,
  - (iii) promicanja priznavanja vještina, stvarnih vrijednosti i sposobnosti osoba s invaliditetom, te njihova doprinosa na radnom mjestu i tržištu rada,
- (b) Njegovanje stava o poštivanju prava osoba s invaliditetom na svim razinama obrazovnog sustava, počevši kod sve djece već u ranoj životnoj dobi,
- (c) Poticanje svih sredstava javnog priopćavanja na predstavljanje osoba s invaliditetom na način usklađen sa svrhom ove Konvencije,
- (d) Promicanje programa za podizanje razine svijesti o osobama s invaliditetom i njihovim pravima.

U protekloj godini nastavilo se učestalo korištenje neprimjerenog govora o OSI u javnom govoru i u medijima na što smo upozoravali u priopćenjima. Održavali smo edukacije o promjeni paradigme vezane uz invaliditet, davali priopćenja za javnost povodom važnih datuma i događaja koji su uznemirili javnost, upućivali preporuke i poduzimali druge aktivnosti na podizanju razine svijesti o primjerenom oslovljavanju osoba s invaliditetom i percepciji koju želimo promicati, odnosno aktivnosti na podizanju razine svijesti o pravima osoba s invaliditetom i borbi protiv stereotipa i predrasuda vezanih uz invaliditet.

Edukacija studenata i stručnjaka o specifičnostima osoba s invaliditetom

U svrhu podizanja razine svijesti o specifičnostima i potrebama osoba s invaliditetom, predstavnici POSI provodili su različite edukativne radionice i predavanja. U nastavku i po područjima ovog izvješća o radu, ističemo one koje su održane tijekom 2023. godine:

Polaznicima Studija sestrinstva na Zdravstvenom veleučilištu Zagreb 30. siječnja 2023. godine održana je edukacija o ostvarivanju primjerenog kontakta i specifičnostima zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom. Zdravstveno veleučilište u Zagrebu najstarija je obrazovna ustanova visokoškolskog, stručnog, zdravstvenog obrazovanja u RH. Uvodnim izlaganjem u ime POSI polaznicima se obratio zamjenik pravobranitelja koji je upoznao sudionike s važećim zakonskim okvirom, primjenom odgovarajuće terminologije i potrebama prilagođavanja načina komunikacije kada se ona odvija s osobama s invaliditetom i/ili eventualno s osobama koje su u njihovoj pratnji. U nastavku edukacije predstavnici saveza i udruga OSI predstavili su specifičnosti pojedinih vrsta oštećenja te na detaljan način kroz pripremljene primjere prikazali kako se na ispravan način treba obraćati OSI kako bi komunikacija bila što uspješnija. U ovoj edukaciji su sudjelovali predstavnici Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH), Saveza društava distrofičara Hrvatske, Hrvatske udruge para i tetraplegičara, Hrvatskog saveza gluhih i nagluhih, Hrvatskog saveza slijepih, Hrvatskog saveza gluhoslijepih osoba „Dodir“, Hrvatskog saveza udruga za autizam, Udruge za zaštitu i promicanje mentalnog zdravlja i Hrvatskog saveza udruga osoba s intelektualnim teškoćama. Ova je edukacija nastavak uspješne suradnje POSI i HZJZ pokrenuta zbog predstavi i pritužbi koje POSI svake godine zaprima od osoba s invaliditetom vezano za neodgovarajuće načine komunikacije sa zdravstvenim djelatnicima. O ovoj temi u suradnji HZJZ s POSI, kao i organizacijama, savezima i udrugama koje skrbe za osobe s pojedinim vrstama invaliditeta, razvijena je brošura „Načini ostvarivanja primjerenog kontakta i specifičnosti zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom“ koju možete pronaći i u online obliku na poveznici: <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2017/12/Nacini-ostvarivanja-primjerenog-kontakta.pdf>

Predavanje službenicima zatvorskog sustava i probacije - Prema Godišnjem planu i programu rada Centra za izobrazbu za 2023. godinu zamjenik pravobranitelja održao je 16. ožujka 2023. online predavanje na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu RH“. Sudionici ove edukacije bili su četrdesetak službenica i službenika zatvorskog sustava i probacije među kojima psiholozi, pedagozi, liječnici, medicinske sestre, pravnici, socijalni radnici i ekonomisti iz cijele Hrvatske (zatvora iz Zagreba, Osijeka, Rijeke, Karlovca, Pule i Gospića; kaznionica iz Požege, Turopolja, Lepoglave, Valture i Gline;

probacijskih ureda iz Pule i Rijeke; Odgojnog zavoda u Turopolju, te Centra za dijagnostiku u Zagrebu i Centra za izobrazbu). Teme ovog predavanja odnosile su se na OSI u svijetu, Europi i RH, OSI u zatvorskom sustavu, korištenje odgovarajuće i ispravne terminologije s obzirom na invaliditet, međunarodni i nacionalni pravni okvir, osnovne informacije o Nacionalnom preventivnom mehanizmu, pojavnost diskriminacije na osnovi invaliditeta i načini izbjegavanja diskriminirajućih postupaka, te osnovne informacije o načinima odgovarajuće komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta.

Izdržavanje kazne zatvora može biti zahtjevno iskustvo koje nosi sa sobom i mnogobrojne izazove, a za osobe s invaliditetom tih je izazova još i više. Ovo je bilo prvo predavanje od niza predavanja pravobraniteljskih institucija u cilju približavanja tema zaštite ljudskih prava službenicima zatvorskog sustava i probacije.

U sklopu provedbe projekta Inklutour, projektni partneri organizirali su dvodnevni seminar za pružatelje usluga u turizmu, na temu „Pristupačni i inkluzivni turizam“. Seminar se održavao 7. i 8. ožujka 2023. godine u Karancu u Baranji, a jedno od predavanja održao je savjetnik pravobranitelja. Seminar je organiziran kao jedna od projektnih aktivnosti kojima se želi podići razina svijesti pružatelja usluga u turizmu o ulozi koju imaju u stvaranju inkluzivnog okruženja i osiguranju jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom, kako za one koji kao turisti žele posjetiti neku destinaciju, u ovom slučaju Slavoniju i Baranju, tako i za one osobe s invaliditetom koje su u potrazi za zaposlenjem u turističkom sektoru. Savjetnik pravobranitelja održao je predavanje kojim su okupljeni pružatelji usluga u turizmu i predstavnici ostalih dionika koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude upoznati s obvezom osiguranja pristupačnosti turističkih usluga, s posebnim osvrtom na izazove i prepreke na koje osobe s invaliditetom nailaze kao turisti. Tijekom predavanja su predstavljeni primjeri dobre prakse i prijedlozi kako se postupajući po načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna te prepreke mogu ukloniti. Posebno je naglašeno kako osiguranje pristupačnosti turističkih usluga i proizvoda osobama s invaliditetom nije samo obveza svih dionika u društvu, nego je i prilika za pružatelje usluga da iskoriste potencijal koji postoji u tako obogaćenoj ponudi. Vlasnicima objekata i djelatnicima u turizmu ukazano je na važnost korištenja primjerene terminologije te im je pojašnjeno zašto je važno koristiti npr. izraz osoba s invaliditetom umjesto invalid, dijete s teškoćama u razvoju umjesto dijete s posebnim potrebama i sl. Poseban naglasak stavljen je na bonton, odnosno primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja te su prikazani praktični primjeri o načinu prilagodbe pružanja usluge gostu s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, gostu s tjelesnim oštećenjem, gostu s poremećajem iz spektra autizma te gostu s intelektualnim teškoćama. Zaključno, ukazano je na dostupne oblike potpora i mogućnosti (npr. EU fondovi, natječaji i javni pozivi ministarstava, županijske, gradske i općinske potpore i sl.) koje se mogu koristiti s ciljem uklanjanja prepreka i osiguranja pristupačnosti turističke ponude turistima s invaliditetom.

U ožujku 2023. godine savjetnica pravobranitelja održala je radionice na kojoj je predstavila rad POSI samozastupnicima koji koriste uslugu poludnevnog boravka u podružnicima Centra za rehabilitaciju Zagreb na lokacijama Orlovac, Zaprešić i Ilica. Savjetnica je sa samozastupnicima razgovarala o tome što su zakoni i prava, kako se ona krše i kako se mogu obratiti POSI. Radionice na Orlovcu, u Zaprešiću i Ilici bile su dio u nizu od pet radionica na kojima je samozastupnicima predstavljen rad POSI. Druge dvije radionice održane su za korisnike dnevnog boravka Društva Crvenog križa i samozastupnike u Karlovcu. Radionice su organizirane na inicijativu Udruge za samozastupanje koja je uočila da većina samozastupnika slabo poznaje rad javnih institucija koje su tu da im služe u zaštiti njihovih ljudskih i socijalnih prava.

Povodom obilježavanja dana Sveučilišta u Zadru 21. ožujka 2023. godine, Odjel za psihologiju Sveučilišta organizirao je Okrugli stol na temu „Izazovi roditeljstva djece s teškoćama u razvoju-aktualna promišljanja“. Program koji je održan u punoj Svečanoj dvorani Sveučilišta, sastojao se od dva dijela. U prvom dijelu programa Okruglog stola voditeljica istraživačkog projekta *Dobrobit zaposlenih roditelja djece s teškoćama u razvoju* Ana Slišković prezentirala je temeljne rezultate istraživanja provedenog na većem uzorku roditelja DTUR. U drugom dijelu programa, sudionici Okruglog stola (predstavnici MROSP-a, Pravobranitelja za djecu, Pravobranitelja za osobe s

invaliditetom, Zadarske županije, HZSR, lokalnih ustanova odgoja i obrazovanja i udruga za OSI i DTUR), komentirali su prezentirane istraživačke rezultate iz perspektive vlastitog radnog/stručnog djelovanja. U drugom dijelu programa Okruglog stola održana je rasprava na temu izazova roditeljstva DTUR. Sudionici su osvrtnom na rezultate iz perspektive svog stručnog djelovanja te sudjelovanjem u stručnoj raspravi doprinijeli osvještavanju relevantnih problema u javnosti i poticanju konkretnih akcija i rješenja. Kao aktivna sudionica na Okruglom stolu prisustvovala je savjetnica pravobranitelja.

Podizanje razine svijesti budućih pravnika o zaštiti prava osoba s invaliditetom prilikom zapošljavanja i tijekom radnog odnosa - Od 19. do 21. travnja 2023. godine u Osijeku se održavao IV. Kongres studenata Pravnog Fakulteta Osijek, pod nazivom „Budućnost pravne struke – suvremeni izazovi zapošljavanja“. Kongres se održao u prostorijama Pravnog fakulteta u Osijeku, a drugog dana Kongresa savjetnik pravobranitelja održao je izlaganje na temu „Zapošljavanje i rad osoba s invaliditetom iz perspektive Pravobranitelja za osobe s invaliditetom“. Studentski zbor Pravnog fakulteta Osijek već četvrtu godinu organizira Kongres studenata prava. Tema ovogodišnjeg Kongresa koji je organiziran u suradnji sa udrugom Alumni Pravos bila je „Budućnost pravne struke – suvremeni izazovi zapošljavanja“ te se na taj način željelo na sistematičan način pružiti uvid i mogućnost za stjecanje osnovnih znanja i vještina o budućnosti pravne struke i zapošljavanja. Sudionici Kongresa, studenti prava iz cijele Hrvatske i okolnih zemalja, imali su tako priliku u tri dana slušati izlaganja tijekom kojih su istaknuti stručnjaci, kako teoretičari, tako i praktičari iz različitih područja govorili o perspektivi zapošljavanja pravnika u javnom bilježništvu, sudstvu, privatnom sektoru, odvjetništvu, o iskustvima polaganja pravosudnog ispita, utjecaju tehnologije na obrazovanje pravnika te niz drugih zanimljivih tema (*više o tome u poglavlju ovog Izvješća Rad i zapošljavanje*).

U organizaciji MRRFEU-a, MROSP-a te Državne škole za javnu upravu, održana je 26. travnja 2023. godine Radionica o antidiskriminaciji, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u europskim i investicijskim fondovima. Edukacijama koje se kontinuirano provode od 2015. godine do sada je obuhvaćeno više od 1.800 osoba iz sustava upravljanja i kontrole u Europskim strukturnim i investicijskim fondovima koje su kroz sudjelovanje stekle osnovna znanja o horizontalnim načelima antidiskriminacije, ravnopravnosti spolova i pravima osoba s invaliditetom, kao i o dijelovima projektnog ciklusa u kojima je ova načela potrebno uzeti u obzir. Provedba radionice sufinancira se sredstvima EU-a, a ciljana skupina su zaposlenici u tijelima koja sudjeluju u upravljanju i nadzoru ESI fondova. Zamjenik pravobranitelja za osobe s invaliditetom održao je izlaganje o pravima osoba s invaliditetom i primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u aktivnostima europskih i investicijskih fondova. Ovom radionicom nastavljen je realizacija programa izobrazbe MRRFEU-a za 2023. godinu koja se provodi za sve zaposlenike koji rade u sustavu upravljanja i kontrole Europskim strukturnim i investicijskim fondovima. Tridesetak sudionika iz različitih državnih tijela i institucija slušalo je u okviru izlaganja o pravima OSI o izazovima osiguravanja fizičke, komunikacijske i informacijske pristupačnosti. Također, sudionici su se imali prilike upoznati s konkretnim primjerima za prijavitelje i korisnike u vezi ispunjavanju horizontalnih uvjeta koji omogućuju provedbu. Kako bi se osigurali preduvjeti za učinkovitu i djelotvornu upotrebu potpore Europske unije koju dodjeljuju fondovi, utvrđen je ograničen popis uvjeta koji omogućuju provedbu fondova Europske unije te skup objektivnih kriterija za njihovo ocjenjivanje. Ovakve edukacije značajno doprinose i podizanju svijesti državnih službenika o potrebama poštivanja horizontalnih načela jednakosti i omogućavanja jednakih mogućnosti za sve naše građane. U provedbu ovih radionica bili su uključeni djelatnici koji dolaze iz upravljačkih tijela Operativni program Konkurentnosti i kohezija i Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali, te iz Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, Ureda za ravnopravnost spolova, Pučkog pravobranitelja, Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom.

Od ožujka do srpnja 2023. godine savjetnici pravobranitelja održali su u Osijeku, Splitu, Varaždinu, Zagrebu i Rijeci 12 radionica za pravosudne dužnosnike, savjetnike u pravosudnim tijelima i službenike u pravosuđu. Radionice su bile nastavak suradnje s Pravosudnom akademijom koja je uspostavljena

2022. godine, a u prosjeku je na njima sudjelovalo preko dvadeset polaznika. Pravosudni djelatnici na taj način su upoznati s kodifikacijom međunarodnopravne zaštite prava osoba s invaliditetom i implementacijom u pravni poredak RH, a predstavljena im je i uloga POSI u zaštiti tih prava i suzbijanju diskriminacije na temelju invaliditeta. Pravosudnim djelatnicima su predstavljene temeljne promjene koje je u naše društvo unijela KPOSI kao najznačajniji međunarodno pravni dokument za OSI. Poseban naglasak radionice bio je na važnosti korištenja primjerene terminologije te bontona, odnosno primjerenog načina komunikacije i odnosa prema OSI. Putem praktičnih vježbi i primjera ukazalo se na načine ostvarivanja primjerenog kontakta i komunikacije s OSI različitih vrsta oštećenja. Kroz teorijsko izlaganje, radioničke vježbe i međusobnu komunikaciju istaknula se važnost promicanja kvalitete života OSI i DTUR, a kako bi se u tome postigao progres, iznijet je zaključak o važnosti doprinosa svih članova društva. Preduvjet za to su stavovi i razmišljanja bez predrasuda. Anonimna anketa i razgovor s polaznicima edukacije potvrdili su saznanja koja smo stekli u dosadašnjem radu da pravosudni dužnosnici, savjetnici u pravosudnim tijelima i službenici u pravosuđu nisu upoznati s promjenom paradigme koju je unijela KPOSI niti njezinim temeljnim načelima kao što su univerzalni dizajn i razumna prilagodba. Nisu bili upoznati niti s time da se nakon ratifikacije KPOSI promijenila i definicija osoba s invaliditetom. Polaznici su nas ujedno i obavijestili da u dosadašnjem obrazovanju, kako formalnom, tako i cjeloživotnom nisu polazili niti jednu edukaciju koja bi bila vezana uz KPOSI niti bilo koju temu vezanu uz OSI. Ujedno, nekim službenicima s više od 20 godina radnog iskustva u pravosudnim tijelima radionica Komunikacijske vještine bila je uz radionicu o eSpisu jedina radionica kojoj su imali prilike prisustvovati. S obzirom na te uvide, prvenstveni cilj u pripremi edukacije bio je prenijeti informaciju o tim novinama uz informacije o tome kako komunicirati s OSI. Zadani ciljevi su postignuti djelomično jer je za promjenu stavova potrebno duže vrijeme i više izlaganja novim sadržajima, ali su stvoreni temelji. I sami polaznici su u evaluaciji radionica koje su prošli istaknuli da im je ova tema bila izrazito korisna.

Na Fakultetu zdravstvenih studija u Rijeci 23. svibnja 2023. godine, na inicijativu POSI održano je predavanje studentima na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“. Dokazi pokazuju da se OSI suočavaju s mnoštvom prepreka u pristupu zdravstvenoj skrbi od nepristupačnog javnog gradskog prijevoza do zdravstvenih ustanova, a zatim i arhitektonske nepristupačnosti prostorija zdravstvene ustanove, pristupa informacijama te mogućnosti da uslugu dobiju pravovremeno i kvalitetno te pritom budu tretirane s poštovanjem. Radi izjednačavanja mogućnosti OSI na konzumiranje zdravstvene zaštite i usluge na ravnopravnoj osnovi s drugima, iznimno je važno započeti informiranje budućih zdravstvenih djelatnika o ljudskim pravima. S ciljem približavanja gore navedenih prepreka studentima Fakulteta zdravstvenih studija u Rijeci, savjetnica pravobranitelja održanim izlaganjem pružila je dodatna znanja i informacije o obvezi osiguranja pristupačnosti zdravstvenih usluga i zaštite. Ovim izlaganjem nastojale su se približiti referentne vrijednosti polazišta za razumijevanje socijalnog modela invaliditeta, terminima prikladnog oslovljavanja OSI te educirati buduće djelatnike u zdravstvenoj skrbi o preprekama na koje nailaze OSI u pristupu zdravstvenoj zaštiti. Tijekom izlaganja buduće se zdravstvene djelatnike upoznalo s teškoćama koje osobama s invaliditetom otežavaju komunikaciju na ravnopravnoj osnovi s ostalima te ukazalo na potrebu prevencije negativnih percepcija i uklanjanja predrasuda o osobama s invaliditetom.

U Splitu je 12. lipnja 2023. predstavljen Vodič za studente s invaliditetom koji je rezultat zajedničke inicijative Hrvatskog studentskog zbora, Studentskog zbora Sveučilišta u Splitu i udruge Liberato iz Splita, uz podršku Koordinacije pravobranitelja za osobe s invaliditetom za podršku u visokom obrazovanju. Vodič za studente s invaliditetom je brošura koja pruža informacije specifično usmjerene na potrebe studenata s invaliditetom koji studiraju na nekom od sedam hrvatskih Sveučilišta (Split, Rijeka, Zagreb, Osijek, Zadar, Dubrovnik i Sveučilište Sjever) te Sveučilištu u Mostaru. Svrha vodiča je pružiti studentima s invaliditetom pristup relevantnim informacijama o pravima u sustavu visokog obrazovanja i načinu njihova ostvarenja. Kroz praktične savjete, objašnjenja prava i usluga te strategija za prevladavanje izazova, vodič će studentima s invaliditetom olakšati put do uspješne integracije u sveučilišno okruženje. Uz podršku Županijske udruge slijepih Split, Vodič je dostupan i u audio izdanju.

Na svečanom predavljanju Vodiča uzvanicima se obratila i savjetnica pravobranitelja. Dodatne informacije i poveznica na Vodič za studente s invaliditetom u digitalnom izdanju dostupna na poveznici: <https://udruga-liberato.hr/blog/guide-for-students-with-disabilities>.

Kao nastavak suradnje s Centrom za izobrazbu Ministarstva pravosuđa i uprave zamjenik pravobranitelja održao je polaznicima 42., 43. i 44.-og temeljnog tečaja za službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima Uprave za zatvorski sustav i probaciju predavanja na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“. Na izdržavanju zatvorskih kazni su i osobe različitih vrsta invaliditeta. Njihov broj u zatvorima i kaznionicama nije velik, ali je postojan. Svaka osoba koja ima neki oblik invaliditeta, a pravomoćno je osuđena na izdržavanje zatvorske kazne, predstavlja dodatni izazov za zatvorski sustav. Podaci ukazuju kako nema konkretne korelacije između različitih vrsta invaliditeta i načina počinjenih kaznenih djela. Unutar zatvorskog sustava u Republici Hrvatskoj osobe s invaliditetom se ne odvajaju od opće zatvorske populacije nego ih se pokušava integrirati u sve aktivnosti što je u skladu i s KPOSI. To je svakako nešto pozitivno, jer na taj način i zatvorenici s invaliditetom imaju veći krug ljudi s kojima mogu svakodnevno komunicirati i ostvarivati socijalnu interakciju posebno važnu u situacijama kada su osobe lišene slobode. Tijekom izlaganja zamjenik pravobranitelja predstavio je rad i nadležnosti pravobraniteljskih institucija u RH, posebno rad POSI. Polaznici tečaja upoznati su s međunarodnim i nacionalnim pravnim okvirom ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, a puno se govorilo i o posebnostima prilikom postupanja s osobama različitih vrsta invaliditeta, kao i načinima djelotvorne i ispravne komunikacije.

Izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom - uloga lokalne i regionalne uprave i samouprave u poboljšanju položaja osoba s invaliditetom na tržištu rada - POSI kontinuirano upućuje preporuke i prijedloge o mjerama i aktivnostima kojima lokalne vlasti mogu poboljšati položaj OSI koje žive u njihovoj sredini. S ciljem praćenja provedbe preporučenih mjera i aktivnosti, ali i s ciljem iznošenja novih prijedloga i preporuka održavani su sastanci s predstavnicima pojedinih općina, gradova i županija te su održana izlaganja za donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini. U odnosu na položaj OSI na tržištu rada, izdvajamo sastanke s predstavnicima Grada Đakova (gradonačelnik i suradnici) i Grada Osijeka (zamjenica gradonačelnika i suradnice) 25. i 26. rujna 2023. godine te sudjelovanje na tematskoj sjednici Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije održanoj 6. prosinca 2023. godine, a na kojoj su uz redovne članove sudjelovali i predstavnici organizacija civilnog društva koje okupljaju osobe s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju i članove njihovih obitelji te predstavnici općina, gradova, ustanova i institucija koje djeluju na lokalnoj razini. Navedeni sastanci i događanja poslužili su kako bi se donositelje odluka na lokalnoj i regionalnoj razini upoznao s pritužbama i obraćanjima kojima OSI i udruge ukazuju na probleme i prepreke s kojima se susreću u svom svakodnevnom životu i radu na području Slavonije, Baranje i Srijema. Poseban naglasak stavljen je na brojne prepreke koje otežavaju zapošljavanje i rad OSI te su predložene konkretne aktivnosti kojima upravo općine, gradovi i županije mogu osigurati ravnopravniji položaj OSI na tržištu rada, kako u odnosu na zapošljavanje u javnom sektoru, tako i na mjere kojima se može utjecati na zapošljavanje osoba s invaliditetom u privatnom sektoru.

U Ministarstvu regionalnoga razvoja i fondova Europske unije 19. listopada 2023. održana je radionica „Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u ESI fondovima“ za regionalne koordinate/ice i predstavnike/ce tijela državne uprave. Ova radionica je nastavak edukacija organiziranih zajedno od strane MRRFEU-a, MROSP-a te Državne škole za javnu upravu, koja je okončana ovom radionicom nakon kontinuirane provedbe od 2015. godine. U okviru radionice zamjenik pravobranitelja održao je izlaganje o pravima osoba s invaliditetom u RH i primjeni KPOSI. Uz regionalne koordinate i predstavnike/ce tijela državne uprave kao ciljane skupine, ovoj su edukaciji prisustvovali i predstavnici MRRFEU-a, MROSP-a, Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja, Ministarstva znanosti i obrazovanja, Ministarstva mora, prometa i infrastrukture i Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Aktivnost je sufinancirana sredstvima tehničke pomoći u okviru

Operativnog programa Konkurentnost i kohezija, iz Europskog fonda za regionalni razvoj, a svrha programa edukacije je osiguranje ispunjavanja horizontalnih uvjeta za provedbu operativnih programa iz financijske perspektive EU 2014.-2020. i korištenje financijskih sredstava iz europskih i investicijskih fondova (ESI fondovi) koji se odnose na postojanje mjera za primjenu zakonodavstva Europske unije o nediskriminaciji, ravnopravnosti spolova i poštivanja prava osoba s invaliditetom u području ESI fondova.

Na Tjednu karijera Filozofskog fakulteta u Osijeku održano predavanje o pravima i mogućnostima osoba s invaliditetom na tržištu rada - Od 27. studenog do 1. prosinca 2023. godine održan je Tjedan karijera Filozofskog fakulteta u Osijeku. Događanje je održano u prostorijama Filozofskog fakulteta u Osijeku, a prvo predavanje za sudionike održao je savjetnik pravobranitelja.

Pučko otvoreno učilište Osijek kao nositelj te Ugostiteljsko-turistička škola Osijek, turistička agencija "Ora-tours" i Inkluzivna kuća "Zvono" iz Belišća kao projektni partneri, provodili su proteklih dvadeset mjeseci projekt Inklusivtour. Projekt je financiran iz bespovratnih sredstava Europskog socijalnog fonda i to u ukupnom iznosu od 2.316.445,32 HRK, na temelju Ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava u sklopu Poziva „Poboljšanje pristupa ranjivih skupina tržištu rada u sektoru turizma i ugostiteljstva II.“ u okviru Operativnog programa „Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.“. Projektne aktivnosti provodile su se na području Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije te su u njih uz preko 130 OSI bili uključeni i brojni stručnjaci, udruge iz navedenih županija, kao i brojni predavači i mentori, ali i poslodavci te pružatelji usluga u turizmu. Tijekom završne konferencije projektni partneri detaljno su opisali provedene aktivnosti te su predstavljeni rezultati projekta. Istaknuto je kako su kroz projekt osmišljena, razvijena i provedena dva programa obrazovanja za osobe s invaliditetom, za Voditelja/icu inkluzivnih turističkih sadržaja i Voditelja/icu inkluzivnih slobodnih aktivnosti u turizmu. Navedene programe uspješno su završile 43 nezaposlene OSI za koje su osmišljeni, izrađeni i distribuirani posebni priručnici za svaki obrazovni program. Također, priručnici su izrađeni i za predavače. U sklopu projekta uspješno su unaprijeđena i provedena dva neformalna obrazovna programa: „Soft skill akademija“ i „Digitalne kompetencije“. Programi su provedeni i za osobe s invaliditetom, ali i za predavače i mentore s ciljem poboljšanja komunikacijskih vještina i digitalnog znanja. Navedene programe uspješno su završile 54 osobe s invaliditetom te 24 predavača i mentora. Osim edukativnih aktivnosti, tijekom provedbe projekta održano je i ukupno 19 promotivnih aktivnosti (festivali, sajmovi, radionice, seminari, okrugli stolovi, predavanja i konferencije) usmjerenih na promoviranje inkluzije u društvu i na tržištu rada. Također, izrađena je i posebna mobilna aplikacija „DIGITALNI – BAR CODE ITINERER“, namijenjena upravo osobama s invaliditetom, a koja pruža pregled svih najvažnijih turističkih atrakcija u gradu Osijeku s detaljnim opisom, ali i informacijama o pristupačnosti određenih lokaliteta, muzeja ili kazališta. Projektom se kontinuirano radilo na osvješćivanju i senzibiliziranju javnosti po pitanju inkluzije osoba s invaliditetom, ponajviše kroz obrazovanje i stručno usavršavanje s ciljem stvaranja bolje zajednice i pristupačnijeg okruženja.

U sklopu aktivne suradnje Pravnog fakulteta Osijek i POSI, 13. studenog 2023. godine organizirano je predavanje za studente Stručnog prijediplomskog Upravnog studija, a 5. prosinca 2023. godine organiziran je posjet studenata pete godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Pravo Područnom uredu POSI u Osijeku. Navedene aktivnosti provedene su s ciljem upoznavanja budućih pravnikâ o njihovoj ulozi u izjednačavanju mogućnosti za OSI. Naime, studenti prava u svom budućem profesionalnom radu često će biti u prilici donositi odluke koje izravno utječu na živote OSI. Budući pravnici, referenti, savjetnici, službenici u javnim tijelima i ustanovama, pravosudni djelatnici, odvjetnici, ravnatelji ustanova, ali i mogući kreatori lokalnih i nacionalnih politika (npr. gradonačelnici, načelnici, ministri, i dr.), svojim odlukama izravno i neizravno će utjecati na ostvarivanje različitih prava OSI, zaštitu od diskriminacije, zapošljavanje i općenito stvaranje preduvjeta za uključivanje DTUR i OSI u svakodnevne životne aktivnosti. Teorijskim izlaganjem, ali i praktičnim vježbama studenti su upoznati s temeljnim promjenama koje je u naše društvo unijela KPOSI, поблиže su im se pojasnila prava OSI i kroz konkretne primjere iz prakse pokušalo ih se osvijestiti o važnosti

prihvatanja i postupanja u skladu sa načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna u svim područjima svakodnevnog življenja.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, Klinički bolnički centar Split je 7. prosinca 2023. godine bio domaćin središnjeg nacionalnog stručnog skupa i edukacije „Načini ostvarivanja primjerenog kontakta i specifičnosti zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom“, u organizaciji Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i PUB HUB tima Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osiguravanje pristupačnosti i informacijske podrške za OSI u svim zdravstvenim ustanovama kao i edukacija zdravstvenih radnika o posebnostima bolesti i stanja OSI, te o načinima komunikacije i postupanja s OSI, iznimno je važna jer zdravstvo nije i ne bi smjelo biti samo tehničko-stručno pružanje zdravstvenih usluga već i uspostavljanje korektnog i brižnog odnosa povjerenja koji je iznimno važan i za postupak i ishod liječenja svih pacijenata, a posebice kada se radi o osobama kod kojih pojedine vrste teškoća mogu stvoriti i često stvaraju dodatne barijere u komunikaciji. Budući da POSI godišnje dobije više desetaka pritužbi OSI da zdravstveni djelatnici ne znaju dovoljno o načinima ostvarivanja primjerenog kontakta te o specifičnostima zdravstvene skrbi za ovu kategoriju osoba, organiziran je ovaj stručni skup i edukacija za zdravstvene djelatnike koji dolaze u direktan kontakt sa osobama s invaliditetom, kako bi se osvijestila ova problematika i educiralo zdravstvene djelatnike o načinu uspostave primjerene komunikacije s osobama s invaliditetom. U prvom dijelu programa održana su izlaganja savjetnice pravobranitelja i Marice Mirić, predsjednice Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) na temu problematike i iskustva OSI sa sustavom zdravstva. Dr. sc. Tomislav Benjak je u ime HZJZ-a govorio o programu unaprjeđenja skrbi za OSI i novostima vezanim uz Registar osoba s invaliditetom, dok je izv. prof. dr. sc. Aleksandar Džakula iz Škole narodnog zdravlja dr. Andrija Štampar, PUB HUB, imao izlaganje na temu Integracija skrbi za kompleksne pacijente. Prof. dr. sc. Karmen Lončarek, KBC Rijeka, PUB HUB, predstavila je projekt Zdravstvenih putovnica za osobe s invaliditetom, a predstavljen je i Projekt poboljšanja sigurnosti i jednakosti osoba s invaliditetom u kriznim situacijama. U drugom dijelu programa provedena je edukacija za zdravstvene djelatnike o načinu uspostavljanja primjerenog kontakta i komunikacije s OSI koju su održali predstavnici različitih saveza i udruga OSI. Na skupu je predstavljena i brošura „Načini ostvarivanja primjerenog kontakta i specifičnosti zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom“ koju je objavio HZJZ u suradnji s POSI i udrugama koje skrbe za osobe s pojedinim vrstama invaliditeta

U MRRFEU-u u sklopu edukacije zaposlenika u europskim i investicijskim fondovima (ESI fondovima) 8. prosinca 2023. godine održana je posljednja radionica o antidiskriminaciji, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Ovom radionicom okončan je višegodišnji program godišnje izobrazbe zaposlenika koji rade u sustavu upravljanja i kontrole europskih strukturnih i investicijskih fondova. Temu o pravnom okviru zaštite prava osoba s invaliditetom i primjeni KPOSI s brojnim konkretnim primjerima iz života i prakse, izlagao je zamjenik pravobranitelja. Višegodišnje sudjelovanje POSI u realizaciji ovih edukacija s MRRFEU-om i MROSP-om, kao upravljačkim tijelima, te Državne škole za javnu upravu kao glavnog partnera u provedbi, bila je hvale vrijedna prilika za otvaranje tema važnih za osobe s invaliditetom u našem društvu i podizanje opće razine svijesti državnih službenika. Ova je edukacija od prosinca 2015. godine do prosinca 2023. godine bila obavezna za sve osobe koje rade u sustavu upravljanja i kontrole ESI fondova. Preporuka je POSI da se ovaj oblik edukacije nastavi kao izborni u okviru edukacija Državne škole za javnu upravu.

Dana 12. prosinca 2023. godine u Područnom uredu POSI u Rijeci, u suradnji s predstavnicima Udruge za mlade i studente s invaliditetom Primorsko-goranske županije „Znam“, održana je radionica o specifičnostima i načinima komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta za zaposlenike riječkog taxi prijevoznika Taxi Fiume. Sudjelovanje OSI u društvu, bilo da je riječ o odlasku k liječniku i/ili pohađanju nastave studija, uvelike je određeno pristupačnosti i dostupnosti javnog gradskog prijevoza i/ili usluga taksi prijevoznika. Brojne su prepreke na koje nailaze osobe s invaliditetom u korištenju usluge prijevoza, od onih arhitektonske naravi, komunikacijske, društvene itd. kao i mogućnosti da

uslugu dobiju pravovremeno i kvalitetno te pritom budu tretirane s poštovanjem. Navedene prepreke OSI stavljaju u neravnopravan položaj i diskriminiraju po osnovi invaliditeta i zdravstvenog stanja. Radi izjednačavanja mogućnosti OSI na konzumiranje usluge prijevoza na ravnopravnoj osnovi s drugima, iznimno je važno započeti obrazovanjem djelatnika o ljudskim pravima. Upravo je i ova radionica bila organizirana s ciljem unaprjeđenja znanja i vještina za ostvarivanje što kvalitetnije komunikacije i odnošenja prema osobama s invaliditetom prilikom pružanja usluge prijevoza od strane taksi prijevoznika Taxi Fiume. Radionica je ujedno bila i prilika da se razmjene iskustva te ponude konstruktivni prijedlozi za unaprjeđenje usluge prijevoza u odnosu na korisnike s invaliditetom. Predstavnici Udruge za mlade i studente s invaliditetom Primorsko-goranske županije „Znam“ ponudili su održavanje daljnjih edukacija za vozače taxi prijevoznika Taxi Fiume na kojima će biti prikazan pravilan postupak prijevoza osoba koje koriste invalidska kolica, nuđenje podrške pri pristupu vozilu, pohrani invalidskih kolica u prtljažnik itd. U cilju osiguravanja učinkovitog i sigurnog prijevoza, predložena je i nabavka specijaliziranih prijevoznih sredstava. Vjerujemo da će održana radionica kao i iznijete preporuke i prijedlozi poslužiti kao smjernice i putokazi u poboljšanju dostupnosti, pristupačnosti i kvaliteti pružanja usluge prijevoza te time djelovati na prevenciju negativnih percepcija i uklanjanja predrasuda o osobama s invaliditetom. U organizaciji radionice sudjelovale su savjetnica i stručna suradnica pravobranitelja.

Centar za profesionalnu rehabilitaciju Osijek i POSI zajednički su organizirali edukativno predavanje za DTUR, njihove roditelje, nastavnike i stručne suradnike Ugostiteljsko turističke škole Osijek, Medicinske škole Osijek, Tehničke škole i prirodoslovne gimnazije Ruđera Boškovića Osijek. Predavanje je održano 13. prosinca 2023. godine u Ugostiteljsko turističkoj školi, a jedno od izlaganja održao je savjetnik pravobranitelja.

Zamjenik pravobranitelja održao je 19. prosinca 2023. godine na Policijskoj akademiji „Prvi hrvatski redarstvenik“ u Zagrebu predavanje na temu „Institucija Pravobranitelja za osobe s invaliditetom i posebnosti u postupanjima“. Predavanje je održano policijskim službenicima za mladež, polaznicima IV. modula – Nasilje u obitelji, Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji. Kroz ovo predavanje i ovogodišnja generacija polaznika tečaja, policijskih službenica i službenika iz policijskih uprava s područja cijele RH, imala je prilike upoznati s ovlastima i nadležnostima pravobraniteljskih institucija, posebno ovlastima i radom POSI, primjenom odgovarajuće terminologije oslovljavanja OSI, zakonskim okvirom koji se odnosi na OSI, a važnim za postupanja policijskih službenika, načinima ispravne komunikacije te čuti o primjerima iz prakse i savjetima za buduća postupanja. Sudjelovanje u realizaciji modula Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji nastavak je uspješne suradnje POSI s Policijskom akademijom „Prvi hrvatski redarstvenik“, Službom za cjeloživotno obrazovanje.

Obilježavanje važnih datuma

POSI i Zajednica saveza osoba s invaliditetom Hrvatske obilježili su 8. ožujka - Međunarodni dan žena, na tribini grada Zagreba, 8. ožujka 2023. godine. Tema koju je predložila organizacija UN Women: Uključivanje žena u tehnologiju, poticanje učenja i unaprjeđivanja njihovih digitalnih vještina te prepoznavanja potencijala digitalne naobrazbe, a time i potencijala društvene i ekonomske dobrobiti, predstavlja put na kojemu žene nalaze brojne prepreke, a on biva naročito izazovan u slučaju postojanja invaliditeta žene, djevojaka i djevojčica s teškoćama u razvoju. Na tribini je između ostalog zaključeno da prevenciju digitalnog nasilja treba započeti na razini pojedinca i obitelji, a zatim škola te čitave društvene zajednice. Činjenicom da se oblik vršnjačkog nasilja prelio i na digitalni svijet, neophodne su preventivne edukacije posebno usmjerene na prepoznavanje digitalnog nasilja te pravodobne i učinkovite reakcije. Ključno je osnažiti djevojčice i žene da teže ka rodnoj jednakosti i digitalnoj dostupnosti te im otkriti da se uložnim trudom i radom uživaju povoljne posljedice digitalnog obrazovanja.

U organizaciji Centra za odgoj i obrazovanje Juraj Bonači Split u prostorijama Gradske knjižnice Marko Marulić Split dana 21. ožujka 2023. godine obilježen je Dan osoba s Down sindromom. Navedeno obilježavanje održano je kao prikaz putovanja kroz izvaninstitucionalnu skrb i podršku u zajednici osoba s Down sindromom i to u tri koraka. Obilježavanju je prisustvovala savjetnica pravobranitelja.

Učenici 6. i 8. razreda Osnovne škole Ivana Meštrovića uključeni u izvannastavnu aktivnost građanskog odgoja i obrazovanja ZAG (Zajednica aktivnih građana) u pratnji učiteljice posjetili su 15. ožujka 2023. godine POSI.

U petak, 17. veljače 2023. godine u sportskoj dvorani Zatvora u Zagrebu održana je svečana prisega polaznika 42. temeljnog tečaja pravosudne policije. Ovaj se tečaj provodio od 17. listopada 2022. godine do danas u Centru za izobrazbu i Zatvoru u Zagrebu. Tečaj je pohađalo i uspješno završilo svih 21 polaznika među kojima su jedna službenica, tri vježbenice i 17 vježbenika iz kaznionica u Glini i Lipovici-Popovači, zatvora u Bjelovaru, Dubrovniku, Karlovcu, Osijeku, Rijeci, Šibeniku, Zadru i Zagrebu. Temeljne zadaće ovog sustava su zaštita društva od počinitelja kaznenih djela i postizanje svrhe izvršavanja kazne zatvora kroz organizaciju života zatvorenika i motivaciju zatvorenika za osposobljavanje na samostalni život na slobodi u skladu s društvenim normama, istovremeno umanjujući štetne posljedice koje uvjetuje život u zatvoru. U ime POSI svečanosti je prisustvovao zamjenik pravobranitelja.

Na splitskom Zvončacu održan donacijski piknik udruge Autizam 365 i obilježen Svjetski dan svjesnosti o autizmu - Povodom obilježavanja Svjetskog dana svjesnosti o autizmu, udruga Autizam 365 je 2. travnja 2023. godine organizirala donacijski piknik u splitskom parku Zvončac. Udrugu Autizam 365 osnovali su roditelji iz Vijeća roditelja Centra za autizam Split kako bi potaknuli rješavanje problema s kojima se susreću u svakodnevnom životu, kako djeca i odrasli s autizmom tako i njihove obitelji.

Sudjelovanja na događanjima usmjerenim na podizanje razine svijesti

Povodom 15. listopada - Međunarodnog dana bijelog štapa, u Osijeku je 13. listopada 2023. godine u organizaciji Športske udruge slijepih Svjetlost Osijek provedena tradicionalna akcija „Prošetajmo zajedno“. Akciju je podržao te u svim događanjima i aktivno sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Kršćanska humanitarna udruga „Putevi milosti“ organizirala je za svoje članove, zainteresirane osobe s invaliditetom, djelatnike i volontere, edukativnu radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 25. srpnja 2023. godine u prostorijama Udruge u Osijeku, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Dana 6. lipnja 2023. godine Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku organizirala je „Dan održivosti“. Cjelodnevne aktivnosti obilježavanja „Dana održivosti“ odvijale su se u prostorijama i prostorima Akademije, a na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Dana 20. svibnja 2023. godine Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije organiziralo je obilježavanje Svjetskog dan multiple skleroze (30. svibnja). Aktivnosti obilježavanja provedene su na više lokacija u gradu Osijeku, a na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije organiziralo je za svoje članove, djelatnike, volontere i osobne asistente, radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 16. svibnja 2023. godine u prostorijama Društva u Vukovaru, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Dana 16. svibnja 2023. godine u Hotelu Lav u Vukovaru, povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar organizirala je premijerno prikazivanje filma „Savršeni svijet“. Na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Dana 2. travnja 2023. godine u Osijeku je u organizaciji Udruge obitelji djece s autizmom „DAR“ obilježen Svjetski dan svjesnosti o autizmu. Obilježavanje je organizirano na Trgu Ante Starčevića u Osijeku te je na istom sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Centar za odgoj i obrazovanje Ivan Štark Osijek i Centar za autizam Osijek, u suradnji s POSI, organizirali su radionice za roditelje djece s teškoćama u razvoju. Radionice su održane 24. i 25. travnja 2023. godine, a vodio ih je savjetnik pravobranitelja.

Dana 13. prosinca 2023. godine na Sveučilištu u Rijeci obilježen je Međunarodni dan osoba s invaliditetom i Međunarodni dan ljudskih prava te su prigodno dodijeljene dvije studentske nagrade u kategorijama „Akademske uspješnosti“ i „Doprinos sveučilišnim vrijednostima otvorenosti, uključivosti i poštivanja različitosti“. Povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, 3. prosinca 2023. godine, u Kulturnom centru Osijek održana je projekcija izraelskog dokumentarnog filma „Savršen“. Na projekciji filma prisustvovao je savjetnik pravobranitelja.

Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ obilježavao je trideset godina rada svog Odjela integracije. Tim povodom, 9. listopada 2023. godine u Kulturnom centru Osijek svečano je otvorena izložba (Ne)vidljive slike, kao jedno od događanja kojim je obilježena značajna obljetnica. Na svečanom otvorenju izložbe prisustvovao je savjetnik pravobranitelja.

Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, zajedno sa suorganizatorima i partnerima, organizirala je 3. međunarodnu umjetničku i znanstvenu konferenciju Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju. Konferencija je održana 1. i 2. prosinca 2023. godine u prostorima Akademije i Kineziološkog fakulteta u Osijeku, a na svečanom otvorenju, predavanjima i radionicama koje su održane u sklopu konferencije prisustvovali su savjetnik i stručna suradnica pravobranitelja.

Dana 20. travnja 2023. godine u prostorijama Razvojne agencije Šibensko-kninske županije - Adriatic Bussines Centre, u organizaciji Centra za socijalnu inkluziju Šibenik i povodom obilježavanja 20 godina rada Centra, održana je panel rasprava „Neovisno življenje - uloga različitih dionika“. Tema panel rasprave bila je uloga različitih dionika, lokalnih i nacionalnih, u ostvarenju načela neovisnog življenja za osobe s invaliditetom.

Udruga paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije (UPIT) je u sklopu provedbe projekta UPiT2Go organizirala okrugli stol na temu međumjesnog prijevoza prilagođenog osobama s najtežim invaliditetom. Okrugli stol održan je dana 25. travnja 2023. godine u Kulturnom centru u Osijeku na kojem je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Udruga osoba s invaliditetom grada Požege i Požeško-slavonske županije organizirala je Okrugli stol na temu pristupačnost i mobilnosti za osobe s invaliditetom. Okrugli stol održan je 15. lipnja 2023. godine u prostorijama HGK u Požegi, a na istom je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

U sklopu projekta „Podrška deinstitucionalizacije djece s teškoćama u razvoju na području Urbane aglomeracije Splita“, u prostorijama splitske Udruge Inkludo je 30. listopada 2023. godine održan okrugli stol pod nazivom „Deinstitucionalizacija - što, kako i zašto?“. Cilj okruglog stola bio je naglasiti važnost i dobrobit deinstitucionalizacije naspram institucionalizacije, i upoznati se s aktivnostima i ciljevima projekta, kao i aktivnostima organizacija koji svojim radom i primjerima dobre prakse doprinose procesu deinstitucionalizacije i prevencije institucionalizacije. Na okruglom stolu su tako predstavljeni rad i djelovanje Udruge Inkludo iz Splita, Međimurske udruge za ranu intervenciju u djetinjstvu (MURID) iz Čakovca, Rehabilitacijskog centra Silver iz Zagreba, Udruge Lastavice i Udruge Srce iz Splita, te Centra za pružanje usluga u zajednici Maestral iz Splita. Svaka od udruga i ustanova, kroz različite programe i usluge, doprinosi osnaživanju korisnika za što samostalniji život u zajednici, kao preduvjetu prevenciji institucionalizacije. Kroz raspravu je posebno naglašena potreba ostvarivanja sustavne financijske potpore organizacijama civilnog društva koje pružaju socijalne usluge koje su nezaobilazne u ostvarivanju ciljeva deinstitucionalizacije i stvaranju inkluzivnog društva, kao i stvaranje jedinstvene baze podataka o pružateljima usluga kako bi roditelje djece s teškoćama i osobe s

invaliditetom imali ažuran i dostupan izvor informacija o pružateljima potrebnih usluga na svom području. Na okruglom stolu je u ime POSI sudjelovala savjetnica pravobraniteljica.

Priopćenja za javnost

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena POSI je priopćenjem prenio temu koje je istaknuo UN: „DigitALL: Inovacija i tehnologija za rodnu ravnopravnost“. Naglasili smo da je uključivanje žena u tehnologiju, poticanje učenja i unaprjeđivanja njihovih digitalnih vještina te prepoznavanja potencijala digitalne naobrazbe, a time i potencijala društvene i ekonomske dobrobiti, predstavlja put na kojemu žene nalaze brojne prepreke, a on biva naročito izazovan u slučaju postojanja invaliditeta žene, djevojaka i djevojčica s teškoćama u razvoju.

U travnju smo se obratili javnosti povodom obilježavanja Svjetskog dana svjesnosti o autizmu. Upozorili smo da su neprepoznavanje specifičnosti problematike i otpori sustavnim rješenjima na najvišoj razini državne vlasti doveli do toga da kvaliteta života osoba s autizmom u RH zaostaje za onom u razvijenijim zemljama i oni ne mogu razviti svoje pune potencijale već ih se učestalo hospitalizira na psihijatrijskim odjelima, a kad se njihove obitelji više ne mogu brinuti o njima, smješta ih se u ustanove kao jedino preostalo rješenje. Apelirali smo na nadležna tijela da žurno i bez daljnjeg odlaganja poduzmu potrebne mjere kako bi djeca i odrasle osobe s poremećajem iz spektra autizma u Hrvatskoj dobile onu podršku koju zaslužuju i na koju imaju pravo.

Povodom medijskih napisa o različitim oblicima nasilja učinjenim prema djeci s teškoćama u razvoju od strane njihovih vršnjaka uputili smo priopćenje za javnost u kojem smo upozorili da predrasude društva, stigma, diskriminacija i neinformiranost o invaliditetu i razvojnim teškoćama djece doprinose jačanju svih oblika nasilja nad DTUR. Rizik od nasilja i diskriminacije se povećavaju uzajamnim djelovanjem invaliditeta, siromaštva, društvene izolacije i rodne nejednakosti, a posljedice za djecu imaju dugotrajan i ozbiljan utjecaj na njihovo zdravlje, dobrobit i životne ishode.

Prilikom predstavljanja publikacije u kojoj je objavljeno istraživanje o seksualnosti osoba s invaliditetom priopćenjem za javnost progovorili smo o ovoj važnoj temi i istaknuli da jedino ustrajnim, kontinuiranim i upornim radom na promjeni svijesti cjelokupnog društvenog okruženja, možemo stvoriti preduvjete da se na seksualnost osoba s invaliditetom gleda jednako kao i na seksualnost osoba bez invaliditeta.

POSI je u svibnju 2023. godine povodom postavljanja ploča splitskim sportašima s invaliditetom izdao priopćenje u kojem je istaknuto kako je Split grad olimpijskih pobjednika, a Staza slave splitskog sporta simbolični je podsjetnik na iznimna postignuća splitskih sportaša. Od postavljanja Staze splitskog sporta na Zapadnoj obali u travnju 2013. godine, olimpijci s invaliditetom bili su nepravedno izostavljeni te među 76 postavljenih brončanih ploča nijedna nije nosila ime nekog od olimpijaca s invaliditetom. Postavljanje ploča splitskim paraolimpijcima u svrhu njihovog izjednačavanja s olimpijskim pobjednicima ustrajno smo zagovarali duže vrijeme, smatrajući ga važnim kako zbog odavanja zasluženog priznanja za trud, rad i uspjeh splitskih paraolimpijaca tako i zbog slanja poruke o prihvaćanju i jednakosti osoba s invaliditetom u sportu i društvu općenito. Pozdravili smo organizaciju svečanosti postavljanja ploča kojom se nakon deset godina nepravedne zapostavljenosti splitskih olimpijaca s invaliditetom, zakonska izjednačenost u statusu sportaša s invaliditetom konačno ostvaruje i na simboličkoj razini. Postavljene ploče služit će građanima i posjetiteljima Splita kao trajni podsjetnik na vrhunske sportske rezultate splitskih paraolimpijaca, ali i na važnost ostvarivanja ravnopravnosti osoba s invaliditetom kako u sportu tako i u svim područjima života.“

U rujnu smo priopćenjem reagirali povodom slučaja djevojčice s autizmom kojoj je odbijen hitni smještaj i pozvali na hitno je osiguravanje podrške obiteljima osoba s invaliditetom i odmor od skrbi.

Povodom Nacionalnog dana borbe protiv nasilja nad ženama u priopćenju za javnost smo istaknuli kako je nasilja nad ženama s invaliditetom složen društveni i osobni problem koji se ne može riješiti jednostavnim zakonskim rješenjima, već sveobuhvatnim mjerama i podrškama putem izgrađenog

sustava javno financiranih podrški za sve osobe s invaliditetom, a time posredno i osoba s invaliditetom koje su žrtve nasilja.

U listopadu je POSI uputio priopćenje za javnost povodom Svjetskog dana mentalnog zdravlja - Hrvatska ne provodi planove osiguravanja podrške osobama s teškoćama mentalnog zdravlja u zajednici. U priopćenju smo upozorili da od 8.378 osoba koje u RH prema podacima MROSP-a žive u ustanovama socijalne skrbi više od polovice njih čine osobe s teškoćama mentalnog zdravlja. Pozvali smo nadležne da se ubrza proces deinstitutionalizacije i da se osobama s teškoćama mentalnog zdravlja kao i svim drugim OSI omogući da žive u zajednici s osiguranim uslugama podrške i da se žurno i bez odlaganja iskoriste za to osigurana sredstva.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana osoba s invaliditetom 3. prosinca u priopćenju javnosti istaknuli smo veliki napredak postignut donošenjem Zakona o osobnoj asistenciji i najavljenim donošenjem Zakona o inkluzivnom dodatku. Upozorili smo da se ta poboljšanja neće odnositi na osobe s invaliditetom koje su u najtežoj situaciji isključenosti, njih preko 8.300 koje još uvijek žive u ustanovama uz nekoliko tisuća onih koji žive u organiziranom stanovanju i u udomiteljskim obiteljima. Opetovano smo pozvali sve nadležne da se ubrza proces deinstitutionalizacije i da se svim osobama s invaliditetom omogući život u zajednici s osiguranim uslugama podrške i da se žurno i bez odlaganja iskoriste za to dostupna i osigurana financijska sredstva.

S obzirom da je krajem 2023. godine zaokruženo punih pet godina rada Područnog ureda POSI u Osijeku, tim povodom izdano je priopćenje za lokalne medije u kojemu je istaknuto sljedeće: „Približavajući se kraju 2023. godine možemo se osvrnuti na punih pet godina rada Područnog ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Osijeku, prvog područnog ureda ove institucije koji je s radom započeo u studenom 2018. godine i nadležan je za područje Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske, Virovitičko-podravske i Vukovarsko-srijemske županije, područja na kojem živi više od 117.000 osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju. Brojnost i vrsta obraćanja Područnom uredu Osijek te pozitivne povratne informacije od samih građana, potvrdile su opravdanost dugogodišnje inicijative OSI i obitelji DTUR kojom se zahtijevalo otvaranje područnih ureda POSI i u krajevima udaljenijim od Zagreba. Naime, tijekom pet godina rada Područnog ureda u Osijeku, POSI-u se obratilo preko 2.300 osoba s invaliditetom, članova njihovih obitelji, predstavnika udruga, ustanova i institucija te zainteresiranih građana s područja Slavonije, Baranje i Srijema. Povećanje broja obraćanja u odnosu na razdoblje prije otvaranja Područnog ureda, ali i povratne reakcije samih OSI ukazuju kako je Područni ured Osijek prepoznat kao mjesto na kojem se OSI mogu pouzdano i sveobuhvatno savjetovati o načinu ostvarivanja prava koja im pripadaju na temelju invaliditeta, ali i kao mjesto na kojem mogu očekivati pomoć i zaštitu u slučaju kršenja ljudskih prava i diskriminacije. Savjetovanjem OSI o pravima koja imaju te uspješnim rješavanjem pojedinačnih slučajeva kršenja prava i diskriminacije na temelju invaliditeta, Područni ured Osijek doprinosi ostvarivanju učinkovitije zaštite prava osoba s invaliditetom podjednako u svim krajevima Republike Hrvatske. Osim postupanja koja se provode povodom obraćanja građana, djelatnici Područnog ureda Osijek sudjelovali su na više od 300 događanja (konferencije, javne tribine, seminari, edukativne radionice, okrugli stolovi, panel rasprave, stručni skupovi, radni sastanci i dr.), koja su za cilj imala unaprjeđivanje položaja OSI u društvu i iznošenje prijedloga mjera za izjednačavanje mogućnosti za OSI. Također, kroz preko 430 pojavljivanja u medijima kontinuirano su se aktualizirale teme od značaja za OSI i DTUR te se i na taj način doprinosilo podizanju razine svijesti građana o specifičnosti položaja OSI, o njihovim pravima i načinima suzbijanja diskriminacije. Djelatnici Područnog ureda Osijek proveli su preko 60 obilazaka prostora u kojima borave, rade ili su smještene OSI, radi uvida u način ostvarivanja brige o njima, a pružajući podršku i surađujući u nekoliko desetaka projekata koje su provodili različiti subjekti (npr. županije, gradovi, škole, udruge i dr.) provedene su brojne aktivnosti kojima se izravno utjecalo na poboljšanje kvalitete života OSI, DTUR i članova njihovih obitelji na području Slavonije, Baranje i Srijema.

2.28.1. Edukacija o specifičnostima osoba s invaliditetom

U svrhu podizanja razine svijesti o specifičnostima i potrebama osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju i njihovih obitelji, predstavnici Pravobranitelja za osobe s invaliditetom provodili su različite edukativne radionice i predavanja. U nastavku i prema poglavljima ovog Izvješća, ističemo one koje su održane tijekom 2023. godine:

U Zagrebu je 30. siječnja održana edukacija o ostvarivanju primjerenog kontakta i specifičnostima zdravstvene skrbi za osobe s invaliditetom polaznika Studija sestrinstva na Zdravstvenom veleučilištu Zagreb. Edukacija nastavak uspješne suradnje Pravobranitelja i HZJZ-a pokrenuta zbog predstavi i pritužbi koje Pravobranitelj svake godine zaprima od OSI vezano za neodgovarajuće načine komunikacije s zdravstvenim djelatnicima. Uvodno izlaganje održao je zamjenik pravobranitelja.

Ministarstvo turizma i sporta i POSI nastavili su tijekom 2023. godine održavanje radionica o pristupačnom turizmu, mogućnostima i prilikama koje ulaganja u pristupačni turizam otvaraju. Održane su ukupno pet radionice i završna konferencija. Prva radionica održana je u Šibeniku, 23. ožujka, s temom pristupačnosti plaža, nacionalnih parkova i parkova prirode. Druga radionica održana je u Makarskoj, 5. travnja, gdje su sudionici imali prilike ovladavanja vještinama potrebnim za komunikaciju s gostima s invaliditetom. U Zagrebu je 11. svibnja održana treća radionica na kojoj su stručnjaci arhitekti izložili prikaz rješavanja sa svoje strane. Sljedeća radionica održana je u Slavanskom Brodu, 13. rujna, a bavila se kreiranjem turističkog proizvoda iz perspektive pristupačnosti kako bi svi naši gosti imali mogućnost jednakog doživljaja. Posljednja radionica ovogodišnjeg ciklusa održana je u Poreču, 18. listopada, s temama brige o gostu s naglaskom na mogućnosti digitalnih rješenja. Ciklus je 2023. godine završen konferencijom održanom 21. studenog u Zagrebu. U realizaciji radionica i konferencije uz djelatnike Ministarstva sudjelovali su zamjenik i savjetnici pravobranitelja.

U Osijeku, Splitu i Rijeci održana radionica za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“ - U organizaciji Pravosudne akademije savjetnici pravobranitelja iz Područnih ureda Pravobranitelja održali su 4. i 5. travnja 2023. godine pri Županijskim sudovima u Osijeku, Splitu i Rijeci edukacije za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“. Pravosudni djelatnici na taj način su upoznati s kodifikacijom međunarodnopravne zaštite prava osoba s invaliditetom i implementacijom u pravni poredak Republike Hrvatske, a predstavljena im je i uloga Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u zaštiti tih prava i suzbijanju diskriminacije temeljem invaliditeta. Pravosudnim djelatnicima su predstavljene temeljne promjene koje je u naše društvo unijela Konvencija o pravima osoba s invaliditetom kao najznačajniji međunarodno pravni dokument za osobe s invaliditetom. Poseban naglasak radionice bio je na važnosti korištenja primjerene terminologije te bontona, odnosno primjerenog načina komunikacije i odnosa prema osobama s invaliditetom. Putem praktičnih vježbi i primjera ukazalo se na načine ostvarivanja primjerenog kontakta i komunikacije s osobama s invaliditetom različitih vrsta oštećenja. Kroz teorijsko izlaganje, radioničke vježbe i međusobnu komunikaciju istaknula se važnost promicanja kvalitete života osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju, a kako bi se u tome postigao progres, iznijet je zaključak o važnosti doprinosa svih članova društva. Preduvjet za to su stavovi i razmišljanja bez predrasuda.

U sklopu edukacije W.I.C. (eng. Workplace Inclusion Champion) zamjenik pravobranitelja održao je 8. svibnja 2022. godine predavanje u okviru Modula 5 – Disability o načinima ostvarivanja inkluzije osoba s invaliditetom na tržištu rada. Ovim treningom promoviraju se uz potporu Europske komisije hrvatska, slovenska i rumunjska Povelja o raznolikosti, a sudionici imaju prilike razmatrati politike raznolikosti i uključivosti na praktičan i interaktivan način.

Predavanje polaznicima 43., 44. i 45. temeljnog tečaja za službenike odjela osiguranja u kaznionicama i zatvorima - Kao nastavak višegodišnje suradnje Pravobranitelja za osobe s invaliditetom s Centrom za izobrazbu Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave zamjenik pravobranitelja održao je predavanja na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu“ na tečajevima održanim tijekom 2023. godine (20. lipnja u Zagrebu, 14. rujna u Požegi i 25. rujna u Zagrebu). Temeljne tečajeve pravosudne policije pohađaju službenici koji su primljeni u državnu službu

za službenike pravosudne policije zatvorskog sustava, a radi osposobljavanja za samostalan rad i polaganja stručnog ispita za zvanje. Tijekom ovog predavanja polaznicama i polaznicima je predstavljen rad i nadležnosti pravobraniteljskih institucija u RH, posebno POSI, podatci o zastupljenosti osoba s invaliditetom u RH, međunarodni i nacionalni pravni okvir ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, osnovni pojmovi vezani za pojavu diskriminacije, a posebna pažnja posvećena je predstavljanjem odgovarajućih načina postupanja s osobama različitih vrsta invaliditeta, kao i načinima odgovarajuće komunikacije.

U sklopu aktivne suradnje Pravnog fakulteta Osijek i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, 13. studenog 2023. godine organizirano je predavanje za studente Stručnog prijediplomskog Upravnog studija, a 5. prosinca 2023. godine organiziran je posjet studenata pete godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Pravo, Područnom uredu POSI u Osijeku.

Navedene aktivnosti provedene su s ciljem upoznavanja budućih pravnika o njihovoj ulozi u izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom. Naime, studenti prava u svom budućem profesionalnom radu često će biti u prilici donositi odluke koje izravno utječu na živote osoba s invaliditetom. Budući pravnici, referenti, savjetnici, službenici u javnim tijelima i ustanovama, pravosudni djelatnici, odvjetnici, ravnatelji ustanova, ali i mogući kreatori lokalnih i nacionalnih politika (npr. gradonačelnici, ministri, načelnici i dr.), svojim odlukama izravno i neizravno će utjecati na ostvarivanje različitih prava osoba s invaliditetom, zaštitu od diskriminacije, zapošljavanje i općenito stvaranje predujeta za uključivanje djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom u svakodnevne životne aktivnosti. Studenti su se tako imali priliku upoznati sa djelokrugom i načinom rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom te ulogom u zaštiti prava osoba s invaliditetom, a poseban naglasak stavljen je na rad Područnog ureda u Osijeku. Primjerima iz prakse prikazano je tko i u kojim situacijama te na koji način se može obratiti POSI te koje su aktivnosti koje Pravobranitelj za osobe s invaliditetom provodi po zaprimljenim obraćanjima. Teorijskim izlaganjem, ali i praktičnim vježbama studenti su upoznati sa temeljnim promjenama koje je u naše društvo unijela Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, pobliže su im se pojasnila prava osoba s invaliditetom i kroz konkretne primjere iz prakse pokušalo ih se osvijestiti o važnosti prihvaćanja i postupanja u skladu s načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna u svim područjima svakodnevnog življenja. Ukazano je na važnost korištenja odgovarajuće terminologije, primjenu odgovarajućih modela prilikom komunikacije te obveze iz KPOSI kao najznačajnijeg međunarodno-pravnog dokumenta za osobe s invaliditetom. Studentima je pojašnjena promjena u načinu gledanja na invaliditet i osobe s invaliditetom te shvaćanje invaliditeta kao pitanja ljudskih prava, razlika između modaliteta invaliditeta, kao i odnos osoba koje kroz obavljanje svojih poslova dolaze u kontakt sa osobama s invaliditetom. S obzirom na kolegije u sklopu kojih su aktivnosti organizirane, poseban naglasak stavljen je na primjere kršenja prava i diskriminacije osoba s invaliditetom od strane javnopravnih tijela, kako u slučajevima u kojima se osobe s invaliditetom nalaze kao stranke u upravnim postupcima (ostvarivanje prava u različitim sustavima), tako i u slučajevima u kojima odluke tih tijela utječu na njihove živote (npr. zapošljavanje, osiguranje pristupačnosti, mobilnosti i sl.). Uz prikaz primjera kršenja prava, studentima su ujedno predstavljeni i pozitivni primjeri koji im mogu biti smjernice u njihovu budućem radu.

Seminar za pružatelje usluga u turizmu „Pristupačni i inkluzivni turizam“ - U sklopu provedbe projekta Inklusivtour, projektni partneri organizirali su dvodnevni seminar za pružatelje usluga u turizmu, na temu „Pristupačni i inkluzivni turizam“. Seminar se održavao 7. i 8. ožujka 2023. godine u Karancu u Baranji, a jedno od predavanja održao je savjetnik pravobranitelja. Seminar je organiziran kao jedna od projektnih aktivnosti kojima se želi podići razina svijesti pružatelja usluga u turizmu o ulozi koju imaju u stvaranju inkluzivnog okruženja i osiguranju jednakih mogućnosti za osobe s invaliditetom, kako za one koji kao turisti žele posjetiti neku destinaciju, u ovom slučaju Slavoniju i Baranju, tako i za one osobe s invaliditetom koji su u potrazi za zaposlenjem u turističkom sektoru. Savjetnik pravobranitelja održao je predavanje kojim su okupljeni pružatelji usluga u turizmu i predstavnici ostalih dionika koji sudjeluju u kreiranju turističke ponude upoznati s obvezom osiguranja pristupačnosti turističkih usluga, s posebnim osvrtom na izazove i prepreke na koje osobe s invaliditetom nailaze kao turisti. Tijekom

predavanja su predstavljeni primjeri dobre prakse i prijedlozi kako se postupajući po načelima razumne prilagodbe i univerzalnog dizajna te prepreke mogu ukloniti. Posebno je naglašeno kako osiguranje pristupačnosti turističkih usluga i proizvoda osobama s invaliditetom nije samo obveza svih dionika u društvu, nego je i prilika za pružatelje usluga da iskoriste potencijal koji postoji u tako obogaćenoj ponudi. Vlasnicima objekata i djelatnicima u turizmu ukazano je na važnost korištenja primjerene terminologije te im je pojašnjeno zašto je važno koristiti npr. izraz osoba s invaliditetom umjesto invalid, dijete s teškoćama u razvoju umjesto dijete s posebnim potrebama i sl. Poseban naglasak stavljen je na bonton, odnosno primjeren način komunikacije i odnosa prema osobama s različitim vrstama oštećenja te su prikazani praktični primjeri o načinu prilagodbe pružanja usluge gostu s oštećenjem vida, oštećenjem sluha, gostu s tjelesnim oštećenjem, gostu s poremećajem iz spektra autizma te gostu s intelektualnim teškoćama. Zaključno, ukazano je na dostupne oblike potpora i mogućnosti (npr. EU fondovi, natječaji i javni pozivi ministarstava, županijske, gradske i općinske potpore i sl.) koje se mogu koristiti s ciljem uklanjanja prepreka i osiguranja pristupačnosti turističke ponude turistima s invaliditetom.

Prema Godišnjem planu i programu rada Centra za izobrazbu za 2023. godinu zamjenik pravobranitelja održao je 16. ožujka 2023. godine online predavanje na temu „Osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu Republike Hrvatske“. Sudionici ove edukacije bili su četrdeset jedna/jedan službenica i službenik zatvorskog sustava i probacije među kojima psiholozi, pedagozi, liječnici, medicinske sestre, pravnici, socijalni radnici i ekonomisti iz cijele Hrvatske (zatvora iz Zagreba, Osijeka, Rijeke, Karlovca, Pule i Gospića; kazionica iz Požege, Turopolja, Lepoglave, Valture i Gline; probacijskih ureda iz Pule i Rijeke; Odgojnog zavoda u Turopolju, te Centra za dijagnostiku u Zagrebu i Centra za izobrazbu). Teme ovog predavanja odnosile su se na OSI u svijetu, Europi i RRH, osobe s invaliditetom u zatvorskom sustavu, korištenje odgovarajuće i ispravne terminologije s obzirom na invaliditet, međunarodni i nacionalni pravni okvir, osnovne informacije o Nacionalnom preventivnom mehanizmu, pojavnost diskriminacije na osnovi invaliditeta i načini izbjegavanja diskriminirajućih postupaka, te osnovne informacije o načinima odgovarajuće komunikacije s osobama različitih vrsta invaliditeta.

U MRRFEU-u su 27. travnja i 19. rujna 2023. godine u sklopu edukacije zaposlenika u europskim i investicijskim fondovima (ESI fondovima) održane radionice o antidiskriminaciji, ravnopravnosti spolova i primjeni Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom. Bile su to posljednja planirane radionice u 2023. godini koje su se održavale u sklopu programa godišnje izobrazbe zaposlenika koji rade u sustavu upravljanja i kontrole europskih strukturnih i investicijskih fondova od 2015. godine. Temu o pravnom okviru zaštite prava osoba s invaliditetom i primjeni KPOSI s brojnim konkretnim primjerima iz života i prakse, izlagao je zamjenik pravobranitelja.

U MRRFEU 19. listopada 2023. godine održana je radionica „Antidiskriminacija, ravnopravnost spolova i primjena Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom u ESI fondovima“ za regionalne koordinate i predstavnike tijela državne uprave. Ova radionica je nastavak edukacija organiziranih zajedno od strane MRRFEU, MROSP te Državne škole za javnu upravu, u kojoj su sudjelovali POSI, Pučki pravobranitelj i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

U sklopu aktivne suradnje Pravnog fakulteta Osijek i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, 13. studenog 2023. godine organizirano je predavanje za studente Stručnog prijediplomskog Upravnog studija, a 5. prosinca 2023. godine organiziran je posjet studenata pete godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Pravo, Područnom uredu POSI u Osijeku.

Zamjenik pravobranitelja održao je 19. prosinca na Policijskoj akademiji „Prvi hrvatski redarstvenik“ u Zagrebu predavanje na temu „Institucija Pravobranitelj za osobe s invaliditetom i posebnosti u postupanjima“. Predavanje je održano policijskim službenicima za mladež, polaznicima IV. modula – Nasilje u obitelji, Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji. Kroz ovo predavanje i ovogodišnja generacija polaznika tečaja, policijskih službenica i službenika iz policijskih uprava s područja cijele RH, imala je prilike upoznati s ovlastima i nadležnostima pravobraniteljskih institucija, posebno ovlastima i radom Pravobranitelja za osobe s

invaliditetom, primjenom odgovarajuće terminologije oslovljavanja osoba s invaliditetom, zakonskim okvirom koji se odnosi na osobe s invaliditetom, a važnim za postupanja policijskih službenika, načinima ispravne komunikacije te čuti o primjerima iz prakse i savjetima za buduća postupanja. Poseban naglasak stavljen je na uspostavljanje odgovarajućeg načina komunikacije prilikom postupanja s osobama različitih vrsta invaliditeta.

2.28.2. Sudjelovanje na događanjima

U svrhu podizanja svijesti, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom je samostalno ili u suradnji s drugim institucijama i organizacijama civilnog društva organizirao različita događanja uživo ili putem online platformi. Djelatnici Pravobranitelja sudjelovali su na raznim događanjima koja su organizirale institucije, udruge i druge pravne osobe u Republici Hrvatskoj. Takvih događanja je bilo 455 od čega smo aktivno sudjelovali na 137 događanja – uvodnim izlaganjem ili sudjelovanjem u raspravi.

U Tuheljskim Toplicama 16. siječnja 2023. godine započeo je tradicionalni trodnevni kamp Hrvatskog saveza udruga osoba s intelektualnim teškoćama. Ovaj je kamp dio provedbe trogodišnjeg programa (2020.-2023.) MROSP-a pod nazivom „Kvalitetna edukacija udruga – put u nove izazove III“. Na kampu ove godine sudjeluje više od 100 sudionika, predstavnika udruga i klubova, osobe s intelektualnim teškoćama i njihovi roditelji, a izlaganja o temama važnim za osobe s intelektualnim teškoćama. Prvom danu kampa je prisustvovao i održao uvodnu riječ zamjenik pravobranitelja.

U sklopu provedbe projekta Inklutour, projektni partneri organizirali su dvodnevni seminar za pružatelje usluga u turizmu, na temu „Pristupačni i inkluzivni turizam“. Seminar se održavao 7. i 8. ožujka 2023. godine u Karancu u Baranji, a jedno od predavanja održao je savjetnik pravobranitelja.

Nacionalni studijski dani za djelatnike u obiteljskom pastoralu i pastoralu osoba s invaliditetom održani su 17. ožujka u Lječilištu Topusko. Organizatori su Vijeće i Uredi Hrvatske biskupske konferencije za život i obitelj i Vijeće Ureda Hrvatske biskupske konferencije za laike te Sisačka biskupija kao domaćin, Nacionalni studijski dani početak su trogodišnjeg pastoralnog ciklusa (od 2023. do 2025.) naslovljenog „Obitelji osoba s invaliditetom u krilu Crkve“. Kao glavni ciljevi ciklusa postavljeni su senzibiliziranje javnosti, ponajprije vjerničke, o položaju OSI, DTUR i njihovih obitelji u Crkvi i društvu općenito te sustavniji razvoj pastoralne skrbi o njima počevši od župnih zajednica. Pozdravni govor održao je zamjenik pravobranitelja.

Dana 2. travnja 2023. godine u Osijeku je u organizaciji Udruge obitelji djece s autizmom „DAR“ obilježen Svjetski dan svjesnosti o autizmu. Obilježavanje je organizirano na Trgu Ante Starčevića u Osijeku te je na istom sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

U organizaciji Pravosudne akademije savjetnici pravobranitelja iz Područnih ureda POSI održali su 4. i 5. travnja 2023. godine pri Županijskim sudovima u Osijeku, Splitu i Rijeci edukacije za pravosudne djelatnike na temu „Komunikacijske vještine, predrasude i stereotipi“.

Od 19. do 21. travnja 2023. godine u Osijeku se održavao IV. Kongres studenata Pravnog Fakulteta Osijek, pod nazivom „Budućnost pravne struke – suvremeni izazovi zapošljavanja“. Kongres se održao u prostorijama Pravnog fakulteta u Osijeku, a drugog dana Kongresa savjetnik pravobranitelja održao je izlaganje na temu „Zapošljavanje i rad osoba s invaliditetom iz perspektive Pravobranitelja za osobe s invaliditetom“.

Centar za odgoj i obrazovanje Ivan Štark Osijek i Centar za autizam Osijek, u suradnji sa Područnim uredom Pravobranitelja za osobe s invaliditetom Osijek, organizirali su radionice za roditelje djece s teškoćama u razvoju. Radionice su održane 24. i 25. travnja 2023. godine, a vodio ih je savjetnik pravobranitelja.

Udruga paraplegičara i tetraplegičara Osječko-baranjske županije (UPIT) je u sklopu provedbe projekta UPiT2Go organizirala okrugli stol na temu međumjesnog prijevoza prilagođenog osobama s najtežim

invaliditetom. Okrugli stol održan je dana 25. travnja 2023. godine u Kulturnom centru u Osijeku, a na istom je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Društvo multiple skleroze Vukovarsko-srijemske županije organiziralo je za svoje članove, djelatnike, volontere i osobne asistente, radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 16. svibnja 2023. godine u prostorijama Društva u Vukovaru, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Dana 16. svibnja 2023. godine u Hotelu Lav u Vukovaru, povodom obilježavanja Nacionalnog dana osoba s intelektualnim teškoćama, Udruga za osobe s intelektualnim oštećenjem „Golubica“ Vukovar organizirala je premijerno prikazivanje filma „Savršeni svijet“. Na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Dana 20. svibnja 2023. godine Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije organiziralo je obilježavanje Svjetskog dan multiple skleroze (30. svibnja). Aktivnosti obilježavanja provedene su na više lokacija u gradu Osijeku, a na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Dana 6. lipnja 2023. godine Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku organizirala je „Dan održivosti“. Cjelodnevne aktivnosti obilježavanja „Dana održivosti“ odvijale su se u prostorijama i prostorima Akademije, a na događanju je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Konferencija „Korak do kulture“ u organizaciji udruge Metamedij iz Pule o pravu na kulturu i potrebama u kulturi osoba s invaliditetom te djece i mladih s teškoćama u razvoju, održana je u sklopu projekta „U istom filmu – korak dalje“, 6. lipnja 2023. godine u dvorani Gradske knjižnice i čitaonice Pula. Zamjenik pravobranitelja održao je predavanje „Sudjelovanje osoba s invaliditetom, mladih i djece s teškoćama u kulturnom životu“.

U organizaciji HAKOM-a u Zagrebu je 14. lipnja održana Druga međunarodna konferencija "Accesible Future" - "Pristupačna budućnost" Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM). Uvodni govor održao je zamjenik pravobranitelja.

Udruga osoba s invaliditetom grada Požege i Požeško-slavonske županije organizirala je Okrugli stol na temu pristupačnost i mobilnosti za osobe s invaliditetom. Okrugli stol održan je 15. lipnja 2023. godine u prostorijama HGK u Požegi, a na istom je sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Kršćanska humanitarna udruga "Putevi milosti" organizirala je za svoje članove, zainteresirane osobe s invaliditetom, djelatnike i volontere, edukativnu radionicu na temu „Institucija pravobranitelja za osobe s invaliditetom i prava osoba s invaliditetom i djece s teškoćama u razvoju u Republici Hrvatskoj“. Radionica je održana 25. srpnja 2023. godine u prostorijama Udruge u Osijeku, a voditelj radionice bio je savjetnik pravobranitelja.

Centar za odgoj i obrazovanje „Vinko Bek“ obilježavao je trideset godina rada svog Odjela integracije. Tim povodom, 9. listopada 2023. godine u Kulturnom centru Osijek svečano je otvorena izložba (Ne)vidljive slike, kao jedno od događanja kojim će je obilježena značajna obljetnica. Na svečanom otvorenju izložbe prisustvovao je savjetnik pravobranitelja.

Povodom obilježavanja Međunarodnog dana bijelog štapa INA u Zagrebu je okupljenim zaposlenicima organizirala događanje na kojem je prikazana predstava Kazališne udruge MIST - MIST teatar, nakon koje su predstavljeno posebni gosti događanja Gemma i Gracie, budući psi pomagači koji se trenutno nalaze na socijalizaciji kod zaposlenika Ine. Uvodnu riječ održao je zamjenik pravobranitelja.

Povodom 15. listopada - Međunarodnog dana bijelog štapa, u Osijeku je 13. listopada 2023. godine u organizaciji Športske udruge slijepih Svjetlost Osijek provedena tradicionalna akcija „Prošetajmo zajedno“. Akciju je podržao te u svim događanjima i aktivno sudjelovao savjetnik pravobranitelja.

Dana 7. studenog 2023. godine u Osijeku je održana završna konferencija projekta Inklutour. Konferencija je održana u osječkoj Staroj pekari te je na njoj sudjelovao i savjetnik pravobranitelja.

U Zagrebu je 9. studenog u organizaciji Hrvatskog poslovnog savjeta za održivi razvoj (HR PSOR) održana 15. Konferencija o održivom razvoju na kojoj su sudjelovali domaći i strani stručnjaci koji su govorili o dosegima i očekivanjima u području održivog razvoja te trendovima koji se očekuju u budućem razdoblju. Ova je konferencija događaja koji kontinuirano usmjerava pažnju poslovnih subjekata, ali i pažnju građana, na važnost održivog pristupa poslovanju i izgradnji održivih zajednica. Prezentaciju završnog rada su imali i zaposlenici INA-e kojima je mentor na radu bio zamjenik pravobranitelja.

Dugogodišnja uspješna suradnja Pravnog fakulteta Osijek i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom nastavljena je predavanjem za studente Stručnog prijediplomskog Upravnog studija. Predavanje je 13. studenog 2023. godine na Pravnom fakultetu Osijek održao savjetnik pravobranitelja.

U Zagrebu je 27. studenog 2023. godine održan 28. hrvatski simpozij osoba s invaliditetom s međunarodnim sudjelovanjem Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) u suorganizaciji sa ZOSI-jem i HZZ-om. Radi se o najvećem godišnjem skupu osoba s invaliditetom u regiji s temom "Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom – o nama uvijek s nama – od slogana do realnosti". Na simpoziju su izlagali zamjenik i savjetnica pravobranitelja, a program simpozija pratili su zamjenici i više savjetnica pravobranitelja.

Od 27. studenog do 1. prosinca 2023. godine održan je Tjedan karijera Filozofskog fakulteta u Osijeku. Događanje je održano u prostorijama Filozofskog fakulteta u Osijeku, a prvo predavanje za sudionike, neposredno nakon svečanog otvorenja održao je savjetnik pravobranitelja.

Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, zajedno sa suorganizatorima i partnerima, organizirala je 3. međunarodnu umjetničku i znanstvenu konferenciju Osobe s invaliditetom u umjetnosti, znanosti, odgoju i obrazovanju. Konferencija je održana 1. i 2. prosinca 2023. godine u prostorima Akademije i Kineziološkog fakulteta u Osijeku, a na svečanom otvorenju, predavanjima i radionicama koje su održane u sklopu konferencije prisustvovali su stručna suradnica i savjetnik pravobranitelja.

Povodom Međunarodnog dana osoba s invaliditetom, 3. prosinca 2023. godine, u Kulturnom centru Osijek održana je projekcija izraelskog dokumentarnog filma „Savršen“. Na projekciji filma prisustvovao je savjetnik pravobranitelja.

U sklopu aktivne suradnje Pravnog fakulteta Osijek i Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, dana 5. prosinca 2023. godine organiziran je posjet studenata pete godine Sveučilišnog integriranog prijediplomskog i diplomskog studija Pravo Područnom uredu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom u Osijeku. Studenti su tijekom posjeta sudjelovali u edukativnoj radionici koju je vodio savjetnik pravobranitelja.

Dana 6. prosinca 2023. godine u velikoj županijskoj vijećnici u Vukovaru održana je sjednica Koordinacije za ljudska prava Vukovarsko-srijemske županije na kojoj je savjetnik pravobranitelja održao izlaganje na temu „Izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom – uloga lokalne zajednice“.

Centar za profesionalnu rehabilitaciju Osijek i POSI zajednički su organizirali edukativno predavanje za djecu s teškoćama u razvoju, njihove roditelje, nastavnike i stručne suradnike Ugostiteljsko turističke škole Osijek, Medicinske škole Osijek Tehničke škole i prirodoslovne gimnazije Ruđera Boškovića Osijek. Predavanje je održano 13. prosinca 2023. godine u Ugostiteljsko turističkoj školi, a jedno od izlaganja održao je savjetnik pravobranitelja.

3. OPĆE I FINACIJSKO POSLOVANJE

Djelokrug rada Pravobranitelja za osobe s invaliditetom propisan je Zakonom o pravobranitelju za osobe s invaliditetom (NN, br. 107/07), Poslovníkom pravobranitelja za osobe s invaliditetom (NN, br. 103/08) te Pravilnikom o unutarnjem redu pravobranitelja za osobe s invaliditetom (Broj: POSI.R.-018-02-83/19-01/01 od 4. prosinca 2019. i pravilnicima o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutarnjem redu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom, Broj: POSI.R.-018-02-62/20-01/01 od 21. kolovoza 2020., Broj: POSI.R.-018-02-77/22-05/01 od 24. listopada 2022., Broj: POSI.R.-018-02-73/23-05/01 od 30. kolovoza 2023. i Broj: POSI.R.-018-02-112/23-03/01 od 2. siječnja 2024. godine).

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom nadležan je za suzbijanje diskriminacije na osnovi invaliditeta sukladno Zakonu o suzbijanju diskriminacije (NN, br. 85/08 i 112/12). Također, Pravobranitelj za osobe s invaliditetom ima propisane ovlasti sukladno čl. 26. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama (NN, br. 76/14).

3.1. FINACIJSKO POSLOVANJE

Sukladno čl. 139. st. 3. Zakona o proračunu (NN, br. 87/08, 136/12, 15/15 i 144/21) Pravobranitelj za osobe s invaliditetom sastavio je financijski izvještaj za 2023. godinu i dostavio ga je Ministarstvu financija sukladno čl. 22. i 24. st. 2. Pravilnika o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (NN, br. 03/15, 93/15, 135/15, 2/17, 28/17, 112/18, 126/19, 145/20, 32/21 i 37/22).

Tablica 41. Planirana i izvršena sredstva proračuna Pravobranitelja za osobe s invaliditetom od 2019. do 2023.

Godina	Planirana sredstva	Ukupni rashodi	Rashodi za zaposlene	Materijalni i financijski rashodi	Opremanje	Postotak
2019.	576.707	534.055	371.863	133.572	28.620	92,60 %
2020.	662.354	587.874	405.957	144.950	36.967	88,76 %
2021.	701.446	665.670	485.476	145.931	34.263	94,90 %
2022.	757.987	720.546	534.825	158.512	27.209	95,06 %
2023.	748.624	693.760	559.968	131.736	2.056	92,67 %

Obrazloženje pojedinih skupina rashoda i izdataka

Od ukupno planiranih sredstava za 2023. godinu u iznosu od 748.624 eura, rashodi iznose 693.760 eura odnosno 92,67%.

Administracija i upravljanje: na stavkama za Rashode za zaposlene planirano je 743.979 eura, a potrošeno je 691.704 ili 92,67%, uz napomenu da je izvršenje u ovom postotku zato što smo dio sredstava na rashodima za zaposlene preraspodijelili tijekom mjeseca prosinca sukladno uputama Ministarstva financija. Na dan 31. prosinca 2023. kod Pravobranitelja za osobe s invaliditetom je bilo zaposleno 18 državnih službenika/ce i troje dužnosnika/ce.

Planirana sredstva za Materijalne rashode u 2023. godini iznosila su 183.487 eura od čega je izvršeno 131.737 eura ili 71,79%. Sredstva materijalnih rashoda korištena su najvećim dijelom za pokriće režijskih troškova sa stavki usluga tekućeg i investicijskog održavanja, energije, komunalnih, te računalnih usluga, kao i za potrebe redovitog poslovanja ureda (službena putovanja, naknade za prijevoz, uredski materijal, usluge promidžbe i informiranja te intelektualne usluge).

Planirana sredstva za Financijske rashode u 2023. godini iznosila su 126 eura, od čega je utrošeno 5,29 eura ili 4,20%.

Opremanje: sredstva vezana uz nabavu nefinancijske imovine planirana su u iznosu od 4.645 eura od čega je izvršeno 2.056 eura, odnosno 44,26%. Rashodi se odnose na kupovinu uredske opreme kao zamjena za dotrajalu opremu.

4. ZAKLJUČAK

U ovom Izvješću prikazan je rad Pravobranitelja za osobe s invaliditetom za 2023. godinu koje je istovremeno i pregled ostvarivanja prava osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.

U Republici Hrvatskoj registrirano je 657.791 osoba s nekim oblikom invaliditeta.

Osobe s invaliditetom protekle godine su očekivano pokazale izniman interes za tri novodonesena zakona - Zakon o osobnoj asistenciji, Zakon o inkluzivnom dodatku i Zakon o povlasticama u prometu, ključna za postizanje većeg stupnja samostalnosti i uključenosti u zajednicu, POSI se snažno zalagao da ovi propisi budu u najvećoj mogućoj mjeri temeljeni na načelima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i socijalnom modelu pristupa invaliditetu te individualnog pristupa.

Pritužbe i upiti u području socijalne skrbi odnosili su se na prepreke u ostvarivanju prava i dugotrajnost postupaka, naročito postupka vještačenja, kao i na nedostatnost kapaciteta izvaninstitucionalnih socijalnih i zdravstvenih usluga za djecu i odrasle osobe s invaliditetom. Državni pružatelji socijalnih usluga nemaju dovoljno kapaciteta za osiguranje cijelog spektra potrebnih usluga, od patronaže, pomoći u kući, rane intervencije, psihosocijalne podrške, usluge boravka, organiziranog stanovanja i različitih rehabilitacijskih tretmana. Nedostatak usluga posebno je izražen u manjim sredinama, zaleđu i na otocima, ali je vrlo prisutan i u većim gradovima što za posljedicu ima prekomjernu ovisnost osoba s invaliditetom o skrbi i podršci unutar obitelji, kako organizacijskoj tako i financijskoj. Svim kategorijama osoba s invaliditetom i njihovim obiteljima, posebno onim starijima neophodni su razni oblici pomoći u kući, od patronažne medicinske njege, gerontodomaćica, pomoći oko čišćenja prostora i spremanja obroka, savjetodavne i pravne pomoći. Članovima obitelji potrebna je usluga odmora od skrbi i usluga pomagača u obitelji kako ne bi došlo do urušavanja njihovog fizičkog i psihičkog zdravlja zbog dugotrajne svakodnevne i cjelodnevne skrbi za člana obitelji što je sada česti slučaj.

Zabrinjava nas da su u najtežoj situaciji isključenosti osobe s invaliditetom smještene u ustanovama, njih gotovo 8.000. Više od polovice osoba s invaliditetom koje žive u ustanovama čine osobe s teškoćama mentalnog zdravlja. Taj podatak pokazuje da su upravo za ovu kategoriju osoba s invaliditetom postupci liječenja i rehabilitacije najmanje uspješni.

Na deklarativnoj razini opredijelili smo se kao država da je smještavanje u ustanove kršenje ljudskih prava i da takav oblik skrbi treba što prije napustiti, što su i preporuke svih međunarodnih institucija i strateško opredjeljenje Europske unije. Međutim, proces deinstitutionalizacije već godinama stoji usprkos tome što su u EU fondovima osigurana sredstva za njegovu provedbu. Ova kategorija osoba s invaliditetom obraća nam se zbog isključenosti iz planova za osiguravanje asistencije, i svih drugih mjera kojima se potiče uključivanje OSI u obrazovanje, zapošljavanje i sve druge aktivnosti koje se odvijaju u zajednici. Posebno ističu nezadovoljstvo što zbog zakonskih ograničenja za vrijeme smještaja neće imati pravo niti na inkluzivni dodatak, namijenjen prevladavanju različitih prepreka koje mogu sprječavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Unatoč konvencijskim i zakonskim jamstvima zaštite prava korisnika zdravstvenih, i ustanova socijalne skrbi, svjedoci smo kršenja njihovih prava primjenom mjera prisile. Stoga je potrebno intenzivirati provođenje edukacija u ovim ustanovama s ciljem smanjenja primjene mjera prisile, do stjecanja uvjeta za njihovo konačno i potpuno ukidanje u skladu sa zahtjevom Konvencije za prava osoba s invaliditetom. Osobama u postupku lišenja poslovne sposobnosti ugroženo je ustavno pravo na pravično suđenje zbog neadekvatnog zastupanja, odnosno pasivnosti posebnih skrbnika u zastupanju volje i mišljenja štíćenika.

Posebno je dramatična situacija djece i mladih s teškoćama mentalnog zdravlja i poremećajima u ponašanju kojima je potrebna intenzivna stručna i multidisciplinarna pomoć, pri čemu nismo razvili ustanove i programe specifično namijenjene njihovim potrebama. Resursi u sustavu socijalne skrbi, zajednici i društvu nisu dostatni i adekvatni za očuvanje cjelovitosti obitelji i osiguravanje prava djeteta

s teškoćama u razvoju na odgovarajuću zaštitu zdravlja i psihosocijalni tretman. U Republici Hrvatskoj nije uspostavljen sustav rane intervencije kao podrške ranom razvoju djece s razvojnim rizikom.

Osobe s tjelesnim invaliditetom u ovom trenutku imaju velikih problema vezanih uz zastarjelost ortopedskih pomagala. Nadoplate za individualnu prilagodbu su velike, a Pravilnik o ortopedskim pomagalima ne uključuje moderne asistivne tehnologije i inovacije. Nisu im osigurani niti elektromotorni dodaci za kolica koji bi uvelike povećali njihovu mobilnost. Posebno upozoravamo da nedostatak medicinskog osoblja poput pedijataru, stomatologa, dječjih i adolescentnih psihijataru, medicinskih sestara, fizioterapeuta i drugog osoblja utječe na dostupnost zdravstvene usluge koja je ili zakašnjela ili izostaje, pogotovo u ruralnim područjima ili na otocima. Smatramo kako je potreban razvoj i uspostavljanje učinkovite palijativne skrbi.

Pristupačnost javnih površina i prostora namijenjenih javnosti, te prijevoza, također su bitni preduvjeti za neovisan život osoba s invaliditetom. Izrazito je velik problem upravo neadekvatni prijevoz, posebice u manjim i ruralnim sredinama. Međumjesni prijevoz u Hrvatskoj je nedostatan za sve građane, a posebno osobe s invaliditetom, jer ne postoje prilagođena vozila u koja bi osobe koje se kreću uz pomoć invalidskih kolica mogle ući niti prilagođena taksi vozila.

Velika prepreka ostvarivanju neovisnog života u zajednici je i nepostojanje pristupačnog i priuštivog socijalnog stanovanja. Nije dostatan angažman jedinica lokalne samouprave na rješavanju tog gorućeg pitanja. Osobe s invaliditetom često su u većoj mjeri izložene socijalnim rizicima i siromaštvu, a sagledavajući invaliditet u odnosu na socijalno stanovanje, bivaju u većoj mjeri isključene i u odnosu na elemente pristupačnosti stambenih jedinica.

Potrebno je uložiti daleko više napora kako bi se osobama s invaliditetom i djeci s teškoćama u razvoju omogućio pristup obrazovanju i radu, stambenom zbrinjavanju i ranoj intervenciji u djetinjstvu. Postupnom povećanju broja zaposlenih osoba s invaliditetom tijekom godina značajno su doprinijeli osigurani poticaji i drugi vidovi podrške poslodavcima, no i dalje je bitno prisutna diskriminacija pri zapošljavanju, posebno tijekom provođenja natječajnih postupaka u javnom sektoru. Uzroke pronalazimo ponajviše u predrasudama poslodavaca koji invaliditet i dalje smatraju zaprekom za uspješno izvršavanje radnih zadataka ili razlogom učestalih bolovanja. Poslodavci koji s obzirom na ukupan broj zaposlenih imaju obvezu kvotnog zapošljavanja određenog broja osoba s invaliditetom i dalje, prema našim saznanjima, još uvijek u većoj mjeri koriste mogućnost plaćanja novčane naknade zbog neispunjenja kvote za zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Problemi u području mirovinskog osiguranja na koje smo ukazivali prethodnih godina bili su prisutni i u 2023. godini, od kojih ističemo konstantan pad mirovina u odnosu na prosječnu plaću u RH posljednjih godina. Stoga je opravdana bojazan od dodatnog osiromašenja umirovljenika među kojima su i osobe s invaliditetom čija su mirovinska primanja ionako niska što će u budućnosti zahtijevati cjelovita rješenja kako bi se spriječio pad ove kategorije građana ispod granice siromaštva. Prema procjenama Eurostata, gotovo trećini naših sugrađana u mirovini prijeti siromaštvo. Tijekom 2023. godine nije bio prihvaćen prijedlog Pravobranitelja da se osobama u invalidskoj mirovini zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti omogući rad s polovicom punog radnog vremena uz istovremeno zadržavanje mirovine, kako bi se izjednačili s drugim korisnicima mirovine kojima je to omogućeno.

Na svim razinama odgoja i obrazovanja i dalje je fokus na teškoćama i onome što djeca odnosno učenici s teškoćama ne mogu postići, a ne na njihovim jačim stranama i podršci koju im je potrebno osigurati kako bi ostvarili svoje potencijale. Slijedom toga pritužbe su se odnosile na neostvarivanje prava na upis u redovan sustav obrazovanja. Uočavamo da još uvijek učenicima s teškoćama u razvoju nije pravodobno s početkom školske godine osigurana sva potrebna razumna prilagodba, osigurani prilagođeni udžbenici (posebice za slijepu i slabovidne učenike), prilagođen prijevoz niti su školske zgrade pristupačne za njihovo kretanje i boravak. Nedostatno je riješeno pitanje potrebne zdravstvene zaštite i njege u prostorima škole kako ne bi bili isključeni iz obrazovanja. Uvođenjem podrške u odgojno-obrazovnom procesu u okviru Zakona o osobnoj asistenciji još uvijek nije uređeno pitanje

radnopravnog statusa pomoćnika u nastavi/stručnih komunikacijskih posrednika. Uz to, izrazito niske plaće i nepostojanje stručnog osposobljavanja utječu na kvalitetu navedene potpore učenicima s teškoćama u razvoju. Pritužbe u području visokog obrazovanja najčešće su se odnosile na neosiguravanje prilagođenog prijevoza, stipendija, osobne asistencije u studentskom domu, rad preko student servisa te upis na studij.

Svjedočimo sve većem broju pritužbi na različite oblike nasilja učinjene prema djeci s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka, ali i nasilja u obitelji. Prisutni oblici nasilja poput blažih oblika (ismijavanja, oponašanja invaliditeta, nazivanja pogrđnim imenima) pa do teških oblika (poput silovanja) zahtijevaju sankcioniranje. Prošlogodišnje pozitivne zakonodavne promjene bile su usmjerene na prevenciju i sankcioniranje nasilja što smatramo važnim, međutim, potrebna je i daljnja edukacija djece od najranije dobi kako bi se razvijalo razumijevanje i prihvaćanje raznih oblika teškoća i time prevenirali teži oblici nasilja. Važna je i edukacija roditelja kao i međuinstitucionalna suradnja i daljnji rad na prevenciji.

Organizacije civilnog društva imaju važnu ulogu u dizajniranju i osiguravanju ciljane podrške i potrebnih usluga, ali i nezamjenjivu ulogu u senzibiliziranju i podizanju razine svijesti čitavog društva o izazovima s kojima se susreću osobe s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju. Iznimno je važno da donositelji odluka prepoznaju i uvažavaju ulogu udruga u svladavanju tih izazova. Osim pružanja podrške radu udruga, nositelji nacionalne, područne (regionalne) i lokalne vlasti upravo kroz suradnju s udrugama trebaju omogućiti uključivanje osoba s invaliditetom u procese donošenja odluka, a posebno je važno istaknuti kako to uključivanje ne smije biti samo deklaratorne prirode, nego je potrebno uvažavati znanje, iskustva i prijedloge koji se temelje na stvarnom poznavanju svakodnevnih potreba osoba s invaliditetom, djece s teškoćama u razvoju i članova njihovih obitelji. Na taj način moguće je stvoriti poveznicu između nositelja vlasti, osoba s invaliditetom i zajednice te pokazati kako se osobe s invaliditetom prihvaća kao ravnopravne građane.

U ocjeni ukupnog stanja zaštite prava osoba s invaliditetom, uz poboljšani normativni okvir zamjećujemo teškoće u primjeni propisa u praksi i ostvarivanja njihovih prava. Iskustva potvrđuju kako je potrebno intenzivnije provoditi aktivnosti kojima će se podizati razina svijesti i senzibilizirati svi dionici u društvu o tome što svatko od nas, kao pojedinac ili kao dio nekog sustava, u svom području djelovanja može učiniti kako bi se osobama s invaliditetom osigurao pristup svim objektima, proizvodima, uslugama i ostalim sadržajima dostupnim javnosti.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

Savska cesta 41/3, 10000 Zagreb

Telefon: 01/6102 170

Područni ured Osijek

Ulica Hrvatske Republike 5, 31000 Osijek

Telefon: 031/293 352

Područni ured Split

Ulica Domovinskog rata 44, 21000 Split

Telefon: 021/649 713

Područni ured Rijeka

Ulica Nikole Cara 1, 51000 Rijeka

Telefon: 051/643 200

Faks: 01/6177 901

E-pošta: ured@posi.hr

Web: <http://posi.hr>

IZJAVA O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI

ZA 2023. GODINU

Ja, Anka Slonjšak, dipl.oec., pravobraniteljica, čelnica ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom na temelju popunjenog Upitnika o fiskalnoj odgovornosti i raspoloživih informacija, potvrđujem:

- zakonito, namjensko i svrhovito korištenje sredstava,
- učinkovito i djelotvorno funkcioniranje sustava unutarnjih kontrola u okviru proračunom odnosno financijskim planom utvrđenih sredstava.

Zagreb, 30. rujna 2023. godine

Podpis čelnika

(ime i prezime, titula i funkcija)

PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM

UPITNIK O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI ZA OBVEZNIKE UTVRĐENE U REGISTRU PRORAČUNSKIH I IZVANPRORAČUNSKIH KORISNIKA ZA PRORAČUNSKU GODINU 2023.

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca ¹
		N/P	DA	NE ²	
PLANIRANJE PRORAČUNA/FINANCIJSKOG PLANA					
1.	<p>U uputama za izradu proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno uputama upravnih tijela utvrđeni su i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima i proračunskim i izvanproračunskim korisnicima jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koji su raspoređeni na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sredstva potrebna za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - sredstva potrebna za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, u uputama su utvrđeni i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima odnosno proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti za razdoblje privremenog financiranja (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske i izvanproračunske korisnike) 	X			
2.	<p>Ministarstvo je nakon primitka uputa za izradu prijedloga državnog proračuna od Ministarstva financija izradilo i dostavilo proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti upute s limitima u apsolutnom iznosu, odnosno s visinama financijskog plana po proračunskim korisnicima za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koje su raspoređene na:</p>	X			

¹ Stupac Referenca se ne popunjava već su u njemu dane upute koja je vrsta dokaza podloga za davanje odgovora na pitanje

² Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

	<p>- visinu sredstava potrebnih za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i</p> <p>- visinu sredstava potrebnih za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti,</p> <p>a u razdoblju privremenog financiranja, ministarstvo je, nakon primitka uputa za izradu financijskih planova proračunskih i izvanproračunskih korisnika državnog proračuna za prva tri mjeseca proračunske godine od Ministarstva financija, izradilo i dostavilo upute s limitima plana za prva tri mjeseca proračunske godine korisnicima iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)</p>				
3.	<p>Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika državnog proračuna za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu <i>donosa</i> sredstava iz prethodne, odnosno <i>odnosa</i> u sljedeću godinu</p>	X			
4.	<p>Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu ukupnog rezultata poslovanja koji se prenosi u sljedeću(e) proračunsku(e) godinu(e)</p>	X			
5.	<p>Obrazložene proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja općeg dijela proračuna odnosno financijskog plana i obrazloženja posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana. Obrazložene općeg dijela proračuna, odnosno financijskog plana sadrži obrazloženje prihoda i rashoda, primitaka i izdataka. Obrazložene posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja programa koje se daje kroz obrazloženje aktivnosti i projekata zajedno s ciljevima i pokazateljima uspješnosti</p>	X			
6.	<p>Usklađeni prijedlog financijskog plana ministarstva sastavljen je temeljem prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)</p>	X			

7.	Posebni dio proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave sastavljen je od prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika proračuna jedinice u koji su uključeni svi vlastiti i namjenski prihodi i primici proračunskih korisnika (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
8.	Rashodi i izdaci koji se financiraju iz EU sredstava planirani su realno, odnosno odstupanje između plana usvojenog od strane Hrvatskog sabora i konačnog izvršenja nije veće od 5% (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)	X			
9.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova, odnosno pokriva manjkova, uz proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika proračuna lokalne i područne (regionalne) samouprave doneseni su odgovarajući akti: (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i proračunski i izvanproračunski korisnici jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
9.1.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova donesen je akt koji sadrži analizu nastanka tako značajnog viška, mjere za smanjenje ili ukidanje određenih naknada koje se naplaćuju za usluge koje pružaju proračunski korisnici te način i svrhu za koju će se upotrijebiti navedeni višak	X			
9.2.	U slučaju pokriva manjkova donesen je akt koji sadrži analizu i ocjenu postojećeg financijskog stanja, prijedlog mjera za otklanjanja utvrđenih uzroka nastanka negativnog poslovanja te mjera za stabilno održivo poslovanje te akcijski plan provedbe navedenih mjera (s opisom mjere, načinom provedbe, rokom provedbe, imenom i prezimenom odgovorne osobe) s očekivanim financijskim i ekonomskim učinkom	X			
10.	Izrađen je godišnji plan rada koji sadrži podatke o ciljevima koji se planiraju ostvariti te opći prikaz zadaća i poslova (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		

11.	Čelnik je u roku 30 dana od stupanja na snagu državnog proračuna donio odluku o prijenosu ovlasti i odgovornosti za ostvarenje strateških ciljeva i upravljanje proračunskim sredstvima osiguranim u financijskom planu (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)	X		
12.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave se zaduživala/davala suglasnost za zaduživanje/jamstvo sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)			
12.1.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost Vlade za dugoročno zaduživanje	X		
12.2.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju jamstva pravnoj osobi u njezinu većinskom izravnom ili neizravnom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač za ispunjenje obveza pravne osobe i ustanove	X		
12.3.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju suglasnosti izvanproračunskim korisnicima za zaduživanje i davanje jamstva	X		
12.4.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja davala suglasnost na zaduživanje pravnoj osobi u njezinu većinskom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač	X		

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ³	
IZVRŠAVANJE PRORAČUNA/FINACIJSKOG PLANA					
13.	Procedura stvaranja ugovornih obveza jasno je definirana i dostupna svim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima		X		
14.	Obveze po ugovorima koji zahtijevaju plaćanje iz proračuna u sljedećim godinama preuzimale su se isključivo uz suglasnost ministra financija/Vlade Republike Hrvatske, odnosno općinskog načelnika /gradonačelnika /župana (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
15.	Obveze po investicijskim projektima preuzimaju se isključivo ako su predviđene u proračunu i projekcijama, financijskom planu i po provedenom stručnom vrednovanju i ocjeni opravdanosti te učinkovitosti investicijskog projekta	X			
16.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sredstva proračunske zalihe koristila samo za elementarne nepogode i druge nepredvidive događaje	X			
17.	Postoji jasna procedura naplate prihoda	X			
18.	Poduzete su sve potrebne mjere za potpunu naplatu prihoda i primitaka iz nadležnosti i uplatu u proračun prema važećim propisima	X			
19.	Uređen je sustav ostvarivanja i korištenja vlastitih prihoda				

³ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁴ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

19.1.	Ministarstvo/jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave donijelo je akt kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X				
19.2.	Upravljачko tijelo proračunskog korisnika donijelo je akt kojim je uređeno ostvarivanje i korištenje vlastitih prihoda (a koji je u skladu s aktom nadležnog ministarstva/jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika, ako je to primjenjivo)	X				
20.	Sredstva su utrošena u skladu s proračunom, odnosno financijskim planom		X			
21.	Isplata sredstava temeljila se na vjerodostojnoj dokumentaciji		X			
22.	Pratilo se i kontroliralo namjensko isplaćivanje donacija, pomoći, subvencija do krajnjeg korisnika te korištenje istih					
22.1.	Dostupne su preslike, odnosno reference ugovora koji su podloga za isplate	X				
22.2.	Postoji izvješće od krajnjeg korisnika o utrošku sredstava/realizaciji projekta	X				
22.3.	Obavljene su provjere na licu mjesta na odabranom uzorku od onih krajnjih korisnika kojima je na godišnjoj razini isplaćeno 20.000,00 kuna ili više	X				
23.	Evidencijski nalozi (EV nalozi) dostavljeni su Ministarstvu financija u skladu sa Zakonom o izvršavanju Državnog proračuna i uputom Ministarstva financija					

23.1.	Nadležno ministarstvo/središnji državni ured dostavio je proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti uputu s rokom do kojeg su mu isti dužni dostaviti mjesečne podatke o ostvarenju vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka izuzetih od obveze uplate u državni proračun i rashoda i izdataka financiranih iz istih (mjesečne evidencijske naloge) (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
23.2.	Proračunski korisnici dostavljali su mjesečne podatke o ostvarenim vlastitim i namjenskim prihodima i primicima, koji su izuzeti od obveze uplate u državni proračun, te rashodima i izdacima financiranim iz njih (evidencijske – EV – naloge) u skladu s rokom danim u uputi nadležnog ministarstva/središnjeg državnog ureda (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
23.3.	Ministarstvo/središnji državni ured je tijekom godine dostavljalo evidencijske naloge (EV naloge) Ministarstvu financija najkasnije do 10. u mjesecu za prethodni mjesec (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
24.	Prilikom isporuke opreme/izvođenja radova obavijene su sve potrebne provjere								
24.1.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na način utvrđen ugovorom						X		
24.2.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu s vremenskim rokovima iz ugovora						X		
24.3.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu sa zahtjevima količine i kvalitete iz ugovora						X		
24.4.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na lokacijama koje su navedene u ugovoru						X		

24.5.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni prema opisu iz ugovora				X		
24.6.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni sukladno nacrtima, analizama, modelima i uzorcima iz ugovora				X		
24.7.	Oprema je instalirana i u upotrebi				X		
25.	Propisana je procedura zaprimanja računa, njihove provjere u odgovarajućim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima i pravovremenog plaćanja				X		
26.	Propisana je procedura blagajničkog poslovanja kojom su definirane sve aktivnosti vezane uz promet gotovim novcem				X		
27.	Propisana je procedura izdavanja i obračunavanja putnih naloga				X		
28.	Prije isplate sredstava neprofitnoj organizaciji sklopljen je ugovor u kojem su definirana prava i obveze neprofitne organizacije i isplattelja			X			
29.	Pravomoćne presude izvršavale su se bez postupka prisilne naplate			X			

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁵	DJELOMIČNO ⁶	
JAVNA NABAVA						
30.	U zaključenim ugovorima o nabavama velike vrijednosti ugovoreni su instrumenti za osiguranje urednog ispunjenja ugovornih obveza ili odredbe o ugovornoj kazni	X				
31.	Ugovori o javnoj nabavi zaključeni su u skladu s uvjetima određenim u dokumentaciji o nabavi	X				
32.	Za sve predmete javne nabave čija je procijenjena vrijednost jednaka ili veća od 200.000,00 kuna za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova jednaka ili veća od 500.000,00 kuna provedeni su postupci javne nabave sukladno odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
33.	Za ugovore o javnoj nabavi koji su se tijekom njegova trajanja značajno izmijenili, proveden je novi postupak javne nabave u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
34.	Donesen je i redovito ažuriran plan nabave koji je objavljen na mrežnim stranicama u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
35.	Donesena je interna odluka kojom je imenovano stručno povjerenstvo za javnu nabavu koje je pripremalo i provodilo postupak javne nabave, a najmanje jedan član stručnog povjerenstva imao je važeći certifikat u području javne nabave u skladu s propisima o javnoj nabavi	X				
36.	Osobe koje prate provedbu ugovora različite su od osoba koje su bile članovi stručnog povjerenstva	X				

⁵ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁶ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

37.	Naručitelj vodi registar ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma koji je objavljen na mrežnim stranicama, a sadrži podatke u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
38.	Do 31. ožujka tijelu nadležnom za politiku javne nabave dostavljeno je statističko izvješće o javnoj nabavi za prethodnu godinu koje sadrži podatke sukladno Zakonu o javnoj nabavi		X			
39.	Donesen je akt kojim su uređena pitanja jednostavne nabave za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova na koje se ne primjenjuje Zakon o javnoj nabavi te je akt objavljen na mrežnim stranicama		X			

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako je provođenje postupaka javne nabave objedinjeno na razini osnivača, obveznik odgovara „NIJE PRIMJENJIVO – N/P“

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁷	DJELOMIČNO ⁸	
RAČUNOVODSTVO						
40.	Narudžbenice su valjano ispunjene na način da se vidi tko je nabavu inicirao, tko je nabavu odobrio, koja vrsta roba/usluga/radova se nabavlja, uz detaljnu specifikaciju jedinica mjere, količina, jediničnih cijena te ukupnih cijena		X			
41.	U potpisanim ugovorima s dobavljačima/pružateljima usluga/izvršiteljima radova detaljno je utvrđena vrsta robe/usluga/radova koji se nabavljaju		X			
42.	Iz primke, otpremnice i drugog odgovarajućeg dokumenta potpisanog od skladištara ili druge osobe zadužene za zaprimanje robe i dobavljača vidljivo je da je prilikom preuzimanja robe utvrđena količina, stanje i kvaliteta zaprimljene robe		X			
43.	Postoji izvještaj o obavljenoj usluzi, odnosno druga vrsta pisanog odobrenja ili dokumentacije kojom se potvrđuje izvršenje usluge		X			
44.	O izvedenim radovima, sukladno definiranoj proceduri odobrenja radova, postoji privremena, odnosno konačna obračunska situacija, koju odobrava osoba, odnosno tijelo koje nadzire i odobrava radove	X				
45.	Na zaprimljenim računima navedeni su svi elementi računa u skladu sa zakonskim i podzakonskim propisima		X			
46.	Računi sadrže detaljnu specifikaciju roba/usluga/radova koje odgovaraju opisu i specifikaciji roba/usluga/radova definiranih narudžbenicom, odnosno ugovorom		X			
47.	Za svaki račun obavljena je matematička kontrola ispravnosti iznosa koji je zaračunan što je evidentno u postupku obrade računa		X			

⁷ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁸ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

48.	Provjereno je postojanje potpisa, žiga ili elektroničke oznake kojom se može potvrditi da je račun odobren za plaćanje		X			
49.	Za primljene i dane donacije nefinancijske imovine u glavnoj knjizi evidentirani su prihodi i rashodi, a međusobni prijenos nefinancijske imovine proračuna i proračunskih korisnika evidentiran je preko promjena u obujmu imovine (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)	X				
50.	S dužnicima su usklađeni podaci o potraživanjima na datum 31. listopada		X			
51.	Izveštaj o obavljenom popisu sadrži popis potraživanja i obveza po pojedinom vjerovniku, odnosno dužniku		X			
52.	Uspostavljene računovodstvene evidencije omogućile su praćenje korištenja sredstva po izvorima financiranja i programima (projektima/aktivnostima)		X			
53.	Prati se stvaranje ugovornih obveza i njihov financijski učinak					
53.1.	Uspostavljena je evidencija svih ugovora, uključujući ugovore vezane uz zaposlene		X			
53.2.	Organizacijska jedinica, odnosno osoba zadužena za financijsko-računovodstvene poslove ima uvid u sve sklopljene ugovore iz kojih proizlaze financijski učinci		X			
54.	Provodio se ispravak vrijednosti potraživanja u skladu s odredbama Pravilnika o proračunskom računovodstvu i Računskom planu	X				
55.	Proračunski korisnik koji je doznačio sredstva proračunskom korisniku istog proračuna, a iskazao ih je unutar podskupine računa 369 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> , uskladio je evidencije s proračunskim korisnikom koji su sredstva primili i iskazali ih unutar podskupine računa 639 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> . (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ako su njeni upravni odjeli dodjeljivali sredstva proračunskim korisnicima u nadležnosti drugih upravnih odjela te jedinice)	X				

56.	Vodi se analitička evidencija dugotrajne nefinancijske imovine i usklađena je s glavnim knjigom		X		
57.	Ulaganja u dugotrajnu imovinu prenose se u glavnoj knjizi s računa imovine u pripremi na račune imovine u upotrebi odmah po završetku ulaganja	X			
58.	Najkasnije u roku od 15 dana od isplate naknade za bolovanje na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), HZZO-u je dostavljen zahtjev za refundaciju		X		

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ⁹	
IZVJEŠTAVANJE I OSTALO					
59.	Kod predaje financijskih izvještaja poštivali su se rokovi i način predaje utvrđeni Pravilnikom o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)		X		
60.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izvještavala je Ministarstvo financija o zaduženjima/danim suglasnostima za zaduženja/jamstva sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
61.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (korisnik pomoći izravnanja) dostavila je izvještaj o utrošenim sredstvima resornom ministarstvu ili nadležnom tijelu državne uprave na propisan način i u rokovima utvrđenima Uredbom o načinu izračuna iznosa pomoći izravnanja za decentralizirane funkcije jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i odlukama o kriterijima i mjerilima za osiguranje minimalnog financijskog standarda javnih potreba u djelatnostima osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave - nositelji decentraliziranih funkcija)	X			
62.	Izvještaj o izvršenju financijskog plana izrađen je i dostavljen upravljačkom tijelu (odgovaraju proračunski i izvanproračunski korisnici jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te proračunski korisnici državnog proračuna, izuzev onih koji nemaju upravljačka tijela)	X			

⁹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

63.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži elemente propisane Pravilnikom o polugodišnjem i godišnjem izvještaju o izvršenju proračuna (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)</p>				
63.1.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nenaplaćenih potraživanja za prihode jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
63.2.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nepodmirenih dospjelih obveza jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
63.3.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje potencijalnih obveza po osnovi sudskih postupaka jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
64.	<p>Kod predaje polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave poštivali su se rokovi utvrđeni Zakonom o proračunu (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)</p>				
64.1.	<p>Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prethodnu godinu dostavljen je predstavničkom tijelu do 1. lipnja tekuće proračunske godine</p>	X			
64.2.	<p>Polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prvo polugodište tekuće proračunske godine dostavljen je predstavničkom tijelu do 15. rujna tekuće proračunske godine</p>	X			
65.	<p>Provedene su suštinske i formalne kontrole dostavljenih Izjava o fiskalnoj odgovornosti (odgovaraju nadležna ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojima se dostavljaju izjave o fiskalnoj odgovornosti)</p>	X			
66.	<p>Uspostavljen je sustav dokumentiranja podataka o rizicima koji sadrži najznačajnije strateške i operativne rizike, mjere za postupanje po riziku te odgovorne osobe i rokove za provedbu mjera (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)</p>		X		

67.	Internim aktom (uputom, sporazumom) uređen je način komunikacije, izvještavanja i drugih aktivnosti s proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X		
-----	---	---	--	--

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ¹⁰	
TRANSPARENTNOST					
68.	Godišnji plan rada je objavljen na mrežnim stranicama (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		
69.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljeni su svi proračunski dokumenti (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
69.1.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen proračun koji uključuje opći i posebni dio te obrazloženje	X			
69.2.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune proračuna	X			
69.3.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljena je od strane predstavničkog tijela usvojena odluka o izvršavanju proračuna	X			
69.4.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune odluke o izvršavanju proračuna	X			
69.5.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog polugodišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			

¹⁰ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

69.6.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen godišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			
70.	Uz proračune jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izrađen je i objavljen vodič za građane	X			
71.	Nakon usvajanja državnog proračuna od strane Hrvatskog sabora, odnosno upravljačkih tijela, financijski planovi objavljeni su na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog ministarstva ako ne posjeduju mrežnu stranicu (odgovaraju ministarstva i proračunski korisnici državnog proračuna)		X		
72.	Godišnji financijski izvještaji objavljeni su u roku od 8 dana od propisanog roka za predaju godišnjih financijskih izvještaja na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog proračuna ako ne posjeduju mrežnu stranicu		X		

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ¹¹	DJELOMIČNO ¹²	
UPRAVLJANJE IMOVINOM						
73.	Doneseni su strateški i provedbeni dokumenti za upravljanje i raspolaganje nekretninama (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					
73.1.	Donesena je strategija upravljanja i raspolaganja nekretninama	X				
73.2.	Na temelju strategije upravljanja i raspolaganja nekretninama donesen je godišnji plan za ostvarenje ciljeva utvrđenih u strategiji	X				
74.	Za nekretnine u vlasništvu upisane su vlasnička prava u zemljišnim knjigama	X				
75.	Ustrojen je registar imovine jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji sadrži podatke i informacije propisane za Središnji registar državne imovine (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X				
76.	Državna imovina kojom se raspoložuje/upravlja neovisno o pravnoj osnovi korištenja te imovine (knjižno vlasništvo, izvan knjižno vlasništvo, druga pravna osnova korištenja, bez dokumentirane pravne osnove) evidentirana je u glavnoj knjizi onog tko raspoložuje s/upravlja imovinom, u skladu s Uputom Ministarstva financija o priznavanju, mjeranju i evidentiranju imovine u vlasništvu Republike Hrvatske	X				
77.	Utvrđena je namjena nekretnina s kojima se upravlja i raspoložuje	X				

¹¹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

¹² Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

78.	Za nekretnine kojima je definirana namjena utvrđeno je jesu li u funkciji ili ne, odnosno koriste li se ili ne u skladu s namjenom	X					
79.	Za nekretnine koje nisu u funkciji poduzimane su aktivnosti za stavljanje istih u funkciju, odnosno korištenje prema utvrđenoj namjeni	X					
80.	Za imovinu za koju nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi poduzimane su aktivnosti za rješavanje istih	X					
81.	Prije stjecanja nekretnina izrađena je analiza kojom je utvrđena opravdanost odabranog oblika stjecanja nekretnine	X					
82.	Isknjižavanje imovine iz poslovnih knjiga provodi se isključivo nakon prodaje, darovanja ili drugog načina otuđenja ili uništenja imovine, a temeljem izlaznog računa, ugovora o kupoprodaji, zapisnika o uništenju, potvrde o odvozu na otpad i slične dokumentacije	X					
83.	Čelnik je donio interni akt o načinu korištenja službenih automobila		X				
84.	Postoji pisana procedura kojom su detaljno utvrđeni poslovi upravljanja i raspologanja nekretninama te ovlasti i nadležnosti zaposlenika za obavljanje i kontrolu navedenih poslova	X					

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

IZJAVA O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI

ZA 2023. GODINU

Ja, Mira Pekeč-Knežević, dipl.soc.rad., zamjenica pravobraniteljice, čelnica ureda Pravobranitelja za osobe s invaliditetom na temelju popunjenog Upitnika o fiskalnoj odgovornosti i raspoloživih informacija, potvrđujem:

- zakonito, namjensko i svrhovito korištenje sredstava,
- učinkovito i djelotvorno funkcioniranje sustava unutarnjih kontrola u okviru proračunom odnosno financijskim planom utvrđenih sredstava.

Zagreb, 31. prosinca 2023. godine

*Mira Pekeč-Knežević, dipl.soc.rad.,
zamjenica pravobraniteljice*

PRAVOBRANITELJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM

UPITNIK O FISKALNOJ ODGOVORNOSTI ZA OBVEZNIKE UTVRĐENE U REGISTRU PRORAČUNSKIH I IZVANPRORAČUNSKIH KORISNIKA ZA PRORAČUNSKU GODINU 2023.

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca ¹
		N/P	DA	NE ²	
PLANIRANJE PRORAČUNA/FINANCIJSKOG PLANA					
1.	<p>U uputama za izradu proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno uputama upravnih tijela utvrđeni su i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima i proračunskim i izvanproračunskim korisnicima jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koji su raspoređeni na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sredstva potrebna za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i - sredstva potrebna za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti, a u razdoblju privremenog financiranja, u uputama su utvrđeni i dostavljeni limiti u apsolutnim iznosima odnosno visina financijskog plana po upravnim tijelima odnosno proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti za razdoblje privremenog financiranja (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske i izvanproračunske korisnike) 	X			
2.	<p>Ministarstvo je nakon primitka uputa za izradu prijedloga državnog proračuna od Ministarstva financija izradilo i dostavilo proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti upute s limitima u apsolutnom iznosu, odnosno s visinama financijskog plana po proračunskim korisnicima za sljedeću proračunsku godinu i za sljedeće dvije godine, koje su raspoređene na:</p>	X			

¹ Stupac Referenca se ne popunjava već su u njemu dane upute koja je vrsta dokaza podloga za davanje odgovora na pitanje

² Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

	<p>- visinu sredstava potrebnih za provedbu postojećih programa, odnosno aktivnosti, koje proizlaze iz trenutno važećih propisa i</p> <p>- visinu sredstava potrebnih za uvođenje i provedbu novih ili promjenu postojećih programa, odnosno aktivnosti,</p> <p>a u razdoblju privremenog financiranja, ministarstvo je, nakon primitka uputa za izradu financijskih planova proračunskih i izvanproračunskih korisnika državnog proračuna za prva tri mjeseca proračunske godine od Ministarstva financija, izradilo i dostavilo upute s limitima plana za prva tri mjeseca proračunske godine korisnicima iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)</p>			
3.	<p>Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika državnog proračuna za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu donosa sredstava iz prethodne, odnosno odnosa u sljedeću godinu</p>	X		
4.	<p>Financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za naredno trogodišnje razdoblje je uravnotežen, uključujući i procjenu ukupnog rezultata poslovanja koji se prenosi u sljedeću(e) proračunsku(e) godinu(e)</p>	X		
5.	<p>Obrazložene proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja općeg dijela proračuna odnosno financijskog plana i obrazloženja posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana. Obrazložene općeg dijela proračuna, odnosno financijskog plana sadrži obrazloženje prihoda i rashoda, primitaka i izdataka. Obrazložene posebnog dijela proračuna, odnosno financijskog plana sastoji se od obrazloženja programa koje se daje kroz obrazloženje aktivnosti i projekata zajedno s ciljevima i pokazateljima uspješnosti</p>	X		
6.	<p>Usklađeni prijedlog financijskog plana ministarstva sastavljen je temeljem prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika (odgovaraju ministarstva koja u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)</p>	X		

7.	Posebni dio proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave sastavljen je od prikupljenih i objedinjenih prijedloga financijskih planova proračunskih korisnika proračuna jedinice u koji su uključeni svi vlastiti i namjenski prihodi i primici proračunskih korisnika (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
8.	Rashodi i izdaci koji se financiraju iz EU sredstava planirani su realno, odnosno odstupanje između plana usvojenog od strane Hrvatskog sabora i konačnog izvršenja nije veće od 5% (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)	X			
9.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova, odnosno pokriva manjkova, uz proračun jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, odnosno financijski plan proračunskog i izvanproračunskog korisnika proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave doneseni su odgovarajući akti: (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i proračunski i izvanproračunski korisnici jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
9.1.	U slučaju sukcesivnog planiranja trošenja viškova donesen je akt koji sadrži analizu nastanka tako značajnog viška, mjere za smanjenje ili ukidanje određenih naknada koje se naplaćuju za usluge koje pružaju proračunski korisnici te način i svrhu za koju će se upotrijebiti navedeni višak	X			
9.2.	U slučaju pokriva manjkova donesen je akt koji sadrži analizu i ocjenu postojećeg financijskog stanja, prijedlog mjera za otklanjanja utvrđenih uzroka nastanka negativnog poslovanja te mjera za stabilno održivo poslovanje te akcijski plan provedbe navedenih mjera (s opisom mjere, načinom provedbe, rokom provedbe, imenom i prezimenom odgovorne osobe) s očekivanim financijskim i ekonomskim učinkom	X			
10.	Izrađen je godišnji plan rada koji sadrži podatke o ciljevima koji se planiraju ostvariti te opći prikaz zadaća i poslova (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		

11.	Čelnik je u roku 30 dana od stupanja na snagu državnog proračuna donio odluku o prijenosu ovlasti i odgovornosti za ostvarenje strateških ciljeva i upravljanje proračunskim sredstvima osiguranim u financijskom planu (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		
12.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave se zaduživala/davala suglasnost za zaduživanje/jamstvo sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
12.1.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost Vlade za dugoročno zaduživanje	X			
12.2.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju jamstva pravnoj osobi u njezinu većinskom izravnom ili neizravnom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač za ispunjenje obveza pravne osobe i ustanove	X			
12.3.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ishodila suglasnost ministra financija za sve odluke o davanju suglasnosti izvanproračunskim korisnicima za zaduživanje i davanje jamstva	X			
12.4.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja davala suglasnost na zaduživanje pravnoj osobi u njezinu većinskom vlasništvu i ustanovi čiji je osnivač	X			

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ³	
IZVRŠAVANJE PRORAČUNA/FINACIJSKOG PLANA					
13.	Procedura stvaranja ugovornih obveza jasno je definirana i dostupna svim ustrojenim jedinicama/upravnim odjelima		X		
14.	Obveze po ugovorima koji zahtijevaju plaćanje iz proračuna u slijedećim godinama preuzimale su se isključivo uz suglasnost ministra financija/Vlade Republike Hrvatske, odnosno općinskog načelnika /gradonačelnika /župana (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
15.	Obveze po investicijskim projektima preuzimaju se isključivo ako su predviđene u proračunu i projekcijama, financijskom planu i po provedenom stručnom vrednovanju i ocjeni opravdanosti te učinkovitosti investicijskog projekta	X			
16.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave je sredstva proračunske zalihe koristila samo za elementarne nepogode i druge nepredvidive događaje	X			
17.	Postoji jasna procedura naplate prihoda	X			
18.	Poduzete su sve potrebne mjere za potpunu naplatu prihoda i primitaka iz nadležnosti i uplatu u proračun prema važećim propisima	X			
19.	Uređen je sustav ostvarivanja i korištenja vlastitih prihoda				

³ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁴ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

19.1.	Ministarstvo/jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave donijelo je akt kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika iz svoje nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koje u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike)	X				
19.2.	Upravljako tijelo proračunskog korisnika donijelo je akt kojim je uređeno ostvarivanje i korištenje vlastitih prihoda (a koji je u skladu s aktom nadležnog ministarstva/jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojim su uređena mjerila i način korištenja vlastitih prihoda proračunskih korisnika, ako je to primjenjivo)	X				
20.	Sredstva su utrošena u skladu s proračunom, odnosno financijskim planom		X			
21.	Isplata sredstava temeljila se na vjerodostojnoj dokumentaciji		X			
22.	Pratilo se i kontroliralo namjensko isplaćivanje donacija, pomoći, subvencija do krajnjeg korisnika te korištenje istih					
22.1.	Dostupne su preslike, odnosno reference ugovora koji su podloga za isplate	X				
22.2.	Postoji izvješće od krajnjeg korisnika o utrošku sredstava/realizaciji projekta	X				
22.3.	Obavljene su provjere na licu mjesta na odabranom uzorku od onih krajnjih korisnika kojima je na godišnjoj razini isplaćeno 20.000,00 kuna ili više	X				
23.	Evidencijski nalozi (EV nalozi) dostavljeni su Ministarstvu financija u skladu sa Zakonom o izvršavanju Državnog proračuna i uputom Ministarstva financija					

23.1.	Nadležno ministarstvo/središnji državni ured dostavio je proračunskim korisnicima iz svoje nadležnosti uputu s rokom do kojeg su mu isti dužni dostaviti mjesečne podatke o ostvarenju vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka izuzetih od obveze uplate u državni proračun i rashoda i izdataka financiranih iz istih (mjesečne evidencijske naloge) (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
23.2.	Proračunski korisnici dostavljali su mjesečne podatke o ostvarenim vlastitim i namjenskim prihodima i primicima, koji su izuzeti od obveze uplate u državni proračun, te rashodima i izdacima financiranim iz njih (evidencijske – EV – naloge) u skladu s rokom danim u uputi nadležnog ministarstva/središnjeg državnog ureda (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
23.3.	Ministarstvo/središnji državni ured je tijekom godine dostavljalo evidencijske naloge (EV naloge) Ministarstvu financija najkasnije do 10. u mjesecu za prethodni mjesec (odgovaraju ministarstva i središnji državni uredi koji u svojoj nadležnosti imaju proračunske korisnike koji su izuzeti od obveze uplate vlastitih i namjenskih prihoda i primitaka u državni proračun)					X			
24.	Prilikom isporuke opreme/izvođenja radova obavljene su sve potrebne provjere								
24.1.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na način utvrđen ugovorom					X			
24.2.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu s vremenskim rokovima iz ugovora					X			
24.3.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni u skladu sa zahtjevima količine i kvalitete iz ugovora					X			
24.4.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni na lokacijama koje su navedene u ugovoru					X			

24.5.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni prema opisu iz ugovora				X		
24.6.	Oprema je isporučena/Radovi su izvedeni sukladno nacrtima, analizama, modelima i uzorcima iz ugovora				X		
24.7.	Oprema je instalirana i u upotrebi				X		
25.	Propisana je procedura zaprimanja računa, njihove provjere u odgovarajućim ustrojstvenim jedinicama/upravnim odjelima i pravovremenog plaćanja				X		
26.	Propisana je procedura blagajničkog poslovanja kojom su definirane sve aktivnosti vezane uz promet gotovim novcem				X		
27.	Propisana je procedura izdavanja i obračunavanja putnih naloga				X		
28.	Prije isplate sredstava neprofitnoj organizaciji sklopljen je ugovor u kojem su definirana prava i obveze neprofitne organizacije i isplatelja			X			
29.	Pravomoćne presude izvršavale su se bez postupka prisilne naplate			X			

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁵	DJELOMIČNO ⁶	
JAVNA NABAVA						
30.	U zaključenim ugovorima o nabavama velike vrijednosti ugovoreni su instrumenti za osiguranje urednog ispunjenja ugovornih obveza ili odredbe o ugovornoj kazni	X				
31.	Ugovori o javnoj nabavi zaključeni su u skladu s uvjetima određenim u dokumentaciji o nabavi	X				
32.	Za sve predmete javne nabave čija je procijenjena vrijednost jednaka ili veća od 200.000,00 kuna za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova jednaka ili veća od 500.000,00 kuna provedeni su postupci javne nabave sukladno odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
33.	Za ugovore o javnoj nabavi koji su se tijekom njegova trajanja značajno izmijenili, proveden je novi postupak javne nabave u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi	X				
34.	Donesen je i redovito ažuriran plan nabave koji je objavljen na mrežnim stranicama u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
35.	Donesena je interna odluka kojom je imenovano stručno povjerenstvo za javnu nabavu koje je pripremalo i provodilo postupak javne nabave, a najmanje jedan član stručnog povjerenstva imao je važeći certifikat u području javne nabave u skladu s propisima o javnoj nabavi	X				
36.	Osobe koje prate provedbu ugovora različite su od osoba koje su bile članovi stručnog povjerenstva	X				

⁵ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁶ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

37.	Naručitelj vodi registar ugovora o javnoj nabavi i okvirnih sporazuma koji je objavljen na mrežnim stranicama, a sadrži podatke u skladu s propisima o javnoj nabavi		X			
38.	Do 31. ožujka tijelu nadležnom za politiku javne nabave dostavljeno je statističko izvješće o javnoj nabavi za prethodnu godinu koje sadrži podatke sukladno Zakonu o javnoj nabavi		X			
39.	Donesen je akt kojim su uređena pitanja jednostavne nabave za nabavu robe i usluga, odnosno za nabavu radova na koje se ne primjenjuje Zakon o javnoj nabavi te je akt objavljen na mrežnim stranicama		X			

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako je provođenje postupaka javne nabave objedinjeno na razini osnivača, obveznik odgovara „NIJE PRIMJENJIVO – N/P“

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ⁷	DJELOMIČNO ⁸	
RAČUNOVODSTVO						
40.	Narudžbenice su valjano ispunjene na način da se vidi tko je nabavu inicirao, tko je nabavu odobrio, koja vrsta roba/usluga/radova se nabavlja, uz detaljnu specifikaciju jedinica mjere, količina, jediničnih cijena te ukupnih cijena		X			
41.	U potpisanim ugovorima s dobavljačima/pružateljima usluga/izvršiteljima radova detaljno je utvrđena vrsta robe/usluga/radova koji se nabavljaju		X			
42.	Iz primke, otpremnice i drugog odgovarajućeg dokumenta potpisanog od skladištara ili druge osobe zadužene za zaprimanje robe i dobavljača vidljivo je da je prilikom preuzimanja robe utvrđena količina, stanje i kvaliteta zaprimljene robe		X			
43.	Postoji izvještaj o obavljenoj usluzi, odnosno druga vrsta pisanog odobrenja ili dokumentacije kojom se potvrđuje izvršenje usluge		X			
44.	O izvedenim radovima, sukladno definiranoj proceduri odobrenja radova, postoji privremena, odnosno konačna obračunska situacija, koju odobrava osoba, odnosno tijelo koje nadzire i odobrava radove	X				
45.	Na zaprimljenim računima navedeni su svi elementi računa u skladu sa zakonskim i podzakonskim propisima		X			
46.	Računi sadrže detaljnu specifikaciju roba/usluga/radova koje odgovaraju opisu i specifikaciji roba/usluga/radova definiranih narudžbenicom, odnosno ugovorom		X			
47.	Za svaki račun obavljena je matematička kontrola ispravnosti iznosa koji je zaračunan što je evidentno u postupku obrade računa		X			

⁷ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

⁸ Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

48.	Provjeren je postojanje potpisa, žiga ili elektroničke oznake kojom se može potvrditi da je račun odobren za plaćanje	X			
49.	Za primljene i dane donacije nefinancijske imovine u glavnoj knjizi evidentirani su prihodi i rashodi, a međusobni prijenos nefinancijske imovine proračuna i proračunskih korisnika evidentiran je preko promjena u obujmu imovine (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)	X			
50.	S dužnicima su usklađeni podaci o potraživanjima na datum 31. listopada	X			
51.	Izvjestaj o obavljenom popisu sadrži popis potraživanja i obveza po pojedinom vjerovniku, odnosno dužniku	X			
52.	Uspostavljene računovodstvene evidencije omogućile su praćenje korištenja sredstva po izvorima financiranja i programima (projektima/aktivnostima)	X			
53.	Prati se stvaranje ugovornih obveza i njihov financijski učinak				
53.1.	Uspostavljena je evidencija svih ugovora, uključujući ugovore vezane uz zaposlene	X			
53.2.	Organizacijska jedinica, odnosno osoba zadužena za financijsko-računovodstvene poslove ima uvid u sve sklopljene ugovore iz kojih proizlaze financijski učinci	X			
54.	Provodio se ispravak vrijednosti potraživanja u skladu s odredbama Pravilnika o proračunskom računovodstvu i Računskom planu	X			
55.	Proračunski korisnik koji je doznačio sredstva proračunskom korisniku istog proračuna, a iskazao ih je unutar podskupine računa 369 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> , uskladio je evidencije s proračunskim korisnikom koji su sredstva primili i iskazali ih unutar podskupine računa 639 <i>Prijenosi između proračunskih korisnika istog proračuna</i> . (odgovaraju proračunski korisnici državnog proračuna i proračunski korisnici proračuna jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ako su njeni upravni odjeli dodjeljivali sredstva proračunskim korisnicima u nadležnosti drugih upravnih odjela te jedinice)	X			

56.	Vodi se analitička evidencija dugotrajne nefinancijske imovine i usklađena je s glavnim knjigom		X		
57.	Ulaganja u dugotrajnu imovinu prenose se u glavnoj knjizi s računa imovine u pripremi na račune imovine u upotrebi odmah po završetku ulaganja	X			
58.	Najkasnije u roku od 15 dana od isplate naknade za bolovanje na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), HZZO-u je dostavljen zahtjev za refundaciju		X		

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ⁹	
IZVJEŠTAVANJE I OSTALO					
59.	Kod predaje financijskih izvještaja poštivali su se rokovi i način predaje utvrđeni Pravilnikom o financijskom izvještavanju u proračunskom računovodstvu (odgovaraju obveznici primjene proračunskog računovodstva)		X		
60.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izvještavala je Ministarstvo financija o zaduženjima/danim suglasnostima za zaduženja/jamstva sukladno odredbama Zakona o proračunu i Pravilnika o postupku zaduživanja te davanja jamstava i suglasnosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X			
61.	Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (korisnik pomoći izravnanja) dostavila je izvještaj o utrošenim sredstvima resornom ministarstvu ili nadležnom tijelu državne uprave na propisan način i u rokovima utvrđenima Uredbom o načinu izračuna iznosa pomoći izravnanja za decentralizirane funkcije jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i odlukama o kriterijima i mjerilima za osiguranje minimalnog financijskog standarda javnih potreba u djelatnostima osnovnog i srednjeg školstva, socijalne skrbi, zdravstva i vatrogastva (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave - nositelji decentraliziranih funkcija)	X			
62.	Izvještaj o izvršenju financijskog plana izrađen je i dostavljen upravljačkom tijelu (odgovaraju proračunski i izvanproračunski korisnici jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave te proračunski korisnici državnog proračuna, izuzev onih koji nemaju upravljačka tijela)	X			

⁹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

63.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži elemente propisane Pravilnikom o polugodišnjem i godišnjem izvještaju o izvršenju proračuna (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)</p>				
63.1.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nenaplaćenih potraživanja za prihode jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
63.2.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje nepodmirenih dospjelih obveza jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
63.3.	<p>Obrazloženje godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna sadrži stanje potencijalnih obveza po osnovi sudskih postupaka jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i njihovih proračunskih korisnika</p>	X			
64.	<p>Kod predaje polugodišnjeg i godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave poštivali su se rokovi utvrđeni Zakonom o proračunu (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)</p>				
64.1.	<p>Godišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prethodnu godinu dostavljen je predstavničkom tijelu do 1. lipnja tekuće proračunske godine</p>	X			
64.2.	<p>Polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave za prvo polugodište tekuće proračunske godine dostavljen je predstavničkom tijelu do 15. rujna tekuće proračunske godine</p>	X			
65.	<p>Provedene su suštinske i formalne kontrole dostavljenih Izjava o fiskalnoj odgovornosti (odgovaraju nadležna ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave kojima se dostavljaju izjave o fiskalnoj odgovornosti)</p>	X			
66.	<p>Uspostavljen je sustav dokumentiranja podataka o rizicima koji sadrži najznačajnije strateške i operativne rizike, mjere za postupanje po riziku te odgovorne osobe i rokove za provedbu mjera (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)</p>		X		

67.	Internim aktom (uputom, sporazumom) uređen je način komunikacije, izvještavanja i drugih aktivnosti s proračunskim i izvanproračunskim korisnicima iz nadležnosti (odgovaraju ministarstva i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji imaju proračunske i izvanproračunske korisnike)	X		
-----	---	---	--	--

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor			Referenca
		N/P	DA	NE ¹⁰	
TRANSPARENTNOST					
68.	Godišnji plan rada je objavljen na mrežnim stranicama (odgovaraju ministarstva i druga tijela državne uprave na razini razdjela organizacijske klasifikacije)		X		
69.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljeni su svi proračunski dokumenti (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)				
69.1.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen proračun koji uključuje opći i posebni dio te obrazloženje	X			
69..2.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u strojno čitljivom formatu objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune proračuna	X			
69.3.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljena je od strane predstavničkog tijela usvojena odluka o izvršavanju proračuna	X			
69.4.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljene su od strane predstavničkog tijela usvojene izmjene i dopune odluke o izvršavanju proračuna	X			
69.5.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen polugodišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog polugodišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			

¹⁰ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

69.6.	Na mrežnim stranicama jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave objavljen je od strane predstavničkog tijela usvojen godišnji izvještaj o izvršenju proračuna, odnosno, ako predstavničko tijelo ne donese izvještaj u roku od 60 dana od dana podnošenja predstavničkom tijelu, objavljen je prijedlog godišnjeg izvještaja o izvršenju proračuna	X			
70.	Uz proračune jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izrađen je i objavljen vodič za građane	X			
71.	Nakon usvajanja državnog proračuna od strane Hrvatskog sabora, odnosno upravljačkih tijela, financijski planovi objavljeni su na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog ministarstva ako ne posjeduju mrežnu stranicu (odgovaraju ministarstva i proračunski korisnici državnog proračuna)		X		
72.	Godišnji financijski izvještaji objavljeni su u roku od 8 dana od propisanog roka za predaju godišnjih financijskih izvještaja na vlastitim mrežnim stranicama, odnosno na mrežnim stranicama nadležnog proračuna ako ne posjeduju mrežnu stranicu		X		

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor

Redni broj	Pitanje	Odgovor				Referenca
		N/P	DA	NE ¹¹	DJELOMIČNO ¹²	
UPRAVLJANJE IMOVINOM						
73.	Doneseni su strateški i provedbeni dokumenti za upravljanje i raspolaganje nekretninama (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)					
73.1.	Donesena je strategija upravljanja i raspolaganja nekretninama	X				
73.2.	Na temelju strategije upravljanja i raspolaganja nekretninama donesen je godišnji plan za ostvarenje ciljeva utvrđenih u strategiji	X				
74.	Za nekretnine u vlasništvu upisane su vlasnička prava u zemljišnim knjigama	X				
75.	Ustrojen je registar imovine jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave koji sadrži podatke i informacije propisane za Središnji registar državne imovine (odgovaraju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave)	X				
76.	Državna imovina kojom se raspolaže/upravlja neovisno o pravnoj osnovi korištenja te imovine (knjižno vlasništvo, izvan knjižno vlasništvo, druga pravna osnova korištenja, bez dokumentirane pravne osnove) evidentirana je u glavnoj knjizi onog tko raspolaže s/upravlja imovinom, u skladu s Uputom Ministarstva financija o priznavanju, mjerenju i evidentiranju imovine u vlasništvu Republike Hrvatske	X				
77.	Utvrđena je namjena nekretnina s kojima se upravlja i raspolaže	X				

¹¹ Za svaki negativan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

¹² Za svaki djelomično potvrđan odgovor evidentirati slabost, odnosno nepravilnost u Planu otklanjanja slabosti i nepravilnosti

78.	Za nekretnine kojima je definirana namjena utvrđeno je jesu li u funkciji ili ne, odnosno koristite li se ili ne u skladu s namjenom	X					
79.	Za nekretnine koje nisu u funkciji poduzimane su aktivnosti za stavljanje istih u funkciju, odnosno korištenje prema utvrđenoj namjeni	X					
80.	Za imovinu za koju nisu riješeni imovinsko-pravni odnosi poduzimane su aktivnosti za rješavanje istih	X					
81.	Prije stjecanja nekretnina izrađena je analiza kojom je utvrđena opravdanost odabranog oblika stjecanja nekretnine	X					
82.	Isknjižavanje imovine iz poslovnih knjiga provodi se isključivo nakon prodaje, darovanja ili drugog načina otuđenja ili uništenja imovine, a temeljem izlaznog računa, ugovora o kupoprodaji, zapisnika o uništenju, potvrde o odvozu na otpad i slične dokumentacije	X					
83.	Čelnik je donio interni akt o načinu korištenja službenih automobila		X				
84.	Postoji pisana procedura kojom su detaljno utvrđeni poslovi upravljanja i raspologanja nekretninama te ovlasti i nadležnosti zaposlenika za obavljanje i kontrolu navedenih poslova	X					

Napomena:

Sva pitanja u Upitniku moraju biti odgovorena upisivanjem oznake "X" u odgovarajući stupac

Ako pitanje nije primjenjivo na obveznika oznaka "X" stavlja se u stupac N/P

Ako se u različitim pitanjima traži isti dokaz, potrebno ga je priložiti samo jednom

U ćelije označene sivom bojom nije dozvoljeno upisivati odgovor